

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSÎRİ

Prof. Dr. Hamdi Döndüren

9

 ERKAM
YAYINLARI

9. CİLT SÛRELER:

49. Hucurât Sûresi.....: 21	61. Saf Sûresi.....: 409
50. Kâf Sûresi.....: 55	62. Cuma Sûresi.....: 427
51. Zâriyât Sûresi.....: 83	63. Münâfikûn Sûresi.....: 449
52. Tûr Sûresi.....: 111	64. Tegâbün Sûresi.....: 465
53. Necm Sûresi.....: 133	65. Talâk Sûresi.....: 493
54. Kamer Sûresi.....: 167	66. Tahrîm Sûresi.....: 533
55. Rahmân Sûresi.....: 191	67. Mülk Sûresi.....: 563
56. Vâkıa Sûresi.....: 227	68. Kalem Sûresi.....: 591
57. Hadîd Sûresi.....: 259	69. Hâkka Sûresi.....: 625
58. Mücâdele Sûresi.....: 311	70. Meâric Sûresi.....: 647
59. Haşr Sûresi.....: 339	71. Nûh Sûresi.....: 667
60. Mümtetine Sûresi.....: 389	

©Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Erkam Yayın San. ve Tic. A.Ş.**'ne aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Ahkâmu'l-Kur'ân

Kur'ân-ı Kerîm ve Fıkhî Tefsiri

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

Erkam Yayın No : 751

Yayın Yönetmeni : Salih Zeki Meriç

Kapak : Altınolukgrafik / Muzaffer Çalışkan

İç Tasarım : Altınolukgrafik / Halil Ermiş

ISBN No : 978-605-302-950-2

Yayın ve Matbaa Sertifika No : 19891

Baskı - Cilt : Erkam Yayın ve San. Tic. A.Ş.

İkitelli Organize San. Bölge Mah.

Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım

No: 60/3 Başakşehir / İstanbul

Tel : (0212) 671 07 00

Faks : (0212) 671 07 48

İlk Baskı Tarihi : İstanbul / 2020

Kitaplar'dan "Kitab'a" ulaşın yolunuz...

İkitelli Org. San. Bölgesi Mah. Atatürk Bulvarı Haseyad 1. Kısım No: 60/3-C

Başakşehir / İstanbul Tel: (0212) 671 07 00 - Faks: (0212) 671 07 48

www.erkamyayinlari.com • www.kampanyakitaplari.com

AHKÂMU'L KUR'ÂN

KUR'ÂN-I KERÎM VE FIKHÎ TEFSİRİ

Prof. Dr. Hamdi DÖNDÜREN

9. Cilt

49. HUCURÂT SÛRESİ / 21

◀ BÂB 1 ▶

BÂZİ GÖRGÜ KURALLARI, ÇATIŞAN İKİ İSLÂM TOPLUMU KARŞISINDA ÜÇÜNCÜ BİR ARABULUCU TOPLULUK, MÜ'MİNLERİN BİRBİRİYLE KARDEŞ OLUŞU.....	23
FISKİN DERECELERİ.....	28
MUSTALİKOĞULLARI GAZVESİ.....	29
DEVLETE İSYAN (BAĞY).....	34

◀ BÂB 2 ▶

BİRBİRİYLE ALAY ETMEK, KUSUR ARAMAK, KÖTÜ ZAN, GIYBET, İNSANIN YARATILIŞI VE ÇEŞİTLİ MİLLETLERE AYRILIŞ SEBEBİ, TAKVÂ, KALBEN İNANMAK, ALLÂH'IN İLMİ.....	39
KÖTÜ ZAN.....	43
GIYBET.....	45
Gıybet Sayılmayan Hâller	46
TAKVÂ	49
İMAN VE İSLÂM.....	51

50. KÂF SÛRESİ / 55

◀ BÂB 1 ▶

YENİDEN DİRİLMEK, YARATILIŞTAN İBRET ALMAK, İNKÂRCI KAVİMLERİN KÖTÜ SONU, İLK YARATAN'IN YENİDEN YARATMAYA GÜCÜNÜN YETMESİ	57
ÂHİRET GÜNÜNE İMAN	59
Kabirden Kalkış	61

◀ BÂB 2 ▶

YARATAN'IN İLMİ VE İNSANA YAKINLIĞI, İKİ YAZICI MELEK, MAHŞER GÜNÜ ŞÂHİTLİK, İNATÇI KÂFİR VE MÜŞRİKLERİN DURUMU	65
---	----

◀ BÂB 3 ▶

CENNET VE CEHENNEM, TAKVÂ SAHİPLERİNİN MÜKÂFATI, ALTI GÜNDE YARATMAK, ALLÂH'IN YORGUNLUK DUYMAMASI, SABIR, NAMAZ, SÛR'A ÜFÜRÜLME, KİYÂMET, YENİDEN DİRİLME, DİNDE ZORLAMA OLMAMASI	74
---	----

51. ZÂRİYÂT SÛRESİ / 83

◀ BÂB 1 ▶

HESAP GÜNÜ, BUNDAN ŞÛPHE EDENLER, TAKVÂ SAHİPLERİ, ALLÂH'IN VAADİ	85
TAKVA SAHİPLERİNİN ÖZELLİKLERİ	89

◀ BÂB 2 ▶

İBRAHİM, İSHAK, LÛT KAVMİ, MÛSÂ VE FİRAVUN KISSASI, ÂD, SEMÛD VE NÛH KAVMİ	93
--	----

❖ BÂB 3 ❖

GÖKLERİN YARATILIP GENİŞLETİLMESİ,	
YERİN DÜZENLENMESİ, BUNDAN İBRET ALMAK, ŞİRK,	
BÜYÜCÜ VE MECNUN İTHAMI, CİN VE İNSANIN	
YARATILMA SEBEBİ, KÂFİRLERİN SONU.....	101
GÖKLERİN GENİŞLEMESİ.....	103

52. TÛR SÛRESİ / 111

❖ BÂB 1 ❖

AZÂBIN GERÇEK OLUŞU, İNKÂRCILARIN DURUMU,	
TAKVÂ SAHİPLERİ, CENNETTEKİLERİN KONUŞMALARI.....	113
YÜCE ALLÂH'IN BEŞ ŞEY ÜZERİNE YEMİN ETMESİ.....	115
1) Tûr Dağına Yemin	115
2) Satır Satır Yazılmış Kitaba Yemin	116
3) Beyt-i Ma'mur'a Yemin.....	116
4) Yükseltilmiş Tavana Yemin	117
5) Kaynayan Denize Yemin.....	117

❖ BÂB 2 ❖

PEYGAMBER'E BÜYÜCÜ, MECNUN VE ŞÂİR İTHAMI,	
KUR'ÂN'IN BENZERİNİN GETİRİLEMESİ,	
YARATILIŞTAN İBRET ALMAK, ALLÂH'A ÇOCUK İSNÂDI,	
SABIR, GECE NAMAZI.....	123

53. NECM SÛRESİ / 133

❖ BÂB 1 ❖

KUR'ÂN'IN İNDİRİLMESİ,	
SİDRE-İ MÜNTEHÂ, LÂT, UZZA, MENAT,	
DÜNYA VE ÂHİRETİN ALLÂH'A AİT OLMASI.....	135

SİDRETÜ'L-MÜNTEHÂ.....	142
ME'VÂ CENNETİ.....	142
MEKKE VE ÇEVRESİNDEKİ PUTLAR.....	143
1) Lât Putu.....	143
2) Uzza Putu.....	144
3) Menat Putu.....	144
GARÂNİK OLAYI.....	144

❖ BÂB 2 ❖

ŞEFAAT, MELEKLERİN CİNSİYETİ, ALLÂH'IN İLMİ, HER ŞEYİN O'NA AİT OLMASI, BÜYÜK GÜNAHLARDAN KAÇINANLARIN BAĞIŞLANMASI.....	147
BÜYÜK GÜNAHLAR.....	152

❖ BÂB 3 ❖

DİNDEN DÖNMEK, MÛSÂ VE İBRAHİM'İN SAHİFELERİ, SORUMLULUĞUN KİŞİSEL OLMASI, HERKESİN KENDİ ÇALIŞTIĞININ KARŞILIĞINI ALMASI, HER ŞEYİN ALLÂH'IN KUDRET ELİNDE OLMASI, İNKÂRCI KAVİMLERDEN İBRET ALMAK.....	154
GAYB.....	157
BAŞKASININ GÜNAH YÜKÜNÜ YÜKLENMEMEK.....	157
İNSAN EMEĞİNİN DEĞERİ.....	158

54. KAMER SÛRESİ / 167

❖ BÂB 1 ❖

AYIN YARILMASI, KÂFİRLERİN KABİRLERDEN KALKIŞI, NÛH KAVMİ VE GEMİ, ÂD KAVMİ, KUR'AN'DAN ÖÇÜT ALMAK.....	169
--	-----

﴿ BÂB 2 ﴾

SEMÛD VE SALÎH PEYGAMBER, MUCÎZE DEVE VE KAVMÎN HELÂKÎ, KUR'ÂN'IN KOLAYLAŞTIRILMASI, LÛT KAVMÎ VE HELÂKÎ	178
---	-----

﴿ BÂB 3 ﴾

FİRAVUN KAVMÎ, MEKKE MÜŞRİKLERİ, KIYÂMETİN DEHŞETİ, YARATMADA ÖLÇÜ, AMEL DEFTERİ, TAKVÂ SAHİPLERİ	184
---	-----

55. RAHMÂN SÛRESİ / 191

﴿ BÂB 1 ﴾

İNSANIN ÖĞRENME YETENEĞİ, YARATMADA DENGE HESABI VE ADÂLET TERAZİSİ, İNSANIN VE CİNLERİN YARATILMASI, DENİZLERİN YARARI, BÜTÜN BU NÎMETLERİN İNKÂR EDİLEMeyeceĞİ	193
GÜNEŞ SİSTEMİ	196
Dünya'nın Uzaydaki Yeri	197
GÖK CİSİMLERİ ARASINDAKİ DENGE	198
KÂİNATTA DENGE	204

﴿ BÂB 2 ﴾

HER CANLININ YOK OLMASI, HER ŞEYİ ALLAH'TAN İSTEMEK, ALLÂH'IN HER GÜN YENİ BİR İŞTE OLMASI, İNSAN VE CİNLERİN EVREN DIŞINA ÇIKAMAMASI, ORADA ATEŞ VE DUMANLA KARŞILAŞILMA, KIYÂMET GÜNÜ SÎMÂDAN TANINMA	210
--	-----

﴿ BÂB 3 ﴾

TAKVÂ SAHİPLERİNE İKİ CENNET VE DAHA ÜSTÜN İKİ CENNET, ALLÂH'IN ŞÂNININ YÜCE OLMASI	217
--	-----

56. VÂKIA SÛRESİ / 227

﴿ BÂB 1 ﴾

KİYÂMETİN KOPMASI, İNSANLARIN ÜÇ SINIFA AYRILMASI, ÖNDE VE SAĞDA OLANLAR	229
---	-----

﴿ BÂB 2 ﴾

SOLDAKİLER, BUNLARIN BÜYÜK GÜNAH İŞLEYENLER OLMASI	240
---	-----

﴿ BÂB 3 ﴾

İNSANIN YARATILIŞI, ÖLÜMÜ, TOHUMUN CANLANIP YEŞERMESİ, SU VE ATEŞİN VARLIĞI, ALLÂH'I TESBİH	244
---	-----

﴿ BÂB 4 ﴾

KUR'AN VE LEVH-İ MAHFUZ, ONA TEMİZ OLANLARIN EL SÛRMESİ, KÂFİRLERLE MÜ'MİNLERİN ÖLÜM ÂNI, BUNDAN İBRET ALMAK, ALLÂH'I TESBİH	250
---	-----

57. HADÎD SÛRESİ / 259

﴿ BÂB 1 ﴾

HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ, ALLÂH'IN BÂZİ SIFATLARI, GÖKLERİ VE YERİ ALTI GÜNDE YARATMASI, HER ŞEYİ BİLMESİ, HER ŞEYİN O'NA AİT OLMASI, O'NA DÖNMESİ, İNFÂKIN MÜKÂFATI	261
--	-----

TESBÎH.....	264
MEKKE'NİN FETHİ (H 8/M 630).....	271

❖ BÂB 2 ❖

KARZ-I HASEN,	
ÂHİRETTE MÜ'MİNLERLE MÜNÂFIKLAR,	
DÜNYA MALINA DALANLARIN UYARILMASI,	
SADAKA VE KARZ-I HASEN,	
SİDDİK VE ŞEHİTLERİN DERECEŚİ,	
İNKÂRCILARIN DURUMU	275
KARZ-I HASEN	277
İSLÂM'DA ALTERNATİF FİNANSMAN KAYNAKLARI.....	278
a) Osmanlı Devleti Uygulamasında Para Vakıfları	278
b) Bey'bi'l-vefâ Yoluyla Finansman Kullanımı	282
c) Sukuk Uygulaması.....	284
d) Mudârebe Sukuku ve Risk Sermayesi (Venture Capital) İlişkisi.....	285

❖ BÂB 3 ❖

DÜNYA VE ÂHİRET HAYATI, DÜNYA MALI,	
BAĞIŞLANMAYA VE CENNETE DOĞRU KOŞMAK,	
KADER VE MUSİBET İLİŞKİŚİ,	
CENNETİN ALLÂH'IN BİR LÜTFU OLMASI,	
PEYGAMBERLERİN VE KİTAPLARIN GÖNDERİLME SEBEBİ,	
DEMİRİN İNDİRİLMESİ.....	295
DÜNYA	297
DEMİR.....	300
Demir ve İnsan Vücudu.....	302

❖ BÂB 4 ❖

NÛH VE İBRAHİM İLE ONLARIN SOYUNDAN GELENLER,	
HRİSTİYANLARDA SEVGİ, ŞEFKAT VE FİSK HÂLİ,	
EHL-İ KİTAPTAN İSLÂM'A GİRENLERE İKİ KAT ECİR.....	304
RUHBANLIK (REHBÂNİYYET).....	307

58. MÜCÂDELE SÛRESİ / 311

❖ BÂB 1 ❖

BİR KADININ ALLÂH'A DUÂSI, ZIHAR KEFÂRETİ, KIYÂMET GÜNÜ TOPLANMA VE İNKÂRCILARIN DURUMU	313
ZIHAR	315
Ziharla İlgili Fıkîhî Hükümler	316
Zihar Konusu Olan Bir Kadında Aranan Nitelikler	317
Kendisine Benzetilende Aranan Nitelikler	317

❖ BÂB 2 ❖

ALLÂH'IN HER ŞEYİ BİLMESİ, İŞİTMESİ VE HER KİŞİ İLE BERABER OLMASI, PEYGAMBER'E İYİ DAVRANMAK, GİZLİ KONUŞMANIN HÜKMÜ, ÂDÂB-I MUAŞERET KURALLARINA UYMAK	320
İSTİŞÂRE	324

❖ BÂB 3 ❖

YAHUDİ TOPLUMUNU DOST EDİNENLER, ONLARI ŞEYTANIN YANILTMASI, ALLAH VE ELÇİLERİNİN ÜSTÜN GELECEĞİ İLKESİ, ALLAH VE RASÛLÜ'NE DÜŞMAN OLANLARLA DOST OLMAMAK	332
--	-----

59. HAŞR SÛRESİ / 339

❖ BÂB 1 ❖

HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ, NADİROĞULLARI SÜRGÜNÜ, STRATEJİK AĞAÇ KESİMİ, EVLERİN YIKILMASI, FEY' ARÂZÎ UYGULAMASI, İSÂRIN ÖVÜLMESİ	345
--	-----

KIYAS.....	350
Kıyasın Rükünleri.....	351
NADİROĞULLARI SÜRGÜNÜ.....	352
FEY' VE GANÎMET.....	360
Fedek Arâzîleri.....	361
ÎSÂR.....	365

❖ BÂB 2 ❖

MÛNÂFIKLARIN EHL-İ KİTAPTAN KÂFİRLERLE İŞBİRLİĞİ, ŞEYTANLA KARŞILAŞTIRILMALARI, İKİSİNİN DE SONU.....	368
KAYNUKÂOĞULLARI.....	370

❖ BÂB 3 ❖

ALLAH'TAN SAKINIP KORKMAK, ALLÂH'I UNUTANIN DURUMU, CENNET VE CEHENNEM EHLİ, KUR'AN BİR DAĞA İNSEYDİ, ALLÂH'IN BÂZİ YÜCE SIFATLARI, EN GÜZEL İSİMLERİN SAHİBİ OLMASI, HER ŞEYİN O'NU TESBİH ETMESİ.....	372
ALLÂH'IN SIFATLARI.....	377
Zâtî Sıfatlar.....	378
Sübûtî Sıfatlar.....	382
ALLÂH'IN VARLIKLARI YARATMADAKİ SIFATLARI.....	386

60. MÜMTEHİNE SÛRESİ / 389

❖ BÂB 1 ❖

ALLÂH'A DÜŞMAN OLANI DOST EDİNMEMEK VE ONA SIR VERMEMEK, İBRAHİM'İN VE PUTA TAPANLARIN YOLU, ALLÂH'A GÜVENİP DAYANMA DUÂSI.....	391
--	-----

﴿ BÂB 2 ﴾

DÜŞMANIN DURUMUNA GÖRE DAVRANMAK, SIĞINMACI KADINLAR, DÜŞMANA SIĞINAN EVLİ KADIN, KADINLARIN BİATLİ, ÂHİRET İNANCI OLMAYANLARI DOST EDİNMEMEK.....	397
MEHİR.....	404

61. SAF SÛRESİ / 409

﴿ BÂB 1 ﴾

HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ, ADAK, SAVAŞTA DÜZENLİ ORDU, YOLDAN SAPANIN SAPTIRILMASI, İSÂ'NIN TEVRAT'I ONAYLAMASI VE HZ. MUHAMMED'İN GELECEĞİNİ HABER VERMESİ, İSLÂM'IN BÜTÜN DİNLERE ÜSTÜN KILINMASI.....	411
ADAK.....	415

﴿ BÂB 2 ﴾

KİŞİYİ CENNETE VE FETHE ULAŞTIRACAK AMELLER, MÜ'MİNLERİN HAVÂRÎLER GİBİ ALLÂH'IN DİNİNE YARDIM ETMESİ.....	422
EN FAZİLETLİ AMEL VE MÜKÂFATI.....	423

62. CUMA SÛRESİ / 427

﴿ BÂB 1 ﴾

HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ, HZ. PEYGAMBER'İN BÜTÜN TOPLUMLARA GÖNDERİLMESİ, KİTAPLA AMEL ETMEK, ÖLÜMÜ TEMENNİ ETMEK, ALLÂH'A HESAP VERMEK.....	429
--	-----

❖ BÂB 2 ❖

CUMA NAMAZI,	
NAMAZDAN SONRA DÜNYA İŞLERİ İÇİN DAĞILMAK,	
DÜNYALIK İÇİN İBADETİ TERK ETMEMEK.....	434
CUMA NAMAZI	436
Cuma Namazının Farz Olmasının Şartları.....	437
Cuma Namazının Geçerli Olması İçin Gerekli Şartlar.....	437
EZAN VE KÂMET.....	438
Ezanın Şekli ve Sözleri.....	440
Ezan ve Kâmetin Şartları.....	441
Ezanı Dinleme Âdâbı.....	444
Kâmet.....	446

63. MÜNÂFİKÛN SÛRESİ / 449

❖ BÂB 1 ❖

MÜNÂFIKLARIN İNKÂRCILIĞI,	
DIŞ GÖRÜNÜŞLERİ,	
BÜYÜKLÜK TASLAMALARI,	
MÜ'MİNLERİN MÜNÂFIKLARA KARŞI	
ÜSTÜN GETİRİLMESİ.....	451
İSLÂM'DA İNANÇ GRUPLARI.....	455
1) Mü'min	455
2) Kâfir	455
3) Münâfık.....	456
4) Mürted.....	456
5) Fâsık.....	457
Fısk Çeşitleri.....	457
6) Âsî.....	457

◀ BÂB 2 ▶

MAL VE ÇOCUKLARIN İSLÂM'I YAŞAMAYA ENGEL OLMAMASI, İNFAKIN ÖLÜM GELİP ÇATMADAN ÖNCE YAPILMASI.....	461
---	-----

64. TEGÂBÜN SÛRESİ / 465

◀ BÂB 1 ▶

HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ, ALLÂH'IN HER ŞEYİ YARATMASI, HER ŞEYİ BİLMESİ, MÜ'MİNLERİN KURTULUŞU, İNKÂRCILARIN SONU.....	467
İNSANIN YARATILIŞI.....	471
TİCARETTE GABİN.....	478
Gabin İkiye Ayrılır.....	479
a) Yesir Gabin.....	479
b) Fâhiş Gabin.....	479

◀ BÂB 2 ▶

MUSİBETİN HİKMETİ, PEYGAMBER'İN TEBLİĞ GÖREVİ, SAKINILACAK EŞ VE ÇOCUKLAR, AFFEDİCİ OLMAK, İNFAK, KARZ-I HASEN VE BAĞIŞLANMA, ALLÂH'IN İLMİ.....	482
BELÂ VE MUSİBET.....	484
KARZ-I HASEN.....	489

65. TALÂK SÛRESİ / 493

◀ BÂB 1 ▶

BOŞANMA SÜRECİ, EŞİN EVDEN ÇIKARILMAMASI, BARIŞMA VE AYRILMADA İYİLİK, İDDET SÜRELERİ, ÇOCUĞU EMZİRMEK, NAFKA.....	495
--	-----

İSLÂM HUKÛKUNDA BOŞANMA.....	498
İddet.....	500
Kadının Boşanma Hakkı.....	500
Evliliği Sona Erdiren Durumlar	501
Kadının Süknâ ve Nafaka Hakkı.....	506
ÇOCUKLARIN BAKIM VE TERBİYESİ İLE İLGİLİ FIKHÎ	
HÜKÜMLER (HIDÂNE).....	513
Hidâne Hakkına Sahip Hısımlar	515
<i>Hidâne Hakkına Sahip Kadınlar</i>	515
<i>Hidâne Hakkına Sahip Erkekler</i>	517
<i>Erkek ve Kadında Aranan Ortak Nitelikler</i>	518
<i>Hidâne Hakkının Düşmesi</i>	521
İSLÂM'DA NAFKA	525
Nafakayı Düşüren Hâller	527

◀ BÂB 2 ▶

İNKÂRCILARIN SONU,	
İMÂN EDİP SALİH AMEL İŞLEYENLER,	
ALLÂH'IN YEDİ KAT GÖKLERİ YARATIP	
BUYRUĞU ALTINA ALMASI.....	528

66. TAHRÎM SÛRESİ / 533

◀ BÂB 1 ▶

HELÂLİ HARAM KILMAK, YEMİN KEFÂRETİ,	
EŞİYLE SIR PAYLAŞMA, PEYGAMBER'İN YARDIMCILARI,	
BOŞANAN EŞİN YERİNE DAHA İYİ EŞ,	
CEHENNEM AZÂBINDAN KORUNMA,	
KÂFİRLERİN ÖZÜR BEYANI.....	535
ÎLÂ YEMİNİ.....	539
HİLÂFET VE İMÂMET.....	540

❖ BÂB 2 ❖

NASUH TÖVBESİ,	
KÂFİRLERE VE MÜNÂFIKLARA KARŞI DAVRANIŞ,	
PEYGAMBERLERİN İNKÂRCI EŞLERİ,	
FİRAVUN'UN KARISI,	
HZ. MERYEM.....	549
NASUH TÖVBESİ.....	550
KÂFİR VE MÜNÂFIKLARA KARŞI SAVAŞMAK.....	553
Cihad Çeşitleri.....	553

67. MÜLK SÛRESİ / 563

❖ BÂB 1 ❖

İNSANIN YARATILIŞ NEDENİ, YEDİ KAT GÖK,	
YILDIZLAR, İNKÂRCILAR, TAKVÂ SAHİPLERİ,	
ALLÂH'IN İLMİ.....	565
YEDİ KAT YER VE GÖĞÜN YARATILMASI.....	570
Atmosfer Tabakasının Canlılara Sağladığı Faydalar.....	572
ARRAF - KÂHİN.....	574

❖ BÂB 2 ❖

YERYÜZÜ NİMETİ, GÖĞÜN TEHLİKESİ, KUŞLAR,	
RÜZGÂR, RIZIK, DUYU ORGANLARI, ŞÜKÜR,	
KİYÂMETİN ZAMANI, İNKÂRCILAR,	
ALLÂH'A GÜVENMEK, SU NİMETİ.....	579

68. KALEM SÛRESİ / 591

❖ BÂB 1 ❖

KALEME YEMİN, KAZÂ VE KADER, PEYGAMBER AHLÂKI,	
BOYUN EĞİLMEMEYECİK KİŞİLER, BAHÇE SAHİPLERİ KISSASI.....	593

KAZÂ VE KADER.....	597
--------------------	-----

﴿ BÂB 2 ﴾

CENNET, ŞİRK, İSTİDRAC, TEBLİĞ İÇİN ÜCRET, KÖTÜ TOPLUMU TERK ETMEK, KISKANÇ BAKIŞ, KUR'ÂN'IN ÖĞÜT OLMASI.....	612
İSTİDRÂC.....	616
GÖZ DEĞMESİ.....	620

69. HÂKKA SÛRESİ / 625

﴿ BÂB 1 ﴾

KİYÂMET OLAYI, SEMÛD, ÂD, FİRAVUN VE LÛT KAVİMLERİ, NÛH TÛFÂNI, SÛR'UN ÜFLENMESİ, KİYÂMET GÜNÜ TOPLANMAK, KİTABI SAĞINDAN VE SOLUNDAN VERİLENLER.....	627
---	-----

﴿ BÂB 2 ﴾

KUR'ÂN'IN BİR ŞÂİR VE KÂHİN SÖZÜ OLMAYIP BİR ÖĞÜT VE BİR BİLGİ KAYNAĞI OLMASI, ALLÂH'I TESBİH.....	641
--	-----

70. MEÂRİC SÛRESİ / 647

﴿ BÂB 1 ﴾

KÂFİRLERİN AZÂBI, KİYÂMETİN KOPMASI, GÜNAHLAR İÇİN FİDYE, KÖTÜLÜK VE İYİLİK, NAMAZ, ZEKÂT, IRZI KORUMAK, EMÂNET, SÖZÜNDE DURMAK, DOĞRU ŞÂHİTLİK ETMEK.....	649
CENNET'E GÖTÜRECEK AMELLER.....	658

❖ BÂB 2 ❖

İNKÂRCILAR, ONLARIN YERİNE DAHA İYİLERİNİN GETİRİLMESİ, KABİRDEN ÇIKIŞ.....	663
---	-----

71. NÛH SÛRESİ / 667

❖ BÂB 1 ❖

NÛH ﷺ'İN KAVMİNE ÖĞÜTLERİ	669
NÛH ﷺ	672

❖ BÂB 2 ❖

NÛH'UN ALLÂH'A ŞİKAYETİ VE SUDA BOĞULMA, TÛFANDAN KURTULMASI İSTENENLER	686
--	-----

سُورَةُ الْحُجُرَاتِ

HUCURÂT SÛRESİ

Hucurât sûresi 18 âyettir. “Elçiler Yılı” denen 9. hicret yılında inmiştir. Adını 4. âyetteki “hucurât (odalar)” tan almıştır. Fetih sûresiyle mü’minlerin zafere ulaştıkları ve güçlü bir toplum oluşturdıkları ortaya konulmuş, bu sûre ile de, mü’minlerin gerek Hz. Peygamber’le ve gerekse birbirleriyle kardeş oluşu, karşılıklı ilişkileri ve bâzı görgü kuralları, iki İslâm toplumunun çarpışması durumunda izlenecek yol, gıybet, lâkap takma, üstünlüğün takvâ ile olacağı gibi konular yer almıştır.

﴿ BÂB 1 ﴾

BÂZİ GÖRGÜ KURALLARI, ÇATIŞAN İKİ İSLÂM TOPLUMU KARŞISINDA ÜÇÜNCÜ BİR ARABULUCU TOPLULUK, MÜ'MİNLERİN BİRBİRİYLE KARDEŞ OLUŞU

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿٢﴾ إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾ وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضَلَّ اللَّهُ مِنْ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَنْقَى إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Ey î mân edenler! Allâh'ın ve Rasûlü'nün önüne geçmeyin. Allâh'a karşı gelmek sakının. Şüphesiz ki Allah her şeyi işitendir, bilendir.
- 2- Ey î mân edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinizle bağırdığınız gibi onunla öyle yüksek sesle konuşmayın. Yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gider.
- 3- Allâh'ın Elçisi'nin huzûrunda seslerini kısıyanlar, Allâh'ın kalplerini takvâ ile sınadığı kimselerdir. Onlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat vardır.
- 4- Sana odaların arka tarafından seslenenlerin çoğu, akli ermeyen kimselerdir.
- 5- Sen yanlarına çıkıncaya kadar sabretselerdi, elbette kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.
- 6- Ey î mân edenler! Eğer size fâsık birisi bir haber getirecek olursa, onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz!
- 7- Şunu da bilin ki, aranızda Allâh'ın elçisi vardır. Eğer birçok işte o size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size î mânı sevdirdi ve onu kalplerinizde süsledi; inkârı, fıskı ve isyanı da size çirkin gösterdi. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.
- 8- Bu, Allah tarafından bir lütuf ve nîmettir. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.
- 9- Eğer mü'minlerden iki topluluk, birbirleriyle savaşırlarsa onların aralarını düzeltin! Bundan sonra biri ötekine saldırırsa, Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran taraf la savaşın! Eğer dönerse artık adâletle aralarını bulun ve dâima adâletli olun! Çünkü Allah adâletli olanları sever.

10- Mü'minler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin!

1. âyette belirtilen, Hz. Peygamber'in önüne geçmeme husûsu, söylenen söz, yapılan iş veya çıkarılan hükümlerde, ona ve onun sünnetine aykırı davranmama, edebi koruma ve ona uyma olarak yorumlanmıştır. Bu âyetin sözde veya davranışta Hz. Peygamber'in önüne geçerek veya onun sözünü keserek edebe aykırı davrananları uyarmak için geldiği nakledilmiştir.¹

Âyetteki "geçmeyin" diye tercüme ettiğimiz "lâ tükaddimû" ye geçişli fiil anlamı verilirse "önüne geçirmeyin" demek olur. Bu iki anlamı birleştirip "kendiniz Allah ve Rasûlü'nün önüne geçmediğiniz gibi, başkalarını da geçirmeyin yani buna engel olmaya çalışın." anlamı ortaya çıkar.

Hz. Peygamber hayatta iken onun yanında bulunan mü'minler hem irade ve karar vermede, hem de fiil ve davranışta onun önüne geçmemek, onu beklemek, gözetmek, peşinden gitmek ve onun izni ile hareket etmek durumunda idiler. Onun bulunmadığı yer ve zamanlarda ise "öne geçmek"; dîne aykırı bir karar vermemek, bir şey yapmamak anlamına gelir. "Allah ve Rasûlü'nün önüne geçirmemek" de, önemi ve değeri ne olursa olsun, hiçbir kimsenin irade ve rızasını, Allah ve Rasûlü'nün irade ve rızasının önüne geçirmeme, onu buna tercih etmeme, önceliği ilâhî irade ve rıza verme anlamına gelir.²

Kur'ân-ı Kerîm'de dünyaya âit önemli konularda uyulması gereken kurallar bir âyette şöyle sıralanmıştır: **"Ey îmân edenler! Allâh'a itaat edin, Peygambere ve sizden olan ulü'l-emre (yöneticilere) de itaat edin! Eğer herhangi bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz, Allâh'a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allâh'a ve Peygamberine götürün! Bu hem daha hayırlı, hem de sonuç bakımından daha güzeldir."**³

Ulü'l-emr; Allah ve Rasûlü'nün yolundan ayrılmayan yönetici demektir. Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: "Size, siyah kuru üzüm gibi (saçlı) Habeşli bir köle yönetici olsa, ona itaat ediniz."⁴ "Bana itaat eden, Allâh'a itaat etmiş olur. Bana isyan eden, Allâh'a isyan etmiş olur. Emîrime itaat

1. İbnü'l-Arabî, Ahkâmü'l-Kur'ân, Kahire, 1974, IV, 1712; Buhârî, Tefsîr, 49/1; Taberî, Tefsîr, XXVI, 74.

2. Komisyon, Kur'an Yolu, TDV, V, 86, 87.

3. Nisâ, 4/59.

4. Buhârî, Ahkâm, 4, Ezân, 54, 56, Cihâd, 39; Müslim, İmâre, 8.

eden, bana itaat etmiş, emîrime isyan eden de, bana isyan etmiş olur.”⁵ Hz. Peygamber’e bu yetki Yüce Allah tarafından verilmiştir. Âyette, **“Kim, Peygamber’e itaat ederse, Allâh’a itaat etmiş olur.”**⁶ buyrulur.

Abdullah b. Ömer ؓ’den rivâyet edildiğine göre, Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *“Dikkat edin! Sizin her biriniz bir çobansınız, sizin her biriniz güttüğünden sorumludur. İmam (Devlet başkanı) da insanlar üzerinde bir çobandır, o da güttüğünden sorumludur. Erkek aile bireyleri üzerinde bir çobandır, güttüğünden sorumludur. Kadın da kocasının ev halkı ve çocukları üzerinde bir çobandır, güttüğünden sorumludur.”*⁷ Yine Abdullah b. Ömer’den rivâyet olunduğuna göre, Hz. Peygamber buyurmuştur: *“Allâh’a isyan emredilmedikçe Müslümana düşen görev, hoşuna gitse de gitmese de dinleyip itaat etmektir. Ama isyan etmesi emredilirse o zaman dinleyip itaat etmesi gerekmez.”*⁸

Muâz bin Cebel ؓ’ı Yemen’e vâli olarak gönderirken Rasûlullah ile aralarında geçen konuşma, Allah ve Rasûlü’nün önüne geçmeme konusunda güzel bir örnektir. Hz. Peygamber sordu: *“Ey Muâz! Önüne bir dava geldiğinde ne ile hüküm vereceksin?”* Muâz: *“Allâh’ın kitabı ile hüküm veriririm.”* dedi. Hz. Peygamber’in: *“Aradığını orada bulamazsan?”* sorusuna Muâz: *“Rasûlullah’ın sünnetiyle.”* diye cevap verdi. Rasûl-i Ekrem: *“Ya orada bulamazsan?”* buyurunca: *“O zaman kendi görüşümle hüküm veriririm.”* dedi. Bu cevaba çok memnun kalan Allâh’ın Rasûlü, Muâz’ın göğsüne vurarak: *“Rasûlullah’ın elçisini, Rasûlullah’ı memnun edecek şekilde cevap vermeye muvaffak kılan Allâh’a hamd olsun!”* buyurdu.⁹ Hadis şârihi Hattâbî, buradaki ‘re’yimle içtihat ederim’ ifâdesini Kitap ve sünnete kıyas yaparak çözerim, şeklinde değerlendirmiştir.

2-3. âyetlerde, Hz. Peygamber’le konuşurken sesin yükseltilmemesi ve edep sınırının aşılmaması istenmekte, aksi hâlde yapılan iyiliklerin ve amelilerin boşa gidebileceği hatırlatılmaktadır. Allah Rasûlü’nün huzûrunda seslerini kısıp, edepli davrananların takvâyâ erişecekleri, bağışlanıp büyük bir mükâfata nâil olacakları bildirilmiştir.

Bu âyetler indikten sonra Hz. Ebûbekir, Allah elçisiyle fısıltı ile konuşur olmuş, Hz. Ömer’in konuşmasının dozu ise, yeniden sormayı gerektirecek

5. Buhârî, Ahkâm, 1; Müslim, İmâre, 32.

6. Nisâ, 4/80.

7. Buhârî, Ahkâm, 1.

8. Buhârî, Cihâd, 109, Ahkâm, 4; Müslim, İmâret, 38.

9. Ebû Dâvûd, Akdiye, 11; Tirmizî, Ahkâm, 3; Ahmed bin Hanbel, V, 230, 236, 242.

derecede düşmüştü. Yüksek sesli olan Sâbit bin Kays ise, “amelinin boşa gideceği” korkusu ile Hz. Peygamber'in huzûruna gelmez olmuştu. Ancak Allâh'ın elçisi ona, “Ey Sâbit! Sen hayır ile yaşıyorsun, hayır ile öleceksin. Sen cennet ehлиндensin.” buyurmuştur.¹⁰

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Peygamberin çağırmasını, aranızda birinizin diğerini çağırmasıyla bir tutmayın! Allah, içinizden, birini siper ederek sıvışıp gidenleri bilmektedir. Bu yüzden, Peygamberin emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine can yakıcı bir azap isabet etmesinden sakınsınlar!”**¹¹

4-5. âyetlerde, Hz. Peygamber'e evinin dışından seslenenlerin kabalık yaptığı, sabredip onun çıkışını bekleselerdi, kendileri için daha hayırlı olacağı, bununla birlikte Allâh'ın çok bağışlayıcı ve çok merhametli olduğu bildirilmektedir.

Uyeyne bin Hısn ile Akra' İbn Hâbis, Temimoğulları'ndan yetmiş kişilik bir heyetle öğlen vakti Allâh'ın elçisi odasında istirahat ederken gelmişler ve “Ya Muhammed! Dışarı çık, yanımıza gel!” diye bağırıyorlardı. Âyet onlar hakkında inmiştir.¹² Abdullah bin Zübeyr'den rivâyete göre, baştan beşinci âyetin sonuna kadar, Temimoğulları'na emir tâyini konusunda, Hz. Peygamber'in huzûrunda Hz. Ebûbekir ile Ömer'in tartışması üzerine inmiştir.¹³

Temimoğulları, kendilerinin bir kolu olan Anberoğulları esirlerine aracı olmak üzere Medîne'ye gelmişlerdi. Bunların yarısı serbest bırakıldı, yarısı için de fidye alındı. Eğer sabretselelerdi tümünün fidesiz bırakılabileceği söylenmiştir.¹⁴

Hz. Ebûbekir, Allâh'ın Rasûlüne, “Temimoğulları için Ka'ka bin Ma'bed'i emir tâyin buyur.” tavsiyesinde bulunmuş, Hz. Ömer ise, “Akra' bin Hâbis'i emir tâyin buyur.” diyerek farklı bir teklifte bulunmuştu. Bunun üzerine Hz. Ebûbekir ona: “Ey Ömer! Sen mutlaka bana karşı tavır takınıyorsun!” demiş, o da: “Hayır, sana karşı bir tavır takınmak istemedim.” diye cevap vermiş ve Hz. Peygamber'in huzûrunda birbirleriyle tartışmışlardı. İşte bunun üzerine yukarıdaki Hucurât sûresinin ilk âyetleri nâzil olmuştur.”¹⁵

10. Bk. Buhârî, Tefsîr, 49/1; Müslim, İmân, 187; Ahmed bin Hanbel, II, 137, 146, 287.

11. Nûr, 24/63.

12. Kurtubî, Câmi', XVI, 203, 204.

13. Buhârî, Tefsîr, 49/1-2; Taberî, Tefsîr, XXVI, 74.

14. Bk. Kurtubî, Câmi', XVI, 204; Elmalılı, Hucurât, 49/5.

15. Buhârî, Megâzî, 68, Tefsîr, 49/1-2.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا
بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ﴿٦﴾

6- Ey îmân edenler! Eğer size fâsık birisi bir haber getirecek olursa, onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa sataşırsınız da sonra yaptığınıza pişman olursunuz!

6. âyette, Allah Teâlâ mü'minlere, fâsık bir kimse, bir haber getirdiği zaman onun doğru olup olmadığını araştırmalarını, aksi hâlde onun verdiği habere dayanarak bilmeden bir topluma karşı haksız yere saldırı yüzünden pişman olabilecekleri bildiriliyor. Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Teennî ile hareket etmek Allah’tan, acele etmek ise şeytandandır.*”¹⁶ Fâsık; Allâh’ın kesin emir ve yasaklarına uymayan, büyük günahlardan sakınmayan âsî mü'mindir.¹⁷ Fâsık, vakar sınırının dışına çıkan, haya örtüsünü atan kimse olarak da tanımlanmıştır.

FISKIN DERECELERİ

Fıskın üç derecesi vardır: a) Günahı çirkin saymakla birlikte ara sıra günah işlemek. b) Günahı, ısrarla işlemek. c) Bir günahı, çirkinliğini kabûl etmeksizin işlemek. Ehl-i sünnete göre, kişiyi yalnız bu sonuncu durum din-den çıkarabilir.¹⁸

Yukarıdaki âyetin iniş sebebi şu olaydır: Hz. Peygamber hicretin 8 veya 9 (629-630). yılında zekât tahsili için Velid b. Ukbe b. Ebî Muayt’ı Müstalikoğulları Kabîlesi’ne gönderdi. Velid ile bu kabîle arasında eskiden kalma düşmanlık vardı. Velid oraya yaklaşıncı, karşısına çıkan atlıların kendisini öldüreceğini sanarak geri dönmüş ve Hz. Peygamber’e Mustalikoğulları’nın zekâtlarını vermediklerini ve kendisini de öldürmek istediklerini söylemişti. Bunun üzerine Allâh’ın elçisi onlara savaş açmayı düşünürken onlardan Hâris b. Ebî Dırâr başkanlığında bir heyet geldi. Heyet bir yanlış anlama olduğunu, kendilerinin Allâh’a ve Elçisi’ne bağlı olduklarını bildirerek zekâtlarını vermek istediklerini söylediler. İşte bu sırada, “**Ey îmân edenler! Eğer fasığın biri size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden insanları incitir de sonra yaptığınıza pişman olursunuz.**”¹⁹ âyeti inmiştir.

16. Tirmizî, Birr, 65.

17. Bk. Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, II, 91; İsfahânî, el-Müfredât, s. 572; Elmalılı, I, 245.

18. Elmalılı, I, 245, 246; fîsk ve fâsık terimleri için, bk. Kehf, 18/50; Bakara, 2/99, 197; Mâide, 5/47, 81; Yûnus, 10/33.

19. Hucurât, 49/6.

Bunun üzerine Hz. Peygamber Halid bin Velid'i gizlice bir birlikle Mustalikoğulları'na gönderdi ve onlara yakın bir yerde konuşlanıp beklemelerini, eğer ezan okunursa, oraya güvenle girebileceklerini bildirdi. Halid onların ezan okuyup namaz kıldıklarını görünce, yanlarına gitti ve zekâtlarını alarak geri döndü. Böyle bir araştırma yapmadan saldırı yapılsaydı, ortaya onarılması güç zararlar çıkacağına şüphe yoktur. Ancak Fahreddin Râzî, Muhâcirlerden bir sahâbe olan Velîd bin Ukbe'ye fâsık denmesini uygun bulmaz, belki eski bir düşmanlık yüzünden durumdan şüphelenip ya-nılmış olması muhtemeldir, der.²⁰

Olayın uluslararası ilişkiler açısından da büyük bir önem taşıdığı açıktır.²¹ Buna göre bir beldede minarelerde açıkça ezan okunabilmesi, o beldede Müslümanların hâkim durumda olduğunun bir sembolü sayılmıştır.

MUSTALİKOĞULLARI GAZVESİ

Mustalikoğulları Mekke ile Medîne arasında Medîne'ye yaklaşık 96 mil mesâfede bulunan Fur' bölgesinde, Rabiğ ve Usfan'da oturuyorlardı. Kabîle câhiliye devrinde Hübel, İsâf ve Nâile adlı putlara tapıyordu. Hicretin beşinci yılında Hz. Peygamber Hendek gazvesi hazırlıklarına başladığı sırada, Müstalikoğulları'nın reisi Hâris b. Ebî Dırar Kureyş müşriklerinin tarafını tutmuş ve Müreysî suyu başında karargâh kurup, Müslümanlara karşı çevredeki kabîleleri de kışkırtarak asker toplamaya başlamıştı. Bunu haber alan Allâh'ın Rasûlü Hicret'in 5. yılı 2 Şaban (27 Aralık 626) tarihinde 30'u binitli olmak üzere 700 kişilik bir ordu ile Müreysî seferine çıktı. Bunu öğrenen bâzı kabîleler düşman saflarını terk etti.

Müreysî'de müşrik ordusunun İslâm'a girmeyi reddetmesi üzerine savaş başladı ve Müslümanların zaferiyle sonuçlandı. On müşrik öldürüldü. Geri kalanlar 600-700 kadar kişi esir alındı, 2000 deve 5000 koyunun da bulunduğu bol miktarda ganîmet elde edildi. Bu seferde Müslümanların yanlışlıkla öldürülen Hişam b. Sübâbe'den başka kayıpları olmadı. Hz. Peygamber 1 Ramazan 5 H de Medîne'ye döndü. Ganîmetlerin beşte biri Beytülmal'e, geri kalanı gâzilere dağıtıldı.

Hz. Peygamber esirler arasında bulunan kabîle reisi Hâris'in kızı Cüveyriye ile evlendi. Bu evlilik sonucunda sahâbenin bütün esirleri serbest bırakması sonucunda başta kabîle reisi olmak üzere kabîlenin hemen tamamı

20. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXVIII, 119.

21. Kurtubî, Câmi', XVI, 205; Elmalılı, VII, 196; Ahmet Önkal, T.D.A., "Mustalik Benî Mustalik" mad.

İslâm'a girdi. Bu sefere Abdullah b. Übeyy gibi çok sayıda münâfık da katılmış, Müslümanlar arasına fitne sokmak için bâzı küçük anlaşmazlıkları tahrik etmiş, bu arada seferden dönerken Hz. Âişe'ye iftira (ifk) olayı meydana gelmişti.²²

Bundan sonra Müstalikoğulları bölgede birçok mescid inşâ etmiş ve zekâtlarını düzenli olarak merkeze ödemişlerdi.²³

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ
وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ
وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ ﴿٧﴾ فَضَلَّأَ مِنَ اللَّهِ
وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٨﴾

7- Şunu da bilin ki, aranızda Allâh'ın elçisi vardır. Eğer birçok işte o size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size îmânı sevdirdi ve onu kalplerinizde süsledi; inkârı, fıskı ve isyanı da size çirkin gösterdi. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.

8- Bu, Allah tarafından bir lütuf ve nîmettir. Allah her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.

7-8. âyetlere göre, Hz. Peygamber hayatta olduğu sürece vahiy gelmeye devam ettiği için onun söz, fiil ve davranışları ilâhî kontrol altında idi. Bu yüzden o, gerek Mekke'de gerekse Medîne'de toplumun genel örf ve yaşantısına uymak yerine, Allâh'ın bildirdiği doğrulara göre davranıyor ve bunu çevresindekilere de tebliğ ediyordu. Eğer toplumun istek ve tutkularına uysaydı, bundan dolayı toplum sıkıntıya düşerdi.

Diğer yandan mü'minlere îman sevdirilmiş ve kalpleri onunla süslenmişti. Küfür, fısk ve isyan ise çirkin gösterilmişti. Böylece mü'minlerin kalbi, yararlı ve Allâh'ın rızasına uygun olan şeyleri benimsiyor, küfür, fısk ve isyan niteliği taşıyan söz, fiil ve davranışlara karşı içlerinde bir soğukluk meydana geliyordu. Buna göre İslâm insan kalbinin derinliklerine nüfûz etmiş oluyordu. Bu yüzden dînin başı kesin inanç, sevgi ve teslim olmaktır. Bu insan için Cenâb-ı Hakk'ın bir lûtfu ve nîmetidir.

22. Bk. Nûr, 24/11-20.

23. Ahmet Önkâl, TDA, "Mustalik (Benî Mustalik)" mad.

Fısk; çoğunlukla doğruluk ve itaatten çıkış, yani söz ve fiillerinde îmanın gereklerine uymamak anlamında kullanılır. Fıskı büyük günah, isyanı ise küçük günah işlemek şeklinde anlayanlar da vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Nitekim kendi içinizden size bir peygamber gönderdik. O size âyetlerimizi okuyor, sizi arındırıyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor. Size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor. Öyleyse siz Beni anın, Ben de sizi anayım; Bana şükredin, Bana karşı nankörlük etmeyin!”**²⁴

“O hâlde, onların arasında Allâh'ın indirdiği ile hükmet; onların arzularına uyma. Sakın Allâh'ın sana indirdiği hükümlerin bir bölümünden seni caydırmasınlar! Eğer onlar Allâh'ın buyruklarından yüz çevirirlerse, şunu bil ki, Allah, onları bâzı günahları yüzünden belâya uğratmak istiyordur. Gerçekten insanların çoğu fâsıktır.”²⁵

“Rabbinin sözü, doğruluk yönüyle de adâlet yönüyle de gerçekleşmiştir. O'nun sözlerini değiştirecek kimse yoktur O her şeyi işitir, bilir. Yeryüzündeki kimselerin çoğuna uyarsan, seni Allâh'ın yolundan saptırırlar. Çünkü onlar sâdece zanlarına göre hareket ederler ve yalnız tahmin yürütürler.”²⁶

“Hepiniz, Allâh'ın ipine sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allâh'ın, üzerinizdeki nîmetini düşünün! Hani siz birbirinize düşman idiniz; ama O, kalplerinizi birleştirmiş ve O'nun nîmeti sâyesinde kardeşler oluvermiştiniz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yolu bulasınız.”²⁷

“Mü'minlerin kalplerini birbirine ısındıran da O'dur. Eğer yeryüzündeki bütün imkânları harcamış olsaydın, sen yine onların kalplerini birbirine ısındıramazdın. Ama Allah onları birbirine sevdirdi. Çünkü O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”²⁸

“De ki: Eğer Allâh'ı seviyorsanız, bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın.”²⁹

24. Bakara, 2/151-152.

25. Mâide, 5/49.

26. En'âm, 6/115-116.

27. Âl-i İmrân, 3/103.

28. Enfâl, 8/63.

29. Âl-i İmrân, 3/31.

Hadislerde şöyle buyrulur: “Kişi, arkadaşının dîni üzeredir. Bu yüzden sizden birisi kiminle arkadaşlık yapacağına dikkat etsin!”³⁰

“Yaptığı iyiliklere sevinen, yaptığı kötülöklere de üzülen kimse mü'mindir.”³¹

وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ
إِحْدِيهِمَا عَلَى الْآخَرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ
اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُقْسِطِينَ ﴿٩﴾

9- Eğer mü'minlerden iki topluluk, birbirleriyle savaşlılarsa onların aralarını düzeltin! Bundan sonra biri ötekine saldırırsa, Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafla savaşın! Eğer dönerse artık adâletle aralarını bulun ve dâima adâletli olun! Çünkü Allah adâletli olanları sever.

9. âyette mü'minlere, iki mü'min toplum arasında çıkacak bir çatışmayı önlemeleri, bir mü'min topluluk diğere saldırdığı takdirde, saldıran taraf Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar onunla savaşmaları, Allâh'ın buyruğuna râzı olduğu takdirde, çatışanların aralarını adâletle bulmaları, adâletten ayrılmamaları, çünkü Allâh'ın adâlet yapanları sevdiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Karşılıklı anlaşma en iyi yoldur.”**³²
“Bir kötülüğün cezâsı, ona denk bir kötülüktür. Bununla birlikte, her kim bağışlar ve barışı sağlarsa, onun mükâfatı Allâh'a âittir. Çünkü Allah zâlimleri sevmez. Her kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, artık öylelerine karşı yapılacak bir şey yoktur. Ancak insanlara zulmedenlere ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık edenlere cezâ vardır. İşte can yakıcı bir azap bunlarıdır. Her kim sabreder ve (kusurları) bağışlarsa, şüphesiz ki bu, yapılmaya değer işlerdendir!”³³

“Ey îmân edenler! Kendi aleyhinize, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için

30. Ebû Dâvûd, Edeb, 12; Tirmizî, Zühd, 45; Ahmed bin Hanbel, II, 303, 334.

31. Tirmizî, Fiten; Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 18.

32. Nisâ, 4/28.

33. Şûrâ, 42/40-43.

şâhitlik eden kimseler olun. Hakkında şâhitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa, fakir de olsa, adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıtır veya şâhitlikten vazgeçerseniz (bilin ki), Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”³⁴

Enes bin Mâlik ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Din kardeşin zâlim de, mazlum da olsa ona yardım et!” Bunun üzerine bir adam: “Yâ Rasûlallah! Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim. Ama zâlimse ona nasıl yardım edeyim?” diye sordu. Allah elçisi ona şu cevabı verdi: “Onu zulmünden alıkoyar, zulmüne engel olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir.”³⁵

Ebûbekir İbn Ebî Şeybe, Züheyr bin Harb ve İbn Nümejr ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Verdiği hükümlerde, ailesinin ve toplumun yönetiminde adâletli davranan yöneticiler, kıyâmet gününde Allah Teâlâ'nın yanında nurdan yüksek koltuklar üzerinde otururlar.”³⁶

Yukarıdaki Hucurât sûresindeki âyette sözü edilen mü'minler arasında ki bir çatışmayı iki İslâm ülkesi arasında düşündüğümüzde, çarpışan güçlerin dışında üçüncü bir gücün arabulucu olarak sulh teşebbüsünde bulunması istenmektedir. Bundan sonra saldırıyı başlatana karşı üçüncü gücün de çatışmaya girerek, saldırganın durdurulması istenmiştir. Saldırı sona erince de tarafların zararlarının giderilmesi ve kalıcı bir barışın yapılmasında “adâlet ilkeleri” gözetilmelidir.

Buna göre, İslâm ülkelerinin kendi aralarındaki problemleri çözmede, “Birleşmiş Milletler” gibi üçüncü bir gücü oluşturmaları üzerinde düşünülmelidir. Nitekim Ebû Hayyan da âyetteki “savaşınız”, “sulh yapınız” ifâdelerinin, bir ülke içinde “emir yetkisi kendisinde olanların” arabuluculuk yapmasını gerekli kıldığını söylemiştir.³⁷ İkiden çok İslâm ülkesi oluşan dönemlerde, İslâm ülkeleri arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları çözmek için, üçüncü bir güce ihtiyaç olacağına şüphe yoktur. Bunun için öncelikle İslâm ülkelerinin tamamının veya büyük çoğunluğunun birleşerek, bir birlik oluşturması gerekir. O takdirde belli bir İslâm ülkesinde insan haklarının, din ve vicdan özgürlüğünün kökten sarsıldığı, devletin koruması gereken “mal, can, ırz ve din özgürlüğü” nü korumak yerine, bunlara kendisinin saldırıyı sürdürmesi durumunda, “Birleşik İslâm Ülkeleri Barış Gücü”nün müdâhale etme hakkı

34. Nisâ, 4/135.

35. Buhârî, Mezâlim, 4, İkrâh, 7; Tirmizî, Fiten, 68.

36. Müslim, İmâre, 18; Nesâî, Âdâbü'l-kudât, 1.

37. Ebû Hayyan, Bahr, VIII, 112; Elmalılı, Tefsîr, VII, 201.

doğar. Bu müdâhalenin arkasından da, o ülkede mâkul süre içinde adâletli bir yönetimin oluşması için gerekli adımları atar. Böylece İslâm ülkeleri Hristiyan ülkelerin arabuluculuğuna veya barış gücü kullanmasına gerek kalmadan kendi siyasal problemlerini çözme imkânını bulur.

Bir İslâm ülkesindeki siyasal kriz isyan (bağy) niteliğinde ise aşağıdaki hükümler uygulanır:

DEVLETE İSYAN (BAĞY)

Yukarıdaki 9. âyet, münâfıkların reisi Abdullah bin Übeyy'in, Hz. Peygamber'e hakaret etmesi üzerine, Ensâr'dan Abdullah bin Revaha'nın cevap vermesi ve iki tarafın adamları arasında çıkan fiilî çatışma üzerine inmiştir. Hz. Peygamber âyeti okuyunca taraflar barışmıştır.

Bağy sözlükte; sınırı aşmak, saldırmak, haksız yere başkan olma sevdası gütmek anlamlarına gelir. Bir fıkıh terimi olarak ise bağy; ülkeyi adâletle yöneten İslâm devlet başkanına karşı bir te'vile (yoruma), yani kendince doğru olduğuna inandığı bir delile, bir sebebe dayanıp, silahlı güç kullanarak isyan etmek demektir. Hâricilerin Hz. Ali ile olan çatışmaları böyledir.

Hadislerde şöyle buyrulur: *“Her kim bize karşı silah kuşanırsa, bizden değildir.”*³⁸ *“Her kim, İslâm devlet başkanına itaatten çıkar, İslâm toplumundan ayrılır ve ölürse, onun ölümü, câhiliye ölümüdür!”*³⁹

İsyân suçunun safhalarına göre kısmen had, kısmen de ta'zîr kapsamına giren cezâları vardır. Silahlı isyan durumuna gelmedikçe, gösteri yürüyüşü, eleştiri, uyarı vb. fiillere devlet bir cezâ vermeyebilir. Kamu düzenini bozmada yakın bir tehlike görürse ta'zîr cezâsı uygulayabilir. Haksız silahlı bir saldırıya karşı, devlet gücü kullanarak savaşmanın câiz olduğu konusundaki icmâ (görüş birliği) vardır. Çünkü âyetle, **“Siz, isyan eden (bâği) taraf-la çarpışın...”**⁴⁰ buyurulmuştur. Ancak bunun için önce sözlü “uyarı” yapılması, arkasından “uyarı ateşi” açılması gerekir. Çünkü Hz. Ali, Hâricilere İbn Abbâs'ı uyarı için göndermiş, uzun görüşmelerden sonra dört bin kişi isyandan vazgeçmiş, fakat buna rağmen çatışma önlenememiştir.⁴¹

İki İslâm ordusunun karşı karşıya gelmesinin en acı örneklerinden birisi olan Siffin Savaşı için, Muhammed Hamidullah'ın 1968 yılında, İstanbul Ü. Edebiyat Fakültesindeki bir konferansında naklettiği şu olay dikkat çekicidir.

38. Buhârî, Fiten, 7; Müslim, İmân, 161, 163.

39. Buhârî, Fiten, 2; Ebû Dâvûd, Sünnet, 37.

40. Hucurât, 49/9.

41. Bk. Askalânî, Bulûğu'l-Merâm., III, 560, 561.

37/657 yılında dördüncü Halife Hz. Ali ile Suriye vâlisi Muâviye arasında Fırat'ın sağ kıyısında Rakka yakınında vukû bulan Sıffin savaşının en şiddetli bir gününde, namaz için ezan okununca iki taraf da çatışmayı bırakır ve namaz için ara verir. Namazın ardından bir sahâbi Hz. Ali'ye, "Ey Ali! Şu anda iki taraf da namaz kıldı. Ölülerimiz henüz gömülmedi. Hangi tarafın ölüleri şehittir ve cennettir?" diye sorar. Bu zor soruya gözyaşları içinde Hz. Ali şu cevabı verir: "Her iki tarafın ölüleri şehittir ve cennettir. Çünkü onlar iyi niyetle ve haklı olduğuna inanarak savaşıyorlar. Fakat bu iki orduyu aylar, yıllar içinde zemin hazırlayıp, çatışma noktasına getirenler, bu savaşa yol açanlar bunun hesabını nasıl verir, bunu bilemiyorum!" Bu cevap günümüzde, İslâm ülkeleri arasında görülen çatışmalar için de önemlidir.

İsyancıların yaralıları ve tutsakları hemen öldürülmez, kaçanlar izlenmez, malları ganîmet sayılmaz. Hanefilere göre isyancıların, mala ve cana verdikleri zararın tazmini gerekmez. Devlet gücü yanında çarpışanlara, günah ve kefâret gerekmediği gibi, mala verdikleri zararı da tazmin etmeleri gerekmez.⁴²

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠﴾

10- Mü'minler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin!

10. âyette, bütün mü'minlerin kardeş ve dost oldukları, iki mü'minin arası açılmışsa, bunların arası bulunarak barıştırılması istenmektedir. Allâh'ın rahmet ve merhametine kavuşmak için, O'na karşı gelmekten sakınmak gerektiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **"Hepiniz, Allâh'ın ipine sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allâh'ın, üzerinizdeki nîmetini düşünün! Hani siz birbirinize düşman idiniz; ama O, kalplerinizi birleştirmiş ve O'nun nîmeti sâyesinde kardeşler oluvermişsiniz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yolu bulasınız."**⁴³

42. Serahsî, Mabsût, I, 128; Kâsânî, Bedâ'î, VII, 141; İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, IV, 414; Ayrıca bk. Hucurât, 49/9.

43. Âl-i İmrân, 3/103.

Tevbe sûresi 9/71-72. âyetlerde Allâh'ın hoşnut ve râzı olduğu mü'minlerin nitelikleri şöyle sıralanır: a) Erkek-kadın bütün mü'minler birbirinin dostu ve velîsidir. Birbirlerine karşı işbirliği, dayanışma ve sorumluluk içinde davranırlar. b) İyiliği emrederler, kötülüğe engel olmaya çalışırlar. c) Namazı dosdoğru kılarlar. d) Zekâtı verirler. e) Allah ve Rasûlüne itaat ederler.

Hiz. Peygamber Medîne'de mü'minler arası kardeşliği tesis ederken, bunun karşılıklı sevgi, saygı ve menfaat dengeleri gözetilerek kurumlaşmasına özen göstermiştir.

Hadislerde mü'minin nitelikleri şöyle belirlenir: “Mü'minler birbirini sevmekte, birbirine acımakta ve birbirini korumakta tıpkı bir vücuda benzerler. Vücudun bir organı hasta olunca, diğer organlar da bu sebeple uykusuz kalır, ateşlenir.”⁴⁴

“Müslüman, diğer Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir. Mü'min ise, diğer insanların malları ve canları konusunda kendisinden güvende bulunduğu kimsedir.”⁴⁵

“Sizden biriniz, kendisi için sevdiğini diğer kardeşi (veya komşusu) için de sevmedikçe, (tam) îmân etmiş olmaz.”⁴⁶ “Siz îmân etmedikçe cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmedikçe de îmân etmiş olmazsınız.”⁴⁷

“Üç şey vardır ki, kendisinde bunlar bulunan kimse îmânın tadını hissederek: a) Kendisine, Allah ve Rasûlü'nün her şeyden daha sevimli olması, b) Başkasını yalnız Allah için sevmesi, c) Küfre dönmenin kendisi için, ateşe atılmak gibi çirkin görünmesi.”⁴⁸

“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmana teslim etmez. Kim kardeşinin ihtiyâcını giderirse Allah da kıyâmet gününde onun bir sıkıntısını giderir. Müslümanın bir ayıbını örtenin, Allah da kıyâmet gününde ayıplarını örter. Her Müslümana, diğer Müslümanın canı, malı ve ırzı haramdır.”⁴⁹

Ebû Hüreyre ؓ'ın naklettiği bir hadiste ise evrensel nitelikli ahlâk değerleri şöyle sıralanır: “Birbirinizi kıskanmayın. Müşteri kızıştırmayın.

44. Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Birr, 66.

45. Tirmizî, İmân, 12; Nesâî, İmân, 8; İbn Mâce, Fiten, 2; Ahmed bin Hanbel, III, 154.

46. Müslim, İmân, 71, 72; Buhârî, İmân, 7; Tirmizî, Kıyâme, 59, İmân, 19, 33; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

47. Müslim, İmân, 93, 94; Ebû Dâvûd, Edeb, 131; Tirmizî, İsti'zân, 1, Kıyâme, 56; İbn Mâce, Mukaddime, 9, Edeb, 11.

48. Buhârî, İmân, 9.

49. Buhârî, Mezâlim, 3; Müslim, Birr, 58.

Birbirinize kızmayın. Birbirinize sırt çevirmeyin. Biriniz, diğerinin pazarlığı üzerine satış yapmasın. Ey Allâh'ın kulları kardeş olunuz. Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu yardımsız bırakmaz ve onu küçük görmez. -Üç defa kalbine işaret ederek- takvâ şuradadır. Kişiye, Müslüman kardeşini küçük görmesi kötülük olarak yeter. Müslümanın her şeyi kanı, malı ve ırzı Müslümana haramdır.”⁵⁰

Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'in naklettiği bir hadiste Ensâr'ı sevmenin îmânın bir gereği olduğu şöyle belirtilir: “Ensâr'ı sevmek îmânın bir belirtisidir. Onlara buğz etmek ise münâfıklıktır.”⁵¹

İslâm îman kardeşliğini nesep kardeşliğinden üstün tutmuştur. Bu yüzden Bedir ve Uhud gazvesi gibi savaşlarda nesep kardeşlerinin hatta baba ile oğulun karşı saflarda yer aldığı olmuştur. İslâm'dan önceki tevhîd dinlerinde de durum böyledir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Âdem'in iki oğlu arasındaki mücâdele sonunda Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi,⁵² Tûfan sırasında Nûh ؑ'ın inanmayan oğlu için yaptığı duânın Allah Teâlâ tarafından reddedilmesi buna örnek verilebilir.⁵³

İslâm'da aile fertleri arasında din ayrılığı bulunduğu takdirde bunun velâyet, mîras, nafaka ve benzeri hükümleri etkilediği bilinmektedir. İnkârcı nesep hısımlarının velâyet hakkının bulunmadığı Kur'an'da şöyle açıklanır: **“Ey mü'minler! Eğer küfrü îmâna tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi velîler edinmeyin. Sizden kim onları (dost, idâreci ve velî edinirse, onlar zâlimlerin ta kendileridir.”**⁵⁴

Başka bir âyette, anne-baba çocuklarını inanç konusunda yanıltmaya kalkışırsa, onlara itaat edilmemesi açıkça istenmiştir.⁵⁵ Diğer yandan ateist ve müşriklerin dost, idâreci ve velî edinilmemesi istenirken,⁵⁶ mü'minlerin bu konuda birlikte hareket etmesi gerektiği aşağıdaki âyetlerde şöyle belirtilir:

“Mü'minler mü'minleri bırakıp da kâfirleri velîler edinmesin. Kim bunu yaparsa, Allah'tan bekleyeceği hiçbir şey yoktur. Ancak onlardan sakınmanız durumu bunun dışındadır. Allah sizi asıl kendisinden sakındırır.”⁵⁷

50. Müslim, Birr, 32.

51. Ahmed bin Hanbel, III, 70, 133, V, 285, VI, 7.

52. Mâide, 5/27-31.

53. Hûd, 11/45, 46.

54. Tevbe, 9/23.

55. Ankebût, 29/8; Lokmân, 31/15.

56. Bk. Nisâ, 4/89, 144; Mümtehhine, 60/1; Mâide, 5/57.

57. Âl-i İmrân, 3/28.

“Mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar? Şüphesiz, bütün izzet yalnız Allâh’a âittir. O (Allah) Kitap’ta size şöyle indirmiştir ki: Allâh’ın âyetlerinin inkâr edildiğini veya onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar bundan başka bir söze dalıncaya kadar kâfirlerle birlikte oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz. Elbette Allah, münâfıkları ve kâfirleri cehennemde bir araya getirecektir.”⁵⁸

Buna göre gerek fert ve topluluklar arası ve gerekse uluslararası ilişkilerde mü’minler birbirine destek olmalı, güç, kuvvet ve şerefi bu birlikte aramalıdır. Gerek savunma ve gerekse güçlenmek için gayrimüslim ülkelere dayanmak isteyen İslâm ülkeleri uzun vâdede güçsüz kalmakta ve sürekli olarak kan kaybetmektedir. Gayrimüslim ülkelerle işbirliği yapmanın gerekli olduğu durumlarda ise mü’minler en azından dinleri aleyhinde konuşulduğu zaman bunu cevaplamak gücünü kendinde göremezse, o meclisi terk ederek tepkisini göstermelidir.

Diğer yandan ehl-i kitap sayılan Yahudi ve Hristiyanlar da “velî edinme” konusunda ateistlerle aynı statüde sayılmıştır. Âyette şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Yahudi ve Hristiyanları dost edinmeyin. Onlar birbirinin dostudurlar. Sizden kim onları dost edinirse, o da onlardandır. Şüphe yok ki, Allah zâlim bir toplumu doğru yola iletmez.”**⁵⁹

Yukarıdaki âyetlerde geçen “evliya” sözcüğünün tekili olan “velî” söz-lükte; bir işin idâre ve bakımını üstlenen, yardımcı, dost, devlet başkanı, yönetici, komutan ve hâkim anlamlarına gelir.⁶⁰

58. Nisâ, 4/140.

59. Mâide, 5/51.

60. Bk. İbn Manzûr, Lisânü'l- Arab, “v-l-y”mad.; el-Muncid fi'l-Luga, “v-l-y”maddeleri; H. Basri Çantay, Kur’ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, İstanbul, 1965, I, 87, Dipnot: 14.

﴿ BÂB 2 ﴾

**BİRBİRİYLE ALAY ETMEK, KUSUR ARAMAK,
KÖTÜ ZAN, GIYBET, İNSANIN YARATILIŞI VE
ÇEŞİTLİ MİLLETLERE AYRILIŞ SEBEBİ, TAKVÂ,
KALBEN İNANMAK, ALLÂH'IN İLMİ**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿١١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَزْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ط
 وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾ يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ط قُلْ لَا تَمُنُوا
 عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ
 صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ط وَاللَّهُ بَصِيرٌ
 بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

11- Ey îmân edenler! Bir topluluk başka bir topluluğu alaya almasın! Belki o alaya aldıkları kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınları alaya almasın! Belki de alaya aldıkları, kendilerinden daha hayırlıdır. Birbirinizde kusur aramayın; birbirinizi kötü lâkaplarla çağırmayın. İmandan sonra fâsıklık ne kötü bir isimdir! Kim Tevbe etmezse işte onlar zâlimlerdir!

**12- Ey îmân edenler! Zannın çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırma-
 yın; biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Sizden bi-
 riniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte
 bundan tiksindiniz! Öyleyse Allâh'a karşı gelmekten sa-
 kının. Şüphesiz Allah, Tevbeyi çok kabûl eden, çok mer-
 hametli olandır.**

**13- Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden ya-
 rattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve
 kabîlelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en üstün
 olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.
 Gerçekten Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.**

**14- Bedevîler, “İman ettik” dediler. De ki: Siz îmân etmedi-
 niz, ama “Boyun eğdik” deyin. Çünkü henüz îman sizin
 kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allâh'a ve Peygamber'ine
 itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez.
 Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

**15- Mü'minler o kimselerdir ki, Allâh'a ve Rasûlüne îmân
 ederler, sonra da asla şüpheyeye düşmez, Allah yolunda
 mallarıyla ve canlarıyla cihâd ederler. İşte doğru olan-
 lar ancak bunlardır.**

16- De ki: “Siz dîninizi Allâh’a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir!”

17- Onlar İslâm’a girdiler diye seni minnet altında bırakmak istiyorlar. De ki: “Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz biliniz ki, sizi îmâna erdirmekle, asıl Allah size lütüfta bulunmuştur.”

18- Hiç şüphe yok ki, Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.

11. âyetinde, mü'min erkek ve kadınların birbirleriyle alay etmemelerini, çünkü alay edilen kimselerin, Allah katında alay edenlerden daha hayırlı olabileceği bildirilir. Yine kaş göz işareti yaparak veya kötü lâkap takarak da bir kimsenin başkasını küçük düşürmeye çalışmaması istenir.

Âyetinde “alay etmek” veya “kötü lâkap takmak” fâsıklık olarak nitelendirilmiştir. Buna göre, kişiyi hoşlanmadığı bir lâkapla anmak câiz olmaz. Güzel lâkap ve künye ise teşvik edilmiştir. Hz. Ebûbekir'e, “Sıddık (Çok tasdik edici)”, Ömer'e “Fârûk (Hakla bâtılı ayıran)”, Hâlid bin Velîd'e “Seyfullah (Allâh'ın kılıcı)” denilmesi gibi. Hz. Peygamber Medîne'ye hicret edince, Ensâr'dan kimileri hoşlanmadıkları iki, üç adla çağırılıyor, onlardan kimisi bundan inciniyordu. Yukarıdaki âyet bunun üzerine inmiştir.⁶¹

Âyetin iniş sebebi olarak aşağıdaki olaylar da nakledilmiştir: Dahhâk'tan rivâyet edildiğine göre, Benî Temim'den bir topluluk Bilâl-i Habeşi, Habbab, Ammar, Suheyb, Ebû Zer, Sâlim, Mevlâ Huzeyfe gibi kimselerle alay etmişlerdi.⁶²

Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre, Zeyneb bint-i Huzeyme'yi boyunun kısalığından dolayı alaya almışlardı. Yine Hz. Âişe ile Hz. Hafsa, Ümmü Seleme hakkında da boyu kısa diye konuşmuşlardı.⁶³

İbn Abbas'tan rivâyete göre, Safiyye bint-i Husey Rasûlullâh'a gelmiş, kadınlar bana; “Ey Yahudi kızı!” diye söz atıyorlar, demiş, Rasûlullah da: “*Babam Hârûn, amcam Mûsâ, eşim de Muhammed niye demedin?*” buyurmuştu.⁶⁴

61. İbn Kesir, Tefsir, 49/11. krş. St. Paul, Efesliler, V, 3.

62. Suyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VII, 563; Alûsî, XIII, 2/152.

63. Alûsî, XIII, 2/152.

64. Kurtubî, el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an, XVI, 336.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mü’minlerden gönüllü olarak yüklü miktarda sadaka verenlerle, bir de ancak güçlerinin yettiğinden başka verecek bir şey bulamayan kimselerle alay edenler var ya, Allah da onlarla alay edecektir! Onlar için can yakıcı bir azap vardır!”**⁶⁵

“Mal toplayıp onu tekrar tekrar sayan, arkadan çekiştirip kaş göz işaretiyle alay etmeyi âdet edinen kimselerin vay hâline!”⁶⁶

İnsanların bu şekilde birbiriyle alay etmesi, din kardeşini küçük görmesi, kendisini onlardan üstün görmesi nefsin gereği gibi eğitilememesinin sonucudur. Bu konuda yapılabilecek eğitimle ilgili olarak Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *“Kalbinde zerre kadar kibir olan kimse cennete giremez. Kibir hakkı kabûl etmemek ve insanları küçük görmektir.”*⁶⁷

*“Kişiye kötülük olarak, Müslüman kardeşini hor görmesi yeter.”*⁶⁸
*“Dünya ve âhirette en üstün ahlâk, sana gelmeyene sıla-ı rahim yaparak gitmen, sana vermeyene vermen ve sana zulmedenî affetmendir.”*⁶⁹

Kötülük ve küçük düşürme, hor görme söz konusu olmaksızın insanların tanınmasını sağlayan ve onları üzmeyen alışılmış bâzı lâkaplar bu yasağın dışındadır. “Topal Osman, Uzun Hasan” gibi. Bâzı sahâbenin günahkâr iken tevbe etmiş, Hristiyan veya Yahudi iken Müslüman olmuş kimseleri eski lâkapları ile anmaları bu âyetin nüzûl sebebi olarak zikredilmiştir. Tevbe ve pişmanlık günahların affına sebep olduğuna göre, kişileri eski günahlarını hatırlatıp anmak, kişiyi küçük düşürmek amacı taşır ki, İslâm buna izin veremezdi.

Yine günlük hayatta insanları küçümseme söz konusu olmaksızın, onların gönüllerini hoş etmek için lâtife, nükte, hezel gibi söz ve yazılara başvurulur. Bunlara “mizah” denildiği gibi, güldürmek, hoşça vakit geçirmek ve eğlenmek için söylenen söz ve davranışlara “şaka” denir. İnsanın mizah ve şaka yeteneğine sahip olduğu günümüz psikologlarınca öne sürülür ve insanın “çocukluk, yetişkinlik ve ana-baba benlik durumu” olmak üzere üç benlik durumundan söz edilir. Büyük âlimlerden Câhız (ö. 255/869), insanların her zaman ve yerde aşırı ciddiyet adına katı bir tutum sergilemelerinin uygun olmadığını, arada şaka ve mizaha ihtiyaç olabileceğini belirtir.

65. Tevbe, 9/79.

66. Hümeze, 104/1-2.

67. Müslim, İmân, 147; Ebû Dâvûd, Libâs, 26; Tirmizî, Birr, 61.

68. Müslim, Birr, 32; Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Birr, 18; İbn Mâce, Zühd, 23.

69. Hakim, Müstedrek.

“Yerine göre ağlamak, gülmek, tebessüm etmek ve yerine göre de ciddi-yet gerekir.” der.

Ancak bütün bunların karşımızdakini alaya alacak ve kalbini kıracak nitelikte olmaması gerekir. Nitekim Allâh'ın Rasûlü, çok yaşlı bir kadının, “Cennete girip giremeyeceğini” sorması üzerine, “*Bu hâlinle cennete gi remezsin*” buyurmuş, kadının endişelenmesi üzerine de, “*Bu yaşıyla değil, 30 yaşlarında genç hâlinle cennete girebilirsin*” sözleriyle de kadının yüzünün güldüğü nakledilir. Burada Hz. Peygamber'in şaka yollu nükte yaptığı görülür.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا أَيَحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿١٢﴾

**12- Ey îmân edenler! Zannın çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırma-
yın; biriniz diğerini arkasından çekiştirmesin. Sizden bi-
riniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte
bundan tiksindiniz! Öyleyse Allâh'a karşı gelmekten sa-
kının. Şüphesiz Allah, Tevbeyi çok kabûl eden, çok mer-
hametli olandır.**

12. âyette, üç şeşit kötü huy ve alışkanlık yasaklanmıştır. Bunlar; kö-
tü zan, kusur araştırmak ve insanları arkalarından çekiştirmek yani giybeti-
ni yapmaktır. Âyette zandan sakınılması, çünkü zannın bir kısmının günah
olduğu, başkalarının gizli yönlerini araştırmamak gerektiği, giybet etmenin
tıpkı ölü kardeşinin etini yemek gibi olduğu, bu gibi kötü alışkanlığı olanların
bundan vazgeçmesi, Allâh'ın Tevbe edenleri bağışlayacağı bildirilmektedir.

Bir önceki âyette, mü'minin yüzüne karşı kötü davranılması yasaklan-
mıştı. Bu âyette ise, arkasından ona kötülük edilmemesi istenmektedir.

KÖTÜ ZAN

Başkasını sebepsiz yere ve delilsiz olarak suçlamak ve onun kötü bir iş
yaptığını sanmaktır. Yasaklanan zan, insanlar hakkında kötü düşünce besle-
mek şeklindeki zandır. Dinde zanna dayanan hükümler bu tür zanna girmez.

Kıyasın ve haber-i vahidin zan ifâde etmesi böyledir. Yasaklanan zan; zanna göre başkasının kötülüğüne hükmetmektir. Kaçınılması istenen zan, bu kötü zandır. **“Siz kötü zanda bulundunuz, böylece helâki hak eden bir toplum oldunuz.”**⁷⁰ âyetindeki zan böyledir.

Ebû Hüreyre ؓ’den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Kötü zandan sakınınız. Çünkü kötü zan sözlerin en yalanıdır. Başkalarının gizli hâllerini, ayıplarını araştırmayın. Birbirinize karşı övünüp böbürlenmeyin. Birbirinizi kıskanmayın, kin tutmayın, yüz çevirmeyin. Ey Allâh’ın kulları! Allâh’ın size emrettiği gibi kardeş olun.”⁷¹

Ebû Hüreyre’nin naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: “Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez, onu düşmana teslim etmez, onu küçük görmez. İşte takvâ buradadır. Bu arada Allâh’ın Rasûlü üç kere göğsüne işaret etmiştir. Kişiye kötülük olarak, mü’min kardeşini küçük görmesi yeter. Müslümanın Müslümana kanı, malı ve ırzı haramdır.”⁷² Nitekim ifk olayında Hz. Âişe hakkında iyi zanda bulunmak gerekirken, kötü zanna sapanlar olmuş ve bunlar kınanmıştır.⁷³

Kudsî bir hadiste şöyle buyrulur: “Ben kulumun, Bana zannı üzereyim.”⁷⁴ Hadislerde şöyle buyrulur: “Her biriniz ancak Allâh’a iyi zanda bulunarak vefât etsin.”⁷⁵ “İyi ve güzel zan îmandandır.”⁷⁶

“Müslümanların eksiklerini, ayıplarını araştırmayın. Kim Müslümanların ayıplarını araştırırsa, Allah Teâlâ da onun ayıbını izler, sonunda onu evinin içinde bile olsa rezil ve rüsvay eder.”⁷⁷

“İnsanların gizli hâllerinin, ayıplarının peşine düşerek araştırmaya kalkışsan, onların ahlâkını bozarsın veya buna yakın bir şey yapmış olursun.”⁷⁸

Bir gün Abdullah bin Mes’ud ؓ’e birini getirdiler. Bu adam sakalından şarap damlayan falancadır.” dediler. O sırada şarap belirtisi görmeyen

70. Fetih, 48/12.

71. Buhârî, Edeb, 58, Ferâiz, 2; Müslim, birr, 28.

72. Müslim, Birr, 32; Ahmed bin Hanbel, III, 491.

73. Bk. Nûr, 24/12.

74. Buhârî, Tevhîd, 15, 35; Müslim, Tevbe, 1, Zikr, 2; Tirmizî, Zühd, 51.

75. Müslim, Cennet, 81; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 13.

76. Ebû Dâvûd, Cenâiz, 13; Dârimî, Rikâk, 22.

77. Tirmizî, Birr, 83.

78. Ebû Dâvûd, Edeb, 37.

İbn Mes'ud şöyle dedi: “Biz ayıp ve kusur araştırmaktan men edildik. Eğer kendiliğinden bir ayıp veya kusur ortaya çıkarsa o zaman gereği-ni yaparız.”⁷⁹

GIYBET

Kişinin arkasından hoşlanmayacağı bir şey söylemektir. Söylenen şey onda varsa gıybet, yoksa iftira etmiş olur.⁸⁰ Gıybetin gerçekleşmesi için; sö-zü edilen kişinin tanınması, gıybetin sövme ve kötüleme yoluyla olması ge-rekir. Gıybet, insan veya insanla ilgili birtakım şeyler üzerinde olur. Kişinin bedeni, nesebi, ahlâkı, işi, dîni, dünyası, elbisesi, evi, bineği... dedikodu ko-nusu olabilir. Gözün şaşılığı, saçların döküklüğü, uzun veya kısa boylu ol-mak, siyah veya sarı renkte olmak... Çünkü bunlardan alaylı bir şekilde söz edilmesi, hakkında konuşulan kişinin kalbini kırar.

Bir hadiste gıybet şöyle tanımlanır: “Gıybet, kardeşini hoşuna gitme-yecek şekilde anmandır. Eğer o söylediğin şey kardeşinde varsa gıybet et-miş, yoksa iftira etmiş olursun.”⁸¹

Bir gün Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in yanında eşlerinden birinin kısa boy-lu olduğundan söz edince, Allâh'ın Rasûlü şunları söyledi: “Yâ Âişe! Öyle bir söz söyledin ki, şayet o söz denize karışsaydı onun suyunu bozardı.”⁸²

Başkalarına kardeşinin ayıplarını anlatmak onun hoşuna gitmeyecek şeyleri söylemek demek olduğundan, ancak dil ile söylemek haram ol-muştur. Kaş-göz işareti yapmak, îmâ, işaret ve yazı gibi gıybet anlamı ifâ-de eden her hareket de gıybettendir. Meselâ elle birisinin uzun veya kısa boyluluğuna işaret etmek, bir şahsın ayıpları hakkında yazı yazmak gıy-bettir. Gıybeti tasdik etmek de gıybettir. Gıybet yapılan yerde susan ki-şi gıybete ortak olmuş olur. Diliyle gıybetçiye karşı duramayanın kalbiyle inkâr etmesi gerekir.⁸³

İslâm dininde kardeşlik olgusunun, “**Mü'minler ancak kardeşdir. İhtilaf ettikleri zaman, iki kardeşinizin arasını düzeltin ve Allâh'a karşı gelmekten sakının ki, merhamet olunasınız.**”⁸⁴ ilâhî buyruğu ile

79. Ebû Dâvûd, Edeb, 37.

80. Bk. Müslim, Birr, 70; Tirmizî, Birr, 23.

81. Müslim, Birr, 70; Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Birr, 23; Dârimî, Rikâk, 6; Mâlik, Muvatta, Kelâm, 10.

82. Ebû Dâvûd, Edeb, 35; Tirmizî, Kıyâmet, 51.

83. İmam Gazâlî, Zübdetü'l-İhya, Trc. Ali Özek, İstanbul, 1969, 362, 363.

84. Hucurât, 49/10.

kurulmuş olması, İslâm toplumunu bu îman kardeşliği üzerinde yükselen güçlü bir toplum yapmaktadır. Böyle bir toplumda gıybetin olmaması gerekir.

Gıybetin sebepleri: 1) İntikam duygusunu tatmin, 2) Arkadaşların konuşmalarına katılmak, 3) Gösteriş ve büyüklük taslamak, 4) Kıskançlık, 5) Hoşça vakit geçirmek, güldürmek için başkalarının ayıp ve kusurlarının ortaya serilmesi, 6) Küçük düşürmek için alay etmek.⁸⁵ Gıybetten korunmak için kişinin öncelikle kendi kusurlarıyla uğraşması gerekir.

Gıybet Sayılmayan Hâller

1) Haksızlık karşısında konuşmak gıybete girmez. Hadiste, *“Hak sahibinin söz söyleme, hakkını savunma hakkı vardır.”* buyrulur.⁸⁶

2) Fetvâ istemede, bâzı kusurları açıklamak gerekir ki doğru fetvâ alınsın. Utbe kızı Hind, Rasûlullâh’a gelerek kocası Ebû Süfyan’ı cimriliğiyle, çok az nafaka bıraktığını söylemiş ve kocasının malından haberi olmadan alıp alamayacağını sormuştu. Allah Rasûlü de: *“Sana ve çocuğuna yetecek miktarda, ma’rûf ölçüsünde al.”* buyurdu.⁸⁷

3) Bir kimseyi kötülükten men etmek ve uyarmak için muhatabının bilinen kusurları söylenebilir. Evlenilecek kişiyle ilgili sorulan bir soruya, doğru cevap vermek gerekir. Evlenilecek kişinin içki, kumar gibi bir alışkanlığı varsa, kız tarafının bunu bilme hakkı vardır.

4) Kişiyi meşhur olan lakabıyla anmak, yüzüne karşı da söylense onu incitmeyebilir. Halkın kendisini tanıdığı, *“Fılan topal kişi”* lakabı gibi.

5) Kişinin haramları açıkça işlemesi, yaptıklarından dolayı gurur duyması, yaptıklarının söylenmesinden dolayı üzüntü duymaması hâlinde, ondan söz ederken bu özelliklerinin söylenmesi gıybete girmez. Yaptıklarıyla övünmesi yüzünden onları anmak gıybet sayılmaz.

Gıybetçinin gûnahtan kurtulması için pişmanlık duyması, Tevbe etmesi, gıybetini yaptığı kimse ile helâlleşmesi gerekir. Gıybeti yapılan da merhametli davranır, affeder. Bu konuda izlenecek yol: *“affa yapışmak, iyiyi emretmek ve câhillerden uzak durmaktır.”*⁸⁸

85. Gazâlî, İhyâu Ulûmiddin, Trc: Ali Arslan, İstanbul, 1972; VI, 522 vd.

86. Buhârî, Müslim.

87. Buhârî, Büyû’, 95; Nesaî, Kudât, 31; İbn Mâce, Ticârât, 65.

88. Bk. Arâf, 7/199. Bk. Hamdi Döndüren, Şâmil İsl. Ansik. “Gıybet” mad..

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾

13- Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabîlelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en üstün olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Gerçekten Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır.

13. âyette, insan varlığının başlangıçta bir erkekle bir dişiden yaratıldığı, daha sonra doğum yoluyla çoğalan nesillerin çeşitli milletlere kabîlelere ayırdığı, bu ayrılmanın sebebinin toplumların karşılıklı olarak birbirleri ile tanışıp, görüşmesi ve kültür alış verişinde bulunması olduğu belirtilmiştir. Âyette kastedilen ilk erkekle kadın, Âdem ile Havva veya her bir kişinin anne ile babasıdır. Buna göre insanlar yaratılışta eşittir.

Doğacak çocuğun erkek veya kız olması bilimin sınırlarını aşan, yüce Allâh'ın dilemesine bağlı olan bir konudur. Âyette şöyle buyrulur: **“Allah dilediğine kız çocukları, dilediğine de erkek çocukları verir. Yahut onları, hem erkek hem de kız çocukları olmak üzere çift verir. Dilediğini de kısır kılar. O her şeyi bilendir, her şeye gücü yetendir.”**⁸⁹

Anne karnında cinsiyetin oluşumu şöyle gelişir. Erkek sperm ana hücrelerinde $44 + XY = 46$ kromozom bulunur. Erginlik çağından itibaren başlayan “mayoz” bölünme ile bu ana hücreden $22 + X = 23$ kromozomlu dişilik karakteri taşıyan bir sperm ile $22 + Y = 23$ kromozomlu erkeklik karakteri taşıyan bir sperm hücresi meydana gelir. Kadındaki yumurta ana hücrelerinin erginlik çağından itibaren “mayoz” bölünmesi sonunda ise sürekli olarak $22 + X = 23$ kromozomlu dişilik karakteri taşıyan iki yumurta hücresi ortaya çıkar. Sonuçta sperm ile yumurta hücresinin birleşmesinden 46 kromozomlu ya erkek karakterli ya da dişilik karakterli bir zigot teşekkül eder. Kadının rahminde oluşan zigotun (alaka) gelişerek insanı oluşturduğunu yukarıda belirtmiştik. Tıp ilmi erkek sperm hücresinde erkek ve dişilik (yani X ve Y) karakteri, kadının yumurta hücresinde ise yalnız dişilik karakteri (X) bulunduğunu günümüzden ancak 40 yıl kadar önce belirleyebilmiştir. Hâlbuki Yüce Allah aşağıdaki âyeti ile bunu 6. M yüzyılda haber vermiştir: **“Allah meniden (erkek sperm hücresinden) iki eşi, erkek ve**

dişiyi yarattı.”⁹⁰ Bütün bunların bir rastlantı sonucu olduğu söylenebilir mi? Yüce Allâh'ın bilgisi ve gücü dışında hiçbir canlının hareket yeteneği bulunmadığı şu âyette ifâde buyurulmuştur: **“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allâh'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. Bunların hepsi açık bir ki-tapta (levh-ı mahfûz)dır.”**⁹¹

Kadının ay hâlinde temizlendikten yaklaşık on gün sonra serbest bıraktığı aşılarmaya elverişli bir tane dişi yumurta hücreğine karşılık, erkeğin nutfesinde 200-300 milyon arası sperm hücresi bulunduğu bilinmektedir. Bu spermelerden yumurta hücreğine yalnız 500 ilâ 1000 kadarı ulaşır ve bir tanesi yumurtayı aşılar. İşte sperm sayısının %50'nin altına düşmesi hâlinde kısırlıktan söz edilir.

Diğer yandan sperm hücresi, kadına âit dişi yumurtaya ulaşınca, yumurta hücresi “fertilizin” buna karşılık sperm hücresi ise “antifertilizin” denilen bir madde salgılar. Eğer bu iki madde uyuşabilirse, sperm hücreleri yumurtanın yüzeyine tutunabilir. Aksi hâlde tutunmaları ve ceninin teşekkülü mümkün olmaz. Bu, farklı türe âit sperm hücrelerinin yumurta hücreğine yaklaşmalarını önlemek ve türün dejenere olmasını engellemek için önemli bir tedbirdir. Bu yüzden farklı türler olan maymundan insana veya insandan maymun türüne geçiş biyolojik bakımdan mümkün değildir.

Kabîle: Bir babanın sulbünden gelip çoğalan topluluğa “kabîle”, birçok kabîlelerin birleşmesinden oluşan daha büyük topluluğa da millet (şâ'b) denir.

Elmalılı merhum şâ'b ve kabîle ile ilgili olarak şu bilgilere yer verir: Şuûb, şâ'bın çoğulu; kabâil de kabîlenin çoğuludur. Araplar, topluluğu meydana getiren parçaları insan bedeninin yaratılışını esas alarak sınıflandırmışlardır. Şöyle ki; insanın kafatasını meydana getiren kemiklerden her birine kabîle ve toplamına kabâil denir ve bu baş kemiklerinin birbirine kavuşup bitiştiği eke de şâ'b denilir. Bir babanın sulbünden dallanan bir topluluğa bundan alınmış olarak kabîle denildiği gibi çeşitli kabîleleri toplayan ve hepsi bir asla mensup olan büyük cemiyete de re's veya şâ'b adı verilir. Bu şekilde bir asla mensup olan toplumların hepsinin başı ve büyüğü olan toplum şâ'b'dır ki, kabîleleri içinde bulundurur. Kabîle amareleri içinde bulundurur ki sâdır, yani göğüs derecesindedir. Amâre batınları içinde bulundurur ki, Türkçe'de göbek deyimine benzer. Batın fahızları içine alır, fahızlar

90. Kıyâme, 75/39.

91. Hûd, 11/6.

de fasileleri içine alır, toplamı altı tabaka eder. Bâzıları fasileden sonra yedinci olarak aşireti saymışlardır.

Mesela; Huzeyme bir şa'b, Kinâne bir kabîle, Kureyş bir amâre, Kusayy bir batın, Hâşim bir fahiz, Abbas bir fasiledir. Bununla birlikte bâzı tefsirciler, burada kabâili, Arap batınlarına, şuûbun da Acem yani Arab'ın dışında ki kavim batınlarına işaret olduğunu söylemişlerdir. Sonuç olarak bir erkekle bir dışiden yaratılıp da şuûb ve kabîlelere ayrış, daralıp daralıp dağılmak ve dövüşmek, sövüşmek için değil, tanışıp yardımlaşarak sevişmek ve güzel ahlâkları tatbîk ederek daha büyük daha güzel toplumlar meydana getirip korunmak içindir.⁹²

İnsanoğlunun, çeşitli kültür ve ortamlarda yeteneğini ortaya koyması ve rekabet şartları içinde, hür olarak gelişip medeniyetler kurması için ayrı topluluklar oluşturması gerekmiştir. Ancak insanların farklı dil, kültür ve medeniyet toplumlarına ayrılması; yıkıcı rekabet, birbirini yok etme, asimile etme, sürekli savaş ortamı yaratma gibi bir amaçla değil, “tanışma, birbirini sevmek, işbirliği yapma” gibi olumlu amaçlar için takdir edilmiştir. Buna göre İslâm, ırk topluluğuna dayalı milliyetçiliği geçersiz saymakta ırk, renk, dil ve din farkı gözetmeksizin, insanlar arasında adâleti ve iyiliği emretmektedir.⁹³

TAKVÂ

Yeryüzüne dağılan insanlardan Allâh'a en yakın olanı, O'ndan en çok sakınanı ve korkanıdır. Burada soy, sop, millet, servet, makam ve mevki gibi unsurlar dikkate alınmaz. Çünkü Allah, kişinin giyim kuşamına ve beden şekline bakmaz, onun kalbine bakar. Takvâ; nefsi herhangi bir günah sayılan söz ve fiillerden korumaktır. Takvâ için, büyük günahlardan kaçınmanın gerekliliği konusunda görüş birliği vardır.⁹⁴

Râgıb el-İsfehânî'nin takvâ tanımı şöyledir: “Takvâ, nefsi gûnahtan korumaktır, bu ise haramı terkle olur, bu da işlenmesi mübah olan kimi şeyleri terkle tamamlanır. Hadisteki tanım şöyledir: *“Helâl belli, haram bellidir, aralarında şüpheli şeyler vardır, bir korunun çevresinde otlayan ya sak korunun içine düşebilir.”*⁹⁵

92. Elmalılı, Tefsir, VII, 212.

93. Dil ve renk farkı için bk. Rûm, 30/22.

94. Bk. Necm, 53/32.

95. Buhârî, Büyû', 2, İmân, 39; Müslim, Mûsâkât, 107; Ebû Dâvûd, Büyû', 3; Râgıb, Mûfredât, s. 531-532.

İmam Birgivî yukarıdaki hadîsi zikrettikten sonra şöyle der: Zamanımızda şüpheli olan şeylerin hepsinden kaçınmak mümkün değildir. Çünkü ibadet ve tâat güç yetirilebilen miktar ve ölçüdedir. O hâlde takvânın meydana gelmesinde her bir haramdan, bir de harama yakın olan tahrîmen mekruh olanlardan kaçınmak gereği ortaya çıkar.⁹⁶

Kur'an ve sünnette takvâya büyük önem verilmiştir. Allâh'ın elçisi kalbine işaret ederek, "İşte takvâ buradadır." buyurmuştur.⁹⁷ Takvâ sahibine "muttaki" denir.

Bakara sûresinin ilk âyetlerinde takvâ sahiplerinin nitelikleri şöyle belirlenmiştir: 1) Gayba inanmak, 2) Namazı kılmak, 3) Malından bağışta bulunmak, 4) Kur'ân'a ve daha önce indirilen semâvî kitaplara inanmak, 5) Âhiret gününe inanmak. Bu nitelikleri taşıyanların, Allah'tan gelen doğru yol üzerinde oldukları ve kurtuluşa erecekleri bildirilmiştir.⁹⁸

Âl-i İmrân sûresi 134-136. âyetlerde takvâ sahipleri şöyle tanımlanır: 1) Bollukta ve darlıkta Allah için bağışta bulunmak, 2) Öfkesini yenmek, 3) Affedici olmak, 4) Sürekli iyilik yapmak, 5) Kötülükte ısrar etmemek. İnanarak yapılacak bu iyi amellerin kişiyi cennete ulaştıracığı açıkça ifâde edilir.

Bakara sûresi 177. âyette ise, birr ve takvâ sahiplerinin niteliklerinin beş grupta toplandığı görülür: 1) İman etmek, 2) Sevmesine rağmen malını; ak-raba, yetim, yoksul, yolcu, dilenci ve köle âzâdına harcamak, 3) Namaz kı-lıp, zekâtını vermek, 4) Sözünde durmak, 5) Sıkıntı, hastalık ve şiddet sıras-ında sabretmek. Bu âyetle ilgili olarak Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: "Kim bu âyetle amel ederse, îmânını kemâle erdirmiş olur."⁹⁹

Takvâ hâli, Allah'tan sakınma, saygı ve sevgi eksenli olarak meydana gelir. Allâh'ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmakla gerçekle-şir. Âyet ve hadislerde, Allah'tan korkma daha çok "havfullah, mehâfe-tullah ve haşyetullah" tamlamaları ile ifâde edilir. Bunlar, günah işleyen-lerin ve haksızlık yapanların Allâh'ın azâbından ve gazabından korkmalar-ı anlamına gelir.¹⁰⁰

96. Elmalılı, Tefsîr, VII, 212, 213.

97. Ahmed bin Hanbel, V, 379.

98. Bk. Bakara, 2/3-5.

99. Neseî, Medârik, I, 249.

100. Bk. Âl-i İmrân, 3/175; Tevbe, 9/13; Ra'd, 13/28; Ahzâb, 33/37.

Hadislerde şöyle buyrulur: “Allâh’ı en iyi bileniniz ve O’ndan en çok korkanınız benim.”¹⁰¹ “Hikmetin başı Allah korkusudur.”¹⁰²

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ
الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ
شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَزْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿١٥﴾

**14- Bedevîler, “Îman ettik” dediler. De ki: Siz î mân etmedi-
niz, ama “Boyun eğdik” deyin. Çünkü henüz îman sizin
kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allâh’a ve Peygamber’ine
itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez.
Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**

**15- Mü’minler o kimselerdir ki, Allâh’a ve Rasûlüne î mân
ederler, sonra da asla şüpheyeye düşmez, Allah yolunda
mallarıyla ve canlarıyla cihâd ederler. İşte doğru olan-
lar ancak bunlardır.**

14-15. âyetlerde, Allâh’a î mânın yalnız sözle değil, gönülden inanıp gü-
zel ameller işleyenlere ecirlerinin eksiksiz verileceği, onların birçok hatâsı-
nın bağışlanacağı, gerçek mü’minlerin mallarıyla ve canlarıyla Allah yolun-
da savaşıyorlar olduğu bildirilmektedir. Sâdece sözle “inandık” deyip, Allah
ve Elçisi’nin buyruklarına fiilen uymayanların, savaştan kaçanların sözlerin-
de sâdık olmadıkları vurgulanmaktadır.

ÎMAN VE İSLÂM

Bu âyetlerin Medîne çevresinde oturan Esed İbn Huzeymeoğulları hak-
kında indiği rivâyet edilmiştir. Bunlar bir kıtlık yılında Medîne’ye geldiler;
gerçekte inanmadıkları hâlde inanmış göründüler. Hz. Peygamber’e gele-
rek; Araplar, hayvanları üzerinde yalnız kuru canlarıyla sana gelirken biz

101. Buhârî, Edeb, 27; Müslim, Fazâil, 35.

102. Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, I, 421.

mallarımızla, çocuklarımızla geldik ve sana karşı da savaşmadık, dediler ve savaşmadan Müslüman olmalarını, Allah Elçisi'nin başına kakarak sadaka istediler. Nitekim aynı kabîle, davet edildiği hâlde Hudeybiye seferine katılmamış, fakat Hayber ganîmetlerinden pay almak için çaba harcamıştı.¹⁰³

Buna göre îman; yalnız dil ile ikrârdan ibâret değil, kalpten sevgi, güven ve inançla, kesin bir şekilde tasdik etmektir. Râgıb, Müfredât'ında şöyle der: "İslâm sözcüğü, şerîatta ikiye ayrılır:

a) İmanın altında olan İslâm; bu dil ile ikrârdır. Bununla, kişinin can güvenliği sağlanmış olur. Gerçekten inanıp inanmadığını tespit etmek gerekmez. Çünkü bu güç bir iştir. **"Bedevî Araplar, îmân ettik, dediler."**¹⁰⁴ âyetinde bu anlam kastedilmiştir.

b) İmanın üstünde olan İslâm; bunda dille ifâde ile birlikte hem kalben îman, hem vefa, hem de Allah Teâlâ'ya bütün kazâ ve kaderinde teslim olma anlamı vardır. Nitekim İbrahim ﷺ hakkındaki şu âyet de böyledir. **"Rabbina, Rabbine teslim ol, dediğinde, o hemen, 'Âlemlerin Rabbine teslim oldum.' demişti."**¹⁰⁵ **"Allah katında gerçek din ancak İslâm'dır."**¹⁰⁶ **"Beni Müslüman olarak öldür!"**¹⁰⁷ âyetleri de bu anlamdadır. Beni rızâna teslim olan kullarından eyle, demektir. Şeytanın bağlamasına karşı güvende kıl, anlamına olması da câizdir.¹⁰⁸

Ebû Hanîfe, el-Fıkhu'l-Ekber'de şöyle demiştir: İman; ikrâr ve tasdiktir. İslâm ise Allah Teâlâ'nın emirlerine teslim olmak ve bağlanmaktır. Bu yüzden, îmanla İslâm (inanmak ve Allâh'a teslim olmak) arasında sözlük bakımından fark vardır. Fakat şer'î anlamda, İslâmsız îman ve îmansız İslâm olmaz. Bu ikisi zâhir ile bâtın, yüz ile astar gibidir. Din ise; îman, İslâm ve şerîatın hepsine birden verilen addır.¹⁰⁹

قُلْ أَتَعْلَمُونَ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ط
وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

103. Ateş, Çağdaş Tefsir, VIII, 535.

104. Hucurât, 49/14.

105. Bakara, 2/13.

106. Âl-i İmrân, 3/19.

107. Yûsuf, 12/101.

108. Râgıb, Müfredât, s. 240.

109. Elmalılı, age, Hucurât, 49/14.

16- De ki: “Siz dîninizi Allâh’a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir!”

16. âyete göre, sâdece îmanla yetinip İslâm’ın amel yönünü terk etmek yoluyla Müslümanlık ayakta tutulamaz. Her ne kadar amel îmandan bir cüz değilse de, îmânın korunması ve sürekliliği Cenâb-ı Hak’la sürekli iletişimi gerekli kılar. Bu da bedenî ve mâlî ibadetleri yapmakla pekişir ve vefat sırasında da kişiyi yalnız bırakmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, Allâh’ı bırakıp, kendilerine ne yarar ne de zarar veremeyen şeylere taparlar, bir de: ‘Bunlar, bizim Allah katındaki şefaathçilerimizdir.’ derler. De ki: ‘Siz, Allâh’a göklerde ve yerde, bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?’ Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır, yücedir.”**¹¹⁰

“De ki: İcinizdekini gizleseniz de, açığa vursanız da Allah onu bilir. O, göklerde ve yerde olan her şeyi bilir. Allah her şeye kâdirdir.”¹¹¹

“Allah, Kâbe’yi, o saygıya lâyık olan evi, haram ayı, hac kurbanını ve gerdanlıkları, insanların maddî ve mânevî hayatları için destek yaptı. Böylece siz de şunu biliniz ki, Allah göklerde olanı da bilir yerde olanı da. Çünkü Allah her şeyi hakkıyla bilendir.”¹¹²

يَمُنُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا ۖ قُلْ لَا تَمُنُوا عَلَيَّ إِلَّا مَكْمُومٌ ۚ بَلِ اللَّهُ يَمُنُ
عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْتُكُمْ لِلْإِيمَانِ ۖ إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٧﴾ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

17- Onlar İslâm’a girdiler diye seni minnet altında bırakmak istiyorlar. De ki: “Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz biliniz ki, sizi îmâna erdirmekle, asıl Allah size lütufta bulunmuştur.”

18- Hiç şüphe yok ki, Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.

110. Yûnus, 10/18.

111. Âl-i İmrân, 3/29.

112. Mâide, 5/97.

17-18. âyetlere göre, sırf Müslüman oldular diye, bunu Hz. Peygamber'in başına kakarak yardım ve destek isteyenler oluyordu. İşte bu gibi dîni ve din-darlığını öne sürenlere, aslında bunun Cenâb-ı hakkın o kişiye bir lütfu ol-duğunun hatırlatılması isteniyor. Allah Teâlâ'nın göklerde ve yerde ne var-sa her şeyi bildiği ve insanların kalplerinde gizlediklerinden de haberdar ol-duğu hatırlatılıyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah sizin için kolaylık diler, zorluk dilemez. Sayıyı tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı tekbir getirip Allâh'ı yüceltmenizi ister. Umulur ki şükredersiniz!”**¹¹³

“O kurbanların ne etleri ne de kanları asla Allâh'a ulaşmaz. Ancak O'na sizin takvânız ulaşır. Böylece Allah onları sizin buyru-ğunuza verdi ki, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı, Allâh'ı bü-yük tanıyasınız! Güzel davrananlara müjdele.”¹¹⁴

“Allah göklerin ve yerin gaybını bilir. O, göğüslerde olanı da bi-lendir.”¹¹⁵

113. Bakara, 2/185.

114. Hac, 22/37.

115. Fâtır, 35/38.

سُورَةُ قَاف

KĀF
SÛRESİ

Kāf sûresi Mekke döneminde inmiş olup, 45 âyettir. Yalnız 38. âyet Medîne döneminde inmiştir. Adını başındaki “kâf” harfinden almıştır. Hz. Peygamber’in bu sûreyi sabah namazında, kimi zaman sabah namazının ilk rekâtında okuduğu ve bayram namazında ise, “İkterabeti’s-sâah..” (Kamer) sûresi ile birlikte okuduğu rivâyet edilmiştir.¹ Diğer yandan Allah Rasûlü’nün her cuma minberde hitâb ettiği zaman bu sûreyi okuduğu da nakledilmiştir.²

1. Müslim, Salât, 165, 169, İydeyn, 14, 15; Ebû Dâvûd, Salât, 246.

2. Müslim, Cum’a, 50, 52; Nesâî, İftitah, 43.

Sûrede Kur'ân-ı Kerîm'in önemine dikkat çekildikten sonra, îmân esasları, öldükten sonra dirilme, Allâh'ın buna gücünün yeteceği, peygamberlere inanmayan inkârcı toplumların acı sonları açıklanmakta, Hz. Peygamber ve ashâbı sabır ve ibadete teşvik edilmektedir.

Sahâbe döneminden Kur'ân'ı düzenli ve devamlı okuyanlara kolaylık olsun diye, günlük okunacak bölümler sûrelerin uzunluğuna göre yedi bölüme ayrılmıştır. Bu ayrılmaya "tahzîb", her bölüme de "hizb" denmiştir. İlk bölüm Fâtîha ve Bakara sûresi ile başlar. İkinci bölüm, Mâide ile başlar. Üçüncü bölüm, Yunus ile başlar. Dördüncü bölüm, İsrâ ile başlar. Beşinci bölüm, Şuarâ ile başlar. Altınca bölüm, 13 sûre olup Sâffât ile başlar. Bundan sonraki bölümlerin genel adı "mufasssal" olup, bunların uzun olanları Kâf, vasat (orta uzunlukta) olanları Abese, kısa (kısâr) olanları ile Duhâ sûreleri ile başlamaktadır. Mufasssal'ın Hucurât sûresi ile başladığını söyleyenler de olmuştur.

﴿ BÂB 1 ﴾

YENİDEN DİRİLMEK, YARATILIŞTAN İBRET ALMAK, İNKÂRCI KAVİMLERİN KÖTÜ SONU, İLK YARATAN'IN YENİDEN YARATMAYA GÜCÜNÜN YETMESİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ﴿١﴾ بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ
الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ﴿٢﴾ إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ
﴿٣﴾ قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيطٌ ﴿٤﴾
بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ ﴿٥﴾ أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى
السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَرَازَيْنَاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ﴿٦﴾ وَالْأَرْضِ
مَدَدْنَاهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ﴿٧﴾ تَبَصَّرَةٌ
وَذَكَرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ﴿٨﴾ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ
جَنَّاتٍ وَحَبَّ الْحَصِيدِ ﴿٩﴾ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لَهَا طَلْعٌ نَضِيدٌ ﴿١٠﴾
رِزْقًا لِلْعِبَادِ وَأَخْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا كَذَلِكَ الْخُرُوجُ ﴿١١﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ
قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادُ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ
﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدُ ﴿١٤﴾
أَفَعَيَّنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Kâf. Şerefi pek yüce Kur'ân'a andolsun.

2- Kâfirler kendi içlerinden uyarıcı bir peygamberin gelme-
sine şaşıldılar da şöyle dediler: “Bu şaşılacak bir şeydir!”

- 3- “Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı yeniden diriltileceğiz? Bu, akla uzak bir dönüştür!”
- 4- Biz, toprağın onlardan neyi eksilttiğini elbette bilmekteyiz. Çünkü yanımızda o bilgileri kaydedip koruyan bir kitap vardır!
- 5- Doğrusu onlar, gerçek kendilerine gelince yalanladılar. Şimdi onlar bir şaşkınlık içindedirler!
- 6- Üstlerindeki göğe bakmazlar mı ki, onu nasıl binâ etmiş ve nasıl donatmışız! Onda hiçbir çatlak da yoktur.
- 7- Yeryüzünü de döşedik ve üzerinde sağlam dağlar diktik! Orada güzel görünüşlü her türden bitkiler yetiştirdik.
- 8- Bunlar, Allâh’a yönelen her kulun gönül gözünü açmak ve ona öğüt vermek içindir.
- 9- Bir de gökten bereketli bir su indirip onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik.
- 10- Tomurcukları birbiri üzerine dizilmiş yüksek hurma ağaçları yetiştirdik.
- 11- Bunların hepsi kullara rızık olsun. Biz o suyla ölü toprağa can verdik. İşte kabirlerden çıkış da böyle olacaktır!
- 12- Onlardan önce Nûh kavmi, Res halkı ve Semûd da yalanlamıştı.
- 13- Âd kavmi, Firavun ile Lût’un kardeşleri,
- 14- Eykeliler ve Tubba’ kavmi de. Bunların hepsi elçileri yalanlayıp, uyardığım azâbı hak ettiler!
- 15- Biz ilk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Doğrusu onlar yeni bir yaratma konusunda şüphe içindedirler!

1-3. âyetlerde, Kur’ân-ı Kerîm’e yeminden sonra, Mekke müşriklerinin kendi içlerinden bir peygamber gelişine şaşıkları, öldükten sonra yeniden dirilme ve dünyada yapılanlardan hesap verme inancının uzak bir ihtimal olduğunu söyledikleri belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa Allâh’ın azâbını hatırlatarak sizi uyarmak ve günahlardan sakınmanızı ve böylece Allâh’ın merhametine kavuşmanızı sağlamak için sizden birine Rabbinizden bir haber ve öğüt gelmesine mi şaşıntınız?”**¹

1. A'râf, 7/63.

“Eğer şaşacağın bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: ‘Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?’ demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.”²

“Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi. Rab’lerinin huzûruna çıkarıldıkları zaman onların hâlini bir görsen! Rab’leri onlara: ‘Nasıl, yeniden dirilmek gerçek değil miymiş?’ diye soracak. Onlar da: ‘Evet, Rabbimize andolsun ki gerçekmiş!’ diyecekler. Rab’leri, ‘Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı şimdi tadın azâbı!’ diyecek.”³

“Siz Allâh’ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat verdi. Sonra bir gün hayatınıza son verecek, ardından sizi yine diriltecektir. Sonunda hepiniz O’nun huzûruna çıkarılacaksınız.”⁴

“De ki: ‘İlâh diye taptıklarınız arasında, varlığı yoktan yaratacak ve ölümünden sonra onu yeniden diriltecek birisi var mı?’ De ki: ‘Varlıkları ilk defa Allah yaratır, sonra onu çevirip yeniden diriltir. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?’”⁵

“İnsan der ki: ‘Ben öldüğüm zaman, diri olarak (kabirden) çıkarılacak mıyım?’ İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey değiken, Biz kendisini yaratmışızdır?”⁶

ÂHİRET GÜNÜNE İMAN

Allah Teâlâ içinde yaşadığımız bu dünyayı ve üzerindeki varlıkları geçici bir süre için yaratmıştır. Bir gün dünya ve ondaki canlı veya cansız tüm varlıklar yok olacaktır. Dağlar, taşlar, yerler, gökler parçalanacak, Allah’tan başka tüm âlem son bulacaktır.⁷

Kıyâmet gününde insanlar yeniden hayat bularak kabirlerinden kaldırılacak ve mahşer meydanında, yüce Allâh’ın huzûrunda dünyada yaptıklarının hesabını vermek üzere toplanacaktır.⁸ Hesapların görülmesinden sonra,

2. Ra’d, 13/5.

3. En’âm, 6/29-30.

4. Bakara, 2/28.

5. Yûnus, 10/34.

6. Meryem, 19/66-67.

7. Bk. Kâria, 101/4-5; Rahmân, 55/27.

8. Bk. Hicr, 15/25; Âl-i İmrân, 3/19; Hâkka, 69/19, 37.

bir kısım insanlar dünyadaki güzel amelleri ve Yüce Allâh'ın merhameti sonucu cennete, kötü amel işlemiş olan ve Cenâb-ı Hakk'ın merhametine lâ-yık olmayanlar ise, cehenneme gidecektir.

Âhiret inancı, î mân esaslarından olup, genellikle Kur'ân-ı Kerîm'de Allâh'a îmanla yan yana zikredilmiştir. Âhiret inancı olmayan kimse dînin sınırları dışına çıkar. Bu şekilde inanç bozukluğu olan kimselerle ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyrulur: **“Kim Allâh'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse o tam olarak sapmıştır.”**⁹

Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde dünya hayatının geçici, âhiretin ise kalıcı olduğuna, insanların bu geçici hayatın zevk ve aldatmacalarına kapılmaması gerektiğine vurgu yapılır. Bununla birlikte âhiret, dünya hayatında kazanılacağı için, dünyanın da ihmâl edilmemesi gerektiğine dikkat çekilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz bu dünya hayatı geçici bir eğlenceden ibârettir. Âhiret ise gerçekten kalınacak bir yurttur.”**¹⁰

“Âhiret hayatı daha hayırlı ve daha sürekli olduğu hâlde, siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz.”¹¹ **“Allâh'ın sana verdiğinden âhiret yurdunu iste, fakat dünyadan da nasîbini unutma.”**¹²

4. âyette, Allah Teâlâ vefât eden insanın bedeninden toprağın alıp götürdüğü şeyleri bildiği, huzûrunda her şeyi ayrıntılarıyla zapteden bir kitap bulunduğunu bildirilmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başka kimse bilmez. Karada ve denizde olanı da O bilir. O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez. O, Yerin karanlıklarındaki bir taneyi de bilir. Yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, hepsi apaçık bir kitapta bulunmasın.”**¹³

Âyet, yeniden diriltirmede herkes için gerekli olan “kayıtlı bilgiden” söz etmekte olup, bu durum insan hücrelerinde bulunan genetik kodlarla örtüşmektedir. Nitekim canlıların genetik kodları, bütün hücrelerin çekirdeklerinde tek tek kopyalanmış ve orada sağlam bir koruma altına alınmıştır. Bu bilgilerin ana kitaptaki (Levh-i Mahfûz) bilgilerle de örtüşmesi gerekiyor. Diğer

9. Nisâ, 4/136.

10. Mü'min, 40/39.

11. A'lâ, 87/16, 17.

12. Kasas, 28/77.

13. En'âm, 6/59.

yandan kıyâmet gününde, yazıcı meleklerin dünya hayatı süresince kayda geçtikleri “amel defterleri”nin de hücre kodu, Levh-i Mahfûz bağlantılı bilgiler olarak insanın karşısına çıkacağını düşünmek gerekir.¹⁴

Kabirden Kalkış

İnsan ruh ve bedenden oluşur. Beden dünya hayatı için rûhâ bir çeşit kılıf vazifesi görür. Ruh dünyadaki deneme ve gelişme ya da geriye gidiş sürecini beden sâyesinde tamamlar. Ölümle toprağa karışan beden, bitkilerin topraktan çıkması gibi kıyâmet günü kabirden çıkacaktır. Hadislerde insanın ilk yaratılışı ve kabirden çıkışında “acbü’z-zeneb (kuyruk sokumu)” denilen “yapıcı ve yaratıcı hücre”den söz edilmesi ilginçtir Bir hadiste şöyle buyrulur: “*Toprak, insanoğlunun acb dışındaki bütün cesedini yiyip tüketir. İnsan acb’ten yaratılmıştır, yine ondan meydana getirilecektir.*”¹⁵

Buna göre insanın ilk yaratılışında kök hücreden bölünerek, bütün vücut organlarının oluşması gibi, kıyâmet günü yine acbü’z-zeneb’ten oluşacak bir bedenle, âhiret âleminde yerini alacağı anlaşılmaktadır. Hadislerde insanın en olgun çağı olan otuz yaşlarında bir bedenle yaratılacağı, dünyada birbirini tanıyanların orada da tanıyacağı bilgisi dikkate alınırsa, bu yaratılışın dünyadaki yaratılış sîmâsına benzeyeceği sonucuna varılır. Ancak bu yeni bedenin -ölümsüz olması gibi- âhiret âleminin özelliklerine göre dizayn edileceğinde de şüphe yoktur.¹⁶

5-11. âyetlerde, Kur’ân’ı ve Hz. Muhammed’i yalanlayan Mekke müşriklerine göklerde ve yerde yaratılışla ilgili örnekler verilerek, bunların bir rastlantı olamayacağı, bunu yaratan ve düzene sokan, varlığını sürdüren yüce kudrete dikkat çekilmektedir. Müşrikler Kur’ân ve Hz. Peygamber için; “Büyü, büyücü, şiir, şâir kehânet, kâhin” gibi sözler söylediler, fakat bunda yanıldıklarını gördükçe de akılları karıştı. Allah Teâlâ bu akıl karışıklığını gidermek için göklerin eksiksiz yaratılışına, yeryüzündeki düzene, dağlara, her çiftten yaratılan bitkilere, gökten inen yağmurla tarım ürünlerinin yeşerip yetişmesine bakılmasını ve bunlardan ibret alınmasını istemektedir.

Bir tohumun kuru toprakta, su yardımıyla canlanıp yeşermesi ve büyümesi gibi, insan da kıyâmet günü yeniden dirilecektir. Allah Teâlâ’nın ilk yaratmaya gücünün yettiği gibi, öldükten sonra yeniden diriltmeye de gücü yeter. Çünkü zor olan ilk yaratmadır, o da gerçekleşmiş durumdadır.

14. Bk. Âl-i İmrân, 3/7.

15. Mâlik, Muvatta, Cenâiz, 49; Ahmed bin Hanbel, II, 322, 428, 499, III, 28.

16. Bilgi için bk. DÎA, Y. Şevki Yavuz, “Acbü’z-zeneb” mad.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kendilerine hak olan Kur’an geldiğinde onu da yalanladılar. Fakat alay ettikleri şeyin haberleri yakında onlara gelecektir!”**¹⁷

“Biz en yakın göğü yıldızlarla donattık. Ve onu her itaat dışına çıkan her şeytandan koruduk.”¹⁸

“Andolsun ki Biz en yakın göğü kandillerle donattık. Şeytanlar için bunları birer atış taneleri yaptık ve onlar için bir de alevli ateş azâbı hazırladık.”¹⁹

“Yeryüzünü yayıp döşeyen, onun üzerinde sâbit dağlar ve ırmaqlar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O’dur. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için deliller vardır.”²⁰

“Yeri de yayıp döşedik, oraya sâbit dağlar yerleştirdik ve orada her şeyi belli ölçü ile bitirdik. Orada, hem sizin için hem de sizin beslemekle yükümlü olmadıklarınız için, geçimlikler var ettik.”²¹

“Yerin bitirdiklerini, insanların kendilerini ve daha bilmedikleri nice şeyleri çiftler hâlinde yaratan Allah her türlü eksiklikten uzaktır!”²²

“Onlar, kendilerini önlerinden, arkalarından ve bütün çevrelerinden kuşatan gökyüzünü ve yeryüzünü görmediler mi? Dilesek onları yerin dibine batırır veya gökten üzerlerine parçalar düşürürüz. Şüphesiz bunda, Allâh’a yönelen her kul için açık bir ibret vardır.”²³

“Gökten bir su indiren O’dur. İşte Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.”²⁴

17. En’âm, 6/5.

18. Sâffât, 37/6-7.

19. Mülk, 67/5.

20. Ra’d, 13/3.

21. Hicr, 15/19-20.

22. Yâsîn, 36/36.

23. Sebe’, 34/9.

24. En’âm, 6/99.

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen de O’dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve nice insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik.”²⁵

“O, ölüden diriye, diriden de ölüyü çıkarır; yeryüzünü ölümünün ardından O diriltir. İşte siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız!”²⁶

“Göğün ve yerin O’nun buyruğu ile durması da O’nun varlığını gösteren delillerindendir. Sonra sizi çağırır çağırmaz, bir de bakarsın ki kabirlerinizden çıkıyorsunuz!”²⁷

“Gökten belli bir ölçüye göre suyu indiren O’dur ki, Biz onunla ölü bir beldeye yeniden hayat verimiz. İşte siz de kabirlerinizden böyle diriltilip çıkarılacaksınız.”²⁸

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثَمُودُ ﴿١٢﴾ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ
وَإِخْوَانُ لُوطٍ ﴿١٣﴾ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُبَّعٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ
فَحَقَّ وَعِيدِ ﴿١٤﴾

12- Onlardan önce Nûh kavmi, Res halkı ve Semûd da yalanlamıştı.

13- Âd kavmi, Firavun ile Lût’un kardeşleri,

14- Eykeliler ve Tubba’ kavmi de. Bunların hepsi elçileri yalanlayıp, uyardığım azâbı hak ettiler!

12-14. âyetlerde, kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlayan ve bunun sonucunda büyük sıkıntılarla karşılaşan ve helâk olan bâzı toplumlar örnek gösterilmektedir. Nûh kavmi, Resliler,²⁹ Sâlih peygamberin Semûd kavmi, Âd, Firavun ve Lût kavimleri, Şuayb عليه السلام’ın kavmi olan Eykeliler ve Tubba’ kavmi bunlardandır.³⁰

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Âd’ı, Semûd’u, Res halkını ve bunların arasında daha birçok nesilleri helâk ettik! Biz onların her

25. Furkan, 25/48-49.

26. Rûm, 30/19.

27. Rûm, 30/25.

28. Zuhruf, 43/11.

29. Bk. Furkan, 25/38.

30. Bk. Duhân, 44/37.

birine geçmiş milletlerden misaller getirmiştik. İbret almadıkları için hepsini helâk ettik!”³¹

“Gerçekten, Eyke halkı da zâlim kimselerdi. Onlardan da öcümüzü aldık. Her iki kentten (geriye kalanlar) işlek bir yol üzerinde hâlâ apaçık durmaktadır.”³²

“Bunlar mı daha üstün, yoksa Tubba’ kavmi ile daha öncekiler mi? Biz onların hepsini helâk ettik. Çünkü onlar suçlu kimselerdi.”³³

أَفَعَيَّنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ ۚ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

15- Biz ilk yaratmada âcizlik mi gösterdik? Doğrusu onlar yeni bir yaratma konusunda şüphe içindedirler!

15. âyette, ilk yaratılışı yapanın, ikinci yaratılışı yapabileceği gerçeği-ne işaret edilir. Çünkü güç olan bir şeyin ilk defa yapılmasıdır. Durum böyle olunca kıyâmetin kopmasıyla yeniden dirilişten şüphe etmemek gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri yaratan Allâh’ın, kendileri gibisini yaratmaya gücü yeteceğini ve onlar için geleceğinde hiç şüphe olmayan bir ecel belirlediğini görmüyorlar mı? Böyle iken yine de zâlimler inkârcılıkta ısrar ederler.”³⁴**

“Gökleri ve yeri Yaratan, bunlar gibisini yaratamaz mı? Elbette yaratır. Çünkü O her şeyi yaratan, her şeyi bilendir.”³⁵

“Göklerin ve yerin yaratılışı, elbetteki insanları yaratmaktan daha büyüktür! Ama insanların çoğu bilmezler.”³⁶

“Sizi yaratmak mı daha zor, yoksa gökyüzünü yaratıp binâ etmek mi? Allah onu yükseltti, düzene koydu.”³⁷

31. Furkan, 25/38-39.

32. Nıcr, 15/78-79.

33. Duhân, 44/37.

34. İsrâ, 17/99.

35. Yâsîn, 36/81.

36. Mü’min, 40/57.

37. Nâziât, 79/27-28.

﴿ BÂB 2 ﴾

**YARATAN'IN İLMİ VE İNSANA YAKINLIĞI,
İKİ YAZICI MELEK, MAHŞER GÜNÜ ŞÂHİTLİK,
İNATÇI KÂFİR VE MÜŞRİKLERİN DURUMU**

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ
إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٦﴾ إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِّيَانِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ
الشَّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٧﴾ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٨﴾
وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ۖ ذَٰلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ﴿١٩﴾ وَنُفِخَ
فِي الصُّورِ ۖ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ﴿٢٠﴾ وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ
وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَٰذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ
فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾ وَقَالَ قَرِينُهُ هَٰذَا مَا لَدَىٰ عَتِيدٌ ﴿٢٣﴾
أَلْقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ
﴿٢٥﴾ الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾
قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾ قَالَ لَا
تَخْصِمُوهُ لَدَىٰ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدِّلُ الْقَوْلُ لَدَىٰ
وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

16- Andolsun ki, insanı Biz yarattık ve nefsinin ona neleri fısıldadığını da çok iyi biliriz. Çünkü Biz ona şah damarından daha yakınız.

- 17- Onun sağında ve solunda oturmuş iki melek her şeyi kaydetmektedir.**
- 18- İnsan hiçbir söz söylemez ki, yanında kendisini gözetleyen, dediklerini yazmaya hazır bir melek bulunmasın!**
- 19- Derken ölüm sarhoşluğu gerçekten geliverir. İşte bu, senin öteden beri kaçıp durduğun şeydir!**
- 20- Sûr'a üfürülür: İşte bu, geleceği vaad edilen gündür!**
- 21- O gün herkes, yanında bir sevk memuru ve bir de şâhitle birlikte gelir.**
- 22- Doğrusu sen bunu umursamıyordun. Ama artık gözündeki perdeyi kaldırdık. Bugün gözün pek keskindir!**
- 23- Beraberindeki melek, “İşte onun defteri yanımda hazır!” der.**
- 24- (Ve şu emir duyulur): “Atın cehenneme her inatçı kâfiri!”**
- 25- “Hayra engel olanı, azgın şüpheciği.”**
- 26- “Allâh’ın yanı sıra başka bir ilâh edineni! Atın onu şiddetli azâbın içine!”**
- 27- Arkadaşı der ki: “Ey Rabbimiz! Onu ben azdırmadım. Fakat kendisi derin bir sapıklık içindeydi!”**
- 28- Allah der: “Huzûrumda çekişmeyin! Ben sizi daha önce uyarmıştım!”**
- 29- “Benim yanımda söz değiştirilmez ve Ben kullara asla zulmedici değilim!”**

16. âyet, Allâh’ın her yerde hazır bulunduğunu ifâde eder. Yaratılanların varlığını sürdürmesi bizzat kendinden değil, yaratıcının gücü ile. Âyette “habl” ip ve bağ demektir. Damar anlamına da gelir. Verîd; bedenın çevresinde kalbe giden yani kirli kanı kalbe taşıyan toplardamar demektir. Çoğulu evride’dir. Kalpte şahdamarlarının bağlandığı büyük damara da vetîn (şahdamar) denir.

İnsanın en can alıcı noktası, ona en yakın olan damar aynı zamanda şah damarı adını alır. Bu bize bitişiktir. İşte Allah insana bundan daha yakındır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kullarım sana beni sorduklarında, şüphesiz ki ben çok yakınım. Bana duâ edince, duâ edenin duâsına karşılık veririm. O hâlde onlar da benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki, doğru yolu bulabilsinler!”**³⁸

“O, gökleri ve yeri altı günde yaratmış, sonra Arş’a egemen olmuştur. Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Siz nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür. Göklerin ve yerin mülkü O’nundur. Bütün işler O’na döndürülür.”³⁹

“Can boğaza dayandığı zaman; işte siz o zaman bakınıp durursunuz; o anda Biz ona, sizden daha yakınız, ama siz görmezsiniz.”⁴⁰

“De ki: ‘Eğer ben yanılırsam ancak kendi zararıma yanılmış olurum. Eğer doğru yolu bulmuşsam, bu da Rabbimin bana vah-yettikleri sâyesindedir. Çünkü O her şeyi işiten, her şeye çok yakın olandır.’”⁴¹

Ebû Hüreyre رضی اللہ عنہ’den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Ümmetimin kalbinden geçirdiği şeyleri, -bunları işlemedikçe veya konuşmadıkça- Allah affedecektir.”**⁴²

Hz. Ali’nin, Safiyye bint-i Huyey رضی اللہ عنہا’dan rivâyet ettiğine göre, bir gece Allâh’ın Rasûlü eşi Safiyye ile eve dönerken yolda Ensâr’dan iki kişi ile karşılaştı. Bunlar hızlıca geçip gitmek isteyince, Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurdu: **“Yanımdaki eşim Safiyyedir.”** Onlar şöyle dedi: **“Sübhânallah! Biz Peygamber ﷺ hakkında kesinlikle kötü bir şey düşünmeyiz.”** Bunun üzerine Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurdu: **“Şeytan insanın bedeninde kanın dolaştığı gibi dolaşır, onun sizin kalbinize bir şüphe, bir kötülük atmasından korktum.”**⁴³

17-18. âyetlerde, insanın sağında ve solunda söz ve fillerini kaydeden iki melek bulunduğu, bir söz söylediği sırada, onun yanında kendisini gözetleyen ve dediklerini kaydeden bir meleğin hazır olduğu bildirilmektedir.

38. Bakara, 2/186.

39. Hadîd, 57/4-5.

40. Vâkıa, 56/83-85.

41. Sebe‘, 34/50.

42. Buhârî, Talâk, 11, Eymân, 15; Müslim, İmân, 201.

43. Buhârî, İtikâf, 11, Bed’ü'l-halk, 11, Ahkâm, 21; Müslim, Selâm, 23-25.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Veya onların sırlarını ve gizli konuşmalarını Bizim işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiyoruz, ayrıca yanlarındaki elçilerimiz de yazıyorlar.”**⁴⁴

“Bilin ki üzerinizde koruyup gözeten melekler var. Onlar değerli yazıcı meleklerdir. Her ne yaparsanız bilirler.”⁴⁵

“İşte bu, yüzünüze karşı gerçeği söyleyen kitabımızdır. Çünkü Biz yapmakta olduklarınızı hep kaydediyorduk!”⁴⁶

“(O gün) amel defterleri önlerine konacak; o zaman günahkârların, amel defterinde yazılı olanlardan dolayı korkuya kapılarak: ‘Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki küçük büyük demeden hiçbir şey bırakmamış, hepsini kaydetmiş!’ dediklerini görürsün. Onlar bütün yapmış olduklarını karşılarında bulacaklar. Senin Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.”⁴⁷

Meleklerin söz ve fiilleri kaydetmesi ile ilgili olarak Elmalılı Hamdi Yazır merhumun değerlendirmesi şöyledir: Bu âyetin zâhirinden anlaşıldığına göre bu melekler, ağızdan çıkan her sözü yazarlar, bunun delâletinden, fiilleri de yazdıkları anlaşılır. Ancak içteki vesveseler gibi bâzı şeylerin Allâh’a mâlûm olmakla birlikte gözcü meleklerden de gizli kaldığı akla gelir. İmam Mâlik, “Her şey yazılır, hatta hastalıktaki inleme bile.” demiştir. Lâkin bundan anlaşılan, dışa çıkan her şey demektir.. Demek ki niyet, azim ve karar mertebesine gelmeyen vesveseler yazılmaz. Bu bakımdan, “Nefsinin ona verdiği vesveseler”, niyet ve kast mertebesine ulaşmayan içten konuşmalar, kararı olmayan soyut hâtıralar olmuş olur. İçten kendi kendine konuşmanın hiç yazılmadığını bildiren eserler de vardır.

Huzeyfe bin Yemân’dan şöyle rivâyet edilmiştir: “Sözün yedi kilidi vardır. Onlardan çıktığı zaman yazılır. Kalp, küçük dil, dil, iki çene, iki dudak. Bu Kur’an’daki ‘her ne söylerse’ ifâdesinin zâhirine de uygun düşer.”⁴⁸ İmam Mâlik’in sözü de bunu andırır. Bâzıları mübahların yazılmadığını, ancak sevap veya azâbı bulunanların yani sorumluluğu onların yazıldığını söylemişlerdir. Biz ortaya çıkan her söz ve fiilin yazıldığı, gizli kalanlardan yazılmayanlar bulunduğu, bununla birlikte hâfızaya

44. Zuhurf, 43/80.

45. İnfitâr, 82/10-12.

46. Câsiye, 45/29.

47. Kehf, 18/49.

48. Beyhakî, Şuabü'l-İmân, H. No: 5008.

geçenlerin (niyet ve karar hâline gelen düşüncelerin) yazılmış demek olduğu görüşündeyiz.⁴⁹

19-20. âyetlerde, insana ölüm sarhoşluğu geldiği zamanla, kıyâmetin kopuşunu gösteren sûra üfürüldüğü zamanın dehşetine dikkak çekilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Sûr’a üfürülür. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkarak Rab’lerine doğru koşmaktadırlar.”**⁵⁰

Hiz. Âişe رضي الله عنها’dan rivâyete göre, Allâh’ın Rasûlü ölüm döşeğinde iken yanındaki su kabına elini daldırıp yüzüne sürüyor ve “Lâ ilâhe illallah, ölümün de şiddet ve sıkıntıları (sekerâtı) var.” buyuruyor,⁵¹ ve “Allâh’ım! Ölümün şiddet ve sıkıntılarına (sekerâtına) karşı bana yardım et!” diye duâ ediyordu.⁵²

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ﴿٢١﴾ لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴿٢٢﴾

21- O gün herkes, yanında bir sevk memuru ve bir de şâhitle birlikte gelir.

22- Doğrusu sen bunu umursamıyordun. Ama artık gözündeki perdeyi kaldırdık. Bugün gözün pek keskindir!

21-22. âyetlere göre, kıyâmet günü mahşer yerine sevk edilirken herkesin yanında iki melek bulunacağı, bunlardan birinin mahşer yerine götürmek, diğerinin ise dünya hayatındaki amellerine şâhitlik etmek görevi bulunduğuna belirtilir. Bir yoruma göre “sürücü”, günahları yazan melek, “şâhit” de iyilikleri yazan melektir.

Mahşerde karşılaşılacak ilk sahne inançsız kişilerle ilgilidir. Onlara, dünya hayatında böyle hesap verilecek bir günü umursamadığı hatırlatılır, gözünün perdesinin açıldığı, artık kıyâmetin bu dehşetli hâlini görebileceği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar bize gelecekleri gün, neler işitecekler, neler görecekler! Fakat o zâlimler bugün apaçık bir sapıklık**

49. Elmalılı, Tefsîr, Azim yayını, VII, 241, 242.

50. Yâsîn, 36/51.

51. Buhârî, Rikâk, 42.

52. Tirmizî, Cenâiz, 8; İbn Mâce, Cenâiz, 64.

İçindedirler! Hükümün verilip işin bitirileceği o pişmanlık gününden onları sakındır! Onlar hâlâ gaflet içindedirler ve hâlâ inanmıyorlar.”⁵³

“İnsanların hesâba çekilme vakti yaklaştı. Oysa onlar hâlâ gaflet içinde yüz çeviriyorlar.”⁵⁴

“Ve gerçek vaadin vakti yaklaştığında, kâfirlerin gözleri dehşetten donakalır! ‘Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz bu konuda gaflet içindeymişiz. Aslında biz kendimize yazık etmişiz!’ (derler).”⁵⁵

“Kâfirler cehennem ateşini görecek, artık oraya düşeceklerini iyice anlayacaklar, fakat ondan kaçıp kurtulacak bir yer bulamayacaklar.”⁵⁶

وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَىٰ عَتِيدٍ ﴿٢٣﴾ أَلَقِيَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿٢٤﴾ مَتَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿٢٥﴾ الَّذِي جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَأَلْقِيَاهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿٢٦﴾

23- Beraberindeki melek, “İşte onun defteri yanımda hazır!” der.

24- (Ve şu emir duyulur): “Atın cehenneme her inatçı kâfiri!”

25- “Hayra engel olanı, azgın şüpheciyi.”

26- “Allâh’ın yanı sıra başka bir ilâh edineni! Atın onu şiddetli azâbın içine!”

23-26. âyetlere göre, melek yanındaki kitabı göstererek, okumasını ve hesap için bu bilgilerin yeterli olduğunu söyler. Kitapta kişiyi cehenneme götüren bâzı ameller şöyle sıralanır: a) İnatçı kâfir olmak. b) Hayır ve iyiliklere engel olmak, haddini aşmak ve şüphelere dalmak. c) Allah’tan başka ilâh edinmek.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her insanın amelini boynuna dola-dık. Kıyâmet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. ‘Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter!’ denir.”**⁵⁷

53. Meryem, 19/38-39.

54. Enbiyâ, 21/1.

55. Enbiyâ, 21/97.

56. Kehf, 18/53.

57. İsrâ, 17/14.

“Sakın boyun eğeme! Çok yemin edene, aşağılık kimseye; durmadan kusur arayıp başkasını çekiştirene; hayra engel olana, had-dini aşana, çok günahkâr olana; kaba ve haşin kimseye, bütün bunlardan sonra kötülükle de damgalanmış kimseye; mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme!”⁵⁸

“Siz, Allah’tan başka ilâhların bulunduğuna gerçekten şâhitlik edebilir misiniz? De ki: ‘Ben buna şâhitlik etmem.’ De ki: ‘O Allah, ancak tek bir ilâh’tır ve sizin Allah’tan başkalarını ilâh yerine koymanızla benim hiçbir ilğim yoktur.’”⁵⁹

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطْغَيْتُهُ وَلَكِنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٢٧﴾

27- Arkadaşı der ki: “Ey Rabbimiz! Onu ben azdırmadım. Fakat kendisi derin bir sapıklık içindeydi!”

27. âyette sözü edilen yakın arkadaşın; 21. âyette geçen sevk edici melek veya şeytan olabileceği yorumları yapılmışsa da,⁶⁰ bu yakın kişinin, dünyada o kâfire musallat olup, âhirette birlikte sevk edilen şeytan olduğu şu sözünden anlaşılır:

O yakın arkadaşı ona şöyle der: Ey Rabbimiz onu ben azdırmadım. Fakat kendisi uzak bir sapıklık içinde idi. Yani kendisi haktan uzağa sapmış bulunuyordu da ben ona öyle yanaşım.

Demek oluyor ki cehennemlik olması kesinleşen bu kişi, “Ey Rabbim! Beni bu şeytan azdırdı”, diye özür beyan edip şikâyet etmek isteyince, kendisine bu şekilde cevap verilecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âhirette hesap görme işi bitince, şeytan şöyle diyecek: “Allah size gerçek olanı vaat etti, ben de size vaat ettim, ama ben sözümünden caydım! Benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm yoktu. Sâdece sizi çağırdım, siz de benim çağırma koşunuz. O hâlde beni kınamayın, kendinizi kınayın! Artık ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Aslında ben**

⁵⁸. Kalem, 68/10-14.

⁵⁹. En'âm, 6/19.

⁶⁰. krş. Zuhruf, 43/36-38.

daha işin başında, beni Allâh'a ortak koşmanıza karşı çıkmıştım.” Şüphesiz zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.”⁶¹

“Allâh'a ve âhiret gününe inanmadıkları hâlde, mallarını insanlara gösteriş olsun diye harcayanları da Allah sevmez. Artık şeytan kime dost ve arkadaş (karîn) olursa, o ne kötü bir arkadaşır!”⁶²

“Görmedin mi? Biz şeytanları o kâfirlerin üzerine saldı. Onları günaha kışkırtıp duruyorlar!”⁶³

“Kim Rahmân'ın zikrine karşı göz yumarsa, Biz ona bir şeytan musallat ederiz de; artık o kendisine arkadaş olur. Şeytanlar onları doğru yoldan çıkarır; onlar ise kendileri doğru yolda sanırlar. Sonunda huzûrumuza geldiğinde: ‘Keşke benimle senin aran doğru ile batı arası kadar uzak olsaydı! Meğer sen ne kötü arkadaşmışsın!’ der.”⁶⁴

“O zulmedenler azap ile yüz yüze geldikleri zaman, bütün gücün gerçekten Allâh'a âit bulunduğunu ve Allâh'ın azâbının çok şiddetli olduğunu keşke şimdiden anlayabilselerdi! İşte o zaman, kendilerine uyulan kimseler, azâbı görerek, uyanlardan kaçıp uzaklaşmışlar ve aralarındaki bağlar bütünüyle kopmuştur! Kötülerin arkasından gidenler: ‘Keşke, dünyaya bir kez daha dönebilsek de, onların şimdi bizi tanımazdan geldikleri gibi, biz de onlardan uzaklaşsaydık!’ diyecekler. İşte böylece Allah onlara bütün yaptıklarını, üzerlerine çökmüş pişmanlıklar hâlinde gösterecektir! Artık onlar cehennemden çıkacak değillerdir!”⁶⁵

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿٢٨﴾ مَا يُبَدَّلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٩﴾

28- Allah der: “Huzûrumda çekişmeyin! Ben sizi daha önce uyarmıştım!”

61. İbrâhim, 14/22.

62. Nisâ, 4/38.

63. Meryem, 19/83.

64. Zuhurf, 43/36-38.

65. Bakara, 2/165-167.

29- “Benim yanımda söz değiştirilmez ve Ben kullara asla zulmedici değilim!”

28-29. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın bu konuşmalara karşı vereceği kesin cevap dile getirilir: “Benim huzûrumda çekişmeyin, ben size zamanında gerekli uyarı ve tehdidimi bildirmiştim.” Gerçekten dünyada iken insanlar gönderilen peygamberler ve kitaplarla bu konuda uyarılmış ve âhirette böyle bir hesaptan bizim haberimiz yoktu, deme mâzeretleri ellerinden alınmıştır. Bununla birlikte kendilerine dünya gezegeninin uzak bölgelerinde doğup yaşama gibi, hak peygamberin ve kitabın haberi ulaşmayan veya aksi yönde bilgilerle yanıltılan toplumlarla ilgili olarak da aşağıdaki ilâhî yasa devreye girecektir.

“Kim hidâyet yolunu seçerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.”⁶⁶

“Kim sâlih bir amel işlerse, bu kendi yararınadır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da kendi zararınadır. Yoksa Rabbin kullarına zulmedici değildir.”⁶⁷

66. İsrâ, 17/15.

67. Fussilet, 41/46.

﴿ BÂB 3 ﴾

**CENNET VE CEHENNEM, TAKVÂ SAHİPLERİNİN
MÜKÂFATI, ALTI GÜNDE YARATMAK,
ALLÂH'IN YORGUNLUK DUYMAMASI, SABIR, NAMAZ,
SÛR'A ÜFÜRÜLME, KİYÂMET, YENİDEN DİRİLME,
DİNDE ZORLAMA OLMAMASI**

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٣٠﴾ وَأُزْلِفَتِ
الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ﴿٣١﴾ هَذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ
﴿٣٢﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣٣﴾ ادْخُلُوهَا
بِسَلَامٍ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿٣٤﴾ لَهُمْ مَا يَشَآؤُنَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ
﴿٣٥﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي
الْبِلَادِ ۗ هَلْ مِنْ مَحِيصٍ ﴿٣٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَذِكْرًا لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ
أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ۚ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ﴿٣٨﴾ فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا
يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ۚ ﴿٣٩﴾
وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ الشُّجُودِ ﴿٤٠﴾ وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ
مَكَانٍ قَرِيبٍ ۚ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ۚ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ
﴿٤٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ ۖ وَالنَّارُ الْمَصِيرُ ۚ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ
عَنْهُمْ سَرَاعًا ۚ ذَٰلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ
وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

- 30- Biz o gün cehenneme, “Doldun mu?” deriz. O da, “Daha var mı?” der.
- 31- Cennet de Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara uzakta olmayıp alabildiğine yaklaştırılmıştır.
- 32- İşte size vaat olunan cennet budur. Bu vaad, dâima Allâh'a yönelen, emirlerine riâyet eden, görmediği hâl-de Rahmân'dan korkan ve O'na yönelmiş bir kalple huzûruna gelen herkes içindir.
- 34- Esenlik içinde girin oraya! Bugün sonsuz hayatın başladığı gündür!
- 35- Orada, kendileri için diledikleri her şey var; hatta katımızda daha fazlası da var.
- 36- Biz onlardan önce kendilerinden daha güçlü nice nesilleri helâk ettik. Diyar diyar gezip dolaştılar. Hiç kurtuluş var mı?
- 37- Şüphesiz ki bunda akli olan veya hazır bulunup da kulak veren kimseler için elbette bir öğüt vardır!
- 38- Andolsun ki Biz gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri altı günde yarattık ve bize bir yorgunluk da dokunmadı!
- 39- Sen onların söylediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ederek tesbih et!
- 40- Gecenin bir bölümünde ve namazların ardından da O'nu tesbih et.
- 41- Seslenenin yakın bir yerden sesleneceğı güne kulak ver!
- 42- O gün insanlar o sesi gerçekten işitirler. İşte bu, kabirden çıkış günüdür.
- 43- Gerçekten Biz diriltiriz, Biz öldürürüz! Sonunda dönüş de yine Bizdir.
- 44- O gün yer yarılr ve insanlar kabirlerinden süratle çıkarlar. İşte bu Bize göre çok kolay olan bir toplamadır!
- 45- Onların ne dediğini Biz çok iyi biliyoruz. Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin. Öyleyse Benim tehdidimden korkanlara Kur'an'la öğüt ver!

30. âyette, cehenneme sorulan “doldun mu?” sorusuna “başka girecek yok mu?” diye cevap vermesi, cehennemin doluluk oranına ulaşmadığı anlamına gelir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnâdır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Böylece Rabbinin: ‘Ben, cehennemi tümüyle cinler ve insanlarla dolduracağım!’ sözü yerini bulmuş olacaktır.”**⁶⁸

“Eğer Biz dilemiş olsaydık herkese hidâyet verirdik. Fakat: ‘Elbette cehennemi cinlerden ve insanlardan bir kısmıyla dolduracağım!’ diye Benden kesin söz çıkmıştır.”⁶⁹

Enes bin Mâlik رضی اللہ عنہ’den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cehennemlikler oraya atıldıkça, cehennem ‘Daha fazlası yok mu?’ diye söylenecek. Nihâyet Allah Teâlâ cehenneme baskı yapacak, bunun üzerine ‘Artık yetişir, yetişir!’ diyecek.”⁷⁰

Bir kudsî hadiste de şöyle buyrulur: “Ey cennet! Sen benim rahmetimsin, dilediğim kullarıma seninle merhamet ederim. Ey cehennem! Sen de benim azâbımsın. Kullarımdan dilediğime seninle azap ederim. Ben her ikinizi de dolduracağım.”⁷¹

31-35. âyetlerde, Allâh’a karşı gelmekten sakınan takvâ sahiplerinin, sonsuz hayat yeri olan, vaad edilen cennete girecekleri, orada her istediklerine kavuşacakları belirtilir. Takvâ sahiplerinin özellikleri şöyle sıralanır: a) Dâima Allâh’a yönelip, O’nun emir ve yasaklarına uymak. b) Görmedikleri hâlde Allah’tan korkmak. c) Allâh’a yönelmiş bir kalple O’nun huzûruna çıkmak.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün cennet, takvâ sahipleri-ne yaklaştırılır.”**⁷² **“Cehennem alevlendirildiğinde; cennet yaklaştırdığında; her insan ne getirdiğini öğrenmiş olur.”**⁷³

“O takvâ sahipleri, görmedikleri hâlde Rab’lerinden korkarlar ve kıyâmet gününün gelip çatacağını düşünerek ürperirler.”⁷⁴

68. Hûd, 11/119.

69. Secde, 32/13.

70. Buhârî, Tefsîr, 30/1, Eymân, 12, Tevhîd, 7; Müslim, Cennet, 37, 38.

71. Müslim, Cennet, 34; Buhârî, Tefsîr, 50/1, Tevhîd, 25.

72. Şuarâ, 26/90.

73. Tekvîr, 81/12-14.

74. Enbiyâ, 21/49.

“Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar ise elbette cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. ‘Oraya güven içinde ve selâmetle girin!’ (denir).”⁷⁵

“İyi işler yapanlara, en güzel mükâfat, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne kara bir leke ne de aşağılanma bulaşır. İşte onlar cennet ehlidir. Orada sürekli olarak kalacaklardır.”⁷⁶

Ebû Hüreyre رضی اللہ عنہ’den rivâyete göre, Nebî صلی اللہ علیہ وسلم: “Başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde Allah Teâlâ’nın yedi sınıf insanı, Arş’ının gölgesinde barındıracağını söylemiştir. Bu sınıflar şunlardır: 1) Adâletli devlet başkanı. 2) Rabbine neşe ve iştiaikle ibadet eden genç. 3) Kalbi mes-cidlere bağlı olan kimse. 4) Birbirini seven, bu sevgi ile bir araya gelip, ayrılan iki mü’min. 5) Makam ve güzellik sahibi bir kadının talebini, “Ben Allah’tan korkarım.” diyerek geri çeviren kimse. 6) Yaptığı tasadduku gizli yapan kimse. 7) Tenhada Allâh’ı anıp gözyaşı döken kimse.”⁷⁷

36-37. âyetlerde, Allah Teâlâ’nın daha önce kendilerinden daha güçlü olan bâzı kavimleri helâk ettiği, bundan kaçıp kurtulmak için yer aradıkları, ancak Allâh’ın gazabından kurtulmanın mümkün olmadığını anladıkları belirtilir. Bütün bunlarda düşünen bir toplum için nice ibretlerin bulunduğu hatırlatılır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: “Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka bir nesil getirmiştik.”⁷⁸

38. âyette, Allah Teâlâ’nın kâinatı altı günde yarattığı, bunları yaratırken hiçbir yorgunluk çekmediği bildirilmektedir.

Tevrat’ta, Allâh’ın kâinatı altı günde yaratıp yedinci gün olan Cumartesi günü Arş’a çekilip dinlendiği belirtilir.⁷⁹ Dinlenme ifâdesi yorulan için söz konusu olur. Allah Teâlâ yorulmaz ki dinlenme ihtiyâcı olsun. Bu âyet Yahudilerin iddiâsını reddetmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine yerleşen, gündüzü,**

75. Enbiyâ, 21/45-46.

76. Yûnus, 10/26.

77. Buhârî, Ezân, 36, Rikâk, 24; Müslim, Zekât, 91.

78. En’âm, 6/6.

79. Tekvîn, Bâb: 1, 2; Çıkış, 21/11.

durmadan izleyen geceyle bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğdiren Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak ve yönetmek yalnız O'na âittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir!”⁸⁰

“De ki: ‘Siz, yeri iki günde Yaratan’ı inkâr edip de, O’na ortaklar mı koşuyorsunuz? O âlemlerin Rabbidir.’ O, dört günde yerin üstün de sâbit dağlar yerleştirdi, yeryüzünü bereketli hâle getirdi ve rızık arayanlar için azıklarını ihtiyâca uygun şekilde takdir etti. Bundan sonra duman hâlindeki göğe yöneldi ve hem ona, hem de yerküreye: ‘İsteyerek veya istemeyerek buyruğuma gelin!’ dedi. Her ikisi de, ‘İsteyerek geldik!’ dediler. Onların hepsini yedi gök olarak iki günde yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. Biz en yakın göğü kandillerle donattık ve onu koruma altına aldık. İşte bu, mutlak üstün olan, her şeyi bilen Allâh’ın takdiridir.”⁸¹

“Allah, O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O dâima diridir, yaratıklarını koruyup gözetendir. O’nu ne bir uyuklama ne de bir uyku tutar. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur. İzni olmadan, O’nun katında şefaât edecek olan kimdir? O, kullarının önlerinde ve arkalarında ne varsa hepsini bilir. Onlar ise, O’nun ilminden, ancak O’nun dilediğini kavrarlar. O’nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır. Onların her ikisini de koruyup gözetmek O’na ağır da gelmez. O çok yücedir, çok büyüktür.”⁸²

فَاضْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ
الْغُرُوبِ ﴿٣٩﴾

39- Sen onların söylediklerine sabret. Güneşin doğuşundan ve batışından önce Rabbini hamd ederek tesbih et!

39. âyette sabah, öğlen ve ikinci namazlarına işaret edilmiştir. Tesbih etmek, namaz kılmak anlamındadır. Cerîr bin Abdullah’tan rivâyete göre Hz. Peygamber, “Gücünüz yettikçe, güneşin doğuşundan ve batışından önce namaz kılınız, buyurmuş, sonra da yukarıdaki âyeti okumuştur.”⁸³

80. A'râf, 7/54.

81. Fussilet, 41/9-12.

82. Bakara, 2/255.

83. Buhârî, Tefsîr, 50/2.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların söylediklerinin seni üzmekte olduğunu Biz elbette biliyoruz. Gerçekte onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zâlimler, Allâh’ın âyetlerini inkâr ediyorlar.”**⁸⁴

“Sen emrolunduğun şeyi açıkça söyle ve Allâh’a ortak koşanlara aldırma! O alay edenlere karşı Biz sana yeteriz. Onlar, Allah ile birlikte başka tanrı edinenlerdir. Yakında (gerçeği) bilecekler! Andolsun, onların söylediklerinden dolayı göğsünün daraldığını biliyoruz. Sen Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol. Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et!”⁸⁵

Cerîr bin Abdullah el-Becelî ؓ şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ’in yanında idik. Dolunay hâlindeki aya baktıktan sonra şöyle buyurdu: “Siz şu ayı güçlük çekmeden gördüğünüz gibi, Rabbinizi de açıkça göreceksiniz. Güneş doğmadan ve batmadan önceki namazları kaçırmamak elinizden geliyorsa, kesinlikle kaçırmayıp, kılınız.” Ardında da: **“Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabbini hamd ederek tesbih et!”** âyetini okudu.⁸⁶

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ﴿٤٠﴾

40- Gecenin bir bölümünde ve namazların ardından da O’nu tesbih et.

40. âyette akşam, yatsı, vitir ve teheccüd namazlarıyla namazlardan sonra çekilen tesbihlere de işaret edilir.

İbn Kesîr’in nakline göre Mîraç’tan önce farz namazlar: “Güneş doğmazdan önce şafak vaktinde iki rekât, ikindi vakti güneş batmazdan önce iki rekât idi. Hz. Peygamber’e ve ümmetine bütün sene gece namazı farz idi. Sonra ümmet için gece namazının farzlığı nesh edildi. Daha sonra Yüce Allah, İsrâ gecesinde beş vakit namazı emrederek bunların hepsini neshetti.”⁸⁷

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Hiç şüphesiz Rabbin biliyor ki sen gecenin üçte ikisine yakın kısmında, yarısında ya da üçte birinde (namaza) kalkıyorsun ve seninle birlikte bulunan bir topluluk da böyle yapıyor. Geceyi ve gündüzü takdir eden Allah, sizin onu sayamayacağınızı**

84. En’âm, 6/33.

85. Hicr, 15/94-99.

86. Buhâr, Mevâkît, 16, Tefsîr, 50/2; Müslim, Mesâcid, 211.

87. İbn Kesîr, Muhtasar Tefsîr, Kâf, 50/40; Sâbûnî, III, 378.

bildiği için sizi bağışladı. Artık Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun! Allah bilmektedir ki, içinde hastalar bulunacak, bir kısmınız Allâh'ın lütfundan (rızk) aramak üzere yeryüzünde gezip dolaşacak, diğer bir kısmınız da Allah yolunda savaşıacaktır. O hâlde Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allâh'a gönül hoşluğuyla ödünç verin! Kendiniz için önden hayır olarak ne gönderirseniz, Allah katında onu daha üstün bir iyilik ve daha büyük bir mükâfat olarak bulursunuz. Allah'tan mağfiret dileyin. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”⁸⁸

Buna göre gece namazı konusu mü'minler için hafifletildi ve âyetteki “Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun” ifâdesi, “kolayınıza gelecek şekilde gece namazı kılın” diye tefsîr edildi. Dana sonra gelen “Namazı kılın, zekâtı verin” emri de farz ibadetlere delâlet ettiği için, gece namazı nâfile bir ibadet olarak yerini aldı. Gece namazına ayrıca kalkamayanlar için vitir namazının da gece namazı yerine yeterli olabileceği yorumları yapıldı.

Namazlardan sonra çekilecek tesbihlerle ilgili olarak da Allah Rasûlü'nün hadislerinde aşağıdaki teşvikler yapıldı.

Ebû Hüreyre رضي الله عنه şöyle demiştir: “Medîne'den Mekke'ye göç eden yoksul bâzı Muhâcirler Hz. Peygamber'e gelerek: “Varlıklı Müslümanlar cennetteki yüksek dereceleri ve ebedî nîmetleri alıp götürdü.” dediler. Bunun üzerine Allâh'ın Rasûlü: “Hayrola, onlar ne yaptılar?” dedi. Fakir Muhâcirler: “Bizim kıldığımız namazları onlar da kılıyor, tuttuğumuz oruçları onlar da tutuyor. Ayrıca tasaddukta bulunuyorlar, biz veremiyoruz. Köle azat ediyorlar, biz edemiyoruz.” dediler. Hz. Peygamber onlara şöyle buyurdu: “Sizden öncekilere yetişebileceğiniz, sizden sonra gelenleri geçebileceğiniz, sizin yaptığınızı yapanlar hariç, herkesten üstün olacağınız bir şeyi size haber vereyim mi? Ver ya Rasûlallah, dediler. Rasûl-i Ekrem şöyle buyurdu: “Her farz namazın sonunda 33 kere sübhânallah, 33 kere elhamdülillah, 33 kere Allahu ekber dersiniz.” Birkaç gün sonra fakir sahâbiler tekrar gelip, varlıklı mü'minlerin de bunu öğrenip tesbih çekmeye başladıklarını söyleyince, Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: “Bu, Allâh'ın onlara bir lütfudur, onu dilediğine verir.”⁸⁹

Beş vakit namazın farz kılınmasından sonra, yukarıdaki âyetlerde kastedilen; sünnet ve nâfile namazlar ya da her namazdan sonra çekilen

88. Müzzemmil, 73/20.

89. Buhârî, Ezân, 155, Deavât, 18; Müslim, Mesâcid, 142.

tesbihlerdir. Ebû Hüreyre ؓ'in Rasûlullah ﷺ'den rivâyet ettiği bir hadis-te şöyle buyrulur: “Her namazın ardından, Allâh'ı 33 kere tesbih, 33 ke-re hamd, 33 kere tekbîr edip, bu 99 tesbihin ardından da ‘Lâ ilâhe illal-lâhu vahdehû lâ şerîke leh, lehu'l-mülkü velehu'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr’ diyenin, deniz köpüğü kadar da olsa, günahları affedilir.”⁹⁰ Bu hadisler, tesbihin namazdan ayrı bir zikir, Allâh'ın şânını yüceltme ve bir duâ olduğunu gösterir.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادِ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٤١﴾ يَوْمَ يَسْمَعُونَ
الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٤٢﴾ إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ
وَالِنَا الْمَصِيرُ ﴿٤٣﴾ يَوْمَ تَشَقُّ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَٰلِكَ حَشْرٌ
عَلَيْنَا يَسِيرٌ ﴿٤٤﴾

41- Seslenenin yakın bir yerden sesleneceği güne kulak ver!

42- O gün insanlar o sesi gerçekten işitirler. İşte bu, kabir-den çıkış günüdür.

43- Gerçekten Biz diriltiriz, Biz öldürürüz! Sonunda dönüş de yine Bizedir.

44- O gün yer yarılr ve insanlar kabirlerinden süratle çıkarlar. İşte bu Bize göre çok kolay olan bir toplamadır!

41-44. âyetlerde, kıyâmet günü İsrâfil ؑ'ın Sûr'a ikinci defa üfürmesi ile bu sesi herkesin işiteceği ve kabirlerinden kalkacakları belirtilir. Buna göre yaratan, öldüren, tekrar diriltecek olan Allah Teâlâ'dır. Dönüş de yalnız O'nadır. Kabirlerinden kalkan herkes mahşer meydanına koşar, bu Allâh'a göre kolaydır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Onların beklediği bir tek çılgıktır ki, birbirleriyle çekişip dururken onları yakalayiverir. İşte o anda onlar ne bir vasiyette bulunabilirler, ne de ailelerine dönebilirler!”⁹¹

“Bunların hepsi kullara rızık olsun. Biz o suyla ölü toprağa can verdik. İşte kabirlerden çıkış da böyledir!”⁹²

90. Müslim, Mesâcid, 146.

91. Yâsîn, 36/49-50.

92. Kâf, 50/11.

“İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa, hepsi Allâh’ındır. Dikkat edin, Allâh’ın verdiği söz gerçektir. Ama onların çoğu bilmezler. Yaşatan da öldüren de O’dur. Siz sonunda O’na döneceksiniz.”⁹³

“Gerçekten, yaşatan da Biziz, öldüren de! Ve her şeye Biz vâris oluruz.”⁹⁴

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ
يَخَافُ وَعِيدِ ﴿٤٥﴾

45- Onların ne dediğini Biz çok iyi biliyoruz. Sen onların üzerinde bir zorlayıcı değilsin. Öyleyse Benim tehdidimden korkanlara Kur’an’la öğüt ver!

45. âyette, Allah Teâlâ’nın her şeyi bildiği, insanları îmân etsin diye zorlamaya gerek olmadığı, anlayacak olanlara Kur’an’la öğüt vermeye devam edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz, onların seni dinlerken, hangi amaçla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de, o zâlimlerin, ‘Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!’ dediklerini biliyoruz.”**⁹⁵

“Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi îmân ederdi. Yoksa sen mü’min olsunlar diye insanları zorlayacak mısın? Allâh’ın izni olmadan, hiçbir kimse îmân edemez. O, (inkâr) pisliğini, akıllarını kullanmayanların üzerine koyar!”⁹⁶

“Öyleyse sen öğüt vermeye devam et. Rabbinin lütfu sâyesinde sen ne kâhinsin, ne de mecnun!”⁹⁷

“O hâlde öğüt fayda verirse, öğüt ver! Çünkü Allah’tan korkan kimse öğütten yararlanacaktır.”⁹⁸

“Sen öğüt ver; çünkü sen ancak öğüt vericisin. Onların üzerinde bir zorba değilsin.”⁹⁹

93. Yûnus, 10/55-56.

94. Yûnus, 10/56.

95. İsrâ, 17/47.

96. Yûnus, 10/99-100.

97. Tûr, 52/29.

98. A’lâ, 87/9-10.

99. Gâşîye, 88/21.

سُورَةُ الذَّارِيَّاتِ

ZÂRİYÂT
SÛRESİ

Zâriyât sûresi 60 âyettir. Mekke'de ilk inen sûreledendir. Adını ilk âyette geçen "Zâriyât (Savurup kaldıran rüzgârlar)" tan almıştır. Sûrede genel olarak; insanların duygu ve düşüncelerine hitap, tek Allah inancı, âhireti tanıtmaya, ibretli tabiat olayları yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**HESAP GÜNÜ, BUNDAN ŞÜPHE EDENLER,
TAKVÂ SAHİPLERİ, ALLÂH'IN VAADI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا ﴿١﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٢﴾ فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٣﴾ فَالْمُقْسِمَاتِ أَمْرًا ﴿٤﴾ إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٍ ﴿٥﴾ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٦﴾ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ ﴿٧﴾ إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٨﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ أُفِكَ ﴿٩﴾ قَتَلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ﴿١١﴾ يَسْتُلُونَ آيَانَ يَوْمِ الدِّينِ ﴿١٢﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ﴿١٣﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿١٤﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٥﴾ اخْذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿١٦﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٨﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلْسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿١٩﴾ وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Yemin olsun tozu dumana katıp savuranlara.

2- Yükünü yüklenenlere.

3- Kolayca akıp gidenlere.

4- İşi eksiksiz yerine getirenlere ki,

5- O size vaat olunanlar elbette doğrudur.

6- Ve hesap günü mutlaka gerçekleşecektir.

7- Yine yörüngeleri olan göğe yemin olsun ki,

8- Siz çelişkili sözler söylüyorsunuz!

9- Ancak haktan döndürülmesi gerekenler (Kur'an'dan veya imandan) döndürülür!

10- O kahrolası yalancılar!

11- Onlar koyu bir bilgisizlik içinde ne yaptığını bilmiyorlar!

12- “O hesap günü ne zaman?” diye soruyorlar.

13- O gün onların ateş üzerinde kıvranacakları gündür!

14- Tadın azâbınızı! İşte sizin acele gelmesini istediğiniz budur! (denir).

15- Şüphesiz ki Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar cennetlerde ve pınar başlarındadırlar.

16- Rab'lerinin kendilerine vereceği nîmetleri alırlar. Çünkü onlar, bundan önce iyilik yapan kimselerdi.

17- Geceleri pek az uyurlardı.

18- Seher vakitlerinde Allah'tan bağışlanma dilerlerdi.

19- Onların mallarında, isteyen ve istemeyen yoksullar için bir hak vardır.

20-21- Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinde nice deliller vardır! Bunları hâlâ görmeyecek misiniz?

22- Gökte de rızkınız ve size vaat olunan başka şeyler vardır!

23- Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, size yapılan bu vaat, tıpkı sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir.

1-4. âyetler, ilk âyetle geçen ve üzerine yemin edilen “Zâriyât”a atıf yapılarak yeminle başlamaktadır. Burada Yüce Allah tarafından önemsenen birtakım tabiat olaylarına yemin edilmektedir. Âyetle yemin edilenler rüzgârlar, bulutlar, gemiler ve melekler olup, bunların isimleri zikredilmeden, doğrudan sıfatlar kalmıştır. İşi, iş bölümü yaparak ve eksiksiz olarak yerine getirenlerin melekler olduğu yorumu yapılmıştır. Bu şekildeki yeminlere ve delil getirmelere, vahyin başlangıcında inen sûrelerde çokça rastlanır.

Âyetlerde isim olarak çevrilen kelimeler, metinde sıfat fiil şeklindedir. Meselâ; zerv'den ism-i fâil olan “Zâriyât”; savuran, kırıp ufalayan, toz koparan fırtınadan kinâyedir. Bununla rüzgârların kastedildiği müfessirlerin yaygın görüşüdür. Kehf sûresindeki şu âyet de buna işaret eder: **“Onlara şu-nu da misal ver: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, yeryüzünün bitkisi onu emerek gelişir. Ama daha sonra kuruyup, rüzgârların savurduğu çerçöp hâline gelir. Allâh'ın her şeyi yapma-ya gücü yeter.”**¹ Ayrıca bu kelime sonradan keşfedilmiş “barut, dinamit gibi şiddetli patlama ve tahrip maddeleri, zürriyetin çoğalıp yayılmasına araç olan doğurgan kadınlar, daha genel bir ifâdeyle yaratılmışların hareketini sağlayan her türlü itici güç” gibi anlamlar da açıklanmıştır.

Hâmilât; açık anlamı “bir yük, bir ağırlık taşıyanlar, yüklenenler” demektir. Bir önceki âyete verilen rüzgârlar anlamıyla uyumlu olarak buna da “yağmur yüklü bulutlar” anlamı tercih edilmiştir. İbn Abbas ve başka bâzı âlimler ise buna, “insan ve eşya yüklü gemiler” diye mânâ vermiştir.

Câriyât; kolayca akıp gidenlerden kastedilenin “gemiler” olduğu yorumu yaygındır. Son dönem tefsirlerde buna tren, otomobil gibi ulaşım araçları da eklenmiştir. Bununla birlikte “rüzgârın sürüklediği bulutlar, yörünge-sinde hareket eden yıldızlar” anlamı da verilmiştir.

Mukassimât; iş bölüştürenlerden kastedilenin tabiat olaylarını yönetmede, rızık, doğum, ölüm vb. konularda Allâh'ın buyruklarını uygulayan ve gerekli iş bölümlerini yapan meleklerin kastedildiği hâkim görüştür.²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yemin olsun, birbirini ardından gönderilenlere. Esip savuranlara. Yaydıkça yayanlara. (Hak ile bâtılı) ayırdıkça ayıranlara. Özrü kaldırmak veya uyarmak için öğüdü ulaştırırlara. Size vadolunan şey mutlaka gerçekleşecektir!”**³

5-6. âyetler yeminin cevabı olup, asıl vurgu yapılmak istenen husus, kıyâmetin ve hesaplaşmanın mutlaka olacağını belirtmektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız.”**⁴

“Rabbinin azâbı mutlaka vukû bulacaktır. Ona engel olacak hiçbir güç de yoktur.”⁵

1. Kehf, 18/45.

2. Taberî, age, XXVI, 185-188; Beyzâvî, age, VI, 73.

3. Mürselât, 77/1-7.

4. En'âm, 6/134.

5. Tûr, 52/7-8.

“Birisi, kâfirlere gelecek olan azâbı sordu. O azâbı savacak hiç kimse yoktur.”⁶

7-8. âyetlerde yemin ve cevabı yer alır. Yıldızlar, türlü yörüngeler ve galaksiler bulunan gökyüzüne yeminle, Allâh'ın varlığı ve birliği üzerinde çelişkili görüşler öne süren Kureyşliler tevhîd inancına davet edilir. Tabiat olayları üzerinde düşününce, Allâh'ın yüceliği açıkça görülebilirken, hiçbir güce sahip olmayan putlara inanmak ve onlardan yardım beklemek en büyük bir çelişki idi.

9-14. âyetlere göre, haktan çevrilen kimse, o birbirini tutmaz sözlerden ötürü saptırılır. Mekke müşrikleri Hz. Peygamber'e şâir, büyücü, kâhin demişler; Kur'ân'ı ise, bir şiir kitabı olarak niteleyip görüş ayrılığına düşmüşlerdi. İslâm'dan uzaklaşan, zorla geri döndürülmez ve kendisine engel olunmaz. Sonuçlarına kendisi katlanır. Cehâletin bataklığında kaybolup giderler.

Üstelik onların Hz. Peygamber'e: “Hesap günü ne zaman? Varsa böyle bir şey niçin hemen getirmiyorsun?” gibi sorular sordukları belirtildikten sonra, Cenâb-ı Hak onların o gün acıklı durumunu şöyle açıklar: “O gün onların ateş üstünde kavrulacakları gündür, kendilerine; tadın azâbınızı, bir an gelmesini istediğiniz gün işte budur!” denilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Siz Allâh'ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat verdi. Sonra bir gün hayatınıza son verecek, ardından sizi yine diriltecektir. Sonunda hepiniz O'nun huzûruna çıkarılacaksınız.”⁷**

“Onlar: ‘Hayat, bu dünyadaki hayattan ibârettir. Biz yeniden diriltilecek değiliz.’ demişlerdi. Rab’lerinin huzûruna çıkarıldıkları zaman onların hâlini bir görsen! Rab’leri onlara: ‘Nasıl, yeniden dirilmek gerçek değil miymiş?’ diye soracak. Onlar da: ‘Evet, Rabbimize andolsun ki gerçekmiş!’ diyecekler. Rab’leri, ‘Öyleyse, inkâr etmenizden dolayı şimdi tadın azâbı!’ diyecek.”⁸

“De ki: İlâh diye taptıklarınız arasında, varlığı yoktan yaratacak ve ölümünden sonra onu yeniden diriltecek birisi var mı?’ De ki: Varlıkları ilk defa Allah yaratır, sonra onu çevirip yeniden diriltir. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?”⁹

6. Meâric, 70/1-2.

7. Bakara, 2/28.

8. En'âm, 6/29-30.

9. Yûnus, 10/34.

“Eğer şaşacağın bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: “Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?” demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.”¹⁰

“Siz, azap gerçekleştikten sonra mı, ona inanacaksınız? Yoksa şimdi mi? Hani siz, onun bir an önce gelmesini istiyordunuz?”¹¹

15-19. âyetlere göre, mü’minlerin cennetlerde, pınarların başında, Allâh’ın verdiği nîmetleri alarak huzur ve neşe içinde zamanlarını geçirecekleri bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh’a karşı gelmekten sakınan takvâ sahipleri ise elbette cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. Oraya güven içinde ve selâmetle girin! (denir). Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp atarız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı divanlara otururlar. Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve oradan çıkarılacak da değillerdir.”**¹²

TAKVA SAHİPLERİNİN ÖZELLİKLERİ

Yukarıdaki âyetlerde takvâ sahiplerinin özellikleri şöyle sıralanır:

a) İhsan derecesinde iyi iş yapan ve amel işleyen kimseler olmaları. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah yolunda harcayın, kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın ve iyilik edin, yaptığınızı güzel yapın. Çünkü Allah, iyilik eden ve işini güzel yapanları sever.”**¹³

“Bunun üzerine Allah, onlara hem dünya nîmetini hem de âhîret nîmetinin güzelliklerini vermiştir. Çünkü Allah güzel iş yapanları sever.”¹⁴

b) Geceleri az uyumaları. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O çok merhametli olan Allâh’ın has kulları, yeryüzünde tevâzu ile yürürler ve câhillere kendilerine laf attığında, ‘Selâmetle’ deyip geçerler. Onlar gecelerini Rab’lerine secde ederek ve kıyamda durarak geçirirler.”**¹⁵

10. Ra’d, 13/5.

11. Yûnus, 10/51.

12. Hicr, 15/45-48.

13. Bakara, 2/195.

14. Âl-i İmrân, 3/148.

15. Furkan, 25/63-64.

“Yataklarından kalkıp korku ve ümid içinde Rab’lerine duâ ederler. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan Allah yolunda harcarlar.”¹⁶

“Böyle birisi mi, yoksa âhiret azâbından sakınıp, Rabbinin rahmetini umarak gece saatlerinde secde ederek ve kıyamda durarak ibadet eden kimse mi daha iyidir? De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak temiz akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.”¹⁷

“Gecenin bir bölümünde uyanıp kalk, sâdece sana mahsus olmak üzere teheccüd namazı kıl. Umulur ki böylece Rabbin seni Makam-ı Mahmûd’a yükseltir.”¹⁸

c) Seher vakitlerinde Allah’tan bağışlanma istemeleri. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Bunlar, sabreden, doğru olan, Allâh’ın emirlerine itaat eden, hayra harcayan ve seher vakitlerinde Allah’tan bağışlanma isteyenlerdir.”¹⁹**

Seher vaktinde ibadeti teşvik eden çeşitli hadisler vardır. “Her gecenin son üçte biri kalınca Rabbimiz en yakın göğşe inerek şöyle der: Yok mu Bana duâ eden, duâsını kabûl edeyim, yok mu Benden bir şey isteyen, istediğini vereyim, yok mu Benden mağfiret dileyen, onu bağışlayayım!” Müslim’de şu ilâve vardır: “Şafak atıncaya kadar Yüce Allah böyle söylemeye devam eder.”²⁰

Seher vaktinin, gecenin son altıda bir vakti olduğu da söylenmiştir.²¹

Abdullah b. Selâm şöyle demiştir: “Allâh’ın elçisi hicret edip Medîne’ye gelince halk onu görmek için koştular. Ben de onların arasında idim. Yüzünü görünce o yüzün yalancı yüzü olmadığını anladım. Kendisinden işittiğim ilk söz şu oldu: “Ey insanlar, yemek yediniz, akrabayı ziyaret ediniz, çok selam veriniz, geceleyin herkes uyurken siz namaz kılınız, selâmetle cennete girersiniz.”²²

d) İsteyen, istemeyen yoksullara yardımda bulunmaları. Yukarıdaki 19. âyet, daha Mekke döneminde miktârı belirsiz zekât uygulamasının başladığını gösterir. Zekât zenginin isteğine kalmış bir iyilik değil, fakirin hakkıdır. Bunu verirken ne zenginin övünmesi ne de yoksulun ezilmesi gerekir.²³

16. Secde, 32/16.

17. Zümer, 39/9.

18. İsrâ, 17/79.

19. Âl-i İmrân, 3/17.

20. Buhârî, Teheccüd, 14; Müslim, Müsâfirîn, 168-170; Ebû Dâvûd, Sünnet, 19; Tirmizî, Salât, 211, Deavât, 78, İkâme, 182; Mâlik, Muvatta, Kur’an, 30.

21. Medârik, Zâriyât, 51/18. âyet Tefsiri.

22. Tirmizî, At’ime, 45, Kıyâmet, 42; İbn Mâce, At’ime, 1, İkâme, 174; Dârimî, At’ime, 39, Salât, 156.

23. Bu hak için bk. İsrâ, 17/26; Nûr, 24/33; Hadîd, 57/7; Meâric, 70/24.

Âyetteki “sâil” isteyen, dilenen, “mahrum” ise iffetinden dolayı zengin sanıldığı için sadakadan dahi mahrum bulunan muhtaç kimse demektir. Hz. Peygamber zekâtın verileceği sekiz sınıftan biri olarak zikredilen “miskîn”²⁴ ile bu âyette geçen “mahrûm” arasındaki benzerliği şöyle belirtmiştir: “Miskîn bir yemek iki yemek ve bir lokma iki lokma ve bir hurma iki hurma ile kendisini savacak olan değil.” buyurmuş. O hâlde miskin kimdir? so rusuna, “*Miskîn; öyle bir kimsedir ki, bulamaz ve bilinip kendisine sadaka da verilmez.*” buyurmuştur.²⁵

İbn Abbas’tan bir rivâyette “mahrûm” için: Kazanamayan bedbaht denilmiş, bâzıları da rızık sebepleri kendisine yaklaşmış olduğu hâlde uzaklaşmış, mahrum kalmış olan düşkün diye tefsîr etmişlerse de önceki anlam daha kapsamlıdır. “Hak” deyiimi açık anlamıyla bunun vâcip olduğunu ifâde eder.

Onun için Kadı Münzir bin Saîd, bunun farz olan zekât olduğu kanaatine varmıştır. Fakat bu sûrenin Mekke’de inmesi ve zekâtın Medîne’de farz kılınması sebebiyle çokları bunu nâfile sadaka olarak anlamışlar ve zekâttan ayrı olarak kendilerinin taahhüt ettikleri “bol bir nasip” diye tefsîr etmişlerdir. İslâm toplumunun yükselmesinde çok büyük önemi olan bu noktanın özellikle dikkat çekici olduğunu hatırlatmaya gerek yoktur.²⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların mallarında isteyen için ve istemekten utanan yoksul için belli bir hak vardır.”**²⁷

“(Yapacağınız hayırlar) kendilerini Allah yoluna adanmış, bu yüzden kazanç için veryüzünde dolaşamayan yoksullar için olsun. Bilmeyen kimseler, iffetli davranışlarından dolayı onları zengin sanır; sen onları yüzlerinden tanırsın. Çünkü onlar insanlardan yüzüzlük ederek bir şey istemezler. Hayır olarak ne harcarsanız, hiç şüphe yok ki Allah onu bilir.”²⁸

Ebû Hüreyre ؓ’den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Kapı kapı dolaşıp bir iki lokma, bir iki hurma ile savuşturulan kimse yoksul değildir. Asıl yoksul, kendisine yetecek malı bulunmadığı hâlde, utancından yardım isteyemeyen. Kimseden bir şey dilenmeyen kimsedir.”²⁹

24. Bk. Tevbe, 9/60.

25. Buhâri, Zekât, 53; Nesâi, Zekât, 76; Dârimî, Zekât, 2; Muvatta, Sıfatü'n-Nebî, 7; Ahmed bin Hanbel, I, 384, 446; II, 316, 395, 445, 457.

26. Elmalılı, Tefsîr, VII, 255, 256.

27. Meâric, 70/24-25.

28. Bakara, 2/273.

29. Buhârî, Zekât, 53; Müslim, Zekât, 101.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
 ﴿٢١﴾ وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿٢٢﴾ فَوَرَبِّ السَّمَاءِ
 وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٣﴾

20-21- Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinde nice deliller vardır! Bunları hâlâ görmeyecek misiniz?

22- Gökte de rızığınız ve size vaat olunan başka şeyler vardır!

23- Göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, size yapılan bu vaat, tıpkı sizin konuşmanız gibi kesin ve gerçektir.

20-23. âyetlerde, düşünen ve ibret almak isteyen kimseler için yeryüzünde pek çok deliller olduğu gibi, insanın kendi yaratılışında da birçok deliller bulunduğu belirtilir. Gökte ise rızığın bulunduğu ve vaat olunan şeylerin varlığına dikkat çekilir. Son âyete göre, insanın, konuştuğu sözlerin kendine âit olduğu nasıl kesinse, Allâh'ın bildirdiği şeyler de o derece kesindir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, müşrikler bunları görürler; ama başlarını öte yana çevirip geçerler.”**³⁰

“Yakında onlara hem dış dünyada, hem de kendi içlerinde delillerimizi göstereceğiz ki, Kur’ân’ın gerçek olduğu kendilerine iyice belli olsun. Rabbinin her şeye şâhit olması, yetmez mi?”³¹

“Şüphesiz göklerde ve yerde mü’minler için birçok âyetler vardır! Sizin yaratılışınızda ve yeryüzüne yaydığı canlılarda, kesin olarak inanacak bir toplum için nice ibretler vardır!”³²

“Size âyetlerini gösteren ve sizin için gökten rızık indiren O’dur. Ancak O’na yönelen kimse düşünüp öğüt alır!”³³

30. Yûsuf, 12/105.

31. Fussilet, 41/53.

32. Câsiye, 45/3-4.

33. Mü’min, 40/13.

﴿ BÂB 2 ﴾

**İBRAHİM, İSHAK, LÛT KAVMİ,
MÛSÂ VE FİRÂVUN KISSASI,
ÂD, SEMÛD VE NÛH KAVMİ**

هَلْ أَتِيكَ حَدِيثُ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ الْمُكْرَمِينَ^{٢٤} ﴿٢٤﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا^{٢٥} قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٥﴾ فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ^{٢٦} ﴿٢٦﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً^{٢٨} قَالُوا لَا تَخَفْ^{٢٩} وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ فَأَقْبَلَتْ امْرَأَتُهُ فِي صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿٢٩﴾ قَالُوا كَذَلِكَ^{٣٠} قَالَ رَبُّكَ^{٣١} إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٣١﴾ قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ^{٣٢} ﴿٣٢﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ^{٣٣} ﴿٣٣﴾ مُّسَوِّمَةً^{٣٤} عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ﴿٣٤﴾ فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ^{٣٥} ﴿٣٥﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ^{٣٦} ﴿٣٦﴾ وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً^{٣٧} لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ^{٣٨} ﴿٣٧﴾ وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ^{٣٩} ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ^{٤٠} ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ^{٤١} ﴿٤٠﴾ وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ^{٤٢} ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرِّيمِ^{٤٣} ﴿٤٢﴾ وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ^{٤٤} ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ^{٤٥} ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُتْتَبِرِينَ^{٤٦} ﴿٤٥﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ^{٤٦} إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ^{٤٧} ﴿٤٦﴾

- 24- İbrahim'in ikramda bulunduğu misafirlerle ilgili haber sana geldi mi?
- 25- Onlar onun yanına girip, "Selam sana" demişler; o da, "Size de selam olsun!" demiş ve içinden, "Bunlar tanınmamış bir topluluk!" diye düşünmüştü.
- 26- İbrahim hemen ailesinin yanına giderek, semiz bir dana (eti) getirdi.
- 27- Onların önüne koyup, "Yemez misiniz?" dedi.
- 28- Yemediklerini görünce onlar hakkında içine bir korku düştü. Onlar İbrahim'e, "Korkma!" dediler ve ona çok bilgili bir oğul müjdelediler.
- 29- Bunun üzerine hanımı çığlık atarak yanlarına geldi ve elini yüzüne vurarak: "Şimdiye kadar hiç çocuk doğurmamış yaşlı bir kadını, nasıl çocuğum olur?" dedi.
- 30- Onlar: "Rabbin böyle buyurdu. Çünkü O, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyi bilir!" dediler.
- 31- (İbrahim) dedi: "Ey elçiler! Sizin asıl gönderilmenize sebep olan iş nedir?"
- 32- Melekler dediler: "Biz günahkâr bir kavme gönderildik."
- 33- "Onların üzerine çamurdan pişirilmiş taşlar atacağız."
- 34- "O taşlardan her birinin, sınırı aşanlardan kime isabet edeceği Rabbin katında işaretlenmiştir."
- 35- Sonunda o kentte bulunan mü'minleri çıkardık.
- 36- Gerçi orada Müslümanlardan yalnız bir ev halkı bulduk!
- 37- Orada, can yakıcı azaptan korkanlar için bir ibret bıraktık.
- 38- Mûsâ'nın kıssasında da ibretler vardır. Hani Biz onu apaçık bir yetkiyle Firavun'a göndermiştik.
- 39- Firavun ise ordusu ile birlikte ondan yüz çevirmiş ve onun hakkında, "Bu ya bir sihirbaz ya da bir deli!" demişti.
- 40- Sonunda Biz onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Firavun bu sırada kendini kınayıp duruyordu.
- 41- Âd kavminde de bir ibret vardır. Hani Biz onların üzerine kasıp kavuran bir rüzgâr göndermiştik.
- 42- Öyle ki, üzerinden geçtiği hiçbir şeyi canlı bırakmıyor, onu kül edip savuruyordu.

- 43- Semûd kavminde de ibretler vardır. Hani onlara, “Bir süreye kadar, dünya nîmetlerinden yararlanın!” denmişti.**
- 44- Fakat onlar Rab’lerinin buyruğuna karşı geldiler. Bu yüzden bakıp dururlarken onları yıldırım çarpıverdi.**
- 45- Öyle ki, ne kendileri ayağa kalkabildiler, ne de başkaları onlara yardım edebildi!**
- 46- Daha önce de Nûh kavmini (helâk etmiştik). Çünkü onlar da, yoldan çıkmış fâsık bir kavim idiler.**

24-37. âyetlerde Hz. İbrahim’in kıssası anlatılmaktadır. Hz. İbrahim genç delikanlı görünümünde gelen meleklerle selamlaşmış, onlara evin en değerli yiyeceğini sunmuştur. Melekler İbrahim’e bir erkek çocuk müjdesi vermişler ve Lût’un kavmini cezâlandırmak için gönderildiklerini söylemişlerdi. Ahmed bin Hanbel, Hz. İbrahim’in konuklarına olan bu ikrâmını delil getirerek, misafire ikrâmın farz olduğunu söylemiştir.

Hz. İbrahim, gelen meleklerle asıl görevlerini sormuş, onlar da Filistin’de yaşayan Lût عليه السلام’ın kavmini helâk etmek için geldiklerini açıklamışlardı. Lût عليه السلام, Hz. İbrahim’in amcası veya yeğeni idi. Nemrut’un İbrahim’i ateşe atma olayından sonra birlikte Filistin tarafına göç etmişler, Hz. İbrahim Sûriye, Lût عليه السلام ise Filistin (Ürdün) tarafında elçilik görevi yapıyordu. Lût kavmi ah-lâk bozukluğu içinde idi. Bütün uyarılara aldırmyorlardı. Helâk edilmeyi hak etmişlerdi. Sonunda melekler Hz. Lût’tan gece sabah olmadan, yaşlı eşi dışında ailesini alarak kenti terk etmesini istediler. Arkasından kentin altı üstüne getirilerek halk helâk edildi.

Kentin üstüne ateşte pişirilmiş, taş hâline gelmiş toprak parçaları ya-ğıyordu. Bunlar, üzerinde kime isabet edeceği Cenâb-ı Hak tarafından işa-retlenmiş taşlardı.

Lût عليه السلام’a îmân etmiş olanlar kentten çıkarılmıştı. Böylece geride sâde-ce helâk edilecek küfür ehli kalmıştı. Yukarıdaki 36. âyetle sözü edilen ai-lenin, Lût عليه السلام ve iki kızından ibâret olduğu nakledilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara, İbrahim’in konuklarından da haber ver. Hani bir zamanlar melekler onun yanına girmişler, ‘Selâm’ demişlerdi. (İbrahim de), ‘Biz, gerçekten sizden korkuyoruz.’ demişti. Melekler, ‘Korkma; çünkü biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz!’ dediler. O da, ‘Bana, ihtiyarlık çökmüşken mi müjde veriyorsunuz? Ne tuhaf bir şeyi müjdeliyorsunuz!’ dedi. Melekler: ‘Sana gerçeği müjdeledik, umut kesenlerden olma!’ dediler. İbrahim**

dedi: ‘Rabbinin rahmetinden, sapkınlardan başka kim umut keser!’ İbrahim dedi: ‘Ey elçiler! Başka ne göreviniz var?’ Onlar dediler ki: ‘Biz suç işleyen bir kavmi (helâk etmek için) gönderildik. Yalnız Lût ailesi suçlu değil, biz onların hepsini kurtaracağız. Ancak karısı müstesnâ. Onun da geride kalanlardan olmasını uygun bulduk.’”³⁴

“Şüphesiz bunda düşünüp anlayabilenler için nice ibretler vardır! O kentin harabeleri işlek bir yol üzerindedir. Elbette bunda, mü’minler için büyük bir ibret vardır!”³⁵

“Andolsun ki, İbrahim’e elçilerimiz müjde ile geldiler ve ‘Selâm’ dediler. O da ‘Selâm’ dedi ve hemen gidip onlara kızartılmış bir buzağı getirdi. Fakat onların o buzağıya el sürmediklerini görünce, tuhafına gitti ve içinde onlara karşı bir korku uyandı. Onlar, ‘Korkma, biz Lût’un kavmine gönderildik.’ dediler. O sırada ayakta onları dinleyen İbrahim’in karısı buna güldü. Biz de ona İshâk’ı ve onun ardından da Yâkub’u müjdeledik. O zaman (İbrahim’in karısı), ‘Vay başıma gelenler! Ben yaşlı bir kadın, eşim de yaşlı biri iken çocuk mu doğuracağım! Bu gerçekten şaşılacak bir şey!’ dedi. Bunun üzerine elçiler: ‘Allâh’ın işine mi şaşıyorsun? Allâh’ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinize olsun, ey ev halkı! Hiç şüphe yok ki, O Allah övülmeğe lâyıktır, şânı çok yücedir.’ dediler. İbrahim’den korku gidip, kendisine müjdeli haber gelince, Lût kavmi konusunda (âdetâ) bizimle tartışmaya girişti. Şüphesiz ki, İbrahim çok yumuşak huylu, çok içli ve kendini Allâh’a vermiş bir kimseydi. (Melekler dediler ki): ‘Ey İbrahim! Bundan vazgeç; çünkü Rabbinin buyruğu gelmiştir. Bu yüzden onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!’ Elçilerimiz Lût’a geldiklerinde o, onlar hakkında derin bir kaygıya kapılmış, göğsü daralmış ve ‘Bu çok zor bir gün!’ demişti. Lût’un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapıyorlardı.

Lût dedi ki: ‘Ey kavmim! İşte bunlar kızlarımdır (onlarla evlenin), onlar sizin için daha temizdir. Allah’tan korkun ve konuklarınıma karşı beni rezil etmeyin! İçinizde hiç aklı başında bir insan yok mu?’ Dediler ki: ‘Sen de biliyorsun ki bizim senin kızların üzerinde bir hakkımız yoktur. Ama sen bizim ne istediğimizi biliyorsun!’ Lût dedi: ‘Keşke sizinle başedebilecek bir gücüm olsaydı veya sağlam bir desteğim bulunsaydı!’ (Melekler) dediler ki: ‘Ey Lût! Biz Rabbinin

34. Hicr, 15/51-60.

35. Hicr, 15/75-77.

elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir vaktinde, ailenle birlikte yola çık. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek azap, şüphesiz ona da erişecektir. Başlarına gelecek azap zamanı sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi?’ Azap emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlar). Böyle bir azap, zâlimlerden uzak değildir!”³⁶

“Elçilerimiz, İbrahim’e (oğlu olacağına âit) müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler: ‘Biz bu kent halkını (Sodom ülkesini) helâk edeceğiz. Çünkü oranın halkı zâlim kimselerdir!’ (İbrahim) dedi: ‘Ama orada Lût var!’ Onlar, ‘Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Biz onu ve karısı dışında ailesini elbette kurtaracağız. Karısı geride kalacaklar arasındadır.’ dediler. Elçilerimiz Lût’a gelince, Lût onlar hakkında kaygılandı ve sıkıntıya düştü. Ona, ‘Korkma, üzülme, dediler, biz seni ve aileni kurtaracağız, yalnız karın geride kalacaklardan olacak. Biz, yoldan çıkmaları yüzünden şu kent halkının üstüne gökten kötü bir azap indireceğiz. Andolsun ki Biz, aklını kullanan bir kavim için, orada apaçık bir delil bıraktık.”³⁷

وَفِي مُوسَىٰ إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٣٨﴾ فَتَوَلَّىٰ مُرْكِبُهُ
وَقَالَ سَاحِرٌ أَوْ مَجْنُونٌ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ
وَهُوَ مُلَيَّمٌ ط ﴿٤٠﴾

38- Mûsâ'nın kıssasında da ibretler vardır. Hani Biz onu apaçık bir yetkiyle Firavun'a göndermiştik.

39- Firavun ise ordusu ile birlikte ondan yüz çevirmiş ve onun hakkında, “Bu ya bir sihirbaz ya da bir deli!” demişti.

40- Sonunda Biz onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Firavun bu sırada kendini kınayıp duruyordu.

38-40. âyetlerde apaçık mûcizelerle Firavun'a gönderilen Hz. Mûsâ'nın kıssası anlatılmaktadır. Hz. Mûsâ, koynundan elinin beyaz çıkması ve ejderha hâline dönüşebilen asâ gibi mûcizelerle gelmişti.

36. Hûd, 11/69-83.

37. Ankebût, 29/31.

Firavun kendi gücüne ve adamlarına güvenerek Mûsâ'yı yalanlamış ve ona, "büyücü, mecnun" demişti. Bu isyanından dolayı Cenâb-ı Hak, Firavun'u ve adamlarını suda boğmuş ve Firavun yaptıklarına pişman olarak bu dünyadan ayrılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sonra bu peygamberlerin ardından Mûsâ'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar da âyetlerimizi inkâr ederek kendilerine yazarlık ettiler. Ama bak, bozguncuların sonu nasıl oldu! Mûsâ dedi: 'Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Bana yaraşan Allah hakkında doğrudan başka bir şey söylememektir. Ben size Rabbiniz tarafından açık bir mucize getirdim, artık İsrâiloğulları'nı benimle birlikte gönder!' (Firavun) dedi: 'Eğer bir mucize getirdiysen, gerçekten doğru söylüyorsan, onu göster bakalım!' Bunun üzerine Mûsâ asâsını yere bıraktı; o kocaman bir yılan oluverdi! Elini koynundan çıkardı; o şimdi bakanların gözünü alacak şekilde bembeyazdı!"**³⁸

"Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elleyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar, 'Bu apaçık büyüden başka bir şey değil!' derlerdi."³⁹

"Biz İsrâiloğulları'nı denizden geçirdik. Firavun ve ordusu da zulmetmek ve saldırmak için, onların peşine düştü. Firavun boğulmak üzere iken: 'İsrâiloğulları'nın inandığından başka ilâh bulunmadığına kesinlikle inandım, artık ben de Müslümanlardanım!' dedi."⁴⁰

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤١﴾ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٢﴾

41- Âd kavminde de bir ibret vardır. Hani Biz onların üzerine kasıp kavuran bir rüzgâr göndermiştik.

42- Öyle ki, üzerinden geçtiği hiçbir şeyi canlı bırakmıyor, onu kül edip savuruyordu.

38. A'râf, 7/103-108.

39. Enâm, 6/7.

40. Yûnus, 10/90.

41-42. âyetlere göre, Âd kavmine peygamber olarak gönderilen Hûd عليه السلام, kavmi tarafından yalanlanınca, her şeyi yakıp küle çeviren bir fırtına bu kavmi helâk etmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âd kavmine gelince; onlar yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve “Bizden daha güçlü kim var?” dediler. Onlar, kendilerini yaratan Allâh'ın, onlardan daha güçlü olduğunu görmediler mi? Onlar yine de Bizim âyetlerimizi bile bile inkâr ediyorlardı. Biz de onlara dünya hayatında rezillik azâbını tattıralım diye, o uğursuz günlerde, üzerlerine dondurucu bir kasırga gönderdik. Âhiret azâbı ise elbette daha çok rezil edicidir. Onlara yardım da edilmez.”**⁴¹

“Buyruğumuz gelince, Hûd'u ve onunla birlikte îmân edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık. Onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik. İşte Âd kavminin başına gelenler! Onlar Rab'lerinin âyetlerini bilerek inkâr ettiler, peygamberlerine karşı geldiler ve her inatçı zorbanın emrine uydular. Bu dünyada da, kıyâmet gününde de arka-larından lânet gitti. Bilin ki, Âd kavmi, Rab'lerini inkâr etmişlerdi. Bilin ki, Hûd'un kavmi olan Âd, (Allâh'ın rahmetinden) uzak kılındı!”⁴²

Hadiste şöyle buyrulur: **“Bana Saba rüzgârı ile yardım edildi. Âd kavmi de Batı rüzgârı (Debûr) ile helâk edildi.”**⁴³

وَفِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٤٣﴾ فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٤٤﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُتَنَبِّرِينَ ﴿٤٥﴾ وَقَوْمٌ نُوحٌ مِنْ قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٦﴾

43- Semûd kavminde de ibretler vardır. Hani onlara, “Bir süreye kadar, dünya nîmetlerinden yararlanın!” denmişti.

44- Fakat onlar Rab'lerinin buyruğuna karşı geldiler. Bu yüzden bakıp dururlarken onları yıldırım çarpıverdi.

45- Öyle ki, ne kendileri ayağa kalkabildiler, ne de başkalarını onlara yardım edebildi!

41. Fussilet, 41/15-16.

42. Hûd, 11/58-60.

43. Buhârî, İstiskâ, 26; Müslim, İstiskâ, 17.

46- Daha önce de Nûh kavmini (helâk etmiştik). Çünkü onlar da, yoldan çıkmış fâsık bir kavim idiler.

43-46. âyetlere göre, bir elçi olarak gönderilen Sâlih عليه السلام’ı yalanlayan ve mûcize olarak getirdiği deveyi de öldürmek sûretiyle başkaldıran Semûd kavmi helâk edildiği gibi, aynı şekilde uzun tebliğ dönemine rağmen kendi sine inanmayan Nûh kavmi de helâk edilen kavimler arasındadır.

Yukarıdaki 44. âyette, (sâika), “yıldırım”, başka sûrelerde (sayha) “hay-kırış” denilmiştir ki, kastedilen aynı musîbettir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Buyruğumuz gelince, Sâlih’i ve onunla birlikte î mân edenleri, Bizden bir rahmet olarak azaptan ve o günün aşağılayıcı azâbından kurtardık. Çünkü senin Rabbin çok güçlüdür, mutlak üstündür. O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada daha önce hiç yaşamamışlardı! Biliniz ki, Semûd kavmi de Rab’lerini inkâr etmişti. Biliniz ki, Semûd kavmi işte böylece Allâh’ın rahmetinden uzak kılındı!”**⁴⁴

“Sonunda buyruğumuz gelip, geminin kazanı kaynamaya başlayınca, Nûh’a dedik ki: “Her çift hayvandan ikişer tane; aleyhlerinde karar verilmiş olan kimselerin dışında, aileni ve î mân etmiş olanları gemiye bindir!” Zaten onunla birlikte pek azı î mân etmişti. Nûh dedi: “Haydi Allâh’ın adıyla binin gemiye. Onun akıp gitmesi de, durması da Allâh’ın iradesi ile dir. Rabbim çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁴⁵

“Bunun üzerine Biz de ona şöyle vahyettik: “Sen Bizim gözetimimiz altında ve vahyimizle gemiyi yap. Buyruğumuz gelip de fırın (sular) kaynayınca, her cinsten birer çiftle birlikte -haklarında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışında- aileni de gemiye bindir. Zâlimler konusunda da Bana başvurma. Çünkü onlar kesinlikle boğulacaklardır!”⁴⁶

44. Hûd, 11/66-68.

45. Hûd, 11/40-41.

46. Mû’minûn, 23/27.

﴿ BÂB 3 ﴾

**GÖKLERİN YARATILIP GENİŞLETİLMESİ,
YERİN DÜZENLENMESİ, BUNDAN İBRET ALMAK,
ŞİRK, BÜYÜCÜ VE MECNUN İTHAMI, CİN VE İNSANIN
YARATILMA SEBEBİ, KÂFİRLERİN SONU**

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٧﴾ وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ
الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾
فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا
آخَرَ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾ كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ ﴿٥٢﴾ اتَّوَاصُوا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ
طَاغُونَ ﴿٥٣﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٌ ﴿٥٤﴾ وَذَكَرْ فَإِنَّ الدِّكْرَى
تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾
مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُونَ ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو
الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا
يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥٩﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

**47- Göğü kendi ellerimizle Biz binâ ettik ve Biz (onu) elbet-
te genişletmekteyiz!**

48- Yeri de Biz döşedik. Biz ne güzel döşeyiciyiz!

49- Düşünüp öğüt alırsınız diye her şeyden çift çift yarattık.

- 50- Öyleyse hepiniz Allâh'a koşun. Çünkü ben O'nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.
- 51- Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmeyin. Çünkü ben O'nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.
- 52- Şimdi olduğu gibi, onlardan öncekiler de ne zaman bir peygamber gelse ona mutlaka ya sihirbaz ya da cinlenmiş, demişlerdi.
- 53- Yoksa onlar peygamberleri yalanlama konusunda birbirlerine akıl mı verdiler? Hayır! Onlar gerçekten azgın bir toplumdur!
- 54- Artık onlardan yüz çevir, çünkü sen bu yüzden kınanacak değilsin.
- 55- Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir.
- 56- Ben cinleri ve insanları yalnız Beni tanısinlar, Bana kul-luk etsinler diye yarattım.
- 57- Ben onlardan herhangi bir rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum.
- 58- Şüphesiz rızık veren, o çok büyük güç sahibi olan Allah'tır.
- 59- O zulmedenlerin de, gelip geçmiş arkadaşlarının payı-na benzer şekilde, azaptan birer payı vardır. Onun için azâbın bir an önce gelmesini Benden istemesinler!
- 60- Tehdit edildikleri günlerinden dolayı vay o inkârcıların hâline!

47. âyette, gökleri kudretiyle yaratıp düzene sokan Allah Teâlâ, bunları genişletmekte olduğunu bildirmektedir. Bu âyette, galaksilerin ve bir galaksideki yıldızların sürekli olarak birbirinden uzaklaşmasını ifâde eden "genişleme teorisi" ne işaret vardır. "Biz genişletmekteyiz." ifâdesi, genişletme eyleminin sürdüğünü ve evrenin genişlemekte olduğunu gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"O inkâr edenler gökler ve yer birbirine bitişik iken, onları Bizim ayırdığımızı ve canlı olan her şeyi sudan yarattığımızı görmediler mi? Hâlâ îmân etmeyecekler mi?"**⁴⁷

“O gün gökyüzünü yazılı kâğıt tomarlarını dürer gibi düreriz! Mahlûkatı ilk defa yarattığımız gibi tekrar diriltiriz. Bu Bizim verdiğimiz sözdür. Bunu mutlaka yapacağız!”⁴⁸

“Yedi kat göğü birbiri üstünde tabaka tabaka yaratan O'dur. Rahmân olan Allâh'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebilecek misin?”⁴⁹

GÖKLERİN GENİŞLEMESİ

Evrenin genişlemesi ile ilgili günümüz astronomi biliminin ulaştığı bilgi ve teoriler şöyledir: Âyetle geçen “gök” kelimesi Kur'ân'ın pek çok yerde uzay ve evren anlamında kullanılır. Burada da bu anlamda kullanılmıştır. Yani Kur'ân'da, evrenin genişleyici olduğu bildirilmiştir. Bilimin bugün varmış olduğu sonuç da Kur'ân'da bildirilenle aynıdır.

Yüzyılımızın başlarına kadar bilim dünyasında hâkim olan tek görüş, “evrenin durağan bir yapıya sahip olduğu ve sonsuzdan beri süregeldiği” şeklindeydi. Ancak, günümüz teknolojisi sâyesinde gerçekleştirilen araştırma, gözlem ve hesaplamalar evrenin bir başlangıcı olduğunu ve sürekli olarak “genişlediğini” ortaya koydu.

Rus fizikçi Alexander Friedmann ve Belçikalı evren bilimci Georges Lemaitre, bu yüzyılın başlarında evrenin sürekli hareket hâlinde olduğunu ve genişlediğini teorik olarak hesapladılar. Bu gerçek, 1929 yılında gözlemsel olarak da ispatlandı. Amerikalı astronom Edwin Hubble kullandığı dev teleskopla gökyüzünü incelerken yıldızların ve galaksilerin sürekli olarak birbirlerinden uzaklaştıklarını keşfetti. Her şeyin sürekli olarak birbirinden uzaklaştığı bir evren ise, sürekli “genişleyen” bir evren anlamına gelmekteydi. Evrenin genişlemekte olduğu, ilerleyen yıllardaki gözlemlerle de kesinlik kazandı.

Ancak bu gerçek, henüz hiçbir insan tarafından bilinmezken, Kur'ân'da asırlar önce açıklanmıştı. Çünkü Kur'ân, tüm evrenin yaratıcısı ve hâkimi olan Allâh'ın sözüdür.⁵⁰

“Evren dediğimizde her şeyi anlıyoruz. Gezegenimiz Dünya, Güneş ve diğer Güneş Sistemi üyeleri, galaksimiz Samanyolu, diğer galaksiler ve aradaki uçsuz bucaksız uzay. Eski zamanlarda bütün bu yapının değişmeyen

48. Enbiyâ, 21/104.

49. Mülk, 67/3.

50. <http://gokgunce.blogspot.com/2009/04/evrenin-genislemesi-ve-evrenin-yas.html>.

bir düzene sahip olduğu ve ezelden beri varolduğu düşünülüyordu, taa ki 20. yüzyıla kadar. Artık evrenin hızlanarak genişlediğini ve 13,7 milyar yıllık bir geçmişe sahip olduğunu biliyoruz. En azından elimizdeki veriler şu anda bize bunu söylüyor. Peki bunları nasıl bilebiliyoruz? Evrenin genişleme hızını nasıl ölçüyoruz? Evrenin yaşını nasıl hesaplıyoruz? Ve belki de en önemlisi, bunlar ne kadar doğru?

Evrenin genişlemesinden kastımız galaksilerin birbirinden yüksek hızlarda uzaklaşmasıdır. Burada hangi galaksi üzerinde olduğunuzun bir önemi yok; bütün galaksilerdeki gözlemciler (galaksi kümelerinde kütle çekimi ile bir arada duranlar dışında) diğer galaksileri kendilerinden uzaklaşıyor muş gibi görüyor. Bunu tarif ederken en çok kullanılan örnek bir balon üzerine noktalar çizerek balonu şişirdiğimizde her noktanın arasındaki uzaklığın artıyor olması örneği ile kaban üzümlü kekdeki üzümlerin arasındaki mesâfenin artıyor olması örneğidir. Bu örneklerden de yola çıkarak evrenin genişlemesini tanımlamaya çalıştığımızda aslında galaksilerin ayaklanıp birbirinden uzaklaştığını değil, galaksilerin arasındaki uzayın genişlediğini yani yeni uzayın oluştuğunu kastediyoruz.”⁵¹

Bu konuda başka bir araştırmayı da veriyoruz:

“Evrenin genişleme hızı evrenin şu anki yapısının oluşabilmesi açısından son derece kritik bir değere sahiptir. Eğer genişleme hızı çok az daha yavaş olsaydı, bütün evren, daha güneş sistemleri tam anlamıyla düzenlenmeden tekrar içine çökmüş olacaktı. Eğer evren biraz daha hızlı genişliyor olsaydı, madde ne galaksileri ne de yıldızları bir daha asla oluşturmayaacak biçimde boşlukta dağılıp gidecekti. Her iki durum da canlılığın ve bizlerin var olamaması anlamına geliyordu.

Ancak bu ikisi de olmamış, evrenin genişleme hızının sahip olduğu son derece hassas değer sayesinde şimdiki evren ortaya çıkmıştır. Peki bu denge ne kadar hassastır? Avustralya’daki Adelaide Üniversitesi’nden ünlü matematiksel fizik profesörü Paul Davies, bu soruyu cevaplamak için uzun hesaplar yapmış ve inanılmaz bir sonuca ulaşmıştır: Davies’e göre, Big Bang’in ardından gerçekleşen genişleme hızı eğer milyar kere milyarda bir oranda ($1/10^{18}$) bile farklı olsaydı, evren ortaya çıkamazdı. Yani bu derece astronomik küçüklükte bir farklılık dahi evrenin var olamaması demektir. Davies bu sonucu şöyle yorumlar:

51. <http://gokgunce.blogspot.com/2009/04/evrenin-genislemesi-ve-evrenin-yas.html>.

Hesaplamalar evrenin genişleme hızının çok kritik bir noktada seyrettiğini göstermektedir. Eğer evren biraz daha yavaş genişlese çekim gücü nedeniyle içine çökecek, biraz daha hızlı genişlese kozmik materyal tamamen dağılıp gidecekti. Bu iki felaket arasındaki dengenin ne kadar “iyi hesaplanmış” olduğu sorusunun cevabı çok ilginçtir. Eğer patlama hızının belirli hâle geldiği zamanda, bu hız gerçek hızından sâdece $1/10^{18}$ kadar bile farklılaşsaydı, bu gerekli dengeyi yok etmeye yetecekti. Dolayısıyla evrenin patlama hızı inanılmayacak kadar hassas bir kesinlikle belirlenmiştir. Bu nedenle Big Bang herhangi bir patlama değil, her yönüyle çok iyi hesaplanmış ve düzenlenmiş bir oluşumdur. Evrenin başlangıcındaki bu muhteşem denge, ünlü Science dergisindeki bir makâlede ise şöyle ifâde edilir:

Eğer evrenin yoğunluğu bir parça daha fazla olsaydı, o zaman Einstein’ın genel görecelik kuramına göre evren, atomik parçacıkların birbirini çekme kuvvetleri dolayısıyla bir türlü genişleyemeyecek ve tekrar küçülerek bir noktacığa dönüşecekti. Eğer yoğunluk başlangıçta bir parça daha az olsaydı, o zaman evren son hızla genişleyecek, fakat bu takdirde atomik parçacıklar birbirini çekip yakalayamayacak ve yıldızlarla galaksiler hiçbir zaman oluşamayacaktı. Doğaldır ki biz de olmayacaktık! Yapılan hesaplara göre, evrenimizin başlangıçtaki gerçek yoğunluğu ile ötesinde oluşması imkânı bulunmayan kritik yoğunluğu arasındaki fark, “yüzde birin bir kuvadrilyonu”ndan azdır. Bu, bir kalemi sivri ucu üzerinde bir milyar yıl sonra da durabilecek biçimde yerleştirmeye benzer... Üstelik evren genişledikçe, bu denge daha da hassaslaşmaktadır.

Stephen Hawking de, her ne kadar evrenin kökenini rastlantılarla açıklamaya çalışsa da, Zamanın Kısa Tarihi isimli kitabında evrenin genişleme hızındaki bu olağanüstü dengeyi şöyle kabûl eder:

Evrenin genişleme hızı o kadar kritik bir noktadadır ki, Big Bang’ten sonraki birinci saniyede bu oran eğer yüz bin milyon kere milyonda bir daha küçük olsaydı evren şimdiki durumuna gelmeden içine çökerdi.

Big Bang için, “şişen evren modeli” (inflationary universe model) nin teorisyenisi olan Alan Guth ise geçtiğimiz yıllarda evrenin genişlemesindeki ince ayarla ilgili çok daha akıl almaz bir sonuç hesaplamakta ve evrenin genişleme hızının 1055 te 1’lik bir hassâsiyette ayarlanmış olduğunu belirtmektedir.

Peki, bu denli olağanüstü bir denge neyi göstermektedir? Elbette böyle hassas bir ayarlama tesadüfle açıklanamaz ve bilinçli bir tasarımı ispat eder. Paul Davies, gerçekte materyalist yaklaşımı benimseyen bir fizikçi olmasına

karşın, bu gerçeği söyle kabûl etmektedir: Çok küçük sayısal değişikliklere hassas olan evrenin şu andaki yapısının, çok dikkatli bir bilinç tarafından ortaya çıkarıldığına karşı çıkmak çok zordur... Doğanın en temel dengele-
rindeki hassas sayısal dengeler, kozmik bir tasarımın varlığını kabûl etmek için oldukça güçlü bir delildir.

Görüldüğü gibi, bilimin ortaya koyduğu kesin sonuçlar Paul Davies'i her ne kadar kendisi materyalist de olsa, evrenin bilinçli bir şekilde tasarlanmış olduğu, diğer bir deyimle yaratılmış olduğu gerçeğini ister istemez kabûl etmeye yöneltmiştir.”⁵²

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا
زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٩﴾

48- Yeri de Biz döşedik. Biz ne güzel döşeyiciyiz!

49- Düşünüp öğüt alırsınız diye her şeyden çift çift yarattık.

48-49. âyetlerde, yeryüzünü yaratıp, canlıların yaşayabileceği şekilde düzene sokan Allah Teâlâ her şeyden de çift çift yani erkekli dişili yarattığını bildirmektedir. Buna göre dünyada her şey çift, yani karşıtlı yaratılmıştır. Tek olan yalnız Allah'tır. Bugün insanlar, hayvanlar ve bitkiler âleminin erkekli dişili yaratıldığı, maddenin en küçük yapı taşı olan atom zerrelerinde artı ve eksi değerlerinin bulunduğu, elektrikte artı ve eksi kutuplar sâyesinde akımın sağlandığı bilinmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünü yayıp döşeyen, onun üzerinde sâbit dağlar ve ırmaklar var eden, orada her çeşit üründen çift çift yaratan ve gündüzü geceyle örten O'dur. Bütün bunlarda düşünüen bir toplum için deliller vardır.”**⁵³

“Yerin bitirdiklerini, insanların kendilerini ve daha bilmedikleri nice şeyleri çiftler hâlinde yaratan Allah her türlü eksiklikten uzaktır!”⁵⁴

52. http://www.cennetkapisi.net/dinimiz_islam/; bkz. http://www.canertaslamani.com/wp-content/uploads/2011/10/caner_taslaman_makale_kuran_ve_bilim.pdf; Caner Taslamani, The Big Bang, Philosophy and God, İstanbul, Nettleberry, s. 28-36.

53. Ra'd, 13/3.

54. Yâsîn, 36/36.

“Yeryüzünü size beşik yapan, orada sizin için yollar ve geçitler açan, gökten yağmur yağdırıp su indiren O’dur. O suyla her çeşit bitkiden çiftler çıkartmaktayız.”⁵⁵

“Sen yeryüzünü de kupkuru ve cansız bir hâlde görürsün; fakat Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o, hareket eder, kabarır ve her çiftten iç açıcı bitkiler verir.”⁵⁶

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٠﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا
آخَرَ إِنِّي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾

50- Öyleyse hemen Allâh’a koşun. Çünkü ben O’nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

51- Allah ile birlikte başka bir ilâh edinmeyin. Çünkü ben O’nun tarafından size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım.

50-51. âyetlerde, Yüce Allah, peygamberin dilinden insanlardan, bu kadar büyük güce sahip olan Allâh’a sığınmalarını, Allah’la birlikte başka tanrı edinmemelerini istiyor. Diğer yandan peygamberin de bir uyarıcı olarak görevlendirildiğini bildiriyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, aralarında yaşayan arkadaşlarında bir akıl bozukluğu olmadığını hiç düşünmediler mi? O, sâdece apaçık uyanan birisidir.”⁵⁷**

“De ki: ‘Benimle sizin aranızda Allah şâhittir. Bu Kur’an, sizi ve kendisine ulaşan herkesi onunla uyarmam için bana vahyedildi.”⁵⁸

كَذَٰلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ
﴿٥٢﴾ اتَّوَصَّوْا بِهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿٥٣﴾

52- Şimdi olduğu gibi, onlardan öncekiler de ne zaman bir peygamber gelse ona mutlaka ya sihirbaz ya da cinlenmiş, demişlerdi.

55. Tâhâ, 20/53.

56. Hac, 22/5.

57. A'râf, 7/184.

58. En'âm, 6/19.

53- Yoksa onlar peygamberleri yalanlama konusunda birbirlerine akıl mı verdiler? Hayır! Onlar gerçekten azgın bir toplumdur!

52-53. âyetlere göre, Mekke müşriklerinin Hz. Muhammed'e söyledikleri gibi, önceki kavimler de kendilerine gelen peygamberlere büyücü, mecnun demişlerdi. Acaba bu insanlar peygambere karşı çıkmayı, onunla alay etmeyi birbirlerine tavsiye mi ettiler ki benzer ithamlarda bulunuyorlar? Hayır, onların ortak nitelikleri Allâh'a karşı azgınlıklarıdır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Eğer sana kâğıt üzerine yazılı bir kitap indirseydik ve ona elleriyle dokunmuş olsalardı, yine de o inkârcılar, ‘Bu apaçık büyüden başka bir şey değil!’ derlerdi.”**⁵⁹

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٤﴾ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

54- Artık onlardan yüz çevir, çünkü sen bu yüzden kınanacak değilsin.

55- Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir.

54-55. âyetlerde, Hz. Peygamber'e, îmân etmeyenlerle tartışmak yerine, öğüt vermekle yetinmesi, çünkü öğüdün mü'minlere ve îmân edecek olanlara fayda vereceği bildirilmektedir. Bir peygamberin öğüt vermekle kendine düşeni yapmış sayılacağına ve artık kınanmayacağına işaret edilmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Bu Kur'an, kendisiyle insanları uyarman, mü'minlere öğüt vermek için sana indirilen bir Kitap'tır. Artık bundan dolayı göğsünde bir sıkıntı duymayasın!”**⁶⁰

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ﴿٥٧﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٨﴾

56- Ben cinleri ve insanları yalnız Beni tanısınlar, Bana kul-luk etsinler diye yarattım.

59. En'âm, 6/7.

60. A'râf, 7/2.

57- Ben onlardan herhangi bir rızık istemiyorum. Beni doyurmalarını da istemiyorum.

58- Şüphesiz rızık veren, o çok büyük güç sahibi olan Allah'tır.

56-58. âyetlerde, Allâh'ın cinleri ve insanları, sırf kendisine kulluk etmeleri için yarattığı, onlardan kendisini beslemelerini istemediği, aksine Allâh'ın rızık veren olduğu vurgulanmaktadır.

Cin ve insan cinsinin yaratılmasının hikmeti Allâh'ı tanıyıp ona ibadet ve kulluk etmektir. Bunun dışında başka şeylere tüketilen ömürler, ameller zâyi edilmiş olur, onun için azâbı hak eder. Bâzıları, لَيَعْبُدُونَ "Bana ibadet etsinler diye..." ifâdesinde لَيَعْرِفُونَ "beni tanısinlar diye" şeklinde bir tefsir nakletmişlerdir. Bunun anlamı da "Beni ma'bud tanısinlar." demektir. Bu ise benim emirlerimi tutarak Bana kulluk ve ibadet etsinler demeye gelir. İbadet ve kulluk, istekle yapılan fiillerden olarak istenen fiil oldukları için, bâzılarının bunu yapmaması insan ve cin cinsi için en mükemmel gâye olmasıyla çelişmez. Bundan yüce Allâh'ın murâdının geri kalmış ve yerine getirilmemiş olması anlamının çıkarılması da gerekmez. Çünkü bu gibi yerlerde, Fıkıh âlimlerinin dedikleri gibi, "Hikmet, fertlerin her biri itibârıyla değil, insan cins itibârıyla göz önüne alınır." Kısaca bunun anlamı ibadet ile yükümlü olmak üzere yarattık demektir. Yoksa hepsinin sâlih kullardan olmasını takdir eyledik, demek değildir.⁶¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

"O, hanginizin daha güzel iş yapacağını denemek için, Arş'ı su üstünde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır. Böyle iken sen onlara, "Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz!" desen, o inkâr edenler kesinlikle sana, "Bu apaçık sihirden başka bir şey değil!" derler."⁶²

"Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et! Biz senden rızık istemiyoruz. Kaldı ki seni Biz rızıklandırıyoruz. Güzel sonuç Allâh'a karşı gelmekten sakınanlarındır."⁶³

61. Elmalılı, Tefsir, VII, 267.

62. Hûd, 11/7.

63. Tâhâ, 20/132.

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٥٩﴾
فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿٦٠﴾

59- O zulmedenlerin de, gelip geçmiş arkadaşlarının payına benzer şekilde, azaptan birer payı vardır. Onun için azâbın bir an önce gelmesini Benden istemesinler!

60- Tehdit edildikleri günlerinden dolayı vay o inkârcıların hâline!

59-60. âyetlerde, İslâm'ı kabûl etmeyen, Hz. Muhammed'e karşı gelen kavim de, önceki kavimler gibi azaptan payını alır. Bunun için aceleye gerek olmaz. Gecikmesi bu azâbın gelmeyeceği anlamını taşımaz. Bu azap dünyaya veya âhirete âit olabilir. Son âyette Bedir savaşına işaret seziliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar kazandıkları günahların cezâsını çektiler. Bunlardan zulmedenlere de yaptıkları kötülüklerin cezâsı erişecektir. Onlar, buna engel olabilecek değillerdir.”**⁶⁴

“Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler? Allah onları yerle bir etmiştir. Kâfirlere de onların benzeri vardır!”⁶⁵

“Bırak onları, kendilerine söz verilen günlerine kavuşuncaya kadar, boş konuşmalarına dalsınlar, oyalanıp dursunlar!”⁶⁶

“Artık korkudan bayılacakları günlerine kavuşuncaya kadar, onları kendi hâllerine bırak. O gün tuzakları kendilerine hiçbir yarar sağlamaz ve onlara yardım da edilmez.”⁶⁷

64. Zümer, 39/51.

65. Muhammed, 47/10.

66. Zuhurf, 43/83.

67. Tûr, 52/45-46.

سُورَةُ الطُّورِ

TÛR
SÛRESİ

Tûr sûresi Mekke döneminde inmiş olup, 49 âyettir. Hz. Mûsâ'nın ilâhî hıtaba mazhar olduğu Tûr dağına yeminle başladığı için adını, bu ilk âyette geçen Tûr'dan almıştır. Sûrede; âhirete dâir uyarı ve tasvirler yer alır. Kur'ân'ın ve Hz. Peygamber'in doğruluğunu kanıtlayan deliller zikredilir. Allâh'ın üstün gücü, kıyâmetin dehşeti, küfür ehlinin karşılaştacağı azap, Allah'tan sakınanların mükâfatı gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**AZÂBIN GERÇEK OLUŞU, İNKÂRCILARIN DURUMU,
TAKVÂ SAHİPLERİ, CENNETTEKİLERİN KONUŞMALARI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالطُّورِ^١ ﴿١﴾ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ^٢ ﴿٢﴾ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ^٣ ﴿٣﴾ وَالْبَيْتِ
الْمَعْمُورِ^٤ ﴿٤﴾ وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ^٥ ﴿٥﴾ وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ^٦ ﴿٦﴾ إِنَّ
عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ^٧ ﴿٧﴾ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ^٨ ﴿٨﴾ يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ
مَوْرًا^٩ ﴿٩﴾ وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا^{١٠} ﴿١٠﴾ فَوَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ^{١١} ﴿١١﴾
الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ^{١٢} ﴿١٢﴾ يَوْمَ يُدْعَوْنَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعَاً^{١٣}
﴿١٣﴾ هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ^{١٤} ﴿١٤﴾ أَفَسِحْرٌ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا
تُبْصِرُونَ^{١٥} ﴿١٥﴾ اضْلَوْهَا فَاضْبِرُوا أَوْ لَا تَضْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ إِنَّمَا
تُحْزَرُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ^{١٦} ﴿١٦﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ^{١٧} ﴿١٧﴾
فَاكِهِينَ بِمَا أُتِيهِمْ رَبُّهُمْ^{١٨} وَوَقِيَهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ^{١٩} ﴿١٩﴾ كُلُوا
وَأَشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ^{٢٠} ﴿٢٠﴾ مُتَكِّينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ^{٢١}
وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ^{٢٢} ﴿٢٢﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ
أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ^{٢٣} كُلُّ امْرِئٍ
بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ^{٢٤} ﴿٢٤﴾ وَأَمَدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ^{٢٥} ﴿٢٥﴾

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْتِيهِمْ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ
 غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَكْنُونٌ ﴿٢٤﴾ وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ
 يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ
 عَلَيْنَا وَوَقَيْنَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ
 الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Yemin olsun, Tûr Dağına,
- 2-3- Yayılmış ince deri üzerine satır satır yazılmış Kitab'a,
- 4- Beyt-i Ma'mur'a,
- 5- Yükseltilmiş tavana,
- 6- Kaynayan denize ki,
- 7- Rabbinin azâbı mutlaka vukû bulacaktır.
- 8- Ona engel olacak hiçbir güç de yoktur.
- 9- O gün gök şiddetle sarsılır.
- 10- Ve dağlar yürüdükçe yürür.
- 11- İşte o gün gerçeği yalanlayanların vay hâline!
- 12- Onlar daldıkları bir bataкта oyalanıp duruyorlar.
- 13- O gün onlar cehennem ateşine itilip kakılırlar.
- 14- (Onlara şöyle denilir:) "İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur!"
- 15- "Bu da mı bir sihir? Yoksa görmüyor musunuz?"
- 16- "Girin oraya bakalım! Artık ister sabredin, ister etmeyin, sizin için birdir. Çünkü sâdece yapmış olduklarınızı zın cezâsını çekiyorsunuz!"
- 17- Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar ise cennetlerde ve nîmet içindedirler.
- 18- Rab'lerinin kendilerine verdikleriyle sevinirler. Rab'leri onları cehennem azâbından korumuştur.
- 19-20- Onlara: "Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak, yaptıklarınıza karşılık âfiyetle yiye, için!" (denilir). Ayrıca onları güzel gözlü hûrilerle evlendirmişizdir.

- 21- İman edenleri ve onların nesillerinden îmân ederek kendilerine tâbi olanları birbirine kavuştururuz ve kimsenin çalışmasından da bir şey eksiltmeyiz. Herkes kendi kazancına bağlıdır.
- 22- Bir de onlara canlarının çektiği meyve ve etten bol bol veririz.
- 23- Orada öyle kadehleri birbirlerine ikrâm ederler ki, içene ne boş söz söyletir, ne de onu günaha sokar!
- 24- Hizmetlerine verilmiş, sedefinde saklı inci gibi gençler onların etraflarında dönüp dolaşırlar.
- 25- Cennetlikler birbirlerine dönüp sorarlar.
- 26- Derler ki: “Biz bundan önce ailemizin içinde iken Rab-bimizin azâbından korkardık.”
- 27- “Allah lütfetti de bizi iliklere kadar işleyen azaptan korudu.”
- 28- “Gerçekten biz bundan önce Allâh’a duâ ederdik. Çünkü O lütfu bol, merhameti çok olandır.”

1-6. âyetlerde Yüce Allah yeryüzündeki bâzı kutsal yerlere, göğe ve kökteki kudretine işaret ederek aşağıdaki beş şey üzerine yemin etmektedir:

YÜCE ALLÂH'IN BEŞ ŞEY ÜZERİNE YEMİN ETMESİ

1) Tûr Dağına Yemin

Medyen'de Hz. Mûsâ'ya vahyin geldiği Sînâ dağıdır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kitap'ta Mûsâ'yı da an. Çünkü o, samimî bir kuldu. Kitap verilen bir peygamber, bir nebî idi. Biz ona Tûr dağının sağ yanından seslendik ve onu samimî bir dost olarak kendimize yaklaştırdık.”**¹

“Mûsâ'nın haberi sana geldi mi? Hani o, bir zamanlar bir ateş görmüş, ailesine, “Burada bekleyin, ben bir ateş gördüm, belki size ondan bir kor getiririm yahut ateşin yanında yol gösterecek birini bulurum.” demişti. Ateşin yanına varınca kendisine şöyle seslenildi: ‘Ey Mûsâ! Ben, evet Ben senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar! Çünkü sen kutsal vâdide, Tuva’dasın.’”²

1. Meryem, 19/51-52.

2. Tâhâ, 20/9-12.

2) Satır Satır Yazılmış Kitaba Yemin

Bu kitap için; Kur'ân-ı Kerîm, Levh-i mahfûz yahut kıyâmet günü her kese dağıtılacak olan amel defteri yorumları yapılmıştır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her insanın amelini boynuna doladık. Kıyâmet günü açılmış bulacağı kitabı önüne çıkarırız. Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter!”** denir.”³

“Amel defterleri açıldığında; gök sıyrılıp toplandığında; Cehennem alevlendirildiğinde; cennet yaklaştırıldığında; her insan, ne getirdiğini öğrenmiş olur.”⁴

Kitab-ı mestûr'un Tûr lafzından sonra yer alması, bu düzgün yazılı kitabın ilk olarak Tevrat olduğu düşüncesini akla getirirse de, وَالْكِتَابِ الْمَسْتُورِ şeklinde mârife getirilmeyip, وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ olarak nekre (lâm ta'rifsiz) olarak zikredilmesi, bunun henüz tanınmayan bir kitap olduğunu akla getirir. Nitekim, **“...kıyâmet günü onun için, açılmış olarak bulacağı bir kitap çıkarırız.”**⁵ âyetine dayanarak bunun amel defteri olduğunu söylemek en doğru görüştür. Ayrıca bu kitabın, Levh-i mahfûz veya yeni bir kitap olması itibarıyla Kur'an olduğu da düşünülebilir.⁶

3) Beyt-i Ma'mur'a Yemin

Hac ve umrelerle sürekli şenlenen Kâbe veya meleklerin gökte tavaf ettikleri Beyt-i Ma'mûr denen mesciddir.

Beyt-i Ma'mûr: Bayındır, bakımlı, hacılarla ve Allâh'ın varlığı ile şenlenmiş ev demektir. Kâbe veya 7. gök katında Kâbe'nin hizasında, her gün yetmiş bin meleğin namaz kılıp tavaf ettiği yüce gök mescidi olup, bir kez tavaf eden meleğe kıyâmete kadar ikinci bir tavaf sırası gelmeyeceği rivâ yet edilmiştir.⁷

Enes bin Mâlik ؓ'in Mâlik bin Sa'saa ؓ'den rivâyet ettiği miraçla ilgili hadiste zikredildiğine göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Mîraç'ta yedinci semaya çıktığımızda Beyt-i Ma'mûr'u gördüm ve onu Cebrâil'e sordum. Dedi ki: Burası Beyt-i Ma'mûr'dur. Orada her gün yetmiş bin melek namaz kılar. Oradan çıkan melek artık bir daha oraya dönmez.”**⁸ Mutasavvıflar Beyt-i

3. İsrâ, 17/13.

4. Tekvîr, 81/10-14.

5. İsrâ, 17/13.

6. Elmalılı, Tefsîr, VII, 272, 273.

7. İbn Kesir Muhtasarı, III, 388, 389; Elmalılı, İst. 1936, VI, 4551.

8. Buhârî, Bed'ü'l- Halk, 6.

Ma'mur'u "mü'minin kalbi" olarak niteler ve bakımlı oluşunu da ma'rifet ve ihlâsla açıklarlar.⁹ İbn Abbas tefsîrinde ise Beyt-i Ma'mur'u, Âdem ﷺ'in inşâ ettiği, Nûh tûfânında gökyüzünün 6. katına kaldırıldığı belirtilir.¹⁰

4) Yükseltilmiş Tavana Yemin

Kastedilen göklerdir. İlgili âyette şöyle buyrulur: **"Göğe gelince, onu Allah yükseltti ve dengeyi koydu. Sakın dengeyi bozmayın. Ölçüyü adâletle yapın ve eksik tartmayın."**¹¹

5) Kaynayan Denize Yemin

"Denizler kaynatıldığı zaman."¹² âyetinde kıyâmet koparken denizlerin kaynar hâle geleceği bildirilir. Bu kaynama, iki hidrojen ve bir oksijenden oluşan (H₂O) suların atomlarına ayrışmasıyla ortaya çıkacak yakıcı hidrojen (H) ve yanıcı oksijen (O) gazının bir anda böyle bir yangına yol açması da Allâh'a göre güç bir olay değildir.

Diğer yandan mağma tabakasından ince bir kabukla ayrılmış bulunan okyanuslar, altta her an patlamaya hazır bu tabakanın oluşturduğu sıradağlar şeklinde volkanik kayalar, denizaltı depremleri ve yanardağ patlamalarıyla meydana gelmiştir. Denizlerde bu faaliyetler devam etmekte olup, 1000 decenin üstündeki mağma sızıntılarını suları kaynatması her zaman imkân dâhilindedir. Kıyâmete yakın böyle bir seri hareketlenmelerin denizleri fokurdayan ve dünya üzerine yayılan sular hâline getirmesi, yeryüzünü buhar ve dumanın kaplaması küçük denge değişiklikleri ile olabilecek tabiat olaylarıdır.

7-8. âyetlerde yeminin cevabı olarak, kıyâmet gününün mutlaka vukû bulacağı ve buna hiçbir gücün engel olamayacağı vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız."**¹³ **"Rabbinin azâbı mutlaka vukû bulacaktır. Ona engel olacak hiçbir güç de yoktur."**¹⁴

9-10. âyetlerde, kıyâmetin kopması sırasında karşılaşılabilecek olağanüstü bazı hâller tasvir edilir. O günü yalanlayanların ilk karşılaşacakları sıkıntılar haber verilir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

9. Bk. Beyzâvî, IV, 467; Bursevî, Rûhu'l-Beyân, IV, 123; Elmalılı, VI, 4551.

10. Firûzâbâdî, İbn Abbas Tefsîri, Mısır, 1316, s. 329.

11. Rahmân, 55/7-9.

12. Tekvîr, 81/6.

13. En'âm, 6/134.

14. Tûr, 52/7-8.

a) Göğün şiddetle sarsılması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte o gün olacak olan olmuştur. Gök de yarılr ve artık o gün o, çökme-ye yüz tutar.”**¹⁵ **“O gün gök erimiş mâdeneye döner.”**¹⁶ **“O günün dehşetiyle gök yarılacak ve Allâh’ın vaadi mutlaka gerçekleşecektir.”**¹⁷

“Sûr’a üfürüldüğü gün, bölük bölük Allâh’a gelirsiniz. Gökyüzü açılır ve kapı kapı olur.”¹⁸

b) Dağların yürüyüp dağılması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün dağlar yürütülür, bir serap olur.”**¹⁹ **“O gün, dağları yerlerinden söküp yürütürüz, yeryüzünü dümdüz görürsün. Onları da mahşerde toplamışız ve hiçbirini bırakmamışızdır.”**²⁰

11-16. âyetlerde, gerçeği yalanlayanların cehenneme sürülerek kendilerine şu soruların yöneltileceği belirtilir: **“İşte sizin dünyada iken yalanladığınız ateş budur! Şimdi bu büyü müymüş, yoksa siz mi gerçeği görmüyor muşsunuz? Haydi şimdi ateşin içine girin, ister dayanın ister dayanmayın, kurtuluş çâreniz yoktur. Bu cezâyı mutlaka çekeceksiniz. Çünkü bu, dünyada yaptıklarınızın karşılığıdır.”**

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sen, ‘O kitabı Allah indirmiştir.’ de, sonra da onları kendi hâllerine bırak, daldıkları bataklıklarında oyalanadursunlar!”**²¹

“Bırak onları, tehdit edildikleri azap günlerine kavuşuncaya kadar, boş konuşmalarına dalsınlar, oyalanıp dursunlar!”²²

“Yoldan çıkmış olanların varacakları yer ise ateştir. Ne zaman oradan çıkmak isteseler, onlara: ‘Haydi tadın bakalım, yalanlayıp durduğunuz ateş azâbını!’ diye geri çevrilirler.”²³

15. Hâkka, 69/15-16.

16. Meâric, 70/8.

17. Müzzemmil, 73/18.

18. Nebe, 78/18-19.

19. Nebe, 78/20.

20. Kehf, 18/47.

21. En’âm, 6/91.

22. Zuhurf, 43/83.

23. Secde, 32/20.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَعِيمٍ ﴿١٧﴾ فَكِهِينَ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ ۖ وَوَفِيهِمْ
رَبُّهُمْ عَذَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٨﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ
﴿١٩﴾ مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ ۖ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٢٠﴾

17- Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar ise cennetlerde ve nîmet içindedirler.

18- Rab'lerinin kendilerine verdikleriyle sevinirler. Rab'leri onları cehennem azâbından korumuştur.

19-20- Onlara: “Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanarak, yaptıklarınıza karşılık âfiyetle yiye, için!”(denilir). Ayrıca onları güzel gözlü hûrilerle evlendirmişizdir.

17-20. âyetlere göre, Allâh'a karşı gelmekten sakınan ve O'nun emirlerine uyan takvâ sahipleri o gün cennetlerde, nîmetler içindedir. Rab'leri onları ateşten korumuştur, onlar o gün Rab'lerinin nîmetleri ile sevinirler. Onlara, “koltuklara yaslanarak yiye için” denir. Kendileri ceylan gözlü hûrilerle evlendirilir. Züriyetlerinden kendilerine uyanlarla da buluşurlar. Bütün bunlar insanın dünyadaki güzel amellerinin bir sonucu ve Rab'lerinin bir lütfudur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar ise elbette cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. Oraya güven içinde ve selâmetle girin! Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp atarız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı divanlara otururlar. Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve oradan çıkarılacak da değillerdir.”**²⁴

“O gün cennet ehli nîmetler içinde bir işte eğlenmektedirler. Eşleriyle birlikte gölgelerde, koltuklar üzerine yaslanmışlardır.”²⁵

“İlk ölümlerinden sonra, artık orada bir ölüm de tatmazlar. Ve Allah onları cehennem azâbından da korumuştur.”²⁶

“Allah onları o günün dehşetinden korumuş, yüzlerine bir güzellik ve gönüllerine sevinç vermiştir.”²⁷

24. Hicr, 15/45-48.

25. Yâsîn, 36/55.

26. Duhân, 44/56.

27. İnsân, 76/11.

“Geçmiş günlerde işlediğiniz iyi amellere karşılık şimdi âfiyetle yiyin ve için!”²⁸

“Onları böyle mükâfatlandırır, güzel gözlü hûrilerle evlendiririz.”²⁹

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ
مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿٢١﴾

21- İman edenleri ve onların nesillerinden îman ederek kendilerine tâbi olanları birbirine kavuştururuz ve kimsenin çalışmasından da bir şey eksiltmeyiz. Herkes kendi kazancına bağlıdır.

21. âyete göre, bir kimse kendi soyundan gelip îman sahibi olan kuşaklarla birlikte cennete girer. Soyunda amel eksikliği olanlardan dolayı kendi ecrinden bir eksiltme yapılmaz. Çünkü herkes kendi ameli karşılığında bir rehindir. Eğer iyi amelle gelirse bu rehni çözer. Herkes hayır ve şer ne kazandıysa onun karşılığını görür. Buna göre îmanlı anne baba ve onların îmanlı zürriyeti, cennete birlikte girerler. Bu, Allah Teâlâ'nın çocuklarıyla birlikte cennette yaşaması için ona verdiği bir lütuftur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah (o günde), onlara işledikleri amellerin en güzeliyle mükâfatını verecek ve lütfundan onlara fazlasını da ihsan edecektir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”³⁰**

“Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir. Yalnız sağın adamları bunun dışındadır. Onlar cennetlerdedir.”³¹

Hz. Peygamber bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: **“Allah cennette sâlih kulunun derecesini yükseltir. O kul sorar: ‘Ey Rabbim! Benim derece mi hangi sebeple yükselttin?’ Cenâb-ı Hak: ‘Çocuğunun senin için yaptığı istiğfar sebebiyle.’ diye cevap verir.”³²**

28. Hâkka, 69/24.

29. Duhân, 44/54.

30. Nûr, 24/38.

31. Müddessir, 74/38-41.

32. İbn Mâce, Edeb, 1; Ahmed bin Hanbel, II, 509.

وَأَمَدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢٢﴾ يَتَنَزَّعُونَ فِيهَا كَأْسًا
لَّا لَغْوٌ فِيهَا وَلَا تَأْتِيهِمْ ﴿٢٣﴾ وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ
مَّكَنُونٌ ﴿٢٤﴾

22- Bir de onlara canlarının çektiği meyve ve etten bol bol verimiz.

23- Orada öyle kadehleri birbirlerine ikrâm ederler ki, içene ne boş söz söyletir, ne de onu günaha sokar!

24- Hizmetlerine verilmiş, sedefinde saklı inci gibi gençler onların etraflarında dönüp dolaşırlar.

22-24. âyetlere göre, cennettekilere canlarının çektiği meyveler ve etlerle cennet şarabı sunulur. Etraflarında da saklı inci gibi genç hizmetçiler dolaşır. Kimilerine göre bu gılmanlar kendilerinden önce ölmüş çocuklarıdır.³³

Cennet şarabı sarhoşluk değil, sevinç ve mutluluk verir. Bu Cenâb-ı Hakk'ın bir ikrâmıdır. Bir tefsîre göre, "lâ lağvun fihâ.." deki "hâ" zamiri, şarap kadehine değil, cennete gider. Bu takdirde anlam şöyle olur: "Cennette boş, saçma söz ve günah işleme yoktur." Vâkıa sûresindeki: "**Orada ne boş bir söz ve ne de günaha sokan bir söz işitmezler.**"³⁴ âyeti de bu anlamı destekler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: "**Onların etrafında, içenlere lezzet veren, pınardan doldurulmuş bembeyaz bir kadehle dolaşılır. O, ne bir baş ağrısı yapar, ne de sarhoşluk verir! Yanlarında, bakışlarını yalnız onlara çevirmiş güzel ve iri gözlü dilberler vardır. Sanki saklı inciler gibi!**"³⁵

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٢٥﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا
مُشْفِقِينَ ﴿٢٦﴾ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَيْنَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ إِنَّا كُنَّا مِنْ
قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿٢٨﴾

33. Beyzâvî, Tûr, 52/24. âyet Tefsîri.

34. Vâkıa, 56/25.

35. Sâffât, 37/45-49.

25- Cennetlikler birbirlerine dönüp sorarlar.

26- Derler ki: “Biz bundan önce ailemizin içinde iken Rab-bimizin azâbından korkardık.”

27- “Allah lütfetti de bizi iliklere kadar işleyen azaptan ko-rudu.”

28- “Gerçekten biz bundan önce Allâh’a duâ ederdik. Çünkü O lütfu bol, merhameti çok olandır.”

25-28. âyetlere göre, cennetlikler yukarıda belirtilen nîmetler içinde bir-birleriyle sohbet ederlerken; “Biz dünyada ailemiz arasında iken Rabbimizin azâbından korkardık, Allah bize lütfetti de, bizi o kavurucu cehennem azâbın-dan korudu. Biz ona duâ ederdik, O’ndan başkasına tapmazdık. O duâmızı kabûl edip bize ikramda bulundu. O, çok iyilik eden, çok esirgeyendir.” de-yip Allâh’a minnet ve şükranlarını bildirirler.

Yukarıdaki 27. âyette “Semûm” sam yeli olup, vücûdun içine işleyen, zehirli, sıcak bir rüzgârdır. Burada kastedilen cehennem azâbıdır.

Meâric sûresinde cennetliklerin dünyadaki hâlleri şöyle sıralanır: **“Ancak şunlar öyle değildir: Namaz kılanlar ki, onlar namazlarında devam-lıdırlar. Mallarında isteyen için ve istemekten utanan yoksul için belli bir hak vardır. Onlar cezâ gününün doğruluğuna inanırlar. Rab’lerinin azâbından korkarlar, çünkü Rab’lerinin azâbına karşı güvende olunmaz. Irzlarını korurlar. Ancak eşleri veya ellerinin al-tında bulunan (câriyeleri) bunun dışındadır. Çünkü onlar bundan do-layı kınanmazlar. Ama kim bundan öteye geçmek isterse, onlar sı-nırı aşanların ta kendileridir. Yine onlar emânetlerini ve ahitlerini gözetirler. Şâhitliklerini doğrulukla yaparlar. Namazlarına devam ederler. İşte bunlar, cennetlerde ağırlanırlar.”**³⁶

“Cennettekiler birbirlerine dönmüş, hâl hatır sorarlar.”³⁷

36. Meâric, 70/22-35.

37. Sâffât, 37/50.

﴿ BÂB 2 ﴾

**PEYGAMBER'E BÜYÜCÜ, MECNUN VE ŞÂİR İTHAMI,
KUR'ÂN'IN BENZERİNİN GETİRİLEMEMESİ,
YARATILIŞTAN İBRET ALMAK,
ALLÂH'A ÇOCUK İSNÂDİ, SABIR, GECE NAMAZI**

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿٢٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ
شَاعِرٌ تَتَّبِصُ بِهِ رَيْبَ الْمُنُونِ ﴿٣٠﴾ قُلْ تَرَبَّصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ
الْمُتَرَبِّصِينَ ﴿٣١﴾ أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَخْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاعُونَ
﴿٣٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِن
كَانُوا صَادِقِينَ ﴿٣٤﴾ أَمْ خَلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿٣٥﴾
أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ ﴿٣٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ
رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيِّرُونَ ﴿٣٧﴾ أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ
مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾
أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٠﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ
يَكْتُمُونَ ﴿٤١﴾ أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ﴿٤٢﴾
أَمْ لَهُمْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾ وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا
مِنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَرْكُومٌ ﴿٤٤﴾ فَذَرَهُمْ حَتَّى يَلَاقُوا
يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا
هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾ وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنْ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

- 29- Öyleyse sen öğüt ver. Rabbinin lütfu sâyesinde sen ne bir kâhinsin, ne de bir mecnun!
- 30- Yoksa onlar: “O bir şâirdir; onun zaman içinde helâk olup gitmesini bekleyelim!” mi diyorlar?
- 31- De ki: “Bekleyin! Ben de sizinle birlikte beklemekteyim!”
- 32- Yoksa bunu onlara akılları mı emrediyor, ya da onlar bir azgınlık topluluğu mudur?
- 33- Yahut “Onu kendisi uydurup söyledi.” mi diyorlar? Hayır, onlar îmân etmezler.
- 34- Eğer söyledikleri doğru ise, onun benzeri bir söz getirsinler.
- 35- Yoksa onlar, bir yaratan olmadan mı yaratıldılar? Yahut kendileri mi yaratıcıdır?
- 36- Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar düşünüp gerçeği anlamazlar.
- 37- Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mı? Yoksa kâinâta onlar mı hâkim oldu?
- 38- Yoksa bir merdivenleri var da onunla çıkıp gökleri mi dinliyorlar? Öyleyse, dinleyenleri açık bir delil getirsin!
- 39- Yoksa kızlar Allâh’ın da, oğullar sizin mi?
- 40- Ya da sen onlardan bir ücret istiyorsun da, bu yüzden bir borç yükü altında eziliyorlar mı?
- 41- Yoksa yanlarında gayba âit bilgiler var da ona bakarak mı yazıyorlar?
- 42- Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat asıl tuzağa düşecek olanlar inkâr edenlerdir!
- 43- Yoksa onların Allah’tan başka bir ilâhı mı var? Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzaktır.
- 44- Onlar gökten düşen bir kütle görseler, “Bu, üst üste yığılmış bir bulut!” derler.
- 45- Artık korkudan bayılacakları günlerine kavuşuncaya kadar, onları kendi hâllerine bırak.
- 46- O gün tuzakları kendilerine hiçbir yarar sağlamaz ve onlara yardım da edilmez.

47- Şüphesiz o zulmedenlere, kıyâmet gününden önce bir azap daha var. Fakat onların çoğu bilmezler.

48- Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen Bizim gözetimi-miz altındasın. Kalktığın zaman Rabbinî hamd ederek tesbih et.

49- Gecenin bir bölümünde ve yıldızların batışının ardından da O'nu tesbih et.

29-31. âyetlerde Cenâb-ı Hak, Hz. Peygamber'e hitâb ederek, öğüt vermeye devam etmesini, kendisinin ne şâir ne de bir kâhin olduğunu, onu mecnun sanarak başına bir felâketin gelmesini boşuna beklediklerini bildir-mektedir.

Kâhin: Cin telkiniyle gayba (geçmiş veya geleceğe) âit haberler veren, kehânette bulunan kimsedir. Geçmişten haber verene kâhin, gelecekte haber verene ise arraf dendiği de söylenir. Mecnun, cinlenmiş, cinin etki-si altına girmiş kimse demektir. Şâir de, modern anlamdaki bir sanatçıdan çok, dönemin inancına göre cinlerin telkiniyle birtakım secili, kafiye, mu-amma tarzında sözler söyleyen kimsedir. Bunlar hep cinlerle bağlantılı sı-fatlar olup, ayrıca mecnun, cin çarpmasıyla aklını yitirmiş, bu yüzden tutar-sız sözler söyleyen insana denir.³⁸

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu, kendisiyle insanları uyarman, mü'minlere öğüt vermen için sana indirilen bir Kitap'tır. Artık bun-dan dolayı göğsünde bir sıkıntı duymayasın!”**³⁹

“Biz Peygamber'e şiir öğretmedik; bu ona yakışmaz da. Onun getirdiği ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır.”⁴⁰

“De ki: Siz bizim için iki güzelliğin birinden başkasını mı bekli-yorsunuz? Biz ise Allâh'ın size, ya kendi tarafından veya bizim eli-mizle bir azap indirmesini beklemekteyiz. Haydi, siz bekleyin baka-lım, biz de sizinle birlikte beklemekteyiz!”⁴¹

32. âyette, Mekke müşriklerinin Hz. Peygamber için “büyücü, kâhin, şâir, mecnun” gibi sözleri söylemeyi, onlara akıllarının mı emrettiği soru-luyor.

38. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, IX, 83.

39. A'râf, 7/2.

40. Yâsîn, 36/69.

41. Tevbe, 9/52.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şimdi olduğu gibi, onlardan öncekiler de ne zaman bir peygamber gelse ona mutlaka ya sihirbaz ya da cinlenmiş, demişlerdi. Yoksa onlar peygamberleri yalanlama konusunda birbirlerine akıl mı verdiler? Hayır! Onlar gerçekten azgın bir toplumdur!”**⁴²

33-34. âyetlerde, “Kur’ân’ı Muhammed kendi uyduruyor!” diyenlere, eğer bu sözlerinde doğru iseler, kendilerinden Kur’ân’ın benzeri bir söz getirmeleri isteniyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa onlar senin hakkında: ‘O Allah adına yalan uydurdu.’ mu diyorlar? Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler, bâtilı yok eder ve kendi sözleriyle gerçeği ortaya çıkarır. Şüphesiz ki O, kalplerde olanı hakkıyla bilir.”**⁴³

“Yoksa: ‘Bunu kendisi uydurdu.’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, haydi onun bir sûresinin benzerini de siz getirin ve hatta bunun için Allah’tan başka yardıma çağırabileceğiniz kim varsa onları da çağırın!’”⁴⁴

“Yoksa: ‘Kur’ân’ı (Muhammed) kendisi uydurdu!’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, siz de onun benzeri, uydurulmuş on tane sûre getirin ve Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de çağırın!’ Eğer onlar size cevap veremiyorlarsa, bilin ki bu Kur’an, ancak Allâh’ın bilgisiyle indirilmiştir. O’ndan başka ilâh da yoktur. Artık Müslüman olacak mısınız?”⁴⁵

“Yoksa: ‘Onu o uydurdu’ mu diyorlar? De ki: ‘Eğer onu ben uydurmuşsam, o takdirde sizin, Allah’tan bana gelecek cezâyı savmaya gücünüz yetmez. O, sizin Kur’an hakkında yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁴⁶

“Eğer o Peygamber Bizim adımıza birtakım sözler uydurup Bize iftira etseydi; elbette onu kısıkrak yakalar. Sonra onun can damarını keserdik. Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı.”⁴⁷

42. Zâriyât, 51/52-53.

43. Şûrâ, 42/24.

44. Yûnus, 10/38.

45. Hûd, 11/13-14.

46. Ahkâf, 46/8.

47. Hâkka, 69/44-47.

35-44. âyetlerde, İslâm karıştılarına bâzı sorular sorularak düşünmeleri isteniyor. Ashâb-ı kirâmdan Cübeyr bin Mut'im ؓ Bedir Gazvesi'nde esir alındıktan sonra, o günlerde Hz. Peygamber'i bir akşam namazında Tûr sûresini okurken dinlediğini şöyle anlatır: *“Rasûl-i Ekrem Tûr sûresini okurken: **“Yoksa onlar, bir yaratan olmadan mı yaratıldılar? Yahut kendileri mi yaratıcıdır? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar düşünüp gerçeği anlamazlar. Yoksa Rabbinin hazineleri onların yanında mı? Yoksa kâinâta onlar mı hâkim oldu?”**”*⁴⁸ âyetlerine gelince, duyduğum heyecan sebebiyle az daha kalbim duracaktı.”⁴⁹ Bir başka rivâyete göre: *“İşte o anda îman kalbimde yer etmeye başladı.”* demiştir.⁵⁰

On madde altında topladığımız bu soruları şöyle sıralayabiliriz:

1) Onlar yaratıcısız mı yaratıldılar, yoksa kendileri mi yaratıcıdır? İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Onlar, hiçbir şey yaratamayan, üstelik kendileri yaratılmış bulunan varlıklara mı ilâhlık yakıştırıyorlar?”**⁵¹

2) Gökleri ve yeri onlar mı yarattı? İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?’ De ki: ‘Allah’tır!’ O hâlde de ki: ‘Öyleyse siz, O’nun dışında, kendilerine ne bir yarar, ne de bir zarar verme gücüne sahip olmayan koruyucular mı edindiniz?’ De ki: ‘Hiç görmeyenle gören ya da karanlıklarla aydınlık bir olur mu?’ Yoksa onlar, Allâh’a, O’nun yarattığı gibi yaratan ortaklar mı buldular da, Allâh’ın yaratmasıyla, onların yaratmasını birbirine karıştırdılar? De ki: Allah her şeyi yaratandır. O tektir, her şeyi kudretine boyun eğdirendir.”**⁵²

“De ki: “Allah’tan başka tapmakta olduklarınızı gördünüz mü? Gösterin bana, onlar yeryüzünde neyi yaratmışlar? Yoksa onların, göklerde bir ortaklığı mı var? Ya da Biz kendilerine bir kitap vermiştik de, ondan bir delil üzerinde mi bulunuyorlar? Hayır, o zâlimler birbirlerini yalan vaatlerle aldatıp duruyorlar.”⁵³

3) Rabbinin hazineleri onların yanında mı? Yoksa onlar her şeye hâkim mi? İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa o mutlak üstün, çok lütuf sahibi Rabbinin rahmet hazineleri, onların yanında mı? Yoksa**

48. Tûr, 52/35-37.

49. Buhârî, Tefsîr, 52/1.

50. Buhârî, Megâzî, 12.

51. Şûrâ, 42/24.

52. Ra’d, 13/16.

53. Fâtîr, 35/40.

göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkü onların mı? Öyleyse, sebeplerine sarılarak göğe yükselsinler!”⁵⁴

4) Gökte olup bitenleri merdivenle çıkıp dinleme güçleri mi var? Öyleyse gökten bir delil getirsinler! Nitekim Firavun’un da bir ara göğe çıkıp, orada olanları dinlemek istediği Kur’an’da şöyle haber verilir: **“Firavun dedi: ‘Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?’ Mûsâ dedi: ‘Göklerin, yerin ve bu ikisi arasında bulunanların Rabbidir; gerçekten îmân etmiş olsanız (bunu anlarsınız)!”⁵⁵**

“Firavun dedi: ‘Ey ileri gelenler! Sizin için kendimden başka bir ilâh tanımıyorum! Ey Hâmân! Benim için çamurun üzerine ateş yak (ve tuğla îmal et), bana öyle bir kule yap ki Mûsâ’nın tanrısına çıkayım; ama ben, onun mutlaka yalan söyleyenlerden olduğunu sanıyorum!”⁵⁶

5) Kızlar Allâh’ın, oğullar sizin mi? Niçin böyle? İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar kızları Allâh’a yakıştıyorlar. Hâşâ, O böyle şeylerden uzaktır. Çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar!”⁵⁷**

6) Sen onlardan bir ücret istiyorsun da, borç yükü altında mı eziliyorlar? İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa sen, onlardan bir ücret mi istiyorsun? Rabbinin vereceği ücret daha hayırlıdır. Çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”⁵⁸**

“Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da, onlar ağır bir borç yükü altına mı giriyorlar?”⁵⁹

7) Gayb bilgileri onların yanında da, onlar mı yazıyorlar? İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yahut gaybın bilgisi onların yanında da, onlar mı (oradan istedikleri bilgiyi alıp) yazıyorlar?”⁶⁰**

8) Onlar bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Hazırladıkları tuzağa sakın kendileri düşmesin! Mekke müşrikleri Dârû’n-Nedve’de toplanarak, her kabilede birer kişi eliyle Hz. Muhammed’e sûikast düzenlemeyi plânlamıştı. Fakat Bedir savaşında kendileri hezimete uğradılar. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ben onlara süre veririm, ama benim tuzağım pek çetindir.”⁶¹**

54. Sâd, 38/9-10.

55. Şuarâ, 26/23-24.

56. Kasas, 28/38.

57. Nahl, 16/57.

58. Mü’minûn, 23/72.

59. Kalem, 68/46.

60. Kalem, 68/47.

61. A’raf, 7/183.

“Onlar İbrahim’e bir tuzak kurmak istediler, ama Biz kendilerini daha çok zarara uğrayanlardan kıldık.”⁶²

“Onlar: “İbrahim için bir binâ yapın da kendisini ateşe atın!” dediler. Böylece ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları, çok sefil bir duruma düşürdük.”⁶³

9) Onların Allah’tan başka bir tanrıları mı var? İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Allah, kendisinden başka ilâh olmayan, dâima diri ve her şey O’nunla var olandır.”⁶⁴**

10) Üzerlerine gökten bir parça düşse, yoğunlaşmış bulut indi mi diyecekler? Nitekim onlar, azap için üzerlerine gökten bir parçanın düşmesini istemişlerdi.

فَذَرَهُمْ حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٦﴾

45- Artık korkudan bayılacakları günlerine kavuşuncaya kadar, onları kendi hâllerine bırak.

46- O gün tuzakları kendilerine hiçbir yarar sağlamaz ve onlara yardım da edilmez.

45-46. âyetlerde, kâfirlerin helâk olacakları güne kadar kendi hâllerine bırakılması istenmekte, o gün gelince tuzaklarının onlara bir fayda sağlamayacağı ve hiç kimseden yardım göremeyecekleri vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O zulmedenlerin de, gelip geçmiş arkadaşlarının payına benzer şekilde, azaptan birer payı vardır. Onun için azâbın bir an önce gelmesini Benden istemesinler! Tehdit edildikleri o günlerinin azâbından kâfirlerin çekecekleri var!”⁶⁵ “Ben onlara süre veririm, ama benim tuzağım pek çetindir.”⁶⁶**

“(Bedir savaşında) onları siz öldürmediniz, ama onları Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, ama Allah attı. Allah bunu

62. Enbiyâ, 21/70.

63. Sâffât, 37/97-98.

64. Âl-i İmrân, 3/2.

65. Zâriyât, 51/59-60.

66. A'râf, 7/183.

mü'minleri, katından güzel bir sınama ile denemek için yapmıştı. Şüphe yok ki Allah işitendir, bilendir. Bu olay Allâh'ın mü'minleri sinaması ve kâfirlerin tuzağını boşa çıkarması içindi.”⁶⁷

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾

47- Şüphesiz o zulmedenler için kıyâmet gününden önce bir azap daha var. Fakat onların çoğu bilmezler.

47. âyete göre, müşrikler ölümlerinden önce dünyada veya kabirde büyük sıkıntı ile karşılaşrlar. Nitekim Mekke halkı yedi yıl süreyle kıtlık çekmiş, Bedir savaşında da önemli ölçüde kayba uğramıştır. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar (kabirde) sabah akşam ateşe arz olunurlar. Kıyâmet kopacağı gün de: “Firavun ailesini, azâbın en şiddetlisi-ne atın!”(denir).”⁶⁸**

“Kıyâmet gününde Firavun kavminin önüne düşecek ve onları ateşe götürecektir. Onların varacağı yer ne kötüdür!”⁶⁹

“Her kim de Beni anmaktan (Kur'an'dan) yüz çevirirse, onun için dar bir geçim vardır ve onu kıyâmet günü kör olarak haşrederiz.’ O der ki: ‘Ey Rabbim! Dünyada ben görüyordum. Beni niçin kör olarak haşrettin?’ Allah der ki: ‘Bu böyledir, çünkü sana âyetlerimiz gelmişti de, sen onları unutmuştun, bugün de sen öylece unutulacak-sın!’ İşte Rabbinin âyetlerine îmân etmeyip de sınırı aşanları Biz böyle cezâlandırırız. Elbette âhiretin azâbı daha şiddetli ve daha sürekli-dir.”⁷⁰

Âyette geçen “maîşeten danken (dar geçim)”den maksat, küfür ehlinin kabir azâbı olarak tefsîr edilmiştir.⁷¹

Hiz. Peygamber, kişi kabre konulunca, Kabirde Münker ve Nekir adlı iki meleğin gelerek sorgulama yapacağını; a) Rabbin kimdir? b) Dînin nedir? c) Peygamberin kimdir? sorularına mü'min kimsenin rahatlıkla cevap vereceğini; münkir ve münâfıkların ise, “Bilmiyorum, hatırlamıyorum” diyeceğini

67. Enfâl, 8/17-18.

68. Mü'min, 40/46.

69. Hûd, 11/98.

70. Tâhâ, 20/124/127.

71. Bk. Dârimî, Rikâk, 64; Ahmed bin Hanbel, III, 38; Kurtubî ve İbn Kesîr, Tâhâ, 20/124. âyet Tefsiri.

bildirmiş ve şunu ilâve etmiştir: “Sonra bu kişinin iki kulağı arasına demir bir kamçı ile öyle vurulur ki, sesini insanlar ve cinler dışında her şey işitir.”⁷²

وَاضْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٤٨﴾

48- Rabbinin hükmüne sabret. Çünkü sen Bizim gözetimi-miz altındasın. Kalktığın zaman Rabbinin hamd ederek tesbih et.

48. âyetteki, “Kalktığın zaman Rabbinin överek an” ifâdesi namaza durdu-ğun zaman, uykudan veya oturduğun yerden kalktığın zaman Allâh’ı tesbih et!” anlamlarına muhtemeldir. Namaza dururken olan tesbih “Sübhâneke...” duâsıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sabret! Çünkü Allah iyi davranan ve işini güzel yapanların emeğini boşa çıkarmaz.”**⁷³

“Sen Rabbinin hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol. Ve sana ölüm gelinceye kadar Rabbine kulluk et!”⁷⁴

Ebû Hüreyre’den rivâyet edilen bir hadiste şöyle buyrulur: “İçinde çok boş söz konuşulan bir mecliste oturan kimse, kalkmadan önce, “Sübhâneke Allahümme ve bi hamdike eşhedu en lâ ilâhe illâ ente, estağ-firuke ve etûbu ileyke (Allâh’ım, seni tesbih ve sana hamd ederim. Senden başka tanrı olmadığına tanıklık ederim, Senden mağfiret diler, Sana Tevbe ederim)” derse Allah onu o mecliste olan boş sözlerden affeder.”⁷⁵

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ﴿٤٩﴾

49- Gecenin bir bölümünde ve yıldızların batışının ardından da O’nu tesbih et.

49. âyette, “yıldızların batışının ardından da tesbih et!” ifâdesi, yıldız-ların kaybolmaya, gecenin çekilip, gündüzün ışımaya başladığı zaman da Allâh’ı tesbih et, demektir.

72. Bk. Buhârî, Cenâiz, 68, 78.

73. Hûd, 11/115.

74. Hicr, 15/98-99.

75. Tirmizî, Deavât, 39.

İbn Abbas bu tesbihin, sabah namazından önce kılınacak iki rekât nâfile (sünnet) namaz olduğunu söylemiştir.

H. Ömer, H. Ali, Ebû Hüreyre ve Hasan-ı Basrî ؓ de, gece tesbihten kastedilenin, nâfile ibadetler; yıldızların batışında tesbihten kastedilenin de, sabah namazının iki rekât sünneti olduğunu söylemişlerdir.⁷⁶ Nitekim H. Âişe şöyle demiştir: “H. Peygamber, sabahın iki rekât nâfilesine devam ettiği kadar hiçbir nâfileye devam etmemiştir.”⁷⁷

Ubâde bin Samit ؓ’den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Bir kimse geceleyin uykusundan uyanır, ardından: *Lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerike leh, lehu’l-mülkü ve lehu’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr. Sübhânallâhi ve’l-hamdü lillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber. Velâ havle velâ kuvvete illâ billâh.*” der. Sonra da: “Allâh’ım! Beni başışla!” diye duâ ederse, duâsı kabûl olunur; abdest alıp namaz kılsa o da kabûl olunur.”⁷⁸

İlgili âyette şöyle buyrulur: “**Gecenin bir bölümünde ve secdelerin (namazların) ardından O’nu tesbih et.**”⁷⁹ Bu âyette akşam, yatsı ve teheccüd namazlarıyla, farz namazların ardından kılınan sünnet ve nâfile namazlar veya vitir namazı kastedilmiştir.

Çeşitli âyetlerde Allâh’ı hamd ere tesbih etmek namaz kılmak anlamında kullanılmıştır. Aşağıdaki âyet bunlardandır. “**Bunun için sen onların söylediklerine sabret! Güneş doğmadan ve batmadan önce Rabbini hamd ederek tesbih et. Gecenin bir bölümünde ve gündüzün uçlarında da tesbih et ki, Rabbinin hoşnutluğuna eresin.**”⁸⁰

Müfessirler bu âyette övgüyle tesbihten kastedilenin namaz olduğunu belirtirler. Çünkü namaz en büyük zikirdir. Beyzâvî’ye göre güneşin doğmasından önceki tesbih, sabah namazı; gecenin bir kısım saatlerindeki ise akşam ve yatsı namazlarıdır. “Gündüzün etrafında yani başında ve sonunda tesbih et!” ifâdesi ile, sabah ve akşam namazlarına ikinci defa dikkat çekilmiştir.

76. Elmalılı, Tefsir, VII, 284.

77. Buhârî, Teheccüd, 27; Müslim, Müsâfirîn, 94.

78. Buhârî, Teheccüd, 21; Ebû Dâvûd, Edeb, 98-99; Tirmizî, Deavât, 26.

79. Kâf, 50/40; bk. İsrâ, 17/79; Müzzemmil, 73/1-4.

80. Tâhâ, 20/130.

سُورَةُ النَّجْمِ

NECM SÛRESİ

Necm sûresi Mekke döneminde inmiştir. 62 âyettir. Yalnız 32. âyet Medîne’de inmiştir. Adını ilk âyetteki “Necm (Yıldız)”den almıştır. İçinde secde âyeti yer aldığı hâlde inen ilk sûre olup, Hz. Peygamber onu Harem-i Şerif’te okurken secde edince, âyette putların adı geçtiği için orada hazır bulunan müşrikler de secde etmişlerdi.¹ Abdullah b. Mes’ud ؓ’den rivâyete göre, “Necm Sûresi kendisinde secde âyeti bulunduğu hâlde nâzil olan ilk sûredir.” Bu sûre aynı zamanda Hz. Peygamber’in ؓ Kureyş’ten bir topluluk karşısında okuduğu ilk sûredir. Bu topluluk içinde, kâfirler de mü’minler de bulunuyordu. Sûrenin sonunda Hz. Peygamber ؓ secde ettiğinde, İslâm düşmanı Kureyşliler ve ileri gelenleri Müslümanlarla secde ettiler. İbn Mes’ud, “Ben orada secde etmeyen bir tek inkârcı olarak Umeyye b. Halef’i gördüm. O da secde etmediği gibi yerden bir avuç toprak almış ve alnına sürmüş, ‘bu bana yeter’ dedi, demiştir.”²

1. Bk. Buhârî, Tefsîr, 4; Elmalılı, Tefsîr, VII, 284, 285.

2. Buhârî, Tefsîr: 4; Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî; Suyûtî, ed-Dürrü’l-Mensûr, VII, 639.

Risâletin 5. yılında Şevval ayında küçük bir topluluk Habeşistan'a hicret etmişti. Aynı senenin Ramazan ayında Hz. Peygamber'in ﷺ Necm Sûresi'ni tilâveti sırasında Mekke müşrikleri ile Müslümanların birlikte secdeye gitmeleri hâdisesi vukû buldu. Bu hâdis, Habeşistan'daki Muhâcirlerle "Mekke'de kâfirler İslâm'a girdi şeklinde ulaşınca, onlardan bâzıları bu haberi duyar duymaz Şevval ayında Mekke'ye geri döndüler. Fakat Mekke'de Müslümanlara yapılan zulüm devam etmekteydi. Bu olaydan sonra Müslümanlar, birincisinden daha çok sayıda olmak üzere, ikinci kez Habeşistan'a hicret ettiler.³ Yukarıdaki rivâyetlerden bu sûrenin Risâlet'in 5. yılında nâzil olduğu kesinlik kazanmaktadır."⁴

Ebû Hayyan'ın beyanına göre bu sûre, müşriklerin Kur'ân'ı Muhammed'in ﷺ kendisi uyduruyor demeleri üzerine indirilmiştir.⁵

Sûrede genel olarak; İsrâ sûresinin (17/1) başında sözü edilen Mîraç hâdisesi, Allâh'ın birliğini gösteren tevhîd delilleri, Allâh'a ve âhirete îman, mü'min ile kâfir arasındaki karşılaştırmalar, Mekke müşriklerinin iddiâlarının asılsız oluşu, putların güçsüzlüğü, Hz. Peygamber'in kendiliğinden konuşmadığı gibi konular yer alır.

3. İbn Sa'd, Tabakât.

4. Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'an, İnsan Yayınları, VI, 9.

5. Ebû Hayyan, el-Bahrü'l-Muhit: 8/157; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, age, VII, 286.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KUR'ÂN'IN İNDİRİLMESİ,
SİDRE-İ MÜNTEHÂ, LÂT, UZZA, MENAT,
DÜNYA VE ÂHİRETİN ALLÂH'A AİT OLMASI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۖ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ۚ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ
عَنِ الْهَوَىٰ ۖ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۖ ﴿٤﴾ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ۖ
﴿٥﴾ ذُو مِرَّةٍ ۖ فَاسْتَوَىٰ ۖ ﴿٦﴾ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۖ ﴿٧﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۖ
﴿٨﴾ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۖ ﴿٩﴾ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ۖ
﴿١٠﴾ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ۖ ﴿١١﴾ أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ۖ ﴿١٢﴾
وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۖ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنتَهَىٰ ۖ ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ
الْمَأْوَىٰ ۖ ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ۖ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا
طَغَىٰ ۖ ﴿١٧﴾ لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ۖ ﴿١٨﴾ أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ
وَالْعُزَّىٰ ۖ ﴿١٩﴾ وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةَ الْآخِرَىٰ ۖ ﴿٢٠﴾ أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنثَىٰ
﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَىٰ ۖ ﴿٢٢﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَّتُوهَا أَنْتُمْ
وَأَبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۖ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى
الْأَنْفُسُ ۖ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمُ الْهُدَىٰ ۖ ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمْنَىٰ ۖ
﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ۖ ﴿٢٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Battığı zaman yıldıza yemin olsun ki,

2- Arkadaşınız ne saptı, ne de yolunu şaşırdı!

- 3- O, arzusuna göre de konuşmaz.
- 4- Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir.
- 5- Kendisine onu, çok güçlü ve üstün yaratılışlı biri (Cibril) öğretti.
- 6-7- Ki o üstün bir akıl ve dirâyete sahiptir. Sonra en yüksek ufukta iken asıl şekliyle doğruldu.
- 8- Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, daha da yaklaştı.
- 9- Arada iki yay kadar, hatta daha az bir mesâfe kaldı.
- 10- O, kuluna vahyedeceği şeyi vahyetti.
- 11- Gözün gördüğünü kalp yalanlamadı.
- 12- Onun gördükleri hakkında şimdi siz onunla tartışacak mısınız?
- 13-14- Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü.
- 15- Me'va cenneti de onun yanındadır.
- 16- O sırada sidreyi bürüyen bürümüştü!
- 17- Ancak göz ne şaştı ne de sınırı aştı!
- 18- Andolsun o, Rabbinin varlığını gösteren en büyük delillerden bir kısmını gördü.
- 19- Şimdi siz gördünüz mü o Lat ile Uzza'yı?
- 20- Ve diğer üçüncüleri olan Menat'ı?
- 21- Demek erkek olan size, dişi olan Allâh'a, öyle mi?
- 22- Bu ne kadar haksız bir paylaşım!
- 23- Bunlar, sizin ve atalarınızın taktığı boş adlardan başka bir şey değildir. Allah onların ilâhlığı hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar sâdece zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Hâlbuki kendilerine Rab'leri tarafından yol gösterici gelmiştir.
- 24- Yoksa insan her arzu ettiği şeye sahip olacağını mı sanıyor?
- 25- Âhîret de dünya da Allâh'ındır.

1-5. âyetlerde, söze yıldıza yeminle başlanır ve yeminin cevabında Hz. Peygamber'in dosdoğru yol üzerinde bulunduğu, kendi hevâ ve hevesine göre değil, Cebrâil ﷺ aracılığı ile indirilen vahiyle konuştuğu vurgulanır.

Kendisine yemin edilen "necm" kelimesine; Ülker yıldızı, Zühre yıldızı, sâbit yıldızlar, inen Kur'an yıldızı veya yeryüzündeki ot gibi anlamlar verilmiştir. Kur'an'da yemin edilen şeyler insanın dikkatini çeken önemli harika şeylerdir. Burada yıldızlarla, yüksek ufuktan Hz. Muhammed'e doğru sarıp inen Cebrâil ﷺ arasında bir benzerlik olduğu söylenebilir.

Yukarıdaki 2-5. âyetler, yeminin cevabı olup, asıl vurgu yapılan hususlar şunlardır:

1) Hz. Muhammed yolunu şaşırmamış ve yanılmamıştır. Çünkü o, sizin aranızda yetişen ve her hâlini bildiğiniz güvenilir bir kişiliğe sahiptir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar, aralarında yaşayan arkadaşlarında bir akıl bozukluğu olmadığını hiç düşünmediler mi? O, sâdece apaçık uyarın birisidir."**¹

"Yoksa peygamberlerini tanımadıkları için mi onu inkâr ediyorlar? Veya onda bir delilik olduğunu mu söylüyorlar? Hayır, peygamber onlara gerçeği getirmiştir. Fakat onların çoğu gerçeği sevmiyorlar."²

"De ki: Size bir tek öğüt vereceğim: İkişer ikişer ve teker teker Allâh'a yönelin ve düşünün! Arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur! O, ancak şiddetli bir azap gelip çatmadan önce sizi uyaran bir peygamberdir."³

2) O peygamber kendi hevâsından konuşmaz. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman, Bize kavuşmayı ummayanlar: 'Ya bundan başka bir Kur'an getir ya da bunu değiştir!' derler. De ki: 'Onu kendiliğimden değiştirmek elimden gelmez. Ben, yalnız bana vahyolunana uyarım. Eğer ben Rabbime karşı gelirsem, büyük bir günün azâbından korkarım.'"**⁴

"Eğer o Peygamber Bizim adımıza birtakım sözler uydursaydı; elbette onu kısıkrak yakalar; sonra da can damarını keserdik. Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı."⁵

1. A'râf, 7/184.

2. Mü'minûn, 23/69-70.

3. Sebe', 34/46.

4. Yûnus, 10/15.

5. Hâkka, 69/44-47.

Abdullah bin Amr ؓ'den rivâyete göre şöyle demiştir: “Rasûlullah ؐ'den duyduğum her şeyi ezberlemek maksadıyla yazıyordum. Kureyşliler: “Sen de Rasûlullah'tan işittiğin her şeyi yazıyorsun. Hâlbuki o bir beşerdir. Kızgın olduğu zaman da konuşur, sükûnet hâlinde iken de.” diyerek yazmamı engellediler. Ben de yazmayı bıraktım ve durumu Allâh'ın Rasûlüne anlattım. O parmağı ile dudağını göstererek buyurdu ki: “*Sen yazmaya bak! Nefsimi kudret elinde tutan Allâh'a yemin ederim ki, buradan hak sözden başkası çıkmaz.*”⁶

3) Hz. Peygamber'in bildirdikleri Allâh'ın kelâmı olan vahiydir. Onun söylediği dînî nitelikli her söz, yaptığı her iş ve onayladığı her amel mü'minler için bağlayıcıdır. Çünkü Allah Elçisi'nden kesin olarak sâbit olan söz, fiil ve takrîrler Kur'an'dan sonra ikinci aslî delildir ve Kur'ân-ı Kerîm'in günlük hayata uyarlanmasıyla ilgilidir.

Sünnetin çoğu sözlü olarak ifâde edilmiştir. Örneğin: “*Ramazân hilâli ni görünce oruç tutun. Şevval hilâlini görünce orucu bırakın.*”⁷ “*Bir kimse uyuyarak veya unutarak namazını kaçırırsa, hatırlayınca hemen kılsın!*”⁸ hadisleri böyledir.

Fiilî sünnete, Hz. Peygamber'in namaz kılışını ve haccedişini örnek verebiliriz. O, bir buçuk yıl Mekke, on yıl da Medîne döneminde beş vakit namaz kılmış ve kıldırmış, namazın detaylarını sözlü olarak anlatmak yerine şöyle buyurmuştur: “*Ben namazı nasıl kılıyorsam, siz de öyle kılın.*”⁹ Dört kez umre ve bir kez de Vedâ Haccı yapan Nebî ؐ, fiilî sünnetine dikkat çekerek şöyle buyurmuştur: “*Hac ile ilgili ibadetlerinizi benden alınız.*”¹⁰

Takrîrî sünnet ise, Allah Elçisi'nin gördüğü veya işittiği bir işi ikrâr ve kabûl etmesidir. Kimi zaman, sahâbenin, onun yaptığı bâzı işleri reddetmesi ve susması da bir onaylama anlamındadır.

Nitekim Zâtüsselâsil gazvesine komutan olarak katılan Amr bin Âs, soğuk bir gecede ihtilâm olmuş, su bulunduğu hâlde, üşüyüp hasta olmaksızın korktuğu için teyemmüm ederek arkadaşlarına sabah namazını kıldırmıştı. Yanlarında su bulunduğu hâlde, Amr'ın teyemmüm abdesti aldığı- nı gören bâzı sahâbilerin Medîne'ye dönüşlerinde şikâyet etmeleri üzerine,

6. Ebû Dâvûd, İlim, 3; Dârimî, Mukaddime, 43; Ahmed bin Hanbel, II, 162, 192.

7. Buhârî, Savm, 11; Müslim, Sıyâm, 4, 18.

8. Ebû Dâvud, Salât, 11; Dârimî, Salât, 26.

9. Buhârî, Ezân, 18, Edeb, 27, Âhâd, 1.

10. Ahmed bin Hanbel, III, 318, 366.

Allâh'ın Rasûlü'nün niçin böyle davrandığını sorması üzerine Amr şöyle demiştir: Yüce Allâh'ın: **“Kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”**¹¹ **“Kendinizi öldürmeyin, çünkü Allah size karşı çok merhametlidir.”**¹² âyetlerini hatırladım ve teyemmüm ettikten sonra da namaz kıldırıldım. Rasûlullah ﷺ güldü ve onu haklı bularak bir şey söylemedi.”¹³

Bu duruma göre, hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı Kerîm kadar, hatta belki daha çok hüküm bildirirler. Çünkü Hz. Peygamber de emretmiş, yasaklamış, uyarılmış ve müjdelemiştir.¹⁴ Bir hadiste şöyle buyrulur: “Sizden biriniz ki birle koltuğuna yaslanarak, Allah, Kur'an'da olanlardan başka bir şeyi haram kılmamıştır mı sanıyor? Dikkat edin! Ben de emrettim, hüküm koydum ve yasakladım. Onlar (sayıca) Kur'ân'ın misli gibidir. Allah, ehl-i kitap, borçlarını (harac ve cizye) verdikçe, izinsiz evlerine girmenizi ve meyvelerini yemenizi size helâl kılmamıştır.”¹⁵

Şâtibî şöyle der: “Hüküm çıkarırken yalnız Kur'ân'a bakmak ve onun bir açıklaması olan sünnete bakmamak doğru olmaz; çünkü Kur'an'da küllî hükümler yer alır. Namaz, oruç, zekât, hac gibi emirleri açıklamak için sünnete başvurmak kaçınılmazdır.”¹⁶

Sünnet, hüküm çıkarmada bağımsız bir kaynak teşkil eder. Sünnetin bir hüccet olduğunu gösteren çeşitli deliller vardır. Şöyle ki:

“Peygamber size neyi verdiyse onu alın; size neyi yasakladıysa, ondan da uzak durun.”¹⁷ **“Peygambere itaat eden Allâh'a itaat etmiş olur.”**¹⁸ **“O elçi, kendiliğinden konuşmaz; onun konuşması ancak indirilen bir vahiy iledir.”**¹⁹

6-10. âyetlerde Cebrâîl عليه السلام'ın bâzı nitelikleri ve Hz. Muhammed'e bir vahiy getirme sahnesi sunulmaktadır. Buna göre; Cebrâîl عليه السلام büyük güç sahibidir, düzgün ve güzel bir melektir, önce yüksek ufukta görünerek aşağı sarkmış ve Hz. Muhammed'e iki yay uzunluğu kadar bir mesâfe kalıncaya kadar yaklaşmıştır. Bu şeklide Allah, Cibril aracılığı ile kulu Muhammed'e vahyettiğini vahyetmiştir. Hz. Muhammed de Cibril-i Emîn'i aslı hüviyeti ile

11. Bakara, 2/195.

12. Nisâ, 4/29.

13. Şevkânî, Neylû'l-Evtâr, I, 258; bk. Bakara, 2/195.

14. Bk. Ahzâb, 33/44, 45; Sebe', 34/28.

15. Ebû Dâvud, Dâre Kutnî, İrbaz bin Sâriye'den.

16. Şâtibî, Muvâfakât, Ticaretye tab'ı, III, 369.

17. Haşr, 59/7.

18. Nisâ, 4/80.

19. Necm, 53/3-4.

bir defa Hıra dağındaki ilk vahiy sırasında bir de Mîraç'ta Sidre-i Muntehâ'nın yanında görmüştür.

Âyette, iki yay kadar yaklaşma ile Allâh'ın vahyedeceği yere olan yakınlığı kastedilir. Abdullah bin Mes'ud'dan rivâyete göre Hz. Muhammed, Cebrâil ﷺ'i asıl şekliyle altı yüz kanatlı olarak görmüştür.²⁰

Hız. Âişe'den rivâyete göre, o şöyle demiştir: "Muhammed ﷺ Rabbi'ni gördü diyen kimse büyük yanlışlığa düşmüş olur. Fakat o, Cebrâil ﷺ'i gerçek sûret ve yaratılışıyla ufku kaplamış olarak gördü." Mesrûk'un Şa'bi'den rivâyetine göre, Mesrûk Hız. Âişe'ye şöyle demiştir: "O takdirde: **"Sonra o en yüksek ufukta idi; gerçek şekliyle doğruldu. Sonra yaklaştı ve sarktı. Onunla arasındaki mesâfe iki yay kadar, hatta daha az kaldı."**²¹ âyetleri ne olacak?" Âişe dedi ki: O Cebrâil ﷺ idi. Hız. Peygamber'e erkek sûretinde geliyordu. Bu defasında, gerçek sûretinde gelmiş ve ufku kaplamıştı."²² Bâzı âlimlere göre, burada yaklaşan ve sarkan Cenâb-ı Hak'tır. Bu durumda anlam mecaz olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Öyle elçi ki pek güçlü ve Arş'ın sahibi katında çok itibârlıdır."**²³

"De ki: Cebrâil'e kim düşmansa şunu bilsin ki, daha önce gönderilen kitapları doğrulayan, mü'minlere bir rehber ve müjdeci olan Kur'ân'ı Allâh'ın izniyle senin kalbine o indirmiştir."²⁴

"Şüphesiz bu (Kur'an), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu uyarıcılardan olası diye, senin kalbinin üzerine, apaçık Arapça bir dille Rûhu'l-emîn (Cebrâil) indirmiştir."^{25 26}

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴿١١﴾ أَفَتُمَارُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَى ﴿١٢﴾

11- Gözün gördüğünü kalp yalanlamadı.

12- Onun gördükleri hakkında şimdi siz onunla tartışacak mısınız?

20. Buhârî, Tefsîr, 53/1; Müslim, İmân, 280, 281.

21. Necm, 53/7-9.

22. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 7.

23. Tekvîr, 81/20.

24. Bakara, 2/97.

25. Şuarâ, 26/192-195.

26. krş. Tevrat, Çıkış, 24 ve 26. bablar; I. Krallar, 9/13; İşaya, Bâb: 4, Hezkiyel, Bâb. 1.

11-12. âyetle, bâzı âlimlere göre Hz. Peygamber'in görüp de kalbinin yalanlamadığı, Cenâb-ı Hakk'ın cemalidir. Ebûbekir b. Şeybe'den gelen bir hadiste 11. âyetle ilgili olarak şu kayıt vardır: "Hz. Peygamber, yedi yüz kanadı olan Cebrâil عليه السلام ı gördü."²⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Bir gece kulu (Muhammed'i), Mescid-i Haram'dan kendisine bâzı âyetlerimizi gösterelim diye, çevresini bereketli kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, her türlü eksik sıfatlardan uzaktır. Şüphe yok ki O, her şeyi işitir, görür."**²⁸

"Hani Biz sana: 'Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır!' demiştik. (Mîraç'ta) sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı insanlara bir imtihan vesilesi yaptık! Biz onları korkutarak uyarıyoruz, ama bu onların azgınlıklarını daha da artırmaktan başka bir sonuç vermiyor."²⁹

وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ۖ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُتَهِّىٰ ﴿١٤﴾ عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ۖ ﴿١٥﴾ إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَىٰ ۖ ﴿١٦﴾ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ ﴿١٧﴾

13-14- Andolsun onu, Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü.

15- Me'vâ cenneti de onun yanındadır.

16- O sırada sidreyi bürüyen bürümüştü!

17- Ancak göz ne şaşı ne de sınırı aştı!

13-17. âyetlere göre Hz. Peygamber Cebrâil عليه السلام ı gerçek hüviyeti ile Mîraç gecesinde de görmüştür. "Raâ" gördü, fiilinin fâili Hz. Muhammed'e, mef'ûl zamiri ise Cebrâil عليه السلام 'a gider.

Abdullah bin Abbas رضي الله عنه, Rasûl-i Ekrem'in Allah Teâlâ'yı kalbiyle iki defa gördüğünü söylemiştir.³⁰ Ebû Zer el-Gifârî, Hz. Peygamber'e Rabbini gördün mü? diye sorduğunu, onun da, "Bir nur gördüm." dediğini nakletmiştir.³¹

27. Müslim, İmân, 281.

28. İsrâ, 17/1.

29. İsrâ, 17/60.

30. Müslim, İmân, 284, 285.

31. Müslim, İmân, 292.

Ebû Hüreyre de, **“Andolsun ki onu başka bir inişinde de gördü.”**³² âyetini açıklarken, Rasûl-i Ekrem’in Cebrâil ’ı gördüğünü söylemiştir.³³

Âyetlerde Hz. Peygamber’in Cebrâil’i bir kere de Sidretü’l-Müntehâ’da gördüğü, o sırada Sidre’nin harika şeylerle kaplı bulunduğu, Hz. Peygamber’in gözünün kaymadığı, şaşmadığı, gerçekten Rabbinin büyük âyetlerini gördüğü belirtiliyor.

SİDRETÜ’L-MÜNTEHÂ

Hz. Peygamber Mîraç olayını anlatırken Sidretü’l-Müntehâ hakkında şu bilgiyi vermiştir: *“Sonra Cebrâil beni Sidretü’l-Müntehâ’ya kadar götürdü. Sidre’yi insanı hayret ve şaşkınlık içinde bırakan öyle renkler kaplamıştı ki, onların ne olduğunu bilemem.”*³⁴

“Sidretü’l-müntehâ” son ağaç demektir. Mîraç’ta sınır çizgisindeki bir ağaç olup buradan ne melek ne başka varlık öteye geçemez. Hz. Muhammed daha ileri geçerek ilâhî iltifata mazhar olmuştur.³⁵

Sidre ağacını bürüyenin melekler veya Cenâb-ı Hakk’ın nûru olduğu yorumu yapılmıştır. İbn Mes’ud’dan rivâyet edilen bir hadîse göre Sidre ağacı yedinci kat gökte olup, yerden çıkan şeyler oraya kadar varır, oradan alınıp, aşağı götürülür. Mücâhid’in rivâyetine göre Sidre’nin dalları inci, yâkut ve zeberceddendir.³⁶

ME’VÂ CENNETİ

Sidre’nin yanında olan ve içinde durulacak bir cennettir. Meleklerin, şehitlerin ve takvâ sahiplerinin ruhlarının burada barındığı nakledilmiştir.³⁷

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“İman edip sâlih ameller işleyen kimseler için, Me’vâ cennetleri vardır ki, amellerine karşılık bir ağırlanma yeri olarak hazırlanmıştır.”**³⁸

32. Necm, 53/13.

33. Müslim, İmân, 283.

34. Buhârî, Salât, 1, Hac, 76, Enbiyâ, 5; Müslim, İmân, 163.

35. Bk. Muhammed, 47/15.

36. İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 253; Süleyman Ateş, IX, 110.

37. Beyzâvî, Necm, 53/15. âyet Tefsîri.

38. Secde, 32/19.

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴿١٨﴾

18- Andolsun ki o, Rabbinin varlığını gösteren en büyük delillerden bir kısmını gördü.

18. âyette, Hz. Peygamber'in Rabbinin en büyük âyetlerinden bir bölümünü gördüğü belirtiliyor. Mesrûk, bu konuda Hz. Âişe'ye aşağıdaki soruları sormuştur: "a) Muhammed ﷺ Rabbini gördü mü? Âişe dedi: Muhammed Rabbini gördü diyen yalan söylemiştir. Delil, En'âm, 6/103 ve Şûrâ, 42/51. âyetleridir. b) Sana, onun yarını bildiğini söyleyen kimse yalan söylemiştir. Delil; **"Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez."**³⁹ âyetidir. c) Sana, Muhammed'in bir şeyi gizlediğini söyleyen de yalan söylemiştir. Delil; **"Ey Peygamber! Sana Rabbinden indirileni tebliğ et!"**⁴⁰ âyetidir. Fakat o, iki kez Cebrâil عليه السلام'ı kendi şekliyle görmüştür."⁴¹

Abdullah bin Mes'ûd'a göre, burada Hz. Muhammed'in gördüğü en büyük âyet, efku kaplayan yeşil renkli Refref'tir.⁴²

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ ﴿١٩﴾ وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٢٠﴾

19- Şimdi siz gördünüz mü o Lat ile Uzza'yı?

20- Ve diğer üçüncüleri olan Menat'ı?

19-20. âyetlerde Mekke ve çevresinde müşriklerin taptıkları üç put isminden söz edilir.

MEKKE VE ÇEVRESİNDEKİ PUTLAR

1) Lât Putu

İbn Abbâs'a göre Lât, hacca gelenlere yemek hazırlayan erkek bir zattı.⁴³ Daha sonra onu anmak için putu yapılmış ve tapılır olmuştur. Bu Tâif'te Sekîf Kabîlesi'nin beyaz nakışlı kutsal saydıkları bir kaya (heykel) idi. Bir binâ içinde bulunan bu kayanın (heykelin) örtüsü, kapıcısı ve bakıcıları vardı.

39. Lokmân, 31/34.

40. Mâide, 5/67.

41. Buhârî, Tefsîr, 53/1.

42. Buhârî, Tefsîr, 53/1, Bed'ü'l-halk, 7.

43. Buhârî, Tefsîr, 53/2.

2) Uzza Putu

Mekke ile Tâif arasında Nahle'de sakız ağacı olup Gatafan Kabîlesi'nin bir putu idi. Uhud Savaşı'nda Müslümanlar yetmiş şehit verince, Ebû Süfyan Müslümanlara: "Bizim Uzza'mız var, sizin Uzza'nız yok." diye seslenmişti. Hz. Peygamber de yanındaki Müslümanlara: "Siz de ona, Allah bizim Mevlâmızdır. Sizin ise Mevlâ'nız yok." deyin, buyurmuştur.⁴⁴

3) Menat Putu

Kızıl deniz kenarında Medîne yakınında Sıfı'l-Bahr'da Huzeyl ve Huzaa kabîlelerinin taptığı bir put idi. Bu fetişler aynı zamanda Mekke put hanesinde de kutsanıyordu. Sözü edilen her üç putun da, dişi tanrıçalar olduğuna inanılıyordu.

GARÂNİK OLAYI

Rivâyete göre, bir gün Hz. Peygamber halkın içinde yüksek sesle, bu sürenin 19-20. âyetlerini okuduğu sırada, şeytan arkasında durup, oradaki kalabalığa şu sözleri işittirdi: "Bunlar yüce turnalardır. Şefaati umulur." Turna, yükseklerden uçar ve Araplarca kutsal kuş sayılırdı. Hz. Peygamber bundan sonra secdeye vardığından, müşrikler bunun bir uzlaşma ve putlarını yüceltme ifâdesi olduğunu sandılar ve onlar da secde ettiler. Daha sonra, bu haber Hz. Peygamber'e ulaştığında, böyle bir şeyi asla okumadığını söyledi ve iş belirsizleşti. Buna "Garânik olayı" denir.⁴⁵ Hadis: Ebû Hüreyre'den; "Kim Lat ve Uzza'ya yemin olsun, derse, hemen Lâ ilâhe illâllah (Allah'tan başka ilâh yoktur) desin."⁴⁶

Garânik olayı ile ilgili olarak Elmalılı şu tespiti yapar: Hac sûresinde bulunan, "**Senden önce hiçbir rasûl ve nebî göndermemiştik ki o (bir şey) arzu ettiği zaman, şeytan onun arzusu içine mutlaka (bir düşünce) atmış olmasın.**"⁴⁷ âyetinin tefsirinde Taberî ve Zemahşerî gibi bâzı müfessirler, kendilerine yakışmayacak şekilde قیل lafzıyla bir hikâye anlatmışlardır ki, o da şöyledir: Güyâ Necm sûresi indiğinde, Rasûlullah Harem-i Şerif'te onu okumuş ve sonunda mü'minlerle birlikte müşrikler de secdeye kapanmışlardır. İşte bu sırada, "**Üçüncü olarak öteki put Menat'ı.**"⁴⁸ âyetinden son-

44. Buhârî, Megâzî, 17.

45. Muhammed Hamidullah, Aziz Kur'an, Necm, 53/20, dipnot.

46. Buhârî, Tefsir, 53/2.

47. Hac, 22/52.

48. Necm, 53/20.

ra, “onlar, ulu ak kuğulardır. Herhalde şefaatleri umulur.” sözü de yanlışlıkla işitilmiş, ancak şeytan tarafından atılan bu sözü Allah Teâlâ neshedip (ortadan kaldırıp) âyetlerini onun tasallutundan korumuştur.⁴⁹ Bu hikâyeyi anlatan tefsirciler, şeytanların her türlü taarruzlarına karşı ilâhî vahyin gücünü ve nasıl korunduğunu anlatmak istemişlerdir.

Ebû Hayyan der ki: “Bu kıssa, Sîret-i Nebeviyye derleyicisi Muhammed b. İshak’tan sorulduğunda o, bunun zındıkların uydurmasından ibâret olduğunu söylemiş ve konuyla ilgili bir de kitap kaleme almıştır.”⁵⁰ Hâfız Ebûbekir, Ahmed b. Huseyn el-Beyhakî de demiştir ki: “Bu kıssa, nakil yönünden sâbit değildir ve râvileri de yalancılıkla itham edilmiştir. Bu yüzden sahih hadis kitapları ve diğer hadîse dâir eserlerde onlardan bir şey zikredilmemiştir. Şu hâlde bu sözün atılması vâciptir. Onun içindir ki ben kitabımı ondan uzak tuttum.”⁵¹

الْكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْأُنْثَى ﴿٢١﴾ تِلْكَ إِذَا قِسْمَةٌ ضِيزَى ﴿٢٢﴾

21- Demek ki, erkek olan size, dişi olan Allâh’a, öyle mi?

22- Bu ne kadar haksız bir paylaşım!

21-22. âyetlerde, Mekke müşriklerinin kızları Allâh’a isnat edip, erkek çocuklarını kendilerine ayırmaları kınanıyor. Allâh’ın bu gibi taksime ve değerlendirmeye ihtiyacı olmadığı bildiriliyor.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar kızları Allâh’a yakıştırmıyorlar. Hâşâ, O böyle şeylerden uzaktır. Çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar!”**⁵²

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ
إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ
الْهُدَى ﴿٢٣﴾ أَمْ لِلْإِنْسَانِ مَا تَمْتَلِىٰ ﴿٢٤﴾ فَلِلَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

49. Taberî, XVII, 131, 132; Zemahşerî, III, 19.

50. Ebû Hayyan, VI, 381-382.

51. Elmalılı, Tefsir, VII, 313.

52. Nahl, 16/57.

23- Bunlar, sizin ve atalarınızın taktığı boş adlardan başka bir şey değildir. Allah onların ilâhlığı hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar sâdece zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Hâlbuki kendilerine Rab'leri tarafından yol gösterici gelmiştir.

24- Yoksa insan her arzu ettiği şeye sahip olacağını mı sanıyor?

25- Âhîret de dünya da Allâh'ındır.

23-25. âyetlere göre, müşriklerin bütün inanç bozuklukları, tapınmak için put îcâd etmeleri kendilerinin ve atalarının taktığı adlardan ibâret olup, bir delile değil, zan ve tahmine dayanmaktadır. Artık insanları bu gibi asılsız inançlardan arındırmak için yol gösteren bir peygamber gelmiştir, ona uymak gerekir. Çünkü sonuç olarak dünya da âhîret de Allâh'a âittir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Hûd) dedi: **“Artık, size Rabbinizden bir azap ve bir gazap inmiştir. Allâh'ın, kendilerine tapılacağına dâir hiçbir delil indirmedığı, adlarını sizin ve atalarınızın uydurduğu isimlerden ibâret ilâhlarınız hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse o azâbı bekleyin, sizinle beraber ben de beklemekteyim!”**”⁵³

“Siz, Allâh'ı bırakıp da sizin ve atalarınızın uydurduğu birtakım boş isimlere tapıyorsunuz. Allah onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Hüküm yalnız Allâh'ındır. O, sâdece kendisine kulluk etmenizi emretmiştir. İşte gerçek din budur. Ama insanların çoğu bilmezler.””⁵⁴

“Yeryüzündeki kimselerin çoğuna uyacak olursan, onlar seni Allâh'ın yolundan saptırırlar. Çünkü onlar sâdece zanlarına göre hareket ederler ve yalnız tahmin yürütürler.””⁵⁵

“Şüphesiz âhîret de dünya da Bizimdir.””⁵⁶

53. Hûd, 11/71.

54. Yûsuf, 12/40.

55. En'âm, 6/116.

56. Leyl, 92/13.

﴿ BÂB 2 ﴾

**ŞEFAAT, MELEKLERİN CİNSİYETİ, ALLÂH'IN İLMİ,
HER ŞEYİN O'NA AİT OLMASI, BÜYÜK GÜNAHLARDAN
KAÇINANLARIN BAĞIŞLANMASI**

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ
 أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى ﴿٢٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
 لَيَسْمُونَهُ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةً الْأُنثَى ﴿٢٧﴾ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ
 إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٢٨﴾ فَأَعْرِضْ عَنْ مَنْ
 تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ﴿٢٩﴾ ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ
 الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ اهْتَدَى
 ﴿٣٠﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَسَاءُوا بِمَا
 عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا بِالْحُسْنَى ﴿٣١﴾ الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ
 الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ
 إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْتُهُ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُرْكُوا
 أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ انْقَى ﴿٣٢﴾

26- Göklerde nice melekler var ki onların şefaathleri, dilediği ve râzı olduğu kimseler için izin vermesi dışında bir fayda vermez!

27- Âhirete îmân etmeyenler, meleklerle dışilerin adlarını takıyorlar.

- 28- Hâlbuki onların bu konuda hiçbir bilgileri yoktur. Sâdece zanna uyuyorlar. Zan ise şüphesiz ki gerçek karşısında hiçbir şey ifâde etmez.**
- 29- Sen, Bizi anmaktan yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselere aldırma!**
- 30- Onların ilimden erişebildikleri işte bu kadardır! Şüphesiz senin Rabbin, yolundan sapanı çok iyi bilir; doğru yolda olanı da en iyi bilen O'dur.**
- 31- Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Bu, Allâh'ın, kötülük yapanları yaptıklarıyla cezâlandırması, güzel davrananları da daha güzeliyle mükâfatlandırması içindir.**
- 32- Bâzı küçük kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, bil ki Rabbin bağışlaması bol olandır. Sizi topraktan yarattığında da, anelerinizin karnında siz birer cenin hâlinde iken de sizi en iyi bilen O'dur. Bunun için siz kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.**

26. âyete göre, meleklerin şefaate edebilmesi de ancak Allâh'ın izni ile olur. Allah Teâlâ kendisinden hoşnut ve râzı olduğu kimse için şefaate izni verebilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey İsrâiloğulları! Size verdiğim nîmetimi ve sizi bir zamanlar âlemlere üstün kıldığımı hatırlayın! Öyle bir günden sakının ki, o günde hiç kimse başkası için bir ödemedede bulunamaz, kimseden şefaate kabûl olunmaz, kimseden fidye alınmaz; onlara hiçbir yardım da yapılmaz.”**⁵⁷

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. İzni olmadan, O'nun katında şefaate edecek olan kimdir?”⁵⁸

“Öyle bir günden sıkının ki, o gün kimse kimsenin cezâsını çekmez, kimseden şefaate kabûl edilmez ve ondan fidye de alınmaz.”⁵⁹

57. Bakara, 2/47-48.

58. Bakara, 2/255.

59. Bakara, 2/48, 123.

“Ey îmân edenler! İçinde ne alışverişin, ne dostluğun ve ne de şefaatin olmadığı gün gelmeden önce, size rızık olarak verdikleri-mizden Allah yolunda harcayın..”⁶⁰

Kıyâmet günü peygamberler yanında, velî, şehit ve bildikleri ile amel eden îmân ve ihlâs sahibi âlimler gibi, Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmış kimselere de şefaât etme izni verilebileceği bildirilir.⁶¹

Hadislerde şöyle buyrulur: *“Her Peygamberin bir duâsı vardır. Ben ise duâmı kıyâmet gününde ümmetime şefaât için saklamak istiyorum.”⁶²*

“Kur'ân'ı okuyunuz, şüphesiz ki o kıyâmet gününde sahibine şefaâtçı olarak gelecektir.”⁶³ Abdullah bin Mes'ud ؓ'den gelen rivâyet şöyledir: *“Kim Allah Kitabından bir harf okursa, ona bir hasene vardır. Hasene de on katıyladır. Ben (elif-lâm-mîm) bir harftir, demiyorum. Fakat (elif) bir harftir, (lâm) bir harftir, (mîm) bir harftir.”⁶⁴*

27-28. âyetlerde âhirete inanmayanların, bir delile dayanmadan, sırf zanlarına uyarak meleklerle kadın adları vermeleri kınanmakta, zannın insana gerçek bilgi kazandırmayacağı belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar kızları Allâh'a yakıştırmıyorlar. Hâşâ, O böyle şeylerden uzaktır. Çok sevdikleri erkek çocukları da kendilerine malediyorlar!”⁶⁵**

“Yeryüzündeki kimselerin çoğuna uyacak olursan, onlar seni Allâh'ın yolundan saptırırlar. Çünkü onlar sâdece zanlarına göre hareket ederler ve yalnız tahmin yürütürler.”⁶⁶

Ebû Hüreyre ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuş-tur: *“Kötü zandan sakınınız. Çünkü kötü zan sözlerin en yalan olanıdır. Başkalarının gizli hâllerini ve ayıplarını araştırmayın, birbirinize karşı övünüp böbürlenmeyin, birbirinizi kıskanmayın, birbirinize kin tutmayın, bir-birinizden yüz çevirmeyin. Ey Allâh'ın kulları! Kardeş olunuz.”⁶⁷*

60. Bakara, 2/254.

61. Bk. Bakara, 2/255; Yûnus, 10/3; Meryem, 19/87; Tâhâ, 20/109; Zuhruf, 43/86; Enbiyâ, 21/27, 28; Buhârî, Cihâd, 189; Müslim, İmâre, 6.

62. Buhârî, Deavât, 1, Tevhid, 31; Müslim, İmân, 86.

63. Müslim, Salâtü'l-müsâfirîn, 42, H. No: 252.

64. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'an, 16, H. No: 2910. Şefaât konusunda geniş bilgi için bk. Bakara, 2/255.

65. Nahl, 16/57.

66. En'âm, 6/116.

67. Buhârî, Edeb, 58, Ferâiz, 2; Müslim, Birr, 28.

29-31. âyetlerde, Hz. Peygamber'den, Allâh'ı anmaktan yüz çevirenlere aldırmaması istenmekte, onların bilgi ve kavrama düzeylerinin bu kadar olduğu, Allâh'ın her şeyi bildiği, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin Allâh'a âit olduğu, O'nun kötülüğün cezâsını aynıyla, iyiliğin karşılığını ise daha güzeliyle vereceği belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Öldükten sonra huzûrumuza çıkaracaklarına inanmayan, dünya hayatına râzı olup, onunla huzur bulanlarla, Bizim âyetlerimize ilgisiz kalanlara gelince; kazandıkları günahlar yüzünden onların varacakları yer cehennemdir!”**⁶⁸

“Kalbini Bizi anmaktan gâfil kıldığımız, nefsinin isteklerine uyan ve işi gücü aşırılık olan kimselere itaat etme!”⁶⁹

“Şüphesiz ki senin Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir; doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur.”⁷⁰

“Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücâdele et! Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir. Doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur.”⁷¹

“Doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları çok iyi bilir; doğru yolda olanları da en iyi bilen O'dur.”⁷²

“Allâh'ın huzûruna çıkarılacağınız günden sakının! O gün herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilir ve onlar asla haksızlığa uğratılmazlar!”⁷³

الَّذِينَ يَجْتَبُونَ كِبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ
الْمَغْفِرَةِ ۚ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْتَهَ فِي
بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ ۚ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ ۚ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى ۚ ﴿٣٢﴾

32- Bâzı küçük kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınanlara gelince, bil ki Rabbin bağışlaması bol olandır. Sizi topraktan yarattığında da,

68. Yûnus, 10/7-8.

69. Kehf, 18/28.

70. En'âm, 6/117.

71. Nahl, 16/125.

72. Kalem, 68/7.

73. Bakara, 2/281.

annelerinizin karnında siz birer cenin hâlinde iken de sizi en iyi bilen O'dur. Bunun için siz kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.

32. âyete göre, Allah Teâlâ'nın büyük günahlardan sakınanların küçük günahlarını affedebileceği, çünkü O'nun insanın hâlini daha anne karnında bir cenin iken bildiği, bu yüzden insanın kendini temize çıkarmaya çalışmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Burada, Hz. Âdem'in topraktan yaratılışı, insanın ana karnındaki durumu, aslındaki zayıflığı hatırlatılarak, kendini beğenip gurura kapılmaması istenmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer siz yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, Biz diğer kusurlarınızı örter ve sizi güzel bir makâma koyarız.”**⁷⁴

“Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Oysa Allah dilediğini temize çıkarır ve hiç kimseye zerre kadar haksızlık yapılmaz.”⁷⁵

“Allâh'ın indirdiği kitabın bâzı kısımlarını gizleyen ve onu az bir paha ile değişenler yok mu! İşte onlar karınlarına cehennem ateşi dolduruyorlar. Kıyâmet günü Allah onlarla konuşmaz ve onları temize de çıkarmaz. Onlar için can yakıcı bir azap vardır.”⁷⁶

Sahâbilerden birisi yeni doğan çocuğuna “iyi kadın, birru ihsan sahibi kadın” anlamında “Berre” adını vermişti. Hz. Peygamber, **“Kendinizi temize çıkarmayın, Allah sizin iyi olanlarınızı daha iyi bilir.”**⁷⁷ âyetini okuyarak, çocuğa Zeyneb adını vermiştir.⁷⁸ Günahkâr kadın anlamında “Âsiye” adı verilen başka bir kadının adını da “Cemîle (Güzel kadın)” adıyla değiştirmiştir.⁷⁹

Hız. Peygamber'in yanında bir adamdan söz edilmiş, orada bulunanlardan birisi onu aşırı bir şekilde övmüştü. Rasûl-i Ekrem ﷺ bu durumdan hoşlanmamış ve şöyle buyurmuştur: **“Sizden biriniz mutlaka arkadaşını övecekse, eğer söylediği gibi olduğuna kesin olarak inanıyorsa, zannedersen o şöyle iyidir, böyle iyidir, desin. Esasen onu hesâba çekecek olan Allah'tır. Allâh'a karşı hiç kimse kesin olarak temize çıkarılamaz.”**⁸⁰

74. Nisâ, 4/31.

75. Nisâ, 4/49.

76. Bakara, 2/174.

77. Necm, 53/32.

78. Müslim, Âdâb, 17-19; Ebû Dâvûd, Edeb, 62; Tirmizî, Edeb, 26.

79. Müslim, Âdâb, 15.

80. Buhârî, Şehâdât, 16, Edeb, 54; Müslim, Zühd, 65.

BÜYÜK GÜNAHLAR

Âyetteki, “kebâir” büyük günahlar demektir. Cenâb-ı Hak, büyük günahlardan kaçınanların, birtakım küçük günah ve hatâlarını örtebilir.⁸¹ “Fevâhiş” fâhişe’nin çoğuludur. Fâhişe; kötülüğü gâyet açık olan hareket ve davranıştır. Fevâhiş, aşırı derecede çirkin işlerdir ki genellikle zinâ fiiline fâhişe ve fuhş denir.

Ehl-i sünnet inancına göre büyük günah işleyen kimse, bu günahın haramlığını inkâr etmediği sürece günahkâr mü’min sayılır. Kısaca büyük günah kişiyi dinden çıkarmaz. Günahın durumuna ve çeşidine göre, uygun Tevbe yoluna yönelirse, Allah Teâlâ kendisini bağışlayabilir.

Bir hadiste büyük günahlar üç olarak zikredilmiştir. “Size büyük günahların en büyüklerinden haber vereyim mi? Onlar; Allâh’a ortak koşmak, ana-babaya âsî olmak ve yalancı şâhitlik etmektir.”⁸² Başka bir hadiste bu sayı yediye çıkar: “Helâk edici yedi gûnahtan sakınınız. Sahâbenin bunlar nelerdir? sorusuna Hz. Peygamber şu cevabı vermiştir: Allâh’a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, ribâ (fâiz) yemek, yetim malı yemek, şiddet zamanında savaştan kaçmak, iffetli ve îman sahibi bir kadına zinâ iftirasında bulunmaktır.”⁸³ Başka hadislerde bu yedi günaha şunların da eklendiği görülür: Ana-babaya itaatsizlik, zinâ etmek, yalancı şâhitlik yapmak, Mescid-i Haram’da günah işlemek ve yalan yere yemin etmek.⁸⁴

Küfür ve şirk dışındaki bir büyük günahı işleyen kimse, bunu helâl saymadığı sürece, günahından dolayı küfre düşmez. Belki fâsık ve âsî mü’min olur. Bu kimse için ölünceye kadar Tevbe kapısı açıktır. Yüce Allah onu âhîrette dilerse bağışlar, şefaât olunmasına izin verir. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: “**Şüphe yok ki, Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar.**”⁸⁵ “**Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, diğer kusurlarınızı örter ve sizi güzel bir makâma koyarız.**”⁸⁶

Allâh’ın bağışlaması konusunda, insana en çok ümit veren âyetin aşâğıdaki âyet olduğu nakledilmiştir. “**De ki: Ey kendileri aleyhine sınırı**

81. Elmalılı, VII, 318. Bk. Nisâ, 4/31; Şûrâ, 42/37.

82. Buhârî, Edeb, 6; Tirmizî, Tefsîr, 5.

83. Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İmân, 38; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10.

84. Bk. Buhârî, Edeb, 6, Eymân, 16; Müslim, İmân, 38; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 10; Tirmizî, Tefsîr, 5.

85. Nisâ, 4/48, 116.

86. Nisâ, 4/31; bk. Necm, 53/32.

aşan kullarım! Allâh'ın rahmetinden umut kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”⁸⁷

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, Medîne'de müşriklerden bir grup Hz. Muhammed'e gelerek çok cinâyet işlediklerini ve çok zinâ yaptıklarını, kendileri için çıkış yolu olup olmadığını sormaları üzerine önce, Tevbe edip sâlih amel işleyen için cinâyet ve zinânın bağışlanma kapsamına girebileceğini bildiren âyetler inmiş,⁸⁸ daha sonra da yukarıdaki âyet inmiştir.⁸⁹

Hadiste şöyle buyrulur: “Mîraç gecesinde Rasûlullah ﷺ'e üç şey verildi: a) Beş vakit namaz, b) Bakara sûresinin sonu, c) Ümmetinden şirke düşmeden vefât edenlerin büyük günahlarının bağışlanacağı haberi.”⁹⁰

87. Zümer, 39/52.

88. Furkan, 25/68-70.

89. Buhârî, Tefsîr, 39/1.

90. Müslim, İmân, 279.

﴿ BÂB 3 ﴾

**DİNDEN DÖNMEK, MÛSÂ VE İBRAHİM'İN SAHİFELERİ,
SORUMLULUĞUN KİŞİSEL OLMASI,
HERKESİN KENDİ ÇALIŞTIĞININ KARŞILIĞINI ALMASI,
HER ŞEYİN ALLÂH'IN KUDRET ELİNDE OLMASI,
İNKÂRCI KAVİMLERDEN İBRET ALMAK**

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى^١ ﴿٣٣﴾ وَاعْطَى قَلِيلًا وَاكْذَى ﴿٣٤﴾ أَعِنْدَهُ عِلْمُ
الْغَيْبِ فَهُوَ يَرَى ﴿٣٥﴾ أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى^٢ ﴿٣٦﴾
وَابْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى^٣ ﴿٣٧﴾ أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى^٤ ﴿٣٨﴾ وَأَنْ لَّيْسَ
لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى^٥ ﴿٣٩﴾ وَأَنْ سَعْيُهُ سَوْفَ يُرَى^٦ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ
الْجَزَاءَ الْأَوْفَى^٧ ﴿٤١﴾ وَأَنْ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى^٨ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ
وَابْكَى^٩ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَآخَا^{١٠} ﴿٤٤﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزُّوجَيْنِ الذَّكَرَ
وَالْأُنْثَى^{١١} ﴿٤٥﴾ مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى^{١٢} ﴿٤٦﴾ وَأَنْ عَلَيْهِ النَّشَأَةُ الْأُخْرَى^{١٣}
﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَعْنَى وَافْتَى^{١٤} ﴿٤٨﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَى^{١٥} ﴿٤٩﴾ وَأَنَّهُ
أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى^{١٦} ﴿٥٠﴾ وَثَمُودًا فَمَا أَبْقَى^{١٧} ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ
قَبْلُ^{١٨} إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَاطْغَى^{١٩} ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى^{٢٠} ﴿٥٣﴾
فَغَشَّيْهَا مَا غَشَّى^{٢١} ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى^{٢٢} ﴿٥٥﴾ هَذَا نَذِيرٌ مِنَ
النَّذْرِ الْأُولَى^{٢٣} ﴿٥٦﴾ أَرَفَتِ الْأَرْفَةَ^{٢٤} ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ
﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ^{٢٥} ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَتَّبِعُونَ^{٢٦}
﴿٦٠﴾ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ^{٢٧} ﴿٦١﴾ فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا^{٢٨} ﴿٦٢﴾

- 33- Şimdi gördün mü o haktan yüz çevireni?
- 34- Çok az verip, sonra bunu da keseni?
- 35- Yoksa kendisinde gayb bilgisi var da görünmeyen âlemleri mi görüyor?
- 36-37- Yoksa Mûsâ'nın sayfalarında ve çok vefalı İbrahim'in sayfalarında yazılı olanlar ona haber verilmedi mi?
- 38- Şöyle ki: Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez.
- 39- İnsan için yalnız çalışmasının karşılığı vardır.
- 40- Çalışmasının karşılığı da yakında kendisine gösterilecektir.
- 41- Sonra da karşılığı ona eksiksiz ödenecektir.
- 42- Şüphesiz en son varış, Rabbinedir.
- 43- Doğrusu güldüren de ağlatan da O'dur.
- 44- Öldüren de dirilten de O'dur.
- 45-46- Muhakkak ki rahimlere atıldığında bir meni damlasından erkekli dişili çiftleri yaratan O'dur.
- 47- Şüphesiz tekrar diriltmek O'na âittir.
- 48- Zengin eden de yoksul kılan da O'dur.
- 49- Doğrusu Şi'ra yıldızının Rabbi de O'dur.
- 50- Şüphesiz ki önce gelen Âd kavmini de O helâk etti.
- 51- Semûd'u da helâk edip geriye bir şey bırakmadı.
- 52- Daha önce de Nûh kavmini helâk etmişti. Çünkü onlar çok zâlim ve pek azgındı!
- 53- Altüst edilen beldeleri de yerin dibine O geçirdi.
- 54- Onların üstüne neler çöktü neler!
- 55- Şimdi Rabbinin hangi nîmetinden şüphe edersin?
- 56- İşte bu Peygamber de, ilk uyarıcılar gibi bir uyarıcıdır.
- 57- Yaklaşan artık iyice yaklaştı!

58- Onu Allah'tan başka ortaya çıkaracak yoktur.

59- Şimdi siz bu söze mi şaşıyorsunuz?

60- Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?

61- Ve siz gaflet içinde oyalanmaktasınız!

62- Haydi Allâh'a secde edin ve O'na kullukta bulunun.

33-35. âyetlerde, Allah'tan yüz çevirip, çok ihtiyaç içinde olana az verip, daha sonra onu da kesen cimri kimseler kınanmakta, bunu kendisiyle ilgili gayb bilgisine sahip olarak mı yaptığı sorusu sorulmaktadır. Bu âyetlerin Müslüman olduktan sonra, yeniden şirke dönen Velid bin Mugîre hakkında indiği rivâyet edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gördün mü, âyetlerimizi inkâr ederek bana mutlaka mal ve çocuk verilecek diyeni? O, gayb perdesini mi araladı, yoksa Rahmân'ın katından bir söz mü aldı? Hayır, Biz onun söylediklerini yazacağız ve azâbına azap katacağız.”**⁹¹

“Yoksa yanlarında gayba âit bilgiler var da ona bakarak mı yaşıyorlar?”⁹²

“De ki: Allah'tan başka, ne göklerde ne de yerde hiç kimse gaybı bilmez. Onlar ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.”⁹³

“De ki: Ben size, Allâh'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem.”⁹⁴

“Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Onları O'ndan başka kimse bilmez. Karada ve denizde olanı da O bilir. O'nun ilmi dışında, bir yaprak bile düşmez.”⁹⁵

“Bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Çünkü içlerinden hangisi Meryem'i himâyesine alıp koruyacak diye kur'a çekmek üzere kalemlerini atarlarken, sen onların yanında değildin.”⁹⁶

91. Meryem, 19/77-79.

92. Tûr, 52/41.

93. Neml, 27/65.

94. En'âm, 6/50.

95. En'âm, 6/59.

96. Âl-i İmrân, 3/44.

GAYB

Beş duyunun algılama alanı dışında kalan ve insanın bilgi sınırını aşan şeylerdir⁹⁷ Allah, melek, cennet, cehennem gibi duyular ötesini ifâde eder. Gayba îman; öncelikle îmânın altı esasını kapsar. Allâh'a, meleklerle, kitaplara, peygamberlere, âhiret gününe ve hayırla şerrin Allah'tan geldiğine inanmak gibi

36-39. âyetlerde Hz. Mûsâ ve İbrahim'in sayfalarında yazılı olan birtakım prensiplere dikkat çekilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz Mûsâ'ya Tevrat levhâlarında her türlü öğüdü verdik; yapılacak her şeyi yazdık. Sonra da şunları söyledik: “Sen onlara sımsıkı sarıl! Kavmine de emret, o hükümlerin en güzelini alsınlar. Yakında size yoldan çıkanların yurdunun ne hâle geldiğini göstereceğim.”**”⁹⁸

“Şüphesiz bu anlatılanlar ilk sahifelerde; İbrahim ile Mûsâ'nın sahifelerinde de vardır.”⁹⁹

BAŞKASININ GÜNAH YÜKÜNÜ YÜKLENMEMEK

Burada “cezâların şahsiliği” ilkesine işaret edilir. Buna göre, bir aile ve toplulukta sâdece suçu işleyen kişi sorumlu tutulur. Diğerlerine bu suçtan bir pay geçmez. Ancak kişiyi suça iten sebepler araştırıldığında, o kişinin mensup olduğu topluluk, bu konuda kusurlu ise, onlar da bu suçtan dünyada veya âhirette payını alır. Nitekim, “kasâme, diyet” gibi tazminatların ödenmesinde aile veya kabîlenin ödemeye dâhil edilmesi, böyle bir kolektif sorumluluğun sonucudur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Herkesin kazancı yalnız kendisinedir. Çünkü hiç kimse başkasının günah yükünü yüklenmez.”**¹⁰⁰

“O gün kişi kaçır: Kardeşinden, anasından, babasından; karısından ve çocuklarından. Çünkü o gün herkesin, kendine yetecek bir işi vardır!”¹⁰¹

“Her kim hidâyet yolunu seçerse, bunu kendi iyiliği için seçmiş olur. Kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur.”

97. İsfahânî, Müfredât, III, 192.

98. A'râf, 7/145.

99. A'lâ, 87/18-19.

100. En'âm, 6/164.

101. Abese, 80/34-37.

Hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü üslenmez. Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye azap edecek değiliz.”¹⁰²

Başka bir âyette “bizim yolumuza uyun, sizin günahınızı da biz yüklenelim” diyen müşriklere cevap olmak üzere şöyle buyrulur: **“Andolsun ki onlar, hem kendi günahlarını, kendi günahlarıyla birlikte daha başka günahları da yüklenecekler ve elbette, uydurdukları şeylerden dolayı kıyâmet gününde mutlaka sorguya çekileceklerdir.”¹⁰³**

Buna göre kötülüğe sebep olma, kötülüğün yayılmasına yol açma gibi durumlarda, bu kişilerin işlediği günahlardan ve yaptıkları kötülüklerden buna sebep olanlar da sorumlu olur. Bu durum suçu “iştirak hâlinde işleme, suça ortak olma” anlamına gelir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Her kim kötü bir çıkır açarsa, onun günahı ve kıyâmete kadar onunla amel edenlerin günahı da, o çıkırı açanın boynunadır.”¹⁰⁴** krş. Tevrat, Tesniye, 24/16; Kur'an, A'lâ, 87/19.

Burada, insanın yalnız kendi çalıştığının karşılığını alacağı belirtilir. **“Herkesin kazandığı iyilik kendi lehine, kötülük de kendi aleyhine dir.”¹⁰⁵** âyeti de buna işaret eder. Ancak dünya ve âhirette vehbî (Allâh'ın vergisi) olarak verilen nice rahmet ve lütufların bulunduğu da şüphe yoktur.

Ebussuud Efendi şöyle demiştir: “Peygamberlerin şefaati, meleklerin istiğfârı, dirilerin ölümleri için yaptığı duâ ve sadakaları gibi, insanın kendi amelinden olmamakla birlikte, yararlı olduğu bilinen karşılıksız işlere gelince, bütün bunların fayda sağlaması, insanın kişinin inancına ve dine bağlılığına dayanır. İman olmayınca hiçbir şeyin yararı olamayacağı için, bunlarda da yararlı olan, gerçekte kişinin kendi inancı, gayreti ve ameli belirleyici olur.”¹⁰⁶

İNSAN EMEĞİNİN DEĞERİ

İslâm'da insan emeğine ve alın terine özel önem vermiştir. Kur'an'da; adâleti, iyiliği, insanlara muhtaç oldukları şeyleri vermeyi emreden,¹⁰⁷ emânetlerin ehline verilmesini isteyen,¹⁰⁸ ölçü ve tartının tam yapılmasını ve

102. İsrâ, 17/15. Bk. Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7; Necm, 53/38.

103. Ankebût, 29/13.

104. Dârimî, Mukaddime, 44; İbn Mâce, Mukaddime, 14; Ahmed bin Hanbel, IV, 362.

105. Bakara, 2/286.

106. Ebussuud, Tefsîr, VIII, 163.

107. Nahl, 16/90.

108. Nisâ, 4/58.

insanların haklarını eksiltmemeyi bildiren âyetler¹⁰⁹ genel anlamda emeğin değerini de kapsar.

Kur'an'da Cenâb-ı Hak rızkı vermeyi üstlenmiş,¹¹⁰ ancak insanoğlu helâl yoldan kazanmaya da teşvik edilmiştir.¹¹¹ Diğer yandan Şuayb ؑ'in konunlarını sulamada yardımcı olan Hz. Mûsâ'ya bunun için ücret teklif edilmesi,¹¹² emeğin değerine dikkat çeken âyetlerdendir.

Emekle ilgili bâzı hadisler şunlardır: "Hz. Peygamber'e hangi kazancın daha üstün olduğu sorulunca şu cevabı vermiştir: Kişinin elinin emeği ve dürüst yapılan (mebrûr) alışverişi."¹¹³ "Bir kimse kendi elinin emeğini yemekten daha hayırlı bir yemek yememiştir. Şüphesiz Allâh'ın nebîsi Dâvud peygamber de zırh yaparak kendi elinin emeğini yiyordu."¹¹⁴ "Bir işçi çalıştıran kimse, ona vereceği ücreti bildirsin."¹¹⁵ "İşçiye ücretini teri kurumadan veriniz."¹¹⁶

Aşağıdaki hadislerde sürekli sevap kazandıran amellere dikkat çekilir: "Âdemoğlu vefât edince amel defteri kapanır. Üç kişinin amel defteri açık kalır ve sevap yazılmaya devam edilir: a) Sadaka-i câriye (yol, köprü, çeşme, yararlı eğitim kurumu, aşevi gibi) sahibi olanlar, b) Kendisinden istifâde edilen ilim bırakanlar, c) Arkasından hayır duâ edecek evlat bırakanlar."¹¹⁷

"İnsanları doğru yola çağıran kimseye, kendisine uyanların sevâbı kadar sevap verilir. Ona uyanların sevaplarından da hiçbir şey eksilmez."¹¹⁸

Bir kudsî hadiste de şöyle buyrulur: "Üç kimse kıyâmet gününde beni karşılarında bulacaktır. Benim adımları verip haksızlık eden; hür insanı satıp parasını yiyen; bir kimseyi çalıştırıp da, ona ücretini vermeyen."¹¹⁹

Emeği ile geçimini sağlayacak olan işçi ve memurların maaş miktârını belirlemede Hz. Peygamber ve sahâbe döneminde; kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimseler için yapmak zorunda olduğu masraflar ve ailenin içinde yaşadığı sosyal çevre dikkate alınmıştır.

109. A'râf, 7/85.

110. Hac, 22/58; Sebe', 34/39.

111. Mâide, 5/3-5, 87; A'râf, 7/157.

112. Kasas, 28/25.

113. Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 466, IV, 141.

114. Buhârî, Büyû', 15, Enbiyâ, 37.

115. Nesâî, Eymân, 44.

116. Zeylâi, Nasbu'r-Râye, IV, 129.

117. Müslim, Vasiyet, 14; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 14; Trimizî, Ahkâm, 36; Nesâî, Vesâyâ, 8.

118. Müslim, İlim, 16. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Sünnet, 6; Tirmizî, İlim, 15; İbn Mâce, Mukaddime, 14.

119. Buhârî, Buyû', 106, İcâre, 12, 15; İbn Mâce, Rehin, 4; Ahmed bin Hanbel, II, 292.

Bir İslâm toplumunda emeği ile geçimini sağlayanlar için öngörülen hayat standardı bir hadîs-i şerifte şöyle belirlenmiştir:

“Kim bizim bir işimize tâyin olunursa, evi yoksa ev edinsin, bekârsa evlensin, hizmetçisi yoksa hizmetçi ve binitî yoksa binit edinsin. Kim bunlardan fazlasını isterse o, ya hilekârdır yahut hırsız.”¹²⁰ Buna göre, işçi ve memurlar maaşlarından yapacağı tasarruflarla mesken edinebilmeli; bekârsa evlenebilmeli; üst düzey devlet görevi ve sosyal çevresi hizmetçi istihdamını gerektiriyorsa, hizmetçi edinebilmeli ve gerektiğinde bir araç satın alabilmelidir.

Emevî Halîfelerinden Ömer b. Abdülazîz’in (ö. 101/720) geçimini maaşla sağlayanlara söylediği şu sözler yukarıdaki hadîsin uygulaması gibidir. “Herkesin barınacağı bir evi, hizmetçisi, düşmana karşı yararlanacağı bir atı ve ev için gerekli eşyası olmalıdır. Bu imkânlarla sahip bulunmayan kimse borçlu (gârim) sayılır ve zekât fonundan desteklenir.”¹²¹

Hz. Peygamber bir hadîsinde işçi-işveren ayırımı yapmaksızın mü’minin dünya ve âhiret mutluluğunu yakından ilgilendiren unsurlara şöyle işaret etmiştir: “Üç şey mü’min için mutluluk kaynağıdır. Geniş bir ev, iyi bir binit ve iyi bir eş.”¹²²

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٤٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءُ الْأَوْفَىٰ ﴿٤١﴾
وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُتَتَّبِعُ ﴿٤٢﴾ وَأَنَّ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ﴿٤٣﴾ وَأَنَّ هُوَ
أَمَاتَ وَآخَا ﴿٤٤﴾

40- Çalışmasının karşılığı da yakında kendisine gösterilecektir.

41- Sonra da karşılığı ona eksiksiz ödenecektir.

42- Şüphesiz en son varış, Rabbinedir.

43- Doğrusu güldüren de ağlatan da O’dur.

44- Öldüren de dirilten de O’dur.

40-44. âyetlerde, insanın dünyada çalıştığının karşılığını eksiksiz olarak alacağı, sonunda O’nun huzûruna çıkılacağı, güldürenin, ağlatanın, öldürenin ve diriltenin de Allah Teâlâ olduğu belirtilmiştir.

120. Ebû Dâvûd, İmâre, 10; Ahmed bin Hanbel, IV, 229.

121. Ebû Ubeyd, Emvâl, s. 556.

122. Ahmed bin Hanbel, I, 168.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Herkesin, yaptıklarına göre dereceleri vardır. Allah onlara yaptıklarının karşılığını tam olarak verecek ve kendilerine haksızlık yapılmayacaktır!”**¹²³

“Yaşatan da öldüren de O’dur. Siz sonunda O’na döneceksiniz.”¹²⁴

وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۖ ﴿٤٥﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ۖ ﴿٤٦﴾
وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشَأَ الْآخِرَىٰ ۖ ﴿٤٧﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَغْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ۖ ﴿٤٨﴾

45-46- Muhakkak ki rahimlere atıldığında bir meni damlasından erkekli dişili çiftleri yaratan O’dur.

47- Şüphesiz tekrar diriltmek O’na âittir.

48- Zengin eden de yoksul kılan da O’dur.

45-48. âyetlerde, erkek ve dişinin rahme akıtılan meniden yaratıldığı, kıyâmet günü yeniden yaratılacağı, insana dünyada nîmet verip zengin edenin de Allah Teâlâ olduğu belirtilir.

Bilindiği gibi, anne karnında çocuğun ilk teşekkülü, erkeğin menisindeki sperm hücresinin, kadının yumurta hücrecini aşılması ile olur. Kök hücrenin bölünmesi ile diğer hücreler ve organlar oluşur. Spermilerin kısa kromozomu (x) ile gösterilir ve erkeğil karakterdedir, uzun olanı ise (y) ile gösterilir ve dişil karakterlidir. Kadının yumurta hücresindeki kromozomlar ise sürekli olarak yalnız (x) yani erkeğil karakterlidir. Bu duruma göre, erkeğin (x)’i ile kadının (x)’i birleşince çocuk (xx) yani erkek, erkeğin (y)’si ile kadının (x)’i birleşince, çocuk (yx) yani kız olur. Buna göre çocuğun cinsiyetini belirleyen babadan gelen sudur.

Yukarıdaki 47. âyette “en-neş’etü’l-uhrâ” diğer yaratma demektir. Müfessirlerin çoğuna göre bununla kıyâmet günü yeniden yaratılma kasdedilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: İlâh diye taptıklarınız arasında, varlığı yoktan yaratacak ve ölümünden sonra onu yeniden dirilecek birisi var mı? De ki: Varlıkları ilk defa Allah yaratır, sonra onu çevirip yeniden diriltir. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?”**¹²⁵

123. Ahkâf, 46/19.

124. Yûnus, 10/56.

125. Yûnus, 10/34.

“Yine onlar: ‘Bizi tekrar kim diriltecek?’ diyecekler. De ki: ‘Sizi ilk defa yaratmış olan o kudret sahibi diriltecek!’”¹²⁶

“Allah, sizi de yerden ot bitirir gibi bitirmiştir. Sonra oraya sizi geri gönderecek, sonra sizi yeniden çıkaracaktır.”¹²⁷

“Bilin ki ilk defa yaratan da O’dur, sonra diriltecek olan da.”¹²⁸

“Seni yoksul bulup zengin etmedi mi? Öyleyse yetime sakın kötü davranma.”¹²⁹

وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرِىٰ ۚ ﴿٤٩﴾

49- Doğrusu Şi’ra yıldızının Rabbi de O’dur.

49. âyette sözü edilen “Şi’râ” yıldızı, şiddetli sıcakta ikizler burcundan sonra doğan bir yıldız olup, Süddî’nin rivâyetine göre Huzaa Kabilesi bu yıldızla tapıyordu. Bu nedenle Allah, onların taptıkları bu varlıkların da Rabbi olduğunu bildirmiştir. Arapların bu Şi’râ yıldızından şans umdukları ve şanslarının açılması için buna taptıkları anlaşılmaktadır.

Günümüz astronomi biliminde bu yıldızın Sirius olduğu kabûl edilmektedir. Bu, gezegenler dışında gökyüzünün en parlak yıldızı, daha doğrusu yıldız sistemidir. Tarih boyunca birçok hurâfeye kaynaklık etmiştir, günümüzde de etmektedir. Sûrenin yıldızla yeminle başlayıp, bu âyette Allah Teâlâ’nın Şi’ra yıldızının da Rabbi olduğuna dikkat çekmesi, bütün yıldızla tapan veya yıldızlardan çeşitli anlamlar çıkarmaya çalışanlar için bir uyarı niteliğindedir.

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ۚ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودَ إِذْ سَفَحُوا بَنِيَّ الْأَرْضِ أَهْلِيَّاءَ ۚ ﴿٥١﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِّن قَبْلُ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ۚ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ۚ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّيْهَا مَا غَشَّىٰ ۚ ﴿٥٤﴾ فَبَآئِيَ الْآءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ۚ ﴿٥٥﴾

50- Şüphesiz ki önce gelen Âd kavmini de O helâk etti.

51- Semûd’u da helâk edip geriye bir şey bırakmadı.

126. İsrâ, 17/51.

127. Nûh, 71/17-18.

128. Burûc, 85/13.

129. Duhâ, 93/8-9.

52- Daha önce de Nûh kavmini helâk etmişti. Çünkü onlar çok zâlim ve pek azgındı!

53- Altüst edilen beldeleri de yerin dibine O geçirdi.

54- Onların üstüne neler çöktü neler!

55- Şimdi Rabbinin hangi nîmetinden şüphe edersin?

50-55. âyetlerde, daha önce helâk edilen Âd, Semûd, Nûh kavmi ve altı üstüne getirilen ve yerle bir edilen kasabalar örnek verilerek bunlardan ibret alınması isteniyor. İlk Âd, Hûd عليه السلام'ın kavmi olup Arabistan'ın güneyinde yaşamıştır. İkinci Âd ise "İrem" dir.¹³⁰

Nûh عليه السلام'ın kavmi de, aralarında yüzyıllarca kaldığı hâlde ona inanmamışlar ve olanca eziyeti yapmışlardı. Sonunda gemiye alınan sınırlı sayıda ki mü'minler dışında insanlık âlemi genel bir felâket yaşamıştır.

Yukarıdaki 53. âyette zikredilen yerler, Sodom ve Gomora şehirlerinin meydana getirdiği metropol olup, Lût عليه السلام döneminde yerle bir edilmiştir. Âyette, **"Üstünü altına getirdik."**¹³¹ ifâdesi bunu gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Yoksa senin Rabbin, halkı iyiliği emredip kötülüğe engel olan ülkeleri haksız yere helâk edecek değildir."**¹³²

"Onlara, kendilerinden önce yaşayanların; Nûh kavminin, Âd ve Semûd'un, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan kasabaların haberi gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı."¹³³

"Firavun, ondan öncekiler ve altı üstüne getirilmiş beldeler halkı (Lût kavmi), hep o günahı işlediler! Böylece Rab'lerinin peygamberlerine karşı geldiler. O da onları pek şiddetli bir şekilde yakalayiverdi!"¹³⁴

"(Ey insanlar ve cinler!) O hâlde Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?"¹³⁵

130. Bk. Fecr, 89/6-7.

131. Hûd, 11/82.

132. Hûd, 11/117.

133. Tevbe, 9/70.

134. Hâkka, 69/9-10.

135. Rahmân, 55/13.

هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذْرِ الْأُولَى ﴿٥٦﴾

56- İşte bu Peygamber de, ilk uyarıcılar gibi bir uyarıcıdır.

56. âyetle, bu uyarıcının da önceki uyarıcılar gibi olduğu belirtilir. Bunun Hz. Muhammed veya Kur'ân-ı Kerîm olduğu yorumları yapılmıştır. İlgili âyet te şöyle buyrulur: **“De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sâdece bana vahyedilene uyarım. Çünkü ben sâdece apaçık bir uyarıcıyım.”**¹³⁶

Yukarıda 53/36. âyetten itibâren haber verilenler, Hz. Mûsâ ve İbrahim'in sahifelerindeki uyarılara benzemektedir.

أَزِفَتِ الْأَزِفَةُ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنْتُمْ سَامِدُونَ ﴿٦١﴾

57- Yaklaşan artık iyice yaklaştı!

58- Onu Allah'tan başka ortaya çıkaracak yoktur.

59- Şimdi siz bu söze mi şaşıyorsunuz?

60- Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz?

61- Ve siz gaflet içinde oyalanmaktasınız!

57-61. âyetlerde, kıyâmetin iyice yaklaştığı, bununla birlikte onu yalnız Allah Teâlâ'nın ortaya çıkarabileceği, yeniden dirilme inancına şaşmak, gafleti bırakıp günahlar konusunda dikkatli davranmak gerektiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanların hesâba çekilme vakti yaklaştı. Oysa onlar hâlâ gaflet içinde haktan yüz çeviriyorlar.”**¹³⁷

“Ve gerçek vaadin vakti yaklaştığında, kâfirlerin gözleri dehşetten donakalacak! “Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz bu konuda gaflet içindeydik. Aslında biz kendimize yazık etmişiz!”(diyecekler).”¹³⁸

136. Ahkâf, 46/9.

137. Enbiyâ, 21/1.

138. Enbiyâ, 21/97.

“Onları o yaklaşmakta olan kıyâmet günü hakkında uyar ki, o gün yürekler ağızlara gelir, yutkunup dururlar. Artık zâlimler için ne candan bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefaâtçi bulunur!”¹³⁹

“Onlar, kıyâmet gününün âniden başlarına gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Şüphesiz onun alâmetleri belirmiştir. Öyleyse, o kıyâmet kendilerine gelip çatınca ibret almaları neye yarar?”¹⁴⁰

“Kıyâmet saati yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar ise ne zaman bir mucize görseler yüz çevirirler ve ‘Bu eskiden beri devam ede gelen bir sihir!’ derler.”¹⁴¹

“Eğer şaşacağın bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: ‘Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?’ demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.”¹⁴²

“Öyleyse kazandıkları günahlar yüzünden az gülsünler, çok ağlasınlar!”¹⁴³

“Hayır, sen Allâh’ın kudretine hayran kaldın, onlarsa alay ediyorlar! Onlar kendilerine öğüt verildiği zaman, öğüt almazlar. Bir mucize gördükleri zaman da, onu eğlence konusu yaparlar.”¹⁴⁴

فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَاعْبُدُوا ﴿٦٢﴾

62- Haydi Allâh’a secde edin ve O’na kullukta bulunun.

62. âyette, mü’minlerden Allâh’a secde etmeleri ve O’na kullukta bulunmaları istenmektedir. Sürenin bu son âyeti secde âyeti olup, bunu okuyan ve dinleyenlerin secde yapması gerekir. Buna tilâvet secdesi denir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Rabbinin katında bulunanlar, elbette büyüklük taslayıp O’na kulluk etmekten geri durmazlar. O’nu tesbih eder ve yalnız O’na secde ederler.”¹⁴⁵**

139. Mü’min, 40/18.

140. Muhammed, 47/18.

141. Kamer, 54/1-2.

142. Ra’d, 13/5.

143. Tevbe, 9/82.

144. Sâffât, 37/12-14.

145. A’râf, 7/206.

“Onlar, Allâh’ın yarattığı şeylerin gölgelerinin nasıl sağdan, soldan sürünerek, Allâh’a secde ederek döndüğünü görmediler mi? Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve melekler Allâh’a secde ederler, onlar büyüklük taslamazlar. Çünkü onlar üstlerindeki Rab’lerinden korkarlar ve kendilerine emredileni yaparlar.”¹⁴⁶

“Göklerde ve yerde bulunanların kendileri ve gölgeleri ister istemez sabah akşam Allâh’a secde ederler.”¹⁴⁷

H. Peygamber ﷺ’den şöyle rivâyet olunmuştur: “Âdemoğlu secde âyetini okuyup da secde ettiği zaman Şeytan ağlayarak çekilir ve kendi kendine ‘vay!’ diyerek hayıflanır, bu adam, secde ile emrolundu, secde etti, ona cennet var, bense secde ile emrolundum isyan ettim, bana da ateş var!”¹⁴⁸

Abdullah bin Abbas ؓ’den rivâyete göre, H. Peygamber Necm sûresinde secde etmiş ve diğer müslümanlar, müşrikler ve cinler de secde etmiştir. İnsan, hayvan ve cansız varlıklara âit olmak üzere iki çeşit secde vardır. a) İradeyle olan secde. Bu, yalnız insana mahsustur. Bu âyet-te olduğu gibi. b) Teshîrî secde. Bu, insan, hayvan, bitkiler ve cemâdata âittir. Varlıkların, fâil ve hâkim olan Allâh’ın yaratıkları olduğunu sessizce ifâde etmesidir.¹⁴⁹

Garânik olayı ile ilgili olarak İbn Mes’ud şöyle demiştir: “Kendisinde secde bulunarak, ilk inen Necm sûresidir. Orada, Rasûlullah ﷺ secde etti, bir adam dışında, arkasında olanlar secde etti. O adamı, avucuna aldığı bir toprağa secde ederken gördüm. Bundan sonra onu kâfir olarak öldürülürken gördüm ki, bu kişi Ümeyye bin Halef’tir.”¹⁵⁰

146. Nahl, 16/48-50.

147. Ra’d, 13/15.

148. Müslim, İmân, 133; İbn Mâce, İkâmet, 70; Ahmed bin Hanbel, II, 443.

149. Bk. Ra’d, 13/15; Nahl, 16/49; Necm, 53/20 dipnot.

150. Buhârî, Tefsîr, 53/4.

سُورَةُ الْقَمَرِ

KAMER
SÛRESİ

Kamer sûresi Mekke döneminde inmiş olup, 55 âyettir. Yalnız 32, 44-46. âyetlerin Medîne’de indiği rivâyet edilmiştir. İlk âyette ayın yarılmasından söz edildiği için, sûreye “Kamer (Ay)” adı verilmiştir. Sûrenin başında ve sonunda kıyâmet hakkında uyarılar bulunur. Özellikle ayın yarılması mucizesi, kıyâmetin yaklaştığı, geçmiş kavimlerin kıssaları, küfür ehlinin ve takvâ sahiplerinin âhirette karşılaşacakları muameleyle ilgili uyarı ve müjdeler yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**AYIN YARILMASI, KÂFİRLERİN KABİRLERDEN KALKIŞI,
NÛH KAVMİ VE GEMİ, ÂD KAVMİ,
KUR'AN'DAN ÖĞÜT ALMAK**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ﴿١﴾ وَانْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ ﴿٢﴾ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ ﴿٣﴾ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْآنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ ﴿٤﴾ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ التُّذُرُ ﴿٥﴾ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ يُومَ يَذْغُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَكِرٍ ﴿٦﴾ خُشْعًا أَبْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُتْتَشِرٌ ﴿٧﴾ مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ﴿٨﴾ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ﴿٩﴾ فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ ﴿١٠﴾ فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَمِرٍ ﴿١١﴾ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ﴿١٢﴾ وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ الْأَوَاجِ وَدُسِرَ ﴿١٣﴾ تَجَرَّى بِأَعْيُنِنَا جَزَاءَ لِمَنْ كَانَ كُفِرَ ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿١٥﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿١٧﴾ كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿١٨﴾

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمِ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾
 تَنْزِعُ النَّاسَ^١ كَانَهُمْ^٢ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي
 وَنُذُرِ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسْرُنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿٢٢﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Kiyâmet saati yaklaştı ve ay yarıldı.
- 2- Onlar ise ne zaman bir mûcize görseler yüz çevirirler ve “Bu eskiden beri devam ede gelen bir sihir!” derler.
- 3- Onlar yalanladılar ve nefislerinin tutkularına uydular. Oysa her iş yerini bulacaktır.
- 4- Andolsun ki onlara, kötülükten sakındıracak nice önemli haberler gelmiştir.
- 5- Bunlar üstün bir hikmettir. Fakat uyarılar fayda vermiyor!
- 6- Sen onlara aldırma! Gün gelir, davetçi onları alışkın olmadıkları bir şeye çağırır.
- 7- Onlar sanki etrafa yayılmış çekirge sürüsü gibi, ürkek bakışlarla kabirlerinden çıkarlar.
- 8- Davetçiye doğru koşarlar. Kâfirler: “İşte bu, çok çetin bir gün!” derler.
- 9- Onlardan önce Nûh kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu yalanladılar. ‘O, bir mecnun’ dediler ve o görevinden engellendi.
- 10- Bunun üzerine Nûh Rabbine: “Şüphesiz ki ben yenik düştüm, bana yardım et!” diye duâ etti.
- 11- Biz de sağanak sağanak boşalan yağmurla göğün kapılarını açtık.
- 12- Yerden de kaynaklar hâlinde sular fışkırttık. Her iki su kütlesi, belirlenen iş için birleşti.
- 13- Nûh’u, tahtadan yapılmış çivilerle perçinlenmiş gemi üzerinde taşıdık.
- 14- Kendisine karşı nankörlük edilmiş olan kulumuza bir ödül olmak üzere gemi, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.

- 15- Andolsun ki Biz onu bir ibret olarak bıraktık; var mı düşünüp öğüt alan?**
- 16- Benim azâbım ve uyarılarım nasılmış!**
- 17- Andolsun Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?**
- 18- Âd kavmi yalanladı da azâbım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)!**
- 19- Biz, uğursuzluğu devam eden bir günde, onların üstüne dondurucu bir rüzgâr saldı.**
- 20- Öyle ki o rüzgâr insanları, sanki köklerinden sökülmiş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.**
- 21- Benim azâbım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)!**
- 22- Andolsun Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?**

1-2. âyetlerde kıyâmetin yaklaştığı, bunun belirtisi olarak ayın ikiye yarıldığı, ancak müşriklerin gördükleri her mûcizeden yüz çevirip, onu bir sihir olarak niteledikleri belirtilir. Hz. Peygamber ashâbına kıyâmetin ne kadar yaklaştığını belirtmek üzere şehâdet parmağı ile orta parmağını göstererek şöyle buyurmuştur: “Benimle kıyâmetin arası, şu iki parmağın arası kadar yaklaştığı bir zamanda ben peygamber olarak gönderildim.”¹

Hicretten beş yıl kadar önce, Mekke müşriklerinin mûcize istemesi üzerine Allâh'ın elçisi eliyle aya işaret edince ay ikiye ayrılmış, 1-2 saat süreyle o şekilde kalmıştır. İşte ilk iki âyet bunun üzerine inmiştir. Bu olayı Abdullah bin Mes'ud ve Cübeyr bin Mut'im bizzat görerek, diğer pek çok güvenilir sahâbe de sağlam yolla nakletmişlerdir.² İbn Hâcer ve Kadı İyaz ayın ikiye yarıldığına dâir hadislerin, anlamca tevatür sınırına ulaşıp, kesinlik ifâde edecek bir dereceye yakın olduğunu zikretmişlerdir.

Abdullah bin Mes'ud ؓ'den rivâyete göre, kendisi Hz. Peygamber ﷺ'le birlikte Mina'da yürürken Ay, iki parçaya ayrılmış bir parçası dağın öbür tarafında, diğeri beri tarafında kalmış, Peygamber ﷺ “Şâhit olun!” buyurmuştu. Mekkeliler ikiye bölünen Ay'ın arasından Hıra mağarasını gördüler.

1. Buhârî, Rikâk, 39; Müslim, Cum'a, 43; Fiten, 133; İbn Mâce, Mukaddime, 7.

2. Bk. Buhârî, Menâkıb, 27, Tefsîr, 54/1; Müslim, Münâfıkîn, 43-47; Tirmizî, Tefsîr, 54/1; Ahmed bin Hanbel, I, 377, 413, 447, 456, III, 275, 278, IV, 82; Elmalılı, VII, 333-346.

Buna rağmen: “Muhammed bizi büyüledi.” dediler. Mekke’ye dışardan gelenler de, aynı saatlerde Ay’ın iki parçaya ayrıldığını gördüklerini söylemişlerdi. Bunun üzerine Kamer sûresinin ilk âyetleri inmiştir. Enbiyâ ve Nahl sûrelerinin ilk âyetleri de, biraz değişik üslûpla kıyâmetin çok yaklaşmış olduğunu ifâde etmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İnsanların hesâba çekilme vakti yaklaştı. Oysa onlar hâlâ gaflet içinde haktan yüz çeviriyorlar. Onlara Rab’lerinden ne zaman yeni bir uyarı gelse, onu ancak alay ederek dinlerler.”**³

“Allâh’ın buyruğu gelmiştir. Öyleyse artık onun bir an önce gelmesini istemeyin. Allah, onların ortak koştukları şeylerden uzak ve yücedir!”⁴

“Onları o yaklaşmakta olan kıyâmet günü hakkında uyar ki, o gün yürekler ağızlara gelir, yutkunup dururlar. Artık zâlimler için ne candan bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefaatçi bulunur!”⁵

Diğer yandan, Abdullah bin Abbas, bu Ay yarılması olayının, Ay tutulması şeklinde olduğunu, Mekke müşriklerinin, bunun bir sihir olduğunu söylemeleri üzerine, yukarıdaki âyetlerin indiğini söylemiştir.⁶ Kimi müfessirler ise, âyetteki “Ay yarıldı” ifâdesini, “Ay yarılacak” şeklinde anlayarak, Ay’ın, ileride bir kıyâmet alâmeti olarak yarılabacağını, bunun Hz. Peygamber döneminde fiilen meydana gelmediğini söylemişlerdir. Osman bin Atâ ve Hasan el-Basrî bu görüştedir.⁷ Ancak ikinci âyette belirtilen müşriklerin tepkileri, olayın bu âyet inmeden önce cereyan etmiş olduğun gösterir.

“Onlar, kıyâmet gününün âniden başlarına gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Şüphesiz onun alâmetleri belirmiştir. Öyleyse, o kıyâmet kendilerine gelip çattınca ibret almaları neye yarar?”⁸

İnkârcıların Hz. Peygamber’den bir mûcize isteyip, mûcizeyi gördükten sonra inanmamaları durumunda, helâk edileceklerine âit çeşitli âyetler vardır.⁹

3. Enbiyâ, 21/1-2.

4. Nahl, 16/1.

5. Mü’min, 40/18.

6. İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 263.

7. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, IX, 153.

8. Muhammed, 47/18.

9. krş. En’âm, 6/111; Ra’d, 13/31; İsrâ, 17/90-93; Müddessir, 74/52-55.

3-5. âyetlerde, müşriklerin kendi tutkularına uyup Peygamber'i yalanladıkları, hâlbuki her işin ulaşacağı bir gâyesinin bulunduğu, onların kendilerine ulaşan nice hikmetli haberlerden öğüt almadıkları belirtilir. Peygamberlerin görevi, onların hevâ ve hevesleri gibi geçici şeyler olmayıp, sürüp gidecek ve amacına ulaşacaktır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Rabbinden gelen apaçık bir delile dayanan kimse, o kötü işleri kendisine güzel gösterilen ve hevâ ve hevesine uyan kimse gibi olur mu?”**¹⁰

6-8. âyetlerde, müşriklerin karşı çıkışlarına aldırmamak gerektiği belirtiliyor ve İsrâfil ﷺ'in kıyâmet günü, hesâba çağıracağı güne işaret ediliyor. İsrâfil'in üfleyeceği boru, insanları mahşer yerinde hesâba çağırma borusudur. Bu çağrıya bütün canlılar uyar, dirilip kabirlerinden kalkarlar. Dehşetten gözleri donup kalır ve çağırana doğru koşmaya başlarlar. İşte inkâr edenler o günün dehşetini görünce, “Bu gerçekten çetin bir gün!” sözünü söylerler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün, herkes hiçbir yere sapmadan kendilerini çağıran davetçinin peşine düşecektir. Artık, Rahmân olan Allâh'ın huzûrunda sesler kısılmıştır. Bu yüzden fısıltıdan başka bir ses işitemezsin!”**¹¹

“Sûr'a üfürülür. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkarak Rab'lerine doğru koşmaktadırlar.”¹² **“İşte o gün, gerçek mülk ve saltanat Rahmân'ındır. O gün kâfirlere pek çetin bir gün olacaktır!”**¹³

“Sûr'a üfürüldüğünde; işte o gün çetin bir gündür. Kâfirler için hiç de kolay değildir.”¹⁴

9-14. âyetlere göre Nûh peygamber kavminin yalanlaması üzerine daralmış ve Allah'tan yardım istemişti. Allâh'ın yardımı gelmiş, Nûh ve kendisine inananlar bindikleri, Allâh'ın gözetimi altında akıp giden gemi ile kurtarılmış, onu yalanlayanlar ise gökten ve yerden boşanan sularla helâk edilmiştir. Gökten inen su ile yerden fışkıran su, birleşerek inkârcı kavmin sonunu hazırlamıştır.

10. Muhammed, 47/14.

11. Tâhâ, 20/108.

12. Yâsîn, 36/51.

13. Furkan, 25/26.

14. Müddessir, 74/8-10.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Nûh’u da hatırla! Çünkü o daha önce duâ etmiş, Biz de onun duâsını kabûl etmiş, onu ve ailesini o büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.”**¹⁵

“Andolsun ki Nûh Bize seslenip duâ etmişti. Biz de ona ne güzel cevap verdik! Onu ve ailesini o büyük felâketten kurtardık. Yalnız onun neslini yeryüzünde yaşattık. Ardında da sonra gelenler arasında ona iyi bir ün bıraktık.”¹⁶

“Nûh dedi ki: Ey Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiçbir kimse bırakma! Çünkü Sen onları bırakırsan Senin kullarını saptırırlar; yalnız ahlâksız, nankör insanlar yetiştirirler. Ey Rabbim! Beni, ana babamı, îmân etmiş olarak evime girenleri, îmân eden erkekleri ve îmân eden kadınları bağışla! Zâlimleri ise daha da perişan eyle!”¹⁷

وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿١٥﴾

15- Andolsun ki Biz onu bir ibret olarak bıraktık; var mı dü-şünüp öğüt alan?

15. âyette, Nûh عليه السلام’ın kavminin helâk edildiği yerlerin insanlara bir ibret olarak bırakıldığı, ancak insanların yine de ibret almadıkları belirtilir.

Nûh’un yaşadığı ve tûfânın meydana geldiği bölgenin tam olarak neresi olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, Kur’an’da, Nûh’un gemisinin, Cudi Dağına konduğu ifâde edilir. Cudi dağı, Anadolu’da Cizre kasabası yanında bulunan küçük bir dağdır. Tevrat ve Kur’an’dan anlaşıldığına göre Nûh عليه السلام, ilk insan Hz. Âdem’den sonra gelen ilk peygamberdir.

Rivâyete göre Cudi dağında karaya oturan gemi, orada uzun süre kalmış, insanlar onu görmüştür. Katâde, Allâh’ın, Nûh’un gemisini bıraktığını, hatta bu ümmetin ilk nesillerinin bu gemiye yetiştiğini söylemiştir.¹⁸ Diğer yandan, Nûh tûfânında suların bütün Ortadoğu’yu kapladığı düşünülürse, sular çekilmeye başlayınca, ilk görünen kara parçası Ağrı Dağının zirveleri olmalıdır. Çünkü Ortadoğu’da en yüksek nokta orasıdır. Bu yüzden, Nûh’un gemisinin kalıntıları için araştırmalar, daha çok bu yörede yapılmaktadır.

15. Enbiyâ, 21/76.

16. Sâffât, 37/75-78.

17. Nûh, 71/26-28.

18. Buhârî, Tefsîr, 54/2.

Nitekim Muhammed Hamidullah geminin Ararat dağına oturduğunu ve bunun da Ağrı dağı olduğunu belirtir.¹⁹

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Nûh’u kavmine elçi olarak gönderdik de o, onların arasında dokuzyüz elli yıl kaldı. Onlar zulümlerini sürdürürken, kendilerini tûfan yakalayiverdi! Sonunda Biz Nûh’u ve gemide bulunanları kurtardık. Bu olayı âlemlere bir ibret yaptık.”**²⁰

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿١٦﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ﴿١٧﴾

16- Benim azâbım ve uyarılarım nasılmış!

17- Andolsun Biz Kur’ân’ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?

16-17. âyetlerde, Nûh tûfânının Allah Teâlâ’nın bir uyarısı ve bir azâbı olduğu, Kur’ân’ın sırf düşünüp öğüt alınması için kolaylaştırıldığı ve insanların bundan ibret almaları gerektiği belirtilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Biz bu Kur’ân’ı senin dilinde indirip kolaylaştırdık ki, onunla Allâh’a karşı gelmekten sakınanları müjdeleyesin ve inatçı bir kavmi de onunla uyarasın.”**²¹

“Biz her peygamberi, dîni iyice açıklasın diye kendi toplumunun diliyle gönderdik. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, çok güçlüdür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”²²

“Biz bu Kur’ân’ı senin dilinde indirdik ve kolaylaştırdık. Umulur ki onlar düşünüp öğüt alırlar.”²³

“Kendilerinden önce yeryüzünde size vermediğimiz imkânları kendilerine verdiğimiz nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Biz onların üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve ırmakları altlarından akar duruma getirmiştik. Sonra günahları yüzünden onları helâk ettik ve onların ardından başka nesiller var ettik.”²⁴

19. Bk. Hûd, 11/44.

20. Ankebût, 29/14-15.

21. Meryem, 19/97.

22. İbrâhim, 14/4.

23. Duhân, 44/58.

24. En’âm, 6/6.

“Biz halkı zulümde ileri gitmiş nice beldeleri helâk ettik ki, şimdi onların yerinde altı üstüne gelmiş harabeler, kör kuyular, bomboş yüksek saraylar vardır!”²⁵

كَذَّبْتَ عَادَ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿١٨﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا
صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ مُّسْتَمِرٍّ ﴿١٩﴾ تَنْزِعُ النَّاسَ لَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ
نَخْلٍ مُّنْقَعِرٍ ﴿٢٠﴾ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿٢١﴾ وَلَقَدْ يَسِّرْنَا الْقُرْآنَ
لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿٢٢﴾

18- Âd kavmi yalanladı da azâbım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)!

19- Biz, uğursuzluğu devam eden bir günde, onların üstüne dondurucu bir rüzgâr saldı.

20- Öyle ki o rüzgâr insanları, sanki köklerinden sökülmiş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.

21- Benim azâbım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)!

22- Andolsun Biz Kur’ân’ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?

18-22. âyetlere göre, Hûd peygamberi yalanlayan Âd kavmi yedi gece sekiz gün süren soğuk, kavurucu bir kasırga ile helâk edilmiştir.

Allah Teâlâ, Semûd kavmini korkunç bir sesle, Âd kavmini ise bir kasırga ile helâk ettiğini belirttikten sonra,²⁶ şöyle buyuruyor: **“Şimdi onlardan bir iz görüyor musun?”²⁷**

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âd kavmine de kardeşleri Hûd’u gönderdik. Hûd onlara dedi ki: ‘Ey kavmim! Allâh’a kulluk edin, sizin için O’ndan başka ilâh yoktur. Hâlâ sakınmaz mısınız?’ Kavminin ileri gelenlerinden kâfir olanlar, ‘Biz seni beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz!’ dediler.”**

25. Hac, 22/45.

26. Hâkka, 69/5-6.

27. Hâkka, 69/8.

“(Hûd) dedi ki: ‘Ey kavmim! Bende beyinsizlik yoktur. Fakat ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir peygamberim. Size Rabbimin vahiylerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm. Yoksa sizi uyarmak için, içinizden bir kimse aracılığı ile Rabbiniz tarafından size vahiy ve haber gelmesini mi yadırgıyorsunuz? Allâh’ın, sizi Nûh kavminden sonra onların yerine getirdiğini, sizi yaratılış bakımından nasıl üstün kıldığını hatırlayın! Artık, kurtuluşa ermeniz için Allâh’ın nîmetlerini anın!’”

“Onlar dediler ki: ‘Sen bize, tek Allâh’a kulluk etmemizi ve atalarımızın tapmakta olduklarını terk etmemizi bildirmek için mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen tehdit etmekte olduğun o azâbı bize getir bakalım!’”

“(Hûd) dedi: ‘Artık, size Rabbinizden bir azap ve bir gazap inmiştir. Allâh’ın, kendilerine tapılacağına dâir hiçbir delil indirmediği, adlarını sizin ve atalarınızın uydurduğu isimlerden ibâret ilâhlarınız hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse o azâbı bekleyin, sizinle beraber ben de beklemekteyim!’ Bunun üzerine onu ve onunla birlikte olanları rahmetimizle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanların ve îmân etmeyecek olanların ise kökünü kestik.”²⁸

“Semûd kavmi, o korkunç sesle helâk olup gitti. Âd kavmi ise, azgın, dondurucu bir kasırga ile yok edildi. Allah o kasırgayı onlara kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün boyunca musallat etti. Öyle ki onları orada, içi boş hurma kütükleri gibi yere serilmiş bir hâlde görürdün! Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?”²⁹

28. A'râf, 7/65-72.

29. Hâkka, 69/5-8.

﴿ BÂB 2 ﴾

**SEMÛD VE SALİH PEYGAMBER,
MUCİZE DEVE VE KAVMİN HELÂKİ,
KUR'ÂN'IN KOLAYLAŞTIRILMASI,
LÛT KAVMİ VE HELÂKİ**

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ﴿٢٣﴾ فَقَالُوا أَبَشَرًا مِّنَّا وَاحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِذَا لَفَى
ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٤﴾ ءَالِقَى الذِّكْرِ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرُّ
﴿٢٥﴾ سَيَعْلَمُونَ غَدًا مِّنَ الْكَذَّابِ الْأَشِرِّ ﴿٢٦﴾ إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةِ
فِتْنَةً لَهُمْ فَارْتَقِبْهُمْ وَاصْطَبِرْ ﴿٢٧﴾ وَنَبِّئْهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ
كُلُّ شَرْبٍ مُّخْتَضِرٌ ﴿٢٨﴾ فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ﴿٢٩﴾ فَكَيْفَ
كَانَ عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿٣٠﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيْحَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا
كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ ﴿٣١﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدْكِرٍ
﴿٣٢﴾ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالنُّذُرِ ﴿٣٣﴾ إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا
آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ﴿٣٤﴾ نِعْمَةً مِنْ عِندِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ
شَكَرَ ﴿٣٥﴾ وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِالنُّذُرِ ﴿٣٦﴾ وَلَقَدْ رَاودُوهُ
عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ صَبَّبْهُمْ
بُكَرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقَرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذْرٍ ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا
الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّدْكِرٍ ﴿٤٠﴾

- 23- Semûd kavmi de uyarıları yalanladı.
- 24- Dediler ki: "Aramızdan bir beşere mi uyacağız. O takdirde biz apaçık bir sapkınlık ve çılgınlık etmiş oluruz!"
- 25- "O vahiy içimizden ona mı verildi? Hayır, o şımarık bir yalancıdır!"
- 26- Yarın onlar, şımarık yalancının kim olduğunu bilecekler!
- 27- Biz onları sınamak için dişi deveyi gönderiyoruz. Sen onların ne yapacağını izle ve sabırlı ol!
- 28- Suyun deve ile onlar arasında dönüşümlü olacağını kendilerine haber ver. Her biri, kendi içme sırasında gelip suyunu alsın!"
- 29- Onlar arkadaşlarını çağırdılar, o da bıçağını çekip deveyi kesti.
- 30- Ama benim azâbım ve uyarılarım nasıl oldu!
- 31- Onlara korkunç bir ses gönderdik. Hemen ağıla yığılan çalı çırpıya döndüler.
- 32- Andolsun Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?
- 33- Lût kavmi de uyarıcı peygamberleri yalanladı.
- 34- Biz de üzerlerine taş yağdıran bir rüzgâr gönderdik. Ancak katımızdan bir nîmet olarak Lût ailesini seher vakti kurtardık. Biz şükredenleri işte böyle mükâfatlandırırız.
- 36- Andolsun ki Lût onları Bizim şiddetli azâbımız konusunda uyarmıştı, fakat onlar bu uyarıya karşı kuşku duyular.
- 37- Onlar Lût'un misafirlerine kötülük yapmaya niyetlendiler. Biz de onların gözlerini kör ettik. "Haydi, azâbımı ve uyarılarımı tadın!"(dedik).
- 38- Bir sabah kendilerini sürekli bir azap yakalayiverdi.
- 39- "Azâbımı ve uyarılarımı tadın!"(dedik).
- 40- Andolsun Biz Kur'ân'ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?

23-27. âyetlere göre, Semûd kavmi kendilerine gönderilen Sâlih peygamberi yalanmış ve “içimizden bir beşere uyarsak sapıtmış ve çılgınlık etmiş oluruz, o şımarık yalancının biridir.” demişlerdi. Cenâb-ı Hak onları sınamak için mûcize olarak dişi bir deve vermiş ve Sâlih peygambere, sabredip ne yapacaklarını izlemesini bildirmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Peygamberleri onlara şöyle dedi: ‘Hiç gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah hakkında şüphe olur mu? Oysa O, sizin günahlarınızı bağışlamak için size çağrıda bulunuyor ve belirlenen ecel gelinceye kadar size süre veriyor.’ Onlar dediler ki: ‘Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Bizi atalarımızın taptığı şeylerden uzaklaştırmak istiyorsunuz. O hâlde, bize apaçık bir delil getirin!’”**³⁰

“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih’i gönderdik. (Sâlih onlara dedi ki: ‘Ey kavmim! Allâh’a kulluk edin, sizin için O’ndan başka ilâh yoktur. Size Rabbiniz tarafından açık bir kanıt gelmiştir. İşte bu, size bir mûcize olarak Allâh’ın dişi devesi! Siz onu serbest bırakın da, Allâh’ın arzında yesin. Ona kötülükle dokunmayın, yoksa sizi acıklı bir azap yakalar! Allâh’ın, Âd kavminden sonra sizi onların yerine nasıl getirdiğini ve yeryüzünde sizi nasıl yerleştirdiğini hatırlayın! Siz oranın düzlüklerinde saraylar yapıyor, dağları oyup evler ediniyordunuz. Allâh’ın nîmetlerini anın ve yeryüzünde fesat çıkarmayın!’”

“Kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, yine kendilerinden olup zayıf saydıkları mü’minlere, ‘Siz Sâlih’in, Rabbi tarafından gönderilen bir elçi olduğunu kabûl ediyor musunuz?’ dediler. Onlar, ‘Biz onunla gönderilene inanıyoruz!’ dediler. Büyüklük taslayanlar dediler ki: ‘Biz, sizin inandığınızı inkâr edenleriz!’ Çok geçmeden dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rab’lerinin buyruğundan dışarı çıktılar. Ey Sâlih, dediler. Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen, tehdit ettiğin azâbı bize getir, bakalım!”

“Bunun üzerine onları o şiddetli sarsıntı yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü cansız çöke kaldılar. Sâlih onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: ‘Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbinin vahyettiklerini ilettim ve size öğüt verdim; ama siz, öğüt verenleri sevmiyorsunuz!’”³¹

30. İbrâhim, 14/10.

31. A'râf, 7/73-79.

28-32. âyetlere göre, kentin tek su kaynağından bir gün mûcize de-
venin, bir gün de Sâlih ؑ'in kavminin “su içme nöbeti” olacaktı. Ancak
Semûd kavminden biri bıçağını çekip mûcize deveyi kesti. Bunun üzerine,
Allah Teâlâ korkunç bir sesle Semûd kavmini helâk etti, öyle ki ağıla ko-
nulan saman gibi yığılıp kaldılar. Kur'an'da yer alan bu gibi kıssalarla, dî-
ni anlamanın kolaylaştırıldığı ve bunlardan ibret alınması gerektiği tekrar
vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sâlih dedi: ‘İşte dişi bir deve! Su
içme hakkı (bir gün) onundur, belli bir günün su içme hakkı da si-
zin! Sakın ona bir kötülükle dokunmayın, sonra sizi büyük bir gü-
nün azâbı yakalayır!’ Derken onu kestiler, fakat pişman da ol-
dular! Çünkü kendilerini o azap yakalayır. Şüphesiz bunda el-
bette bir ibret vardır. Ama onların çoğu îmân etmiş degillerdir.”**³²

**“Semûd kavmi, azgınlığı yüzünden peygamberini yalanladı. Hani
onların en azgını baş kaldırmıştı. Allâh'ın elçisi onlara: ‘İşte bu,
Allâh'ın mûcize olarak yarattığı dişi devesi; onun su içme hakkı-
nı gözetin!’ dedi. Ama onlar, onu yalanladılar ve deveyi kestiler.
Bunun üzerine Rab'leri, günahları yüzünden başlarına azap indi-
rip, onları yerle bir etti.”**³³

**“Buyruğumuz gelince, Sâlih'i ve onunla birlikte îmân edenleri,
Bizden bir rahmet olarak azaptan ve o günün aşağılayıcı azâbın-
dan kurtardık. Çünkü senin Rabbin çok güçlüdür, mutlak üstündür.
O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üs-
tü çöke kaldılar.”**³⁴

Yukarıdaki 28. âyetteki “deve ile insanların su paylaşımı” ilkesi, bir mül-
kûn, o mülk üzerinde hakkı olanlarca nöbetleşe kullanılmasının câiz oldu-
ğunu gösterir. Eskiden zürri vakıflara âit mesken veya iş yerinin, bütün vâ-
rislere taksimi kabil olmayınca iki yol izleniyordu. Ya bu yer kiraya verilir,
kira parası hak sahiplerince paylaşılır, ya da yazlık evlerde olduğu gibi, hak
sahipleri nöbetleşe kullanırlar. Buna aynî taksim yerine yararlanmanın tak-
simi (muhayee) denir. Günümüzde “devre mülk” uygulamasında benzer bir
paylaşım söz konusudur.

32. Şuarâ, 26/155-158.

33. Şems, 91/11-14.

34. Hûd, 11/66-67.

33-36. âyetlerde, Lût kavminin de gönderilen peygamberi yalanladığı, onların da üzerine taş yağdırmak sûretiyle helâk edildikleri, Lût'un ailesi dışında îmân edenlerin kurtarıldığı bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Lût'u peygamber olarak gönderdiğimizizde, o da kavmine şöyle dedi: 'Dünyada sizden önce, hiç kim senin işlemediği bir hayasızlığı mı işliyorsunuz? Siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere mi gidiyorsunuz? Doğrusu siz sınırı aşan azgın bir kavimsiniz!' Kavminin buna cevabı sâdece şu oldu: 'Bunları (Lût ve O'na tâbi olanları) ülkenizden çıkarın. Çünkü bunlar fazla temizlenen insanlarmış!' Biz de Lût'u ve karısı dışındaki ailesini kurtardık. Yalnız karısı geride kalanlardan oldu. Onların üzerlerine bir azap yağmuru yağdırdık. Günah işleyenlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!’”**³⁵

“Azap emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine çamurdan pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık. O taşlar Rabbin tarafından işaretlenmişti. Böyle bir azap, zâlimlerden uzak değildir.”³⁶

وَلَقَدْ رَاودُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ ﴿٣٧﴾
وَلَقَدْ صَبَّحَهُمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُسْتَقِرٌّ ﴿٣٨﴾ فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذِرِ ﴿٣٩﴾
وَلَقَدْ يَسْرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ﴿٤٠﴾

37- Onlar Lût'un misafirlerine kötülük yapmaya niyetlendiler. Biz de onların gözlerini kör ettik. “Haydi, azâbımı ve uyarılarımı tadın!”(dedik).

38- Bir sabah kendilerini sürekli bir azap yakalayiverdi.

39- “Azâbımı ve uyarılarımı tadın!”(dedik).

40- Andolsun Biz Kur'an'ı düşünüp öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?

37-40. âyetlere göre, Lût عليه السلام a genç delikanlı şeklinde gelen melekleri gören kavmi, onları tâciz için harekete geçince, Lût عليه السلام kendilerine

35. A'râf, 7/80-84.

36. Hûd, 11/82-83. Bk. Hûd, 11/70-80; Hicr, 15/58-76; Şuarâ, 26/160-174; Neml, 27/54-58; Ankebût, 29/28-35.

misafirlerini rahatsız etmemelerini, eğer istiyorlarsa kendisinin veya kavminin kızları ile normal evlilik yapabileceklerini söylemiş, fakat etkili olamamıştı. Bunun üzerine kötü amaçla misafirlerin yanına girmek isteyenlerin gözleri silinerek yüzleri dümdüz olmuştur. Bir sabah vakti de kasabanın altı üstüne getirilerek helâk edilmişlerdi. Burada da bütün bunlardan ibret alınması gerektiği vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Lût dedi: ‘Keşke sizinle baş edebilecek bir gücüm olsaydı veya sağlam bir desteğim bulunsaydı!’ (Melekler) dediler ki: ‘Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir vaktinde, ailenle birlikte yola çık. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek azap, şüphesiz ona da erişecektir. Başlarına gelecek azap zamanı sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi?’”**³⁷

“Biz bu Kur’ân’ı senin dilinde indirip kolaylaştırdık ki, onunla Allâh’a karşı gelmekten sakınanları müjdeleyesin ve inatçı bir kavmi de onunla uyarasın.”³⁸

“Biz her peygamberi, dîni iyice açıklasın diye kendi toplumunun diliyle gönderdik. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, çok güçlüdür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”³⁹

37. Hûd, 11/80-81.

38. Meryem, 19/97.

39. İbrâhim, 14/4.

﴿ BÂB 3 ﴾

**FİRAVUN KAVMİ, MEKKE MÜŞRİKLERİ,
KIYÂMETİN DEHŞETİ, YARATMADA ÖLÇÜ,
AMEL DEFTERİ, TAKVÂ SAHİPLERİ**

وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ النَّذْرُ ﴿٤١﴾ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَآخَذْنَاهُمْ
أَخَذَ عَزِيزٌ مُّقْتَدِرٌ ﴿٤٢﴾ أَكْفَارَكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي
الزُّبُرِ ﴿٤٣﴾ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرُونَ ﴿٤٤﴾ سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ
وَيُقُولُونَ الدُّبُرُ ﴿٤٥﴾ بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذْهَى وَأَمْرٌ ﴿٤٦﴾
إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى
وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٤٨﴾ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٤٩﴾
وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا أَشْيَاعَكُمْ فَهَلْ
مِنْ مُدَكِّرٍ ﴿٥١﴾ وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ ﴿٥٢﴾ وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ
مُسْتَطَرٌ ﴿٥٣﴾ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ
مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

41- Şüphesiz Firavun'un kavmine de uyarıcılar gelmişti.

42- Fakat onlar bütün âyetlerimizi yalanladılar. Biz de onları, güç ve kudretimize lâıyk bir şekilde yakaladık!

43- Şimdi sizin kâfirleriniz, bunlardan daha mı iyidirler. Yoksa önceki kitaplarda, sizin için bir berat mı var?

- 44- Ya da, “Biz, birbirimize yardım eden bir topluluğuz” mu diyorlar?
- 45- O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır.
- 46- Onlara vaat olunan asıl cezâ kıyâmet günüdür. Kıyâmet günü ise daha büyük bir belâdır ve daha da acıdır!
- 47- O gün kâfirler tam bir şaşkınlık ve çılgınlık içindedir.
- 48- Yüzüstü ateşe sürüklenecekleri gün onlara: “Tadın bakalım şimdi Sekar cehenneminin dokunuşunu!”(denilecek).
- 49- Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık.
- 50- Bizim buyruğumuz yalnız bir tektir ve göz açıp kapama gibidir.
- 51- Andolsun ki Biz sizin benzerlerinizi hep helâk ettik. Var mı düşünüp öğüt alan?
- 52-53- Onların yaptıkları her şey amel defterlerinde kayıtlıdır. Küçük büyük hepsi satır satır yazılmıştır.
- 54-55- Takvâ sahipleri cennet bahçelerinde ve ırmak kenarlarında, güçlü bir Melik olan Allâh'ın huzûrunda doğruluk meclisindedirler.

41-44. âyetlere göre, Allah Teâlâ Hz. Mûsâ ve Hârûn'un diliyle Firavun kavmine de uyarılar göndermiş, fakat onlar Hz. Mûsâ'nın getirdiği dokuz mucizeyi inkâr etmişlerdi. Allah da onları suda boğarak helâk etmiştir. Onların durumu hatırlatılarak Mekke müşriklerine söyle sesleniliyor: Sizin kâfirleriniz Firavun ve adamlarından daha mı iyidir? Onları helâk eden Allah, sizleri niçin helâk etmesin? Yoksa sizin helâk edilmeyeceğinize dâir elinizde bir beratınız, ya da kitaplarda böyle bir hüküm mü var?

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra bu peygamberlerin ardından Mûsâ'yı mucizelerimizle Firavun'a ve ileri gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar da âyetlerimizi inkâr ederek kendilerine yazık ettiler. Ama bak, bozguncuların sonu nasıl oldu!”**⁴⁰

“Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Üstelik Biz onlara yeryüzünde size vermediğimiz imkânları vermiş, üzerlerine gökten bol yağmur indirmiş ve altlarından bol ırmaklar akıtmıştık. Sonra da onları günahları yüzünden helâk etmiş ve onların ardından başka bir nesil getirmiştik.”⁴¹

“Hâlbuki Biz, kendilerinden önce, malca daha varlıklı ve daha gösterişli nice nesilleri helâk etmişizdir.”⁴²

“Biz onlardan daha güçlü olanları da helâk ettik. Nitekim öncekilerin kıssaları (Kur'an'da) geçmiştir.”⁴³

“Biz onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler ve beldelerde kaçacak delik aradılar! Hiç kuruluş var mı?”⁴⁴

45-46. âyetlerde, ileride müşrik topluluğunun bozguna uğrayacağı, bir bölümünün öldürüleceği, bir bölümünün de kaçacağı haber verilmektedir. Ancak asıl can yakıcı cezânın kıyâmet günü olacağı, yüzüstü cehenneme sürülecekleri hatırlatılmaktadır.

Nitekim Mekke'de yukarıdaki 45. âyet inince, Hz. Ömer, “Ey Allâh'ın elçisi, hangi toplum bozulacak?” diye sormuştu. Yıllar sonra Hz. Ömer şöyle demiştir: “Bu âyetin mânâsını Bedir'de Allâh'ın Elçisi'ni zırh içinde görünce anladım.”⁴⁵ Çünkü Hz. Peygamber, Bedir günü zırhı içinde doğrularak şöyle duâ ediyordu: “Ey Allâh'ım! Peygamberlerini başarıya ulaştıracağına dâir verdiğin sözün yerine getirileceği zaman gelmiştir. Sana verdiğin yardım sözü için sesleniyorum. Allâh'ım! Düşman üstün gelirse, bugünden sonra sana kulluk edilmez.’ duâsını yaptıktan sonra: **“O topluluk yakında bozulacak ve onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır. Daha doğrusu kıyâmet günü, onlara vaat edilen asıl saattir ve o saat daha belalı ve daha acıdır!”**⁴⁶ âyetlerini okuyarak çadırından çıkmıştı.⁴⁷

Bu âyetlerin Bedir savaşı sırasında indiği akla gelebilirse de, aslında Mekke'de inen bu âyetler, ileride müşriklerin hezimete uğrayacağını bildirmektedir. Bu bir Kur'an mûcizesidir.

41. En'âm, 6/6.

42. Meryem, 19/74.

43. Zuhuruf, 43/8.

44. Kâf, 50/36.

45. Buhârî, Tefsîr, 54/5-6.

46. Kamer, 54/45-46.

47. Buhârî, Tefsîr, 54/6-7, Cihâd, 89; Megâzî, 4; Elmalılı, Kamer, 54/45. âyet Tefsîri.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Sapıklığın içine dalan kimseye, Rahmân ne kadar süre verirse versin! Tehdit edildikleri dünya veya âhiret azâbını gördükleri zaman, kimin daha kötü durumda, kimin daha güçsüz olduğunu bilecekler!”**⁴⁸

“Onlar sonunda o tehdit edildikleri azâbı gözleriyle görür, kimin yardımcısı daha güçsüzmüş, kimin sayısı daha azmış, o zaman anlarlar!”⁴⁹

“Böylece Allah onlara dünya hayatında rezilliği tattırdı. Elbette âhiret azâbı daha büyüktür. Keşke bilselerdi!”⁵⁰

“Âhiret azâbı elbette bundan daha aşağılayıcıdır. Onlara yardım da edilmez.”⁵¹

47-48. âyetlerde, kıyâmet günü kâfirlerin büyük bir şaşkınlık içinde olacakları, orada cehenneme sürülürken, “Sakar’ın dokunuşunu tadın!” denileceği bildirilir. Sekar, yakıcı sıcaklık anlamında cehennemin bir adıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah kime hidâyet verirse, o doğru yolu bulmuştur. Kimi de saptırırsa, artık onlar için, Allah’tan başka koruyan kimseler bulamazsın. Biz onları kıyâmet gününde kör, dilsiz ve sağır olarak yüzüstü haşrederiz. Onların varacakları yer cehennemdir; ateşi yavaşıladıkça, onlara ateşin alevini arttırırız!”**⁵²

“Sen Sekar’ın ne olduğunu biliyor musun? O, ne içine atılанда bir şey bırakır, ne de tekrar tekrar yakmaktan vazgeçer. O insan derisini kavurup simsiyah yapar. Cehennem’de on dokuz bekçi (muhafız melek) vardır!”⁵³

49-53. âyetlere göre, Allah Teâlâ her şeyi bir kaderle yani tedbir ve hesap ile yarattığını, her şeyin bir zamanı ve ölçüsü olduğunu, küçük büyük her şeyin bir defterde yazılı bulunduğunu bildirmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her şeyin hazineleri sâdece Bizim yanımızdadır. Ancak Biz onu belli bir ölçüyle indiririz.”**⁵⁴

48. Meryem, 19/75.

49. Cin, 72/24.

50. Zümer, 39/26.

51. Fussilet, 41/16.

52. İsrâ, 17/97.

53. Müddessir, 74/27-30.

54. Hicr, 15/21.

“Göklerin ve yerin mülkü O’nundur. O, bir çocuk edinmemiştir, mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. Her şeyi bir ölçü ile yaratıp kaderini belirleyen de O’dur.”⁵⁵

“Yüce Rabbinin adını her türlü eksik ve kusurdan uzak tut! O Rabbin ki yaratıp düzene koydu. Her şeyin miktârını, biçimini belirleyip yol gösterdi.”⁵⁶

“Göklerin ve yerin gaybı Allâh’ın elindedir. Kıyâmetin kopması göz açıp kapayacak kadar, hatta ondan da çabuktur. Şüphesiz Allah her şeye kâdirdir.”⁵⁷

“Veya onların gizlediklerini veya fısıldaşmalarını Bizim işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiyoruz, ayrıca yanlarındaki elçilerimiz de yazıyorlar.”⁵⁸

“O gün bütün ümmetleri diz çökmüş bir durumda görürsün! Her ümmet hesap defterinin başına çağrılır. O gün yaptıklarınızın karşılığını bulursunuz. Onlara: ‘İşte bu, yüzünüze karşı gerçeği söyleyen kitabımızdır. Çünkü Biz yapmakta olduklarınızı hep kaydediyorduk!’ (denilecek).”⁵⁹

“Bilin ki üzerinizde koruyup gözeten melekler var. Onlar değerli yazıcı meleklerdir. Her ne yaparsanız bilirler.”⁶⁰

“Amel defterleri önlerine konacak; o zaman günahkârların, o defterde yazılı olan amellerinden dolayı korkuya kapıldığını göreceksin. Onlar derler ki: ‘Eyvah bize! Bu nasıl bir defter ki küçük büyük demeden bütün yaptıklarımızı kaydetmiş!’ Yaptıkları her şeyi karşılarında hazır bulacaklar. Senin Rabbin hiç kimseye haksızlık etmez.”⁶¹

“O’nun buyruğu, bir şeyi dilediği zaman, ona sâdece “Ol” demesinden ibârettir. O da hemen olur.”⁶²

Ebû Hüreyre ’den rivâyete göre, Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber ile kader konusunda tartışmak için geldiklerinde yukarıdaki: **“O gün**

55. Furkan, 25/2.

56. A’lâ, 87/1-3.

57. Nahl, 16/77.

58. Zuhurf, 43/80.

59. Câsiye, 45/28-29.

60. İnfitâr, 82/10-12.

61. Kehf, 18/49.

62. Yâsîn, 36/82.

yüzüstü ateşe sürüldüklerinde, ‘Sakar cehenneminin dokunuşunu tadın bakalım!’ (denilecek). Biz her şeyi bir ölçüye göre yaratmışızdır.” âyetleri inmiştir.⁶³

Hadiste şöyle buyrulur: “İman; Allâh’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, kadere, hayrın da şerrin de Allah’tan olduğuna îmân etmendir.”⁶⁴

Hız. Peygamber bir gün Abdullah bin Abbas ؓ’e yaptığı uzun nasihatının sonunda şöyle buyurmuştur: “Şunu bil ki, bütün bir ümmet toplanıp sana fayda vermeye çalışsa, ancak Allâh’ın senin için takdir ettiği faydayı verebilir. Yine eğer bütün ümmet sana zarar vermeye kalksa, ancak Allâh’ın senin hakkında takdir ettiği zararı verebilir. Çünkü artık kaderi yazan kalem yazmaz olmuş, yazıları değişmeyecek şekilde kesinleşmiştir.”⁶⁵

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ ﴿٥٤﴾ فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿٥٥﴾

54-55- Takvâ sahipleri cennet bahçelerinde ve ırmak kenarlarında, güçlü bir Melik olan Allâh’ın huzûrunda doğruluk meclisindedirler.

54-55. âyetlerde, takvâ sahiplerinin cennet bahçelerinde o güçlü Melik olan Allah Teâlâ’nın huzûrunda toplanacakları, cennet bahçelerinde ve nehir kenarlarında olacakları belirtilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: “**Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar ise elbette cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. ‘Oraya güven içinde ve selâmetle girin!’ (denir). Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp atarız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı divanlara otururlar. Orada onlara hiçbir yorgunluk dokunmayacak ve oradan çıkarılacak da değildir.**”⁶⁶

Kıyâmet günü cennet ehli için “gözlerin görmediği, kulakların işitmediği” ölçüde bir nîmet, lütuf ve mutluluk söz konusu olur.⁶⁷

63. Kamer, 54/48-49. Müslim, Kader, 19; Ahmed bin Hanbel, II, 444.

64. Müslim, İmân, 1, 5; Tirmizî, İmân, 4; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Nesâî, İmân, 5, 6; İbn Mâce, Mukaddime, 10.

65. Tirmizî, Kıyâmet, 59. Bk. Ahmed bin Hanbel, I, 293, 303, 3/7.

66. Hicr, 15/45-48.

67. Bk. Buhârî, Bedü'l-halk, 8, Tefsîr, 32/1, Tevhîd, 35; Müslim, İmân, 312, Cennet, 2-5; Tirmizî, Tefsîr, 32/2, 56/1; İbn Mâce, Zühd, 39; Ahmed bin Hanbel, V, 334.

İbn Ebî Şeybe, Saîd b. el-Müsseyyeb'den şöyle dediğini nakletmiştir: “Medîne’de Mescid-i Nebvî’ye girdim, sabah oldu sanıyordum. Meğerse uzun bir geceymiş. Benden başka kimse de yoktu. Uyumuşum, arkamda bir hareket işittim, korktum. Ey kalbi korku dolan, korkma da: “Allâh’ım, şüphesiz Sen, güçlü bir meliksin, ne dilersen o olur.” de, “sonra da gönlüne ne doğarsa iste” dedi, ondan sonra Allah Teâlâ’dan ne istedimse kabûl etti. Bu duânın tamamı şöyledir: “Ey Allâh’ım, Sen güçlü bir meliksin, ne istersen o olur. Şu anda içinde bulunduğum durumda beni başarılı kıl. Dünya ve âhirette bana mutluluk ver. Hayat ve ölüm fitnesinden beni koru ve korktuğumuz şeylerden bizi emîn eyle, ey gizli, lütufta bulunan Allâh’ım! Allâh’ın rahmeti Efendimiz Muhammed’in üzerine, ailesine ve ashâbına olsun. Hamd, âlemlerin Rabbi Allâh’adır.”⁶⁸

68. Suyûtî, age, VII, 688.

سُورَةُ الرَّحْمَنِ

RAHMÂN
SÛRESİ

Rahmân sûresi Mekke döneminde inmiş olup, 78 âyettir. Bu sûrede Allâh'ın rahmet eserleri ve mü'min kullarına âhirette hazırladığı nîmetler hatırlatılır. Sûrede sık sık, bütün insan ve cin varlıklarına hitâb edilerek: *"Buna göre, Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* âyeti tekrar edilir. Bu tekrarın anlamı; bu nîmetler üzerinde düşünülmesi ve ibret alınması içindir.

﴿ BÂB 1 ﴾

**İNSANIN ÖĞRENME YETENEĞİ, YARATMADA DENGE
HESABI VE ADÂLET TERAZİSİ, İNSANIN VE CİNLERİN
YARATILMASI, DENİZLERİN YARARI, BÜTÜN BU
NÎMETLERİN İNKÂR EDİLEMEYECEĞİ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الرَّحْمَنُ^۱ ﴿۱﴾ عَلَّمَ الْقُرْآنَ^۲ ﴿۲﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ^۳ ﴿۳﴾ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ^۴ ﴿۴﴾
الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ^۵ ﴿۵﴾ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ^۶ ﴿۶﴾ وَالسَّمَاءَ
رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ^۷ ﴿۷﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ^۸ ﴿۸﴾ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ
بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ^۹ ﴿۹﴾ وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ^{۱۰} ﴿۱۰﴾
فِيهَا فَاكِهَةٌ^{۱۱} وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ^{۱۲} ﴿۱۱﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ
وَالرَّيْحَانُ^{۱۳} ﴿۱۲﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ^{۱۴} ﴿۱۳﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ
ضَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ^{۱۵} ﴿۱۴﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ^{۱۶} ﴿۱۵﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ^{۱۷} ﴿۱۶﴾ رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ^{۱۸} ﴿۱۷﴾
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ^{۱۹} ﴿۱۸﴾ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ^{۲۰} ﴿۱۹﴾ بَيْنَهُمَا
بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ^{۲۱} ﴿۲۰﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ^{۲۲} ﴿۲۱﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا
اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ^{۲۳} ﴿۲۲﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ^{۲۴} ﴿۲۳﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ
الْمُنشَاتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ^{۲۵} ﴿۲۴﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ^{۲۶} ﴿۲۵﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

1- Çok merhametli olan Allah,

2- Kur'ân'ı öğretti.

3- İnsanı yarattı.

4- Ona konuşup açıklamayı öğretti.

5- Güneş ve ay bir hesâba göredir.

6- Bitkiler ve ağaçlar (O'na) secde ederler.

7- Göğü O yükseltti ve dengeyi koydu.

8- Sakın dengeyi bozmayın.

9- Tartıyı adâletle yapın ve eksik tartmayın.

10-11-12- Yeri de canlılar için hazırladı. Orada nice meyveler, salkım salkım hurma ağaçları, yapraklı taneler ve hoş kokulu bitkiler vardır.

13- (Ey insan ve cinler topluluğu!) Rabbinizin nîmetlerinden hangisini inkâr edersiniz?

14- Allah insanı ateşte pişmiş gibi kupkuru bir balçıktan yarattı.

15- Cinleri de dumansız bir ateş alevinden yarattı.

16- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

17- O, iki doğunun ve iki batının Rabbidir.

18- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

19- O, iki denizi salıverdi ki birbirine kavuşurlar.

20- Fakat aralarında bir engel var, birbirine geçip karışmazlar.

21- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

22- O iki denizden inci ve mercan çıkar.

23- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

24- Denizde dağlar gibi yükselmiş, akıp giden gemiler de O'nundur.

25- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

1-4. âyetlerde, insanı yaratan çok merhametli olan Allâh'ın ona verdiği okuma ve açıklama yapma yeteneğine dikkat çekilir. 4. âyette "beyan" kelimesi konuşmayı ve anlamayı ifâde eder. Bir kimsenin eşyayı algılayarak konuşması ve bu konuşmayı başkalarının işitip anlaması büyük bir mûcizedir. Çünkü konuşmanın ilk adımı, insan beyinde oluşan düşüncenin kelime dediğimiz sembollere dönüşmesidir. Bu semboller belleğimizin derinliklerinden çağrılır ve bir cümle içinde peş peşe dizilir. Bellekte oluşan kelimelerle, ciğerlerden çıkmakta olan hava yardımı, ses telleri ve 44 tane yüz kasının

harekete geçmesiyle “konuşma” dediğimiz yetenek ortaya çıkar. Hava zerreleri bu kelimelerin, milyarlarca kopyasını muhâtapların işitme organlarına ulaştırır. Konuşulanı anlamak da beyan mûcizesinin en az konuşmak kadar önemli bir halkasıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: İster Allah deyin, ister Rahmân! Hangi isimle duâ ederseniz edin, en güzel isimler O’nundur.”** Namaz kılarken sesini çok yükseltme, çok da gizli okuma; bu ikisi arasında bir yol tut!”¹

“Kur’an okunduğu zaman, onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin!”²

“Hiç şüphe yok ki bu Kur’an, insanları en sağlam yola iletir ve sâlih ameller işleyen mü’minlere büyük bir ecir olduğunu müjdeler.”³

“Andolsun ki Biz, bu Kur’an’da insanlara her konuyu türlü üslûp ve örneklerle anlattık. İnsan ise çok tartışmacı olmuştur.”⁴

“Bu (Kur’an), insanlar için bir açıklama, Allah’tan sakınanlar için bir yol gösterme ve bir öğüttür!”⁵

“Vahyi çabuk almak için dilini oynatma. Çünkü onu (kalbinde) toplamak ve okutmak Bize âittir. O hâlde Biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu izle. Sonra, şüphesiz onu açıklamak da Bize âittir.”⁶

5. âyette, güneş ve ayın belli hesap düzeni içinde hareket ettikleri belirtilir. Bu hareket güneşin kendi içinde, ayın dünya çevresinde dönmesiyle gerçekleşir. Diğer yandan güneş sisteminin diğer gök cisimleri içindeki hareketi de buna eklenmelidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gecenin karanlığını yarıp, sabahı ortaya çıkaran O’dur. O, geceyi dinlenme zamanı kılmış, güneş ile ayı da birer hesap ölçüsü olarak yaratmıştır. İşte bu, çok güçlü olan ve her şeyi bilen Allâh’ın takdiridir.”**⁷

1. İsrâ, 17/110.

2. A'râf, 7/204.

3. İsrâ, 17/9.

4. Kehf, 18/54.

5. Âl-i İmrân, 3/138.

6. Kiyâmet, 75/19.

7. En'âm, 6/96.

“Güneşi bir ışık, Ay’ı bir nur yapan, yılların sayısını ve hesabını bilesiniz diye, Ay’a nice konak yerleri belirleyen O’dur. Allah bunları, bir anlam ve amaca göre yaratmıştır. O, bilmek isteyen bir toplum için âyetlerini açıklamaktadır.”⁸

“Biz geceyi ve gündüzü varlığımızı gösteren birer delil kıldık. Sonra gecenin karanlığını giderip, Rabbinizin lütfunu aramanız, yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için eşyayı aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte Biz her şeyi uzun uzun anlattık.”⁹

GÜNEŞ SİSTEMİ

Evrendeki düzenliliği en açık olarak gözlemlediğimiz alanlardan biri de, Dünyamızın içinde bulunduğu Güneş Sistemi’dir. Güneş Sistemi’nde 9 ayrı gezegen ve bu gezegenlere bağlı 54 ayrı uydu yer alır. Bu gezegenler, Güneş’e olan yakınlıklarına göre; Merkür, Venüs, Dünya, Mars, Jüpiter, Satürn, Neptün, Uranüs ve Pluton’dur. Bu gezegenlerin ve 54 uydunun içinde yaşama uygun bir yüzey ve atmosfere sahip olan yegane gök cismi ise Dünya’dır.

Güneş Sistemi’nin yapısını incelediğimizde, yine büyük bir denge ile karşılaşırız. Gezegenleri dondurucu soğukluktaki dış uzaya savrulmaktan koruyan etki, Güneş’in “çekim gücü” ile gezegenin “merkezkaç kuvveti” arasındaki dengedir. Güneş sahip olduğu büyük çekim gücü nedeniyle tüm gezegenleri çeker, onlar da dönmelerinin verdiği merkezkaç kuvveti sayesinde bu çekimden kurtulurlar. Ama eğer gezegenlerin dönüş hızları biraz daha yavaş olsaydı, o zaman bu gezegenler hızla Güneş’e doğru çekilirler ve sonunda Güneş tarafından büyük bir patlamayla yutulurlardı. Bunun tersi de mümkündür. Eğer gezegenler daha hızlı dönseler, bu sefer de Güneş’in gücü onları tutmaya yetmeyecek ve gezegenler dış uzaya savrulacaklardı. Oysa çok hassas olan bu denge kurulmuştur ve sistem bu dengeyi koruduğu için devam etmektedir.

Bu arada söz konusu dengenin her gezegen için ayrı ayrı kurulmuş olduğuna da dikkat etmek gerekir. Çünkü gezegenlerin Güneş’e olan uzaklıkları çok farklıdır. Dahası, kütleleri çok farklıdır. Bu nedenle, hepsi için ayrı dönüş hızlarının belirlenmesi lâzımdır ki, Güneş’e yapışmaktan ya da Güneş’ten uzaklaşıp uzaya savrulmaktan kurtulsunlar. Materyalist astronomi anlayışı, Güneş Sistemi’nin kökeninin doğal fiziksel süreçlerle açıklanabileceğini, yani

8. Yûnus, 10/5.

9. İsrâ, 17/12.

bu sistemin kendiliğinden ve tesadüfen oluşabileceğini öne sürer. Ancak son 300 yıldır bu konuda ortaya atılan tüm farklı teoriler birer spekülasyondan ileri gidememiştir. Güneş Sistemi'nin kökeni, materyalist bir bakış açısıyla, açıklanamayan bir sır konumundadır.

Güneş Sistemi'ndeki olağanüstü hassas dengeyi keşfeden Kepler, Galilei gibi astronomlar ise, bu sistemin çok açık bir tasarımı gösterdiğini ve Allâh'ın evrene olan hâkimiyetinin ispatı olduğunu belirtmişlerdir. Güneş Sistemi'nin yapısı hakkında önemli keşiflerde bulunan -ve "yaşamış en büyük bilim adamı" sayılan- Isaac Newton ise şöyle yazmıştır:

Güneş'ten, gezegenlerden ve kuyruklu yıldızlardan oluşan bu çok hassas sistem, sâdece akıl ve güç sahibi bir Varlık'ın amacından ve hâkimiyetinden kaynaklanabilir... O, bunların hepsini yönetmektedir ve bu egemenliği dolayısıyladır ki O'na, "Üstün Kuvvet Sahibi Rab" denir.¹⁰

Dünya'nın Uzaydaki Yeri

Güneş Sistemi'ndeki bu muhteşem dengenin yanı sıra, üzerinde yaşadığımız Dünya gezegeninin bu sistem ve genel olarak uzay içindeki yeri de, yine kusursuz bir yaratılışın varlığını göstermektedir.

Son astronomik bulgular, sistemdeki diğer gezegenlerin varlığının, Dünya'nın güvenliği ve yörüngesi için büyük önem taşıdığını göstermiştir. Jüpiter'in konumu buna bir örnektir. Güneş Sistemi'nin en büyük gezegeni olan Jüpiter, varlığıyla aslında Dünya'nın dengesini sağlamaktadır. Astrofizik hesaplamalar, Jüpiter'in bulunduğu yörüngedeki varlığının, sistemdeki Dünya gibi diğer gezegenlerin yörüngelerinin istikrarlı olmasını sağladığını ortaya çıkarmıştır. Jüpiter'in Dünya'yı koruyucu ikinci bir işlevini ise, gezegen bilimci George Wetherill "Jüpiter Ne Kadar Özel" adlı bir makâlede şöyle açıklar:

Jüpiter'in bulunduğu yerde eğer bu büyüklükte bir gezegen var olmasaydı, Dünya, gezegenler arası boşlukta gezinen meteorlara ve kuyruklu yıldızlara yaklaşık bin kat daha fazla hedef olurdu... Eğer Jüpiter olduğu yerde olmasaydı, şu anda biz de Güneş Sistemi'nin kökenini araştırmak için var olamazdık.¹¹

10. Michael A. Corey, *God and the New Cosmology: The Anthropic Design Argument*, Maryland: Rowman & Littlefield.

11. Publishers, Inc., 1993, s. 259; G. W. Wetherill, "How Special is Jupiter?", *Nature*, vol. 373, 1995, s. 470.

Kısacası güneş sisteminin yapısı, her türlü ayrıntısıyla birlikte canlılar için özel bir tasarıma sahiptir. Bir başka deyişle, evrenin fiziksel yasaları gibi Dünya'nın uzaydaki konumu da, bu evrenin insan yaşamı için tasarlanmış olduğunu gösteren kanıtlar içermektedir. Yapılan tüm araştırmalar bu kusursuz düzenin ve tasarımın sonsuz bir güç ve akıl sahibi olan Allah tarafından yaratıldığını tasdik etmektedir. Kimi insanların bunu kavrayamamalarının nedeni ise samimî ve ön yargısız bir biçimde düşünememeleridir. Oysa samimî olarak düşünen her akıl sahibi insan, evrende hiçbir şeyin amaçsız ve başıboş olmadığını, **“Biz gökyüzünü, yeryüzünü ve ikisi arasında bulunan şeyleri bâtıl olarak yaratmadık. Bu, inkâr edenlerin zannıdır...”** âyetiyle bildirildiği gibi, Allah tarafından canlılar için yaratılmış ve düzenlenmiş olduğunu anlar.¹² Bu derin kavrayış, bir başka Kur'an âyetinde şöyle tarif edilmektedir:

“Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün artarda gelişinde temiz akıl sahipleri için gerçekten deliller vardır. Onlar, ayakta iken, otururken, yan yatarken Allâh'ı anarlar ve göklerin ve yerin yaratılışı konusunda düşünürler. (Ve derler ki:) Rabbimiz, Sen bunu boşuna yaratmadın. Sen pek yücesin, bizi ateşin azâbından koru.”¹³

GÖK CİSİMLERİ ARASINDAKİ DENGİ

Gezegenler, Güneş'in çekim kuvveti sâyesinde bulundukları konumu korurlar. Güneş, Güneş Sistemi içerisindeki açık farkla en büyük gökcisim olduğundan, uyguladığı çekim kuvveti bütün Güneş Sistemine hâkimdir. Güneş Sistemi'ne giren herhangi bir cisim, Güneş'in çekim kuvveti etkisi altında bir yörüngeye oturacaktır.¹⁴

Yerçekimi kânunu uyarınca, bütün cisimler kütleleriyle doğru orantılı olarak diğer cisimler üzerinde çekim etkisine sahiptir. İçinde bulunduğu Güneş Sistemi'ne bakıldığında, Güneş'in neredeyse sistemdeki kütlenin tamamına sahip olduğu görülmektedir. Bu yüzden Güneş, diğer gezegenleri kendine doğru çekmektedir. Buna karşılık gezegenler, yörüngesel hızları sâyesinde oluşan merkezkaç kuvveti ile Güneş'in bu çekim kuvvetine karşı koymaktadır. Bu iki kuvvetin sonucunda ise, gezegenler Güneş etrafında belirli bir yörünge çizerler.¹⁵

12. Sâd, 38/27.

13. Âl-i İmrân, 3/190-191. <http://www.herseyhesapiledir.com/m1.htm>.

14. Planetarium, The University Texas at Arlington, 13.07.2014 tarihinde alındı, <https://www.uta.edu/planetarium/astronomy-101/ask-the-astronomer/qa.php?question=70>.

15. Exploring the Solar System, Peter Bond, Wiley-Blackwell, s. 7, 2012.

Gök cisimleri arasında, onları birbirine bağlayan bir nesnenin olmadığı bir âyetle şöyle ifâde edilir: **“Gökleri, gördüğünüz şekilde direksiz olarak yükselten Allah’tır. O, Arş’a egemen olmuş, güneşi ve ayı buyruğu altına almıştır. Bunların her biri belirlenmiş bir süreye göre akıp giderler. Allah her işi düzenler, âyetleri açıklar. Umulur ki Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanırsınız.”**¹⁶

Kimi müfessirler yukarıdaki âyetle, “direkler (amed)” den sonra gelen cümledeki zamiri “direksiz gökler” e döndürmüş, yan cümleyi buna bağlayarak anlam vermişlerdir. Fizik ve astronomi bilimi, “Gök cisimleri büyüklükleri ile doğru orantılı ve aralarındaki mesâfenin uzaklığı ile ters orantılı olarak çekme ve itme gücüne sahiptirler” kuralını ortaya koymuştur. Aşağıdaki âyetlerde bu ilkenin başka türlü anlatımları yer alır:

“Kendi izni olmadıkça, yer kürenin üzerine düşmemesi için, göğü tutan da O’dur.”¹⁷ Eğer cisimler arasındaki çekim gücü, itme gücünden fazla olsa, cisimler birbirinin üzerine düşer, itme gücü fazla olsa, cisimler birbirinden uzaklaşır, belli bir yörüngede kalmazdı. **“Allah Arş üzerine istiva etti, hâkim oldu.”**¹⁸ **“O, gökleri yükseltti ve dengeyi koydu.”**¹⁹ âyeti gök cisimleri arasındaki bu dengeyi bildirmektedir. Astronomi biliminin temel ilkelerini bildiren bu âyetler birer Kur’an mûcizesidir.

Evrenin oluşumu ve dengesi: İçinde yaşadığımız evrenin yaklaşık 15 milyar yıl önce tek bir noktada meydana gelen büyük bir patlama ile ortaya çıktığı ve genişleyerek şimdiki şeklini aldığı, bugün bütün bilim dünyasının onayladığı bir gerçektir. Uzay boşluğu, galaksiler, gezegenler, Güneş, Dünya, kısaca evreni oluşturan tüm gök cisimleri, “Büyük Patlama” ya da diğer adıyla “Big Bang” adı verilen bu patlama sonucunda meydana gelmiştir.

Burada çok büyük bir sır vardır: Big Bang bir patlama olduğuna göre, beklenmesi gereken, bu patlamanın ardından maddenin atomlar ya da atomaltı parçacıklar hâlinde uzay boşluğunda “rastgele” dağılması olacaktır. Fakat öyle olmamış, tam aksine, son derece sistemli ve düzenli bir evren ortaya çıkmıştır. Bu rastgele dağılan maddenin evrenin belirli noktalarında birikip galaksileri, yıldızları ve yıldız sistemlerini oluşturması bilim adamlarının benzetmesiyle, “bir buğday ambarına atılan el bombasının, buğdayları toplayıp, düzenli balyalara sarıp üst üste istiflemesi” kadar hatta bundan daha

16. Ra’d, 13/2.

17. Hac, 22/65.

18. A’râf, 7/54.

19. Rahmân, 55/7-8.

“olağanüstü” bir durumdur. Big Bang teorisine uzun yıllar karşı çıkmış olan Prof. Fred Hoyle, bu durum karşısında duyduğu şaşkınlığı şöyle ifâde eder:

Big Bang teorisi evrenin tek ve büyük bir patlama ile başladığını kabûl eder. Ama bildiğimiz gibi patlamalar maddeyi dağıtır ve düzensizleştirirler. Oysa Big Bang çok gizemli bir biçimde bunun tam aksi bir etki meydana getirmiştir: Maddeyi birbiriyle birleştirecek ve galaksileri oluşturacak hâle getirmiştir.

Elbette ki evrenin tüm maddesini içeren böyle muazzam bir patlamadan sonra bu derece hassas dengeler üzerine kurulu bir sistemin ve düzenin oluşması ancak “mûcize” tanımıyla açıklanabilir. Astrofizikçi Alan Sandage da bu gerçeği şöyle ifâde etmektedir:

Böyle bir düzenin kaostan gelmiş olduğunu oldukça imkânsız buluyorum. Tanrı'nın varlığı benim için bir sırdır, fakat varlık mûcizesinin de tek açıklamasıdır.

Bilim adamlarının da ifâde ettiği gibi, bir patlama ile birlikte atomların en uygun seklilerde bir araya gelmeleri, sonsuz düzenlilikteki evreni, evrenin içindeki milyarlarca yıldız barındıran milyarlarca galaksiyi, trilyonlarca gök cisimleri arasındaki hiçbir aksaklık barındırmayan dengeyi oluşturması büyük bir mûcizedir. Bu mûcizeyi gerçekleştiren ve bizlere gösteren sonsuz kudret sahibi Allah'tır. Bir âyette şöyle buyurulmaktadır:

“Sizin için yerde olanların tümünü yaratan O'dur. Sonra göğe yönelip (istiva edip) de onları yedi gök olarak düzenleyen O'dur. Ve O, her şeyi bilendir.”²⁰

Dünya gezegeni, bildiğimiz gibi Güneş Sistemi'nin bir parçasıdır. Bu sistem, evrenin içindeki diğer yıldızlara göre orta küçüklükte bir yıldız olan Güneş'in etrafında dönmekte olan dokuz gezegenden ve onların elli dört uydusundan oluşur. Dünya, sistemde Güneş'e en yakın üçüncü gezegendir.

Önce bu sistemin büyüklüğünü kavramaya çalışalım. Güneş'in çapı, Dünya'nın çapının 103 katı kadardır. Bunu bir benzetmeyle açıklayalım; eğer çapı 12.200 km. olan Dünya'yı bir misket büyüklüğüne getirirsek, Güneş de bildiğimiz futbol toplarının iki katı kadar büyüklükte yuvarlak bir küre hâline gelir. Ama asil ilginç olan, aradaki mesâfedir. Gerçeklere uygun bir model kurmamız için, misket büyüklüğündeki Dünya ile top büyüklüğündeki Güneş'in arasını yaklaşık 280 m yapmamız gerekir. Güneş Sistemi'nin en

dışında bulunan gezegenleri ise kilometrelerce öteye taşımamız gerekecektir. Ancak bu kadar dev bir boyuta sahip olan Güneş Sistemi, içinde bulunduğu Samanyolu galaksisine oranla oldukça mütevâzıdır. Çünkü Samanyolu galaksisinin içinde, Güneş gibi ve çoğu ondan daha büyük olmak üzere yaklaşık 250 milyar yıldız vardır. Bu yıldızların içinde Güneş'e en yakın olanı Alpha Centauri'dir. Eğer Alpha Centauri'yi az önce yaptığımız ölçeğe, yani Dünya'nın misket büyüklüğünde olduğu ve Güneş ile Dünya'nın arasının 280 m tuttuğu ölçeğe yerleştirirsek, onu Güneş'in 78.000 km uzağına koymamız gerekir! Modeli biraz daha küçültelim. Dünya'yı gözle zor görülen bir toz zerresi kadar yapalım. O zaman Güneş ceviz büyüklüğünde olacak ve Dünya'ya üç metre mesâfede yer alacaktır. Bu ölçek içinde Alpha Centauri'yi ise Güneş'ten 640 km uzağa koymamız gerekir. Samanyolu galaksisi, iste aralarında bu denli inanılmaz mesâfeler bulunan 250 milyar yıldızı barındırır. Spiral seklindeki bu galaksinin kollarının birinde, bizim Güneşimiz yer almaktadır. Ancak ilginç olan, Samanyolu Galaksisinin de uzayın geneli düşünüldüğünde çok "küçük" bir yer oluşudur. Çünkü uzayda başka galaksiler de vardır, hem de tahminlere göre, yaklaşık 300 milyar kadar!.. Bu galaksilerin arasındaki boşluklar ise, Güneş ile Alpha Centauri arasındaki boşluğun milyonlarca katı kadardır.

Gök cisimlerinin uzaydaki dağılımı ve aralarındaki bu devasa boşluklar Dünya'da canlı hayatının var olabilmesi için zorunludur. Gök cisimleri arasındaki mesâfeler Dünya'daki yaşamı destekleyecek biçimde pek çok evrensel güçle uyumlu bir hesap içinde düzenlenmiştir. Bu mesâfeler gezegenlerin yörüngelerini hatta varlıklarını doğrudan etkiler. Bu mesâfeler biraz daha az olsaydı, yıldızlar arası kütle çekim güçleri gezegenlerin yörüngelerini kararsız hâle getirecekti. Bu kararsızlık ise gezegenlerde çok uç sıklık değişimlerine yol açacaktı. Eğer uzaklıklar biraz daha fazla olsaydı, süpernovalarla uzaya fırlatılan ağır elementlerin dağılımı çok seyrek olacak ve Dünya gibi dağlık gezegenler oluşamayacaktı. Yıldızlar arasındaki şu an var olan boşluklar bizimki gibi bir gezegen sisteminin var olabilmesi için en ideal mesâfeye sahiptir.

Ünlü biyokimya profesörü Michael Denton da, Nature's Destiny (Doğanın Kaderi) adlı kitabında şöyle yazar:

Süpernovalar ve aslında bütün yıldızlar arasındaki mesâfeler çok kritik bir konudur. Galaksimizde yıldızların birbirlerine ortalama uzaklıkları 30 milyon mildir. Eğer bu mesâfe biraz daha az olsaydı, gezegenlerin yörüngeleri istikrarsız hâle gelirdi. Eğer biraz daha fazla olsaydı, bir süpernova tarafından

dağıtılan madde o kadar dağınık hâle gelecekti ki, bizimkine benzer gezen sistemleri büyük olasılıkla asla oluşamayacaktı. Eğer evren yaşam için uygun bir mekân olacaksa, süpernova patlamaları çok belirli bir oranda gerçekleşmeli ve bu patlamalar ile diğer tüm yıldızlar arasındaki uzaklık, çok belirli bir uzaklık olmalıdır. Bu uzaklık, şu an zaten var olan uzaklıktır.

Prof. George Gensen da bu akıl almaz büyüklükle ilgili, He Symbiotic Universe (Simbiyotik Evren) adlı kitabında şöyle yazar: Eğer yıldızlar birbirlerine biraz daha yakın olsalar, astrofizik çok da farklı olmazdı. Yıldızlarda, nebulalarda ve diğer gök cisimlerinde süregiden temel fiziksel işlemlerde hiçbir değişim gerçekleşmezdi. Uzak bir noktadan bakıldığında, galaksimizin görünüşü de şimdikiyle aynı olurdu. Tek fark, gece çimler üzerine uzanıp da izlediğim gökyüzünde çok daha fazla sayıda yıldız bulunması olurdu. Ama pardon, evet; bir fark daha olurdu: Bu manzarayı seyredecek olan “ben” olmazdım... Uzaydaki bu devasa boşluk, bizim varlığımızın bir ön şartıdır.

Gensen bunun nedenini de açıklar; uzaydaki büyük boşluklar, bâzı fiziksel değişkenlerin tam insan yaşamına uygun biçimde şekillenmesini sağlamaktadır. Ayrıca Dünya'nın, uzay boşluğunda gezinen dev gök cisimleriyle çarpışmasını engelleyen etken de, evrendeki gök cisimlerinin arasının bu denli büyük boşluklarla dolu oluşudur. Kısacası evrendeki gök cisimlerinin dağılımı, insanın yaşamı için tam olması gereken ölçülerdedir. Dev boşluklar, rastgele ortaya çıkmamışlardır; amaçlı bir yaratma ilişkisinin sonucudurlar. Sonsuz hikmet sahibi olan Allah, Kur'ân'da, göklerin ve yerin bir amaçla yaratıldığını pek çok âyetiyle haber vermiştir:

“Biz, gökleri, yeri ve her ikisinin arasındakilerini hakkın dışında (herhangi bir amaçla) yaratmadık. Hiç şüphesiz o saat de yaklaşıarak-gelmektedir; öyleyse (onlara karşı) iyi davran!”²¹

“Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunanları bir ‘oyun ve oylanma konusu’ olsun diye yaratmadık. Biz onları yalnızca hak ile yarattık. Ancak onların çoğu bilmezler.”²²

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿٦﴾

6- Bitkiler ve ağaçlar (O'na) secde ederler.

21. Hicr, 15/85.

22. Duhân, 44/38-39. Bk. http://www.cennet.kapisi.net/dinimiz_islam/.

6. âyetteki “necm” bitki ve yıldız demektir. Yıldızın secdesi batması, bitki ve ağaçların ise, topraktaki kökleri ağız yerinde olduğu için sürekli secde hâlinde oldukları söylenebilir. Bitki, hayvan ve câmit varlıkların Allâh'ı tesbihi ve O'na secde etmesi fizik, kimya, biyoloji, astronomi gibi pozitif bilimlerin, ilkelerini ortaya koymaya çalıştığı, “sünnetullâh” üzere, Allâh'a boyun eğmeleri ve yaratılış ilkeleri yönünde, tam bir itaat üzere varlıklarını sürdürmeleri anlamını da kapsar.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Görmedin mi göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün canlılar ve insanların pek çoğu Allâh'a secde etmektedir. Ama pek çoğu üzerine ise azâbı hak olmuştur. Allah'ın zelil ettiğini aziz edecek kimse yoktur. Şüphesiz ki, Allah dilediğini yapar.”**²³

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿٧﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٨﴾
وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٩﴾

7- Göğü O yükseltti ve dengeyi koydu.

8- Sakın dengeyi bozmayın.

9- Tartıyı adâletle yapın ve eksik tartmayın.

7-9. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın göğü yükseltip dengeyi sağladığı, insanların da gerek kâinattaki tabiat kurallarına, gerekse ölçü ve tartıda Allâh'ın emir ve yasaklarına uyarak evrende, toplum ve ticarî hayatta dengeyi gözetmeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hiçbir şey yoktur ki, onun hazineleri Bizim yanımızda olmasın. Ancak Biz onu belli bir ölçüyle indiririz.”**²⁴

“Hak ve adâlet yerini bulsun diye kitabı ve ölçüyü indiren Allah'tır. Nereden bileceksin, belki de kıyâmetin vakti yakındır!”²⁵

“Andolsun Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Hem onlarla birlikte kitabı ve ölçüyü indirdik ki, insanlar adâleti ayakta tutsunlar.”²⁶

23. Hac, 22/18.

24. Hicr, 15/21.

25. Şûrâ, 42/17.

26. Hadîd, 57/25.

“Olgunluk çağına ulaşınca kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın. Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın!”²⁷

Şuayb عليه السلام Medyen halkına şu öğütte bulunmuştur: **“Ölçüyü ve tartıyı tam ve doğru yapın. Mal ve eşyanın değerini düşürerek kimse-nin hakkını yemeyin.”²⁸**

Hz. Peygamber ﷺ de ölçüyü ve tartıyı eksik yapan toplumların kıtlık ve geçim sıkıntısı çekeceklerini, başlarına zâlim yöneticilerin geleceğini haber vermiştir.²⁹

KÂİNATTA DENGİ

Kâinatta kusursuz bir düzen bulunmaktadır. Bu kusursuz düzen içinde güneş sistemi çok küçük bir yer tutmaktadır. Ancak kâinata göre bir nokta tanesi kadar küçük olan bu sistem, bize göre çok büyüktür. Güneş sisteminin büyüklüğünü biraz daha detaylı düşünelim.

Bu sistem, evrenin içindeki diğer yıldızlara göre orta-küçük bir yıldız olan Güneş'in etrafında dönmekte olan dokuz gezegenden ve onların elli dört uydusundan oluşur. Dünya, sistemde Güneş'e en yakın üçüncü gezegendir. Güneş'in çapı, Dünya'nın çapının 103 katı kadardır. Ancak bu kadar dev bir boyuta sahip olan Güneş Sistemi, içinde bulunduğu Samanyolu galaksisine oranla oldukça mütevâzıdır. Çünkü Samanyolu galaksisinin içinde, Güneş gibi ve çoğu ondan daha büyük olmak üzere yaklaşık 250 milyar yıldız vardır. Spiral şeklindeki bu galaksinin kollarının birisinde, bizim Güneşimiz yer almaktadır.

Ancak ilginç olan, Samanyolu galaksisinin de uzayın geneli düşünüldüğünde çok “küçük” bir yer oluşudur. Çünkü uzayda başka galaksiler de vardır, hem de tahminlere göre, yaklaşık 300 milyar kadar!... George Greenstein, bu akıl almaz büyüklükle ilgili, The Symbiotic Universe (Simbiyotik Evren) adlı kitabında şöyle yazar:

Eğer yıldızlar birbirlerine biraz daha yakın olsalar, astrofizik çok da farklı olmazdı. Yıldızlarda, nebulalarda ve diğer gök cisimlerinde süregiden temel fiziksel işlemlerde hiçbir değişim gerçekleşmezdi. Uzak bir noktadan bakıldığında, galaksimizin görünüşü de şimdikiyle aynı olurdu. Tek fark, gece çimler üzerine uzanıp da izlediğim gökyüzünde çok daha fazla sayıda yıldız

27. En'âm, 6/152.

28. A'râf, 7/85.

29. İbn Mâce, Fiten, 22.

bulunması olurdu. Ama pardon, evet; bir fark daha olurdu: Bu manzarayı seyredecek olan “ben” olmazdım... Uzaydaki bu devasa boşluk, bizim varlığımızın bir ön şartıdır.³⁰

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿١٠﴾ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ
﴿١١﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿١٢﴾

10-11-12- Yeri de canlılar için hazırladı. Orada nice meyveler, salkım salkım hurma ağaçları, yapraklı taneler ve hoş kokulu bitkiler vardır.

10-12. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın yeryüzünü canlılar için hazırladığı, orada çeşitli meyveler, hurma ağaçları, yapraklı ve güzel kokulu bitkiler bulunduğu bildirilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde olan her şeyi sizin için yaratan O’dur. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenledi. O, her şeyi bilir.”**³¹

“Yeryüzünü size boyun eğdiren O’dur. Öyleyse yerin omuzlarında dolaşın ve Allâh’ın rızıkından yiye! Son dönüş ancak O’nadır.”³²

“Bundan sonra da yeryüzünü yayıp döşedi. Ondan suyunu ve otlağını çıkardı. Dağları da sağlam bir şekilde yerleştirdi. Bütün bunları sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için yaptı.”³³

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٣﴾

13- (Ey insan ve cinler topluluğu!) Rabbinizin nîmetlerinden hangisini inkâr edersiniz?

13. âyetten itibâren aralıklarla 31 yerde tekrarlanan bu soru cümlesinde sözü edilen iki topluluk, insan ve cin topluluklarıdır. 33 ve 40. âyetler bunu ortaya koymaktadır. 31. âyetteki “iki ağırlık” da, yine insan ve cinler

30. George Greenstein, The Symbiotic Universe, s. 2.

31. Bakara, 2/29.

32. Mülk, 67/15.

33. Nâziât, 79/30-33.

olmalıdır. Bu yüzden, Muhammed Hamidullah'ın, bunun, “Erkek ve kadın toplulukları” anlamına gelebileceği görüşü zayıf kalmaktadır.³⁴

Câbir bin Abdullah ؓ'den rivâyete göre, bir gün Rasûlullah ﷺ ashâbının yanına çıkmış ve onlara Rahmân sûresini baştan sonuna kadar okumuştur. Daha sonra şöyle buyurdu: “Cinlerle buluştuğum gece, ben bu sûreyi cinlere de okudum; onlar sizden daha güzel karşıladılar. Ben ne zaman: **“Rabbimizin nîmetlerinden hangi birini inkâr edersiniz?”** âyeti-ne gelsem, onlar: “Senin hiçbir nîmetini inkâr etmeyiz, ey Rabbimiz, Sana hamd olsun!” diyorlardı.”³⁵

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۖ ﴿١٤﴾ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ
مِنْ نَّارٍ ۖ ﴿١٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٦﴾

14- Allah insanı ateşte pişmiş gibi kupkuru bir balçıktan yarattı.

15- Cinleri de dumansız bir ateş alevinden yarattı.

16- Rabbimizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

14-16. âyetlerde, Allah Teâlâ'nın insanı pişmiş çamurdan, cinleri ise dumansız ateşten yarattığı belirtilir. Burada cinlerin babası olan İblis kastedilir. “Mâric”, mercek kökünden; hâlis ateş, zehirli ateş ve dumansız ateş alevi gibi anlamlara gelir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O'dur. O'nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz!”**³⁶

“Andolsun Biz insanı kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.”³⁷

“Şimdi Rabbinin hangi nîmetlerinden şüphe edersiniz?”³⁸

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Melekler nurdan, cinler zehirli ateşten, Âdem de size bildirilen şeyden (topraktan) yaratılmıştır.”³⁹

34. Bk. Aziz Kur'an, Çeviri, Rahmân, 55/13, dipnot: 5.

35. Tirmizî, Tefsir, 55/1.

36. En'âm, 6/2.

37. Hicr, 15/26-27.

38. Necm, 53/55.

39. Müslim, Zühd, 60; Ahmed bin Hanbel, VI, 153, 168.

Buna göre, cinler ateşten, melek ise nurdan yaratılmıştır. Cinlerin kâfir olanına şeytan denir. Kâfir cinlerin başı iblistir. Câhiliye Arapları cinlerin kötülüklerinden korunmak için onlara sığınır ve onları tanrılaştırırlardı. Melekleri de Allâh'ın kızları sanırlardı. Kur'an'da onların bu inançlarını red için pek çok âyet gelmiştir.⁴⁰

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ﴿١٧﴾ فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿١٨﴾
 مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ^١ ﴿١٩﴾ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ^٢ ﴿٢٠﴾ فَبَايَ الْآءِ
 رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢١﴾ يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ^٣ ﴿٢٢﴾ فَبَايَ الْآءِ
 رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٣﴾

17- O, iki doğunun ve iki batının Rabbidir.

18- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

19- O, iki denizi salıverdi ki birbirine kavuşurlar.

20- Fakat aralarında bir engel var, birbirine geçip karışmazlar.

21- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

22- O iki denizden inci ve mercan çıkar.

23- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

17-23. âyetlerde, Yüce Allâh'ın iki doğunun ve iki batının Rabbi olduğu, iki denizi birbirine saldığı hâlde, aralarında bir engel bulunduğu için sularının birbirine karışmadığı, her iki denizden de inci ve mercan çıkarıldığı belirtilir.

Âyette, mevsimlere göre güneşin doğma ve batma yerleri değiştiği için “iki doğu” ve “iki batı” deyimi kullanılmış olmalıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi ve doğuların Rabbidir.”**⁴¹

“İki denizi birbirine salıveren O’dur. Şu tatlı ve susuzluğu giderici, bu da tuzlu ve acıdır. O, ikisinin arasına birbirine geçmelerine engel bir perde koymuştur.”⁴²

40. Bk. Nisâ, 4/117; Nahl, 16/57; Sâffât, 37/149-154; Sebe', 34/40, 41; Zuhurf, 43/16, 19, 20; Tûr, 52/39; Necm, 53/19-23; Cin, 72/1-28.

41. Sâffât, 37/5.

42. Furkan, 25/53.

Denizlerde tuzluluk farkı olan iki denizin birleştiği hat boyunca “dikey bir su tabakası” engeli olduğu, son araştırmalarda ortaya çıkmıştır.

Kaptan Kusto'nun İslâm'a girmesine sebep olan keşfi:

Fransız sualtı araştırmacısı, kâşif ve yazar olan Kusto, sualtı dünyasını anlatan filmleri ve kendi buluşu olan iki kişilik derin dalma hücresi ile bilinir. Dünyanın bütün denizlerinde ve büyük sularında filmler çekti, televizyon programları hazırladı aynı konuda kitaplar yazdı. Büyük akvaryumlar ve müzeler kurdu.

Cebelitarık Boğazı'ndaki araştırmalarında iki farklı denizin su kütlelerinin birbirine karışmadığını tespit etti. Aralarında yoğunluk farkı olduğundan Atlas Okyanusu'na âit su kütlesi üstte, Akdeniz'e âit su kütlesi de altta olmak üzere iki su kütlesi birbirlerinin tarafına devamlı olarak aktıkları hâlde birbirlerine karışmamaktaydı. Yani, Atlas Okyanusu'nun suyu Cebelitarık Boğazı'ndan Akdeniz'e, Akdeniz'in suyu da Atlas Okyanusu'na akmakta, fakat iki su kütlesi arasında su alışverişi olmamaktaydı. Bu çalışma ve incelemenin sonunda keşfettiği bütün bilgilerin 1400 yıl önce Kur'ân-ı Kerîm'de bildirildiğini görünce önce şaşırdı, sonra Kur'ân'ın hak kitap olduğunu kabûl etti.

Kaptan Kusto Kur'ân'a hayran olmasına sebep olan olayı şöyle anlatır: “1962 yılında Alman ilim adamları, Aden Körfezi ile Kızıldeniz'in birleştiği Mendeb Boğazı'nda, Kızıldeniz'in suyu ile Hint Okyanusu'nun suyunun birbirine karışmadığını belirlemişlerdi. Biz de Cebelitarık Boğazı'ndan karşılıklı akıntı olduğu bilinen Atlas Okyanusu ile Akdeniz'in sularının birbirine karışıp, karışmadığını araştırmaya başladık. Önce, Akdeniz'in kendine has sıcaklığı, tuzluluğu ve yoğunluğu ile barındırdığı canlıları tespit ettik. Aynı araştırmayı Atlas Okyanusu'nda tekrarladık. İki su kütlesi binlerce yıldır Cebelitarık Boğazı'nda birleşiyordu. Bu durumda, iki su kütlelerinin karışması ile tuzluluk, yoğunluk gibi unsurların birbirine denk, hiç olmazsa birbirine yakın olması îcâb ediyordu. Hâlbuki, her iki denizin en yakın kısımlarında bile deniz suyu kendi özelliğini koruyordu.

Yani, iki denizin birleşme sathında bir su perdesi iki deniz suyunun birbirine karışmasını engelliyordu. Bu durumu açtığım Profesör Maurice Bucaille, bunda şaşılacak bir şey olmadığını, İslâm'ın kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'in bunu açık bir şekilde yazdığını söyledi. Hakîkaten bu hakikat, Kur'ân-ı Kerîm'de dosdoğru açıklanıyordu. Bunu öğrenince Kur'ân-ı Kerîm'in Allah

kelâmı olduğunu anladım. İslâm dîni, mânevî gücü ile bana kaybettiğim öğlümün acısına dayanma sabrını verdi.⁴³

وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَغْلَامِ ﴿٢٤﴾ فَبَآيَ الْآءِ رَبِّكُمَا
تُكَذِّبَانِ ﴿٢٥﴾

24- Denizde dağlar gibi yükselmiş, akıp giden gemiler de O'nundur.

25- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

24-25. âyetlerde, denizlerde dağlar gibi akıp giden gemilerin de O'nun belirlediği suyun kaldırma gücü ile hareket ettiğine işaret edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Denizde o yüce dağlar gibi akıp giden gemiler de O'nun (varlığını gösteren) delillerindendir. Eğer O dilerse rüzgârı durdurur da gemiler denizin üzerinde duruverir. Şüphesiz ki bunda çok sabreden, çok şükreden kimseler için nice ibretler vardır.”**⁴⁴

Sûre boyunca zikredilen nîmetleri inkâr mümkün olmadığı için, bunlar aynı zamanda Allah Teâlâ'nın varlığının ve sonsuz kudret sahibi olduğunun delillerindendir.

43. <http://www.mumsema.com/musluman-bilim-adamlari/91486-kaptan-kustonun-musluman-olusu.html>.

44. Şûrâ, 42/32-33.

﴿ BÂB 2 ﴾

HER CANLINİN YOK OLMASI, HER ŞEYİ ALLAH'TAN İSTEMEK, ALLÂH'IN HER GÜN YENİ BİR İŞTE OLMASI, İNSAN VE CİNLERİN EVREN DIŞINA ÇIKAMAMASI, ORADA ATEŞ VE DUMANLA KARŞILAŞILMA, KİYÂMET GÜNÜ SÎMÂDAN TANINMA

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿٢٦﴾ وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ
 ﴿٢٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٢٨﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿٢٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ
 ﴿٣٠﴾ سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَانِ ﴿٣١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٢﴾
 يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ﴿٣٣﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا
 تُكَذِّبَانِ ﴿٣٤﴾ يُرْسِلُ عَلَيْكُمْ شَوَاطِئَ مِنْ نَارٍ وَنُحَاسٍ فَلَا تَنْتَصِرَانِ
 ﴿٣٥﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾ فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ
 وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ﴿٣٧﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ
 عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌ ﴿٣٩﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾ يُعْرِفُ
 الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَفْقَادِمِ ﴿٤١﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ
 رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾
 يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ إِنْ ﴿٤٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

26- Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak.

27- Ancak azamet ve ikram sahibi olan Rabbinin zâtı bâkî kalacaktır.

- 28- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
- 29- Göklerde ve yerde kim varsa hepsi O'ndan ister. O, her gün yeni bir iştendir.
- 30- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
- 31- Ey insanlar ve cinler! Yakında sizin hesabınızı da ele alacağız!
- 32- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
- 33- Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin sınırlarından çıkıp gitmeye gücünüz yeterse çıkın! Ancak özel bir güç olmadıkça çıkamazsınız!
- 34- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
- 35- Üzerinize ateşten saf alevler ve zehirli bir duman gönderilir de birbirinize hiçbir yardımınız olmaz!
- 36- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
- 37- Gök yarılıp da yağ gibi erimiş kırmızı bir güle döndüğü zaman;
- 38- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
- 39- O gün ne insanlara, ne de cinlere günahı sorulmaz!
- 40- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
- 41- Günahkârlar sîmâlarından tanınır da, alınlarından ve ayaklarından yakalanırlar.
- 42- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?
- 43- İşte o kâfirlerin yalan saydığı cehennem budur.
- 44- Onlar cehennem ateşiyle kaynar su arasında döner dururlar.
- 45- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

26-28. âyetlere göre, Allah Teâlâ'nın zâtından başka herkes ve her şey fânîdir, dünyada veya evrende kalması gereken süresini tamamlayınca yok olur. Bütün bu nesnel gerçekler nasıl inkâr edilebilir?

Âyetteki "Rabbinin yüzü" ifâdesinde "vech", Allah Teâlâ hakkında "O'nun zâtı ve rızası" anlamına gelir. İnsan için kullanılınca bilinen yüzü ifâde eder.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"O gün, kimi yüzler ağarır, kimi yüzler kararır. Yüzleri kararacak olanlara, "Îman ettikten sonra, inkâra**

mı saptınız? Öyleyse inkâr etmenize karşılık tadın bu azâbı!” (denilir). **Yüzleri ağaracak olanlar ise, Allâh’ın rahmeti içindedirler ve orada ebedî kalacaklardır.”**⁴⁵

“Allah ile birlikte başka bir ilâha tapıp yalvarma! O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O’nun zâtından başka, her şey yok olacaktır. Hüküm O’na âittir. Siz de O’na döndürüleceksiniz.”⁴⁶

“Öyleyse akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa (zekât ve sadakadan) hakkını ver! Allâh’ın rızasını arayanlar için bu daha hayırlıdır. İşte bunlar kurtuluşa erecek olanlardır. İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz ribâ (fâiz) Allah katında artmaz. Allâh’ın rızasını arayarak verdiğiniz zekâta gelince; işte onlar, mallarını kat kat arttıranlardır.”⁴⁷

“Biz, size sırf Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz.”⁴⁸

“Şüphesiz yeryüzüne ve onun üzerindekiyle Biz vâris oluruz ve onlar ancak Bize döndürülürler.”⁴⁹

Enes b. Mâlik ’den rivâyete göre, Enes, Hz. Peygamber’le birlikte bulunduğu sırada, bir adam da namaz kılıyordu. Sonra şöyle duâ etmişti: “Ey Allâh’ım Senden istiyorum, hamd Sanadır, Senden başka hiçbir ilâh yoktur, Sen ihsanı bol olan, gökleri ve yeri yaratan, celâl ve ikram sahibisin. Ey hayy ve kayyûm olan Allâh’ım!” Bunun üzerine Hz. Peygamber buyurdu ki, biliyor musunuz bu zât ne ile duâ etti? Onlar da Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dediler. Rasûlullah buyurdu ki: “Nefsimi kudret elinde tutan Allâh’a yemin ederim ki O, Allâh’a en büyük ismiyle duâ etti. O, ism-i âzam (en büyük isim) ki onunla çağrıldığı zaman cevap verir ve onunla istenildiği vakit ihsanda bulunur.”⁵⁰

29-30. âyetlerde, göklerde ve yerde kim varsa hepsinin ihtiyaçlarını, bilerek veya bilmeyerek diliyle veya hâliyle, rızka, ibadete güç vermesini, affedilmesini ve benzerlerini Allah’tan isterler. Allah Teâlâ her gün ayrı bir iştedir. Bütün bu gerçekler yalan sayılabilir mi?

45. Âl-i İmrân, 3/106-107.

46. Kasas, 28/88.

47. Rûm, 30/38-39.

48. İnsân, 76/9.

49. Meryem, 19/40.

50. Ebû Dâvûd Vitr, 23; Tirmizî, Deavât, 99; İbn Mâce, Duâ, 9; Nesâî, Sehv, 58; Ahmed bin Hanbel, III, 120, 158, 245, 265.

Âyette Allâh'ın her an öldürmek, diriltmek, yüceltmek, îtibârdan düşürmek, zengin veya yoksul yapmak, isteyene vermek gibi değişen ihtiyaçlara göre değişik tasarruflarına işaret edilir.

Ebu'd-Derdâ rahîmehi den rivâyete göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Bir günahı bağışlamak, bir sıkıntıyı gidermek ve birtakım insanları yükseletip, birtakımlarını alçaltmak da O'nun işlerindendir.”*⁵¹ Bezzâr'ın rivâyetinde duâları kabûl etmek ilâvesi vardır.⁵²

Âyetteki *كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ* cümlesi, iki anlam ile tefsîr edilmiştir. Birisi gün, mutlak vakit anlamına olarak her saat, her an diye açıklanmıştır. Bir de İbn Uyeyne ve Hasan-ı Basri'den nakledildiğine göre Allah Teâlâ katında zaman iki günden ibârettir. Birisi dünya süreci, diğeri âhiret sürecidir. Her birine göre de Allâh'ın bir işi vardır. Dünyadaki işi emir ve nehy, âhiretteki işi de, hesap ve cezâdır.⁵³

31-34. âyetlerde, iki ağırlıktan kastedilen, insan ve cin topluluğudur.⁵⁴ Kıyâmet kopunca, bu iki topluluğun, dünyada yaptıklarının hesabının görülmesine sıra gelecektir. Sorumluluk dışına çıkmak için, gücünüz yeterse göklere çıkmayı deneyin, ancak özel bir güç olmadıkça bunu başaramazsınız.

İbn Abbâs'a göre göklere çıkmakla kastedilen şudur: “Göklerde ve yerde olan şeyleri öğrenmeye gücünüz yeterse öğrenin. Ancak Allah'tan bir güç ve delil olmadıkça bu bilgilere sahip olamazsınız.” Çoğu müfessirler bu âyeti, insanın sorumluluktan kurtulmak amacıyla, “Allâh'ın güç ve nüfûz alanından dışarı çıkması, kaçması” olarak yorumlamıştır.⁵⁵

Âyetteki “sultân” kelimesi; güç, delil, rehber gibi anlamlara gelir. Onun sayesinde göklere çıkmanın mümkün olduğu bildirildiğine göre, insanı ya da yerden güdümlü bir aracı, uzayın derinliklerine göndermek mümkün olabilecektir. Buna göre, insanlar kendilerini güvenle ay, gezegen ve yıldız gibi gök cisimlerine ulaştıracak araçlar yapınca, evrenin kapısı insanoğluna açılabilir. Günümüzde aya ulaşılmış, gezegenlere ulaşmak için çalışmalar sürmektedir.

Göklerin tabakalar hâlinde “yedi gök” olarak yaratılması, bunlar arasında bir sınırı akla getirir. Dünya göğüne, gezegenlere, güneş sistemine, samanyoluna, galaksi kümelerine ve benzerlerine, insanı oraya götürecek bir güç (sultan) sayesinde ulaşılabileceğini düşünmek gerekir. Nitekim Hz.

51. İbn Mâce, Mukaddime, 13.

52. İbn Mâce, Mukaddime, 13; Süyûtî, ed-Dürri'l-Mensûr, VII, 699.

53. Elmalılı, Tefsîr, VII, 378.

54. Bk. Rahmân, 55/33. âyet.

55. Kurtubî, Câmi', XVII, 111.

Peygamber'in Mîraç gecesinde yedi kat gökleri tek tek aşarak, son sınır ağacı diye nitelenen "Sidre-i Münte'hâ"yı da geçmesi bu son ümmete bir ışık tutmakta, onun önünü açmaktadır. Çünkü Peygamber üzerinde mûcize olarak gerçekleşen olaylar, pozitif bilimin ulaşabileceği sınır noktalarına işaretle eder. Bir peygamberin mûcize olarak yaptığını, toplumlar deney, keşif ve icadlar sâyesinde pozitif yolla gerçekleştirebilir. Süleyman عليه السلام'ın rüzgâr enerjisi sâyesinde bir aylık mesâfeye sabah gidip akşam geri dönmesi mûcizesi bugün uçak seferleriyle hayatın ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir.

Yine Süleyman عليه السلام'ın, kraliçe Belkis'in tahtını Yemen'den Filistin'e göçürüp kapayınca kadar getirmesi mûcizesi, ışınlama yoluyla maddeyi bir yerden başka bir yere nakletmenin mümkün olduğunu gösteren başka bir uygulamadır.⁵⁶ Eşyayı ışınlama yoluyla bir yerden bir yere nakletme çalışması günümüz pozitif bilimlerinin üzerinde çalıştığı bir konudur. Bir maddeyi atomlarına ayırıştırarak, ışık yardımıyla bir yerden bir yere nakledip, yeniden önceki formatında atomları birleştirme ve önceki maddeyi oluşturma bilimin ulaşabileceği önemli bir aşamadır. Bunun ses, yazı, şekil ve resim ölçüsünde günlük cep telefonlarına kadar gerçekleştiği bilinmektedir.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شَوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرَانِ ﴿٣٥﴾ فَبَايَ الْآءِ
رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٦﴾ فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ
﴿٣٧﴾ فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٣٨﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ
وَلَا جَانٌّ ﴿٣٩﴾ فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٠﴾

35- Üzerinize ateşten saf alevler ve zehirli bir duman gönderilir de birbirinize hiçbir yardımınız olmaz!

36- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

37- Gök yarılıp da yağ gibi erimiş kırmızı bir güle döndüğü zaman;

38- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

39- O gün ne insanlara, ne de cinlere günahı sorulmaz!

40- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

35-40. âyetlere göre, daha önce cinler göklere nüfûz etmeye çalışarak, gayb âleminde sır çalmaya kalkışmış ve üzerlerine kıvılcımlar gönderilmiştir.

İnsanlar da buna teşebbüs edebilir. Göklerin yarılıp yağ gibi eridiği bir zaman gelince insanlar Rabbinin nîmetlerinin değerini anlar, ama iş isten geçmiş olur.

Yüce Allah, kıyâmet günü insan ve cinlere, günah işleyip işlemedikleri konusunda, soru sormaya ihtiyaç duymayacaktır. Çünkü her şey ortada olacak ve amel defterlerinde görülecektir. Ayrıca, bakıldığında kişinin sîmâsından da günahkâr olup olmadığının anlaşılacağı belirtiliyor.

Göklerin yarılıp yağ gibi erimesi uzayda “nova” veya “süpernova” adı verilen yıldız ölümleri ile bunlardan arta kalan bulutsu kalıntıları akla getirmektedir. Bu patlamalar güneşimiz gibi, hatta ondan çok daha büyük yıldızların bir patlama ile parçalandığı astronomik olaylardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, Rab’lerinin âyetlerini ve O’na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir. Biz, kıyâmet gününde onlara hiçbir değer vermeyeceğiz.”**⁵⁷

“Kârûn dedi ki: ‘Bu servet bana, yalnız kendi bilgim sâyesinde verildi.’ O, Allâh’ın kendisinden önceki nesillerden, ondan daha güçlü ve ondan daha çok servet toplamış olan kimseleri helâk etmiş olduğunu bilmiyor muydu? Ancak günahkârlara günahları sorulmaz!”⁵⁸

“Rabbine yemin olsun ki, elbette Biz onların hepsini yaptıklarından dolayı hesâba çekeceğiz.”⁵⁹

“(Allah meleklere der ki): ‘Toplayın şu zâlimleri, onlar gibi olanları ve Allah’tan başka taptıkları şeyleri! Onları cehennemin yoluna sürün! Ve tutuklayın onları, çünkü sorguya çekilecekler!’”⁶⁰

يُعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ فَيُؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٤١﴾ فَبَايَ
الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٢﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٤٣﴾
يَطُوفُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَمِيمٍ إِنِ ﴿٤٤﴾ فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٥﴾

41- Kâfirler sîmâlarından tanınır da, alınlarından ve ayaklarından yakalanırlar.

42- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

57. Kehf, 18/105.

58. Kasas, 28/78.

59. Hicr, 15/92-93.

60. Sâffât, 37/22-24.

43- İşte o kâfirlerin yalan saydığı cehennem budur.

44- Onlar cehennem ateşiyle kaynar su arasında döner dururlar.

45- Rabbinizin nîmetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?

41-45. âyetlerde, kıyâmet gününde kâfirlerin sîmâlarından tanınacağı, alınlarından ve ayaklarından yakalanıp cehenneme sevk edilecekleri, cehennem ateşi ile su arasında dönüp dolaşacakları belirtilir. Bununla birlikte, Yüce Allah adâleti gereği, her kuluna hak ettiği cezâyı vermek için, onu yargılamaya tâbi tutar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gördün mü o kâfiri? Eğer o yalanlıyor ve yüz çeviriyorsa; Allâh’ın onu ve yaptıklarını görmekte olduğunu bilmez mi? Hayır! Yemin olsun ki, eğer bundan vazgeçmezse, onu alnından yakalarız; o yalancı, o günahkâr alnından!”**⁶¹

“Yoldan çıkmış olanların varacakları yer ise ateştir. Ne zaman oradan çıkmak isteseler, onlara: ‘Haydi tadın bakalım, yalanlayıp durduğunuz ateş azâbını!’ diye geri çevrilirler.”⁶²

“O gün birbirinize ne bir yararınız dokunur, ne de bir zararınız. Biz zulmedenlere, ‘Yalanlamakta olduğunuz ateş azâbını tadın bakalım!’ deriz.”⁶³

“O gün cehennem ateşine itile kakıla atılacaklar. ‘İşte yalanlayıp durduğunuz ateş budur! Bu da mı bir sihir? Yoksa siz görmüyor musunuz?’ (denilecek).”⁶⁴

“Gerçeği yalanlayanların o gün vay hâline! Haydi, yalanlayıp durduğunuz cehenneme gidin!”⁶⁵

“Hayır! Doğrusu onlar o gün Rab’lerini görmekten elbette mahrum kalmışlardır. Sonra da cehenneme gireceklerdir. Sonra da onlara, ‘İşte yalanlamış olduğunuz azap budur!’ denilecek.”⁶⁶

“Şunu tutun da cehennemin ortasına sürükleyin! Sonra da azap olarak başından aşağı kaynar su dökün!”⁶⁷

61. Alak, 96/13-16.

62. Secde, 32/20.

63. Sebe’, 34/42.

64. Tûr, 52/13-15.

65. Mürselât, 77/28-29.

66. Mutaaffifin, 83/15-17.

67. Duhân, 44/47-48.

﴿ BÂB 3 ﴾

**TAKVÂ SAHİPLERİNE İKİ CENNET
VE DAHA ÜSTÜN İKİ CENNET,
ALLÂH'IN ŞÂNININ YÜCE OLMASI**

وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٌ ۖ ﴿٤٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ
 ﴿٤٧﴾ ذَوَاتَا أَفْنَانٍ ۖ ﴿٤٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٤٩﴾ فِيهِمَا
 عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ ۖ ﴿٥٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥١﴾ فِيهِمَا مِنْ
 كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ ۖ ﴿٥٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٣﴾ مُتَكَيِّفِينَ
 عَلَى فُرُشٍ بَطَآئِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ ۖ وَجَنَّاتُ الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۖ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ
 آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٥﴾ فِيهِنَّ قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ ۚ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ
 إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ ۖ ﴿٥٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٧﴾ كَانَّهُنَّ
 الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ۖ ﴿٥٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٥٩﴾ هَلْ جَزَاءُ
 الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ۖ ﴿٦٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٦١﴾ وَمِنْ
 دُونِهِمَا جَنَّاتٌ ۖ ﴿٦٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ ﴿٦٣﴾ مُدْهَمَّاتٌ ۖ
 ﴿٦٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۖ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاحَتَانِ ۖ
 ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۖ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ۖ
 ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۖ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتُ حِسَانٍ ۖ ﴿٧٠﴾

فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ﴿٧٢﴾
 فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ
 ﴿٧٤﴾ فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٥﴾ مُتَكَيِّنَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضِرٍ
 وَعَبَقَرِيٍّ حِسَانٍ ﴿٧٦﴾ فَبَايَ الْآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ
 رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

46- Rabbinin huzûrunda hesap vermekten korkan kimse için iki cennet vardır.

47- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalan sayarsınız?

48- İki cennet de türlü türlü meyveler veren ağaçlar vardır.

49- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalan sayarsınız?

50- İkisinde de akıp giden iki pınar vardır.

51- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalan sayarsınız?

52- İkisinde de her türlü meyveden çift çift vardır.

53- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalan sayarsınız?

54- Onlar örtüleri atlastan minderlere yaslanmışlardır. İki cennetin meyveleri de yanı başlarındadır.

55- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalan sayarsınız?

56- Orada bakışlarını sâdece eşlerine çevirmiş dilberler var ki, daha önce onlara ne insan ne de bir cin eli değmemiştir.

57- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

58- Sanki onlar birer yâkut ve mercandırlar!

59- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

60- İyiliğin karşılığı iyilikten başka bir şey midir?

61- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

62- Bu iki cennetten başka, iki cennet daha vardır.

63- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

64- Bu cennetler koyu yeşildirler.

65- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

- 66- İkisinde de sürekli olarak fışkıran iki kaynak vardır.
- 67- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?
- 68- Onlarda nice meyveler, hurma ve nar vardır.
- 69- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?
- 70- İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar vardır.
- 71- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?
- 72- Bunlar, çadırlarda yalnız eşleri için ayrılmış hûrilerdir.
- 73- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?
- 74- Onlara daha önce ne insan ne de bir cin eli değmemiştir.
- 75- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?
- 76- Cennetlikler yeşil yastıklara ve güzel yataklara yaslanırlar.
- 77- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?
- 78- Büyüklük ve ikram sahibi olan Rabbinin adı ne yücedir!

46-61. âyetlerde, şirkten ve günahlardan sakınan takvâ sahibi mü'minlere âhîret gününde iki cennet verileceği bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rab’leri o peygamberlere şöyle vah-yetti: Biz zâlimleri mutlaka helâk edeceğiz! Onların ardından o ül-keye elbette sizi yerleştireceğiz! İşte bu söz, huzûrunda hesap ver-mekten, tehdit ve azâbımdan korkanlar içindir.”**⁶⁸

“Kim de Rabbinin huzûrunda durmaktan korkup da nefsi kötü tutkulardan alıkoymuşsa; şüphesiz onun varacağı yer de cennettir.”⁶⁹

Hız. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur: **“Kaplari ve içindeki eşyaları gü-müşten olan iki cennet vardır. Bunlardan başka iki cennet daha vardır; onların da kaplari ve eşyaları altındandır. Adn cennetindeki cennetlikler ile onların Rab’leri görmeleri arasında sâdece Cenâb-ı Hakk’ın yüzünde-ki yücelik ve ululuk (azamet ve kibriyâ) engeli vardır.”**⁷⁰

Allâh’a karşı gelmekten sakınanlara verileceği bildirilen iki cennet Hasen’e göre, “Temim” ve “Selsebil” adı verilen cennetlerdir. Sûrede hitap

68. İbrâhim, 14/13-14.

69. Nâziât, 79/41.

70. Buhârî, Tefsîr, 55/1-2, Tevhîd, 24; Müslim, İmân, 296.

hep ikil (tesniye) şeklinde cinlere ve insanlara yapıldığı için, iki cennetten birinin cinlere, diğerinin insanlara âit cennet olması akla gelir. Başka bir yorum göre bu cennetlerden biri güzel işlerin karşılığı, diğeri fazladan Allâh'ın ikrâmıdır.

İbn Ebî Hâtim ve Ebu's-şeyh, Ata'dan şöyle bir rivâyeti naklederler: "Hz. Ebûbekir bir gün düşünüp, kıyâmet, mizan, cennet, cehennem, meleklerin dizilmeleri, göklerin katlanması dağların serpilip dağılışı, güneşin dülmesi ve yıldızların parçalanışı hakkında fikir yürütmüş de: Arzu ederdim ki, ben şu yeşilliklerden bir yeşillik olsaydım, hayvanlar gelip beni yeselerdi ve ben hiç yaratılmamış olsaydım!" demişti. İşte bunun üzerine, yukarıdaki **"Rabbinin huzûruna çıkmaktan korkanlar için iki cennet vardır."** âyeti nâzil olmuştur.

Beyhakî Şuabu'l-İman'da Hasan-ı Basrî'den şu rivâyeti zikreder: Hz. Ömer zamanında bir genç, mescide ve ibadete devam ederdi, derken bir kızla birbirlerine âşık olmuşlardı. Bir gün kız tenhada yanına geldi, konuştular sonra gencin gönlü onu çekti, bunun üzerine genç çığlıkla hıçkırdı ve arkasından bayıldı. Onun bir amcası vardı, geldi onu yüklenip evine götürdü. Genç ayılıp kendine geldiği vakit ey amca! dedi: "Ömer'e git benden selam söyle ve ona sor ki; Rabbinin huzûruna çıkmaktan korkan kimseye ne vardır? Bunun üzerine amcası gitti durumu Ömer'e haber verdi. Ancak genç arkasından bir çığlıkla daha hıçkırıp vefât etti. Hz. Ömer bu olaya vâkîf olunca, لَکَ جَنَّتَانِ , لَکَ جَنَّتَانِ "Sana iki cennet var, sana iki cennet." dedi."⁷¹

Allâh'a karşı gelmekten sakınanlara verileceği bildirilen iki cennetin özellikleri ve bunlarda bulunan nîmetler şöyle sıralanır:

a) Çeşit çeşit ağaçların bulunması. Hadiste şöyle buyurulmuştur: **"Cennette öyle bir ağaç vardır ki, idmanlı bir ata binmiş olan kimse, onun bir ucundan öbür ucuna yüz yılda varamaz."**⁷²

b) Akıp giden iki pınar bulunması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar ise elbette cennetlerde ve pınar başlarındadırlar. Oraya güven içinde ve selâmetle girin! (denir). Biz o cennetliklerin göğüslerindeki kin ve nefreti çıkarıp atarız. Hepsi kardeşler olarak sevinç içinde karşılıklı divanlara otururlar."**⁷³

71. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VII, 706.

72. Buhârî, Rikâk, 51; Müslim, Cennet, 8.

73. Hicr, 15/45-47. Bk. Zâriyât, 51/15.

“Takvâ sahipleri ise gerçekten güvenli bir yeredir. Bahçelerde, pınar başlarındadır. Onlar ince ipekten ve parlak atlastan giysiler giyinir, karşılıklı otururlar. Onları böyle mükâfatlandırır, güzel gözlü hûrilerle evlendiririz. Onlar orada güven içinde, her türlü meyveden isterler.”⁷⁴

c) Her türlü meyveden çift çift bulunması. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Orada onlar için her çeşit meyve vardır. Canları daha ne isterse her şey vardır.”**⁷⁵ Buna göre, her cennette bilinen türün en iyisi, bilinmeyen türün de en iyisi olmak üzere çeşitli meyveler bulunur.

d) Astarları atlastan döşeklerin bulunması ve ağaçların meyvelerinin yemeye hazır durumda olması. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“O gün cennet halkı, gerçekten nîmet içinde bir işte eğlenmektedirler. Eşleriyle birlikte gölgelerde, koltuklar üzerine yaslanmışlardır.”**⁷⁶

Cennet meyvelerini ayakta olan, oturan ve yatmakta olan kimse kolayca elde edebilir. Cennet nîmetleri kişinin arzu ve isteğine göre onu yormadan yanına gelir veya dalını uzatarak rahatça toplamasını sağlar.

e) İnsan veya cin eli değmemiş, bakışlarını sâdece eşine çevirmiş, sanki yâkut ve mercan gibi dilberlerin bulunması. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Yanlarında, bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş dilberler vardır. Onlar sanki saklı inciler gibidir!”**⁷⁷

Yukarıda 56. âyetteki, “Kâsırâtü't-tarf”, bakışlarını kısan kadınlar, yani kocalarından başkasına bakmayan kadınlar demektir. Cennet kızları kocalarından başkasına bakmazlar. Bunlara daha önce bir insan veya cin de dokunmuş değildir. Burada hûrilerin bakireliği ve daha önce kendilerine kimse dokunmadığı anlatılmak istenmiştir.⁷⁸

Elmalılı merhumun bu âyetle ilgili tespiti şöyledir: âyetteki الطَّرَافُ الْقَصِيرَاتُ “Bakışı kısan dilberler.” ifâdesi, birkaç anlamda yorumlanabilecek bir övgü sıfatıdır. Birincisi, bakışlarını yalnız kocalarına çeviren, başkalarına bakmayan sevgili, sadakatli ve vefalı dilberler demektir. İkincisi, bakanın bakışlarını kendisine çeken, gören bir gözü başkasına bakmak istemeyecek derecede kendisine bağlayan güzeller anlamındadır. Üçüncüsü, süzgün bakışları

74. Duhân, 44/51-55.

75. Yâsîn, 36/57.

76. Yâsîn, 36/55-56.

77. Sâffât, 37/48-49.

78. Bk. âyet, 74; Elmalılı, VII, 385.

kendi önlerine çevrilmiş; şuraya buraya bakmayan; edep, haya, vakar ve nezâketiyle seçkin dilber anlamına gelir.

Çokları ilk anlamı tercih etmişlerdir. Bâzı haberlerde de Hz. Peygamber'in söz konusu kavrama, kocalarından başkasına bakmazlar diye anlam verdiği nakledilmiştir.

لَمْ يَطْمِئُنْ Tams, esasen kanamak demektir. Bu yüzden hayız kanına tams denir. Bu kelime daha sonra bekâret hâlinde olan birleşmeye isim olmuştur. Ayrıca mutlak cinsî yaklaşım anlamı ifâde ettiği de söylenmiştir. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: Onlara kimse dokunmamıştır. Hep bekâr kalmışlardır.

f) İyiliğin karşılığının iyilik olması. Güzelliğin karşılığı güzellik, güzel iş yapanın karşılığı güzel sevaptır. Bundan anlaşıyor ki, yukarıdaki وَلَمْ يَخَفْ مَقَامَ رَبِّهِ âyetinde yer alan “havf” (korkmak)dan kastedilen güzelce amel etmektir.⁷⁹ Çünkü ihsanda esas olan, “Allâh'ı, görüyormuşsun gibi ona ibadet etmendir. Çünkü sen O'nu görmesen de O seni görüyordur.”⁸⁰ persibine uygun hareket etmektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbimizin bizi iyiler arasına katmasını umup dururken, Allâh'a ve bize gelen gerçeğe niçin inanmayalım? Allah da böyle demeleri sebebiyle onlara, içinde sürekli olarak kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İşte iyi davrananların mükâfatı budur!”**⁸¹

“Allah onların yaptıkları işlerin en kötüsünü bile örtecek ve yaptıkları işlerin en güzeliyle de onları mükâfatlandıracaktır.”⁸²

Enes رضي الله عنه’den nakledildiğine göre, Allâh'ın Rasûlü, **“İyiliğin karşılığı iyilikten başkası mıdır?”** âyetini okuyarak, oradakilere: “Biliyor musunuz Rabbiniz ne buyuruyor? diye sormuş, bunun üzerine onlar da, “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.” diye cevap vermişler. Hz. Peygamber de, “O, benim kendisine tevhidî nîmet olarak verdiğim kimsenin mükâfatı ancak cennettir, buyuruyor.” diye karşılık vermiştir.”⁸³ Tevhid, ilim ve amelden daha genel olarak düşünülünce bu, yukarıda geçen ihsan hadîsinin kapsamına girer.⁸⁴

79. Rahmân, 55/46.

80. Buhâri, İmân, 37, Tefsîr, 31/2; Müslim, İmân, 1, 5, 7, Nesaî, İmân, 5, 6.

81. Mâide, 5/84-85.

82. Zümer, 39/35.

83. Süyûtî, age, VII, 713.

84. Elmalılı, Tefsîr, VII, 385.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Cennete ilk girecek zümrenin yüzleri ayın on dördü gibi parlak olacak, bunlardan her birine, baldırının ilgi etinin üstünden görünecek kadar güzel ikişer eş verilecektir.”⁸⁵ Enes bin Mâlik ؓ’den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Cennet hanımlarından birisi yeryüzüne şöyle bir bakacak olsa, yerle gök arasını hem güzelliği ile aydınlatır, hem de güzel koku ile doldurur. Onun başındaki örtü dünyadan ve dünyadaki her şeyden daha hayırlıdır.”⁸⁶

وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّاتٍ ۚ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ ﴿٦٣﴾ مُدْهَامَتَانِ ۚ ﴿٦٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ ﴿٦٥﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ ۚ ﴿٦٦﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ ﴿٦٧﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَنَخْلٌ وَرُمَّانٌ ۚ ﴿٦٨﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ ﴿٦٩﴾ فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ۚ ﴿٧٠﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ ﴿٧١﴾ حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ۚ ﴿٧٢﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ ﴿٧٣﴾ لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ ۚ ﴿٧٤﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ۚ ﴿٧٥﴾ مُتَكَيِّفٌ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ۚ ﴿٧٦﴾

62- Bu iki cennetten başka, iki cennet daha vardır.

63- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

64- Bu cennetler koyu yeşildirler.

65- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

66- İkisinde de sürekli olarak fışkıran iki kaynak vardır.

67- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

68- Onlarda nice meyveler, hurma ve nar vardır.

69- Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

70- İçlerinde güzel huylu, güzel yüzlü kadınlar vardır.

71- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

72- Bunlar, çadırlarda yalnız eşleri için ayrılmış hûrilerdir.

85. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8, Enbiyâ, 1; Müslim, Cennet, 17.

86. Buhârî, Cihâd, 6, Rikâk, 51; Tirmizî, Fazâilü'l-cihâd, 17; Ahmed bin Hanbel, III, 263.

73- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

74- Onlara daha önce ne insan ne de bir cin eli değmemiştir.

75- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

76- Cennetlikler yeşil yastıklara ve güzel yataklara yaslanırlar.

62-76. âyetlere göre, Allah'tan sakınanlar için yukarıda anlatılan iki cennetten başka iki cennet daha vardır. Bu iki cennet koyu yeşil olup, içinden ağaçları sulayan iki pınar çıkar. Çeşitli meyveler, çadırlarda yalnız kocaları-na özgü kadınlar vardır. Mü'minler bu bahçelerde güzel sergilere uzanırlar.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“İlk iki cennet kapları ve içindeki-ler gümüşten, diğer iki cennet ise kapları ve içindekiler altındandır. Adn cennetinde, topluluğun Rab’lerini görmesine ancak Allâh’ın yücelik perdesi engel olur.”*⁸⁷ Kimileri bu hadîsi cennette Allâh’ın görülemeyeceğine delil getirmiştir.⁸⁸

İki cennetin dışında verilecek olan diğer iki cennetin özellikleri şöyle sıralanır:

a) Bu cennetlerin yemyeşil olması ve gürül gürül akan iki pınarın bulunması. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar elbette cennetlerde ve pınar başlarındadırlar.”**⁸⁹

“Takvâ sahipleri ise gerçekten güvenli bir yerdedir. Bahçelerde, pınar başlarındadır.”⁹⁰

b) Meyve, hurma ve nar gibi ürünlerin bulunması. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Orada onlar için her çeşit meyve vardır. Canları daha ne isterse her şey vardır.”**⁹¹

c) Ne insan ne de cin eli değmemiş, çadırlarda sâdece eşleri için ayrılmış iyi huylu güzel dilber hûrilerin bulunması.

Burada bakışlarını yalnız kocalarına ayırmış olan hûriler kastedilir.⁹² İslâm’ın gelişi sırasında yeni evlenen bir bedevî ayrı bir çadıra sahip olurdu. Gerçi Hz. Peygamber kentliydi ve bir evde oturuyordu. Ancak İslâm dîni,

87. Buhârî, Tefsîr, 55/1, 2.

88. Bk. Aynî, Umdetü'l-Kârî, Tefsîr, Rahmân, 55/62.

89. Hicr, 15/45. Bk. Zâriyât, 51/15.

90. Duhân, 44/51-52.

91. Yâsîn, 36/57.

92. Buhârî, Tefsîr, 55/2.

köylü-kentli her türlü yaşam içindeki toplumlara hitâb eder.⁹³ Yukarıdaki 74. âyetle sözü edilen hûrilere daha önce ne bir insanın ne de cinin dokunmadığı vurgulanır. Aynı vurgu 56. âyetle ilk iki cennetteki kadınlar için de yapılmıştı.

Hz. Peygamber cennetteki çadırı şöyle tasvir etmiştir: “Mü'min için cennette içi boş inciden altmış mil uzunluğunda bir çadır vardır.”⁹⁴

d) Eşleriyle yeşil yastıklara ve güzel döşeklere yaslanmak. İlgili âyetlerle şöyle buyrulur: **“O gün cennet halkı, gerçekten nîmet içinde bir işte eğlenmektedirler. Eşleriyle birlikte gölgelerde, koltuklar üzerine yaslanmışlardır.”**⁹⁵

“İman edip sâlih amel işleyenlere gelince, onları da altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğiz; orada ebedî olarak kalacaklardır. Onlar için orada tertemiz eşler vardır. Biz onları serin ve hoş gölgeler altına alacağız.”⁹⁶

“Bizim âyetlerimize îmân edip hâlis Müslüman olmuş kullarım! Haydi siz de eşleriniz de, sevinç içinde girin cennete! Onların aralarında, altın tepsiler ve kadehler dolaştırılır. Orada canların çektiği ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır! Ve siz orada ebedî olarak kalacaksınız.’ İşte bu, yapmış olduğunuz ameller sebebiyle, size mîras olarak verilen cennettir. Orada, sizin için bol bol meyveler vardır. Onlardan yersiniz.”⁹⁷

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿٧٧﴾ تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ
وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٨﴾

77- Şimdi Rabbinizin hangi nîmetlerini yalanlarsınız?

78- Büyüklük ve ikram sahibi olan Rabbinin adı ne yücedir!

77-78. âyetlerde, son olarak Cenâb-ı Hakk'ın sûrenin başından beri sayılan dünya ve âhiretle ilgili nîmetlerinden hangisi inkâr edilebilir? sorusu sorulduktan sonra, büyüklük ve ikram sahibi olan Allah Teâlâ'nın şânının ne kadar yüce olduğu vurgusu yapılarak sûre sona erer.

93. Hûri için bk. Vâkıa, 56/22-24.

94. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8, Tefsîr, 55/2; Müslim, Cennet, 23.

95. Yâsîn, 36/55-56.

96. Nisâ, 4/57.

97. Zuhurf, 43/69-73.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bütün âlemlere bir uyarıcı olsun diye kulu Muhammed’e Furkan’ı indiren Allâh’ın şânı ne yücedir! Göklerin ve yerin mülkü O’nundur. O, bir çocuk edinmemiştir, mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. Her şeyi bir ölçü ile yaratıp kaderini belirleyen de O’dur.”**⁹⁸

“Mutlak hükümlerlik elinde olan Allâh’ın şânı ne yücedir! O her şeye kâdirdir. Hanginizin daha iyi iş yapacağını denemek için ölümü de hayatı da yaratan O’dur. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.”⁹⁹

“Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine yerleşen, gündüzü, durmadan izleyen geceyle bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğdiren Allah’tır. Dikkat edin, yaratmak ve yönetmek yalnız O’na âittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir!”¹⁰⁰

H. Peygamber ﷺ’in: “Yâ ze’l-celâli ve’l-ikrâm: Ey sonsuz büyüklük ve ikram sahibi olan Allâh’ım! diye duâ etmeyi ihmâl etmeyip sık sık söyleyiniz.” buyurduğu nakledilmiştir.¹⁰¹

Nitekim o, selâm verip namazdan çıktıktan sonra üç kere: “Estağfirullah” dedikten sonra şöyle duâ ederdi: “Allahümme ente’s-selâmü ve minke’s-selâm, tebârekte yâ ze’l-celâli ve’l-ikrâm.” Anlamı: Allâh’ım! Selâm Sensin. Selâmet ve esenlik Sendendir. Ey sonsuz büyüklük ve ikram sahibi olan Allâh’ım! Sen hayır ve bereketi çok olansın.”¹⁰²

98. Furkan, 25/1-2.

99. Mülk, 67/1-2.

100. A’râf, 7/54.

101. Tirmizî, Deavât, 92; Ahmed bin Hanbel, IV, 177.

102. Müslim, Mesâcid, 135; Ebû Dâvûd, Vitr, 25; Tirmizî, Salât, 108; Nesâî, Sehv, 81, 82; İbn Mâce, İkâmet, 32.

سُورَةُ الْوَاقِعَةِ

VÂKIA SÛRESİ

Vâkıa sûresi Mekke döneminde inmiştir. 96 âyettir. 81 ve 82. âyetler Medîne’de inmiştir. Adını ilk âyette geçen “Vâkıa (Kıyâmet)”dan almıştır.

Sûrede genel olarak; kıyâmet, ölüm, tevhîd inancı, âhiret, Kur’an mesajı, cennet ve nîmetleri ile cehennemden azap örnekleri yer alır.

Hz. Peygamber: “*Hûd, Vâkıa, Mürselât, Nebe ve Tekvîr sûreleri benin ihtiyarlattı.*” buyurmuştur.¹
Hz. Peygamber sabah namazında Vâkıa ve benzeri sûreleri okurdu.² İbn Mes’ud ve İbn Abbas’tan gelen bir hadiste şöyle buyrulur: “*Kim, Vâkıa sûresini her gece okursa, ona yoksulluk isabet etmez.*”³

1. Tirmizî, Tefsîr, 56/6.

2. Ahmed bin Hanbel, V, 104.

3. Feyzü'l-Kadir, VI, 201, H. No: 7942; Ahmed bin Hanbel, Fezâilü's-sahâbe, II, 726.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KİYÂMETİN KOPMASI,
İNSANLARIN ÜÇ SINIFA AYRILMASI,
ÖNDE VE SAĞDA OLANLAR**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ^١ ﴿١﴾ لَيْسَ لَوْفَعَتِهَا كَاذِبَةٌ^٢ ﴿٢﴾ خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ^٣ ﴿٣﴾
 إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا^٤ ﴿٤﴾ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًا^٥ ﴿٥﴾ فَكَانَتْ هَبَاءً
 مُنْبَثًا^٦ ﴿٦﴾ وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً^٧ ﴿٧﴾ فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ
 الْمَيْمَنَةِ^٨ ﴿٨﴾ وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ^٩ ﴿٩﴾ وَالسَّابِقُونَ
 السَّابِقُونَ^{١٠} ﴿١٠﴾ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ^{١١} ﴿١١﴾ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٢﴾
 ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ^{١٣} ﴿١٣﴾ وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ^{١٤} ﴿١٤﴾ عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ^{١٥}
 ﴿١٥﴾ مُتَّكِنِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ^{١٦} ﴿١٦﴾ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ^{١٧}
 ﴿١٧﴾ بَاكُوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ^{١٨} ﴿١٨﴾ لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا
 يُنْزِفُونَ^{١٩} ﴿١٩﴾ وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ^{٢٠} ﴿٢٠﴾ وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ^{٢١}
 ﴿٢١﴾ وَخُورٍ عَيْنٍ^{٢٢} ﴿٢٢﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ^{٢٣} ﴿٢٣﴾ جَزَاءً بِمَا
 كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا^{٢٥} ﴿٢٥﴾ إِلَّا قِيلًا
 سَلَامًا سَلَامًا ﴿٢٦﴾ وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ^{٢٧} ﴿٢٧﴾

فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنْضُودٍ ﴿٢٩﴾ وَظِلِّ مَمْدُودٍ ﴿٣٠﴾
 وَمَاءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿٣١﴾ وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿٣٢﴾ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ
 ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿٣٤﴾ إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ
 أَبْكَارًا ﴿٣٦﴾ غُرُبًا أَتْرَابًا ﴿٣٧﴾ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٣٨﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Kıyâmet koptuğu zaman,
- 2- Ki onun gerçekleşmesini yalanlayacak hiçbir kimse yoktur.
- 3- O kimini alçaltır, kimini yüceltir.
- 4- Yer şiddetle sarsıldığında;
- 5- Dağlar paramparça olduğunda;
- 6- Dağılıp toz duman hâline geldiğinde;
- 7- Siz üç sınıfa ayrılacaksınız.
- 8- Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere!
- 9- Soldakiler, ne bedbaht kimselerdir o soldakiler!
- 10- İman ve amelde öne geçenler ise hepsinden ileridedirler.
- 11- İşte bunlar, Allâh'a en yakın olanlardır.
- 12- Nîmetlerle dolu cennetlerdedir.
- 13- Bunların çoğu önceki ümmetlerden.
- 14- Birazı da sonrakilerdendir.
- 15-16- Cevherlerle süslenmiş tahtlara karşılıklı olarak oturup yaslanırlar.
- 17- Çevrelerinde ölümsüz gençler dolaşır.
- 18- Pınarlardan doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle.
- 19- O içecekten ne başları ağrır, ne de sarhoş olurlar.
- 20- Beğendikleri meyveler.
- 21- Canlarının çektiği kuş etleri.

22-23- Saklı inciler gibi, iri gözlü hûriler.

24- Bütün bunlar yaptıklarına karşılık bir mükâfattır.

25- Orada boş bir söz, günaha sokacak bir laf işitmezler!

26- Söylenen söz yalnızca “selâm, selâm”dır.

27- Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere!

28- Onlar düzgün kiraz ağacı;

29- Meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları;

30- Uzamış gölgeler;

31- Çağlayıp akan sular;

32-33- Bitip tükenmeyen ve yasaklanmayan pek çok meyveler arasında yaşarlar.

34- Yüksek döşekler üstündedirler.

35- Gerçekten Biz oradaki kadınları yeni bir yaratılışla yaratmış;

36-37- Onları eşlerine düşkün ve yaşıt bakireler kılmışsızdır.

38- Bütün bunlar sağdakiler içindir.

1-6. âyetlerde, kıyâmetin kopacağı kesin bir üslûpla belirtildikten sonra onun nitelikleri anlatılıyor. Kıyâmet kopmazdan önce onu yalanlayanlar varsa da, koptuğu zaman herkes gerçeği kabûl edecektir. O, çok önemli bir olay olup, alçaltıcıdır, yükselticidir. Arz şiddetle sarsıldığı, dağlar paramparça olup toz bulutu gibi havada uçtuğu ve insanlar üç sınıf olduğu zaman neler olur? Kur'an, öldükten sonra dirilişi, hesap gününü, olmak üzere bulunan bir gerçek olarak sunar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün, kimi yüzler ağarır, kimi yüzler kararır. Yüzleri kararacak olanlara, “İman ettikten sonra, inkâr mı saptınız? Öyleyse inkâr etmenize karşılık tadın bu azâbı!”(denilir). Yüzleri ağaracak olanlar ise, Allâh'ın rahmeti içindedirler ve orada ebedî kalacaklardır.”**¹

1. Âl-i İmrân, 3/106-107.

“Şüphesiz, münâfıklar cehennemin en alt tabakasında olurlar. Onlar için bir yardımcı da bulamazsın.”²

“Her kim Rabbine kâfir olarak gelirse, hiç şüphesiz onun için cehennem vardır. Orada ne ölür, ne de dirilir! Kim de mü'min olarak ve sâlih ameller işleyerek gelirse, işte onlar için yüksek dereceler vardır.”³

“Dereceleri yükselten ve Arş'ın sahibi olan Allah, kendi emrin-den olan rûhu, kavuşma günü hakkında insanları uyarması için kul-larından dilediğine indirir.”⁴

“Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Çünkü kıyâ-met gününün sarsıntısı çok büyük bir şeydir!”⁵

“Yüzler var ki o gün ıslıl ıslıl; güler, sevinir. Yüzler de var ki o gün toza toprağa batmış; onları karanlık bürümüştür. İşte bunlar kâfir-lerdir, günahkârlardır.”⁶

“Yer o şiddetli sarsıntı ile sarsıldığında, ve bütün ağırlıklarını dışarı attığında, ve insan, ‘Buna ne oluyor?’ dediğinde! İşte o gün yeryüzü, Rabbinin bildirmesiyle bütün haberlerini anlatır.”⁷

“O gün, dağları yerlerinden söküp yürütürüz, yeryüzünü düm-düz görürsün. Onları da mahşerde toplamışız ve hiçbirini bırakma-mışızdır.”⁸

“İnsanların hesabına göre bin yıl, Allah için bir gün gibidir.”⁹
“Elli bin yıl bir gün gibidir.”¹⁰ âyetleri zaman kavramının göreceli oldu-ğunu gösterir.¹¹

7-12. âyetlere göre o gün insanlar üç sınıfa ayrılır:

a) Birinci sınıf, sağın adamları olup, bunlar amel defterleri sağından ve-rilenler ve cennete girecek olanlardır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her**

2. Nisâ, 4/145.

3. Tâhâ, 20/74-75.

4. Mü'min, 40/15.

5. Hac, 22/1.

6. Abese, 80/38-42.

7. Zilzâl, 99/1-5.

8. Kehf, 18/47.

9. Secde, 32/5.

10. Meâric, 70/4.

11. krş. Kitab-ı Mukaddes, Petrus'un II. Mektubu, III, 8/9.

nefs, kazandığına karşılık bir rehindir. Yalnız sağdakiler bunun dışındadır. Onlar cennetlerdedir. Günahkârlara, “Sizi şu Sekar cehen-nemine sokan nedir?” diye sorarlar.”¹² “İşte bunlar defteri sağdan verilecek olanlardır.”¹³

b) İkinci sınıf, soldakiler olup, bunlar da amel defterleri solundan verilerlerdir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi inkâr edenler ise, işte onlar defteri soldan verilecek olanlardır. Cezâları, kapıları üzerlerine sımsıkı kapatılmış bir ateştir!”¹⁴**

c) Üçüncü sınıf, inanç ve amelde öne geçen kimselerdir. Fâtır sûresi, 35/32. âyetle sözü edilen bu üç sınıf; kötüler, iyiler ve en iyiler olarak ifâde edilebilir. Bunlar Allâh'a en yakın olanlar olup, nîmetlerle dolu cennetlere girerler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Muhâcirlerden ve Ensâr'dan İslâm'a ilk girenler ile güzellekle onların yolunu izleyenlerden Allah râzı olmuş, onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. Allah, onlar için altlarından ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur!”¹⁵**

“Rab'lerine olan saygıdan dolayı, kalpleri ürperenler; Rab'lerinin âyetlerine îmân edenler; ve Rab'lerine hiçbir şeyi ortak koşmayanlar; verdiklerini de Rab'lerinin huzûruna varacaklarının bilinci içinde kalpleri ürpererek verenler var ya; işte onlar, hayır işlerine koşmakta ve öne geçmektedirler.”¹⁶

“Sonra o kitaba kullarımızdan seçtiklerimizi mîrasçı kıldık. Onlardan kimi vardır, nefesine zulmeder. Kimi vardır, orta yolu tutar: Kimi de vardır, Allâh'ın izniyle hayır işlerinde öne geçer. İşte bu, büyük bir lütuftur.”¹⁷

13-14. âyetlerdeki “öncekiler” Taberî'ye göre daha önce geçen ümmetler, “sonrakiler”in bir toplumu onlardan, birazı da son gelen Muhammed ﷺ'in ümmetindendir. Bütün insanlık âlemi ile karşılaştırıldığında, Muhammed ümmeti için “azı, birazı” denmesi uygun olabilir. Ancak, **“Siz, insanlar için**

12. Müddessir, 74/38-42.

13. Beled, 90/18.

14. Beled, 90/19-20.

15. Tevbe, 9/100.

16. Mü'minün, 23/57-61.

17. Fâtır, 35/32.

“çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz.”¹⁸ âyetinde, “en hayırlı ümmet” olduğu bildirilen Muhammed ümmetinin, Allâh’a yakın olanlarının azınlıkta kalmasını uygun bulmayan İbn Kesîr, öncekilerin de sonrakilerin de, bu ümmetten olduğu görüşünü benimsemiştir. Nitekim kimi hadislerde, Muhammed ümmetinin cennete gireceklerin çoğunluğunu teşkil edeceği ifâde edilmiştir. Buna göre, öncekiler ilk Müslümanlar, daha azı da, onlardan sonra gelen ve git gide azalan sonrakilerdir. Kimilerine göre ise öncekiler, önce geçen peygamberlerdir.¹⁹

Abdullah bin Mes’ud ؓ’den rivâyete göre, deriden yapılmış bir çadır içinde Hz. Peygamber ve kırk kadar sahâbe birlikte iken, Rasûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: “Siz cennetliklerin dörtte biri kadar olmaya râzı mısınız? diye sordu. Biz “Evet” dedik. “Üçte birine râzı mısınız?” dedi. Biz yine “Evet” dedik. Şöyle buyurdu: Allâh’a yemin olsun ki, ben sizin cennetliklerin yarısı olacağınızı umarım. Çünkü cennete Müslüman olmayan kimse giremez. Siz müşriklere göre, kara öküzün derisindeki beyaz benek gibisiniz.”²⁰

Başka bir hadiste şöyle buyrulur: “Benim ümmetim yağmur gibidir. Baş tarafı mı hayırlıdır, son tarafı mı bilinmez.”²¹

عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ^{١٥} مُتَكِنِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ^{١٦} يَطُوفُ عَلَيْهِمْ
وَلَدَانِ مُخَلَّدُونَ^{١٧} بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقَ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ^{١٨}
لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزَفُونَ^{١٩} وَفَاكِهَةٍ مِمَّا يَتَخَيَّرُونَ^{٢٠}
وَلَحْمِ طَيْرٍ مِمَّا يَشْتَهُونَ^{٢١} وَخُورٍ عَيْنٍ^{٢٢} كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ
الْمَكْنُونِ^{٢٣} جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ^{٢٤} لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا
وَلَا تَأْثِيمًا^{٢٥} إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا^{٢٦}

15-16- Cevherlerle süslenmiş tahtlara karşılıklı olarak oturup yaslanırlar.

18. Âl-i İmrân, 3/110.

19. Bk. İbn Kesîr, IV, 285; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, IX, 218, 219.

20. Buhârî, Rikâk, 45, Enbiyâ, 7, Eymân, 3, Tefsîr, 22/1; Müslim, İmân, 177.

21. Tirmizî, Emsâl, 6; Ahmed bin Hanbel, III, 130, 143, IV, 319.

17- Çevrelerinde ölümsüz gençler dolaşır.

18- Pınarlardan doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle.

19- O içecekten ne başları ağrır, ne de sarhoş olurlar.

20- Beğendikleri meyveler.

21- Canlarının çektiği kuş etleri.

22-23- Saklı inciler gibi, iri gözlü hûriler.

24- Bütün bunlar yaptıklarına karşılık bir mükâfattır.

25- Orada boş bir söz, günaha sokacak bir laf işitmezler!

26- Söylenen söz yalnızca “selâm, selâm”dır.

15-26. âyetlere göre, îman ve amelde öne geçenler için cennette verilecek nîmetler şöyle sıralanır:

a) Karşılıklı olarak cevherlerle süslü tahtlara otururlar. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eşleriyle birlikte gölgelerde, koltuklar üzerine yaslanmışlardır.”**²² **“Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanmışlardır. Onları güzel gözlü hûrilerle evlendirmişizdir.”**²³

“İşte onlara, altlarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Orada tahtlar üzerine yaslanarak, altın bileziklerle bezenecekler, ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel bir mükâfat! Ne güzel bir konaklama yeri!”²⁴

b) Etraflarında ölümsüz genç hizmetçiler dolaşır. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Aralarında öyle ölümsüz gençler dolaşır ki onları görsen, kendilerini etrafa saçılmış inciler sanırsın!”**²⁵ âyette geçen, “Vildan”, küçük çocuk anlamına gelen velîd’in çoğuludur. “Muhalled” ebedî kılınmış, ölümsüz yapılmış demektir. Burada, cennetliklere hizmet edenlerin genç, ölümsüz delikanlılar olacağı anlatılmaktadır.

c) Pınarlardan doldurulmuş testiler, ibrikler ve kadehlerle başı ağrıtmayan ve sarhoş da etmeyen içki sunulur. Çünkü bu sarhoş edici özelliği bulunmayan bir meşrubattır.

22. Yâsîn, 36/56.

23. Tûr, 52/20.

24. Kehf, 18/31.

25. İnsân, 76/19.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“(Cennet ehlinin) üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın giysiler vardır. Gümüş bilezikler takınmışlardır. Rab’leri onlara tertemiz bir içki içirir.”**²⁶

“Onların etrafında, içenlere lezzet veren, pınardan doldurulmuş bembeyaz bir kadehle dolaşılır. O, ne bir baş ağrısı yapar, ne de sarhoşluk verir!”²⁷

“De ki: Söyleyin bakalım; suyunuz yerin dibine çekilirse, size kim bir pınar suyu getirebilir?”²⁸

d) Beğendikleri meyveler ve canlarının çektiği kuş etleri ikrâm edilir. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Orada onlar için her çeşit meyve vardır. Bütün istekleri yerine getirilir.”**²⁹ **“Onlar orada güven içinde, her türlü meyveden isterler.”**³⁰

e) Saklı inciler gibi güzel gözlü hûriler bulunur. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yanlarında, bakışlarını yalnız onlara tahsis etmiş dilberler vardır. Onlar sanki saklı inciler gibidir!”**³¹

“Onları böyle mükâfatlandırır, güzel gözlü hûrilerle evlendirir.”³² **“Sıra sıra dizilmiş koltuklara yaslanmışlardır. Onları güzel gözlü hûrilerle evlendirmişizdir.”**³³

f) Cennette boş ve günaha sokacak bir söz işitilmez, yalnız selamla-
ma vardır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar cennette: ‘Allâh’ım! Sen her türlü eksiklikten uzaksın!’ diye duâ edecek, birbirlerine karşı iyi dilek ve temennilerini ise ‘Selâm’ şeklinde sunacaklardır. Duâlarının sonunda da: ‘Âlemlerin Rabbi olan Allâh’a hamd olsun!’ diyeceklerdir.”**³⁴

“İman edip iyi işler yapanlar ise, Rab’lerinin izniyle içinde sürekli kalacakları, altlarından ırmaklar akan cennetlere konurlar. Onların orada temennileri ‘Selâm’dır.”³⁵

26. İnsân, 76/21.

27. Sâffât, 37/45-47.

28. Mülk, 67/30.

29. Yâsîn, 36/57.

30. Duhân, 44/55.

31. Sâffât, 37/48-49.

32. Duhân, 44/54.

33. Tûr, 52/20.

34. Yûnus, 10/10.

35. İbrâhim, 14/23.

“Onlar orada boş söz işitmezler, yalnız selâm işitirler. Onlar için orada sabah akşam rızıkları hazırdır. İşte kullarımızdan takvâ sahibi olanlara vereceğimiz cennet budur.”³⁶

“Onlar cennette ne boş bir söz, ne de yalan işitirler.”³⁷

وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ^ط ﴿٢٧﴾ فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ^ص
 ﴿٢٨﴾ وَطَلْحٍ مَّنْضُودٍ^ص ﴿٢٩﴾ وَظِلِّ مَمْدُودٍ^ص ﴿٣٠﴾ وَمَاءٍ مَّسْكُوبٍ^ص ﴿٣١﴾
 وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ^ص ﴿٣٢﴾ لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ^ص ﴿٣٣﴾ وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ^ط
 ﴿٣٤﴾ إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً^ص ﴿٣٥﴾ فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا^ص ﴿٣٦﴾ غُرُبًا أَتْرَابًا^ص
 ﴿٣٧﴾ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ^ط ﴿٣٨﴾

27- Sağdakiler, ne mutlu o sağdakilere!

28- Onlar düzgün kiraz ağacı;

29- Meyveleri salkım salkım dizili muz ağaçları;

30- Uzamış gölgeler;

31- Çağlayıp akan sular;

32-33- Bitip tükenmeyen ve yasaklanmayan pek çok meyveler arasında yaşarlar.

34- Yüksek döşekler üstündedirler.

35- Gerçekten Biz oradaki kadınları yeni bir yaratılışla yaratmış;

36-37- Onları eşlerine düşkün ve yaşıt bakireler kılmışızdır.

38- Bütün bunlar sağdakiler içindir.

27-38. âyetlere göre “sağın adamları” amel defterleri sağından verilenler olup, Arap toplumunda sağ taraf uğur yeri olarak kabûl edilir, sağdan uğur, soldan uğursuzluk geleceğine inanılırdı. Buna göre, Kur'an'da, sağdakiler, sağcılar veya sağın adamları gibi ifâdeler, amel defteri sağından verilen ve

36. Meryem, 19/62-63.

37. Nebe, 78/35.

cennetlik olanları, soldakiler, solcu veya solun adamları ifâdesi ise, amel defteri solundan verilen ve cehennemlik olan kişileri belirtir.³⁸ Cennetlik kişiler kiraz, muz ağaçları ve çeşitli meyvelerin arasında dolaşırlar.

Yukarıdaki 28. âyette geçen “sidr” ağacı için Hâkim ve Beyhakî, Ebû Ümâme’nin şöyle söylediğini nakletmişlerdir: “Bir gün bir çöl bedevîsi Hz Peygamber’e gelerek, “Ey Allâh’ın Rasûlü! Allah Teâlâ Kur’an’da sıkıntı veren bir ağaç zikrediyor. Hâlbuki ben cennette sahibine eziyet verecek bir ağacın bulunacağını zannetmezdim.” dedi. Rasûlullah, “Nedir O?” diye sorunca bedevî, “sidr ağacı, çünkü onun dikenini vardır.” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: “Allah Teâlâ مَخْضُودٌ فِي سِدْرٍ buyurmu-
yor mu? Allah onun dikenlerini silmiştir de her dikeninin yerine bir mey-
ve koymuştur ve onun meyvelerinden her biri yetmiş iki renk ile açar ve
bir rengi diğerine benzemez.”³⁹

Hz. Peygamber cennette bir binitlinin, gölgesinde yüz yıl gitse aşama-
yacağı büyüklükte ağaçların bulunduğunu bildirmiş ve yukarıdaki âyeti oku-
muştur.⁴⁰

Cennet kadınları yeni bir yaratılışla yaratılmış bâkireler olup, hep ya-
şıt dilberlerdir. Kimi hadislere göre bu, yaşlı dünya kadınlarını da kapsar.
Çünkü cennet ehli 30 veya 33 yaşlarında olacaktır.

Nitekim Muâz ؓ’den rivâyet edilen bir hadiste şöyle buyrulur: “Cennet
ehli cennete tüysüz, bıyıkları henüz terlemeye başlamış, gözleri sürmeli,
otuz, otuz üç yaşlarında girerler.”⁴¹

Dünyada yaşlanan kadınlar, orada genç kızlar hâline getirilirler. Kocaları
her vardıklarında kendilerini bâkire bulur. Hûriler için doğum söz konusu ol-
mayacak, bağlı olduğu erkeğe düşkün bakireler olarak yaratılacaktır.⁴²

İbn Cerir, Tirmizî ve daha başkalarının Enes ؓ’den rivâyetlerinde,
Rasûlullah ؐ buyurmuştur ki: “Bu yeniden yaratılan kadınlar, dünyada
kocamış kadınlardır.”⁴³ Taberânî, İbn Ebî Hâtim ve daha bâzı âlimlerin

38. Bk. Hâkka, 69/19-27.

39. Hakim, Müstedrek, II, 476.

40. Buhârî, Tefsîr, 56/1.

41. Tirmizî, Cennet, 8, 12, Şemâil, s. 117-118; Dârimî, Rikâk, 104; Ahmed bin Hanbel, II, 295, 343,
V, 232, 240, 243.

42. Bk. Vâkıa, 56/36; Rahmân, 55/56, 74.

43. Tirmizî, Tefsîr, 56/5.

rivâyetlerine göre, Seleme b. Mirsad el-Cu'fî demiştir ki: “Rasûlullah'ı (35.) âyetle ilgili olarak işittim, şöyle diyordu: Bunlar, ister dul, ister bekâr olsun dünyadaki kızlar ve kadınlardır.”⁴⁴

Tirmizî'nin “Şemâil'de rivâyet ettiği üzere Rasûlullah ﷺ'a yaşlı bir kadın geldi ve ona: “Ey Allâh'ın Rasûlü! Allâh'a duâ et, beni cennete koy sun.” dedi. Rasûlullah: Ey falancanın annesi, cennete asla yaşlı kadın girmez, buyurdu. Bunun üzerine kadın ağlayarak döndü. Rasûlullah buyurdu ki: Ona haber verin yaşlı kadın olarak girmez, çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz Biz onları yeni bir yaratılışla yaratmışızdır.”**⁴⁵ Bu fıkra Hz. Peygamber'in meşhur latifelerindendir.

44. Suyûtî, VIII, 15.

45. Vâkıa, 56/35; Tirmizî, Şemâil, s. 117-118.

﴿ BÂB 2 ﴾

**SOLDAKİLER, BUNLARIN BÜYÜK GÜNAH
İŞLEYENLER OLMASI**

ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ^١ ﴿٣٩﴾ وَثَلَاثَةٌ مِنَ الْآخِرِينَ^٢ ﴿٤٠﴾ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ^٣
مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ^٤ ﴿٤١﴾ فِي سَمُومٍ وَحَمِيمٍ^٥ ﴿٤٢﴾ وَظِلٍّ مِنْ
يَحْمُومٍ^٦ ﴿٤٣﴾ لَا بَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ^٧ ﴿٤٤﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ^٨
﴿٤٥﴾ وَكَانُوا يُصْرُتُونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ^٩ ﴿٤٦﴾ وَكَانُوا يَقُولُونَ إِذَا
مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَأَنَّا لَمَبْعُوثُونَ^{١٠} ﴿٤٧﴾ أَوْ آبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ^{١١} ﴿٤٨﴾
قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ^{١٢} ﴿٤٩﴾ لَمَجْمُوعُونَ إِلَى مِيقَاتٍ يَوْمٍ مَعْلُومٍ
﴿٥٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيْهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ^{١٣} ﴿٥١﴾ لَأَكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ
زَقُومٍ^{١٤} ﴿٥٢﴾ فَمَالِؤُنَ مِنْهَا الْبُطُونَ^{١٥} ﴿٥٣﴾ فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ^{١٦}
﴿٥٤﴾ فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهَيْمِ^{١٧} ﴿٥٥﴾ هَذَا نُزْلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ^{١٨} ﴿٥٦﴾
نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ فَلَوْلَا تُصَدِّقُونَ^{١٩} ﴿٥٧﴾

39- Bunların birçoğu önceki ümmetlerden;

40- Birçoğu da sonrakilerdendir.

41- Soldakiler, ne yazık o soldakilere!

42- Onlar, iliklere işleyen bir ateş ve kaynar su içinde;

43- Kara dumandan bir gölge altındadırlar.

44- Bir gölge ki ne serinlik verir ne de bir fayda sağlar!

- 45- Çünkü onlar bundan önce varlık içinde şımarmışlardı.
- 46- Büyük günahı işlemekte ısrar ediyorlardı.
- 47- Ve diyorlardı ki: “Biz ölüp de toprak olduktan ve kemik yığını hâline geldikten sonra, biz mi bir daha diriltileceğiz?”
- 48- “Önceki atalarımız da mı?”
- 49- De ki: “Şüphesiz hem öncekiler hem de sonrakiler.”
- 50- “Belirlenmiş o bilinen günde hepiniz mutlaka toplanacaksınız.”
- 51- Sonra siz, ey yalancı sapkınlara!
- 52- Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz.
- 53- Karınlarınızı ondan dolduracaksınız,
- 54- Üstüne de o kaynar sudan içeceksiniz.
- 55- Hem de susuz develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz!
- 56- İşte cezâ gününde onlara sunulacak ziyafet budur!
- 57- Sizi Biz yarattık. Bunu kabûl etmeniz gerekmez mi?

39-40. âyetlere göre, ashâb-ı yemîn denilen sağın adamlarının da bir kısmı öncekilerden, bir kısmı sonrakilerdendir. Bu grupla îman ve amel-de öne geçen grubun yapısı birbirine benzer. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Bunların birçoğu önceki ümmetlerden. Birazı da sonrakilerdendir.”**⁴⁶

41-50. âyetlerde üçüncü grup insanların âhiretteki durumu anlatılmaktadır. İlk iki grup derecede farklı olmakla birlikte, cennet nîmetleriyle ödüllendirilirken bu amel defterleri solundan verilen “solun adamları” cehennemle cezâlandırılırlar. Bunlar semûm, hamîm ve yahmûm’dan bir gölgededirler. Semûm: Çok sıcak rüzgâr, hamîm çok sıcak sudur. Yahmûm ise, kapkara cehennem dumanı demektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Daha önce cinleri de bedenini gözeneklerine işleyen zehirli ateşten yaratmıştık.”**⁴⁷

46. Vâkıa, 56/13-14.

47. Hicr, 15/27.

“Gerçeği yalanlayanların o gün vay hâline! Haydi, yalanlayıp durduğunuz cehenneme gidin! Üç kola ayrılmış bir gölgeye girin! Bir gölge ki ne serinlik verir, ne alevden korur. O, binâ büyüklüğünde kıvılcımlar saçar.”⁴⁸

“Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, oranın refah içinde şırmamış ileri gelenlerine buyruğumuzu göndeririz; ama onlar buna karşı gelerek orada kötülük işlerler; böylece o ülke helâk edilmeyi hak etmiş olur. Biz de orayı yerle bir ederiz.”⁴⁹

İbn Abbas رضی اللہ عنہ’den rivâyete göre, bir gün Nebî صلی اللہ علیہ وسلم hutbede; “Siz ya-lın ayak, çıplak ve sünnetsiz olarak Allâh’ın huzûrunda toplanacaksınız.” buyurduktan sonra yukarıdaki âyetleri okumuş ve şunu ilâve etmiştir: “Kıyâmet günü ilk giydirilecek kişi İbrahim عليه السلام olacaktır. Dikkat edin! Ümmetimden birtakım adamlar getirilecek, bunlardan solun adamları yakalanacak. Ben diyeceğim ki, “Bunlar benim arkadaşlarım!” denilecek: “Senden sonra bunların neler yaptığını bilmiyorsun.” Ben, sâlih kulun dediği gibi, “Onların iyiliğine tanıklık ederim.” diyeceğim. Denilecek ki, “Bunlar, sen kendilerinden ayrıldıktan sonra, topukları üzerinde geri-sin geriye dönüp mürted olarak yaşadılar.”⁵⁰

51-56. âyetlerde küfür ehlinin durumları anlatılmaya devam ediliyor. İlk âyetle inkâr edenlere hitâb edilerek, “Ey sapkın yalanlayıcılar! Siz de o kıyâ-met günü Allâh’ın huzûrunda toplanacaksınız. Kâfirler o zakkum ağacından yiyip karınlarını dolduracak, üzerine de susuzluk hastalığına yakalanmış de-veler gibi kaynar su içecekler, fakat bu su hararetlerini daha da artıracaktır.” İşte küfür ehlinin âhirette ilk karşılaşışı böyle olacaktır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani Biz sana, ‘Rabbin, insanları cepecevre kuşatmıştır!’ demiştik. (Mîraç’ta) sana gösterdiğimiz o gö-rüntüleri ve Kur’an’da lânetlenen ağacı insanları sınamak için or-taya koyduk!”**⁵¹

“Nasıl, ağırlanmak için bu mu daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Şüphesiz Biz o ağacı zâlimler için bir imtihan yaptık. O bir ağaç-tır ki cehennemin dibinde çıkar. Tomurcukları şeytanların başları

48. Mürselât, 77/28-32.

49. İsrâ, 17/16.

50. Buhârî, Tefsîr, 21/2.

51. İsrâ, 17/60.

gibidir. İşte onlar, bundan yiyecekler ve karınlarını onunla dolduracaklar!”⁵²

“Şüphesiz ki o zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir. O, erimiş mâden tortusu gibidir ve karınlarda suyun kaynaması gibi kaynar. “Şunu tutun da cehennemin ortasına sürükleyin! Sonra da azap olarak başından aşağı kaynar su dökün! Tat bakalım! Hani sen kendince çok güçlü, şerefli biriydin!”⁵³

“Hem de siz bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz! Karınlarınızı hep onunla dolduracaksınız.”⁵⁴

“Onlar kendi günahları yüzünden helâke sürüklenen kimselerdir. İnkâr ettikleri için onları kaynar sudan bir içecek ve can yakıcı bir azap beklemektedir.”⁵⁵

“Ancak o, gerçeği yalanlamış olan sapıklardan ise; ona da kaynar sudan bir ziyafet ve bir de cehenneme atılış vardır!”⁵⁶

57. âyete göre, insanı ilk defa yaratan, ikinci olarak da yaratabilir. Buna göre, Allâh'ın kıyâmet günü ölüleri dirilteceğini kabûl etmeniz gerekmez mi?

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yine onlar: ‘Bizi tekrar kim diriltecek?’ diyecekler. De ki: ‘Sizi ilk defa yaratmış olan o kudret sahibi diriltecek!’”⁵⁷**

“İnsan, kendisini bir damla sudan yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi? Kendi yaratılışını unuttu da Bize bir örnek vermeğe kalktı: ‘Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?’ dedi. De ki: ‘Onları ilk defa kim yaratmışsa O diriltecek. Çünkü O her şeyin yaratılışını bilendir.”⁵⁸

52. Sâffât, 37/62-66.

53. Duhân, 44/43-49.

54. Vâkıa, 56/52-53.

55. En'âm, 6/70.

56. Vâkıa, 56/92-94.

57. İsrâ, 17/51.

58. Yâsîn, 36/77-79.

﴿ BÂB 3 ﴾

**İNSANIN YARATILIŞI, ÖLÜMÜ,
TOHUMUN CANLANIP YEŞERMESİ,
SU VE ATEŞİN VARLIĞI, ALLÂH'I TESBİH**

﴿٥٩﴾ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تُمْنُونَ ﴿٥٨﴾ ءَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ﴿٥٩﴾
نَحْنُ قَدْزْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿٦٠﴾ عَلَى أَنْ يُبَدَّلَ
أَمْثَالَكُمْ وَنُنْشِئَكُمْ فِى مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾ وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَى
فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٦٣﴾ ءَأَنْتُمْ تَرْعَوْنَهُ أَمْ
نَحْنُ الزَّارِعُونَ ﴿٦٤﴾ لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٦٥﴾
إِنَّا لَمُعْرِضُونَ ﴿٦٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِى
تَشْرَبُونَ ﴿٦٨﴾ ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنْزِلُونَ ﴿٦٩﴾
لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أُجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِى تُورُونَ ﴿٧١﴾
ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا
تَذَكُّرَةً وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

58- Rahimlere döktüğünüz meniyi hiç düşündünüz mü?

59- Onu siz mi yaratıyorsunuz, yoksa yaratan Biz miyiz?

60-61- Aranızda ölümü takdir eden Biziz. Ne yerinize benzerlerinizi getirmekten, ne de bilmediğiniz bir âlemde ve şekilde sizi tekrar yaratmaktan kimse Bizi alıkoyacak değildir.

- 62- Andolsun ilk yaratılışı biliyorsunuz. Düşünüp ibret almanız gerekmez mi?
- 63- Ektiğiniz tohumu hiç düşündünüz mü?
- 64- O ekinleri siz mi bitiriyorsunuz? Yoksa bitiren Biz miyiz?
- 65- Eğer dileyseydik onu kupkuru çöp hâline getirirdik de şaşar kalırdınız!
- 66- “Eyvah! Emeklerimiz boşa gitti,”
- 67- “Daha doğrusu biz rızıktan mahrum bırakıldık!” derdiniz.
- 68- Peki içmekte olduğunuz suyu hiç düşündünüz mü?
- 69- Onu buluttan siz mi indiriyorsunuz, yoksa indirenler Biz miyiz?
- 70- Dileyseydik onu tuzlu hâle getirirdik. Şükretmeniz gerekmez mi?
- 71- Yaktığınız ateşi hiç düşündünüz mü?
- 72- Onun ağacını yaratan siz misiniz yoksa Biz miyiz?
- 73- Biz o ateşi bir ibret ve çölde yolculuk yapanlara yararlı kıldık.
- 74- Öyleyse, o büyük olan Rabbinin adını tesbih et.

58-59. âyetlere göre, insanın akıttığı meniyi de yaratan Allah'tır. Bu meniden insan yaratan, öldükten sonra onu diriltemez mi?

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damlasından, sonra aşılانmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belirsiz (sonra) belirli bir et parçasından yarat-tık ki size gücümüzü gösterelim. Biz dilediğimizi belli bir süreye ka-dar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarı-rız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için sizi bırakırız. Sizden kimi-niz (erken) vefât ettirilir, kiminiz de ömrünün en düşkün çağına ka-dar ulaştırılır; öyle ki, önceden bilirken artık bir şey bilmez hâle ge-lir. Sen yeryüzünü de kupkuru ve cansız bir hâlde görürsün; fakat**

Biz üzerine yağmur indirdiğimizde o, hareket eder, kabarır ve her çiftten iç açıcı bitkiler verir.”⁵⁹

“Yoksa onlar, bir yaratan olmadan mı yaratıldılar? Yahut kendileri mi yaratıcıdır? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattı? Hayır, onlar düşünüp gerçeği anlamazlar.”⁶⁰

“Rahimlere atıldığında bir meni damlasından erkekli dişili çiftleri yaratan O’dur. Şüphesiz yeniden yaratmak da O’na âittir.”⁶¹

“Yoksa o, atılmış meniden olan bir nutfe damlası değil miydi? Sonra bu, alaka (aşılanmış yumurta) olmuş, Rabbi onu yaratıp şekillendirmişti. Ondan da iki cinsi, erkeği ve dişiye var etmişti. Şimdi bütün bunları yapanın, ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?”⁶²

60-62. âyetlere göre, bir nesil gider onun yerine benzeri genleri taşıyan yeni nesiller gelir ve insan nesli devam eder. Hiç ölüm olmasaydı, aşırı uzun ömür ve nüfus yoğunluğu dünya hayatını çekilmez hâle getirebilirdi. Yukarıdaki âyetlerin anlamını şu şekilde ifâde etmek de mümkündür: “Allah ölümü insanların neslini kesmek üzere değil, onları birbiri ile değiştirmek amacıyla takdir etmiştir.” “Biz sizi benzerlerinizle değiştirmekten ve sizi bilemeyeceğiniz bir şekilde yaratmaktan âciz değiliz.”

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sizi bir çamurdan yaratan, sonra bir ecel belirleyen O’dur. O’nun katında belirlenmiş bir ecel daha vardır. Siz ise hâlâ şüphe edip duruyorsunuz!”⁶³**

“Biz dileseydik, onların şeklini değiştirip dondururduk da oldukları yerde kalır, ne ileri, ne de geri gitmeye güçleri yetmezdi! Biz ki-me uzun ömür verirsek, onun yaratılışını (güç ve kuvvetini alarak) tersine çeviririz. Hâlâ akıllarını kullanmayacaklar mı?”⁶⁴

“Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize yeni bir halk getirir. Bu da Allâh’a göre zor bir şey değildir.”⁶⁵

63-67. âyetlerde ziraatla uğraşanları düşündürmeye sevk edecek uyarılar yer alıyor. Şöyle ki; toprağa atılan tohumu hiç düşündünüz mü? Onu bitiren

59. Hac, 22/5.

60. Tûr, 52/35-36.

61. Necm, 53/45-47.

62. Kiyâmet, 75/37-40.

63. En’âm, 6/2.

64. Yâsîn, 36/67-68.

65. Fâtır, 35/16-17.

siz değilsiniz, Biziz. Çünkü istesek onu kurutur, çöp yapardık, sonra siz, bütün masraflarımız boşa gitti, yoksul düştük, diye yakınırdınız!

Ziraatçı tohumu veya fidanı eker, sulama, gübreleme vb. kendine düşen hizmetleri yapar. Ancak tohumu bitiren, yetiştiren Allah'tır. Çünkü bütün hizmetler yapılmasına rağmen ânî bir hastalık, kuraklık, aşırı sıcaklık veya doğal bir âfet ürün almaya engel olabilir.

Kurtubî şöyle der: Toprağa bir şey eken kimsenin önce “Eûzü - besmele” ile yukarıdaki iki âyeti okuyup, şu duâyı yapması müstehaptır. “Hayır, bu ekileni bitiren, yetiştiren ve kemâle erdiren Allah'tır. Ey Allâh'ım! Muhammed'e salât ve selâm olsun. Bunun ürünü ile bizi rızıklandır. Ona zarar gelmekten bizi koru. Bizi nîmetlerine şükredici kıl!” Bu duânın, ekinleri âfetlerden koruyup bereketlendirdiği ifâde edilerek bunun tecrübe ile sâbit olduğu nakledilmiştir.⁶⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar görmedi mi ki, Biz suyu kupkuru topraklara sevk edip, onunla hem hayvanlarının hem de kendilerinin yiyeceği ekini çıkarırız. Hâlâ gözlerini açmayacaklar mı?”**⁶⁷

“İnsan, yediğine bir baksın! Şöyle ki: Biz bol yağmur yağdırdık. Sonra toprağı iyice yarıdık. Bu sûretle onda ekinler bitirdik. Üzüm bağları, yoncalar; zeytin ve hurma ağaçları; iri ve sık ağaçlı bahçeler; meyveler ve otlaklar bitirdik. (Bütün bunlar) sizi ve hayvanlarınızı yararlandırmak içindir.”⁶⁸

“Görmedin mi, Allah gökten bir su indirip onu yeraltındaki kaynaklara katmakta, sonra da onunla türlü renklerde ekin çıkarmaktadır. Sonra bu ekin olgunlaşıp sararır. Sonunda Allah onu bir çöpe çevirir. Elbette bunda temiz akıl sahipleri için bir öğüt vardır!”⁶⁹

“Onlar daha uykuda iken, Rabbin tarafından gelen bir âfet o bahçeyi kuşatıverdi. Öyle ki bahçe kapkara küle döndü. Sabah olurken onlar birbirine seslendiler. ‘Eğer ürününüzü toplayacaksanız,

66. Kurtubî, Câmi', XVII, 141, 56/63. âyet Tefsiri.

67. Secde, 32/27.

68. Abese, 80/24-32.

69. Zümer, 39/21.

erkenden tarlanızın başına gidin!’ Hemen gittiler, aralarında şöyle fısıldaşıyorlardı. ‘Bugün bahçede sakın yanınıza bir yoksul girmesin!’ diyorlardı. Sanki yoksula engel olup, amaçlarına ulaşmak ellerindeymiş gibi erkenden bahçeye gittiler. Ama bahçenin küle dönmüş hâlini görünce: ‘Herhalde biz yanlış geldik! Yok yanlış gelmedik; biz üründen yoksun bırakılmışız!’ (dediler).”⁷⁰

68-70. âyetlerde, insanın su nîmeti üzerinde düşünmesi istenmektedir. Çünkü hayatın esası suya dayanır. Bütün canlıların varlığını sürdürmesi suya bağlıdır. Buna göre yağmurun yağması, suyun toprağa geçmesi ve ihtiyaç oldukça bitkiler tarafından emilmesi, yer altı su kaynakları depolanıp insanların su ihtiyâcının karşılanması, suyun buharlaşıp göğe yükselmesi ve yeniden yağmur olarak yere inışı önemli bir su projesinin varlığını gösterir. Ayrıca bulutların ihtiyaç olan yerlere sevk edilmesi arka planda görünmeyen gizli bir elin bu işleri organize ettiğinin açık delilleridir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz rüzgârları aşılایıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla sizi suladık. Onu depolayan da siz değilsiniz.”**⁷¹

“Rüzgârları rahmetinin önünde müjdeci olarak gönderen de O’dur. Biz, ölü toprağa can vermek, yarattığımız nice hayvanlara ve insanlara su vermek için gökten tertemiz su indirdik.”⁷²

“Gökten bir su indiren O’dur. İşte Biz, her çeşit bitkiyi o suyla yetiştirdik. O bitkiden bir filiz çıkardık, ondan da, üst üste dizili başaklar; hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri bitirdik. Onlardan birbirine benzeyen de vardır, benzemeyen de. Onların meyvelerinin bir ham hâline, bir de olgunlaşmış hâline bakın! Şüphesiz, bütün bunlarda, inanan bir toplum için elbette nice ibretler vardır.”⁷³

“De ki: Suyunuz âniden yerin dibine çekilecek olsa, size kim tatlı bir pınar suyu getirir?”⁷⁴

70. Kalem, 68/19-27.

71. Hicr, 15/22.

72. Furkan, 25/48-49.

73. En’âm, 6/99.

74. Mülk, 67/30.

أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿٧١﴾ ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ
 الْمُنشِئُونَ ﴿٧٢﴾ نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكَرَةً وَنَمَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿٧٣﴾ فَسَبِّحْ
 بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٧٤﴾

71- Yaktığınız ateşi hiç düşündünüz mü?

72- Onun ağacını yaratan siz misiniz yoksa Biz miyiz?

73- Biz o ateşi bir ibret ve çölde yolculuk yapanlara yararlı kıldık.

74- Öyleyse, o büyük olan Rabbinin adını tesbih et.

71-74. âyetlere göre, çölde iki yeşil ağaç dalının birbirine sürtülmesi sonucu çıkan ateşten istifade edilmesi, cehennem ateşini hatırlatan bir delildir. Bütün bu tabiat olaylarından ibret alarak, her şeyi yaratan Allah Teâlâ'yı tesbih etmek, O'nun bütün noksan sıfatlardan uzak olduğunu hatırlamak gerekir.

Yukarıdaki âyette iki ağaç parçasını birbirine sürterek çıkacak kıvılcımlarla ateşin tutuşturulmasına işaret edilir. Nitekim ağaç türünde sürtme sonucu ısınma ve ateşe dönüşüp yanma özelliği vardır. Fakat Arabistan çöllerinde Marh ve Afar diye iki ağaç vardır ki, yeşil de olsa, birbirine sürtülünce çıkmak vazifesi görür ve ateş yakmada kullanılır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Size yeşil ağaçtan ateş çıkaran O'dur. Siz de onunla ateşinizi tutuşturursunuz!”**⁷⁵

75. Bk. Yâsin, 36/80. Sürtme yoluyla ateş elde etme ve kibrit için bk. 36/80. âyet tefsîri.

﴿ BÂB 4 ﴾

**KUR'AN VE LEVH-İ MAHFUZ,
ONA TEMİZ OLANLARIN EL SÜRMESİ,
KÂFİRLERLE MÜ'MİNLERİN ÖLÜM ÂNI,
BUNDAN İBRET ALMAK, ALLÂH'I TESBİH**

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ ۖ ﴿٧٥﴾ وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّو تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ۖ
 ﴿٧٦﴾ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ۖ ﴿٧٧﴾ فِي كِتَابٍ مَّكْنُونٍ ۖ ﴿٧٨﴾ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا
 الْمُطَهَّرُونَ ۖ ﴿٧٩﴾ تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۖ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ
 أَنْتُمْ مُذْهِبُونَ ۖ ﴿٨١﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْكُمْ تُكَذِّبُونَ ۖ ﴿٨٢﴾ فَلَوْلَا
 إِذَا بَلَغَتِ الْخُلُقُومَ ۖ ﴿٨٣﴾ وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ ۖ ﴿٨٤﴾ وَنَحْنُ أَقْرَبُ
 إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ۖ ﴿٨٥﴾ فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ۖ
 ﴿٨٦﴾ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۖ ﴿٨٧﴾ فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ۖ
 ﴿٨٨﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ ۖ ﴿٨٩﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ
 الْيَمِينِ ۖ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ۖ ﴿٩١﴾ وَأَمَّا إِنْ كَانَ
 مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ۖ ﴿٩٢﴾ فَتُرْزَلُ مِنْ حَمِيمٍ ۖ ﴿٩٣﴾ وَتَصْلِيَةٌ جَهِيمٍ
 ﴿٩٤﴾ إِنْ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ۖ ﴿٩٥﴾ فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۖ ﴿٩٦﴾

75- Hayır! Yıldızların yerlerine yemin ederim ki,

76- Eğer bilerseniz, gerçekten bu büyük bir yemindir!

77-78- Şüphesiz bu, korunmuş bir kitapta bulunan çok değerli bir Kur'an'dır.

- 79- Tertemiz olanlardan başkası ona dokunamaz.**
- 80- O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.**
- 81- Şimdi siz, bu sözü mü küçümsüyorsunuz?**
- 82- Allâh'ın verdiği rızkın şükrünü, onu yalanlamakla mı yerine getiriyorsunuz?**
- 83- Özellikle can boğaza dayandığı zaman;**
- 84- O vakit siz bakar durursunuz;**
- 85- Biz ise ona sizden daha yakınız, ama siz göremezsiniz.**
- 86- Eğer âhirette hesâba çekilmeyecekseniz;**
- 87- Çıkan canı geri çevirin bakalım! Eğer doğru söylüyorsanız.**
- 88- Eğer o can çekişen kimse Allâh'a yakın olanlardan ise;**
- 89- Ölüm onun için huzur, güzel rızık ve nîmetlerle dolu cennet demektir.**
- 90- Eğer o kimse sağdakilerden ise;**
- 91- (Melekler ona): “Ey sağdaki! Sana sağdakilerden selâm var!”(derler).**
- 92- Ancak o, Allâh'ın âyetlerini yalanlayan sapkınlardan ise;**
- 93- Ona da kaynar sudan bir ziyafet;**
- 94- Ve cehenneme atılmak vardır!**
- 95- Şüphesiz ki bu, kesin gerçektir.**
- 96- Öyleyse, o yüce Rabbinin adının bütün noksan sıfatlardan uzak olduğunu söyle!**

75-76. âyetlerde, yıldızların yerlerine yemin edilir ve bunun büyük bir yemin olduğu hatırlatılır: Yıldızların kendisine değil, yerlerine yemin edilmesinin uzaydaki “kara delik”leri akla getirir. Günümüzde yapılan astronomi araştırmaları, bu âyetle uzaydaki “kara deliklere” işaret edildiği yorumu yapılmaktadır. Allah Teâlâ yıldızların çıkış yerlerine yemin ederek, bunun eğer üzerinde düşünülürse çok büyük bir yemin olduğuna dikkat çekmektedir. Astronomi bilimine göre, ışık hızıyla dünyaya en yakın yıldızın uzaklığının 45 yıl olduğu ve evrende, ışığı henüz dünyaya ulaşmamış yıldızların bulunduğu düşünülürse, yeminin büyüklüğü daha iyi anlaşılır.

Karadeliklerin çok büyük yıldızların ölümü sırasında süpernova adı verilen patlamalardan arta kalan maddesinin çökmesi ve “teklik” adı verilen yerde, sıfır hacim ve sonsuz yoğunluğa erişmesiyle meydana geldiği düşünülmektedir. Karadeliğin çekim gücü, belirli bir mesâfe içindeki her şeyi yutacak güçte olduğu için, çevresindeki her şey, bu arada yıldızlar, karadeliğe düşmekten kurtulamazlar. Bu yüzden “yıldızların düştüğü yer” şeklinde bir tanım, bugünkü bilinen bilgiler ölçüsünde karadeliklere uyar niteliktedir. Ancak bunların çekim gücünden çevresindeki hiçbir şeyin, hatta ışığın bile kurtulması mümkün olmadığından, bir yıldız veya bir galaksi tespit eder gibi görülmelerine imkân yoktur. Ancak karanlık bir bölgenin etrafındaki x ışınları veya cisimlerin garip davranışları gibi belirtilerden karadeliğin varlığını anlamak mümkün olabiliyor.⁷⁶

Yukarıdaki açıklamalar, Enbiyâ sûresindeki, **“O inkâr edenler gök-ler ve yer birbirine bitişik iken, onları Bizim ayırdığımızı ve canlı olan her şeyi sudan yarattığımızı görmediler mi? Hâlâ îmân etmeyecekler mi?”**⁷⁷ âyetinde işaret edilen, gök cisimlerinin ilk oluşumuyla ilgili olarak öne sürülen büyük patlama (big-bang) olayıyla bir ilişkiyi akla getirir. Şöyle ki: Evrenin kıyâmet koparken kara delikler yoluyla yeniden sonsuz bir yoğunlaşma ile aslına döneceği düşünülebilir. Çünkü “sıfır hacim ve sonsuz yoğunluk” tanımı bu teori ile uyum gösterir. Her şeyin en doğrusunu, onları yaratan Allah Teâlâ bilir. İlim deney ve tecrübelerle olayları anlamaya ve ispat etmeye çalışır.

77-78. âyetlerde, Kur’ân-ı Kerîm’in korunmuş bir kitapta şerefli bir Kur’an olduğu vurgulanır.

“Kitabun meknûn (korunmuş kitap)” için elimizdeki Mushaf-ı şerîf ve Levh-i Mahfûz’daki aslı yorumu yapılmıştır. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki size şerefınızı yükseltecek bir kitap indirdik. Hâlâ düşünmeyecek misiniz?”**⁷⁸

“Gerçekten bu Kur’an, senin için de kavmin için de kesin bir öğüt ve büyük bir şereftir. Yakında ondan sorguya çekileceksiniz!”⁷⁹
“Hayır o, levh-i mahfûzda bulunan şerefli bir kitaptır.”⁸⁰

76. Kandemir-Zevalsız, Açıklamalı Kur’ân-ı Kerîm Meâli, II, 1851.

77. Enbiyâ, 21/30.

78. Enbiyâ, 21/10.

79. Zuhurf, 43/44.

80. Bûrûc, 85/21-22.

79. âyetle, “*Tertemiz olanlardan başkası ona dokunamaz*” ifâdesinde, “Huve (ona)” zamiri, bir önceki âyetteki “kitab”a gider. Kitap kelimesine Mushaf anlamı verenlere göre, âyetteki “temizlenenler” den maksat, Kur’ân’ı yazan ve özenle saklayan temizlenmiş, tertemiz olmuş Müslümanlardır. Kirli, pis ve cünüplük içinde bulunan kimseler ona el süremez. Abdullah bin Ömer’in, “Allâh’ın elçisi, Kur’ân’ın düşman eline geçmemesi için, düşman yurduna götürülmesini yasakladı.” dediği rivâyet edilmiştir.⁸¹

Âyetteki, “korunmuş kitab”a, “Levh-i mahfûz” anlamı verenler, ona dokunabilecek “temizlenenlerin” melekler olduğunu, bu yüzden, insanların Kur’ân’ı abdestsiz tutmalarında bir sakınca bulunmadığını söylemişlerdir. Selman, Abdullah bin Abbas, Şa’bi, Zeyd bin Ali, Müeyyed Billâh ve Katâde bu görüştedir.⁸²

Diğer yandan yukarıdaki âyeti tefsîr eden hadislerde “tetahhür (iyice temizlenme)” yerine “tâhir (temiz olan)” ifâdesi yer alır.⁸³ Buna göre Kur’ân’a ancak, cünüplükten temizlenmiş olanlar el sürebilir. Fakat bitişik olmayan bir kılıf, bir çanta veya torba içinde bulunan bir Mushaf-ı şerîfi tutmak ise câizdir.

Ebû Hanîfe’den bir görüşe göre, Mushaf’a abdestsiz dokunulabilir. Ondan nakledilen başka görüşe göre ise, abdestsiz yalnız dış kabuğuna dokunulabilir. İmam Şâfiî’ye göre Mushaf’a abdestsiz dokunmak câiz değildir.⁸⁴

İbn Ömer’in naklettiği bir hadiste şöyle buyrulur: “*Ne âdetli ve ne de cünüp kimse, Kur’an’dan bir şey okuyamaz.*”⁸⁵ Hz. Ali’den şöyle dediği nakledilmiştir: “*Rasûlullah ﷺ abdest bozduktan sonra çıkar, bizimle ekmek ve et yer, Kur’an okurdu. Onu, cünüplük dışında hiçbir şey Kur’an’dan ayırmazdı.*”⁸⁶ Başka bir rivâyet şöyledir: “*O, her durumda, cünüp olmadığı sürece bize Kur’ân-ı Kerîm’i öğretirdi.*”⁸⁷ Bu hadis için Tirmizî “hasen-sahih” dedi, Hâkim sahihledi, Zehebî “uygun” dedi.

Ancak boy abdesti gerektiği hâlde henüz boy abdesti alamadan duâ ve zikir maksadıyla Fâtiha, İhlâs, Âyete'l-Kürsî, Rabbenâ âtinâ.. gibi sûre ve

81. Buhârî, Cihâd, 129; Müslim, İmâret, 92-94; Ebû Dâvûd, Cihâd, 81; İbn Mâce, Cihâd, 45; Mâlik, Muvatta, Cihâd, 7; Ahmed bin Hanbel, II, 6, 7.

82. Hüseyin İbn Üdeh, el-Mevsûatü'l-Fikhiyye, 2. baskı, Beyrut, 1423/2002, “Hayz ve Kur’an” mad. I, 111-117; Zürkânî, I, 138.

83. Bk. Mâlik, Muvatta, Kur’an, 1; Dârimî, Talâk, 3; Zeylâi, Nasbu'r-Râye, I, 196-199; Kurtubî, Câmi', XVII, 146.

84. Kurtubî, Câmi', XVII, 147.

85. Tirmizî, Tahâre, 98; İbn Mâce, Tahâre, 105.

86. İbn Mâce, Tahâre, 105.

87. Tirmizî, Tahâre, 111.

dua âyetleri okunabileceği gibi, zikir, tesbih, salâtü selâm ve şehâdet kelimeleri getirmek câiz olur. Âdetli olma veya loğusalık durumunda ise, eğitim amacıyla Kur'ân-ı Kerîm kelime tekrarı ile okutulabilir.

Cünüp kişinin, boy abdesti almadan dînî kitapları eline alıp okuması; elini ağzını yıkamadan yiyip içmesi ve eliyle tutmadığı bir kâğıda Kur'an âyetlerini yazması mekruhtur.

İmam Mâlik'e göre cünüp olan kişi Kur'ân'ı okuyamaz ise de âdetli veya loğusa olan kadın okuyabilir. Çünkü cünüp derhâl yıkanabilirken âdetli veya loğusa uzun süre yıkanamaz. Dayandıkları delil istihсандır.⁸⁸

Şâfiî, Ahmed bin Hanbel, Süfyan es-Sevrî ve İshâk'a göre, bir kimse abdestsiz Kur'an okuyabilir, fakat bu kişi temiz olmadıkça Mushaf'tan okuyamaz.

Şunu belirtelim ki, bu görüş ayrılıklarından kaçınmak için, Kur'ân'ı temiz ve abdestli olarak ele almak ve okumak, ona saygıyı belirten bir davranış sayıldığı için, ilk dönemlerden itibaren Müslümanların buna özen gösterdikleri görülür. Böyle bir davranışın, mü'minin ecrini ve feyzini artıracak şekilde şüphe yoktur. Kur'ân-ı Kerîm özellikle ibadet amacıyla okunacaksa, abdestli bulunmak mü'minin şîârı olmalıdır.

تَنْزِيلٍ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُدْهِنُونَ ﴿٨١﴾
وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْكُمْ تُكَذِّبُونَ ﴿٨٢﴾

80- O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

81- Şimdi siz, bu sözü mü küçümsüyorsunuz?

82- Allâh'ın verdiği rızkın şükrünü, onu yalanlamakla mı yerine getiriyorsunuz?

80-82. âyetlerde, Kur'ân-ı Kerîm'in âlemlerin Rabbi tarafından indirildiği, onun sözlerinin küçümsenemeyeceği, bunun insanlık için bir nîmet olduğu, nîmeti yalanlamak yerine teşekkür etmek gerektiği belirtilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer kulumuz (Muhammed)’e indirdiğimizden bir şüphe içinde iseniz, onun benzeri bir sûre de siz getirin! Eğer doğru sözlü iseniz, Allah’tan başka tanıklarınızı (yardımcılarınızı)**

88. Zühaylî, el-Fıkhu'l-İslâmî, I, 380.

da çağırın! Eğer bunu yapamazsanız -ki asla yapamayacaksınız- öyleyse kâfirler için hazırlanmış bulunan, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının!”⁸⁹

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ^{٨٣} وَأَنْتُمْ حَبِيٓذٌ تَنْظُرُونَ^{٨٤} وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ^{٨٥} فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ^{٨٦} تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ^{٨٧}

83- Özellikle can boğaza dayandığı zaman;

84- O vakit siz bakar durursunuz;

85- Biz ise ona sizden daha yakınız, ama siz göremezsiniz.

86- Eğer âhirette hesâba çekilmeyecekseniz;

87- Çıkan canı geri çevirin bakalım! Eğer doğru söylüyorsanız.

83-87. âyetlerde, insanoğlu vefat sırasında can boğaza dayanınca ne yapacağını bilemez, o sırada ona en yakın olan Allah Teâlâ'dır. Âhiret gününde hesap vermeğe inanmayanın gücü yeterse, çıkan canı geri çevirmesi isteniyor. Tabii ki buna gücü yetmeyecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hayır, hayır! Can boğaza dayadığında; yok mu, iyileştiren, kurtaran? denildiğinde; artık anlar ki kesin ayrılık vaktidir. Ayaklar birbirine dolaşır. İşte o gün sevk edilecek yer, sâdece Rabbinin huzûrudur.”⁹⁰**

فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ^{٨٨} فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ^{٨٩}

88- Eğer o can çekişen kimse Allâh'a yakın olanlardan ise;

89- Ölüm onun için huzur, güzel rızık ve nîmetlerle dolu cennet demektir.

88-89. âyetlere göre, can çekişen kimse Allâh'a yakın olanlardan ise ölüm onun için huzur, güzel kokulu rızık ve güzel nîmetlerle dolu cennettir.

89. Bakara, 2/23-24.

90. Kıyâmet, 75/26-30.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Melekler şöyle demişti: Ey Meryem! Allah sana kendinden bir Kelime’yi müjdeliyor. Adı Meryem oğlu İsâ Mesih’tir. Dünyada da âhirette de şerefli ve Allâh’a çok yakın olanlardandır.”**⁹¹

“Ne İsâ Mesih ne de gözde melekler Allâh’ın kulu olmaktan kaçınmaz. Kim, büyüklük taslayarak, O’na kulluk etmekten kaçınırsa, bilsin ki Allah onların hepsini kendi huzûrunda toplayacaktır.”⁹²

“Sizi Bize yaklaştıracak olan ne mallarınız ne de çocuklarınızdır. Ancak îmân edip sâlih amel işleyen müstesnâdır. Onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükâfat vardır. Onlar cennetin yüksek köşkerlerinde güven içinde olurlar.”⁹³

“İman ve amelde öne geçenler ise hepsinden ileridedir. İşte bunlar, Allâh’a yaklaştırılanlardır.”⁹⁴

“İlliyyîn nedir, bilir misin? O, amellerin sayılıp yazıldığı bir kiptir. Allâh’a yaklaştırmış olanlar onu görürler.”⁹⁵

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿٩٠﴾ فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ
الْيَمِينِ ﴿٩١﴾

90- Eğer o kimse sağdakilerden ise;

91- (Melekler ona): “Ey sağdaki! Sana sağdakilerden selâm var!”(derler).

90-91. âyetlere göre, eğer can çekişen kimse Ashâb-ı Yemîn’den (sağdakilerden) ise, melekler kendisine sağdakilerin selâmını iletir. Bunlar amel defterleri sağından verilenler ve cennete girecek olanlardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Her nefs, kazandığına karşılık bir rehindir. Yalnız sağdakiler bunun dışındadır. Onlar cennetlerdedir.**

91. Âl-i İmrân, 3/45.

92. Nisâ, 4/172.

93. Sebe’, 34/37.

94. Vâkıa, 56/10-11.

95. Mutaaffifîn, 83/19-21.

Günahkârlara, “Sizi şu Sekar cehennemine sokan nedir?” diye sorarlar.”⁹⁶ “İşte bunlar defteri sağdan verilecek olanlardır.”⁹⁷

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ^{٩٢} فَنُزِّلْ مِنْ حَمِيمٍ ^{٩٣}
وَتَصْلِيَةٍ جَحِيمٍ ^{٩٤} إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ ^{٩٥}

92- Ancak o, Allâh'ın âyetlerini yalanlayan sapkınlardan ise;

93- Ona da kaynar sudan bir ziyafet;

94- Ve cehenneme atılmak vardır!

95- Şüphesiz ki bu, kesin gerçektir.

92-95. âyetlere göre, can çekişenin Allâh'ın âyetlerini yalanlayan bir kimse olması durumunda ise, ona kaynar sudan bir azap ve cehenneme atılma vardır. Bütün bunlar gerçeğin ta kendisidir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sonra siz, ey yalancı şaşkınlar. Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı ondan dolduracaksınız; üstüne de o kaynar sudan içeceksiniz. Hem de susuz develerin içtiği gibi içeceksiniz! İşte cezâ gününde onların ağırlanışı böyledir!”⁹⁸**

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ^{٩٦}

96- Öyleyse, o yüce Rabbinin adının bütün noksan sıfatlardan uzak olduğunu söyle!

96. âyette, Hz. Peygamber'den Rabbinin adını tesbih etmesi istenmektedir. Âyetteki, “azîm”, “ism” e sıfat yapılarak “Rabbinin en büyük adıyla tesbih et” anlamı da verilmiştir.

Yukarıdaki âyet inince Hz. Peygamber ﷺ, “Bunu, namazınızın rükûunda söyleyin.” buyurmuştur. Bu yüzden, rükûda üç kez, “Sübhâne Rabbiye'l-azîm (Yüce Rabbimi tesbih ederim)” demek sünnettir. **“Sebbihısme**

⁹⁶. Müddessir, 74/38-42.

⁹⁷. Beled, 90/18.

⁹⁸. Vâkıa, 56/51-56.

Rabbike'l-e'lâ (En yüce Rabbinin adını tesbih et!)"⁹⁹ âyeti inince, “Bunu da secdelerinizde söyleyin.” buyurmuştur. Her namazın secdesinde de üç kere, “Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ (En yüce Rabbimi tesbih ederim)” demek de sünnet olmuştur.¹⁰⁰

Abdullah bin Mes'ud ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Sizden biri rükûa vardığı zaman üç kere “Sübhâne Rabbiye'l-azîm” desin. Bu en azıdır. Secdeye vardığı zaman da, üç kere, “Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ” desin ki, bu da en azıdır.”¹⁰¹ Ancak râvilerden Avn bin Abdullah, Abdullah bin Mes'ud'a yetişmediği için hadis “Mürsel” sayılmıştır.

Yukarıdaki âyette emredilen tesbihlerle ilgili olarak Hz. Peygamber ﷺ şöyle buyurmuştur:

“Söylenişi kolay, mizanda ağır basan ve Rahmân olan Allâh'ı hoşnut eden iki cümle vardır. Sübhânallâhi ve bi hamdihî, sübhânallâhi'l-azîm.” Anlamı: “Ben Allâh'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim ve O'na hamd ederim. Yine ben Yüce Allâh'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim.”¹⁰²

“Sübhânallâhi ve bi hamdihî” zikrini sabah akşam yüzer defa söyleyen kimse, kıyâmet gününde Allâh'ın huzûruna en değerli zikri söylemiş olarak çıkar.”¹⁰³

“Günde yüz defa; ‘Sübhânallâhi ve bi hamdihî’ diyen kimsenin denizin köpüğü kadar günahı olsa bile bağışlanır.”¹⁰⁴

99. A'lâ, 87/1.

100. Bk. Ebû Dâvûd, Salât, 147; İbn Mâce, İkâmet, 20; Dârimî, Salât, 69; Ahmed bin Hanbel, IV, 155; Elmalılı, Tefsîr, IX, 139.

101. Ebû Dâvûd, Salât, 149, 150, H. No: 886.

102. Buhârî, Deavât, 65; Müslim, Zikir, 31.

103. Müslim, Zikir, 26; Ebû Dâvûd, Edeb, 101; Tirmizî, Deavât, 61.

104. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11, Deavât, 64-65; Müslim, Zikir, 28.

سُورَةُ الْحَدِيدِ

HADÎD SÛRESİ

Hadîd sûresinin Medîne döneminde indiğini söyleyenler varsa da, çoğunluğa göre Mekke döneminde inmiştir. 29 âyettir. Ancak İbn Atıyye'ye göre sûre içinde Medenî âyetler de vardır. 25. âyet-te demirden (Hadîd) ve öneminden söz edildiği için, sûre bu adı almıştır. Sûrede; İslâm toplumunun eğitimi, Allâh'ın kimi sıfatları, Allah yolunda harcama, karz, mü'minleri ve münâfıkları uyarı, iyi ve kötü amelin sonu, adâlet ve bunun için güçlü olma, Nûh, İbrahim ve İsâ ﷺ kıssası gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ,
ALLÂH'IN BÂZİ SIFATLARI,
GÖKLERİ VE YERİ ALTI GÜNDE YARATMASI,
HER ŞEYİ BİLMESİ, HER ŞEYİN O'NA AİT OLMASI,
O'NA DÖNMESİ, İNFÂKIN MÜKÂFATI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾
لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ يُخَيِّ وَيُمِيتُ ۖ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
﴿٢﴾ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ۖ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣﴾
هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى
الْعَرْشِ ۖ يَعْلَمُ مَا يَلْجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ
وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ ۖ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤﴾
لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٥﴾ يُولِجُ اللَّيْلَ
فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ ۖ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٦﴾
أَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ فِيهِ ۖ فَالَّذِينَ آمَنُوا
مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿٧﴾ وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولِ
يَدْعُوكُمْ لَتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَؤُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٩﴾ وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَن أنْفَقَ مِن قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتِلٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِن بَعْدُ وَقَاتِلُوا ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Göklerde ve yerde bulunan her şey Allâh'ı tesbih etmektedir. O mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.
- 2- Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O, diriltir, öldürür; çünkü O, her şeyde kâdirdir.
- 3- O, ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır. O, her şeyi bilendir.
- 4- Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a egemen olan O'dur. O, yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah sizin yapmakta olduklarınızı görür.
- 5- Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Bütün işler ancak Allâh'a döndürülür.
- 6- O, geceyi gündüze katar, gündüzü de geceye katar. O, kalplerde olanı bilir.
- 7- Allâh'a ve Rasûlüne îmân edin. Sizin tasarrufunuza verdiği şeylerden bağışta bulunun. Sizden îmân eden ve Allah yolunda harcayanlar için büyük bir mükâfat vardır.
- 8- Peygamber sizi Rabbinize îmân etmeye çağırdığı hâlde, size ne oluyor da Allâh'a îmân etmiyorsunuz? Üstelik O sizden kesin söz de almıştı; eğer îmân etmişseniz!
- 9- Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, kuluna apaçık âyetleri indiren O'dur. Şüphe yok ki Allah, size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.
- 10- Hem size ne oluyor da Allah yolunda harcamıyorsunuz? Göklerin ve yerin mîrası zaten Allâh'ındır. Elbette

içinizden, fetihten önce Allah yolunda harcama yapan ve savaşanlar, başkalarıyla bir olmaz. Çünkü onların derecesi fetihten sonra harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla birlikte Allah hepsine de en güzel sonucu vaat etmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

1-3. âyetlerde, yerde ve göklerde bulunan her şeyin Allâh'ı tesbih ettiği, yerin ve göklerin sahibi yaşatan, öldüren ve her şeye gücü yeten Allâh'ın ilk, son, açık, gizli ve her şeyi bilen olduğu, her şeyin O'na boyun eğdiği vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yedi gök ve yer ile bunların içindekiler Allâh'ı tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki O'nu överek tesbih etmiş olmasın! Ama siz onların tesbihini anlayamazsınız. Allah cezâ vermekte acele etmeyen, çok bağışlayandır.”**¹

“Göklerin ve yerin hükümranlığı Allâh'ındır. Çünkü Allah, her şeye kâdirdir.”²

“Siz Allâh'ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat verdi. Sonra bir gün hayatınıza son verecek, ardından sizi yine diriltecektir. Sonunda hepiniz O'nun huzûruna çıkarılacaksınız.”³

“Hâlbuki yaşatan da öldüren de Allah'tır. Allah, yapmakta olduklarınızı görmektedir.”⁴

“De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan, dirilten ve öldüren Allâh'ın, sizin hepinize gönderdiği elçisiyim. Öyleyse Allâh'a îmân edin ve O'nun sözlerine îmân eden o ümmî Peygambere de îmân edin. Ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız!”⁵

Ebû Sâlih'in, Ebû Hüreyre 'den rivâyet ettiğine göre, Hz. Peygamber gece yatmadan önce şöyle duâ ediyordu: **“Ey göklerin, yerin ve muhteşem Arş'in sahibi olan Allâh'ım! Ey bizim ve her şeyin Rabbi! Ey tohumu**

1. İsrâ, 17/44.

2. Âl-i İmrân, 3/189.

3. Bakara, 2/28.

4. Âl-i İmrân, 3/156.

5. A'râf, 7/158.

*ve çekirdeği çatlatan! Ey Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'an'ı indiren! Kaderlerini kudret elinde tuttuğun bütün varlıkların şerrinden Sana sığınırım. Evvel Sen'sin, Sen'den önce olan hiçbir şey yoktur. Âhır Sen'sin, Sen'den sonra hiçbir şey yoktur. Zâhir Sen'sin, Sen'den daha açık ve üstün hiçbir şey yoktur. Bâtın Sen'sin, Sen'den daha gizli hiçbir şey yoktur. Bizim adımıza borcumuzu öde! Bizi yoksulluktan kurtarıp zengin kıl!"*⁶

TESBİH

Allâh'ın zâtını ve sıfatlarını eksik, kötü şeylerden uzaklaştırmak demektir. Göklerde ve yerde bulunan her şeyin tesbihi iki anlama gelebilir:

a) Yerde ve göklerde bulunan her şey Allâh'ı diliyle tesbih eder. **“Hiçbir şey yoktur ki Allâh'ı överek tesbih etmesin, fakat siz onların tesbihini anlamazsınız.”**⁷ âyeti bu anlamı destekler. Bu anlam esas alınır, tesbih ifâde eden âyetlerdeki “mâ (şey, şeyler)” ism-i mevsûlû, “men (kimse, kimseler)” yerine kullanılmış olur. Buna göre, dil ile tesbih akıllı varlıklara âit olmuş bulunur.

b) Cansız varlıkların Allâh'ı tesbihi ise, dil ile değil hâl ile. Yaratıldıkları biçim, nizam ve intizam üzere varlıklarını sürdürerek, kendilerini yaratan Rab'lerinin sonsuz kudret sahibi olduğunu gösterirler.

Yukarıdaki 3. âyete göre Allah evveldir, kendisinden başka hiçbir varlık yoktur. Hiçbir şey yok iken O var idi. Âhirdir, kendisinden sonra hiçbir varlık yoktur. **“O'nun zâtından başka her şey yok olacaktır.”**⁸ âyetine göre her şey yok olurken O bâkidir. Zâhirdir ve evrendeki her varlık O'nun varlığını gösterecek şekilde açıktır. Bâtındır, gizlidir, çünkü akıllar O'nun zâtını idrâk edemez.

4-5. âyetlerde, Allâh'ın fiillerine yani yaptığı işlere işaret edilmektedir. O, gökleri ve yeri altı günde yaratmış, sonra Arşa hâkim olmuştur. “İstevâ” fiili, “alâ” cer edatı ile “yükseldi, çıktı, hükmü ve yönetimi altına aldı, istilâ etti.” anlamlarına gelir.⁹

Yüce Allah yağmur, tohum, mâden, vefât edenin gömülmesi gibi yerin içine gireni; bitki, su, sıvı ve katı mâdenler gibi yerden çıkanı; rahmet,

6. Müslim, Zikr, 61; Ebû Dâvûd, Edeb, 97, 98; Tirmizî, Deavât, 68.

7. İsrâ, 17/44.

8. Kasas, 28/88.

9. Bk. A'râf, 7/54.

azap ve melekler gibi gökten ineni; iyi ve kötü amel, davranışlar, duâlar gibi göğe çıkını bilir. O'nun bilgisi dışında kalan hiçbir şey yoktur. Siz nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir, ne yaptığınızı görür ve bilir. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. İnsanlar sonunda Allâh'ın huzûruna döndürölüp hesap verecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki sizin Rabbiniz gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine yerleşen, gündüzü, durmadan izleyen geceyle bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğdiren Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak ve yönetmek yalnız O'na âittir. Âlemlerin Rabbi olan Allah pek yücedir!”**¹⁰

“O, yere gireni, yerden çıkını, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. O, çok merhametli olan, çok bağışlayandır.”¹¹

“Bunlar insanlardan gizler de Allah'tan gizlemezler! Oysa O'nun râzı olmadığı sözü gece gizlice kurarlarken, Allah onlarla beraber idi. Allah, onların yapmakta olduklarını kuşatandır.”¹²

“Görmedin mi ki, göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini Allah bilir? Üç kişi gizli konuşsa dördüncüleri mutlaka O'dur. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları O'dur. Bundan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsalar, mutlaka Allah onlarla beraberdir. Sonra kıyâmet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Çünkü Allah her şeyi bilir.”¹³

“Ne durumda bulunursan bulun, Kur'an'dan ne okursan oku, siz de hangi ameli işlerseniz işleyin, siz ona dalıp gitmişken, mutlaka sizi görüp gözetleriz! Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.”¹⁴

Hz. Peygamber'e ihsanın ne olduğu sorulduğunda şu cevabı vermiştir: **“İhsan; Allâh'ı görüyormuş gibi O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen o'nu görmüyorsan da O seni görmektedir.”**¹⁵

10. A'râf, 7/54.

11. Sebe', 34/2.

12. Nisâ, 4/108.

13. Mücâdele, 58/7.

14. Yûnus, 10/61.

15. Buhârî, İmân, 37; Müslim, İmân, 5, 7.

“Onlar, ille de buluttan gölgeler içinde Allâh’ın ve meleklerin gelmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki iş bitirilmiştir. Zaten bütün işler yalnızca Allâh’a döndürülür.”¹⁶

6. âyete göre, geceyi gündüzün, gündüzü de gecenin izlemesini sağlayan Allah’tır. O kalplerde olanı da bilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, geceyi gündüze, gündüzü de geceye katar. Güneşi ve ayı da buyruğu altına almıştır. Her biri belli bir süreye, belli bir gâyeye doğru akıp gider. İşte bu gördüklerinizi yapan Allah sizin Rabbinizdir. Mülk O’nundur. O’ndan başka taptıklarınız ise, bir çekirdeğin zarına bile sahip olamazlar.”¹⁷**

“De ki: ‘Eğer evlerinizde bile olsaydınız, kendilerine ölüm takdir edilmiş olanlar, düşüp ölecekleri yere mutlaka çıkıp giderlerdi!’ Allah bunu, içinizdeki samimiyeti denemek ve kalplerinizdeki ni temizlemek için yaptı. Çünkü Allah göğüslerin içinde olanı hakıyla bilir.”¹⁸

“Sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; O, kalplerde olanı da bilir. Hiç Yaratan yarattığını bilmez mi? O’nun bilgisi her şeyin inceliklerini kapsar ve O her şeyden haberdardır.”¹⁹

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلَفِيْنَ فِيْهِ ۖ فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ﴿٧﴾

7- Allâh’a ve Rasûlüne îmân edin. Sizin tasarrufunuza verdiği şeylerden bağışta bulunun. Sizden îmân eden ve Allah yolunda harcayanlar için büyük bir mükâfat vardır.

7. âyette, mü’minler Allâh’a ve Rasûlü’ne îmandan sonra Allah yolunda infâka teşvik edilir. Bu âyetin Tebük seferi ile ilgili olarak indiği rivâyet edilmiştir. Bu seferde büyük mâlî fedakârlıklarda bulunan sahâbeye işaret edilir. Ayrıca insanların tasarruf etmekte olduğu mal varlıklarının gerçekte

16. Bakara, 2/210.

17. Fâtır, 35/13.

18. Âl-i İmrân, 3/154.

19. Mülk, 67/13-14.

Allah Teâlâ'ya âit olduğu hatırlatılarak, bunun Cenâb-ı Hakk'ın rızasına uygun olarak kullanılması istenir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allâh'a, Peygamberine, Peygamberine indirmiş olduğu Kitab'a ve daha önce indirmiş olduğu kitaba îmân ediniz! Kim Allâh'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse, kuşkusuz o, derin bir sapıklığa düşmüş olur.”**²⁰

“De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan, diriltten ve öldüren Allâh'ın, hepinize gönderdiği elçisiyim. Öyleyse Allâh'a îmân edin ve O'nun sözlerine îmân eden o ümmî Peygambere de îmân edin. Ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız!”²¹

“Bunun için Allâh'a, Peygamberine ve indirmiş olduğumuz o nûra (Kur'ân'a) îmân edin. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”²²

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولِ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَؤُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾

8- Peygamber sizi Rabbinize îmân etmeye çağırdığı hâlde, size ne oluyor da Allâh'a îmân etmiyorsunuz? Üstelik O sizden kesin söz de almıştı; eğer îmân etmişseniz!

9- Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, kuluna apaçık âyetleri indiren O'dur. Şüphe yok ki Allah, size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir.

8-9. âyetlerde, Hz. Peygamber'in hak dîne davetine uymak gerektiği, bu konuda insanlardan daha önce kesin söz alındığı, Kur'ân âyetlerinin insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için indiği, Allah Teâlâ'nın çok şefkatli ve merhametli olduğu belirtiliyor.

20. Nisâ, 4/136.

21. Arâf, 7/158.

22. Tegâbün, 64/8.

Alınan kesin söz için; Allah Teâlâ'nın ruhlar âleminde aldığı söz, iyi kulanıldığında insanı îmâna götüren akıl veya mü'minlerin Hz. Peygamber'e verdikleri söz yorumları yapılmıştır.

Ubade b. Samit ؓ'den rivâyet edildiğine göre ashâb-ı kirâm şu hususlar için Allâh'ın Rasûlüne kesin söz vermişlerdi: a) Her durumda dinleyip ita at etmek, b) Darlık ve bolluk zamanında infakta bulunmak, c) İyiliği emredip kötülükten sakındırmak, d) Kınayanın kınamasından korkmadan Allah Teâlâ ile ilgili söz söylemek.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Yine insanlardan kimi de vardır ki, Allâh'ın rızasını kazanmak için canını bile verir. Allah, kullarına karşı çok şefkatlidir.”**²³

“Allâh'ın size verdiği nîmetleri ve sizin O'na: “İşittik ve emrine uyduk.” diye verdiğiniz kesin ve bağlayıcı sözü hatırlayın! Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah, kalplerde olanı hakkıyla bilir.”²⁴

Ebû Hüreyre ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Kul, malım malım deyip durur. Hâlbuki malından ona üç şey vardır: Biri yiyip tükettiği, diğeri giyip eskittiği, öteki de sadaka olarak verip âhireti için biriktirdiği. Bunların dışında kalanları ise, kendisi gider ve başkalarına bırakır.”²⁵

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلٌ أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً
مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠﴾

10- Hem size ne oluyor da Allah yolunda harcamıyorsunuz? Göklerin ve yerin mîrası zaten Allâh'ındır. Elbette içinizden, fetihten önce Allah yolunda harcama yapan ve savaşanlar, başkalarıyla bir olmaz. Çünkü onların derecesi

23. Bakara, 2/207.

24. Mâide, 5/7.

25. Müslim, Zühd, 4: Tirmizî, Zühd, 31, Tefsîr, 102/1; Nesaî, Vesâyâ, 1.

fetihten sonra harcayan ve savaşılanlardan daha yüksektir. Bununla birlikte Allah hepsine de en güzel sonucu vaat etmiştir. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

10. âyetinde, mü'minler Allah yolunda bağıştta bulunmaya teşvik edilirken, göklerin ve yerin gerçek sahibinin Allah Teâlâ olduğu, fetihten önce harcama yapıp savaşılanların derecelerinin daha üstün olduğu, bununla birlikte herkese yaptığı güzel amellerinin mükâfatının verileceği belirtilmiştir.

Hiz. Ebûbekir döneminden itibâren beytûlmalin durumu iyileşince bütün müslümanlara bütçe fazlası gelirlerden atâ veya atıyye adı verilen karşılıksız maaş verilmeye başlanmıştır. Ebûbekir ؓ erkek, kadın, büyük, küçük ayırımı yapmaksızın herkese eşit maaş bağlamıştır. O, "atıyye" olarak ilk yıl kişi başına yıllık 7,3'er dirhem, ikinci yıl ise 20'şer dirhem dağıtmıştır. Beş dirheme kurbanlık bir koç alınabilen bir piyasada bu atıyyeler her aile için mütevâzı bir geçim kaynağıdır. Hiz. Ebûbekir bu konuda bütün Müslümanları bir babanın oğulları gibi -fazîlet, dîne hizmet ve iyilikte birbirinden farklı da olsalar- babalarından gelen mîrasta eşit oldukları ilkesini esas almıştır.

Leyb b. Sa'd'ın bildirdiğine göre Hiz. Ebûbekir herkese durumuna, fazîletine ve İslâm'a olan hizmetine göre maaş vermesi konusunda uyarılınca o şöyle demiştir: "İnsanların değişik hâl ve dereceleri Allah katındadır. Geçim konusunda herkesi bir tutmak daha hayırlıdır."²⁶

Hiz. Ömer ise çeşitli vilâyetlerden ve fethedilen yerlerden çok miktarda gelirin (fey' geliri) merkeze gönderilmesi üzerine bütün halka sürekli ve düzenli maaş bağlama yoluna gitmiştir. Bu konuyu Hiz. Osman, Ali ve Halid b. Velid gibi sahâbilerle istişâre etti ve ellerindeki bu fazla gelirleri halka maaş olarak intikal ettirmekten başka çâreleri bulunmadığını bildirdi.²⁷ Hiz. Ömer, Ebûbekir ؓ'ın uygulamasından ayrılarak herkese farklı miktarda karşılıksız maaş (atıyye) ödeme yolunu seçmişti. Çünkü o, Müslümanların İslâmiyette geçen hizmetleri bakımından değişik derecelerine bakmış ve onları vefât eden bir kimsenin mîrasında ana baba bir, baba bir veya yalnız ana bir kardeşlerin durumuna benzetmiştir. Bunların mîrasta tercih durumları gibi Atıyye maaşından da derece farklarının dikkate alınması gerektiğini bildirmiştir. Nitekim yukarıdaki âyetinde de herkesin İslâmiyete gördüğü hizmet oranında İslâmiyetten yararlanabileceğine işaret edilmiştir.²⁸

26. Ebû Ubeyd, Kitâbü'l-Emvâl, s. 262.

27. Ebû Yusuf, Kitâbü'l-Harâc, 48, 49; Celal Yeniçeri, age, s. 93, 94.

28. Ebû Ubeyd, age, s. 262.

Ebû Yusuf (ö. 182/798) onun atıyye dağıtımını şöyle açıklar: “Ömer, gelen bütçe fazlası malları, herkesin İslâm’daki geçmişine göre bölüştürdü. Muhâcir ve Ensâr’dan Bedir harbine katılanlara yıllık 5’er bin, bunun dışındakilere ise 4’er bin dirhem maaş (atıyye) bağladı. Çeşitli sebeplerle sonradan müslüman olanlara daha az maaş verdi. Böylece herkesi, İslâm’dan önceki geçmişine göre sınıflara ayırdı.”²⁹

Ancak Halîfe Ömer vefâtından bir yıl kadar önce, gelecek yıllardan itibaren farklı maaş (atıyye) uygulamasına son vereceğini ve bu konuda Rasûlullah ﷺ ile Ebûbekir ؓ’ın yolunu izleyerek eşit maaş prensibini uygulayacağını duyurmuştur. Çünkü o, Suriye gezisi sırasında el-Câbiye’de yaptığı konuşmada; kuru mülkiyeti İslâm devletinde, yararlanma hakkı ise “haraç” vergisi karşılığında eski gayrimüslim sahiplerinde bırakılan arâzilerin (fey) gelirinde (harac) bütün müslümanların eşit haklara sahip olduğunu belirtmiştir.³⁰ Köylere varıncaya kadar bütün nüfusu “divan”lara yazdıran Halîfe Hz. Ömer karşılıksız bir maaş çeşidi olan atıyyenin hak sahiplerine ulaştırılmasını şöyle belirtir: “San’a dağındaki bir çobanın hakkı bile, kendisi bulunduğ yerde iken ve isteyip yüzü kızarmadan ona ulaşacaktır.”³¹

İşte yukarıda kısaca özelliklerinden söz ettiğimiz atâ veya atıyye bir emeğin karşılığı olmaksızın, bütün toplumun hakkı olan bütçe fazlası bir gelir olup, bu fondan işçi ve memurlara da verilmiştir. Ancak kişinin zenginliği yüzünden kendi isteği ile veya bir suç işlemesi sonucu böyle bir ödeneğin kesilmesi mümkündür. Nitekim; Hz. Ali devrinde bâzı zengin müslümanlar atıyye almadıkları gibi, Hz. Hamza’yı şehîd eden Vahşi, içki içtiği için Hz. Ömer tarafından atıyye dîvanından çıkarılmıştır.³²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh’ın, lütfundan kendilerine verdiği nîmetlerde cimrilik edenler, bunun kendileri hakkında hayırlı olduğunu sanmasınlar! Aksine bu onlar için çok kötüdür. Çünkü o cimrilik ettikleri şeyler, kıyâmet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mîrası Allâh’a âittir. Allah yapmakta olduğunuz her şeyi çok iyi bilmektedir.”**³³

29. Ebû Yusuf, age, s. 46.

30. Ebû Ubeyd, age, Mısır, 1353/1934, s. 263, 264; Ebû Yusuf, age, s. 50.

31. Yeniçeri, age, s. 97. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali, Erkam Yayınevi, İstanbul, 2008, 478-479.

32. İbn Hişâm, es-Sîre, Mısır, 1355/1936, III, 77; Ebû Ubeyd, age, 570, 571, No: 1803, 1804.

33. Âl-i İmrân, 3/180.

“Mü'minlerden -özür sahibi olanlar dışında- oturup kalanlara, malları ve canlarıyla Allah yolunda savaşımlar bir olmaz. Allah malları ve canlarıyla savaşımları, derece bakımından, oturup kalanlardan üstün kılmıştır. Gerçi Allah her birine güzellik vaat etmiştir; ama savaşa katılanları, kendi katından çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır.”³⁴

Hadiste şöyle buyrulur: “Ashâbıma sövmeyiniz. Nefsîmî kudret elinde tutan Allâh'a yemin ederim ki, sizden biriniz Allah rızası için Uhud dağı kadar altın verse, onlardan birinin verdiği iki avuç, hatta yarım avuç sadakasına yetiştir.”³⁵

Bir gün Allâh'ın Rasûlü: “Bir dirhem, yüz bin dirhemi geçti.” buyurdu. Sahâbe “Bu nasıl olur?” diye sorunca, şöyle buyurdu: “Bir adamın sâdece iki dirhemi vardır, onun birini sadaka olarak verir. Bir adam da çok zengindir. O da malından yüz bin dirhemi sadaka olarak dağıtır. İşte elindekinin yarısını veren, ötekini geçmiş olur.”³⁶

Yukarıda 10. âyetteki “Fetih”, Hudeybiye barışı olsa da, çoğunluğun görüşüne göre kastedilen Mekke'nin fethidir. Bu yüzden aşağıda bu konuda bilgi vereceğiz.

MEKKE’NİN FETHİ (H 8/M 630)

Mekke kenti, coğrafi konumu ve yeryüzünde kurulan ilk mabedin (Beytullah) orada olması yüzünden, eski devirlerden beri, çevresindeki devletlerin dikkatlerini üzerine çekmiştir. Ancak, birçok teşebbüslere rağmen bu kent, yabancı güçler tarafından ele geçirilememiş ve tarihi boyunca bağımsızlığını korumuştur.

Hız. Muhammed ﷺ kırk yaşlarında peygamberlikle görevlendirilince, on üç yıl kadar Mekke’de tebliğ yapmış, bu dönemde Mekke’nin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamında önemli bir değişiklik olmamıştı. Bu dönemde, Habeşistan kralı Ashama, Müslümanların tarafını tutmuş, kendisine sığınanlara iyi muâmele etmişti. M 622 yılında, Medîne’ye hicretten sonra, Mekke’nin fethine (M 630) kadar geçen sekiz yıl, Medîne İslâm Devletini yok etmek için yapılan faaliyetlere sahne oldu. Bedir, Uhud ve Hendek savaşları,

34. Nisâ, 4/95.

35. Buhârî, Fazâilü ashâbi'n-nebi, 5; Müslim, Fazâilü's-sahâbe, 221-222.

36. Nesâî, Zekât, 49; İbn Hıbbân, Sahîh, VIII, 135; Ahmed bin Hanbel, II, 379.

450 km. uzaklıktaki Mekke'den gelen Kureyş müşrik ordularına karşı birer savunma harbi idi.³⁷

Hz. Peygamber, 6/628 yılında, gördüğü bir rüya üzerine, 1400 sahâbe ile birlikte, umre yapmak üzere, Mekke yakınındaki Hudeybiye denilen yere kadar geldi. Ancak, durumu öğrenen Mekke müşrikleri, karşı saldırı hazırlıkları yaparak ilerlemelerini engelledi. Uzun görüşmelerden sonra, Hudeybiye Antlaşması imzalandı ve umre ibadeti bir yıl sonraya ertelendi. Bu antlaşmaya göre, Mekkelilerin safında yer alan Bekiroğulları, M 630 tarihinde, Kureyş'ten de destek alarak, Müslümanların tarafında bulunan Huzâaoğulları Kabîlesi'ne saldırmış ve böylece Hudeybiye Barış Antlaşmasını ihlal etmişti. Huzâalılardan kırk kişi gelip, Hz. Peygamber'den yardım istedi. Yardım için kendilerine söz verildi. Bunu öğrenen Ebû Süfyan, Antlaşmayı yenilemek üzere Medîne'ye geldi, fakat ne kızı Ümmü Habîbe, ne de ayrı ayrı görüştüğü Hz. Muhammed, Ebûbekir, Ömer, Ali ve Fatîma'dan yüz bulamadı. Mescidin kapısına gelip, "Ey insanlar, ben insanlar arasında kendimi sizin himâyenize bırakıyorum." dedi ve Mekke'ye döndü.

Hz. Peygamber ﷺ gizlice yürüttüğü savaş hazırlıklarını tamamlayarak Medîne Müslümanları, Eslem, Gifar, Müzeyne, Cüheyne, Eşca', Süleym ve Fizâre kabîlelerinden oluşan, on bin kişilik bir ordunun başında, Mekke'ye doğru yola çıktı. Hicretin sekizinci yılı (M 630), Ramazan Ayının onuncu günü yola çıkılmıştı. Hem kendisi, hem de sahâbeler oruçlu idiler.

Mekkeliler Müslümanların gelmekte olduklarını öğrenince Hevâzin, Sakîf, Bekiroğulları ve çevre kabîlelerden yardım istediler. Fakat Hevâzin ve Sakîf'in büyük kısmı, Mekke'ye ulaşmadan Hz. Peygamber'in ordu su Mekke'de Marru'z-Zahrân'a varmıştı. Mekkeliler çâresiz kalınca, Hz. Peygamber'in hükmüne teslim oldular. Mekke kenarında küçük bir çatışmada, birkaç kişinin ölümü dışında çarpışma olmadı. Bu çatışmayı duyan Allâh'ın elçisi, savaşın durdurulmasını istedi.

Çâresiz kalan Ebû Süfyan, Mekke'de kalıp, inancını gizlemekte olan Hz. Abbâs'a geldi, birlikte Allâh'ın Elçisi'ne gittiler. Kısa bir tereddütten sonra, Ebû Süfyan Müslüman oldu. Abbas ﷺ'in, "Ebû Süfyan övünmeyi sever, ona güveneceği bir mevki ver!" demesi üzerine, Allâh'ın elçisi; "Ebû Süfyan'ın evine giren güvendedir, kendi evine girip kapısını örten

37. Ö. Tellioglu, "Mekke-i Mükerre", mad., Şâmil İslâm Ansik. IV, 118, 119.

güvendedir, Mescid'e giren güvendedir!" diye ilân ettirdi. Böylece karşı koyamayanlara, kapalı yerlere sığınanlara dokunulmayacağını bildirdi.

Ordunun başında bulunan, Sa'd bin Ubade'nin, "Bugün mertlik gündür, bugün daha önce haram olan helâl olur!" dediğini haber alan Allâh'ın elçisi, Mekke halkına yumuşak davranılmasını sağlamak üzere Hz. Ali'yi göndermiş, Sa'd'ın yerine, komutanlığı devir alıp, Mekke'ye girmesini istemiştir.

Allâh'ın elçisi önce Kâbe'ye gitti, onu içinde bulunan üç yüz altmış puttan temizledi. Kâbe'nin duvarlarında bulunan, Hz. İbrahim'i fal okları çerkerken gösteren resmi, Îsâ'nın ve meleklerin resimlerini sildirdi. İkinci gün, Kâbe'nin çevresinde toplanan halka şöyle seslendi:

–Kan ve mal davaları ayaklarımın altındadır. Ancak Kâbe'nin kapıcılığı, bakıcılığı ve hacılara su dağıtma işi sürecektir. Ey Kureyşliler! Allah, sizden câhiliye övünmesini, atalarla övünme geleneğini kaldırmıştır. İnsanlar Âdem'den, Âdem de topraktandır. (Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Birbirinizle tanışasınız diye, sizi kabîlelere ve milletlere ayırdık. İyi biliniz ki, Allah katında en üstün olanınız, en çok korunanızdır.) Ey Kureyşliler! Benim size ne yapacağımı umuyorsunuz? Hayır umuyoruz, sen kerîm bir kardeş ve kerîm bir kardeş oğlusun, dediler. Bunun üzerine, "Gidiniz, hepiniz tulekâ (serbest) siniz" buyurdu. Bundan sonra Mekkelilere tulekâ denilmiştir. Sonra, Mekke halkı, Hz. Peygamber'e bey'at ederek Müslüman oldular. Bu arada Allâh'ın elçisi, Mekke çevresine adamlar gönderip, bâzı putları ve ünlü tapınakları yıktırdı.

Ebûbekir ؓ, çok yaşlı ve gözleri görmeyen babası Ebû Kuhâfe'yi elinden tutarak Hz. Peygamber'e getirdi ve o da Müslüman oldu.

Allâh'ın elçisi, İslâm'a çok büyük zarar veren birkaç kişinin, Kâbe duvarına yapışsalar bile öldürülmelerini emretmişti. Bunlar; İkrime bin Ebî Cehil, Hebbâr bin el-Esved, Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh, Mikyes bin Subâbe el-Leysî, Huveyris bin Nukayz, Abdullah bin Hilâl bin Hatal, Hind bint-i Utbe, Sâre, Fertna ve Kureybe idi. İbn Hatel, bir câriyesi, Huveyris bin Nukayz ve Mikyes bin Subâbe öldürüldü. Öbürleri affedildiler. Buna göre, başından beri İslâm'a büyük düşmanlık yapmış olan bu Mekkelilerden öldürülenler, üç dört kişiyi geçmemiştir.

Hz. Peygamber'in bu şefkatli tutumu, gönülleri kazanmış ve Mekke'nin fethiyle İslâm'ın önündeki en büyük küfür engeli kalkmış, artık İslâm her

tarafa kolaylıkla yayılma sürecine girmiştir. Bundan sonra, Arap yarımadasının çeşitli bölgelerinden heyetler gelip, halk grup grup Müslüman olmuşlardır.

Hz. Peygamber'in Mekke'de kalabileceğini düşünen Ensâr üzgündü. Onun, *"Hayatım da ölümüm de sizinledir."* sözü, onları teselli etti ve Mekke yöresinde gerekli önlemler alındıktan sonra, Allâh'ın elçisi onlarla birlikte Medîne'ye döndü. Mekke'de Ümeyyeoğulları'ndan bir genci, gündelik bir dirhem maaşla (beş dirhem bir koyun bedeli) Mekke'ye vâli olarak bıraktı.³⁸

Hz. Peygamber H 7. yılının Zilkâde ayında kazâ umresini yapmış, antlaşma gereği Mekke'de üç gün kalıp geri dönmüştü. Ertesi yıl H 8. yılı, Ramazan'ın son on gününde Mekke fethedilmiş, şevval ayında Huneyn ve Tâif kuşatması olmuş, Allâh'ın elçisi, Ci'râne'den birkaç sahâbe ile ihrama girmiş ve bir umre yaparak aynı gece geri dönmüştür. O yıl Mekke vâlisi Attab bin Esîd (ö. 13/634) insanlara Arap geleneğine göre hac yaptırmıştır. Asıl farz hac, **"Oraya gitmeye gücü yeten herkese, Allah için Kâbe'yi ziyaret edip haccetmek farzdır."**³⁹ âyetiyle sâbittir. Hicretin 9. yılında Hz. Ebûbekir hac emîri tâyin edilerek ilk İslâmî hac yapılmıştır. Bundan sonra çıplak hac yapma ve müşriklerin hac yapması yasaklanmış ve Hicretin onuncu yılında Rasûlullah ﷺ tarafından Vedâ Haccı yapılmıştır.

38. İbn Hişâm, age, II, 51-70; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, IX, 261-264.

39. Âl-i İmrân, 3/97.

﴿ BÂB 2 ﴾

KARZ-I HASEN, ÂHİRETTE MÜ'MİNLERLE MÜNÂFIKLAR, DÜNYA MALINA DALANLARIN UYARILMASI, SADAKA VE KARZ-I HASEN, SİDDİK VE ŞEHİTLERİN DERECEŚİ, İNKÂRCILARIN DURUMU

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١١﴾
يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ
بُشْرِيكُمْ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ
هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ
آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتِسِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا
فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ
الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَى وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ
أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ
بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا
مَاؤِيَّتُكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلِيَّتُكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾ أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ
آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا
كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ
وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا
قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾ إِنَّ الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ
وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفْ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّٰدِقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

- 11- Kim Allâh'a güzel bir ödünç verirse, Allah da ona bunun karşılığını kat kat verir. Bu kimse için ayrıca değerli bir mükâfat da vardır!
- 12- O gün mü'min erkeklerle mü'min kadınların nurlarının önlerinde ve sağlarından koşmakta olduğunu görürsün. Bugün sizin müjdeniz, içinde sürekli olarak kalacağınız, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. İşte büyük kurtuluş budur!
- 13- Münâfık erkeklerle münâfık kadınların, o îmân edenlere, "Bize bakın da sizin nûrunuzdan bir parçacık alalım!" diyecekleri günde kendilerine, "Arkanıza dönün de bir ışık arayın!" denilir Sonunda onların arasına, içinde rahmet, dışında azap bulunan kapılı bir sur çekilir.
- 14- Münâfıklar onlara, "Biz sizinle birlikte değil miydik?" diye seslenirler. (Mü'minler) derler ki: "Evet ama siz kendi kendinizi aldattınız, fırsat beklediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. Sizi o çok aldatan (şeytan), Allâh'a karşı bile aldattı. Sonunda Allâh'ın emri gelip çattı."
- 15- Bugün ne sizden, ne de inkâr edenlerden hiçbir fidye kabûl edilmeyecek! Varacağınız yer ateştir ki, size yaraşan da budur. Ne kötü varış yeridir orası!
- 16- îman edenlerin, Allâh'ı anma ve hak olarak inen Kur'an sebebiyle kalplerinin yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilip de, uzun zamanın geçmesiyle kalpleri katılaşmış ve birçoğu da yoldan çıkmış kimseler gibi olmasınlar!
- 17- Bilin ki Allah, ölümünden sonra yeryüzünü diriltiyor. Şüphesiz Biz size âyetlerimizi açıklamışızdır. Umulur ki aklınızı kullanırsınız!
- 18- Sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara ve Allâh'a güzel bir ödünç verenlere, verdiklerinin karşılığı

kat kat artırılır. Onlar için ayrıca değerli bir mükâfat da vardır.

19- Allâh'a ve peygamberlerine îmân edenler, Rab'leri katında özü sözü doğru olan sıddıklar ve hakka şâhitlik eden kimselerdir. Onların hem mükâfatları, hem de nurları vardır. İnkâr eden ve âyetlerimizi yalanlayanlar ise cehennem ehlidir.

11. âyete göre, Allah yolunda mal harcamak, Allâh'a ödünç vermek gibidir ve Allah bunun karşılığını kat kat verir. Abdullah bin Mes'ud'dan rivâyete göre, bu 11. âyet inince Ensâr'dan Ebu'd-Dahdâh ؓ, “Ey Allâh'ın elçisi! Allah bizden ödünç mü istiyor?” demiş. Nebî ؐ, “Evet” deyince, Allah Elçisi'nin elini tutarak, “Ben bahçemi Rabbime ödünç verdim.” demiş ve altı yüz hurma ağacı bulunan bahçesini bağışlamıştır. Bahçeye gidip karısına, durumu bildirince, karısı, “Satışın bereketli olsun, demiş, eşyasını ve çocuklarını alıp bahçeden ayrılmıştır. Bunun üzerine Allâh'ın elçisi, “Ebu'd-Dahdâh için cennette nice iri salkımlı hurmalar var!” buyurmuştur.⁴⁰

Burada söz konusu olan “karz-ı hasen”, sırf yardım amacıyla ve Allah rızası için, maddî sıkıntı içinde olanlara fâizsiz borç vermek ve bu borcun tahsilinde kolaylık göstermektir.

KARZ-I HASEN

Karz sözlükte borç, ödünç demektir. Kur'an'da fâizsiz ve menfaatsiz verilen ödünç para için “karz-ı hasen” ifâdesi kullanılır. Bir kimsenin para ya da misli bir malını daha sonra mislini almak üzere bir şahsa vermesine karz veya ikraz denir. Ödünç verene “mukriz”, ödünç alana “müstakriz” ve ödünç almaya “iktiraz” denir. Bir kimsenin kârın tamamı kendisine âit olmak üzere başkasına sermaye vermesine “ibdâ”, verilen sermayeye ise “bidâa” denir. Karzda yararlanma ve kâr ödünç alana, bidâa'da ise ödünç verene âittir. Bidâa yoluyla ticaret, tasarruf sahibine yardım, iyilik ve hayır amacıyla yapılır.

İslâm'da kısa vâdeli ve küçük kredileri, karz-ı hasen yoluyla temin etmek mümkündür. Daha çok ticari olmayan ihtiyaçlar, dar ve sâbit gelirli insanların kısa süreli nakit ihtiyaçları ve yine ticaretle uğraşanların geçici ve kısa süreli ekonomik finansmanları bu yolla karşılanabilir.

40. Hadîsi İbn Hâtim rivâyet etmiştir. İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 308.

Kur'ân-ı Kerîm'de altı kadar âyette ihtiyaç sahiplerine karz-ı hasenle destek verenler, "Allâh'a ödünç verenler" olarak nitelendirilmiş ve kat kat ecir alacakları vurgulanmıştır.⁴¹

Hiz. Peygamber de, Mîraç gecesinde cennet kapısında şu yazıyı gördüğünü bildirmiştir: *"Sadaka için 10 kat, karz için ise 18 kat ecir vardır. Dedim ki: Ey Cibril! Karz, niçin sadakadan üstündür? Dedi: Çünkü dilenci ya da karşılıksız yardım isteyen, çoğu zaman yanında mal varken ister, karz talebinde bulunan ise ihtiyâcı sebebiyle ister."*⁴²

İslâm'da uzun vâdeli ve büyük krediler için "kâr ortaklığı" esası getirilmiştir. Çünkü karşılıklı yarar olmadan, insanların sürekli olarak birbirine yardımcı olması beklenemez. Mufavaza, inan, mudârebe, vücûh ve sanayi şirketi gibi ortaklıklar İslâm'da her türlü ticari krediyi sağlamaya elverişlidir. Özellikle "mudârebe" İslâm bankacılığının da esasını teşkil eder. Mudârebe, emek-sermaye ortaklığı demektir. Bir taraf emeğini, teşebbüs gücünü ortaya koyar, sermaye sahipleri de finansman sağlar. Belli dönem sonlarında elde edilen kârı anlaşma oranlarına göre paylaşırlar.

Hiz. Ömer döneminde Basra vâlisi olan Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Medîne'ye göndereceği hazine parasını, hâlifenin iki oğluna karz-ı hasen olarak vermiş ve bununla mal alıp, Medîne'de satabileceklerini bildirmiştir. Ancak Medîne'ye geldiklerinde hâlifenin bunu etik bulmaması ve kârın da beytül-male teslim edilmesi gerektiğini söylemesi üzerine, yapılan müzâkere sonunda, böyle bir kredinin kullanımı "mudârebe (emek-sermaye ortaklığı)" olarak değerlendirilmiş ve kâr Ömer'in iki oğlu ile beytülmal arasında paylaştırılmıştır.⁴³

İSLÂM'DA ALTERNATİF FİNANSMAN KAYNAKLARI

a) Osmanlı Devleti Uygulamasında Para Vakıfları

Vakıf, belli gâyelerin gerçekleşmesi için menkul veya gayrimenkul malın kendisinin veya gelirinin bir hayır amacına tahsisidir. Vakfiye ise, vakfın kuruluş gâyesini, vakfedilen malların dökümünü ve bunların işletilme şeklini, vakfın gelirlerinin sarf yerlerini gösteren ve yargıç kararıyla tescil edilen bir vesikadır. Osmanlı Devleti döneminde vakfiyeler, İslâm'a uygunluğu denetlenip, kadı siciline kaydedildikten sonra kesinleşirdi (Ömer Hilmi,

41. Bk. Bakara, 2/245; Mâide, 5/12; Hadîd, 57/11, 18; Tegâbün, 64/17; Müzzemmil, 73/20.

42. İbn Mâce, Sadakât, 19.

43. Bk. Mâlik, Muvatta, Krâz, 1.

Ahkâmü'l-Evkâf, İstanbul 1307/1889; Özcan, Tahsin, Osmanlı Para Vakıfları Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003).

Vakıflarda “ebedîlik” niteliği arandığı için, nakit paranın vakfedilip edilemeyeceği uzun süre tartışılmış, Şeyhu'l-İslâm Ebussuud Efendi'nin (ö. 982/1574) “nakit para vakfında, malın cinsinin (mislin) devamı, kendisinin (aynının) devamı hükmündedir.” fetvâsı ile para vakıflarının önü açılmıştır.

Osmanlılarda ilk bilinen para vakfı, Fatih Sultan Mehmed'in (ö. 886/1481), geliri yeniçeri ocaklarına verilen etlerin sübvansiyonunda kullanılmak üzere vakfettiği 24.000 altın tutarındaki vakıftır.⁴⁴ İstanbul'da Fatih'ten itibaren, 1456-1551 yılları arasında 1161 para vakfı vardı.⁴⁵

Yine İstanbul'un et ihtiyacı için Kanûnî Sultan Süleyman (ö. 974/1566) kendinden önce bu amaçla tesis edilen para vakıflarını birleştirerek, 698 bin akçelik bir vakıf oluşturmuştu.⁴⁶ Bu paralar İstanbul kasaplarına kredi olarak veriliyordu. Para vakıfları o kadar gelişmişti ki, bunları “Vakıf bankalar” olarak isimlendirmek mümkündür.

Para vakıflarında toplanan fonlar, vakfiyelerindeki şartlara göre işletilmesi gerekiyordu. Fonların işletilmesinde kullanılan başlıca yöntemler şunlardır:

Karz (ödünç vermek), Mudârebe (emek sermaye ortaklığı), Murabaha (vakıf para ile peşin mal alıp vâdeli satmak yoluyla kâr elde etmek) ve Bidâa (vakıf parayı hayır amacıyla işletip kârın tamamını vakfa vermek). Bunlardan en çok kullanılan yöntem “Murabaha”dır.

Târihî süreçte, para vakıflarından kredi kullanan kimi girişimciler, kervan ve gemilerle uzak ülkelere giden ve kârlı ticaret yapan büyük tüccarlardı. Bunlar elde ettikleri kârdan sermaye sahiplerine pay veriyorlardı.⁴⁷

15. yüzyıldan itibaren önemli bir finans kaynağı olan para vakıflarının, diğer vakıflar içindeki gelişme süreci şöyledir.⁴⁸

1456-1494 arası para vakfı sayısı 41 ve havuzdaki toplam nakit para 728.600 akçe, bu sayı genel vakıflar içinde %3 ve nakit toplamı %56'dır. 1546 yılı sayımına göre ise para vakfı sayısı 653'e, havuzdaki toplam nakit

44. Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları, I, 254.

45. Barkan-Ayverdi, 1970. İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, H. 953/M. 1546)

46. Altınay, A. Refik, 16. Asır İstanbul Hayatı, İstanbul, 1935, s. 87.

47. İnalcık, Halil, The Ottoman Empire, The Classial, 1300-1600, London, 1673, s. 162, 319.

48. Barkan-Ayverdi, age, Önsöz.

para 13.253.736 akçe'ye, vakıf sayısı genel vakıflar içinde %56'ya ve nakit para toplamı da %61'e yükselmiştir.

Bu resmi kayıtlara göre 1456-1546 arası 90 yıllık dönemde vakfedilen nakit para toplamı 18 milyon akçeye ulaşmaktadır. Bunların diğer vakıf çeşitlerine göre yüzde ortalaması ise, vakıf sayısı içinde %26, toplam nakit değerler içinde ise %44,3'tür.

Aynı döneme âit, 933/1527 yılı Osmanlı Devleti vergi gelir toplamı 537 milyon 927 bin akçe kadardır. Bundan eyaletlere, has, tımar ve zeamet teşkilatlarına verilen paylar düşüldükten sonra, merkezde toplanan bütçe gelirlerinin %12 kadarını, vakıf paraların oluşturduğu görülür.⁴⁹

Para vakıfları Osmanlı'nın son dönemlerine kadar önemini korumuştur. Nitekim 18 ve 19. yüzyıllarda kurulan vakıflar üzerinde yapılan incelemelerden, 18. yüzyıl vakıflarının %31,7'sinin, 19. yüzyıl vakıflarının ise %56,8'inin para vakıfları olduğu tespit edilmiştir.⁵⁰

Osmanlı Devletinde son yüzyıla kadar tedavülde altın veya gümüş paranın kullanılması, enflasyonun çok düşük seyretmesine neden olmuştur. Çünkü mâden değeri ile piyasada dolaşan para sisteminde enflasyon yoktur⁵¹ Paradaki değer kaybı günümüze oranla asırlara göre hesaplandığında çok düşüktür. Meselâ ilk Osmanlı akçesinin basıldığı 1326 M yılından 1740 yılına kadar 414 yıllık süre içinde değer kayıp oranı %84,3 idi. Buna göre yıllık ortalama değer kaybı %0,24'te kalmıştır.⁵² Bir başka hesâba göre 1326-1755 arasında 429 yılda akçenin değer kaybı %91,3, yıllık ortalama değer kaybı yine %0,2'dir.

Vakıf paraların ekonomide bir istikrar unsuru olması, bunların vakıf mütevellileri tarafından standart ölçülerde işletilmesi ile yakından ilişkilidir. Şöyle ki:

İslâm kültüründe vakıflara, yetimlere ve kamuya âit bütün mal ve nakit para varlıkları râyiç piyasa fiyatları ölçü alınarak yönetilir. Bunların satımı veya kiraya verilmesi durumunda fâhiş gabin (aşırı aldanma) ölçüsünde

49. Barkan-Meriçli, Hudavendigâr Livası Tahrir Defteri, I, 5; Döndüren, Hamdi, Günümüzde Vakıf Meseleleri, İstanbul, 1998, s. 97.

50. Yediyıldız, Bahaeddin, "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu" V. D., XVIII, 5-41; Öztürk, Nazif, Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi, TDV Yayını, Ankara, 1995, s. 138.

51. Tabakoğlu, Ahmet, "İslâm Dünyasında Para ve Bankacılık Tecrübesi", İslâm Dünyasında Para ve Bankacılık Tecrübesi, Albaraka Türk Yayını-17, İst. 2000, s. 153.

52. Tabakoğlu, Ahmet, "Osmanlı İktisat Tarihinde Enflasyon Meselesi, 1300-1750", M.Ü.İ ve İ.B.F. Der., Sy. II, İst. 1985, s. 245.

ucuza verilmesi, satım veya kira akdini geçersiz kılar. Gerektiğinde bunları yöneten müteveli, velî veya kayyım, ortaya çıkan zararı tazmin etmekle yükümlü olur.⁵³

İlk olarak Belh fakihlerinden Nusayr b. Yahyâ (ö. 268/881), râyiç piyasası fiyatlarının dışına çıkmayı ifâde eden “fâhiş gabin” ölçülerini, gayrimenkullerde %20, hayvanlarda %10 ve menkul mallarda %5 olarak tespit etmiştir. Osmanlı Devleti piyasasında yüzyıllarca ölçü alınan bu miktarlar, 1876 tarihli Mecelle'nin 165. maddesi ile kânunlaştırılmıştır.⁵⁴

Osmanlı ekonomik yapısında hâkim olan bu fiyat standartlarının, para vakıflarının “Vakfiye”lerinde de standart ölçülere bağlandığı görülür.

Aşağıda vereceğimiz iki vakfiye örneği bu standartlığa işaret eder:

a) 1517 M tarihli, II. Bayezid'in oğlu Şehinşah'ın oğlu Mehmed'in karısına âit, 91.000 gümüş dirhemlik paranın vakfiyesinde işletilme şekli şöyle belirlenmiştir: “Yukarıda adı geçen vakfedici kadın, miktârı belirtilen 91.000 gümüş dirhem, ne eksik ne de fazla olmamak üzere, yılda her 10 dirheme, 1,25 dirhem (yıllık %12,5) hesabı üzere, fâiz (ribâ) ve fâiz şüphesinden uzak bir şekilde, İslâm'a uygun bir muâmele (muâmele-i şer'iyeye) ve günlük râyiç bedeller (murabaha-i mer'iyeye) uygulanarak, kâr (ribh) getirecek şekilde işletilmesini şart koştu. Bu muâmele sağlam rehin veya varlıklı kefil güvencesi ile güçlendirilir.”⁵⁵

Bu vakfiyeye göre, vakfın konusu olan para fonu, yıllık %12,5 kârla işletilecektir. Meselâ; İstanbul kasapları için hayvan yetiştiricilerinden peşin parayla satın alınacak hayvanlar, %12,5 yıllık kârla kasaplara satılacak, kasaplar ödemeyi para vakfına bir yıl sonra yapacaktır. Bunun, günümüz fâizsiz bankalarında uygulanmakta olan “Murabaha”dan ibâret olduğunda şüphe yoktur.

Osmanlı dönemi fıkıh literatürü ve para vakfı vakfiyeleri incelendiğinde, bu çeşit vakıflara âit anaparanın; Karz-ı hasen (ödünç verme), Mudârebe (emek-sermaye ortaklığı yoluyla işletme), Müşâreke (sermaye ortaklığı), Murabaha (malı peşin fiyatla satın alıp yıllık belli kârla alıcıya devretme), Bidâa (vakıf parayı Allah rızası için meccanen işletip kârın ve anaparanın tamamını vakfa verme), veya bey' bi'l-vefa (mülkiyeti muhafaza kayıtlı geçici

53. krş. En'âm, 6/152; İsrâ, 17/34.

54. Ali Haydar, Duraru'l-Hukâm, İstanbul, 1330 H., I, 165, 166.

55. Bk. Bursa Şer'iyeye Sicilleri, A, 21/27, 33a.

satış) yöntemlerinden birisiyle veya birkaçı ile işletildiği görülür. Böyle bir kredi kullanımı sonucunda elde edilecek gelir, vakfın hayır cihazına harcanır.

b) Kanûnî Sultan Süleyman, çeşitli para vakıflarını birleştirerek oluşturduğu 698.000 akçalık vakıf paranın “Murabaha” yoluyla işletilmesini ve elde edilecek kârın (rıbh) İstanbul kasaplarına sermaye olarak kullandırılmasını şart koşmuştur.⁵⁶

Bu uygulamalara göre, vakıf paraların Murabaha yoluyla yıllık %10-15 arası kârlarla işletilerek, bir çeşit bankacılık faaliyeti sürdürülmüştür. Ancak para vakıflarının arka planında, “Murabaha” yöntemi görülür.

Yıllık olarak eklenen bu fazlalığı fâiz olarak değerlendirenler de olmuştur. Ömer Lütfü Barkan ve John E. Mandaville bunlar arasındadır.⁵⁷

Günümüz, fâizsiz katılım bankaları büyük ölçüde Murabaha yöntemi ni kullandıkları ve klâsik bankaların fâiz oranlarına yakın kâr payı verdikleri için, bu itham onlara da yapılmaktadır. Bu yüzden, onların Mudârebe ve risk sermayesi gibi daha kârlı alanlara yönelmesi beklenir.

b) Bey’bi’l-vefâ Yoluyla Finansman Kullanımı

Günümüz beşerî hukuklarında yer alan “mülkiyeti muhafaza kaydı ile satış” çeşidi bir çeşit ipotek olup, daha çok taksitle mal satışlarında, satış bedelini teminat altına almak amacıyla uygulanmaktadır. Borç ödenince, mal üzerindeki ipotek kakar ve malın mülkiyeti ilk sahibinin üzerinde devam eder.⁵⁸

Borcun tamamı ödeninceye kadar, ipotekli mal üzerinde satıcı aslî, alıcı fer’î zilyed durumundadır. Bunun bir sonucu olarak, şart yerine gelmeden malda yapılacak temlikî her tasarruf geçersiz sayılır. Bu konuda kötü niyetli üçüncü kişilerin hakkı da korunmaz.⁵⁹

Tarihte doğu İslâm toplumlarında, fâizsiz kredi temini için başvuru lan “bey’ bi’l-vefa” işlemi de, sözünü ettiğimiz bu ipotek çeşidine benzer ve fıkıhtaki “rehin” işleminden başka bir şey değildir. Bu yöntem, XV. M yüzyıldan itibaren kullanılmış ve örf hâline gelmiştir.

Tarihte ilk olarak Şeyh Bedruddin Mahmud (ö. 823/1420) Câmiu’l-Fusûleyn adlı eserinin 18. faslında, Necmuddin Ömer bin Muhammed

56. Altınay, A. Refik, s. 87.

57. Barkan-Meriçli, I, 129 vd.; Murat Çizakça, Para Vakıfları, İst. 1993, s. 69.

58. Ekemen, Nafiz Zeki, Mülkiyeti Muhafaza Mukâvelesi, İst. Barosu Mec., 1964, s. 339 vd.

59. Türk MK. 901; TBK. 150/3.

en-Nesefî'nin Fetvâ'sından naklen şunları kaydeder: "Zamanımızda halkın fâizden korunmak için yaygın olarak kullandıkları ve adına bey' bi'l-vefa dedikleri muâmele, gerçekte rehinden (ipotek) başka bir şey değildir. Çünkü bu işlemde, alıcı mala mâlik olamaz ve mal sahibinin izni olmadan da ondan yararlanamaz. Maldan izinsiz yararlanır ve malı telef ederse tazmin etmesi gerekir. Eğer ipotekli mal telef olursa borç düşer. Bize göre bununla rehinin (ipotek) hükmü arasında hiçbir fark yoktur. Akdi yapanlar ona satış deseler bile bu, teâmül (örf) hâline gelmiş rehindir ve burada amaç, alacağı teminat altına almaktır."⁶⁰

Bey' bi'l-vefa sözleşmesinde, alıcı akit süresince mala mâlik olamaz. Satıcı, süre dolmadan her an borcunu ödeyip malı geri isteyebilir. Ancak bu şekilde ipotekli bir malı, ne satıcı ne de alıcı diğerinin izni olmadıkça başkasına satamaz. Bu hak mîrasçılara da geçer.

İslâm fıkıhına göre, rehnedilen (ipotekli) bir maldan, sahibinin izni bulunca ipotek ettiren kimse yararlanabilir. Böyle bir yerde kendisi oturabilir, ticaret yapabilir ya da kiraya verip kira bedelini alabilir.

Mecelle'yi şerh eden Ali Haydar Efendi (ö. 1355/1936) bu konuda şöyle der: Bey' bi'l-vefa yoluyla satılan bir gayrimenkulün gelirinden bir bölümü, alıcıya âit olmak üzere şart kılınsa, bu şarta uyulması gerekir. Çünkü Mecelle'nin 83. maddesinde, "İmkân ölçüsünde yasalara uygun bulunan (legal) şarta uymak gerekir." hükmü yer alır.⁶¹

Son dönem İslâm âlimlerinden Ömer Nasuhi Bilmen'in konu ile ilgili tespiti şöyledir: İslâm âlimlerinin çoğunluğu, mülkiyeti muhafaza kaydıyla satışı (bey' bi'l-vefa) rehin (ipotek) olarak kabûl eder. Mal sahibinin izni olunca, alıcı malın gelirinden yararlanabilir.⁶²

Bey' bi'l-vefa'da krediyi kullanan, kendine âit ipotekli gayrimenkulü kullanmaya devam edecekse "kiracı" sıfatıyla yararlanır. Bu durumda (B)'ye râyîç fiyat üzerinden kira bedeli ödemesi gerekir. Fıkıhta bu son işleme "Bey' bi'l-istiğlâl" denilmiştir.⁶³

Bu duruma göre kredi alacaklısı, şart konulmuşsa, ipotekli yerden yararlanabilir. İpotekli yerin kira gelirini almak da yararlanma kapsamına girer.⁶⁴

60. Ali Efendi, Fetâvâ, İst. 1311 H. I, 300, Madde, 398.

61. Ali Haydar, I, 666, 667; Mecelle, Madde, 396, 398.

62. Bilmen, Ö. Nasuhi, Hukuk-ı İslâmiyye Kamusu, İst. 1967, VI, 127, 128.

63. Ali Haydar, I, 664, 655, 666; Mecelle, Madde, 119, 397. krş. İbn Rüşd, Bidâye, Mısır, t.y., II, 123, 124; Bilmen, VI, 47, 48.

64. Ali Efendi, Fetâvâ, I, 300-3002.

c) Sukuk Uygulaması

Günümüz bâzı dünya piyasalarında bir çeşit gelir ortaklığı senedi veya çeki sayılan “sukuk” belgeleri kullanılmaktadır. Arapça’da sakk (çoğulu sukuk) olarak kullanılan Farsça çek kelimesi, asli şekil ve anlamıyla bugün batı dillerinde yaşamaktadır. Hz. Ömer devrinde de varlığı bilinen çek keşide si beytülmale ve daha çok cehbezlere yapılabilirdi. Ancak Hz. Ömer’in, kıtlık yıllarında vurgunculuğa yol açmaması için, beytûlmalden gıda maddesi alımını sağlayan sakk (çek) belgelerinin el değiştirmesini yasakladığı belirtilir.⁶⁵

Günümüz sukuku geçmişte kullanılan bu sukuktan farklıdır. Günümüzde Mudârebe, Müşâreke, İcâre hatta İstisna’ sözleşmelerine dayalı “kâr veya gelir ortaklığı senedi” diyebileceğimiz bu belgeler dünya borsalarında yerini almış bulunmaktadır. Sukuk veya fâizsiz menkul kıymet kullanımı son yıllarda oldukça yaygınlaşmıştır.

Körfez ülkelerinde 2000 yılında toplam değeri 336 milyon USD olan üç ihraçla başlayan sukuk işlemleri, 2006 yılı sonunda 77 ihraçla 27 milyar Doların üzerinde bir hacme ulaşmıştır. 2007 yılı sonunda toplam sukuk hacminin 35 milyar Doları geçmesi beklenmektedir. ABD, Kanada ve benzeri ülkelerde yarım asırdan bu yana uygulanan, yeni keşif ve icadların hayata geçirmesini sağlayan Ventura Capital uygulamasıdır.

Sukuk bonolar yani varlığa dayalı fâizsiz tahviller, Malezya’nın buluşudur. 2002 yılında Malezya hükümeti tarafından ihraç edilen sukuk bonolarla yönelik ilgi Pakistan, Bahreyn, Brunei Sultanlığı, Katar gibi birçok bölge ülkesinin de konuyla ilgili harekete geçmesini, gelişmiş ülke sermaye piyasalarının da bu yeni yatırım enstrümanına uygun ortamlar yaratmasını sağlamıştır. Moody’s Investors Service’in tahminlerine göre, sukuk pazarı 40 milyar doları aşan bir büyüklüğe sahiptir. Bir sukuk bono ihraç edebilmek için borçlunun önce bir varlık sahibi olması gerekiyor. Bu varlığa istinaden ihraç gerçekleşiyor. Örneğin, ilk uygulamanın hayata geçtiği Malezya’da, Federal Malezya Arsa Ofisi’nin elindeki arsalar, kurulan bir kamu varlık şirketine satılmış, arsalar daha sonra Malezya hazinesine kiralanarak kira geliri kontratları yaratılmıştır. Bu kira gelirlerine dayalı olarak ihraç edilen sukuk bonolarla da menkul kıymetleştirme yapılmıştır.

Sukuk genel olarak İslâmî prensiplere uygun (fâizsiz) tahvil olarak tanımlanır. En basit şekliyle sukuk bir varlığa sahip olmayı veya ondan yararlanma

65. Tabakoğlu, Türk İktisat Tarihi, s. 62.

hakkını gösterir. Sukukta yer alan hak-iddiâ sâdece nakit akışı hakkı değil aynı zamanda mülkiyet hakkıdır. Bu, sukuku geleneksel bonolardan ayırır. Geleneksel bonolar fâiz taşıyan menkul kıymetlerden oluşurken, sukuklar temel olarak varlık sepetinde sahiplik hakkından oluşan yatırım sertifikalarıdır.⁶⁶

d) Mudârebe Sukuku ve Risk Sermayesi (Venture Capital) İlişkisi

Mudârebe ortaklığı yöntemi 10. M yüzyıldan itibaren “Commenda” adı ile Avrupa’ya geçmiş ve Avrupa ticaret hukûkunda diğer ortaklık çeşitlerine de öncülük etmiştir. Emek-sermaye ortaklığının 20. yüzyılda en önemli halkası risk sermayesi ile tamamlanmıştır.⁶⁷

Risk sermayesi 1970’li yıllardan bu yana özellikle Amerika Birleşik Devletlerinde büyük ölçüde başvurulan ve en son teknolojik yeniliklere yönelip, bu tip projelerin finansmanını sağlayan bir finansman kullanma yöntemidir. Venture Capital adı verilen bu modelin ortaya çıkışı şöyle olmuştur:

ABD ve diğer gelişmiş bâzı ülkelerde 1950’lerden sonra, bilim adamları keşif ve icad sayılan ve patent hakkı doğuran projelerini parayla satmak yerine, emek-sermaye ortaklıkları kurmaya başlamışlardır. Keşif ve icadın sahibi olan bilim adamı beyaz eşya, motor, elektronik âlet, bilgisayar, bilgisayar programı vb. projesini sürekli olarak geliştirmeyi üstlenerek, Venture Capital şirketi ile birlikte, ortaklığın “emek”(Mudârib) tarafını, sermaye sahipleri de sermaye tarafını (rabbu’l-mal) oluşturmuştur. Böylece ABD, İngiltere, Japonya, Kanada ve Almanya gibi ülkelerde risk sermayesi modeli ileri teknolojiyi geliştiren itici bir güç olmuştur.

ABD’de risk sermayesinin en önemli özelliklerinden birisi, banka tarafından desteklenmeyen genç girişimcileri finanse etmesidir. Bir diğer özelliği de en son teknolojinin desteklenmesidir. İş tecrübesi olmayan genç ve yeni fikirlerin finanse edilmesi, düşünen beyinlere aktivite kazandırdığında şüphe yoktur. Bu konuda iki örnek vereceğiz:

1) ABD’de emek-sermaye ortaklığının öncüsü sayılan Harvard Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekan Yardımcısı General Doriot’un yönettiği risk sermayesi şirketi (ARDC), 1957’de Digital Equipment Corp. (DEC) isimli girişimci şirketi desteklemeye karar verir. Desteklenecek şirket, başlangıçta yalnız fikir ve proje üreten yoksul fakat yetenekli iki mühendisten ibârettir. Doriot’un

66. İnfomağ Der. sy. 2007/1, Yıl: 7, Ekonomi sayfası; Milliyet Gazetesi, 19 Eylül 2007 sayısı.

67. Bk. Çiller, Tansu- Çizakça, Murat, Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri, Neşr. İSO. İstanbul, 1989, s. 152.

şirketi, girişimci şirketin (DEC) %78 hissesini 70 bin dolar karşılığında satın almış, 15 yıl sonra yani 1972'de kâr payı olarak 350 milyon dolar kazanmıştır. Bu, anaparanın dolar hesabıyla beş bin katına yükseldiği anlamına gelir.⁶⁸

2) Başka bir örnek, Matematikçi Max Palevsky'dir. Palevsky 1961'de küçük bilgisayar computer sistemini bulmuş, bu projeyi başlangıçta 257 bin dolarla David and Rock Risk Sermayesi şirketi desteklemişti. Bu şirketi 1968'de Xerox Corp. bir milyar dolara satın aldığında, Davis and Rock'un eline 60 milyon dolar geçmiştir. Bu, anaparanın 7 yılda 233 katına yükseldiğini gösterir. Bu artıştan emek tarafını oluşturan bilim adamı ile projeyi gerçekleştiren risk sermayesi şirketinin de %20 payı aralarında paylaştıklarını belirtmeliyiz.⁶⁹

ABD'de 1982 yılında 218 Venture Capital şirketinin yatırım portföylerine göre elde ettikleri yıllık kâr oranı aşağıdaki şekilde gerçekleşmiştir: Yatırım yüzdesi: %14,7 tüm zarar; %24,8 kısmen zarar; %29 -%100-%200 arası kâr; %19,7- %200-%500 arası kâr; %8,3 -%500-%1000 arası kâr; %3,2 - %1000'den fazla kâr.

Bu verilere ek olarak ABD'de 1964-1984 arası 20 yıllık dönemde Venture Capital yatırımlarının ortalama yıllık kârlılık oranının %25 civarında olduğu ve ayrıca aynı dönemde sermaye piyasasında işlem gören menkul değer yatırımlarında yıllık ortalama kârlılığın ise %8 civarında (bu dönemde yıllık enflasyon oranı %7 civarında) bulunduğu belirtilirse, Venture Capital yatırımlarının ne kadar kârlı olduğu ortaya çıkar. (Sarıaslan, Halil, Venture Capital, Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye'de Uygulama Olanakları, Ankara Sanayi Odası (ASO), rapor ve Batterson, Leonard A. Raising Venture Capital and Entrepreneur (Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall, 1986)'den naklen).

ABD'de 1984 yılındaki verilere göre çeşitli kaynakların risk sermayesi sağlamadaki payları şöyledir: Emekli fonları %34; yabancı fonlar %18; bireyler (aileler) %15; şirketler %15; sigorta şirketleri %13; vakıflar ve diğer hayır kurumları %5. Buna göre risk sermayesi için en yüksek fon kaynağı %34'lük payı ile emekli sandıkları fonlarına aittir.⁷⁰

1978'de sermaye kazanç vergisinin %49'dan %20'ye indirilmesi ve emekli sandıklarına risk sermayesine yatırım yapma izninin verilmesi, bu sektöre

68. Hamdi Döndüren, "İslâm Bankacılığı ve Risk Sermayesi", İslâmî Araş. Der., c. VI, sy. 1, yıl, 1992; Çiller-Çizakça, age, s. 128, 129.

69. Çiller-Çizakça, age, s. 130; Döndüren, Hamdi, "İslâm Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kullanılma Yöntemleri", İlam Araştırma Dergisi, c. I, sy. 2, Temmuz-Aralık, 1996, s. 53-80.

70. Sarıaslan, ag. rapor, s. 3-4.

ilgiyi artırdı. Vakıflar da bu sektöre önemli ölçüde yatırım yapmaktadırlar. Bu yatırımlar, risk sermaye şirketlerinin hisselerini satın alarak yapılmaktadır. Örnek verecek olursak: a) Rockefeller Vakfı 1994'te 30 ayrı risk sermayesi şirketine 80 milyar dolar yatırım yaptı. b) Yale Üniversitesi Vakfı, 1999'da risk sermayesi sektörüne 1,5 milyar dolar yatırım yapıyor. c) Avrupa'nın en büyük üniversitesi olan Oxford'un ise, risk sermayesi şirketlerine yatırımı sâdece 17 milyon dolardır.

Amerika risk sermayesi şirketlerinin girişimcilere kullandığı finansman toplamı: 1980'de 4,5 milyar dolar, 1993'te 35 milyar dolar, 2000 yılında 56 milyar dolardır.

Bu kadar büyük sermayeyi 600 kadar risk sermayesi şirketi yönetiyor.⁷¹

Kanada'da, devlet Risk Sermayesi şirketlerine, Canadian Development Corporation (CDC)'un %48 hissesini satın alarak bu büyük şirkete ortak olmuş, CDC'de doğrudan doğruya girişimci şirketlerin hisse senetlerini satın alarak bu şirketlere fâizsiz finansman sağlamıştır.

Almanya'da risk sermayesi uygulaması devlet destekli başladı. Devlet önce WGS adlı bir Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) kurdu. 28 bankanın oluşturduğu konsorsiyuma risk sermayesi sektörünü kurma yetkisi verdi. Ancak bu teşebbüs milyarlarca mark zararlar sonucunda. Çünkü yönetim kurulunda işin uzmanı risk sermayedarı yerine, bürokrat ve klasik bankacılar vardı. Yatırım ölçütleri farklıydı.

Bu tecrübeden sonra Almanya TBG diye yeni bir şirket kurarak, risk sermayesi kurallarına göre çalışmaya başladı. 1998'de Almanya risk sermayesi sisteminde İngiltere'yi geçti.

İngiltere, Japonya, İsveç ve Hollanda'da risk sermayesi uygulamasından, olumlu sonuçlar elde edildiği belirlenmiştir.⁷²

Kalkınmakta olan Ortadoğu Avrupa ile Uzak Doğu ülkelerinde de risk sermayesi sektörü giderek gelişmektedir. Yatırım hacmi son yıllarda 9 milyar doları aşmış bulunmaktadır.

Türkiye ilk defa 1989 yılında Risk Sermayesi sektörü hakkında bilgi sahibi oldu. Yüksek fâiz oranları ve bürokratların işi bilmeyişi yüzünden sektör ölü doğdu.

71. Çizakça, Murat, "Risk Sermayesinin Batı'daki Başarıları ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Potansiyeli", Türkiye'de Özel Finans Kurumları, İst. 2000.

72. Bk. Sariaslan, ag. rapor, s. 9 vd.

1993'te Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) bir yönetmelik çıkardı ve Risk Sermayesi Şirketi kuruluşu için 300 milyar TL (o tarihteki para birimi) kuruluş sermayesini şart koştu. 1998'de bu miktar 500 milyar TL'ya çıkarıldı.

1999-2000 yılında ilk defa fâizler %30'lara inince, tasarruf sahipleri bor-saya yönelmeye başladılar.

Bu arada üç tane Risk Sermaye Şirketi kuruldu. Bunlar Global'in, Vakıflar Bankası ile İş Bankası'nın kurduğu Risk Sermayesi şirketleridir.⁷³

Sonuç olarak, ekonomik bakımdan kalkınmış ülkeler yenedünya düze-ninde, risk sermayesi yöntemine yönelmiş bulunmaktadır. Bunun da aslı mudârebe ilkesine dayanır.

Sonuç olarak İslâm nakit para kaynaklarının, sâdece üretimde ve mal alım satımında mübâdele aracı olarak kullanılmasını hedeflemiştir. Bu, ay-ni zamanda para gücünün doğrudan reel ekonomide kullanımını gerektirir.

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ
بُشْرِيكُمْ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ
هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢﴾ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ
آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا
نُورًا فَضْرِبَ بَيْنَهُم بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ
قَبْلِهِ الْعَذَابُ ﴿١٣﴾ يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَى وَلَكِنَّكُمْ
فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّى جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ
وَعُرَّكُمْ بِاللَّهِ الْعَزُورُ ﴿١٤﴾ فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا مَأْوِيَكُمْ النَّارُ هِيَ مَوْلِيكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

12- O gün mü'min erkeklerle mü'min kadınların nurlarının önlerinde ve sağlarından koşmakta olduğunu görürsün. Bugün sizin müjdeniz, içinde sürekli olarak kalacağınız, altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. İşte büyük kurtuluş budur!

73. Çizakça, age, s. 127.

13- Münâfık erkeklerle münâfık kadınların, o îmân edenlere, “Bize bakın da sizin nûrunuzdan bir parçacık alalım!” diyecekleri günde kendilerine, “Arkanıza dönün de bir ışık arayın!” denilir Sonunda onların arasına, içinde rahmet, dışında azap bulunan kapılı bir sur çekilir.

14- Münâfıklar onlara, “Biz sizinle birlikte değil miydik?” diye seslenirler. (Mü'minler) derler ki: “Evet ama siz kendi kendinizi aldattınız, fırsat beklediniz, şüpheye düştünüz ve kuruntular sizi aldattı. Sizi o çok aldatan (şeytan), Allâh'a karşı bile aldattı. Sonunda Allâh'ın emri gelip çattı.”

15- Bugün ne sizden, ne de inkâr edenlerden hiçbir fidye kabûl edilmeyecek! Varacağınız yer ateştir ki, size yaraşan da budur. Ne kötü varış yeridir orası!

12-15. âyetlerde mü'minlerle münâfıkların durumlarını anlatan bir âhi-ret sahnesi sunulmaktadır. Mü'min erkek ve kadınların nurları önlerinden ve sağ taraflarından koşar. Nurları kendilerinden ayrılmaz. Hatta önlerini ve çevrelerini aydınlatması için nurları kendilerinden hızlı koşar. Onlara içinde ebedî kalacakları cennetler müjdelenir.

Mü'minlerin bu durumunu görüp imrenen münâfıklar, onların bu nûrundan yararlanmak isterler. Kendilerine bakıp aydınlanmak ve birlikte gitmek isterler. Çünkü kendileri nifaklarının karanlığı içindedirler. Mü'minler onlara alay ederek geri yani dünyaya dönüp, iyi işler yaparak nûru oradan almalarını söylerler. Elbette artık dünyaya dönüş mümkün olmaz.

Bu konuşma sürerken birden mü'minlerle münâfıklar arasına bir duvar çekilir, duvarın iç tarafında rahmet, dış tarafında azap vardır. Bu arada münâfıklar mü'minlere şöyle seslenirler: Dünyada biz de sizinle birlikte değil miydik? Birlikte namaz kılar, savaşımlara katılırdık. Şimdi niçin azap içinde olalım?

Mü'minler cevap verir: Doğru ama siz dünyada nifak ve küfrü gizleyerek canlarınızı fitneye düşürdünüz. Mü'minlerin kötülüğünü istediniz, kuruntularınız sizi aldattı, saptırıcı şeytanın tuzağına düştünüz. Derken âniden ölüm gelip çattı. Tevbe etmeye de fırsat bulamadınız. Burada artık ne Tevbe ne de kurtuluş fidyesi yoktur. Yeriniz ateştir, size uygun olan cezâ budur!

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Samimî bir Tevbe ile Allâh'a dönün. Olur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter ve**

Allâh'ın, Peygamber'i ve onunla birlikte olan mü'minleri utandırma-yacağı günde, Allah sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere so-kar. (O gün) mü'minlerin nurları, önlerinden ve yanlarından koşar da: 'Ey Rabbimiz! Nûrumuzu tamamla ve bizi bağışla; çünkü Sen, her şeye kâdirsin!' derler."⁷⁴

"İşte bu hükümler Allâh'ın belirlediği sınırlardır. Kim Allâh'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur!"⁷⁵

"Bunlardan her ikisinin arasında bir perde vardır. A'râf üzerin-de de, her iki grubu sîmâlarından tanıyacak olan birtakım erkek-ler vardır. Onlar cennet halkına, "Selamun aleykum (Size selâm ol-sun!)" diye seslenirler. Bunlar henüz cennete girmemiş, fakat oraya girmeyi uman kimselerdir."⁷⁶

"O (münâfıklar) sizi gözetleyip dururlar. Eğer size Allah'tan bir zafer gelirse, "Biz de sizinle beraber değil miydik?" derler. Eğer kâ-firlerin zaferden bir pay olursa, o zaman da onlara yaklaşmak için, "Biz size yardım ederek gâlip gelmenizi sağlamadık mı, sizi mü'min-lerden korumadık mı?" derler. Kıyâmet gününde Allah aranızda hü-küm verecektir. Allah mü'minler aleyhine kâfirlere asla fırsat ver-meyecektir."⁷⁷

"Onların kalplerinde bir hastalık mı var? Yoksa bir şüphe içinde midirler? Ya da Allâh'ın ve Elçisi'nin kendilerine haksızlık edeceğin-den mi korkuyorlar? Hayır, asıl zâlimler kendileridir!"⁷⁸

"Hiç şüphesiz Allâh'ın vaadi haktır. Sakın dünya hayatı sizi al-datmasın ve o çok aldatıcı olan şeytan da sizi Allâh'ın affına güven-direrek kandırmasın!"⁷⁹

Ebû Zer ve Ebu'd-Derdâ ؓ'dan rivâyete göre Rasûlullah ؐ şöyle bu-yurmuştur: "Ben kıyâmet günü kendisine secde izni verileceklerin ilkiyim, izin verilip başını kaldıracakların da ilkiyim. Başımı kaldırıp önüme, ar-kama, sağıma ve soluma bakarım, bakınca bütün ümmetlerin arasında

74. Tahrîm, 66/8.

75. Nisâ, 4/13.

76. A'râf, 7/46.

77. Nisâ, 4/141.

78. Nûr, 24/50.

79. Lokmân, 31/33.

ümmetimi tanırım. Ey Allâh'ın Rasûlü! Nûh ؑ dan ümmetine kadar bütün ümmetleri nasıl tanırırsın? diye sorulduğunda da buyurdu ki: "Abdest izinden alınları, elleri ve ayakları parıldar."⁸⁰

Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: "Benim ümmetimde olan şu özellikler başka ümmetlerde yoktur. Onlara kitapları sağ taraflarından verilir, kendilerini onunla tanırım, yüzlerinde secde izlerinden işaretleri vardır, onunla tanırım. Önlerinden sağ ve sol taraflarından koşan nurlarıyla tanırım."⁸¹

لَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٦﴾ اَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٧﴾

16- İman edenlerin, Allâh'ı anma ve hak olarak inen Kur'an sebebiyle kalplerinin yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap verilip de, uzun zamanın geçmesiyle kalpleri katılaştı ve birçoğu da yoldan çıkmış kimseler gibi olmasınlar!

17- Bilin ki Allah, ölümünden sonra veryüzünü diriltiyor. Şüphesiz Biz size âyetlerimizi açıklamışızdır. Umulur ki aklınızı kullanırsınız!

16-17. âyetlerde, mü'minlerin Allâh'ı anma ve Kur'an sebebiyle kalplerinin yumuşamasının gerektiği, aksi hâlde zaman geçince kalpleri katılaştı ve yoldan çıkan ehl-i kitaba benzeyecekleri, Allâh'ın bitki örtüsünü ölümünden sonra diriltmesi gibi pek çok varlık delilleri bulunduğu bildirilerek mü'minler uyarılıyor.

Yukarıdaki 16. âyet, Mekke'de iken yoksul olan, hicretten sonra durumu iyileşen, fakat gevşeklik gösteren kimi sahâbeleri uyarmak için inmiştir. Nitekim İncil ve Tevrat'a tâbi olan kitap ehli de, vahyin üzerinden uzun

80. Hakim, Müstedrek, II, 478.

81. Buhârî, Vüdu', 3; Müslim, Tahâre, 34, 39; Tirmizî, Cum'a, 74; Nesaî, Tahâre, 109; İbn Mâce, Tahâre, 6, Zühd, 34, 36; Muvatta, Tahâre, 28; Ahmed bin Hanbel, I, 282, 296, 403, 452, 453; II, 300, 334, 362, 400, 408, 523; III, 431; IV, 207; V, 199, 262.

bir sürenin geçmesi yüzünden böyle bir gevşekliğe düşmüştü. Mü'minlerin, Kur'an karşısında kalplerinin ürpermesi ve îmanlarının artması gerekir.⁸²

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allah, kimin göğsünü İslâm'a açmışsa, o Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? Artık Allâh'ı anma konusunda, kalpleri katılaştırmış olanlara yazıklar olsun! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler.”**⁸³

“O, ölüden diriyi, diriden de ölüyü çıkarır; yeryüzünü ölümünün ardından O diriltir. İşte siz de kabirlerinizden böyle çıkarılacaksınız!”⁸⁴

Abdullah bin Mes'ud ؓ şöyle demiştir: “Bizim Müslüman olmamızıla, Allah Teâlâ'nın bizi: **‘İman edenlerin, Allâh'ı anma ve hak olarak inen Kur'an sebebiyle kalplerinin yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi?’**⁸⁵ diye bu âyetle uyarmasının üzerinden sâdece dört yıl geçmiştir.”⁸⁶

إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضَاعَفُ لَهُمْ
وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

18- Sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara ve Allâh'a güzel bir ödünç verenlere, verdiklerinin karşılığı kat kat artırılır. Onlar için ayrıca değerli bir mükâfat da vardır.

18. âyette, mü'minler bağış yapmaya ve karz-ı hasen olarak ihtiyaç sahiplerine borç vermeye teşvik ediliyor. Bunlara harcadıkları için kat kat ecir verilmesi yanında, bitmek tükenmez bir mükâfatada nâil olacakları müjdeliyor.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Kim Allâh'a güzel bir ödünç verirse, Allah da ona birçok katlarını verir. Allah hem darlık verir hem de bolluk verir. Siz O'na döndürölüp götürüleceksiniz.”**⁸⁷

82. Bk. Enfâl, 8/2.

83. Zümer, 39/22.

84. Rûm, 30/19.

85. Hadîd, 57/16.

86. Müslim. Tefsîr, 24; İbn Mâce, Zühd, 19.

87. Bakara, 2/245.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ: "Her Müslümanın sadaka vermesi gerekir." buyurdu. "Ya bulamazsa?" sorusu üzerine, "O da, elinin emeğiyle çalışır, kazanır, kendisine de harcar, sadaka da verir." buyurdu. "Ya onu da yapamazsa?" dediler. "Darda kalmış, sıkıntıya düşmüş bir ihtiyaç sahibine yardım eder" "Ya onu da yapamazsa?" "O zaman iyi iş yapsın, kötülükten sakınsın, bu da onun için sadakadır."⁸⁸

Bir adam, Allâh'ın Elçisi'ne, hangi sadakanın daha fazîletli olduğunu sordu. O, şöyle buyurdu: "Sağlam, istekli, yoksulluktan korkup zenginlik istediğin durumda iken sadaka vermek ve sadakayı can boğaza dayanmaya kadar ihmâl etmemendir. Can boğaza dayanınca, "Falana şu kadar, filana bu kadar vereyim, dersin. Oysa artık mal senin değil, başkasının olmuştur."⁸⁹ Yine hadiste, "Ey Âdemoğlu! İnfak et, sana da infâk edilir!" buyurulmuştur.⁹⁰

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

19- Allâh'a ve peygamberlerine îmân edenler, işte onlar, dosdoğru olanlar ve Rab'leri katında şehitlik derecesine erenlerdir. Onların hem ecirleri, hem de nurları vardır. İnkâr edenlere ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; onlar da cehennemliklerdir.

19. âyette, Allâh'a ve peygamberlerine îmân edenlerin Rab'leri katında siddiklar ve şehitler mertebesinde olacakları, Allâh'ın onlara mükâfat ve nur vereceği, Allâh'ı inkâr edenlerin ise cehenneme gidecekleri bildiriliyor.

Âyetteki "siddik", çok doğru olan kimse demektir. Bu konuda iki görüş vardır. Birine göre, anlam geneldir, Allâh'a ve peygamberlerine îmân eden herkesi kapsar. İkinciye göre ise, peygamberlere îmân edip, onları yalanlamayanlardır. Firavun'un eşi Âsiye'nin Hz. Mûsâ'ya îmân etmesi böyledir.

88. Buhârî, Zekât, 30, Edeb, 33; Müslim, Zekât, 54, 55; Nesâî, Zekât, 56; Dârimî, Rikâk, 34.

89. Buhârî, Zekât, 11, Vesâyâ, 7; Müslim, Zekât, 92.

90. Buhârî, Tefsîr, Sûre, 11, Nafakât, 1, Tevhîd, 35; Müslim, Zekât, 36, 37; İbn Mâce, Keffârât, 15; Ahmed bin Hanbel, II, 242, 314, 464.

İslâm'da ilk î mân eden sekiz kişiye “sıddıklar” denilmiştir. Bunlar; Ebûbekir, Ali, Zeyd, Osman, Talha, Zübeyr, Sa'd ve Hamza ؓ'dür. Allah sonradan Ömer'i de bunlara katmıştır.

Âyetteki, “şühedâ”; şâhitler, tanıklar, şehitler anlamına gelir. Mü'minlerin âhirette, doğru sözlü şâhitler olarak, başkalarının ameline tanıklık edecek leri, ilk akla gelen anlamdır. Âhirette tanıklık yapacak olanların, peygamberler olduğu yorumu da yapılmıştır.⁹¹ Taberî ve Mukatil'e göre, buradaki şühedâdan maksat, Allah yolunda şehîd olanlardır.⁹²

Kâdî Beydâvî der ki: “Bu âyetten cehennemde ebedî kalışın kâfirlere mahsus olduğu anlaşılır. Çünkü cümle, ihtisasa delâlet ettiği gibi, sohbet de örf bakımından birlikteliğe, devamlılığa delâlet etmektedir.”⁹³

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Kim Allâh'a ve Peygamber'e itaat ederse işte onlar, Allâh'ın kendilerine nîmet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve iyilerle birlikte dirler. Bunlar ne güzel arkadaşları!”**⁹⁴

Hız. Peygamber ؐ bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Cennetlikler kendilerinden yüksekteki köşklere oturanları, aralarındaki derece farkı sebebiyle sizin sabaha karşı doğu veya batı ufkunda batmak üzere olan parlak ve iri bir yıldızı gördüğünüz gibi görecektirler.” Sahâbenin: “O yerler peygambere âit ve başkalarının ulaşamayacağı yerler olmalıdır.” demeleri üzerine, Rasûl-i Ekrem şöyle buyurmuştur: “Evet öyledir. Canımı kudret elinde tutan Allah yemin ederim ki, o yerler Allâh'a î mân edip peygamberlere bütün samimiyeti ile inanan kimselerin de yurtlarıdır.”⁹⁵

91. krş. Nisâ, 4/41.

92. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXIX, 231, 232; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, IX, 271, 272.

93. Beydâvî, II, 498.

94. Nisâ, 4/69.

95. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8; Müslim, Cennet, 11.

﴿ BÂB 3 ﴾

**DÜNYA VE ÂHİRET HAYATI, DÜNYA MALI,
BAĞIŞLANMAYA VE CENNETE DOĞRU KOŞMAK,
KADER VE MUSİBET İLİŞKİSİ, CENNETİN ALLÂH'IN BİR
LÜTFU OLMASI, PEYGAMBERLERİN VE KİTAPLARIN
GÖNDERİLME SEBEBİ, DEMİRİN İNDİRİLMESİ**

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُوَ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي
الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ
مُضْفَرًا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ
وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْعُزُورِ ﴿٢٠﴾ سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ
مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ
آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ ﴿٢١﴾ مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ
إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَاهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾
لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٣﴾ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ
وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ
وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ
فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ
إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

- 20- Biliniz ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda övünme ve daha çok mal ve çocuk sahibi olma yarışından ibârettir. Tıpkı bir yağmur gibi ki, onun bitirdiği bitkiler, çiftçilerin hoşuna gider. Sonra da kurur; sen onu sapsarı görürsün. Sonunda çerçöp olup gider. Âhirette ise şiddetli bir azap ve Allah'tan bir mağfi-ret ve rıza vardır. Dünya hayatı aldatıcı yararlanmadan başka bir şey değildir.**
- 21- Rabbinizden erişecek bir bağışlanmaya; Allâh'a ve peygamberlerine îmân edenler için hazırlanmış olup genişliği gök ile yerin genişliği kadar olan cennete ulaşmak için yarışın. İşte bu Allâh'ın lütfu olup, onu dilediğine verir. Allah, gerçekten büyük lütuf sahibidir.**
- 22- Yeryüzünde vukû bulan ve sizin başınıza gelen hiçbir musîbet yoktur ki, onu Biz daha yaratmazdan önce o bir kitapta yazılı olmasın. Şüphesiz ki bu Allâh'a göre kolaydır.**
- 23- Kaybettiklerinize üzülmeyin, Allâh'ın size verdiği nîmetlerle de sevinip şımarmayın diye böyle yaptık.. Çünkü Allah, kendini beğenip övünen kimseleri sevmez.**
- 24- Onlar cimrilik edip insanlara da cimrilik etmelerini söylediler. Kim (Allâh'ın buyruklarından) yüz çevirirse bilsin ki, Allah her şeyden müstağnîdir, övgüye lâayk olandır.**
- 25- Andolsun Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Hem onlarla birlikte kitabı ve ölçüyü indirdik ki, insanlar adâleti ayakta tutsunlar. Bir de demiri indirdik ki onda büyük bir güç ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Çünkü Allah, görmedikleri hâlde kendisine ve elçilerine yardım edenleri ortaya çıkaracaktır. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.**

20. âyette dünya hayatının geçiciliği anlatılır. Oyun, eğlence, süslenme, övünme, çok mal ve çocuk sahibi olma gibi isteklerle şekillenen dünya hayatı, yerden çıkıp büyüyen, daha sonra sararıp solan ve bir çöp hâline gelen bitkiye benzetilir. Ancak insanının hayatının sonunda kıyâmet günü ya

çetin bir azapla, ya da Allah'tan bir bağışlanma ve hoşnutlukla karşılanacağına işaret edilir.

DÜNYA

Dünya sözcüğü “dünüv” kökünden “ednâ (çok yakın)” ism-i tafdîlinin müennes şeklidir. Âhirete göre insana çok yakın olmasından dolayı bu ad verilmiştir. Âyette dünya hayatının aldatıcı ve geçici bir yararlanmadan ibâret olduğu vurgulanmıştır. Burada dünyanın kendisinden değil, kötü yanlarından kaçınılması istenmiştir. Çünkü dünya ve hatta gökler insanın hizmetine verilmiş ve bunlardan yararlanması istenmiştir. Burada, İslâm'ın yüce değerlerini terk edip, sırf dünyaya ve onun çekiciliğine tutku kötülenmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kullarıma, Benim gerçekten çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici olduğumu haber ver. Bununla birlikte azâbım da, çok acıklıdır!”**⁹⁶

“Allah dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Onlar dünya hayatıyla sevinip şımardılar. Oysa âhirete göre dünya hayatı, geçici bir yararlanmadan başka bir şey değildir.”⁹⁷

21. âyette, mü'minlerin Allah'tan gelecek bağışlanmaya ve genişliği yerle gök kadar olan cennete kavuşmak için yarışmaları istenmiş ve bu cennetin Allâh'a ve peygamberlerine îmân edenler için hazırlandığı, Allâh'ın dilediği kullarına vereceği bir lütfu olduğu belirtilmiştir. Âyet, Allâh'ın lütuf ve yardımını olmadıkça, kimsenin cennete giremeyeceğine delâlet vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbinizden bir bağış, genişliği gökler ve yer kadar olan ve takvâ sahipleri için hazırlanmış olan cennet için yarışın! O takvâ sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah yolunda harcarlar; öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah iyilik edenleri sever. Yine o takvâ sahipleri çirkin bir iş yaptıkları veya kendilerine zulmettikleri zaman, Allâh'ı hatırlayarak hemen günahlarının bağışlanmasını isterler. Zaten günahları, Allah'tan başka kim bağışlayabilir? Bir de onlar, işledikleri (günahta) bile bile ısrar etmezler. İşte bunların mükâfatı, Rab'leri tarafından bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan, içlerinde sürekli kalacakları cennetlerdir. İyi işler yapanların mükâfatı ne güzeldir!”**⁹⁸

96. Hicr, 15/49-50.

97. Ra'd, 13/26.

98. Âl-i İmrân, 3/133-136.

“İman ve amelde öne geçenler ise hepsinden ileridedirler. İşte bunlar, Allâh’a yaklaştıranlar. Nîmet cennetlerinde olanlardır.”⁹⁹

“De ki: Lütuf ve ihsan Allâh’ın elindedir; onu dilediğine verir. Allâh’ın rahmeti geniştir, O her şeyi bilir. O, rahmetini dilediğine tahsis eder. Allah büyük lütuf ve kerem sahibidir.”¹⁰⁰

22-23. âyetlerde, dünyada meydana gelen kıtlık, kuraklık, deprem gibi âfetlerin, insanların başına gelen sıkıntı ve musîbetlerin henüz meydana gelmeden önce bir kitapta yazılı bulunduğu bildirilmektedir.

Allah kâinatta neler olacaksa bunların hepsini önceden bilir. O’nun bildiği şeyler de zamanı gelince olur. Bundan kaçmak mümkün olmaz, işte buna kader denir. İnsan her şeyin önceden yapılan bir planlamaya göre cereyan etmekte olduğunu bilirse, kaybettiklerine üzülmez, kazandıklarının da Allâh’ın dilemesi ile olduğunu bilir ve bununla övünmez. Ancak insan kadere bilmediği için dünyada kendine düşen her şeyi yaptıktan ve her tedbiri aldıktan sonra sonucu Allah’tan bekler. Çiftçi tarlayı sürer, gübre atar, tohumu eker, çapalama yapar, gerekirse sular ve sonucu Allah’tan bekler. Bütün bu tedbirlere rağmen gelen yakıcı bir soğuk, aşırı yağmur, sel baskını ve dolu mahsulü helâk edebilir. Bunun da sonuçta Allâh’ın bir takdiri olduğunu kabûl etmek kişiyi psikolojik olarak rahatlatır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana bir iyilik erişse, bu onları üzer. Şayet sana bir musîbet erişse, “Biz tedbirimizi önceden almıştık.” derler ve sevinerek dönüp giderler. De ki: “Hiçbir zaman bize, Allâh’ın bizim için yazdığından başka bir şey erişmez. O, bizim Mevlâmızdır. Artık mü’minler yalnız Allâh’a güvenip dayansınlar!”**¹⁰¹

“Allah’ın izni olmaksızın hiçbir musîbet isabet etmez. Kim Allâh’a inanırsa, Allah onun kalbini doğru yola iletir. Allah her şeyi bilendir.”¹⁰²

“O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırıp dururken siz, (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Allah, kaybettiklerinize ve başınıza gelenlere üzülmemeniz için, size keder üstüne keder verdi. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”¹⁰³

99. Vâkıa, 56/10-12.

100. Âl-i İmrân, 3/73-74.

101. Tevbe, 9/50-51.

102. Tegâbün, 64/11.

103. Âl-i İmrân, 3/153.

“Onları siz öldürmediniz, ama onları Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, ama Allah attı. Allah bunu mü'minleri, katından güzel bir sınama ile denemek için yapmıştı. Şüphe yok ki Allah işitendir, bilendir. Bu olay Allâh'ın mü'minleri sınaması ve kâfirlerin tuzağını boşa çıkarması içindi.”¹⁰⁴

“Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri sevmez.”¹⁰⁵

“Elbette Allah, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Şüphesiz O, büyüklük taslayanları sevmez.”¹⁰⁶

الَّذِينَ يَتَخَلَّوْنَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ ۖ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ
الْحَمِيدُ ﴿٢٤﴾

24- Onlar cimrilik edip insanlara da cimrilik etmelerini söylerler. Kim (Allâh'ın buyruklarından) yüz çevirirse bilsin ki, Allah her şeyden müstağnîdir, övgüye lâyık olandır.

24. âyette, büyüklük taslayanların kendileri cimri oldukları gibi, başkalarına da cimriliği tavsiye ettikleri, ancak Allâh'ın hiç kimseye ihtiyâcı olmadığı, O'nun her türlü övgüye lâyık olduğu belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın, lütfundan kendilerine verdiği nîmetlerde cimrilik edenler, bunun kendileri hakkında hayırlı olduğunu sanmasınlar! Aksine bu onlar için çok kötüdür. Çünkü o cimrilik ettikleri şeyler, kıyâmet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mîrası Allâh'a aittir. Allah yapmakta olduğunuz her şeyi çok iyi bilmektedir.”**¹⁰⁷

“Hani Rabbiniz size şunu bildirmişti: “Eğer şükrederseniz, size olan nîmetimi artırırım; eğer nankörlük ederseniz, şüphesiz benim azâbım elbette pek çetindir!” Mûsâ demişti ki: “Siz ve yeryüzünde

104. Enfâl, 8/17.

105. Lokmân, 31/18.

106. Nahl, 16/23.

107. Âl-i İmrân, 3/180.

bulunanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah her şeyden müstağnîdir ve hertürlü övgüye lâyıktır.”¹⁰⁸

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ
النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ
اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٥﴾

25- Andolsun Biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Hem onlarla birlikte kitabı ve ölçüyü indirdik ki, insanlar adâleti ayakta tutsunlar. Bir de demiri indirdik ki onda büyük bir güç ve insanlar için birtakım faydalar vardır. Çünkü Allah, görmedikleri hâlde kendisine ve elçilerine yardım edenleri ortaya çıkaracaktır. Şüphesiz ki Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.

25. âyette, peygamberlerin açık mucizelerle gönderildiği, kendilerine kitap ve adâlet ölçüsü indirildiği, ayrıca insanlık âlemi için çeşitli yararları bulunan demirin de indirildiği vurgulanmaktadır.

Âyetteki “mîzân”; ölçü, adâlet ölçüsü, insandaki hak ve nısfet duygusu demektir. Örn. malın ve emeğin miktârını ve bedelini belirleme, ancak belli ölçü ile olur. Adâletin gerçekleşmesi, standart ve objektif birtakım kriterlerle olabilir. Eşit miktar ve görünümde olan has ve sun’i ipeğin değerleri eşit olmadığı gibi, eşit işte, sekiz saat çalışanla, on dört saat çalışan işçinin emek bedelleri de birbirine eşit olmaz. Vicdanlardaki adâlet duygusu, bunların karşılığını ortaya koyar. Aksi durumda akıl ve vicdan tatmin olmaz ve adaletsizlik olduğu sonucuna ulaşır.

DEMİR

Âyette, “Demiri de indirdik..” buyurularak, demirin üç niteliğine dikkat çekilmiştir. a) Güçlü ve sert. b) Güçlü. c) İnsan bedenine olan yararı. Birincisi olan sert çelik, günümüzde ağır ve savaş sanayiinin esasını teşkil eder. İkincisi bütün yapı ve tesislerde demir, güç ve kuvvet sağlayan bir unsurdur. Üçüncüsü, kanda demirin bulunması insan için bir güç kaynağıdır. Kanda demir eksikliği önemli bir güç kaybı olarak ortaya çıkar.

Sûre, adını bu “hadîd (demir)” sözcüğünden almıştır. Fahrüddin Râzî “Demirin insanlığa hizmeti altından çok fazladır.” demiştir.¹⁰⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Göğü Allah yükseltti ve dengeyi koydu. Sakın dengeyi bozmayın. Tartıyı adâletle yapın ve eksik tartmayın.”**¹¹⁰

“Ey îmân edenler! Kendi aleyhinize, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şâhitlik eden kimseler olun. Hakkında şâhitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa, fakir de olsa, adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıtır veya şâhitlikten vazgeçerseniz (bilin ki), Allah yaptıklarınızdan haberdardır.”¹¹¹

“Ey îmân edenler! Eğer siz Allâh’a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam tutar.”¹¹²

“De ki: ‘İster taş olun, ister demir! İsterseniz gönlünüzde diriltilemez sandığınız başka bir yaratık olun!’ Yine onlar: ‘Bizi tekrar kim diriltecek?’ diyecekler. De ki: ‘Sizi ilk defa yaratmış olan o kudret sahibi diriltecek!’ Sana başlarını sallayarak, ‘Bu ne zaman olacak?’ diyecekler. De ki: Çok yakında olabilir!”¹¹³

“(Zülkarneyn): ‘Bana demir kütleleri getirin!’ İki dağın arasını aynı düzeye getirince, ‘Körükleyin!’ dedi. Sonunda demir kor hâline gelince de, ‘Bana, erimiş bakır getirin, üzerine dökeyim!’ dedi.”¹¹⁴

“Bir de onlar için demir kamçılar vardır.”¹¹⁵

“Andolsun ki Biz Dâvud’a tarafımızdan bir lütufta bulunmuştuk. ‘Ey dağlar ve kuşlar, onunla birlikte tesbih edin!’ dedik ve demiri de onun için yumuşattık.”¹¹⁶

“Andolsun, sen bundan önce gaflette idin; Biz senin gözünden perdeyi kaldırdık. Bugün artık gözün (demir gibi) pek keskindir.”¹¹⁷

109. F. Tefsir, XXIX, 243.

110. Rahmân, 55/7-9.

111. Nisâ, 4/135.

112. Muhammed, 47/7.

113. İsrâ, 17/50-51.

114. Kehf, 18/96.

115. Hac, 22/21.

116. Sebe', 34/10.

117. Kâf, 50/22.

Demir yerkabuğunda en çok bulunan metaldir. Yerkürenin merkezindeki sıvı çekirdeğin de tek bir demir kristali olduğu tahmin edilmekle birlikte, demir nikel alaşımı olma ihtimali daha yüksektir. Dünyanın merkezindeki bu kadar yüksek miktardaki yoğun demir kütlelerinin dünyanın manyetik alanına etki ettiği düşünülmektedir.

Kullanım alanları: Demir, tüm metaller içinde en çok kullanılandır ve tüm dünyada üretilen metallerin ağırlıkça %95'ini oluşturur. Düşük fiyatı ve yüksek mukavemet özellikleri demiri, otomotiv, gemi gövdesi yapımı ve binâların yapısal bileşeni olarak kullanımında vazgeçilmez kılar.

Tarihçe: Demirin ilk kullanımına dâir işaretler, mızrak uçları, bıçak ve süs eşyası şeklinde olup Sümerlere ve eski Mısırlılara kadar (yaklaşık MÖ 4000 yılları) dayanmaktadır.

Demirin kolay korozyona uğraması nedeniyle altın ve gümüşten yapılan nesnelere kıyasla çok eski tarihlerde demirden yapılan nesnelere daha az rastlanır. G. A. Wainwright tarafından Giza, Mısır'da bulunan ve MÖ 3500 yıllarına âit olduğu tahmin edilen bâzı demir boncukların meteor taşlarından yapıldığı düşünülmektedir. Çünkü yerkabuğunda bulunan demir yok denecek kadar veya çok çok az bir miktar nikel içermesine karşın, bu boncuklarda meteor kökenli olduklarını belgelercesine %7,5 oranında nikel içerik tespit edilmiştir.

Bulunuşu: Demir uzayda en çok bulunan elementlerden birisi olup yerkabuğunda %5,06 oranında bulunur. Genel olarak yerkabuğunda bulunan demir filizleri (cevherleri) hematit, limonit, götit, magnetit, siderit ve pirittir. Dünyanın çekirdeğinin de büyük oranda metalik demir nikel alaşımından meydana geldiği tahmin edilmektedir.

Demir ve İnsan Vücudu

Demir, bakır ve kalsiyum gibi bâzı minerallerin emilimi ve kanda oksijeni taşıyan kırmızı kan hücrelerinin ve çeşitli enzimlerin üretimi için gereklidir. Ayrıca, bağışıklık sistemini de güçlendirir.

Besin maddeleri ve suda bulunur. Toprakta da bol miktarda demir bileşikleri bulunur. Bitkiler demiri topraktan, hayvan ve insan organizması da bitkilerden alır. Günlük ihtiyaç 8 - 10 mg kadardır. Bu miktar gebelik, emzirme ve âdet dönemlerindeki kadınlarda biraz daha fazladır. Demir için en iyi kaynaklar karaciğer, böbrek, kalp, sakatatlar, yumurta hemoglobin, miyoglobin, solunum enzimlerinde bulunur. Besinlerde Fe³⁺ şeklinde bulunur.

Organizmada vücudu demirin emilimini çok sıkı kontrol eden bir mekanizmaya sahipse de vücuttan atılmasına ilişkin fizyolojik bir yetisi yoktur. Dolayısıyla, alınan aşırı miktardaki demir, sindirim sisteminin tüm bölgele-
rindeki hücrelere zarar verebilir ve kan dolaşım sistemine girebilir. Kan do-
laşımına giren demir, kalp, karaciğer ve diğer organların hücrelerine de za-
rar vermeye başlar ve bu da, uzun süreli organ hasarları veya aşırı dozdan
ölümlere kadar gidebilir.

İnsanlarda demir zehirlenmesinin başlangıç değeri vücut ağırlığının ki-
logramı başına alınacak 20 miligram demirdir. Kilogram başına 60 milig-
ram demir, öldürücü dozdur. Altı yaşından küçük çocuklarda en çok görü-
len zehirlenme yoluyla ölüm nedeni, ferros sülfat tabletlerinin aşırı tüketi-
midir. Vücudun dayanabileceği günlük demir üst sınırı yetişkinlerde 45 mi-
ligram, 14 yaş altı çocuklarda ise 40 miligramdır.

Demir eksikliği hastalığı (demir eksikliğine bağlı anemi) olanların hâri-
cinde ve bir doktora danışmaksızın demir takviyesi ilaçlarının kullanımı sa-
kıncalıdır. Kan veren kişiler de düşük demir seviyesi riskine sahip olup de-
mir alımlarını takviye etmelidirler.¹¹⁸

118. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Demir>.

﴿ BÂB 4 ﴾

NÜH VE İBRAHİM İLE ONLARIN SOYUNDAN GELENLER, HRİSTİYANLARDA SEVGİ, ŞEFKAT VE FİSK HÂLİ, EHL-İ KİTAPTAN İSLÂM'A GİRENLERE İKİ KAT ECİR

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً ۖ وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ ۖ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٢٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرُسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾ لِيَلَّا يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ إِلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

26- Andolsun Biz Nûh'u ve İbrahim'i de elçi olarak gönderdik ve ikisinin nesline de peygamberlik ve kitap verdik. Onlardan doğru yolu bulanlar da oldu; fakat onlardan birçoğu yoldan çıkmış kimselerdir.

27- Sonra onların ardından elçilerimizi ardarda gönderdik. Meryem oğlu İsa'yı da gönderdik, ona İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine şefkat ve sevgiyi yerleştirdik. Uydurdukları ruhbanlığa gelince, bunu onlara Biz yazmadık. Fakat kendileri Allâh'ın rızasını kazanmak için yaptılar. Ama buna da gereği gibi uymadılar. Biz de içlerinden

îmân etmiş olanlara mükâfatlarını verdik. Ama onlardan birçoğu fâsık kimselerdir.

28- Ey îmân edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının ve O'nun peygamberine îmân edin ki, Allah size rahmetinden iki kat mükâfat versin, sizin için ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve sizi bağışlasın. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

29- Ehl-i kitap şunu bilsin ki, onlar Allâh'ın lütfundan hiçbir şey elde edemezler. Lütuf ve nîmet sâdece Allâh'ın elindedir; onu da dilediğine verir! Ve Allah büyük lütuf sahibidir.

26. âyette, iki büyük peygamber Hz. Nûh ve Hz. İbrahim'den söz edilir ve birçok peygamberin onların soyundan geldiğine işaret edilir. Nûh عليه السلام Hz. Âdem'den sonra bütün insanlığın atası, İbrahim عليه السلام da daha sonra gelen İlahî dinlerin peygamberlerinin atasıdır. İsrâiloğulları peygamberleri onun soyundan geldiği gibi en son din olan İslâm'ın peygamber'i Hz. Muhammed ﷺ de yine onun soyundan, fakat İsrâiloğulları dışındaki İsmâil عليه السلام kolundan gelmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gerçek şu ki Allah, Âdem'i, Nûh'u, İbrahim ailesini ve İmrân ailesini âlemler üzerine seçkin kıldı. Bunlar soy olarak birbirinden gelmişlerdir. Allah her şeyi işitendir, bilendir.”**¹¹⁹

“Eğer ehl-i kitap olanlar îmân edip, Allâh'a karşı gelmekten sakınsalardı, Biz onların günahlarını örter ve kendilerini nîmeti bol cennetlere sokardık. Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rab'lerinden kendilerine indirilmiş olanı tam olarak uygulamış olsalardı, kuşkusuz üstlerindeki ve ayaklarının altındaki nîmetlerden yerlerdi. Gerçi onların içinde orta yolu tutan bir topluluk vardır. Ama çoğunun yapmakta oldukları ne kötüdür!”¹²⁰

“Sonra o kitaba kullarımızdan seçtiklerimizi mîrasçı kıldık. Onlardan kimi vardır, nefsine zulmeder. Kimi vardır, orta yolu tutar. Kimi de vardır, Allâh'ın izniyle hayır işlerinde öne geçer. İşte bu, büyük bir lütuftur.”¹²¹

119. Âl-i İmrân, 3/33-34.

120. Mâide, 5/65-66.

121. Fâtır, 35/32.

“Biz ona sâlihlerden bir peygamber olarak İshâk’ı müjdeledik. Onu da İshâk’ı da kutlu ve bereketli kıldık. Bu ikisinin soyundan hem iyi olanlar var, hem de kendisine zulmedenler var.”¹²²

27. âyete göre, Allah Teâlâ onların ardından Mûsâ, Dâvud, Süleyman ﷺ gibi peygamberleri ve Meryem oğlu İsâ’yı göndermiş, ona İncil’i vermiş ve ona inananların yüreklerine sevgi, şefkat ve merhamet koymuştur. Onlar Allâh’ın rızasına ermek için kendilerine emredilen ibadetlerin yanında bir de ruhbanlık denen dünyadan el etek çekme zühdünü ortaya koymuşlar, ancak temelde Allâh’ın kendilerine farz kılmadığı bu ruhbanlığa da sonradan gereği gibi saygılı olmamışlardır. Âyette, onlardan kiminin Allâh’a karşı görevini güzel yaptığı, Allâh’ın da öylelerine mükâfatını verdiği, ancak onların çoğunun da yoldan çıkmış kimseler olduğu bildirilmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Mü’minlere en fazla düşmanlık besleyenlerin elbette Yahudilerle müşrikler olduğunu göreceksin. Mü’minlere en fazla sevgi duyanların ise: “Biz Hristiyanız.” diyenler olduğunu göreceksin. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır. Onlar büyüklük taslamazlar.”**¹²³

Alûsî der ki: “İsâ’ya verilen İncil, bugün Hristiyanların elinde bulunan ve onun doğum kıssası ile uydurulan çarmıha gerilme kıssasını içine alan İnciller değildir.”¹²⁴

Bugün Hristiyanların elinde resmî olarak Matta, Markos, Luka İncili ve Yuhanna İncili adıyla dört İncil vardır ki, isimlerinden ve içindekilerden de anlaşılacağı üzere hepsi sonradan yazılmıştır. Bunlar, Hz. İsâ’nın biyografisini anlatan çeşitli eserlerdir. Tarihlerin beyanına göre bu dört İncil, Konstantin zamanında ilk oluşturulan Sinod’da birçok inciller içinden seçilmiştir. Nitekim Arapça’ya tercüme edilmiş olan “Barnaba İncil’i” adındaki resmî olmayan İncil ile diğerleri arasında çok büyük farklar vardır. Söz konusu bu dört İncil’de Hz. İsâ’nın öğütleri çerçevesinde yazılmış olan öğütler içinde gerçek İncil âyetlerinin anlamlarını ihtivâ eden güzel sözler bulunmakta ise de, bunların hepsinin değişime uğradığı birbiriyle karşılaştırılınca anlaşılacak kadar açıktır. En anlaşılır olanı da tevhid rûhunun değiştirilmiş, teslise (üçlemeye) çevrilmiş bulunan noktalarıdır. Bununla birlikte îmâna teşvik ile ahlâki ve edebî incelikleri içine alan noktaları da vardır.¹²⁵

122. Sâffât, 37/112-113.

123. Mâide, 5/82.

124. Alûsî, Tefsîr, XXVII, 190.

125. Elmalılı, Tefsîr, VII, 443.

RUHBANLIK (REHBÂNİYYET)

Allah korkusuyla toplumdan çekilip, dünya lezzetlerini terk ederek, zühde yönelmek ve nefsin isteklerine karşı çıkarak kendini ibadete vermek demektir. Rehbân'a âit fiil ve davranış anlamına gelir. Rehbân, "rehbet (çok korkmak)" kökünden gelen "râhib (korkan)"ın mubâlagalı (sıfat-ı müşebbehe) şekli olup, "çok korkan" anlamına gelir. Ayrıca râhibin çoğulu "ruhbân" olarak geldiği için, buna göre telâffuz şekli "ruhbaniyet" olur.

Âyette, Hz. Îsâ'ya samimî olarak uyanların kalplerine bir şefkat ve merhamet konulduğu bildirilmiştir. Bu, Hz. Peygamber'in ashâbı hakkında, *"Onlar, kendi aralarında çok merhametlidirler."*¹²⁶ ve *"Onların İncil'deki vasıfları da böyledir."*¹²⁷ buyurulan vasıflara benzer. Ancak, Hristiyanların ruhbanlık yoluyla, bu samimî çizgiden ayrıldıkları da âyetin devamında belirtilmiştir.

Ashâb-ı Kehf olayında da geçtiği gibi, Hz. Îsâ'nın göğe yükseltilmesinden sonra, inananlar büyük baskı altına alınmış, katliamlara maruz kalmış ve sağ kalabilenler, dinlerini korumak için ruhbanlığı tercih ederek dağ başlarına, gizli yerlere çekilmişlerdir.

Neveşehir Kapadokya yöresinde, pek çok yer altı kentinin oluşturulması, Bizans'ın ve ateşe tapan Farsların inanca baskı uyguladıkları dönemin ibretli kanıtlarıdır. İslâm'ın Anadolu'ya yayılması ile, bu baskı sona ermiş ve insanlar toprak üstüne çıkmışlardır.

Abdullah bin Mes'ud'dan gelen bir hadiste, Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: *"Bizden öncekiler, yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. İçlerinden üçü kurtuldu. Diğerleri helâk oldu. Birinci grup. Meliklerle karşılaşp, Îsâ'nın dîni üzere onlarla çarpıştılar, ama melikler onları öldürdüler. İkinci grup. Bunların meliklerle savaş gücü yoktu. Bu yüzden onların kavimleri arasında ikâmet edip, Allâh'ın dînine ve Meryem oğlu Îsâ'nın dînine çağırıyorlardı. Melikler bunları da katlettiler ve bıçkılarla bıçtılar. Üçüncü grup. Bunların ne meliklerle çarpışmaya ne de onların kavimleri arasında ikâmete güçleri yoktu, bunlar da çöller ve dağlara çekilerek oralarda râhip oldular."*¹²⁸

İbn Abbâs'a göre, Hz. Îsâ ile Hz. Muhammed arasındaki fetret döneminde hükümdarlar, Tevrat'ı ve İncil'i değiştirmiş, kitap ehlinde bir zümre ibadet için yeryüzüne seyahat etmiştir.¹²⁹

126. Fetih, 48/29.

127. Fetih, 48/29.

128. Bk. Süyûtî, ed-Dürri'l-Mensûr, VIII, 64. İbnü'l-Esîr'in Garîbu'l-Hadîs'i ile birlikte.

129. Beyzâvî ve Medârik, Hadîd, 57/27. âyet Tefsîri.

Hız. Yahyâ ve Hız. İsâ'nın bir ara toplumdan uzaklaşıp inzivâyâ çekilmesi ibadet ve tâat amaçlıdır. Kısaca onlar Allâh'ın rızasını aramak için böyle bir yolu tercih etmişler, ama çoğu bunun gereklerine uymamıştır. **“Hahamlardan ve râhiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve insanları Allah yolundan engellerler.”**¹³⁰ âyeti onların içine düştükleri durumu açıklar.

Buna göre, onların dünya zevklerinden, fazla yiyip içmekten ve evlenmekten vazgeçip kendilerini aşırı ibadete, dînî ve sosyal hizmetlere vermeleri, ilk anda güzel ve nâfile bir tâat yolu gibi görülebilirse de, çokları bunu kötüye kullanmış, mal biriktirme ve döneminin yöneticileri ile işbirliği yapma amacıyla kullanmıştır.

Sonuç olarak Allah Rasûlü'nün kendisine öğüt vermesini isteyen bir sahâbeye şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: **“Sana Allah'tan korkmanı tavsiye ederim; çünkü Allah korkusu her şeyin başıdır. Sana cihâd tavsiye ederim; çünkü İslâm'ın ruhbanlığı cihaddır. Sana Allâh'ı zikretmeni tavsiye ederim; çünkü bu senin Allâh'ın merhametini kazanmana, insanlar arasında hayırla anılmana vesile olur.”**¹³¹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ
وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٨﴾

28- Ey îmân edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının ve O'nun peygamberine îmân edin ki, Allah size rahmetinden iki kat mükâfat versin, sizin için ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve sizi bağışlasın. Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

28. âyette ehl-i kitaba hitâb edilerek, Allah'tan sakınıp hem Hz. Peygamber'e hem de diğer peygamberlere îmân etmeleri hâlinde kendilerine iki kat ecir ve kıyâmet günü ışığında yürüyecekleri bir nur verileceği bildirilmiştir.

Âyette **“kifleyni min rahmetihi (rahmetinden iki pay)”**ın biri, önceki peygamberlere îmânın, diğeri ise Hz. Muhammed'e îmân etmenin ödülü olarak verilir.

130. Tevbe, 9/34.

131. Ahmed bin Hanbel, III, 82; Elbânî, Silsile, II, 94, No: 555.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Eğer Allâh’a karşı gelmekten sakınırsanız, O size hak ile bâtilı birbirinden ayırt edecek bir anlayış verir, günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lütuf sahibidir.”**¹³²

“Kim Allâh’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu nasip eder. Ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allâh’a güvenip dayanırsa O, ona yeter. Şüphesiz Allah buyruğunu mutlaka yerine getirir. Allah her şey için bir ölçü belirlemiştir.”¹³³

Hadiste şöyle buyrulur: “Üç sınıf insan vardır ki, onların sevapları iki kattır: Ehl-i kitaptan olup hem kendi peygamberine hem de Muhammed ﷺ’e îmân eden kimse; hem Allâh’ın hakkını hem de efendisinin hakkını yerine getiren köle; câriyesi bulunan ve bunu güzelce terbiye edip, sonra onu hürriyetine kavuşturarak onunla evlenen kimse. İşte bunların iki kat ecri vardır.”¹³⁴

لَيْلًا يَغْلَمُ أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ
الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

29- Ehl-i kitap şunu bilsin ki, onlar Allâh’ın lütfundan hiçbir şey elde edemezler. Lütuf ve nîmet sâdece Allâh’ın elindedir; onu da dilediğine verir! Ve Allah büyük lütuf sahibidir.

29. âyette kitap ehline uyarı vardır. Çoğunluk müfessirlere göre لَيْلًا يَغْلَمُ “Li en lâ ya’leme..” âyetindeki “lâ” zâid olup te’kid ifâde eder. Âyetin baş tarafını لَيْلًا يَغْلَمُ “li ya’leme..” şeklinde okuyanlar da vardır. Buna göre âyetin anlamı şöyle olur: Ey insanlar, Allah’tan korkun ve O’nun gönderdiği elçiye inanın ki size rahmetinden iki pay versin ve ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve sizi bağışlasın. Böyle yapsın ki Kitap ehli, Allâh’ın lütuf ve kereminden hiçbir şeyin kendi ellerinde olmadığını, O’nun lütfuna engel olmayacaklarını, Allâh’ın dilediğine nur ve hidâyetini lütfedeceğini bilsinler. Çünkü Allah îmân edenlere karşı büyük lütuf sahibidir.

132. Enfâl, 8/29.

133. Talâk, 65/2-3.

134. Buhârî, İlim, 31, İtk, 16-17, Cihâd, 145, Nikâh, 12; Müslim, İmân, 241.

Âyetin başındaki “lâ”ya olumsuzluk anlamı verenler de vardır. Biz meâlde bu önceki anlamı esas aldık.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kitap ehlinden ve Allâh’a ortak koşanlardan inkâr edenler, size Rabbinizden bir iyilik indirilmesini istemezler. Ancak Allah rahmetini dilediğine verir. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.”**¹³⁵

“(Ehl-i kitap birbirine şöyle der): **Sizin dîninize uyanlardan başkasına sakın güvenmeyin!**” **De ki: ‘Şüphesiz doğru yol, ancak Allâh’ın yoludur.’** (Yine birbirlerine): **‘Size verilenin benzerinin başka herhangi bir kimseye verilmiş olduğuna veya Rabbinizin huzûrunda onların size karşı delil getireceklerine** (de inanmayın, derler).’ **De ki: ‘Lütuf ve ihsan Allâh’ın elindedir; onu dilediğine verir. Allâh’ın rahmeti geniştir, O her şeyi bilir.’”**¹³⁶

“İşte bu, Allâh’ın dilediğini verdiği lütfudur. Allah lütfu geniş olan, her şeyi hakkıyla bilendir.”¹³⁷

Ebû Musâ el-Eş’arî ؓ’den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Müslümanlarla Yahudi ve Hristiyanların durumu şu çalışıp da ücretini alamayan kimselerin durumuna benzer: Bir kimse bir toplulukla belli bir ücret karşılığında sabahdan akşama kadar çalıştırmak üzere iş akdi yapar. O kimseler öğleye kadar çalıştıktan sonra, “Biz işi bırakıyoruz, senin vereceğim ücrete ihtiyâcımız yok” derler. İşveren, işi tamamlayın da ücretin tamamını alın dediye de, işi bırakıp giderler. İşveren bundan sonra başka bir grupla, günün geri kalan kısmında çalışıp, ücretin tamamını alma konusunda iş akdi yapar. Bunlar da ikinci vaktine kadar çalışıp, ikinci vakti girince işi bırakırlar. İşveren işin geri kalanını yapın da ücretin tamamını alın dediye de, onu dinlemeyip ayrılırlar. İşveren günün geri kalan saatlerinde çalışmak üzere bir grup işçiyle yeni bir iş akdi yapar. Onlar güneş batıncaya kadar çalışırlar ve daha önce çalışan iki grubun alacağı ücrete hak kazanırlar. İşte bu Müslümanların ve İslâm nûrunu kabûl edenlerin durumudur.”¹³⁸

135. Bakara, 2/105.

136. Âl-i İmrân, 3/73.

137. Mâide, 5/54.

138. Buhârî, Mevâkît, 17; İcâre, 11.

سُورَةُ الْمُجَادَلَةِ

MÜCÂDELE
SÛRESİ

Mücâdele sûresi Medîne döneminde hicretin 4 veya 5. yılında inmiştir. 22 âyettir. Atâ'ya göre ilk on âyeti Medîne'de, geri kalanı Mekke'de inmiştir. Adını, ilk âyette geçen, bir kadının Hz. Peygamberle zihar konusundaki tartışma ve mücâdelesinden almıştır. Sûre adı "Mücâdile (Tartışan kadın)" şeklinde de okunmuştur. Sûre; genel olarak mü'minlerin aile ve toplum hayatı ile ilgili esasları içerir. Zihar ve kefâreti, Allâh'ın her şeyi bilmesi, gizli konuşma, toplulukta oturup kalkma âdâbı, Allah düşmanını dost edinmemek, Allâh'ın koyduğu kuralın dışına çıkmamak, şeytanın yanıltması gibi konular bunlar arasındadır.

﴿ BÂB 1 ﴾

BİR KADININ ALLÂH'A DUÂSI, ZIHAR KEFÂRETİ, KIYÂMET GÜNÜ TOPLANMA VE İNKÂRCILARIN DURUMU

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ
يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿١﴾ الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ
نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتِهِمْ إِنْ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا آلٌ وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ
مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ
مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا
ذَلِكَ تُوَعِّظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣﴾ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ
شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَطَعَامُ سِتِّينَ
مِسْكِينًا ذَلِكَ لِيُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ
عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤﴾ إِنْ الَّذِينَ يُحَادِّثُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كَبِتُوا كَمَا كَبَتَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾
يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا أَحْضِيهِ اللَّهُ وَنَسْأُهُ
وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allâh'a şikâ-yette bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah sizin ikini-zin karşılıklı konuşmasını da işitiyordu. Çünkü Allah her şeyi işitendir, görendir.**
- 2- İcinizden zihar yapanların hanımları onların anaları de-ğildir. Onların anaları, ancak kendilerini doğuran kadın-lardır. Şüphesiz ki onlar çok çirkin ve asılsız bir söz söy-lüyorlar. Allah gerçekten çok affedici, çok bağışlayıcıdır.**
- 3- Kadınlarına zihar yapıp da sonra söylediklerinden döne-cek olanların, hanımlarıyla temas etmeden önce, bir kö-leyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.**
- 4- Buna imkân bulamayan kimse, hanımıyla temas etmeden önce, aralıksız iki ay oruç tutsunlar. Buna da gücü yet-meyen altmış yoksulu doyursun. Bu kolaylık, Allâh'a ve Rasûlüne îmân etmeniz sebebiyledir. Bunlar Allâh'ın belirle-diği sınırlardır. İnkâr edenler için can yakıcı bir azap vardır.**
- 5- Allâh'a ve Rasûlüne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz apaçık âyetler indir-mişizdir. İnkâr edenler için küçük düşürücü bir azap vardır.**
- 6- Allah onların hepsini dirilteceği gün, yaptıklarını kendi-lerine haber verecektir. Çünkü onlar kendi yaptıklarını unutsa da Allah bunları bir bir kaydetmiştir. Zaten Allah her şeye şâhittir.**

1-4. âyetlerde, bir kadının kocası ile ilgili bir konuyu Hz. Peygamber'le tartışması, daha sonra kadının duâsı üzerine inen zihar yeminiyle ilgili kefâ-ret esasları açıklanır. 4. âyetin sonunda, bu hükümlerin Allâh'ın sınırları ol-duğu, bunları inkâr edenlere can yakıcı bir azap bulunduğu vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah bir adamın içinde iki kalp ya-ratmamıştır. Zihar yaptığınız (sen bana annemin sırtı gibisin dediğiniz) hanımlarınızı sizin anneleriniz hükmünde kılmadı ve evlatlıklarınızı da öz oğullarınız olarak tanımadı. Bunlar sizin ağızlarınızla söyled-iğiniz boş sözlerinizdir. Allah gerçeği söyler ve doğru yola O iletir.”**¹

“Bunlar, Allâh’ın belirlediği sınırlardır, sakın bu sınırlara yaklaşmayın! İşte Allah sakınıp korunsunlar diye âyetlerini insanlara böylece açıklıyor!”²

“İşte bunlar Allâh’ın belirlemiş olduğu sınırlardır; sakın bunları aşmayın! Her kim Allâh’ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimlerdir.”³

ZIHAR

Sırt anlamına gelen “zahr” kökünden ve müfaale babından mastar olup, kocanın eşine: “Sen bana anamın sırtı gibisin, yani bana bundan sonra anam gibi haramsın.” diyerek onu kendisine haram kılmasını ifâde eden bir yemin şeklidir. Câhiliye döneminden gelen bu âdete göre, eşler arasında cinsel haramlık meydana geliyor, artık eşler birbirine dönemiyordu. Bu evliliği tam olarak ortadan kaldırmamakla birlikte bir çeşit sürekli ayrılıktı. İslâm’da Medîne döneminin dört veya beşinci yılında Havle bint-i Mâlik’i, Ensâr’dan olan kocası, Evs bin Sâbit bir tartışma sırasında, “Enti aleyye ke zahri ümmî (Sen, bana anamın sırtı gibisin, yani bundan böyle bana anam gibi haramsın!)” diyerek, eşiyle kendisi arasında, süresiz bir cinsel yasak sürecini başlatmıştı. İslâm hukûkunda “zihar” denilen bu işlemle, evlilik hemen sona erme de, eşler birbirine yabancılaşmaya başlar ve bir süre sonra ayrılma gerçekleşirdi. Havle, kocasının yaşlılığını, yoksulluğunu, küçük kız çocuklarının perişan olacağını öne sürerek, Hz. Peygamber’den buna bir çâre bulmasını istedi. Allâh’ın elçisi, kendisine bu konuda bir emir gelmediğini ve amca oğlu olan Evs’e iyi davranmasını bildirdi. Ancak isteğinde ısrar eden Havle, Cenâb-ı Hakk’a da şikâyetle bulunarak, bu câhiliye âdetinin kaldırılmasını istedi. Bunun üzerine inen yukarıdaki dört âyet “zihar” konusuna yeni bir düzenleme getirdi.

Yukarıdaki âyetlere göre; zihar yapan kimse: a) Gücü varsa bir köle azat edecek. b) Buna gücü yetmezse, iki ay aralıksız oruç tutacak. c) Buna da gücü yetmezse, altmış yoksulu doyuracaktı.

Âyetler inince, Hz. Peygamber Havle bint-i Mâlik’i çağırarak, kocasının “zihar kefâreti”ni yerine getirip, barışabileceklerini bildirdi. Ancak Havle, kocasının ne köle âzâdına, ne iki ay oruca ve ne de altmış yoksulu doyurmaya gücü yeteceğini söyleyince, Allâh’ın Rasûlü kendisine bir miktar hurma vermiş, Havle de kendisinden bir miktar katmış, böylece altmış yoksulu

2. Bakara, 2/187.

3. Bakara, 2/229.

doğurarak, zihar sürecini sona erdirmiştir.⁴ Bu olayda ailenin sosyal ve ekonomik durumu dikkate alınarak üçüncü şık tercih edilerek uygulanmıştır.

Ziharla İlgili Fıkî Hükümler

Zihar, “sırt” anlamına gelen “zahr” kökünden bir mastar olup, kocanın eşine “Sen bana annemin sırtı gibisin” yani haramsın” diyerek onu kendisine haram kılmasını ifâde eder. Zihar ve îlâ her ikisi de cinsel temasa engel olan bir yemin niteliğinde olması ve keffaret verildiği takdirde yasağın kalkması bakımından birbirine benzer. Îlâ’da hanımına cinsel anlamda yaklaşmamaya yemin eden için dört ay süre tanınmış ve bu süre içinde yemin keffâreti yerine getirilirse yeminin etkisiz kalacağı belirtilmiştir. Aksi hâlde süre sonunda Hanefilere göre kesin boşama meydana gelir.⁵

İslâm’dan önce Arap toplumunda bir erkek, eşinin bir davranışına kızınca “Sen bana anamın sırtı gibisin” derdi. Bununla karısı ona haram olur fakat boşanmış da sayılmazdı. Böylece kadın ne evli ve ne de bekâr olmaksızın yalnızlığa terk edilirdi. Zihar yöntemi, ilgili âyetler ininceye kadar, câhiliyye döneminde bu şekliyle uygulandı.

Zihar, câhiliye döneminde boşamanın en ağır şekliydi. Çünkü ziharla kadın, ebedî haram olan anne gibi haram kılınıyordu. Bu yüzden zihar yapanın, eşini yeniden alması câiz değildi.

İslâm bu hükmü kaldırdı. Ancak keffâret verinceye kadar geçici bir haramlık kabûl etti. Zihar’da koca keffâret vermekten kaçındığı takdirde mahkeme eşleri ayırma yoluna gider. Çünkü keffâret vermedikçe eşler birbirine helâl olmaz.

İslâm’da zihar yoluna başvurularak eşin haram kılınması yasaklanmıştır. Çünkü bu yalan ve iftiradır. Bununla birlikte bir erkek diliyle zihar veya talak yaptığını söylerse bunlar meydana gelir. Bunlar açık anlamlı sözcükler olunca niyete de bakılmaz. Zihar yapan kimsenin, keffâret verinceye kadar eşine yaklaşması haramdır. Pişman olup eşini geri almak isteyenine ise keffâret vermesi gerekir.

Ziharın meydana gelme şartları: Ziharı yapanın akıllı, ergin ve Müslüman olması gerekir. Zihar yapılan kadının Müslüman ya da ehl-i kitaptan olması sonucu etkilemez.

4. Bk. Ebû Dâvûd, Talâk, 16, 17; Nesâî, Talâk, 33; Ahmed bin Hanbel, VI, 410-411; Şevkânî, Neyl, VI, 262; Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, İstanbul, 1995, s. 442-445.

5. Bk. Bakara, 2/226-227. âyetlerin tefsiri.

Zihar Konusu Olan Bir Kadında Aranacak Nitelikler

a) Zihar yapanın karısı olmalıdır. Çünkü zihar âyetinde “hanımlarına” buyrulmuştur.

Çoğunluğa göre kadın, kocasına karşı zihar yapamaz. Çünkü âyet, boşamada olduğu gibi bu yetkiyi kocaya tanımıştır. Yalnız Ahmed b. Hanbel'den tercih edilen bir görüşe göre kadın da zihar yapabilir.

b) Nikâh mülkiyetinin her yönüyle tam olarak bulunması gerekir. Bu yüzden ric'i boşama durumunda iddet süresince de zihar yapılsa geçerli olur. Fakat bâin boşama veya muhâlea durumunda iddet süresince zihar geçerli olmaz. Çünkü bu çeşit boşamalarla haramlık sâbit olur, artık zihar gibi ikinci bir haramlık anlamsız kalır.

c) Ziharın, eşin bedenine veya bedenin bütününe temsil eden bir uzvu- na yahut yaygın bir parçasına izâfe edilmesi gerekir. Sırt, baş, yüz, boyun veya cinsiyet uzvu bedeni temsil edebilen parçalardır. Üçte bir, dörtte bir gibi yaygın bir cüz'e zihar yapmak da bu niteliktedir.⁶

Kendisine Benzetilende Aranacak Nitelikler

a) Benzetlenenin, kocaya ebedî olarak evlenme yasağı bulunan bir kadın olması gerekir. Bu; nesep, süt veya evlenme yoluyla oluşan bir hısımlık olabilir. Anne, kızkardeş, sütanne veya kayın vâlide bu niteliktedir.

b) Benzettiği şey sırt, karın, uyluk, cinsel organ gibi bakması kendisine helâl olmayan bir uzuv olmalıdır. Bu duruma göre karısını, meselâ; annesinin yüzüne, başına veya ellerine benzetmesi eşi üzerinde bir haramlık meydana getirmez. Çünkü bir erkeğin bu yerlere bakması câizdir.

c) Benzetilen, kadın cinsinden olmalıdır. Koca, eşine “Sen bana babamın” veya “oğlumun sırtı gibisin” dese zihar meydana gelmiş olmaz.

Diğer yandan bir erkek, eşini onun kız kardeşi veya evli bir kadın yahut inkârcı bir kadın gibi şu anda kendisine haram olduğu hâlde, durum değiştiğinde helâl olabilecek bir kadına benzetmekle zihar gerçekleşmez, çünkü bunlar kendisine ebedî olarak haram değildir.⁷

Hanbelîler ziharda benzetlenenin sınırını geniş tutmuş ve o anda erkeğe haram olan kadınların yanında murdar ölmüş hayvan, şarap, kan gibi

6. Kâsânî, age, III, 232 vd.; İbnü'l-Hümâm, age, III, 232; İbn Âbidîn, age, II, 791, 795; İbn Rüşd, age, II, 107, 112.

7. Kâsânî, age, III, 233, 234.

yenilmesi veya içilmesi haram olan şeyleri de zihar kapsamına almışlardır.⁸ Örnek: Bir kocanın eşine, “Sen bundan sonra bana şarabın haram oluşu gibi haramsın” dese Hanbelîlere göre zihar yasağı meydana gelir.

Ancak çoğunluk âlimler bu konuda Hanbelîlere karşı çıkmış ve benzetilende “cinsel yararlanma niteliği”nin bulunmasını şart koşmuşlardır. Bu nitelik de yalnız kadında vardır.

Diğer yandan kocanın, eşini “anne, kız kardeş” gibi mahrem bir hısımla çağırması mekruhtur. Çünkü Allâh’ın Rasûlü bunu yasaklamıştır.⁹

Zihar yapan kocanın kefâret verinceye kadar eşine yaklaşması câiz değildir. Ancak koca pişman olup eşini geri almak isterse, aşağıda belirtceğimiz kefâreti yerine getirmesi gerekir. Çoğunluk müctehitlere göre kefâret vermeden önce cinsel temas yasak olduğu gibi, öpme ve sarılma gibi davranışlar da câiz değildir. İmam Şâfiî’ye göre ise âyette yalnız cinsel temastan söz edildiği için, bunun dışında kalan fiiller haram kapsamına girmez.

Sonuç olarak özellikle kadın için büyük sıkıntı doğuran zihar uygulaması hicretin dört veya beşinci yılına kadar sürmüş, Mâlik’in kızı Havle’nin problemin çözümü için Hz. Peygamber’den ısrarla çözüm istemesi ve yüce Allâh’a da çözüm için yalvarması üzerine yukarıda verdiğimiz âyetler inmiştir. Havle, Allâh’ın Rasûlüne gerekçe olarak kocası Evs’le genç yaşta evlenip ona ve çocuklarına uzun yıllar hizmet ettiğini, şimdi yaşlılık döneminde kocasının kendisini haram kılan sözü söylemesi yüzünden ne evli ne bekâr perişan bir duruma düştüğünü öne sürdü ve yeniden kocasına dönmek istediğini bildirdi. İnen ilk âyette; **“Allah kocası hakkında seninle mucâdele eden ve Allâh’a şikâyetle bulunan kadının sözünü işitti. Zaten Allah ikinizin birbirinizle konuşmanızı da işitiyordu...”**¹⁰ buyurularak, Yüce Allâh’ın zihar keffareti yöntemini bir kadının isteği üzerine kolaylık olmak üzere meşrû kıldığı belirtilir.¹¹

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ وَفَدَّ
أَنْزَلْنَا آيَاتِ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥﴾ يَوْمَ يَنْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا
فَيَنْبَثُهُمْ بِمَا عَمِلُوا أَخْضِيَ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿٦﴾

8. İbn Kudâme, el-Muğni, VII, 340.

9. Zühaylî, VII, 596.

10. Mucâdele, 58/1.

11. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, s. 442-445.

5- Allâh'a ve Rasûlüne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz apaçık âyetler indirmişizdir. İnkâr edenler için küçük düşürücü bir azap vardır.

6- Allah onların hepsini dirilteceği gün, yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Çünkü onlar kendi yaptıklarını unutsa da Allah bunları bir bir kaydetmiştir. Zaten Allah her şeye şâhittir.

5-6. âyetlerde, Allâh'a ve Rasûlüne karşı çıkanların aşağılanacağı, indirilen apaçık âyetleri inkâr edenlerin alçaltıcı bir azapla karşılaşacağı, çünkü dünyada işlenen bütün amellerin birbir kaydedildiği ve kıyâmet günü bunları işleyenlerin karşısına çıkacağı haber verilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şeytan onları etkisi altına almış ve onlara Allâh'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin ki şeytanın taraftarları en büyük ziyâna uğrayanlardır. Allâh'a ve Rasûlüne düşman olanlar, en aşağı olanların arasındadırlar.”**¹²

“Ne durumda bulunursan bulun, Kur'an'dan ne okursan oku, siz de hangi ameli işlerseniz işleyin, siz ona dalıp gitmişken, mutlaka sizi görüp gözetleriz! Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçük veya daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.”¹³

“Göklerde ve yerde hiçbir kimse yoktur ki, o Rahmân'ın huzûruna kul olarak çıkmasın! Andolsun ki O, onların hepsini kuşatmış ve onları bir bir kayıt altına almıştır. Kıyâmet günü, onların her biri O'nun huzûruna tek olarak gelecektir.”¹⁴

“Allah, onların her hâlini kuşatmış ve her şeyi tek tek saymıştır.”¹⁵

12. Mücâdele, 58/19-20.

13. Yûnus, 10/61.

14. Meryem, 19/93-95.

15. Cin, 72/28.

﴿ BÂB 2 ﴾

**ALLÂH'IN HER ŞEYİ BİLMESİ, İŞİTMESİ VE
HER KİŞİ İLE BERABER OLMASI, PEYGAMBER'E
İYİ DAVRANMAK, GİZLİ KONUŞMANIN HÜKMÜ,
ÂDÂB-I MUAŞERET KURALLARINA UYMAK**

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ
نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى
مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا
يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا
عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِاللَّيْلِ وَالْعُدْوَانِ
وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ
فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا
فَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِاللَّيْلِ
وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبَرِّ وَالتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ
الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾ إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ
﴿١٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا
يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانْشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا
مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَةً ۚ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَاسْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَاتٍ ۖ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

7- Görmedin mi ki göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini Allah bilir? Üç kişi gizli konuşsa dördüncüleri mutlaka O'dur. Beş kişi gizli konuşsa altıncıları O'dur. Bundan az veya çok olsunlar ve nerede bulunurlarsa bulunsalar, mutlaka Allah onlarla beraberdir. Sonra kıyâmet günü onlara yaptıklarını haber verecektir. Çünkü Allah her şeyi bilir.

8- Gizlice konuşmaktan menolunan o kimseleri görmedin mi? Yine kendilerine yasaklanan şeye dönüyorlar ve günah işlemek, düşmanlık etmek ve Peygamber'e karşı gelmek için fısıldaşıyorlar. Sana geldiklerinde de seni Allâh'ın selamlamadığı bir şekilde selamlıyorlar. Üstelik birbirlerini: "Bu söylediğimiz şey yüzünden Allâh'ın bizi cezâlandırması gerekmez mi?" diyorlar. Cehennem onlara yeter! Onlar, oraya girecekler. Ne kötü bir yerdir orası!

9- Ey îmân edenler! Aranızda gizlice konuştuğunuzda, günah işlemek, düşmanlık etmek ve Peygamber'e karşı gelmek için fısıldaşmayın! Ama iyilik ve Allah'tan sakınma konularında konuşup görüşün. Huzûrunda toplanacağınız Allâh'a karşı gelmekten sakının!

10- O tür gizli konuşmalar ancak şeytandandır. O îmân edenleri bununla üzme ister. Ama Allâh'ın izni olmadan şeytan mü'minlere hiçbir zarar veremez. Onun için mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar.

11- Ey îmân edenler! Size, "Meclislerde yer açın!" dendiği zaman yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size, "Kalkın" dendiği zaman da kalkın ki Allah sizden îmân

edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

12- Ey îmân edenler! Peygamberle gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Bunu yapamazsanız bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

13- Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allâh'a ve Peygamberine itaat edin! Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

7-8. âyetlerde, Allâh'ın göklerde ve yerde olan her şeyi bildiği, gizli görüşme yapanları izlediği, kıyâmet gününde bunu kendilerine bildireceği haber verilmektedir. Düşmanlık ve Peygamber'e isyan için kendi aralarında gizli konuşanların, Peygamber'i Allâh'ın selâmından başka biçimde selâmlayıp, "Yaptığımız günah ve bu zât da bir peygamber ise Allah bizi bu yaptıklarımızdan ötürü niçin cezâlandırmıyor?" diyerek alay edenlerin cehenneme atılacakları belirtilmektedir.

Hiz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre, bir grup Yahudi Hiz. Peygamber'in huzûruna girmiş ve "Es-Selâmü aleyküm" diyormuş gibi yapıp, "ölüm size olsun!" anlamında "es-Sâmü aleyküm!" demişti. Ben onların ne demek istediklerini anladım ve "ölüm de lânet de size olsun!" dedim. Bunun üzerine Allâh'ın Rasûlü, "Ey Âişe. Sâkin ol! Allah her şeye yumuşak davranılmasını sever." buyurdu. Ben, "ama yâ rasûlallah ne dediklerini işittiniz." dedim. Ben de onlara "Ve aleyküm, yani o dediğiniz şey size olsun! dedim ya, bu yeterli olur." buyurdu.¹⁶

Başka bir defasında, Hiz. Peygamber'in yanından bir Yahudi geçerken, Peygamber'e: "es-Sâmü aleyke (Sana ölüm olsun!)" deyince, Rasûl-i Ekrem, "Ve aleyke! (O dediğin sana olsun!)" diye cevap vermişti. Bu durumu izleyen sahâbîlerin, "Onu öldürelim mi?" demesi üzerine, "Hayır. Ehl-i kitaptan birisi size buna benzer selâm verince ve aleykum (size de olsun!)" diye cevap verin, buyurmuştur.¹⁷

16. Buhârî, Cihâd, 98, Edeb, 35, 38, İsti'zân, 22; Deavât, 58, 62.

17. Buhârî, İsti'zân, 22; Müslim, Selâm, 6-8.

Medîne'de Yahudiler ve münâfıklar, Müslümanların yanında işaretlerle gizli konuşurlar, mü'minlerin kalplerine şüphe sokmaya ve savaşlarda onların yenildiği hissini uyandırmaya çalışırlardı.

Yukarıdaki 7. âyette, gizli konuşanların sayısı ile ilgili olarak önce üçten başlanmış, sonra beşe geçilmiş, ikisinde de tek sayılar zikredilmiş, sonra da daha az veya daha çoğu şeklinde kısaca ifâde edilmiştir.

Âyetin iniş sebebi şudur: Rabia b. Amr ile kardeşi Habîb b. Amr, bir de Safvân b. Ümeyye bir gün kimsenin bulunmadığı bir yerde konuşuyorlarmış. Birisi, "Allah bizim söylediklerimizi bilir mi dersiniz?" diye sormuş. İçlerinden biri, "Bâzısını bilir, bâzısını bilmez." demişti. Üçüncü şahıs da, "Bâzısını bilirse, hepsini bilir." demiş. İşte söz konusu âyetin inişine bu olay sebep olmuştur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur. **"De ki: Siz dininizi Allâh'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini bilir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir!"**¹⁸

"Bunlar insanlardan utanıp yaptıklarını gizler de, Allah'tan utanıp gizlemezler! Oysa onlar, O'nun râzı olmadığı sözü gece gizlice kurarlarken, Allah onlarla beraber idi. Allah, onların yapmakta olduklarını kuşatandır."¹⁹

"(Münâfıklar) Allâh'ın onların sırlarını ve gizli konuşmalarını bilip durduğunu ve yine Allâh'ın gaybla ilgili her şeyi bildiğini hâlâ anlamadılar mı?"²⁰

"Veya onların gizlediklerini veya fısıldaşmalarını Bizim işitmediğimizi mi sanıyorlar? Hayır, işitiyoruz, ayrıca yanlarındaki elçilerimiz de yazıyorlar."²¹

"Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a egemen olan O'dur. O, Yere gireni ve ondan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir. Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir. Allah sizin yapmakta olduklarınızı görür."²²

18. Hucurât, 49/16.

19. Nisâ, 4/108.

20. Tevbe, 9/78.

21. Zuhruf, 43/80.

22. Hadîd, 57/4.

“Dikkat edin! Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh’ındır. O, sizin ne hâlde olduğunuzu bilir. Huzûruna döndürülecekleri günde bütün yaptıklarını kendilerine haber verecektir. Allah, her şeyi bilir!”²³

“Biz, onların seni dinlerken, hangi amaçla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de, o zâlimlerin, “Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!” dediklerini biliyoruz.”²⁴

“Onların kalpleri hep oyunda eğlencededir. O zâlimler aralarında gizlice şöyle fısıldadılar: “Bu (Muhammed) ancak sizin gibi bir insan! Öyleyse göz göre göre gidip sihre mi uyacaksınız?” Peygamber dedi ki: “Benim Rabbim, gökte ve yerde konuşulan her sözü bilir. Çünkü O, her şeyi işitendir, bilendir.”²⁵

“Yine onlar: ‘Ey Allâh’ım! Eğer bu kitap senin katından gelen bir gerçek ise, üzerimize gökten taş yağdır ya da bize can yakıcı bir azap getir!’ demişlerdi. Ancak Allah, sen içlerinde iken, onlara azap edecek değildi. Yine Allah, mağfiret istedikleri sürece de, onlara azap edecek değildir.”²⁶

Aslında gizli konuşmak çoğu defa danışma için olur. Danışma iki kişi arasında olabilirse de, görüş ayrılığı olduğu takdirde, bir tarafın çoğunlukla tercih edilebilmesi için müzâkerenin üç, beş, yedi, dokuz gibi tek sayı ile yapılmasının daha uygun olacağına işaret sayılabilir.

Hiz. Ömer’in vefâtı sırasında danışma meclisini altı kişi yapması, aşere-i mübeşşere (cennetle müjdelenenler)den olan o altı zâtın belirlenmiş olmasından dolayıdır. Nitekim Hiz. Ömer onlara, “Rasûlullah ﷺ sizden râzı olarak vefât etti.” demiştir. Bununla birlikte oğlu Abdullâh’ın, hâlife adayı olmamak şartıyla, hilâfet seçiminde onun da oylamaya katılmasını şart koşarak yine sayıyı yediye çıkararak tek sayıya riâyet etmiştir.²⁷

İSTİŞÂRE

Hiz. Peygamber döneminde dînî nitelikli problemlerin çözümü için iki kaynak vardı. Vahiy ve sünnet. Kimi zaman tecrübeye dayanan konularda, Allah Elçisi’nin işi bilenlere danışarak daha önceki uygulamayı değiştirdiği

23. Nûr, 24/64.

24. İsrâ, 17/47.

25. Enbiyâ, 21/3-4.

26. Enfâl, 8/32-33.

27. Elmalılı, Tefsîr, VII, 459.

de olurdu. Ancak toplumla ilgili problemlerin çözümünde “celb-i menâfi’ ve def’i mefâsid” ilkesinin esas alındığında, illet, sebep ve hikmet gibi ortak niteliklerin gözetildiğinde de şüphe yoktur. Aşağıda bu değişim süreciyle ilgili uygulama örnekleri vereceğiz.

Kur'an'da Yemen kraliçesi Belkıs'ın, Hz. Süleyman'ın tehdit içeren mektubu üzerine izlenecek yol için komutanlarıyla istişâresinden söz edildiği gibi,²⁸ Mısır kralının da, çıkabilecek ekonomik krize karşı alınabilecek önlemler konusunda Hz. Yusuf'la istişâre ettiği ve onu Mısır hazinelerinin başına getirdiği bildirilir.²⁹

Mekke döneminde inen: **“Onların işleri, aralarında danışma ile dir.”**³⁰ âyetiyle mü'minlerin bundan böyle, savaş ve benzeri önemli konularda istişâre ederek karar vermeleri istendi. Kimi fakihler bu âyete dayanarak “iktizanın delâleti” yoluyla İslâm toplumunun bir “şûrâ heyeti” ni seçip işbaşına getirmesi gerektiğini söylemişlerdir.

Hicretin 2. yılında, Bedir savaşında suya uzak bir yere konaklamak istenince sahâbeden Habbab bin Münzir şöyle dedi: “Ey Allâh'ın Elçisi, bu kendi görüşünüz mü, yoksa vahye dayalı bir hüküm mü?” Hz. Peygamber kendi görüşü olduğunu söyleyince, Habbab “Öyleyse su yakınına konaklamamızı uygun bulurum” dedi ve öyle yaptılar.³¹ Burada Hz. Peygamber, istişâre sonunda çevre şartlarını iyi bilen bir sahâbenin önerisini dikkate alarak, kendi tasarladığı konaklama yerinden vazgeçerek, su yakınına konaklamıştır. Ancak yeni yere intikal etmeden yağmurun yağması, Cenâb-ı Hakk'ın mü'minlere yardım edeceğinin bir belirtisi olmalıdır.

Hicret'in 3. yılında (M 625) Uhud savaşından sonra inen şu âyette ise, Allah Elçisi'nin, ashâb-ı kirâmla istişâre etmesi istenmiştir: **“O vakit, Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz onlar çevrenden dağılıp giderlerdi. Şu hâlde onları affet, bağışlanmaları için duâ et. İş konusunda onlarla istişâre et. Kararını verdiğin zaman da, Allâh'a güvenip dayan, Çünkü Allah kendisine güvenip dayananları sever.”**³²

28. Bk. Neml, 27/23-44.

29. Bk. Yûsuf, 12/43, 46-55.

30. Şûrâ, 42/38.

31. Serahsî, Usûl, Kahire, 1372, II, 91.

32. Âl-i İmrân, 3/159.

Uhud savaşı öncesinde Hz. Muhammed, ashâbıyla istişâre etmiş, kendi kanaati Medîne içinde kalarak savunma harbi yapma yolunda iken, özellikle çoğunluk gençlerin isteği doğrultusunda, şehir dışında meydan savaşı yapılması karara bağlanmıştı. Savaşta kimi olumsuzlukların meydana gelmesi ve yetmiş kadar şehit verilmesi, Hz. Peygamber'in ilk teklifini haklı kılmışsa da, toplumda sosyal gelişmenin tartışarak sağlanması gerektiğini bilen Hz. Muhammed, bu konuda yumuşak davranmış ve çoğunluğun görüşüne itibar etmiştir.

Hendek Gazvesi bir ay kadar uzayınca Allâh'ın elçisi, sahâbenin korkusunu gidermek için, Gatafan Kabîlesi'nin liderleri Uyeyne b. Hısn ve Hâris b. Avf'la gizlice görüşerek Kureyş'e destek olmamaları karşılığında Medîne hurma hâsılatının üçte birini vermeyi teklif etmişti. Ancak antlaşmayı imzalamadan önce kendileriyle istişâre ettiği Sa'd b. Muâz (ö. 5/626) ile Sa'd b. Ubâde (ö. 14/635), bunun vahye değil Allah Elçisi'nin düşmanın gücünü bölmek düşüncesine dayandığını öğrenince, Sa'd b. Muâz şöyle dedi: "Biz ve onlar Allâh'a ortak koşar ve putlara tapardık. O dönemde onlar bizim misafirimiz olmadıkça veya satın almadıkça bir tek hurmamıza bile göz dikemezdi. Şimdi İslâm'la şereflendiğimiz bu sırada mı onlara mallarımızı vereceğiz?" Bunun üzerine anlaşma yapmaktan vazgeçildi.³³ Burada Hz. Peygamber Sa'd'ı haklı bularak kendi görüşünde ısrar etmemiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْأَيْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ
الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبَرِّ وَالتَّقْوَى ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٩﴾
إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزُنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا
إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٠﴾

9- Ey îmân edenler! Aranızda gizlice konuştuğunuzda, günah işlemek, düşmanlık etmek ve Peygamber'e karşı gelmek için fısıldaşmayın! Ama iyilik ve Allah'tan sakınma konularında konuşup görüşün. Huzûrunda toplanacağınız Allâh'a karşı gelmekten sakının!

³³. Serahsî, Usûl, II, 91, 92; Buhârî, Keşf, III, 930.

10- O tür gizli konuşmalar ancak şeytandandır. O îmân edenleri bununla üzmek ister. Ama Allâh'ın izni olmadan şeytan mü'minlere hiçbir zarar veremez. Onun için mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar.

9-10. âyetlerde mü'minlere, düşmanlık ve Peygamber'e isyan konusunda kendi aralarında gizlice (necvâ) konuşmamaları, ancak iyilik ve takvâ konusunda gizli konuşabilecekleri, bunun dışındaki gizli görüşme ve konuşmaların, sırf mü'minleri üzmek için şeytanın dürtüsüyle yapıldığı, oysa Allâh'ın ilim, irade, kazâ ve kaderi olmadıkça bu gibi gizli görüşmelerin mü'minlere zarar veremeyeceği, bu yüzden mü'minlerin Allâh'a güvenip dayanmalarını gerektiği vurgulanmaktadır.

Münâfıklar Müslümanların aleyhinde Yahudilerle fiskos yaparlardı. Aşağıdaki âyette onların bu gizli konuşmalarından şöyle söz edilir: **“İkiyüzlülük edenleri görmedin mi? Kitap ehlinde inkâr eden kardeşlerine, ‘Eğer siz çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle birlikte çıkarız, sizin aleyhinize hiç kimseye itaat etmeyiz. Şayet sizinle savaşılırsa mutlaka size yardım ederiz.’ derler.”**³⁴

“Onların gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak bununla sadaka vermeyi veya iyilik yapmayı yahut insanların arasını bulmayı düşünen kimselerin fısıldaşmaları böyle değildir. Bunu Allâh'ın rızasını kazanmak için yapana büyük bir mükâfat vereceğiz.”³⁵

“İyilik ve takvâ husûsunda birbirinizle yardımlaşın. Günah işlemek ve düşmanlık etmek için yardımlaşmayın. Allah'tan sakının, çünkü Allah azâbı çok şiddetli olandır!”³⁶

“Allâh'ın izni olmaksızın hiçbir musîbet isabet etmez. Kim Allâh'a inanırsa, Allah onun kalbini doğru yola iletir. Allah her şeyi bilendir.”³⁷

Hadiste şöyle buyrulur: **“Mü'minler üç kişi olunca, ikisi üçüncüyü bırakıp aralarında gizlice konuşmasın! Çünkü bu durum onu üzer.”**³⁸

34. Haşr, 59/11.

35. Nisâ, 4/114.

36. Mâide, 5/2.

37. Tegâbün, 64/11.

38. Buhârî, İsti'zân, 47; Müslim, Selâm, 37-38.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا
 يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُزُوا فَانْشُزُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ^{٣٩}
 وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١١﴾

11- Ey îmân edenler! Size, “Meclislerde yer açın!” dendiği zaman yer açın ki Allah da size genişlik versin. Size, “Kalkın” dendiği zaman da kalkın ki Allah sizden îmân edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

11. âyette, mü'minlere meclislerde başkalarına yer açmaları, “kalkın” dendiği zaman kalkmaları emredilmektedir. Sahâbeler Hz. Peygamber'in çevresinde halka olur, geç gelenler yer bulamayıp ayakta kalırlardı. Allâh'ın elçisi bâzı büyük sahâbelere ve Bedir ehline ikrâm etmek istediği için bâzılarına kalkmalarını söyler, bu da onların zoruna giderdi.

Topluluk âdâbının öğretildiği bu âyette, mecliste yer açmak, sonradan gelene yer vermek, toplantı bitince kalkıp gitmek gibi güzel davranışlar ve bunu tamamlayan, ilim sahibi olmanın îmân edenlerin derecelerini yükseltmesi konularına işaret edilir.

Nitekim Bedir ehlinden Sâbit b. Kays'ın da aralarında bulunduğu bir grup meclise geldiğinde yer verilmemesi üzerine yukarıdaki âyetin indiği rivâyet edilir. Bu âyet, ilmin fazîleti ve âlimlerin üstünlüğü hakkındaki açık delillerdendir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Dereceleri yükselten ve Arş'ın sahibi olan Allah, kendi emrinden olan rûhu, kavuşma günü hakkında insanları uyarması için kullarından dilediğine indirir.”**³⁹

“Yine bunun gibi insanlardan, hayvanlardan ve davarlardan da türlü renklerde olanlar vardır. Kulları içinde ancak âlimler Allah'tan korkar. Şüphe yok ki Allah mutlak üstündür, çok bağışlayandır.”⁴⁰

İlgili hadislerde şöyle buyrulur: **“Bir kimse, bir mü'minin dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da kıyâmet gününde o mü'minin sıkıntılarından birini giderir. Bir kimse darda kalanlara kolaylık gösterirse, Allah da ona dünya ve âhirette kolaylık gösterir.”**⁴¹

39. Mü'min, 40/15.

40. Fâtır, 35/28.

41. Müslim, Zikr, 38.

“Sizden biriniz bir kimseyi oturduğu yerden kaldırıp sonra onun yerine kendisi otursun. Fakat açılacak halkayı genişletsin.”⁴²

“Kendileri izin vermedikçe, iki kişinin arasına oturmak bir kimseye helâl olmaz.”⁴³

Hiz. Peygamber namaz kılariken bâzı kimselere ön safta yer verilmesini tavsiye eder ve “İmamlık yapacak durumda olanlarınız benim hemen arkama dursun. Diğerleri onların arkasında sıralansın.” buyururdu.⁴⁴

Abdullah bin Mes'ud'dan, Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ kıyâmet günü âlimleri toplayıp da buyuracak ki: ‘Ben size sırf hayır istediğim cihetle hikmetimi kalplerinize koydum. Haydi cennete girin. Çünkü sizden ortaya çıkacak kusurlara karşı sizi affettim.’”⁴⁵

Ebu'd-Derdâ ؓ Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Âlimin âbid karşısındaki üstünlüğü, ayın dolunay gecesi diğer yıldızlar karşısındaki üstünlüğü gibidir.”⁴⁶

Ebü Ümâme ؓ de hadis olarak şunu rivâyet etmiştir: “Âlimin âbide olan üstünlüğü benim, (derece itibâriyle) sizin en aşağıda olanınıza karşı üstünlüğüm gibidir. Şüphesiz ki Allah Teâlâ ve melekleri, gökler ve yerde bulunanlar hatta yuvasındaki karınca ve hatta balıklar, insanlara hayır öğreten kimseye salavat getirirler.”⁴⁷

Hasan el Basrî'den hadis: “Her kim İslâm'ı ihya etmek (yaşatmak) için ilim talep ederken, kendisine ölüm gelirse, onunla peygamberler arasında tek bir derece vardır.”⁴⁸ Şu hadisler de bu konuda önemlidir.

Ümmühâni ؓ'den hadis: “Peygamber ﷺ buyurmuştur ki: “İlim benim ve benden önceki peygamberlerin mîrasıdır.”⁴⁹

İbn Adiy, Hiz. Ali'den şöyle dediğini nakletmiştir: “Âlimler yerin ışıkları peygamberlerin hâlifeleri, benim ve peygamberlerin vârisleridir.”⁵⁰

42. Buhârî, Cum'a, 20, İsti'zân, 31; Müslim, Selâm, 28-29.

43. Ebü Dâvûd, Edeb, 21; Tirmizî, Edeb, 11.

44. Müslim, Salât, 123; Ebü Dâvûd. Salât, 95; Neâî, Salât, 54.

45. Ebü Hanîfe, Müsned, s. 26, 27.

46. Ebü Dâvûd, İlim, 1; İbn Mâce, Mukaddime, 17; Ahmed bin Hanbel, V, 196.

47. Tirmizî, İlim, 19.

48. Dârimî, Mukaddime, 32.

49. Hindî, Kenzü'l-Ummâl, X, 28667.

50. Hindî, X, 28667; Keşfü'l-Hafâ, II, 84 (1751)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَةً ۚ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَأَطْهَرُ ۚ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَيْكُمْ صَدَقَاتٍ ۖ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

12- Ey îmân edenler! Peygamberle gizli bir şey konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz. Bu sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Bunu yapamazsanız bilin ki, Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.

13- Gizli bir şey konuşmanızdan önce sadakalar vermekten korktunuz mu? Bunu yapmadığınıza ve Allah da sizi affettiğine göre artık namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allâh'a ve Peygamberine itaat edin! Allah yaptıklarınızdan haberdardır.

12-13. âyetlerde özel bir iş için Hz. Peygamberle görüşmek isteyen kimselere, görüşmeden önce bir sadaka vermeleri emredilmekte, bunun daha iyi ve temiz olduğu, sadaka vermeyenleri de Allâh'ın affedeceği belirtilmektedir. Ancak sadaka veremeyecek durumda olanlar bundan muâftır.

Abdullah bin Abbas'tan rivâyete göre, Müslümanlar Hz. Peygambere gerekli gereksiz sorular sorar, herkesin içinde onunla gizli konuşurlardı. Bu durum Allâh'ın Elçisi'ni rahatsız etmeye başlamıştı. Yüce Allah bu tür gizli konuşmaları azaltıp, Hz. Peygamberi de rahatlatmak için, özel sorudan önce sadaka vermeyi farz kıldı. Bunun üzerine Müslümanlardan birçoğu sadaka vermekten çekinip özel soru sormaktan vazgeçti. Sonra Allah bu hükmü kaldıran 13. âyeti indirdi. Âyetin sonunda namaz kılmak, zekât vermek, Allâh'a ve Elçisi'ne itaat etmek emri vurgulandı.⁵¹

Müfessirler bu âyetteki sadakayı, Hz. Peygamber'le baş başa kalma şerefine eren kişinin, Allâh'a şükür için verdiği bir sadaka olarak yorumlamışlardır. Ancak âyet, normal bir ziyaretten değil, baş başa önemli ve gizli bir görüşmeden söz ediyor. Nitekim daha önce inen Nisâ 4/64'te günah işleyenler, Peygamber aracılığı ile Allâh'ın kendilerini bağışlamasını dilemeye

51. İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 328.

çağrılır. Muhammed, 47/19 ve Münâfikûn, 63/5'te de aynı durum söz konusudur. Öyle anlaşıyor ki, sahâbenin Hz. Peygamber'e, günahlarını îtiraf ederek duâ istemesi, önemli ölçüde artınca, bunu bir düzene sokmak gerekmiştir.⁵²

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bil ki, Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendi günahın için, hem de mü’min erkek ve mü’min kadınlar için mağfiret dile! Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de, duracağınız yeri de bilir!”**⁵³

“Onlara: ‘Gelin, Allâh’ın Peygamberi sizin için mağfiret dilesin!’ denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün. Sen onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de kendileri için birdir. Çünkü Allah, onları asla bağışlamayacaktır. Allah yoldan çıkan toplumu doğru yola iletmez.”⁵⁴

“Onların mallarından, kendilerini temizleyip arındıracak sadaka al. Ve onlar için duâ et. Çünkü senin duân onlar için bir huzurdur. Allah her şeyi işitendir, bilendir.”⁵⁵

52. Bk. M. Hamidullah, Aziz Kur'an, Mücadele, 58/12.

53. Muhammed, 47/19.

54. Münâfikûn, 63/5-6.

55. Tevbe, 9/103.

﴿ BÂB 3 ﴾

**YAHUDÎ TOPLUMUNU DOST EDİNENLER,
ONLARI ŞEYTANIN YANILTMASI, ALLAH VE
ELÇİLERİNİN ÜSTÜN GELECEĞİ İLKESİ, ALLAH VE
RASÛLÜ'NE DÜŞMAN OLANLARLA DOST OLMAMAK**

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ۖ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ ۚ وَيَخْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۖ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٦﴾ لَنْ تَغْنَى عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۖ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ ۖ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٨﴾ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ ۖ أُولَٰئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۖ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ ﴿٢٠﴾ كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي ۖ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢١﴾ لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۖ أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۖ أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۖ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

- 14- Allâh'ın kendilerine gazap ettiği bir toplumu dost edenleri görmedin mi? Onlar ne sizdendir, ne de onlardan. Bilerek yalan yere yemin ediyorlar!
- 15- Allah onlar için şiddetli bir azap hazırlamıştır. Gerçekten, onların yapmakta oldukları işler ne kötüdür!
- 16- Onlar yeminlerini kalkan yapıp Allâh'ın yoluna engel oldular. Bu yüzden onlar için küçük düşürücü bir azap vardır.
- 17- Onların ne malları ne de çocukları, kendilerini Allâh'a karşı koruyamaz. Onlar cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.
- 18- Allâh'ın onları topluca dirilteceği günde, dünyada size yemin ettikleri gibi O'na da yemin ederler ve bununla kendilerinin kendilerine fayda sağlayacak bir şey yaptıklarını sanırlar. İyi bilin ki onlar yalancılardan ta kendileridir!
- 19- Şeytan onları etkisi altına almış ve onlara Allâh'ı anmayı unutturmuştur. Onlar şeytanın taraftarlarıdır. İyi bilin ki şeytanın taraftarları en büyük ziyâna uğrayanlardır.
- 20- Allâh'a ve Rasûlüne karşı çıkanlar, en aşağı olanların arasındadırlar.
- 21- Allah: "Ben ve peygamberlerim mutlaka üstün geleceğiz." diye yazmıştır. Gerçekten de Allah çok güçlüdür, mutlak üstündür.
- 22- Allâh'a ve âhiret gününe îmân eden bir toplumun, Allâh'a ve Rasûlüne düşman olanlarla dostluk kurduğunu göremezsin; isterse onlar bunların babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları olsun! İşte onların kalplerine Allah, îmânı yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Sonra da onları içinde ebediyyen kalmak üzere, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirecektir. Allah, onlardan hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır! İşte bunlar, Allâh'ın safında olanlardır. İyi bilin ki, Allâh'ın safında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir!

14-16. âyetlere göre, münâfıklar Allâh'ın gazabına uğramış olan Yahudi topluluğunu dost edinmek ve onlarla işbirliği yapmak sûretiyle mü'minler topluluğundan ayrılmışlardır. Çünkü mü'minleri sevmeyen onlardan değildir.

Fakat onlar Yahudilerden de değildirler. Çünkü Yahudiler onları gönülden sevmezler, çıkar sağlamak için sever görünürler.

Medîne’de münâfıklar, Yahudilere yordaklık ediyor, Ensâr ve Muhâcîrlerin sırlarını onlara taşıyor ve bu arada, Hz. Muhammed’in arkasından da ileri geri konuşuyorlardı. Allâh’ın elçisi, “Niçin böyle yapıyorsunuz?” deyincede de, yemin ederek, “Böyle bir şey yapmadıklarını, îmân ettiklerini, peygambere saygılı ve mü’minlere dost olduklarını” söylüyorlardı. İşte, yukarıdaki âyetlerin ve Haşr, 58/18. âyetin bu olay üzerine indiği nakledilmiştir.⁵⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün Allah onları topluca diriltecek de, dünyada size yemin ettikleri gibi O’na da yemin edeceklerdir. Onlar kendilerinin bir esas üzerinde olduklarını sanıyorlar. İyî bilin ki onlar gerçekten yalancılardır.”**⁵⁷

“Ey îmân edenler! Allâh’ın gazap ettiği bir toplumu dost edinmeyin. Çünkü onlar kâfirler, kabirdekilerin tekrar diriltilmesinden nasıl ümit kesmişlerse, onlar da âhiretten öylece ümitlerini kesmişlerdir.”⁵⁸

“Görmedin mi münâfıklık edenleri, ehl-i kitaptan olan kâfir dostlarına, “Eğer siz yurdunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle birlikte çıkarız. Sizin aleyhinizde konuşanların sözünü asla dinlemeyiz. Eğer size karşı savaş açılırsa, mutlaka yardımınıza geliriz.” diyorlardı. Allah, onların yalancı olduklarına şâhitlik eder. Andolsun eğer onlar yurtlarından çıkarılsalar, asla onlarla birlikte çıkmazlar. Onlara karşı savaş açılrsa, yardım etmezler. Yardım etseler bile arkalarını dönüp kaçarlardı. Sonra kendilerine yardım da edilmez. Onların kalplerinde size karşı duydukları korku, Allâh’a karşı duydukları korkudan daha şiddetlidir. Bunun böyle olması, onların anlamayan bir topluluk olmalarından ötürüdür.”⁵⁹

“Onlar küfürle îmân arasında bocalayıp durdukları için, ne mü’minlere ne de kâfirlere bağlanabilirler! Allâh’ın saptırdığı kimse için sen bir çıkış yolu bulamazsın. Ey îmân edenler! Mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Allah katında, aleyhinize kullanılacak apaçık bir kanıt mı vermek istiyorsunuz? Şüphesiz, münâfıklar cehennemin en alt tabakasında olurlar. Onlar için bir yardımcı da bulamazsın.”⁶⁰

56. Elmalılı, age, VII, 471.

57. Mucâdele, 58/18.

58. Mümtetine, 60/13.

59. Haşr, 59/11-13.

60. Nisâ, 4/143-145.

“Onlara, ‘Allâh’ın indirmiş olduğuna ve Peygamber’e gelin!’ denilince, münâfıkların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir musîbet gelince, hemen sana gelip, ‘Biz, sâdece iyilik etmek ve arayış bulmak istemiştik!’ diye nasıl da Allâh’a yemin ediyorlar!”⁶¹

“İnkâr eden ve insanları Allah yolundan alıkoyanlar, elbette içinden çıkılmaz bir sapıklığa düşmüşlerdir.”⁶²

17-20. âyetlerde, münâfıkları ne mallarının ne de çocuklarının Allâh’ın azâbından kurtaramayacağı, sürekli olarak cehenneme girecekleri belirtildikten sonra, onların durumuna uygun bir kıyâmet sahnesi sunulmaktadır.

Onlar kendilerine inandırmak için dünyada yemin ettikleri gibi, kıyâmet günü de Allâh’a yemin ederek doğru bir şey yaptıklarını sanırlar. Ama bu onların bâtil zanlarından başka bir şey değildir. Gerçekte onlar hiçbir temele dayanmazlar. Şeytan onları kuşatıp, kendilerine Allâh’ı anmayı unutturmuştur. Bu yüzden onlar şeytanın safında yer alan kimselerdir. Bu safta yer alanlar ise mutlaka ziyâna uğrarlar. 20. âyette, Allâh’a ve Rasûlü’ne karşı gelen bu gibi kimselerin en aşağılık kimseler arasında bulunduğuna belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sabaha girerlerken onları da o korkunç ses yakalayiverdi! Onca varlıkları ve evleri kendilerine bir fayda sağlamadı.”⁶³**

“Şeytan içki ve kumar yoluyla, aranızda düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allâh’ı anmaktan ve namaz kılmaktan alıkoymak ister. O hâlde, (bütün bunlardan) vazgeçtiniz değil mi? Allâh’a itaat edin, Peygamber’e de itaat edin ve Allâh’a karşı gelmekten sakının! Eğer itaat etmezseniz, şunu bilin ki elçimizin görevi, sâdece apaçık tebliğden ibârettir.”⁶⁴

“Onlar, Allâh’a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allâh’ın korunup gözetilmesini emrettiği sıla-i rahmi (akraba ziyareti)ni keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte bunlar ziyâna uğrayanların ta kendileridir.”⁶⁵

61. Nisâ, 4/61-62.

62. Nisâ, 4/167.

63. Hicr, 15/83-84.

64. Mâide, 5/91-92.

65. Bakara, 2/27.

“Allâh’a ve Rasûlüne karşı gelenler, kendilerinden öncekilerin alçaltıldığı gibi alçaltılacaklardır. Biz apaçık âyetler indirmişizdir. Kâfirler için küçük düşürücü bir azap vardır.”⁶⁶

“İşte bu azap, onların Allâh’a ve Rasûlüne karşı gelmeleri yüzündendir. Kim Allâh’a ve Rasûlüne karşı gelirse, bilsin ki Allâh’ın azâbı pek şiddetlidir.”⁶⁷

21. âyete göre, Cenâb-ı Hak Levh-i mahfuz’da ve ezeli ilminde değişmemek üzere bâzı ilkeler belirlemiştir. Bu âyette zikredilen, “Allah ve elçisi mutlaka üstün gelecektir.” yazısı da bunlardandır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Doğrusu peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında Bizim geçmişte verdiğimiz şöyle bir söz vardır: ‘Onlara mutlaka yardım erişecektir. Ve hiç şüphesiz, üstün gelen mutlaka Bizim ordumuz olacaktır!’ Onun için sen, bir süreye kadar onlardan yüz çevir! Ve onları gözetle! Yakında (başlarına neler geleceğini) görecekler!”**⁶⁸

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ ۖ أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ ۖ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ۖ أُولَٰئِكَ حِزْبُ اللَّهِ ۚ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٢٢﴾

22- Allâh’a ve âhiret gününe îmân eden bir toplumun, Allâh’a ve Rasûlüne düşman olanlarla dostluk kurduğunu göremezsin; isterse onlar bunların babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları olsun! İşte onların kalplerine Allah, îmânı yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedî kalacaklardır. Allah, onlardan râzı olmuş, onlar da Allah’tan râzı olmuşlardır! İşte bunlar, Allâh’ın safında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecek olanlar sâdece Allâh’ın safında olanlardır!

66. Mucâdele, 58/5.

67. Enfâl, 8/13.

68. Sâffât, 37/171-175.

22. âyette, Allâh'a ve âhiret gününe îmân eden hiçbir topluluğun, Allâh'a ve Rasûlüne karşı çıkanlara, anası bababı, çocukları, kardeşleri ve ya aşireti de olsa, sevgi beslemelerinin söz konusu olamayacağı belirtiliyor. Buna göre İslâm inancında îman kardeşliği, kan hısımlığından daha önce-likli sayılmıştır. Nitekim Uhud savaşında, Ebû Ubeyde bin Cerrah babasını, Mus'ab bin Umeyr ise kardeşi Ubeyd bin Umeyr'i öldürdü. Bedir Savaşı'nda ise, Hz. Ömer, dayısı Âs bin Hışâm'ı öldürmüştür. Hz. Ali, Hamza ve Ebû Ubeyde de yine Bedir'de, amcaoğulları Utbe, Şeybe ve Velid bin Utbe'yi öldürmüşlerdi. Hz. Ebûbekir, Bedir'de müşriklerin safında bulunan oğlu Abdurrahmân'a karşı çıkmak istemişse de, Hz. Peygamber buna izin vermemiştir. Abdurrahman daha sonra İslâm'a girmiştir.⁶⁹

Mekke'de inen şu âyetlerde ana-babanın tevhid inancına aykırı olma-yan emirlerine itaat edilmesi istenir.

“Biz insana ana-babasını da tavsiye ettik. Anası onu nice sıkın-tılara katlanarak taşıdı. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce Bana, sonra da ana ve babana şükret diye (tavsi-ye ettik). Dönüş ancak Banadır. Eğer onlar seni, hakkında bilgin ol-mayan bir şeyi, Bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin ve Bana yönelenlerin yoluna uy! Sonunda dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size, yapmış olduk-larınızı haber veririm.”⁷⁰

“Biz insana, ana babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi, Bana ortak koş-man için zorlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.”⁷¹

Hadiste şöyle buyrulur: “Allâh'a isyanda kula itaat yoktur. İtaat ancak ma'rûf (iyi bilinen, meşrû olup örfleşmiş bulunan) şeylerdedir.”⁷²

Yukarıdaki Mücâdele sûresi, 58/22. âyet bunları tefsir etmektedir. Buna göre müşrik bile olsalar, Peygamber'e düşmanlık etmedikçe ebeveyne saygı gösterilir. Ama Peygamber'e düşmanlık edip İslâm'ı fiilen yıkmaya çalışan ana-babaya itaat edilmez. Çünkü böyle bir ebeveyne itaat, kişiyi İslâm dışı-na çıkarır. Zîra fiilen İslâm aleyhinde çalışmakta olan ana-baba, kendilerine

69. Kurtubî, Câmi', XVII, 199.

70. Lokmân, 31/14-15.

71. Ankebût, 29/8.

72. Buhârî, Âhad, 1; Müslim, İmâre, 39; Ebû Dâvud, Cihâd, 87; Nesâî, Bey'a, 34.

itaat eden çocuklarını da bu yola zorlarlar. Allâh'a ve Elçisi'ne karşı düşmanlık konusunda hiç kimseye itaat edilmez. Her zaman Allâh'ın ve Elçisi'nin tarafını tutmak, mü'minin görevidir. Böyle yapan mü'minler, nîmetlerin en yücesi olan Allâh'ın rızasına ve ebedî kurtuluşa ererler.⁷³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah'tan ilişiğini kesmiş olur. Ancak onlardan gelecek bir zarardan korkarsanız onlara dostluk gösterebilirsiniz. Ama yine de Allah sizi asıl kendisine karşı gelmekten sakındırmaktadır. Sonunda dönüş Allâh'adır.”**⁷⁴

“Hem içinizde Allâh'ın elçisi olduğunu bilin! Eğer o, birçok işte size uysaydı, sıkıntıya düşerdiniz. Fakat Allah size îmânı sevdirdi ve onu kalplerinize güzel gösterdi; inkârı, fıskı ve isyanı ise size çirkin gösterdi. İşte doğru yolda olanlar bunlardır. Bu, Allâh'ın bir lütfu ve nîmetidir. Allah hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır. Eğer mü'minlerden iki topluluk, birbirleriyle savaşarlarsa onların aralarını düzeltin! Bundan sonra biri ötekine saldırırsa, saldıran tarafla Allâh'ın buyruğuna dönünceye kadar savaşın! Eğer dönerse artık aralarını adâletle düzeltin ve dâima adâletli olun! Çünkü Allah adâlet yapanları sever.”⁷⁵

“Allah diyecek ki: Bugün, doğrulara doğruluklarının fayda ve receği gündür. Onlar için, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan râzı olmuş, onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş budur!”⁷⁶

“Muhâcirlerden ve Ensâr'dan İslâm'a ilk girenler ile güzellikle onların yolunu izleyenlerden Allah râzı olmuş, onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. Allah, onlar için altlarından ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur!”⁷⁷

“İman edip güzel ameller işleyenler ise yaratılanların en hayırlı olanıdır. Onların Rab'leri katındaki mükâfatı, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah onlardan hoşnut olmuş, onlar da O'ndan hoşnut olmuşlardır. Bütün bunlar Rabbinden korkan kimseler içindir.”⁷⁸

73. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, IX, 330, 331.

74. Âl-i İmrân, 3/28.

75. Hucurât, 49/7-9.

76. Mâide, 5/119.

77. Tevbe, 9/100.

78. Beyyine, 98/7-8.

سُورَةُ الْحَشْرِ

HAŞR SÛRESİ

Haşr sûresi Medîne döneminde 4. hicret yılında inmiştir. 24 âyettir. Müslümanlarla aralarında tarafsızlık antlaşması bulunan Benî Nadîr Yahudileri, Uhud savaşı-ndan sonra bu antlaşmayı bozarak müşriklerle anlaşmışlardı. Bunun üzerine Müslümanlar onları kuşattı. Onlar Medîne'den çıkıp gitmeyi kabûl etmişken, münâfıkların kışkırtmaları sonucunda yine rahat durmadılar. Daha sonra 21 gün süren bir kuşatmanın ardından, münâfıklardan da ümitlerini kesince, yanlarına bir miktar eşya alarak yurtlarını terk etmeyi kabûl ettiler. Kalan eşyalarını ve evlerini de kendi elleriyle tahrip ettiler. İşte 2-17. âyetlerde Nadiroğulları'nın Medîne'den bu sürgün olayı anlatıldığı için, sûre "Haşr (Sürgün)" adını almıştır. Sûrede Beni Nadir Yahudileri konu edildiği için, sûreye bu ad da verilmiştir. Nitekim sahâbeden Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: "İbn Abbâs'a Haşr Sûresi dedim. Bana Benî Nadîr Sûresi dememi söyledi."¹

1. Buhârî, Tefsir: 59/1.

Sûrede; Allâh'ı tesbih ve tenzih, Nadiroğulları sürgünü, fey' ganîmeti, mü'minlerin birbirine duâsı, münâfıkların iç yüzü, şeytanın yanıltması, cennet ve cehennem halkının karşılaştırılması, iyi amel yapma ve Allâh'ın sıfatları konuları yer alır.

Yahudilerin hicaza gelişi: Yahudilerin MÖ 587'de Buhtun-Nasr'ın Beyt-i Mukaddes'i yakıp yıktığı ve Yahudileri dağıttığı bir dönemde bâzı kabîlelerin Hicaz'a gelip Vâdi'l-Kura, Teyma ve Yesrib bölgelerine yerleştikleri ileri sürülmüşse de (Fütûhu'l-Buldan, Belâzurî), onların MS 70'te Rumların, Filistin'de Yahudileri katlettikleri ve MS 132'de bir kısmını Filistin'den sürdükleri târihi gerçeklere daha uygun görünmektedir. Bu dönemde Filistin'den kaçan birçok Yahudi kabîlesi, gelip Hicaz'a sığınmıştır. Çünkü, Güney Filistin, Arabistan'a yakındır. Böylece onlar Arabistan'a gelip, yeşillik bir bölgeye yerleşmişler, daha sonra da hîleyle ve bilhassa tefecilik olan mesleklerini icrâ ederek yavaş yavaş buraları ellerine geçirmişlerdir. Eyle, Makne, Tebuk, Teyma, Vâdi'l-Kura, Fedek ve Hayber hep onların eline geçmişti. Bu kabîleler Benî Kurayza, Benî Nadir, Benî Kaynukâ ve Benî Bahdal idi.

Medîne'ye yerleşen kabîleler içinde en meşhurları Benî Nadir ile Benî Kurayza'dır. Çünkü kahinlik ve dinî liderlik bu kabîlelerdeydi ve en soylu kabîleler olarak kabûl görülüyorlardı. Yahudiler Medîne'ye geldiklerinde, orada bulunan bâzı Arap kabîleleri üzerinde tahakküm kurarak, Medîne'nin hâkimi olmuşlardı. Bundan yaklaşık 3 asır sonra MS 450 ve 451 de büyük Yemen seli dolayısıyla (bu olay Sebe' Sûresi'nde zikredilmiştir)

Sebe kavimlerinden bâzı kabîleler Yemen'den kaçıp Arapların bölgesine göç etmek zorunda kalmışlardı. Bu kabîleler içinde Gassan'lılar Şam'a, Lahmi'ler Irak'a, Benî Huzaa Cidde ve Mekke arasında bir bölgeye, Evs ve Hazrec Medîne'ye gelerek yerleşmişlerdi. Ancak Medîne'ye Yahudiler hâkim olduğundan, başlangıçta Evs ve Hazrec'e toprak vermişler ve bu iki Arap kabîlesi de çöle yerleşmek zorunda kalmıştı. Sonunda Evs ve Hazrec'in ileri gelenlerinden bir şahıs, Şam'a yerleşmiş akraba kabîle olan Gassan'lılardan yardım istemiş ve Şam'dan büyük bir ordu gelerek Medîne'deki Yahudi gücünü kırmıştır. Bunun üzerine de Evs ve Hazrec kabîleleri Medîne'de tamamen hâkimiyeti ele geçirmişler, iki büyük Yahudi kabîlesi Benî Nadir ve Benî Kurayza, şehri terk etmiş ve üçüncü kabîle Benî Kaynukâ da bu iki Yahudi kabîlesiyle iyi geçinemediğinden şehir içinde kalmıştır. Ancak şehir içinde kalabilmek için Benî Kaynukâ, Hazrec Kabîlesi'nin; buna karşı şehrin çevresinde kalabilmek için Benî Nadir ile Benî Kurayza da Evs Kabîlesi'nin himâyesi altına girmişlerdir.

Arap kabîlelerinin karşısında ekonomik bakımdan Yahudiler daha güçlüydüler. Çünkü onlar, Filistin ve Şam gibi gelişmiş bölgelerden geldiklerinden, Araplar'ın bilmediği birçok mesleklere sahiptiler. Ayrıca onların Arabistan dışındaki dünya ile de ilişkileri bulunduğundan, Medîne'den ve Arabistan'ın kuzey bölgesinden buğday ithal edip hurma ihracaatı yapıyorlardı. Tavukçuluk ve balıkçılık ellerinde olduğu gibi, kumaş da dokuyorlardı. Yer yer meyhaneler açmışlardı ve Şam'dan şarap getirip buralarda satıyorlardı. Benî Kaynukâ, genelde

meslekleri olan kuyumculuk, demircilik ve mâdenî eşya îmalatı ile uğraşıyorlardı. Bununla pek yüksek kârlar elde ediyorlarsa da asıl gelir kaynakları tefecilikti. Öyle ki tüm Arabistan'da muazzam bir tefecilik şebekesi kurmuşlardı ve böylelikle Arapları tuzaklarına düşürüyorlardı. Özellikle kendilerinden borç alarak, şan ve şöhretlerini artırma hastalığına yakalanan Arap kabîle reisleri Yahudilerin tuzağına düşmüştü. Bunlar yüksek fâizlerle Yahudilerden borç alıyorlar ve Yahudiler de buna kat kat fâizi ekleyerek onları kendilerine bağımlı kılıyorlardı. İşte bu yüzden Araplar, ekonomik bakımdan müthiş bir mâlî kriz yaşıyor ve dolayısıyla Yahudilere büyük kin ve nefret besliyorlardı.

Benî Kaynukâ Yahudileri Bedir Savaşı'ndan sonra, çarşıya gelen Müslümanlara eziyet etmeye başlayacak kadar ileri gidiyorlardı. Hatta bir gün çarşıda Müslüman bir kadını hîleyle soyup alay edince, çıkan olayda bir Müslüman ile bir Yahudi'nin öldürülmesi üzerine Allâh'ın Rasûlü bizzat, Yahudilerin mahallesine gitti ve onları toplayarak öğüt vermek istedi. Fakat onlar, "Ey Muhammed, sen bizi o öldürdüğün savaş bilmeyen Kureyş mi sanıyorsun. Bizimle savaşılmaya yeltenirsen, cesâretin ne olduğunu görürsün!" şeklinde bir karşılık verdiler. Bu sözler oradaki antlaşmayı bozmak ve açıkça bir savaş ilanı demekti. En sonunda Hz. Peygamber ﷺ Hicrî 2. yılın Şevval (başka bir rivâyete göre Zi'l-Kade) ayında onların mahallesini 15 gün süreyle kuşattı ve sonunda teslim oldular. Müslümanlarla savaşan tüm Yahudi savaşçıları esir alındılar. Abdullah bin Übey'in onların affı için şiddetle ısrar etmesi üzerine,

H z. Peygamber ﷺ onun isteğini kabûl etmiş ve tüm mal, silah ve sanayi âletlerini bırakarak Medîne'yi terk etmeleri şartıyla Benî Kaynukâ'yı serbest bırakmıştı.²

H 3. yılın Şevval ayında Bedir'in intikamını almak amacıyla Kureyşliler Medîne'ye saldırmak için büyük bir hazırlık yaptılar ve Medîne'ye doğru yola koyuldular. Kureyş'in 3.000 askerine karşı H z. Peygamber'in ﷺ 1.000 asker çıkarabildiğini ve bunlardan 300 münâfıkın geri döndüğünü gören Yahudiler, Müslümanlara yardım etmeyerek antlaşmaya ilk defa açıktan karşı çıktılar. Oysa yapılan antlaşma gereğince Medîne'yi Müslümanlarla birlikte savunmak zorundaydılar. Üstelik Müslümanların Uhud Savaşı'nda büyük bir zarara uğradıklarını görünce Yahudilerin cesâretleri iyiden iyiye artmıştı. Öyle ki Benî Nadir, H z. Peygamber'e ﷺ, sûikast tertiplemiş, fakat hâin planları başarısız kalmıştı. Bu vaka şöyle olmuştur: Bi'ru Maûne gazvesinden sonra (Hicrî 4. yılın safer ayı) Amr bin Umeyye Demri, intikamını almak isterken yanlışlıkla H z. Peygamber ﷺ ile müttefik olan Benî Amir'den iki kişiyi öldürür. Amr, onları kendi düşmanları zannedip öldürdüğünden dolayı maktûllerin fidyelerini vermek Müslümanlara vâcip olmuştu. Benî Amir ile Benî Nadir'in de müttefik olması nedeniyle H z. Peygamber, yanına birkaç kişi alarak, fidyeye iştirâk etmelerini sağlamak amacıyla Benî Nadir'in mahallesine gider. H z. Peygamber oraya varınca, Yahudiler onu meşgul etmek için lafa tutarlar ve bu sırada H z. Peygamber'in ﷺ önünde oturduğu

2. İbn Sa'd, İbn Hişam ve Taberî.

duvarın damına çıkardıkları bir adamı büyük bir taş Hz. Peygamber'in ﷺ üzerine atması için görevlendirirler. Ancak o adam daha harekete geçmeden önce Allah, Peygamberini haberdar eder ve Hz. Peygamber ﷺ de hemen oradan ayrılarak Medîne'ye döner. Artık bundan sonra onlara hüsn-ü niyetle davranmanın bir anlamı kalmamıştı. Bu yüzden Hz. Peygamber ﷺ hemen bir ulti-matom göndererek, «Yapmak istediklerinizi öğrendim. Dolayısıyla 10 gün içinde Medîne'yi terk edin. Bundan sonra sizlerden orada kim ele geçerse öldürülecektir.» diye Yahudilere kararını bildirmiş-tir. Abdullah bin Ubey'in kendilerine, "İki bin kişiyle ben size yardım ederim. Benî Kurayza ve Benî Gatafan da yardıma gelecekler. Hiç taviz vermeyin ve yerinizi terk etmeyin." şeklinde bir haber göndermesi üzerine, Hz. Peygamber'e ﷺ, ne yaparsa yapsın Medîne'yi terk etmeyecekleri cevabını verdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber de Hicrî 4. yılın Rebi'ul-Evvel ayında onları kuşatma altına aldı ve birkaç günlük (bâzılarına göre 6 gün, bâzılarına göre 15 gün) muhasaradan sonra, silahları dışında de-velerine yükleyebildiklerini yanlarına almak şartıyla Medîne'yi terk etmeye râzı oldular. Böylece aralarında İslâm'ı seçip kalan iki kişi dışında, bu ikinci Yahudi ka-bîlesi de Medîne'yi terk etmiş ve Şam ve Hayber'e doğru gitmişlerdir.

İşte Haşr Sûresi'nde, bu olay hakkında müteâ-lalar yapılmıştır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ,
NADİROĞULLARI SÜRGÜNÜ, STRATEJİK AĞAÇ KESİMİ,
EVLERİN YIKILMASI, FEY' ARÂZÎ UYGULAMASI,
ÎSÂRIN ÖVÜLMESİ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
 ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ
 لِأَوَّلِ الْحَشْرِ ۚ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ
 مِنَ اللَّهِ فَأَتَتْهُمْ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ
 الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدَى الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ
 الْأَبْصَارِ ﴿٢﴾ وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَآءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا
 وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
 وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ
 تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِىَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾
 وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ
 وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾

مَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى
وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَى لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ
مِنْكُمْ وَمَا آتَيْكُمُ الرِّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَيْكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا
اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا
مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ
قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا
أَوْثُوا وَيُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ
نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ
رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا
غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ı tesbih etmektedir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.
- 2- Ehl-i kitaptan kâfir olanları ilk sürgünde yurtlarından çıkaran O'dur. Siz onların çıkacaklarına ihtimal vermemiştiniz; onlar da kalelerinin kendilerini Allâh'a karşı koruyacağını sanmışlardı. Ama Allâh'ın azâbı onlara hiç beklemedikleri bir yerden geliverdi ve kalplerine korku saldı! Öyle ki, onlar evlerini kendi elleriyle ve mü'minlerin elleriyle yıkıyorlardı. Öyleyse ey akıl sahipleri! İbret alınız.
- 3- Eğer Allah onlar hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, elbette onları dünyada (başka türlü) cezâlandırırdı. Âhirette onlar için cehennem azâbı vardır!
- 4- Çünkü onlar Allâh'a ve Peygamberine karşı gelmişlerdir. Kim Allâh'a karşı gelirse, bilsin ki Allâh'ın azâbı pek çetindir!

- 5- Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz veya onu kesmeyip kökleri üzerinde bırakmanız, hep Allâh'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir.**
- 6- Allâh'ın onların (mallarından) Peygamberine verdiği fey' ganîmetleri için siz ne at ne de deve koşturmuş değilsiniz. Fakat Allah peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Çünkü Allah her şeye kâdirdir.**
- 7- Allâh'ın (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği fey' ganîmetleri Allâh'a, Peygamberine, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara âittir. Böylece o mallar, sâdece zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın; size neyi yasakladıysa ondan da sakının. Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah azâbı çok şiddetli olandır.**
- 8- O mallarda, yurtlarından çıkarılıp mallarından yoksun bırakılmış, Allâh'ın lütuf ve rızasını arayarak Allâh'a ve Peygamberine yardım eden yoksul Muhâcirlerin de hakkı vardır. İşte onlar doğru olanlardır.**
- 9- Daha önceden Medîne'yi yurt edinmiş ve gönüllerine îmanını yerleştirmiş olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı, içlerinde hiçbir sıkıntı duymazlar. Kendileri büyük bir ihtiyaç içinde bulun-salar bile, onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.**
- 10- Bunların arkasından gelenler şöyle derler: "Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş îmanlı kardeşlerimizi bağışla! İman edenlere karşı kalplerimizde hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok merhametlisin!"**

1. âyette, göklerde ve yerde olan canlı cansız her şeyin Allâh'ı tesbih ettiği, onun yüceliğini hâl diliyle ifâde ettiği belirtilmektedir. Evrende sâdece melekler, insan varlığı ve cinler bilinç sahibi varlıklar olduğuna göre, bunların Allâh'ı anıp tesbihleri dille olabilirken, câmit varlıklar denilen taş, toprak, metal, dünya, gezegenler ve yıldızlar âleminin Allâh'ı tesbihi, yaratıcı karşısında tam itaat üzere varlığını sürdürmesi olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan,

“Hiçbir şey (nesne) yoktur ki, Allâh’ı hamd ederek tesbih etmiş olmasın, fakat siz onların tesbihini anlayamazsınız.”¹ âyeti, câmit varlıkların da hâl diliyle tesbih ettiklerini gösterir. Maddenin en küçük parçası olan atom zerreciklerine inildiği zaman, ortada bir çekirdek onun etrafında birden başlayıp uranyum atomunda sayısı 92’ye kadar çıkan elektronların, bu çekirdek etrafında her elektron kendi yörüngesinde hızla, birbirine çarpmadan, yörüngesini şaşırmadan ve yaratıldığından bu yana bir enerji kaybına da uğramadan dönmeleri yüce yaratıcıya itaatin ve tesbihin bir tezâhürü olmalıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar Rabbin meleklerine: ‘Ben, yeryüzünde bir hâlife yaratacağım.’ dedi. Onlar: ‘Biz seni överek tesbih ve takdis edip dururken, sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah da onlara: ‘Hiç şüphesiz, Ben sizin bilmediklerinizi bilirim.’ demişti.”**²

“O akıl sahipleri ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatarken Allâh’ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. ‘Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. O hâlde bizi ateş azâbından koru!’ (derler).”³

“Rabbinin katında bulunanlar, elbette büyüklük taslayıp O’na kulluk etmekten geri durmazlar. O’nu tesbih eder ve yalnız O’na secde ederler.”⁴

“Gök gürültüsü Allâh’ı hamd ile melekler ise korkarak tesbih ederler. Onlar Allah hakkında mücâdele edip dururken O, yıldırımları gönderip onlarla dilediğini çarpar. O’nun tuzağı (azâbı) pek şiddetlidir.”⁵

“Yedi gök ve yer ile bunların içindekiler Allâh’ı tesbih eder. Hiçbir şey yoktur ki O’nu överek tesbih etmiş olmasın! Ama siz onların tesbihini anlayamazsınız. Allah cezâ vermekte acele etmeyen, çok bağışlayandır.”⁶

“Dağları ve kuşları birlikte tesbih etsinler diye, Dâvud’un emrine verdik. Bütün bunları yapan Bizdik.”⁷

1. İsrâ, 17/44.

2. Bakara, 2/30.

3. Âl-i İmrân, 3/191.

4. A’râf, 7/206.

5. Ra’d, 13/13.

6. İsrâ, 17/44.

7. Enbiyâ, 21/79.

“Sen onların söylediklerine sabret ve güçlü kulumuz Dâvud’u hatırla! Çünkü o tesbih ve zikirle Bize yönelmişti. Biz, dağları onun emrine verdik. Akşam-sabah onunla birlikte tesbih ederlerdi.”⁸

“Sen meleklerin de Arş’ın çevresini kuşatarak, Rab’lerine hamd ile tesbih ettiklerini görürsün. Artık insanlar arasında adâletle hüküm verilir ve “Âlemlerin Rabbi olan Allâh’a hamd olsun!” denilir.”⁹

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh’ı tesbih etmektedir. Mülk O’nundur, hamd O’nadır. O her şeye kâdirdir.”¹⁰

2. âyette, Nadiroğulları Yahudilerini yurtlarından, o yüce kudret sahibi Allah Teâlâ’nın çıkardığı, hâlbuki onların böyle bir bozgunu hiç beklemedikleri, güçlerine ve kalelerine güvendikleri belirtilir.

Hiz. Peygamber sulh görüşmeleri için Benî Nadîr yurduna gitmişti. Onlar kalenin üzerinden bir taş atarak onu öldürmek istediler. Bunun üzerine kaleleri kuşatıldı ve can kaybı olmadan teslim oldular. Allâh’ın elçisi, bölgeyi terk etmeleri şartıyla onları bağışladı. Onlar topraklarını terk ettiler, ama yenden toparlanarak Hayber’e yerleştiler. İşte iki yıl sonra, Hendek Savaşı’nı organize edenler de bunlardır.¹¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani Rabbin meleklerle: ‘Şüphe yok ki Ben sizinle beraberim, siz de mü’minleri destekleyin. Ben, kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Siz de onların boyunlarının üzerine vurun ve onlardan her birinin parmak uçlarına vurun!’ diye vahyedyordu. İşte bu azap, onların Allâh’a ve Rasûlüne karşı gelmeleri yüzündendir. Kim Allâh’a ve Rasûlüne karşı gelirse, bilsin ki Allâh’ın azâbı pek şiddetlidir.”¹²**

“Hem de kitap ehlinde onlara (düşmana) yardım edenleri, kalplerine korku salarak kalelerinden indirdi. Siz onlardan bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz.”¹³

Yukarıdaki 2. âyetin sonunda, “Ey akıl sahipleri, ibret alınız!” buyrulur. İbret; i’tibar görülen bir bilinene dikkat edip ondan bir bilinmeyi bilmektir. Bu terim İslâm hukûkündaki kıyasa işaret eder. Yani bilinen bir

8. Sâd, 38/17-18.

9. Zümer, 39/75.

10. Tegâbün, 64/1. Bk. Mü’min, 40/7; Şûrâ, 42/5; Haşr, 59/24; Saf, 61/1; Cum’a, 62/1.

11. Bk. Ahzâb, 33/10 vd.; M. Hamidullah, Aziz Kur’an, Çev. Haşr, 59/2.

12. Enfâl, 8/12-13.

13. Ahzâb, 33/26.

hükümden, aralarındaki benzerlik ve ortak nitelik (illet) tesbit edilerek bilinmeyi ortaya çıkarmaktır. Bu âyetle Müslümanlara ihânet edenin kendi durumunu, bu Yahudi sürgününe kıyas etmesi istenmiştir.

KIYAS

Ölçmek, kıyaslamak, karşılaştırmak, iki şey arasındaki ortak noktaları belirleyerek, benzerlikleri tespit etmek demektir. Bir fıkıh usûlü terimi olarak, kıyas; âyet veya hadîse (nass) dayanan bir meselenin hükmünü, içtihat yoluyla, aynı ortak illeti taşıyan ve âyet ve hadis metninde belirtilmemiş bulunan mesele için de sâbit kılmaktan ibârettir.

Kur'an'da, benzer olayların aynı sonucu verebileceği hatırlatılarak kıyas yoluna gidildiği görülür.¹⁴ Hz. Peygamber de kimi hadislerinde sosyal problemin bir yönünü belirtmekle yetinirdi; çünkü o anda sorulan soru bunu gerektirirdi. Daha sonra müctehitler, bu hükmü, kıyas yoluyla benzer meselelere uyguladılar. Örn. Hadiste, *“Hâkim, öfkeli iken iki kişi arasında hüküm vermesin.”*¹⁵ buyrulur. Mecelle'nin 1812. maddesinde buna kıyasla; *“üzüntü, keder, açlık ve şiddetli uyku hâlleri”* de eklenmiştir. Çünkü öfke hâlinin, hükmü olumsuz etkilemesi gibi, Mecelle'de sayılan bu hâller de olumsuz etkileyebilecek durumlardır. Yine Kur'an'da, bir erkeğin iki kız kardeşe birlikte evlenmesi yasaklanmıştır.¹⁶ Hz. Peygamber, *“Kadın, halası ve teyzesi ile bir nikâh altında toplanamaz. Aksi hâlde sıla-i rahim kesilir.”*¹⁷ buyurarak kapsamı genişletmiş ve *“sıla-i rahmin kesilme tehlikesini”* illet olarak zikretmiştir.

İslâm fakihleri genel olarak kıyası, dört ana delilden biri saymıştır. Yalnız Zâhirîler ve kimi Şîa kolları kıyası kabûl etmez.

Kur'an'da, anlaşmazlık olan konuların Allâh'a ve Elçisi'ne götürülmesi istenir.¹⁸ Bu durum, Kur'an ve sünnetin amaçlarının çok iyi bilinmesini gerektirir. Bu da hükümlerin illetlerini tespit edip kıyası uygulamakla gerçekleştirilebilir. Kimi âyetlerde açıkça illet yer alır. Kısasta hayat olduğunun bildirilmesi,¹⁹ evlâtlık uygulamasının, inananlara kolaylık olsun diye kaldırıldığının belirtilmesi buna örnek verilebilir.²⁰ Yine başkasının evine girerken, selâm

14. Bk. Sâd, 38/28, Şûrâ, 42/21; Muhammed, 47/10.

15. Buhârî, Ahkâm, 13.

16. Nisâ, 4/23.

17. Buhârî, Nikâh, 27.

18. Bk. Nisâ, 4/59.

19. Bakara, 2/179.

20. Ahzâb, 33/37.

verip izin isteme konusunda,²¹ Allâh'ın elçisi, “Bu izin alma, ancak göz için emredilmiştir.”²² buyurmuştur. Hz. Ebûbekir'in, mîrasta baba olmayınca, babanın babasının onun yerine geçeceğine hüküm vermesi, İbn Abbâs'ın ise, oğlun oğluna kıyas yaparak aynı sonuca varması kıyas metodu ile olmuştur.

Kıyasın Rükünleri

Dört tane olup şunlardır.

a) Asl: Hakkında kitap veya sünnette doğrudan hüküm bulunan ve kendisine kıyas yapılacak asıl meseledir. “Şarap içmek haramdır” hükmü gibi.

b) Fer': Bu, aralarındaki ortak illet nedeniyle, asla kıyas yapılarak hükmü belirlenmek istenen meseledir. Fer'in doğrudan dayandığı bir nass veya icmâ ile belirlenmiş bir dayanağı yoktur. “Arpadan üretilen bira yeni bir mesele olup, doğrudan dayanağı yoktur. Ona da haram hükmü verilebilir mi?”

c) Aslın hükmü: Asıl hakkında sâbit olan ve kıyas yoluyla fer'e de uygulanacak olan hükümdür. Örn. Asıl hüküm, şarap için “haram” hükmü olup, bira içkisine uygulanıp uygulanamayacağı hükme bağlanacaktır.

d) İlet: Hükmün bağlı olduğu ve kendisine binâ edildiği, akılla anlaşılabilen niteliktir. Örn. Şarabın yasaklanma illeti, “sarhoş etme (iskâr)” niteliğidir. Bu niteliği taşımayan, “üzüm suyu veya şırası ile diğer meyve suları” meşrû iken, şarap yasaklanmıştır. Birada da sarhoş etme niteliği bulunduğu için, haramlık hükmü onu da kapsamına alacaktır.

Hükmün, akılla kavranamayan niteliğine “sebeP” denir. Örn. Vaktin girmesi, namazın farz olması için bir sebeptir, illet değildir. Çünkü namazın niçin o vakitte kılınması gerektiğini akıl kavrayamaz.

Hikmet ise; şer'î bir hükmün meşrû kılınışında gözetilmiş olan kişi veya kamu yararadır. Hükümler hikmete değil, illete dayanır. Örn. Ramazanda hasta veya yolcuya oruç tutmama ruhsatı tanınmıştır. Bunun hikmeti, “güçlüğü kaldırmak”, illeti ise mücerred yolculuk ve hastalık hâlidir. Yani, yolculukta hiç güçlük olmasa veya hastalık, oruca engel teşkil etmese bile, bu ruhsat varlığını korur. Üstelik, bunları “güçlük hikmeti” ne bağlamak, bizi; “Ramazan'da her güçlkle karşılaşan, oruç tutmayabilir”, sonucuna götürür ki, bu dînin yüce gâyeleri ile bağdaşmaz.

21. Nûr, 24/28.

22. Buhârî, Diyât, 23, Libâs, 75.

Hanefilere göre, kıyas zannî bir delildir. Bu yüzden kıyas yoluyla, kesin bir delil sayılan âmm (genel) lâfız, tahsis edilemez. Ancak âmm, başka şer'î bir delille bir kez tahsis edilmişse, artık kıyas yoluyla da tahsisi mümkün hâle gelir. Örn. **“..Bunların dışında kalan (kadınlar) size helâl kılındı.”**²³ âyeti, Hz. Peygamber'in, **“Bir kadın, erkek veya kız kardeşinin kızı üzeri-ne nikâh edilemez.”**²⁴ hadîsi ile tahsis edilmiştir. Artık, bu âyetin kıyas yoluyla da, benzer bir konuda yeniden tahsisi mümkün olur.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ
عَذَابُ النَّارِ ﴿٣﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَإِنَّ
اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤﴾

3- Eğer Allah onlar hakkında sürgünü yazmamış olsaydı, el-bette onları dünyada (başka türlü) cezâlandırırdı. Âhirette onlar için cehennem azâbı vardır!

4- Çünkü onlar Allâh'a ve Peygamberine karşı gelmişlerdir. Kim Allâh'a karşı gelirse, bilsin ki Allâh'ın azâbı pek çetindir!

3-4. âyetlere göre bu sürgün olayı Allâh'a ve Rasûlü'ne karşı geldikleri için Nadiroğulları'na verilen ilâhî bir cezâdır. Eğer bu sürgün olayı olmasaydı, Allah onlara dünyada daha ağır bir cezâ vereceği gibi, âhirette de şiddetli azap verirdi. Çünkü Allah kendisine karşı çıkanları şiddetle cezâlandırır.

İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“İşte bu azap, onların Allâh'a ve Rasûlüne karşı gelmeleri yüzündendir. Kim Allâh'a ve Rasûlüne karşı gelirse, bilsin ki Allâh'ın azâbı pek şiddetlidir.”**²⁵

NADİROĞULLARI SÜRGÜNÜ

Yahudiler İslâm'ın ortaya çıktığı yıllarda Arap yarımadasının her tarafında görülmekteydiler. Ancak onların Medîne (Yesrib)'e yerleşmeleri tarihinin M 132'den sonra olduğu tahmin edilir. M 132'de Nadiroğulları, Kureyzaogulları ve Kaynukâogulları Yahudilerinin Yesrib'e (Medîne'ye)

23. Nisâ, 4/24.

24. Buhârî, Nikâh, 27; Müslim, Nikâh, 37, 39.

25. Enfâl, 8/13.

yerleştikleri görülür. M 450-451'de Sebe' sûresinde sözü edilen büyük sel felâketinden sonra Yesrib'te bulunan birçok kabîlenin şehri terk ettiği bilinir. Bu büyük sel felâketiyle boşalan şehre yerleşen Evs ve Hazrec gibi Arap kabîleleri, şehrin asıl hâkimi bulunan Nadiroğulları ve Kureyzaoğulları Yahudilerini şehrin dış bölgelerinde yerleşmek zorunda bırakmışlardır. Yahudilerin üçüncü büyük kabîlesi olan Kaynukâoğulları Hazrecliler'e sığınma gereği duydu. Bunun üzerine Nadiroğulları ve Kureyzaoğulları da Evs Kabîlesi'ne sığınarak Yesrib şehrinde yerleşmeye hak kazandılar.

Yahudilerin, Allah'tan gelen peygamberi ve O'nun kitabını daha önceden bildikleri de bir gerçektir. Fakat Hz. Peygamber ve Kur'an gelince tavırlarını değiştirdiler. Hz. Peygamber'in eşi Safiyye 'nın naklettiğine göre, Allâh'ın Rasûlü Medîne'ye hicret edince babası, amcası ile birlikte Hz. Peygamber'i ziyarete gider ve uzun süre sohbet ederler. Ziyaretten dönünce aralarında şu konuşma geçer: Amcası babasına sorar: *"Bu, gerçekten kitaplarımızda haber verilen peygamber midir? Babası: Evet, vallâhi o aynı peygamberdir. Peki, ona inanıyor musun? Evet. Şimdi ne yapmak istiyorsun? sorusuna, Safiyye'nin babası şu cevabı verir: Vallâhi, ben yaşadığım sürece ona muhâlefet edeceğim."*²⁶

Hz. Peygamber ve Müslümanların Medîne'ye hicreti sırasında Yahudiler şehrin yarısına hâkim durumdaydılar. Bu hâkimiyet gerek ilmî seviyedeki üstünlükleri (Bilim Evi - Beytu'l-Midras), gerekse Nadiroğullarının elinde bulunan hazineler (kenz) yoluyla her yönden görülen bir gerçeklikti. Ancak onlar kendi aralarında sürtüşme hâlinde idiler. Bu durum onları bâzı Arap kabîleleriyle ittifak yapmaya itmiştir. Bundan dolayı da Nadiroğulları Evs Kabîlesi'yle antlaşmalı idiler.

Hz. Peygamber tarafından yürürlüğe konulan Medîne-şehir-devleti anayasasında dokuz Yahudi Kabîlesi'nden söz edilir. Burada Yahudilerle karşılıklı haklar ele alınmış ve Medîne'yi birlikte savunma kararlaştırılmış; onlardan Hz. Peygamber izin vermeden askeri bir harekete girişmeyeceği ve Medîne'ye bir saldırı söz konusu olduğunda şehrin birlikte savunulacağı sözü alınmıştı.²⁷ Yine araştırmalara göre bu anayasa dünyanın ilk anayasasıdır. Elli iki maddeden oluşan mezkur anayasada 23-35 ve 46. maddeler Yahudilerle ilgili olup bu maddeler ayrıca kendi işlerinde alt bölümlere ayrılmıştır.²⁸

26. İbn Hişâm, Siyer, II, 165, 116. Bk. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, I. s. 595; İbn Sad, Tabakat, 1/1, s. 21.

27. Sâlih Tuğ, İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareketleri, İstanbul, 1969, s. 34 vd.

28. Bk. Muhammed Hamidullah, age, I, 211 vd.

Bedir savaşında Müslümanların üstün gelmesi bütün Yahudileri olduğu gibi Nadiroğullarını da kızdırmıştı. Bu savaş onların kinlerini açığa vurmalarını sağladı. Öncelikle Kaynukâoğulları, Müslümanlara karşı işledikleri hareketlerden dolayı şehir dışına sürüldüler.

Hicretin 3. yılında vukû bulan ve 70 sahâbenin ölümüyle sonuçlanan Bi'ru Maûne fâciasında Âmiroğulları'ndan yanlışlıkla öldürülen iki kişinin diyetine iştirâk etmeleri için, Hz. Peygamber, Nadiroğulları Yahudi Kabîlesi'ne gitmiş ve orada kendisine bir sûikast düzenlenmiş, yukarıdan atılan bir kaya parçası ile öldürülmek istenmişti.²⁹

Bu çirkin olaydan sonra, **“Ey îmân edenler Allâh'ın üzerinizdeki nîmetini hatırlayın. Hani bir kavim size el uzatmaya kalkışmıştı da, Allah onların ellerini üzerinizden çekmişti.”**³⁰ âyeti nâzil olmuştur.³¹

Sonuç olarak Hz. Peygamber Medîne'ye gelince, Yahudilerden Nadiroğulları ile tarafsızlık antlaşması yapmıştı. Müslümanlar, Bedir savaşında üstün gelince, Yahudiler, “Bu, Tevrat'ta zafer vaat edilen peygamberdir.” dediler. Fakat Uhud savaşında, Müslümanlar bozgun yaşayınca, görüş değiştirdiler ve tek yanlı olarak antlaşmayı bozdular. Başkanları Kâb bin Eşref, kırk atıyla Mekke'ye giderek Ebû Süfyan'la Müslümanların aleyhine ittifak yaptı. Bunu haber alan Allâh'ın elçisi, Muhammed bin Mesleme'yi görevlendirerek Kâb'ı öldürttü ve Nadiroğulları yurdunu kuşattı. Yurtlarına bizzat giderek sulh teşebbüsünde bulundu, ama onlar sûikast düzenlemeye kalkıştılar, ancak Nadirli bir kadının, Müslüman olan kardeşi aracılığı ile ulaştırdığı haber sonucunda, bu sûikast sonuçsuz kaldı. Can kaybı olmadan teslim oldular.

Hz. Peygamber bölgeyi terk etmeleri şartıyla onları bağışladı. Silah dışındaki eşyalarından, hayvanlarına yükleyebildikleri kadarını alarak Şam, Eriha, Ezreat, Hire ve birkaç aile de Hayber'e gittiler. Ancak Hayber'de yenden toparlanarak, iki yıl sonra Medîne'ye karşı Hendek savaşını organize edenler yine bunlar oldu.³²

29. Yahyâ b. Âdem, Kitabü'l-Harâc, Kahire, 1347 H. s. 39.

30. Mâide, 5/11.

31. M. Hamidullah, age, I, 626 vd.

32. Bk. Ahzâb, 33/10 vd.; Buhârî, Megâzî, 14, 32; Müslim, Siyer, 20, Cihâd, 20; M. Hamidullah, age, I, s. 628. Bk. Naci Yeğin, Şâmil İsl. Ansik. “Nadiroğulları” mad.

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِىَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥٥﴾

5- Herhangi bir hurma ağacını kesmeniz veya onu kesmeyip kökleri üzerinde bırakmanız, hep Allâh'ın izniyledir ve O'nun yoldan çıkanları rezil etmesi içindir.

5. âyete göre Hz. Peygamber, Nadiroğulları yurdunu kuşatınca, stratejik bakımdan, Buveyre denilen yerdeki hurma ağaçlarının kesilmesini ve yakılmasını istemişti.³³ “Lîne” denilen ve Medîne’de yetişen bu hurma ağacının ürünü kaliteli “acve” hurması olup, Hz. Peygamber’in sevdiği ve sabahları yedişer adet yenilmesini tavsiye ettiği hurmadır.³⁴ Nitekim Allâh’ın Rasûlü, Vedâ Haccı sırasında hasta olan Sa’d b. Ebî Vakkas’a, Sakif Kabilesi’nden bir tabip olan Hâris b. Kelede’nin kontrolünde, “yedi tane acve hurmasını çekirdekleriyle ezip yağ ve sütle karıştırılarak içirilmesini” tavsiye etmiştir.³⁵

Hz. Peygamber’in savaş bölgesindeki bu derece değerli hurma ağaçlarının yakılmasını ve kesilmesini emretmesi üzerine, sahâbeler bir kısmını kesmiş, bir kısmını kesmeye kıyamamıştı. Yukarıdaki âyet, bundan dolayı bir sorumluluklarının olup olmadığını Hz. Peygamber’e sormaları ve bâzı Yahudilerin, “Bizi yeryüzünde fesat çıkarmaktan men ediyorsun, ama siz, ağaçlarımızı kesiyorsunuz.” demeleri üzerine inmiştir.³⁶

Kısaca, düşmanın ormana saklanması önlenmesi, gücünün kırılması ve savaş sırasında yararlanma gibi sebeplerle, ağaç kesimi komutanın takdirine bırakılmıştır. Bu, bozgunculuk için değil, aksine yöredeki düşman fesadını önlemeye yönelik bir uygulamadır. Bir kısım fakihler bu âyete dayanarak savaş sırasında düşmanın ekonomik gücünü çökertmek için onların ağaçlarını kesmeyi ve yurtlarını yıkmayı câiz görmüşlerdir. Çoğunluğun kanaati budur. Çünkü Allâh’ın Rasûlü Nadiroğulları hurmalığının yakılmasına engel olmamıştır. Fakat bâzı fakihlere göre düşmanın ağacını kesmek ve evlerini yıkmak mekruhtur. Çünkü Hz. Ebûbekir Şam’a gönderdiği orduya meyveli ağaç kesmemelerini bildirmiştir.

Hz. Ömer şöyle demiştir: “Nadiroğulları’nın malları, Allah Teâlâ’nın, Rasûlü’ne fey’ olarak verdiği, elde edilmesi konusunda Müslümanların

33. Bk. Buhârî, Tefsîr, 59/2.

34. Azimâbâdî, Avnü'l-Ma'bûd, X, 255.

35. Rifat, Oral, Vedâ Haccı, Konya, 2006, s. 130, 131.

36. Buhârî, Hars, 6, Megâzî, 14, Tefsîr, 59/2; Müslim, Cihâd, 29; Tirmizî, Tefsîr, 59/2.

ne at ne de deve sürdüğü ganîmet malı idi ve Rasûlullâh'a mahsustu. Hz. Peygamber bu maldan ailesinin bir yıllık nafakasını ayırdı, kalanını silah ve hayvanlarla Allah yolunda hazırlanmak için harcadı.”³⁷

Dahhâk da demiştir ki, “Bu mallar Rasûlullâh'a tahsis edilmişti. Ancak o ikramda bulundu da Muhâcirler arasında paylaştırdı. Ensâr'a ondan bir şey vermedi. Yalnızca Ebû Dücâne Semmâk b. Hurşe, Sehl b. Hüneyf ve Hâris b. Summe adlı üç zâta verdi. Çünkü onların buna ihtiyaçları vardı.” Sa'd b. Muâz'a da İbn Ebi'l-Hakîk'in bir kılıcını vermişti ki, aralarında o kılıcın şöhreti vardı.”³⁸

وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾
وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۚ كُنْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ ۚ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٧﴾

6- Allâh'ın onların (mallarından) Peygamberine verdiği fey' ganîmetleri için siz ne at ne de deve koşturmuş değilsiniz. Fakat Allah peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Çünkü Allah her şeye kâdirdir.

7- Allâh'ın (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği fey' ganîmeti Allâh'a, Peygamberine, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara âittir. Böylece o mallar, sâdece zenginler arasında dönüp dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın; size neyi yasakladıysa ondan da sakının. Allâh'a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah azâbı çok şiddetli olandır.

6-7. âyetlerde düşmanın üstüne at ve deve koşturmadan yani savaşa girmeden, yorulmadan, Allâh'ın düşmanın kalbine korku salarak

37. Buhârî, Cihâd, 80; Müslim, Cihâd, 48; Nesâî, Fey, 8; Ahmed bin Hanbel, I, 25, 48.

38. Elmalılı, age, VII, 488.

Peygamber'ine nasip ettiği ganîmetin (fey') Allâh'a, Rasûlüne, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolculara âit olduğu, o malın sâdece zenginler arasında dolaşan bir servet olmaması için böyle yapılması gerektiği bildirilmiştir. 7. âyetin sonunda, **“Peygamber size ne verdiyse onu alın; size neyi yasakladıysa ondan da sakının. Çünkü Allah, cezâsı çetin olanıdır.”** buyurularak, fey' konusunda Hz. Peygamber'in tasarruf hakkına vurgu yapılmıştır.

Buna göre barış yoluyla fethedilen yalnız Nadiroğulları'ndan alınanlar değil, diğer bütün fey' ganîmetleri, haraclar, cizyeler ve diğer vergiler için şu hak sahipleri belirlenmiştir: a) Allah, b) Peygamberi, c) Peygamber'in yakın akrabaları, d) Yetimler, d) Yoksullar, e) Yolcular. Böylece o malların sâdece zenginler arasında dolaşan bir servet olması önlenmiş olur. Ayrıca peygamberin bu ganîmetlerden verdiklerinin alınabilceği, yani tasarruf hakkının peygamberde olduğu ve Allâh'a karşı gelmekten sakınmak gerektiği vurgulanmıştır.

Hz. Ömer şöyle demiştir: *“Benî Nadir Yahudilerinden kalan mallar, Allâh'ın sâdece Rasûlü'ne verdiği mallardandı. Müslümanlar bu malları elde etmek için at ve deve koşturmamışlardı. Hz. Peygamber Benî Nadîr hurmalığından elde edilen hurmaları satar, böylece ailesinin yıllık geçimini sağlar, geri kalanını ise Allah yolunda yapılacak savaş malzemelerini temin etmek için harcardı.”*³⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yoksa Rabbinin rahmetini onlar mı taksim ediyorlar? Onların dünya hayatındaki geçimliklerini, aralarında Biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için, kimini kimine derecelerle üstün kıldık. Rabbinin rahmeti, onların biriktirdiği şeylerden daha hayırlıdır.”**⁴⁰

“De ki: ‘Allâh'a ve Peygamber'e itaat edin.’ Eğer yüz çevirirlerse, şüphe yok ki Allah inkâr edenleri sevmez!”⁴¹

Hz. Peygamber'in sünnetine uymanın gerekliliği ile ilgili sahâbe arasında geçen bir müzâkere kaynaklarda şöyle nakledilir: Abdullah bin Mes'ud şöyle demiştir: *“Güzel görünmek için döğme yapan ve yaptıran, gereksiz*

39. Buhârî, Megâzî, 14, Nafakât, 3, Ferâiz, 3; İ'tisâm, 5, Cihâd, 80, Tefsîr, 59/3; Müslim, Cihâd, 15.

40. Zuhurf, 43/32.

41. Âl-i İmrân, 3/32.

yere yüzünden kıl aldırın, güzellik için diş törpüleyen ve böylece Allâh'ın yarattığı şekli değiştirenleri Allah rahmetinden uzaklaştırsın!"⁴²

Bunu işiten Esedoğulları'ndan Kur'an okuyup anlayan Ümmü Yâkub adındaki bir kadın, Abdullah bin Mes'ûd'a gelerek şöyle dedi: "İşittim ki sen şöyle şöyle demişsin." dedi. O da, "Ben Hz. Peygamber'in lânet ettiği kimselere niye lânet etmeyeceğim? O Allâh'ın kitabında var." diye cevap verdi. Kadın, "Ben Mushaf'ın iki kapağı arasında ne varsa okudum, ama onu görmedim." dedi. İbn Mes'ud da dedi ki: "Eğer okuduysan Allah Teâlâ'nın, "Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının.." buyurduğunu görmedin mi?" Kadın, "evet" dedi. İbn Mes'ud da, "İşte Peygamber ﷺ bunlardan nehyetti." cevabını verdi." Kadın, Abdullâh'ın evine gidip eşinde bunlardan bulunup bulunmadığını araştırdı, fakat umduğunu bulamadı. Bunun üzerine İbn Mes'ud şöyle dedi: "Eğer, Rasûlullah'ın yasakladığı bir şey eşimde bulunsaydı, biz onunla bir arada olamazdık."⁴³

Başka bir hadiste şöyle buyrulur: "Sizden biriniz rahat koltuğuna yaslanıp da benim kendisine emrettiğim veya nehyettiğim bir şey geldiği zaman, 'Biz Kur'an'dan başka bir şey bilmeyiz, Allâh'ın kitabında ne bulursak ona uyarız,' derken işitmeyeyim."⁴⁴

Elmalılı merhumun bu âyetle ilgili değerlendirmesi şöyledir: Bu âyetteki emirler gösteriyor ki, fey'in hepsi Allah Teâlâ tarafından Rasûlü'ne havâle edilmiştir. Zenginlere mahsus bir devlet olmaması için, zikredildiği şekilde yoksullara da hisse verilerek onu taksim etmek dahi, وَمَا أَنَا بِمُفَوِّضٍ إِلَىٰ رَبِّكَ فَذُوقُوا فَحُذُّوهُ, âyeti uyarınca Hz. Peygamber'e bırakılmıştır. Ulû'l-emre (âmirlere) itaat da söz konusu âyetin getirdiği emirlerden olduğu için, buraya dâhil olması gerekir. Çünkü bu emir, her ne kadar fey' ganîmetleri hakkında inmiş ise de, müfessirlerin beyan ettikleri gibi anlamı, her emri içine almaktadır.

Hanefî fıkıh kitaplarından el-Hidâye isimli eserde şöyle açıklama yapılmıştır: Devlet başkanı bir beldeyi anveten yani zorla fethettiği zaman seçimli hakka sahiptir. Dilerse onu Rasûlullah'ın Hayber'de yaptığı gibi Müslümanlar arasında taksim eder ve taksim edilen arâzî için öşür koyar, çünkü ilk önce

42. Buhârî, Buyû, 25, 113, Tefsîr, 59/4, Talâk, 51, Libâs, 82, 87, 96; Müslim, Libâs, 119, 120; Ebû Dâvûd, Tereccül, 5; Tirmizî, Libâs, 25, Edeb, 33; Nesaî, Talâk, 13, Ziyet, 23, 24, 25, 70, 72; İbn Mâce, Nikâh, 52.

43. Buhârî, Tefsîr, 59/4; Müslim, Libâs, 120.

44. Ebû Dâvûd, Sünnet, 5; Tirmizî, İlim, 10; İbn Mâce, Mukaddime, 2.

Müslümanlar görevlendirilir. Dilerse Hz. Ömer'in Irak topraklarında yaptığı ve sahâbelerin de uygun bulduğu şekilde, halkını hür olarak arâzî ve mallarında bırakıp kendilerine cizye, yani baş vergisi ve arâzilerine haraç koyar ki cizye ve haraç da âyetle zikredilen fey' ganîmeti niteliğindedir.

Hanefîlere göre bu mallar, beşe taksim edilmeyerek hepsi, başta ülke nin korunması olmak üzere mürtezikanın maaşı, yani devlet tarafından görevlendirilen askerler, işçiler, hâkimler, ilmiyye sınıfı, câmi imamları ve müezzinlerin iâşesi ve diğer faydalı ve hayırlı işler gibi Müslümanların yararına harcanır. Bunlardan anlaşılır ki, yalnız ganîmetin dışında olan cizye ve haraç gibi fey' (mal)ın değil, **فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ** âyeti,⁴⁵ uyarınca beşe bölünmesi vâcip olan ganîmetin beşte birinin dışında kalanının dahi taksimi konusunda, **كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ** prensibi esas olmak üzere Rasûlullah'ın ve ona tâbi olarak Müslümanların devlet başkanının bir takdir hakkı vardır. Ancak devlet başkanının bu takdir hakkı keyfî olmayıp, Müslümanların ihtiyaçlarını ve devletin geleceğini takdir etme yolunda ciddi bir içtihat kaydı ile şartlı bulunduğunu fakihler beyan etmişlerdir.⁴⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bir peygamber için, emânete hıyânet etmesi olacak şey değildir! Her kim (devlet malına) hıyânet ederse, kıyâmet günü, aşırıldığını boynuna yüklenerek getirir. Sonra herkese kazandığının karşılığı tam olarak verilir, onlara hiçbir haksızlık da yapılmaz!”**⁴⁷

“Ey îmân edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman, iyice araştırın ve size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatini gözeterek, “Sen mü'min değilsin!” demeyin; çünkü Allah katında birçok ganîmet vardır. Önceleri siz de öyleydiniz; ama Allah size lütufta bulunmuştu. Bu yüzden iyice araştırın. Çünkü Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”⁴⁸

“Ey Peygamber! Biz sana şunları helâl kıldık: Mehirleri verdiğin eşlerini, Allâh'ın sana ganîmet olarak verdiği elinin altında bulunan câriyelerini, amcanın kızlarından, halanın kızlarından, dayının kızlarından ve teyzenin kızlarından seninle birlikte hicret etmiş olanları, bir de mü'min bir kadın kendini Peygamber'e

45. Enfâl, 8/41.

46. Elmalîh, Tefsîr, VII, 497, 498.

47. Âl-i İmrân, 3/161.

48. Nisâ, 4/94.

hibe ederse, Peygamber de kendisiyle evlenmek istediği takdirde onu, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık)."⁴⁹

"Seferden geri kalmış olanlar, siz ganîmetleri almak üzere sefere gittiğinizde, 'Bırakın, biz de sizinle birlikte gelelim!' diyecekler. Onlar, Allâh'ın sözünü değiştirmek istiyorlar. De ki: 'Siz, bizimle birlikte gelemesiniz, çünkü Allah önceden böyle buyurdu.' Onlar, 'Siz bizi kıskanıyorsunuz.' diyecekler. Hayır, onlar pek az anlayan kimselerdir."⁵⁰

"Yine onları (Hayber'den) elde edecekleri birçok ganîmetlerle de mükâfatlandırdı. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Allah size, elde edeceğiniz birçok ganîmet vaat etmiştir. Size bunu (Hudeybiye barışını) hemen verdi ve insanların ellerini sizden çekti ki bu, mü'minlere bir ibret olsun ve sizi dosdoğru yola iletsin. Henüz elde edemediğiniz başka ganîmetler de vardır ki, onlar Allâh'ın bilgi ve kudreti dâhilindedir. Allah, her şeye kâdirdir."⁵¹

FEY' VE GANÎMET

Savaşarak ele geçirilen düşman ülkesindeki taşınır ve taşınmaz malların bütünü "ganîmet" adını alır. Ganîmet hükümleri genel olarak Enfâl Sûresi 8/1 ve 41. âyetlerde düzenlenmiştir. Buna göre ganîmetin beşte biri; Allâh'a, Elçisi'ne, elçi ile hısımlığı bulunanlara, yetimlere, yoksullara ve yolculara âittir. Beşte dördü de savaşa katılan askerlere, atlı veya yaya olma durumuna göre paylaşılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sana savaş ganîmetlerini soruyorlar. De ki: "Ganîmetler, Allâh'ın ve peygamberininindir. Öyleyse Allâh'a karşı gelmekten sakının ve aranızdaki ilişkileri düzeltin; eğer mü'minler iseniz, Allâh'a ve Peygamber'ine itaat edin!"**⁵²

"Bilin ki ganîmet olarak aldığınız bir şeyin beşte biri Allâh'a, Rasûlüne ve ona yakınlığı olanlarla, yetimlere, düşkünlere ve yolda kalmışlara âittir. Eğer siz Allâh'a îmân etmiş ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun karşılaştığı o (Bedir) günü kulumuza

49. Ahzâb, 33/50.

50. Fetih, 48/15.

51. Fetih, 48/19-21.

52. Enfâl, 8/1.

indirdiklerimize îmân etmiş iseniz, bunu böyle bilin. Allah her şeye kâdirdir.”⁵³

Fey' ise, savaşız olarak ele geçirilen yerlerde, güçlüğe katlanmadan elde edilen ganîmet türüdür. Haşr, 59/6-10 arası âyetlerdeki düzenleme, fey' ganîmetlerine ilişkindir. 6. âyetle sözü edilen yer, Nadiroğulları yurdu olup, Medîne'ye iki mil kadar (bir saatlik) mesâfede idi. Oraya yaya olarak gidilmiş ve önemli bir çatışma olmadan düşman teslim alınarak, sürgün edilmiştir. Nadiroğulları ganîmetleri Hz. Peygamber'in tasarrufuna bırakılmış, o, bunları Muhâcirler arasında taksim etmiş, Ensâr'dan yalnız üç yoksula pay vermiştir. Burada, beşte bir paydan söz edilmediği için, taşınmazların (fey' ganîmetinin), Devlet başkanının tasarrufuna bırakıldığı anlaşılmaktadır.

Fedek Arâzîleri

Hz. Peygamber'in aile fertleri ve kızı Hz. Fâtıma için Fedek gelirlerinden tahsisat ayırdığı bilinmektedir. Fedek, Medîne'ye yaklaşık 150 km. uzaklıkta olup, Medîne ile Hayber arasında bir Yahudi köyüdür. Beni Sa'd Kabîlesi'nin, Hayber Yahudilerine yardım etmek için Fedek'te toplandıklarını haber alan Hz. Peygamber, 627 M yılında, Hz. Ali عليه السلام komutasındaki bir askeri birliği Fedek'e gönderdi. Fedek Yahudilerinin, Hayber, Teyma, Fedek, Vâdi'l-kurâ Yahudileriyle anlaşp, Beni Sa'd Kabîlesi'nin de yardımıyla Müslümanlara karşı savaşa hazırlandıkları ortaya çıktı. Hz. Ali عليه السلام komutasındaki birlik Beni Sa'd'ın karargâhına vardığında onların kaçtıklarını gördü ve ganîmetlerle geri döndü.

Hz. Peygamber Hayber'in fethinden sonra Ensâr'dan Muhayyesa b. Mes'ûd'u Fedek halkına İslâm'a davet için gönderdi. Fedeklilerin başkanı Yahudi Yûşâ b. Nûn topraklarının yarısı karşılığında Rasûlullah ﷺ ile anlaşma yapmak istediklerini söyledi, Rasûlullah bunu kabûl etti.

“Allâh'ın, onların mallarından, Peygamberine verdiği şeyler için siz, gerçekten de ne deve sürdünüz, ne at oynattınız ve fakat Allah, peygamberlerini, dilediği kimselere üstün kılar. Çünkü Allâh'ın her şeye gücü yeter.” âyeti uyarınca,⁵⁴ Fedek savaşız teslim olduğu için bu mülk Hz. Peygamber'in tasarrufundaydı. Çünkü Müslümanlar Fedek için ne bir savaş yapmış ne de ordu göndermişlerdi.

53. Enfâl, 8/41.

54. Haşr, 59/6.

Hız. Peygamber onun gelirlerini misafir, yolcular ve aile fertleri için tahsis etmişti. Hız. Ömer ؓ hilâfeti zamanında, Fedek'e bir heyet göndererek geri kalan %50 Fedek arâzilerine değer biçildi, bilirkişinin belirlediğı 50.000 dirhem ödenerek geri kalan arâziler de satın alındı ve Yahudiler Suriye bölgesine göç etti.

Hız. Peygamber'in ؓ'in vefâtından sonra hanımları, Rasûlullah'ın ؓ'in Hayber ve Fedek'teki hisselerinden mîraslarını istemek için Hız. Osman ؓ'i, Hız. Ebûbekir'e elçi olarak gönderdiler. Bunun üzerine kendisi de Hız. Peygamberin ؓ eşlerinden birisi olmasına rağmen Hız. Âişe onlara şöyle demiştir:

*"Allah'tan korkmuyor musunuz? Sizler, Rasûlullah'ın ؓ şu hadîsini işitmediniz mi? 'Biz Peygamberler mîras bırakmayız. Bizim bıraktıklarımız sadakadır. Bu mallar, Muhammed'in ailesinin ânî ihtiyaçları ve misafirler için sarf edilir. Ben öldükten sonra bu mallar, benden sonra iş başına geçen kimsenin tasarrufundadır.'"*⁵⁵

Rasûlullah'ın kızı Hız. Fatıma'nın da dönemin Halîfesi Hız. Ebûbekir'den hak istemesi üzerine, Ebûbekir'in, *"Ey Rasûlullah'ın kızı! Ben Rasûlullah'ın ؓ 'Bunlar, Allâh'ın hayattayken bana yedirdiğı bir lokmadır; ben öldükten sonra bunlar, Müslümanların ortak malıdır.' dediğini işittim."*⁵⁶ diye cevap vermişti.

Sonuç olarak Hız. Ömer ؓ, Fedek arâzisini Ehl-i Beyt'e tahsis etmemiş, ancak idâre ve intifa hakkını kendilerine vermiştir. Bu uygulama, devlet başkanının takdir yetkisi dâhilinde olan bir durum olduğu için, burada Hız. Ebûbekir ؓ'a bir muhâlefetten söz edilemez. Nitekim Hız. Ali ؓ hâlîfe olunca, Fedek'in statüsünü ilk üç hâlîfe döneminde olduğu gibi aynen devam ettirmiştir. Bu da ilk üç hâlîfenin bu konuda ne kadar isabetli hüküm verdiğine bir delildir.

Hız. Ömer, Benî Nadir ganîmetleri için şöyle demiştir: "Nadiroğulları'nın malları, Allâh'ın, Elçisi'ne fey' olarak verdiği ganîmetlerdendir. Çünkü bunun için Müslümanlar at ve deve koşturmamıştı. Bunlar özellikle, Hız. Peygamberin tasarrufuna verilmişti. Bunlardan, aile fertlerinin yıllık harcamalarını yapar, geri kalanla da, Allah yolunda savaş hazırlığı için silâh ve mühimmat alırdı."⁵⁷

55. Buhârî, Ferâiz, 3, İ'tisam, 5.

56. Buhârî, Megâzî, 14; Müslim, Cihâd, 49; Ebû Dâvûd, İmâre, 1.

57. Buhârî, Tefsîr, 59/3.

Hanefî ve Hanbelîlere göre İslâm devlet başkanının fethedilen topraklar üzerinde savaş konjonktürüne göre gâzilere dağıtma veya vakıf hâline getirme yetkisi vardır. Nitekim Hz. Ömer, hâlifeliği sırasında fethedilen Suriye, Irak ve Mısır toprakları üzerinde fey' hükümleri uygulamıştır. Burada toprağın kuru mülkiyeti (rakabe) devletin, ekip biçme hakkı ise eski sahiplerine âit olur. Onlara bu yararlanmaya karşı “haraç” vergisi, akıllı ve ergin olan her erkek için de baş vergisi olarak “cizye” öderler. Bu gelirler kamu harcamaları için önemli bir gelir kaynağıdır. Böyle bir toprağa sahip olan Müslümanın devlete ödeyeceği öşür de bir çeşit arâzî kirası niteliğindedir.

Irak toprakları fethedilince gâziler buranın kendilerine dağıtılacağını bekliyorlardı. Hz. Ömer dağıtmak istemeyince, uzun müzâkere ve istişâreler yapıldı. Hz. Zübeyr, Abdurrahman bin Avf ve Bilal ile aynı düşüncede olanlar bunların dağıtılmasını istiyor, Muâz ve Hz. Ali gibi sahâbeler Hz. Ömer'e destek veriyorlardı. Gerçekten bu topraklar dağıtılsa çok geniş arâziler, üzerinde yaşayanlarla birlikte belli gâzilerin eline geçecek, bunların güvenliği, çıkacak kamu harcamalarının karşılanması gibi sorunlar yanında, bir çeşit toprak ağalığı başlamış olacaktı. Diğer yandan yeni nesiller “tekel oluşan” toprak sistemi yüzünden ekip biçecek yer bulamayacaktı. Kurulan birlikteliği heyeti bu sûredeki fey' hükümlerini dikkate alarak Hz. Ömer'in görüşü yönünde karar verdi ve bu karar uygulandı.

Osmanlılardaki “mîrî arâzî” uygulamasının temelinde de, Hz. Ömer döneminin fey' uygulaması vardır.

Ebussuud Efendi'ye göre, Anadolu ve Rumeli toprakları üzerinde ilk ele geçirmenin arkasından yöneticilerce bir karar verilmediği için bu arâzîlerin tümü “mîrî arâzî” hükmündedir. Kuru mülkiyeti devletin tasarrufunda olunca da, devlet bu arâzîleri mîras konusunda “Ferâiz dışı” tutarak, çeşitli dönemlerde çıkardığı “Arâzî Kânunnâmeleri” ile konuya esneklik getirmiştir. Burada toprağı ekip biçenlerden alınan vergi, bir çeşit toprak kirası olarak nitelendirilmiştir. Çıkan üründen yüzde olarak alınması da verginin bu niteliğini değiştirmez. Kişilerin gerçek mülkü sayılmadığı için de, toprak veya ürün için ödenen vergi yeterli görülmüş, vergi ile zekât (öşür) bir arada uygulanmamıştır. Ancak, daha sonra gerek bu toprakların bedel karşılığı, tasarruf edenlerine tefvizi (bir bedel karşılığı satışı) ve gerekse yeni arâzî ihyaları sonunda, zekâta (öşre) tâbi “mülk-öşür arâzîleri” meydana gelmiştir. Günümüz Anadolu topraklarının, aksi ispat edilmedikçe, mülk arâzîsine

dönüşüğünü kabûl etmek gerekir. Bunun anlamı toprak sahiplerinin sulama yapılmadan elde edilen üründen %10, sulama yapılan yerin ürününden ise %5 oranında zekât yükümlüsü sayılmasıdır.

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ
فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ
الصَّادِقُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ تَبَوَّؤُ الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ
هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ
عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ۚ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٩﴾

8- O mallarda, yurtlarından çıkarılıp mallarından yoksun bırakılmış, Allâh'ın lütuf ve rızasını arayarak Allâh'a ve Peygamberine yardım eden yoksul Muhâcirlerin de hakkı vardır. İşte onlar doğru olanlardır.

9- Daha önceden Medîne'yi yurt edinmiş ve gönüllerine îmânı yerleştirmiş olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden dolayı, içlerinde hiçbir sıkıntı duymazlar. Kendileri büyük bir ihtiyaç içinde bulunsalar bile, onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

8-9. âyetlerde savaşız ele geçen ganîmetlerin şu üç sınıfa verilmesi bildiriliyor. Bunlar: a) Her şeyini Mekke'de bırakarak, sırf Allah için hicret eden yoksul Muhâcirler. b) Muhâcirleri destekleyen, hatta onları kendi nefislerine tercih eden Medîne'nin yerlisi mü'min Ensâr. c) Bu ilk Muhâcir ve Ensâr'dan sonra gelen mü'minler. Nitekim Hz. Ömer 9 ve 10. âyetlerdeki vav harfini atıf kabûl ederek bu nitelikteki ganîmetlerin fakir Muhâcirlerle sonra fakir Ensâr'a, sonra da bunların ardından gelenlere verileceğini söylemiştir.⁵⁸

58. Buhârî, Tefsîr, Sûre 59. Bk. M. Yusuf Mûsâ, Târihu'l-Fikhi'l-İslâmî, Terc. Ahmit Meylânî, Arslan Yayınları, İstanbul, 1983, s. 82-90.

ÎSÂR

Bir kimsenin kendi ihtiyâcı olduğu hâlde, mü'min kardeşini kendisine tercih ederek onun ihtiyâcını karşılaması hasletidir. Bunun sahâbe arasında çok örnekleri vardır. Medîne'nin yerlisi olan Ensâr, Muhâcirleri malına ortak etmiş, evini onlarla paylaşarak kardeşlik antlaşması yapmıştır. Nadiroğulları ganîmeti Hz. Peygamber'in tasarrufuna verilince, o, Ensâr'la istişâre etti. Bunu ya Ensâr ve Muhâcirler arasında dağıtacak, Muhâcirler, Ensâr'dan kardeşinin evinde bir süre daha kalacak, ya da yalnız Muhâcirlere dağıtacak, onlar Muhâcir kardeşlerinin yanından ayrılarak kendi ayaklarının üzerinde duracaklardı. Bu teklifi işiten Ensâr, ganîmetin hepsinin Muhâcirlere dağıtılmasını, fakat onların kendi yanlarında kalmaya da devam etmelerini istediler. Böylece Allah ve Elçisi'nin hoşnutluğunu kazandılar. Hz. Peygamber Ensâr'dan ihtiyâcı olan üç kişi dışında bütün ganîmet mallarını Muhâcirler arasında taksim etti. Müfessirlerin bir kısmı yukarıdaki âyetin iniş sebebi-nin bu olduğunu söylemişlerdir.⁵⁹

Âyetin inişi ile ilgili olarak başka olaylar da zikredilir: Ebû Hüreyre'den şöyle dediği nakledilmiştir: “Rasûlullah ﷺ'e bir adam geldi, “Ey Allâh'ın Rasûlü! Bana zarûret isabet etti, yani açlıktan dermansız kaldım, dedi. Hz. Peygamber yakınlarına haber gönderdi, ancak onların yanlarında da yiyecek bulunamadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Bu adamı bu gece misafir edecek kimse var mı? Ki Allah ona rahmet buyursun.” dedi. Ensâr'dan Ebû Talha, “Ben misafir edebilirim, dedi ve o kişiyi alıp evine götürdü. Sonra da eşine, “Rasûlullah'ın misafirine ikramda bulun!” dedi. Eşi, “Vallâhi benim yanımda kız çocuğumun yiyeceğinden başka bir şey yok.” dedi. Kocası da ona, “O hâlde kız çocuğu akşam yemeği istediği zaman onu uyut, kandili de söndür, Rasûlullah'ın misafiri için biz bu geceyi aç geçirelim.” dedi. Ve gerçekten öyle yaptılar. Sonra o misafir, Rasûlullah'ın yanına varınca ona, “Bu gece Allah falan ve falandan son derece hoşnut oldu.” dedi. Allah Teâlâ da onların hakkında bu âyeti indirdi.⁶⁰

Abdullah b. Ömer'den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah'ın sahâbelelerinden birine bir koyun eti hediye edilmişti. O da, “Kardeşim falan ve ailesi buna bizden daha fazla muhtaçtır.” dedi ve hediye-yi ona gönderdi. O da bir

59. Bk. Tevbe, 9/100, 117; Fahrur-Râzi, XXIX, 288.

60. Buhârî, 59/6, 44/2-4, Edâhî, 61; Enâkîbu'l-ensâr, 10, Et'ime, 1, Ahkâm, 38; Müslim, Eşribe, 172; Hac, 475; Lukata, 19, Kasâme, 6; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 67, Diyât, 8, Cihâd, 128; Nesaî, Kasâme, 3; İbn Mâce, Diyât, 28.

başkasına derken bu sûretle et tam yedi ev dolaştı ve sonunda yine önceki-
ne dönüp geldi. Bunun üzerine yukarıdaki, **“Kendileri büyük bir ihtiyaç
içinde bulunsalar bile, Muhâcirleri kendilerine tercih ederler.”**⁶¹ âye-
ti nâzil oldu.⁶² Bunlar, yalnız âyetin iniş sebebiyle ilgili rivâyetlerdir. Yoksa
Ensâr ve sahâbenin böyle nice tercih örnekleri vardır.⁶³

Cimrilik (şuhh): Hırs ile birlikte olan cimrilik olup, bunun alışkanlık hâ-
line getirilmesidir. Bu konuda orta yol tavsiye edilir. **“Elini boynuna bağ-
layıp cimrilik etme, büsbütün açıp da saçıp savurma, sonra pişman
olur, açıkta kalırsın.”**⁶⁴

Câbir b. Abdullah رضي الله عنه’den rivâyete göre, Hz. Peygamber şöyle buyur-
muştur: “Zulümden sakının çünkü zulüm, kıyâmet günü zâlîme zifîrî ka-
ranlık olacaktır. Cimrilikten sakının, çünkü cimrilik sizden öncekileri helâk
etmiştir. Onların haksız yere birbirlerinin kanlarını dökmeye ve haramla-
rı helâl saymaya sevk etmiştir.”⁶⁵

Başka bir hadiste şöyle buyrulur: “Zekâtını veren, misafire ikramda
bulunan ve bir felaket ânında yardımda bulunan cimrilikten uzak olur.”⁶⁶

Hz. Ali’den şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Malının zekâtını veren nef-
sinin cimriliğinden korunmuş olur.”⁶⁷

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ
سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ
رَؤُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

**10- Bunların arkasından gelenler şöyle derler: “Ey Rabbimiz!
Bizi ve bizden önce gelip geçmiş îmanlı kardeşlerimizi
bağışla! İman edenlere karşı kalplerimizde hiçbir kin bı-
rakma! Rabbimiz! Sen çok şefkatli, çok merhametlisin!”**

61. Haşr, 59/9.

62. Hâkim, Müstedrek, II, 484.

63. Elmalılı, Tefsîr, VII, 502, 503.

64. İsrâ, 17/29.

65. Müslim, Birr, 56; Suyûtî, age, VIII, 108.

66. Buhârî, Mezâlim, 8; Müslim, Birr, 56, 57; Tirmizî, Birr, 83; Dârimî, Siyer, 72.

67. Suyûtî, VIII, 110.

10. âyette sözü edilen “bunlardan sonra gelenler”, âlimlerin çoğunluğuna göre, tâbiûn nesli ve kıyâmete kadar onların izini takip eden mü'minlerdir. Bu duruma göre, “bunlardan sonra gelenler” ifâdesi, Muhâcirlerin ve ensârın vefatlarından sonra gelenler demektir.

İbn Cerîr et-Taberî, İkrime kanalıyla Mâlik b. Evs b. Hadsân'dan şöyle rivâyet etmiştir: “Mâlik demiştir ki; Hz. Ömer رضي الله عنه zekâtın verileceği sekiz sınıfı bildiren, **إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ** **‘Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere....’**⁶⁸ âyetini sonuna kadar okudu ve ‘İşte bu âyet, bunlar içindir.’ dedi. Sonra **وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ** **‘Bilin ki ganîmet aldığınız şeylerin beşte biri Allâh’a, Rasûlü’ne ve (Peygamberle) akrabaları, yetimlere, yoksullara ve yolculara âittir...’**⁶⁹ âyetini okudu ve sonra da, Haşr sûresi 59/7-10 arası fey’ ile ilgili âyetleri okudu, sonra ‘İşte bu onuncu âyet, bütün Müslümanları içine almıştır. Hiçbir kimse yoktur ki, onun ganîmette hakkı olmasın.’ dedi ve arkasından şunu ilâve etti: ‘Eğer ben yaşarsam, herhalde bir çoban, kırdaki hayvanlarının başında bulunduğu sırada, alını terlemeden payı kendisine ulaşacaktır.’⁷⁰ Hz. Ömer yukarıdaki 10. âyetin başındaki vav harfini atıf olarak kabul edip, fey’ ganîmetinin kapsamını kıyâmete kadar gelecek İslâm toplumunun ihtiyaçları için de harcanabileceği ilkesini ortaya koymuştur. Nitekim Osmanlı Devleti’nde Anadolu ve Rumeli toprakları için “mirî arâzî” uygulaması da bu esasa dayanır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Muhâcirlerden ve Ensâr’dan İslâm’a ilk girenler ile güzellikle onların yolunu izleyenlerden Allah râzı olmuş, onlar da Allah’tan râzı olmuşlardır. Allah, onlar için altlarından ırmaklar akan, içlerinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kurtuluş budur!”**⁷¹

68. Tevbe, 9/60.

69. Enfâl, 8/41.

70. Elmalılı, Tefsîr, VII, 506, 507.

71. Tevbe, 9/100.

﴿ BÂB 2 ﴾

MÜNÂFIKLARIN EHL-İ KİTAPTAN KÂFİRLERLE İŞBİRLİĞİ, ŞEYTANLA KARŞILAŞTIRILMALARI, İKİSİNİN DE SONU

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ
الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا
وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾ لَئِنْ أُخْرِجُوا
لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ
لَيُؤْلِنَنَّ الْأَذْبَارُ ثُمَّ لَا يَنْصُرُونَ ﴿١٢﴾ لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ
مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٣﴾ لَا يُقَاتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا
فِي قُرَى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ
جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾ كَمَثَلِ
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٥﴾
كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكَ
إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ فَكَانَ عَاقِبَتُهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ
خَالِدَيْنِ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاؤُ الظَّالِمِينَ ﴿١٧﴾

11- Görmedin mi münâfıklık edenleri, ehl-i kitaptan olan kâfir dostlarına, “Eğer siz yurduunuzdan çıkarılırsanız, mutlaka biz de sizinle birlikte çıkarız. Sizin aleyhinizde konuşanların sözünü asla dinlemeyiz. Eğer size karşı savaş

açılırsa, mutlaka yardımınıza geliriz.” diyorlardı. Allah şâhittir ki, elbette onlar yalan söylüyorlar.

12- Andolsun eğer onlar yurtlarından çıkarılacak olsalar, asla onlarla birlikte çıkmazlar. Onlara karşı savaş açılrsa, yardım etmezler. Yardım edecek olsalar bile arkalarını dönüp kaçarlar. Sonra kendilerine yardım da edilmez.

13- Onların kalplerinde size karşı duydukları korku, Allâh'a karşı duydukları korkudan daha şiddetlidir. Bunun böyle olması, onların anlamayan bir topluluk olmalarından ötürüdür.

14- Onlar etrafı surlarla çevrilmiş şehirlerde veya siperler arkasında olmaksızın sizinle toplu hâlde savaşırlar. Kendi aralarındaki çekişmeleri ise çok şiddetlidir. Sen onları birlik içinde sanırsın; oysa kalpleri dağınıktır. Bu böyledir, çünkü onlar aklını kullanmayan bir topluluktur.

15- Onların durumu, kendilerinden az bir zaman önce, yaptıklarının cezâsını tatmış olanların durumu gibidir. Onlar için ayrıca can yakıcı bir azap vardır.

16- Münâfıkların durumu tıpkı şeytanın durumu gibidir. Çünkü şeytan insana “İnkâr et!” der. O inkâr edince de, “Ben senden uzağım; çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım” der.

17- İkisinin de sonu, içinde sürekli olarak kalacakları ateştir. İşte bu, zâlimlerin cezâsıdır.

11-13. âyetlere göre, münâfıkların önderlerinden Abdullah bin Übeyy ve Abdullah bin Nebtel, Nadiroğulları'ndan Yahudi dostlarına haber gönderip kendilerine yardım edeceklerini ve bu konuda kimseye boyun eğmeyeceklerini, eğer onlar Medîne'den çıkarılırlarsa kendilerinin de onlarla birlikte çıkacaklarını söylemişlerdi. Allah Teâlâ onların niyetlerini ve ruh hâllerini bildiği için, yalan söylediklerini, gerçekte onların Yahudilere ne yardım edebileceklerini, ne de onlarla birlikte göç etmeyi göze alabileceklerini bildirmektedir. Çünkü onlar yardım etmeye kalkışsalar bile arkalarını dönüp kaçacak ruh hâli içindedirler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Eğer o kâfirler sizinle savaşıacak olsalar bile arkalarını dönüp kaçarlar ve sonra da ne bir dost ne de bir yardımcı bulamazlardı! Allâh’ın öteden beri süregelen kânunu böyledir. Sen Allâh’ın kânununda asla değişiklik bulamazsın!”**⁷²

“Sonra savaş onlara farz kılınınca, içlerinden bir kısmının, Allah’tan korkar gibi hatta ondan da fazla insanlardan korkmaya başladığını ve ‘Ey Rabbimiz! Bize savaşı niçin farz kıldın? Keşke bize biraz daha süre verseydin!’ dediklerini görürsün. De ki: ‘Dünyanın faydası pek azdır; âhiret ise Allâh’a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır ve size en küçük bir haksızlık yapılmaz.’”⁷³

14-15. âyetlere göre, Yahudiler ve münâfıklar Allâh’a ve Rasûlüne karşı savaşa girince, kalplerine korku düşer, çünkü kendi aralarında gâye ve hedefleri farklı olduğu için birlikte hareket edemezler. Yukarıdaki 15. âyette kastedilenler Medîne’deki Kaynukâ Yahudileri olup, onların durumu Benî Nadir’in durumuna benzetilmiştir. Çünkü bir yıl önce, cezâlandırılması gereken tutumlarından ötürü bunlar da bölgeden sürgün edilmişlerdi. Ancak âyet, Bedir’de cezâlarını çekmiş olan Mekke müşriklerini de kapsamına alır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Daha önce inkâr etmiş olanların haberi size gelmedi mi? Onlar yaptıklarının cezâsını tattılar! (Âhirette de) onlar için can yakıcı bir azap vardır.”**⁷⁴

“Allâh’ın ve Rasûlü’nün buyruğundan çıkarak azan nice belde-ler var ki, Biz onları çetin bir hesâba çektik ve görülmedik bir azâba uğrattık. Böylece yaptıklarının cezâsını tattılar ve işlerinin sonu büyük bir hüsrân oldu.”⁷⁵

KAYNUKÂOĞULLARI

Hicretten yirmi ay kadar sonra, Medîne’de Kaynukâoğulları çarşısına gelen Müslüman bir kadın, eşyasını sattıktan sonra bir Yahudi kuyumcu dükkânına oturmuştu. Kuyumcu arkadan gizlice kadının eteğini beline bağladı. Kadın ayağa kalkınca edep yerleri göründü, Yahudiler gülüşerek kadını alaya aldılar. Kadının feryadı üzerine gelen bir Müslüman, kuyumcuyu

72. Fetih, 48/22-23.

73. Nisâ, 4/77.

74. Tegâbün, 64/5.

75. Talâk, 65/8-9.

öldürdü. Yahudiler de o Müslümanı öldürdüler. Böylece Yahudiler, Hz. Peygamber'le daha önce yapmış oldukları Medîne Antlaşmasını (Vesîkası) bozmuş oldular.

Hiz. Peygamber, Kaynukâoğulları yurdunu kuşattı, on beş günlük muhasaradan sonra Yahudiler savaşız teslim oldular. Allâh'ın elçisi bunları sürgün etti, Şam'da Ezriat'a gidip yerleştiled. Silahları ve kuyumculuk malları ganîmet olarak dağıtıldı. Allâh'ın elçisi, ganîmetin beşte birini kendi payı olarak aldı Bedir'den sonra ilk beşte bir (humus) pay, Kaynukâoğulları'ndan alınmıştır. Kaynukâ Yahudileri ile özel antlaşmaları bulunan Abdullah bin Übeyy ve Ensâr'dan Ubâde bin Samit, onların zarar görmeden Medîne'yi terk etmelerine yardımcı olmuşlardı. Ubâde رضي الله عنه, Yahudilerin Medîne Antlaşmasını bozduklarını görünce, onlarla olan özel antlaşmasını bozduğunu Allah Elçisi'ne bildirmiştir. Mâide sûresi 5/51-53 ve Enfâl sûresinin 8/55-59. âyetlerinin de Kaynukâ Yahudileri ile ilgili olarak indiği nakledilmiştir.⁷⁶

16-17. âyetlerde, Yahudi ve münâfıkların durumu şeytanın durumu na benzetiliyor. Nitekim şeytan, saptırmak istediği kimseye vesvese verip “Allâh'ı inkâr et!” der, insan inkâra saplanınca da, aradan çekilerek, “Ben senden uzağım, çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan kortarım.” der. Ama şeytan da yanılttığı kimse de cehennem ateşinde sürekli olarak kalmaya mahkûmdurlar.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Hani şeytan onlara yaptıklarını güzel göstermiş ve ‘Bugün, insanlardan kimse sizi yenemez, çünkü ben de sizin yanınızdayım!’ demişti. Ama o, iki topluluk birbirinin görüş alanına girer girmez, derhâl topukları üzerinde arkasına dönmüş ve (onlara), ‘Ben, sizden uzağım, kuşkusuz sizin görmediğinizi görüyorum ve elbette ben Allah'tan korkarım. Çünkü Allah, azâbı çok şiddetli olandır.’ demişti.”**⁷⁷

76. İbn Hişam, Sîre, I, 159-160; M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, Çev. Sâlih Tuğ., I, 393 vd.; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, IX, 359.

77. Enfâl, 8/48.

﴿ BÂB 3 ﴾

ALLAH'TAN SAKINIP KORKMAK, ALLÂH'I UNUTANIN DURUMU, CENNET VE CEHENNEM EHLİ, KUR'AN BİR DAĞA İNSEYDİ, ALLÂH'IN BÂZİ YÜCE SIFATLARI, EN GÜZEL İSİMLERİN SAHİBİ OLMASI, HER ŞEYİN O'NU TESBİH ETMESİ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ ۗ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾ لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۗ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۚ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ أَلَمْ يَكُنِ الْقُدُّوسَ السَّلَامَ ۚ الْمُؤْمِنُ الْمُحْيِي الْمُمِيتُ ۚ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ ۚ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

18- Ey îmân edenler! Allâh'a karşı gelmekten sakının. Herkes yarın için ne hazırladığına bir baksın! Allâh'a karşı gelmekten sakının; çünkü Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.

- 19- Allâh'ı unutan ve bu yüzden Allâh'ın da onlara kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Çünkü onlar, yoldan çıkmış kimselerdir.
- 20- Cehennem ehliyle cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli isteklerine kavuşanlardır.
- 21- Eğer Biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, sen onu mutlaka Allah korkusundan baş eğmiş, paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlara düşünüp öğüt al-sınlar diye veriyoruz.
- 22- O, Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. O görülmeyeni de görüleni de bilir. O çok esirgeyen, çok bağışlayandır.
- 23- O, Allah ki O'ndan başka ilâh yoktur. O, mülkün sahibi, eksiklikten münezzeh, esenlik veren ve güvene kavuştur-an, gözetip koruyandır, mutlak üstündür, istediğini zor-la yaptıran ve büyüklükte eşi olmayandır. Allah müşrik-lerin ortak koştukları şeylerden uzaktır.
- 24- O Allah ki, her şeyi yaratan, yoktan var eden ve dilediği şekli verendir. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih etmektedir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

18-19. âyetlerde, Yüce Allah mü'minlerden, yalnız kendisinden kork-malarını, herkesin âhiret için ne hazırladığına bakmasını, Allâh'ı unutan ve Allâh'ın kendisini unutturduğu kimseler gibi olmamalarını istemektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Münâfık erkekler ve münâfık kadın-lar birbirlerine benzerler. Kötülüğü emreder, iyiliği engeller ve cim-rilik ederler. Onlar Allâh'ı unuttular, Allah da onları unuttu. Çünkü münâfıklar, gerçekten fâsık kimselerdir.”**⁷⁸

“Kâfirler birbirlerinin dostlarıdır. Eğer sizler birbirinize dost ol-mazsanız, yeryüzünde bir fitne çıkar ve büyük bir fesat meydana gelir.”⁷⁹

78. Tevbe, 9/67.

79. Enfâl, 8/73.

“O kâfirler, dinleriyle eğlenip alay etmiş ve dünya hayatına aldanmışlardı. Onlar, bugüne kavuşacaklarını nasıl unuttular ve âyetlerimizi nasıl bilerek inkâr ettilerse, Biz de bugün onları öyle unutturuz!”⁸⁰

“Bugününüzle karşılaşmayı unuttuğunuzdan dolayı tadın azâbı! Biz de sizi unuttuk. Yaptıklarınızdan dolayı sonsuzluk azâbını tadın bakalım!”⁸¹

Münzir bin Cerîr'in babasından rivâyetine göre bir gün Medîne'ye ögle üzeri Mudar Kabîlesi'nden çıplak ayaklı, yırtık elbiseli çok yoksul bir topluluk gelmişti. Allâh'ın Rasûlü onları görünce çok üzüldü ve Nisâ sûresi 4/1 ile Haşr sûresi 59/18. âyetlerini okuyarak sahâbeyi yardım etmeye çağırdı.

Ashâb-ı kirâm nakit para, yiyecek, giyecek ne bulduysa tasadduk ettiler. Allâh'ın Rasûlü bu duruma çok sevindi. Abdullah bin Cerîr rahîmullah bu olayı şöyle anlatmıştır:

“Biz Medîne’de bir gün Allâh’ın Rasûlü’nün yanında idik. Yalın ayak, çıplak, kılıçlarını takmış çok yoksul görünümlü Mudar Kabîlesi’nden kimseler geldi. Onların bu hâline çok üzülen Allah Elçisi, Bilal’e ezan okumasını ve kâmet getirmesini söyledi. Cemaat toplandı, Hz. Peygamber namaz kıldırdı, hutbeye çıktı ve “Ey insanlar, sizi bir tek candan yaratan Rabbinizden korkun!”⁸² âyetini sonuna kadar okuduktan sonra, “Kişi yarın için ne yapıp gönderdiğine baksın!”⁸³ âyetini okudu. Herkes elinden ne gelirse, dinar, dirhem, elbise, bir ölçek buğday, bir ölçek hurma, hatta yarım hurma sadaka versin, dedi. Ensârlı bir adam avucunda zor tutacağı kadar bir kese para verdi. İnsanlar birbirini ardından sadaka vermeye başladı. Bir yığın yiyecek, bir yığın da giyecek toplandığını gördüm. Allah Rasûlü’nün yüzünde sevinç belirdi ve şöyle buyurdu:

“Kim İslâm’da güzel bir çığır açarsa, o kimse için onun ecri ve ondan sonra onunla amel edenlerin ecri vardır. Ancak amel edenlerin ecrinde de bir eksilme olmaz. Kim de İslâm’da kötü bir çığır açarsa, ona da onun günahı ve ondan sonra onunla amel edenlerin günahı vardır. Yine bununla amel edenlerin günahında da bir eksilme olmaz.”⁸⁴

80. A'râf, 7/51.

81. Secde, 32/14.

82. Nisâ, 4/1.

83. Haşr, 59/18.

84. Müslim, Zekât, 69, İlim, 15, 16; Nesâî, Zekât, 64; Ahmed bin Hanbel, IV, 358.

20. âyetle, cennet ehli olan mü'minle, cehennem ehli olan inkârcı kim-
senin eşit olmadığı, cennetliklerin hertürlü isteklerine kavuşacakları belirtilir.

İmam Şâfiî bu âyete dayanarak, “bir Müslüman, savaş şartları dışında
haksız yere küfür ehli birisini öldürse, kendisine kısas gerekmez.” demiştir.
Hanefîlere göre ise âyetteki eşit olmama, âhirete ilişkin olup, dünya hüküm
lerini kapsamaz. Bu yüzden yukarıdaki durumda kısas gerekir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İman edip iyi ameller işleyen ve
Rab'lerine boyun eğenler yok mu, işte onlar cennetliklerdir. Onlar
orada sürekli olarak kalacaklardır. Bu iki topluluğun durumu; kör
ile sağır ve görenle işiten kimsenin durumuna benzer ki bu ikisi-
nin durumu bir olur mu? Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?”**⁸⁵

**“İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla
savaşan kimselerin, Allah katındaki dereceleri pek büyüktür. İşte
kurtuluşa erenler de bunlardır.”**⁸⁶

**“Ben de sabrettikleri için bugün onları mükâfatlandırdım.
Çünkü onlar gerçekten umduklarına kavuşanlardır.”**⁸⁷

**“Kim Allâh'a ve Rasûlüne itaat eder, Allah'tan korkar ve O'na
karşı gelmekten sakınırsa, işte bunlar murâdına erenlerin ta ken-
dileridir.”**⁸⁸

21. âyetle, Kur'ân-ı Kerîm bir dağa indirilse, Allah korkusundan dağın
baş eğip paramparça olabileceği ve bu örneğin insanların düşünüp ibret al-
ması için verildiği belirtilir.

Bu ve benzeri âyetler, Zemahşerî ve Ebû Hayyan'ın da içinde bulundu-
ğu birçok müfessire göre temsîl niteliğinde olup, amaç insanları uyarmaktır.⁸⁹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz, emâneti göklere, yere ve dağ-
lara sunduk. Onu yüklenmekten kaçındılar ve ondan korktular. Onu
insan yüklendi. Çünkü insan çok zâlim, çok câhildir.”**⁹⁰

**“Taşların öylesi vardır ki içinden ırmaklar kaynar; öylesi de var-
dır ki çatlar da bağrından su fışkırır ve öylesi de vardır ki Allah**

85. Hûd, 11/23-24.

86. Tevbe, 9/20.

87. Mü'minûn, 23/111.

88. Nûr, 24/52.

89. Bk. Zemahşerî, Tefsîr, IV, 87; Elmalılı, VII, 521.

90. Ahzâb, 33/72.

korkusundan yuvarlanıp düşer. Allah sizin yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.”⁹¹

“Belirlediğimiz vakitte Mûsâ (Tûr’a) gelip de Rabbi onunla konuşunca o, ‘Rabbim! Bana kendini göster de seni göreyim!’ dedi. (Rabbi), ‘Sen beni asla göremezsın, ama şu dağa bak, eğer o yerin de durabilirse, sen de beni görebilirsin!’ Rabbi o dağa tecellî edince, dağı paramparça etti, Mûsâ da düşüp bayıldı! Kendine gelince dedi ki: ‘Seni tenzih ederim, sana tövbe ettim ve ben îmân edenlerin ilkiyim!’”⁹²

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ۚ هُوَ الرَّحْمَنُ
الرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾

22- O, Allah ki O’ndan başka ilâh yoktur. O görülmeyeni de görüleni de bilir. O çok esirgeyen, çok bağışlayandır.

22. âyette Allah Teâlâ kendini tanımlamakta ve burada beş sıfatına yer vermektedir. a) Allah tektir, O’ndan başka bir ilâh yoktur. b) Görülmeyeni bilir. c) Görüleni bilir. d) Rahmân’dır. Bütün canlılara rızkını verir, çok esirgeyendir. e) Rahîm’dir. Çok bağışlayan, âhirette adâletinin gereği mü’minlere yardım edendir.⁹³

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ أَلَمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ ۚ الْمُؤْمِنُ الْمُهِمِّنُ
الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ ۚ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ اللَّهُ
الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ ۚ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ۚ يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٤﴾

23- O, Allah ki O’ndan başka ilâh yoktur. O, mülkün sahibi, eksiklikten münezzeh, esenlik veren ve güvene kavuşturan, gözetip koruyandır, mutlak üstündür, istediğini zorla yaptıran ve büyüklükte eşi olmayandır. Allah müşriklerin ortak koştukları şeylerden uzaktır.

91. Bakara, 2/74.

92. A'râf, 7/143.

93. Allah lafzı için bk. Fâtiha, 1/1 dipnot.

24- O Allah ki, her şeyi yaratan, yoktan var eden ve dilediği şekli verendir. En güzel isimler O'nundur. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih etmektedir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.

23-24. âyetlerde Yüce Allâh'ın aşağıdaki sıfatlarına yer verilmiştir.

ALLÂH'IN SIFATLARI

a) Allah tektir. O'ndan başka ilâh yoktur.

b) **el-Melik:** Mülkü ve tasarrufu bir an zeval bulmayan demektir.⁹⁴

c) **el-Kuddûs:** Çok kutsal, her türlü kusurdan münezze, tertemiz.⁹⁵

d) **Selâm:** Kullarına zulmetmekten ve kusurlardan münezzehtir.

e) **Mü'min:** Yarattıklarına güven veren, dostlarını azaptan güvende kılan ya da peygamberlerine mucizeler vererek, onları doğrulayandır.

f) **Müheymin:** Her şeyi kollayıp gözeten, gören, koruyan. Kendisinden hiçbir şey gizli kalmayandır.

e) **Aziz:** Mutlak üstün, çok şerefli, çok güçlü gibi anlamlara gelir.⁹⁶

f) **Cebbâr:** Dilediğini zorla yaptıran, zorla boyun eğdiren demektir.

g) **Mütekebbir:** Çok büyük, ulu demektir. Gerçek ululuk O'na âittir.

h) **Hâlik:** Yok olan şeyi varlık âlemine çıkaran, takdir eden, var olan bir şeyden, başka bir şeyi icâd eden demektir.

i) **Bâri':** Yoktan var eden demektir. Bu yüzden yaratıklara beriyye, yaratana da bâri' denir.

j) **Musavvir:** Şekil veren, sûret veren, yarattıklarını istediği biçime sokan demektir.

k) **Hakîm:** Tam hüküm ve hikmet sahibi demektir. O her şeyi bilgi ile yerli yerinde ve sağlam yapar.

Âlemlerin yaratıcısı ve Rabbi olan Allâh'ın güzel isimleri yanında, eşsiz ve benzersiz sıfatları vardır. Allâh'a imânın bu sıfatlara imânı da kapsaması gerekir. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ı bilmek sıfatlarıyla olur.

94. Bk. Mülk, 67/1.

95. demektir bk. Mâide, 5/48.

96. Bk. İhlâs, 112/4; Hüd, 11/108.

Allâh'ın sıfatları ile yarattıklarının sahip olduğu sıfatlar birbirinden farklıdır. Her şeyden önce yaratıklara bâzı nitelikleri veren yine Allah'tır. Ancak bu nitelik ve yetenekler varlıklarda sınırlı, vasıtalı ve sonuç olarak Allâh'ın yaratması ve yardımıyla iş görebilir.

Allâh'ın sıfatları zâtî, sübûtî ve fiilî olmak üzere üçe ayrılır:

Zâtî Sıfatlar

Allâh'ın zâtıyla birlikte olan, ondan ayrı kabûl edilmeyen sıfatlardır. Bunlara “selbî sıfatlar” da denir. Bunlar, Allâh'ın yüceliği ve kemâliyle çelişen sıfatları O'ndan kaldırdığı ve bütün noksan sıfatlardan tenzih ettiği için bu adı almıştır.

Zâtî sıfatlar altı tane olup; vücûd, kıdem, beka, vahdâniyet, muhâlefe-tün li'l-havâdis ve kıyam binefsihidir.

1- Vücûd: “Var olmak” demektir. Buna “sıfat-ı nefsiye” de denir. Allah olmasaydı hiçbir şey var olamazdı. Kâinatın varlığı O'nun varlığına en büyük tanıktır. Hiçbir şey ne kendi kendine var olabilir ne de yok olabilir. Allah Teâlâ'ya; varlığının mutlak gerekli olması, var olmayışının mümkün bulunmaması sebebiyle “Vâcibu'l-vücûd (varlığı mutlak gerekli olan)” denir.

Varlığın zıddı olan yokluk, Allah Teâlâ için düşünülemez. Allâh'ın varlığı başka bir varlık vasıtasıyla olmayıp, ilâhî vücudu zâtının gereğidir. Yukarıda, Allah Teâlâ'nın varlığı ile ilgili olarak zikrettiğimiz deliller “vücûd” sıfatının da delilleridir.

2- Kıdem: “Başlangıcı olmamak, ezeli olmak” demektir. Allah Teâlâ'nın öncesi ve başlangıcı yoktur. O kadîm ve ezelîdir. Geçmişe doğru ne kadar gidilirse gidilsin Allâh'ın var olmadığı bir zaman düşünülemez. Eğer Allah ezeli olmasaydı, sonradan meydana gelmiş olması gerekirdi. Her sonradan olanın bir yaratıcıya ihtiyâcı vardır. Allâh'ın varlığı, zâtının gereğidir, yani varlığı kendindendir.

Allâh'ın ezeli sıfatları: Hayat, ilim, semî', basar, kudret, kelâm, irade ve meşîyyet, yaratma ve rızık vermedir.⁹⁷

Kur'ân-ı Kerîm'de Cenâb-ı Hakk'ın ezeli oluşu şöyle beyan edilir: **“O, her şeyden öncedir, kendisinden sonra hiçbir şeyin kalmayacağı sondur, varlığı açıktır, gerçek niteliği (yaratılanlar için) gizlidir. O her şeyi bilendir.”**⁹⁸

97. Taftazânî, Şerhu'l-Akâid, Tercüme, S. Uludağ, İstanbul, 1980, s. 164.

98. Hadîd, 57/3.

Sonuç olarak dünyada ve evrende bütün varlıkların öncesi, yani bulunmadıkları bir zaman vardır. Allah Teâlâ ise zaman ve mekândan münezze olarak vardır. Zaman kavramı, dünya ile bâzı gezegen, yıldız, yıldız kümesi veya galaksiler arasında ortaya çıkan bir süreçtir. Allah hakkında ilerleyen bir zaman sürecinin bulunmaması; başlangıç ve sonunun olmamasını, başka bir deyimle ezel ve ebedî, kıdem ve bekayı ifâde eder.

3- Bekâ: “Varlığının sonu olmamak, ebedî olmak” demektir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Yeryüzündeki her şey yok olucudur, fânîdir. Celâl ve ikram sahibi olan Rabbinin varlığı ise ebedîdir.”**⁹⁹ **“O, her şeyden öncedir, kendisinden sonra hiçbir şeyin kalmayacağı son dur.”**¹⁰⁰ Bu âyetler, Allâh'ın ebedî olduğuna delâlet eder. Varlığını devam ettirememe âcizliktir. Âcizlik ise eksikliktir. Allah bütün eksikliklerden uzaktır. O, sonsuz kudret sahibidir. O'nu yok edecek bir güç de mevcut değildir.

4- Vahdâniyyet: “Allâh'ın bir olması” demektir. Allah, zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde tektir. Allâh'ın zâtı cüz ve parçalardan oluşmamıştır, cisim değildir, eşi ve benzeri yoktur. Yaratıklarına benzemez. Allâh'ın sıfatları da, yaratıklarının sıfatlarına benzemez. Fiillerinde tek oluşu, yaratmada tek olması demektir. Yoktan var etme anlamında yaratma Allâh'a âittir. Allâh'ın bir tek oluşu İhlâs sûresinde şöyle ifâde edilir: **“De ki: O Allah bir tektir. Allah hiçbir şeye muhtaç değil, her şey O'na muhtaçtır. O doğurmamıştır ve doğmamıştır. Hiçbir şey O'na denk değildir.”**¹⁰¹

Kâinatı yaratan ve yöneten birden fazla ilâh olsaydı, farklı yönde istek ve iradeleri olunca, birisinin dediği gerçekleşir, diğeri âciz kalırdı. Âciz kalan ise ilâh olamazdı. İlâhlar arasındaki bu tezatlar kâinatın düzenini bozardı. Bu durum Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle belirtilir: **“Yerde ve gökte, Allah'tan başka ilâhlar bulunsaydı, yer ve gök harap olurdu.”**¹⁰² **“Allah'tan başka bir yaratıcı var mıdır?”**¹⁰³ **“O gün, güç kimindir? En büyük ege-men olan Allâh'ındır.”**¹⁰⁴

Âlemde bir düzenin oluşu ve bozulmadan devam edişi, bir tek Allâh'ın eseridir. İlâhta birlik, evrende birliği, uyum ve düzeni getirmiştir. Allâh'ın ortağı bulunsa bu düzen bozulurdu. Âyette şöyle buyrulur: **“Onun yanında**

99. Rahmân, 55/27.

100. Hadîd, 57/3.

101. İhlâs, 112/1-4; bk. Enbiyâ, 21/22; İsrâ, 17/42; Zümer, 39/4.

102. Enbiyâ, 21/22.

103. Fâtır, 35/3.

104. Mü'min, 40/16.

hiçbir ilâh yoktur. Eğer olsaydı, şüphesiz her tanrı kendi yarattığını kabullenir ve korur, kimisi de diğerine üstün olmaya çalışırdı..”¹⁰⁵

İnsanlar tarih boyunca zaman zaman yollarını şaşırarak Allâh'ın yanında başka tanrılara da yer vermişlerdir. Buna “şirk (ortak koşma)” denir. Bunu yapana da “müşrik” adı verilir. Şirk koşmak iki türlü olur:

a) Allâh'ın yanında başka bir varlığı da tanrı kabûl etmek. İnsan, put, ağaç, hayvan vb. şeyler gibi.

b) İbadetlerde ve amellerde Allâh'a eş, ortak koşmak. Amellere riyâ, gösteriş karıştırmak gibi.

Allah, müşriklerin nitelendirmesinden uzaktır. O, çocuk edinmemiştir. O'nun yanında başka bir ilâh yoktur. Olsaydı, yukarıda sözünü ettiğimiz şekilde belirtiler ortaya çıkar, evrende düzensizlikler görülürdü.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hristiyanların şirkinden şöyle söz edilir: **“Allah üç ilâhtan üçüncüsüdür, diyenler şüphesiz kâfir olmuşlardır.”¹⁰⁶** Buna göre Allah, Mesih Îsâ ve Rûhu'l-Kudûs olarak üç ilâhı birlikte kabûl eden (teslise inanan) Hristiyanlar vahdâniyet inancından uzaklaşmışlardır. **“Şüphesiz, Allah Meryem oğlu Mesih Îsâ'dır, diyenler küfre girmişlerdir.”¹⁰⁷** âyeti de, onların Allâh'a “oğul” isnat ederek, düştükleri başka bir şirk hâlini belirtir.¹⁰⁸

Hristiyanların benimsediği gibi üç tane ilâh bulunsaydı, aralarında evreni ve merkez gücü ele geçirmek için bir çatışma kaçınılmaz olurdu. Şu âyetle böyle bir varsayımın sonucuna işaret edilir: **“De ki; eğer dedikleri gibi Allah'la beraber tanrılar bulunsaydı, o takdirde hepsi Arş'ın sahibi olmaya yol ararlardı. O, onların bu söylediklerinden uzaktır. Yücedir. Uludur.”¹⁰⁹**

5- Muhâlefetün li'l-havâdis: “Sonradan olan şeylere benzememek” demektir. Allah hiçbir şeye benzemez, hiçbir şey de Allâh'a benzemez. Allâh'ın zâtî sıfatlarıyla, yarattıklarına benzemesi mümkün değildir. Çünkü Allah kadîm ve ezelîdir, başlangıcı yoktur. Varlıklar ise sonradan meydana gelmişlerdir. Allah ebedîdir, bâkîdir. Varlıklar ise sonlu ve ölümlüdürler. Diğer yandan varlıklar birtakım cüz ve parçalardan oluşmuşlardır. Cenâb-ı Hakk'ın zâtî için böyle bir şey söz konusu değildir.

105. Mü'minûn, 23/91.

106. Mâide, 5/73.

107. Mâide, 5/72.

108. Bk. Şerafeddin Gölçük, s. 82 vd; Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm Hukuku, İstanbul, 1983, s. 226-228.

109. İsrâ, 17/43.

Biz, yüce Allâh'ı nasıl düşünürsek düşünelim, O, bizim düşündüğümüz, tasavvur ettiğimiz şekillerin hiçbirisine benzemez. Çünkü insan, gördüğü, duyduğu ve bildiği varlıkları tasavvur edebilir. Bunlar sonradan yaratılan varlık ve şekiller olur. Allah ise sonradan yaratılanlara benzemez. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Göklerin ve yerin yaratıcısı, sizin için kendinizden eşler, hayvanlardan da çiftler var etmiştir. Sizi bu şekilde çoğaltır. O'nun benzeri bir şey yoktur. O her şeyi işitendir, görendir.”**¹¹⁰

Allâh'ın yaratılanlara benzememesi sıfatı; diğer varlıklarda bulunan cisimlik, cevherlik, arazlık, cüz ve parçalardan oluşma, yemek, içmek, oturmak, uyumak, üzüntülü, kederli veya sevinçli olmak gibi sıfatlardan da uzak olduğunu ifade eder. Bâzı âyetlerde Allâh'a isnat edilen “el, yüz ve Arş'ı istivâ-istilâ etmesi” gibi ifadeler Allâh'ın başka varlıklara benzediğini göstermez. Bunlar mecaz anlamında kullanılmıştır. Allâh'ın eli, “kudret”; yüzü, “zât”; Arş'in üzerine oturma ise, “Arşa hâkim olma, hükmünü geçirme” olarak yorumlanmıştır.¹¹¹

6- Kıyam binefsihî: “Varlığı kendisinden olmak, var olmak için başka bir varlığa ihtiyaç duymamak” demektir. Allah Teâlâ'nın varlığı kendisinden olup başkasından değildir. Diğer bütün varlıklar, kendisi dışında bir varlığın yaratmasına muhtaç olduğu hâlde, Allah, kendisini yaratacak bir yaratıcıya, oturacağı bir yere, mekâna veya başka bir varlık, cisim veya güce muhtaç değildir.

Varlıklar mümkün ve vâcib olmak üzere ikiye ayrılır. Allâh'ın dışında bütün görülen veya görülmeyen varlıklar mümkün varlıklardır. Bunların varlıkları ile yoklukları eşittir. Allah dilediği için var olmuşlardır. Yok olmalarını dilerse, o anda yok olurlar. Kur'ân-ı Kerîm'de varlıkların bu özelliği şöyle ifade buyrulur: **“Gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerini yaratmaya güç yetiremez mi? Elbette güç yetirir. Çünkü her şeyi yaratan ve her şeyin gerçeğini bilen O'dur. O, bir şeyin olmasını dilediği zaman, O'nun buyruğu o şeye yalnızca “Ol” demektir. O da hemen olur.”**¹¹²

İşte bu varlıkların yaratıcısını akıl zorunlu olarak kabûl eder. Bu yüzden de Allâh'ın varlığı “vâcib”tir. Akıl başka türlüşünü kabûl etmez. Allâh'ın varlığı kendi zâtının gereğidir. O, kendisini Kur'ân-ı Kerîm'de ne şekilde tanıtmışsa, O'nu o şekilde bilmek ve tanımak zorunluluğu vardır.¹¹³

110. Şûrâ, 42/11.

111. Bk. Fetih, 48/10; Rahmân, 55/27; Tâhâ, 20/5.

112. Yâsîn, 36/81-82.

113. Bk. Bakara, 2/255.

Kısaca açıkladığımız bu zâtî sıfatların zıtları Allah Teâlâ için düşünülemez. Çünkü O, yaratılan değil, yaratandır.¹¹⁴

Sübûtî Sıfatlar

Bunlar, varlığı zorunlu olan ve kemâl ifâde eden sıfatlardır. Sübûtî sıfatların zıtları olan özellikler Allah hakkında düşünülemez. Bu sıfatlar ezeli ve ebedî olup, diğer yaratıkların sıfatları gibi sonradan meydana gelmiş değildirler. İster hay (diri), âlim (bilen), kâdir (güç sahibi) gibi dil kuralları açısından sıfat kelimeler olsun, isterse hayat, ilim, kudret gibi master kalıbındaki kelimeler olsun bütün sübûtî sıfatlar Allâh'a verilebilir. Kullanımda insanların sıfatlarına benzerlik olsa da, gerçekte Allâh'ın sıfatları sonsuz, mutlak, ezeli ve ebedî iken, insanlara âit sıfatlar sonlu, sınırlı ve sonradan yaratılmış, eksik ve yetersiz sıfatlardır.¹¹⁵

Sübûtî sıfatlar sekiz tane olup şunlardır:

1- Hayat: “Diri ve canlı olmak” demektir. Yüce Allah diridir. Günlük hayatta, bir fiili, hareketi ve eylemi ancak diri olan varlığın yapabildiğini görürüz. Ölünnün bir eylemi görülmez. Allâh'ın diriliği, yaratıklarda görülen ve maddenin ruh ile birleşmesinden doğan geçici ve maddî bir dirilik olmayıp, başlangıcı ve sonu bulunmayan, bir dış etken ve desteğe de muhtaç olmayan diriliktir. Ölüm bir eksiklik sıfatıdır. Allah ise eksikliklerden uzaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de bu sıfatla ilgili olarak şöyle buyrulur: **“Ölmeyen diriye güvenip dayan ve O'nu övgüsüyle tesbîh et..”**¹¹⁶ **“Allah, kendisinden başka ilâh olmayan, sürekli diri olan ve yarattıklarını görüp gözetendir..”**¹¹⁷ **“(Artık bütün) yüzler, diri ve her şeye hâkim olan Allah için eğilip boyun bük müştür..”**¹¹⁸

2- İlim: “Bilmek” demektir. Allah her şeyi bilendir. Olmuşu, olanı, olacağı, gelmiş, geçmiş, gizliyi, açığı bilir. Bunları gerek bütün hâlinde, gerekse parça ve ayrıntı olarak bilir. Bu bilgi bir araç ve âlete bağlı değildir, Cenâb-ı Hak'la birlikte vardır, ezeli ve ebedîdir. O'nun ilmi insanların ilmi gibi sınırlı, düşünce, tefekkür ve muhâkemeye dayalı bir ilim değildir. Allah her şeyi meydana geleceği için bilir, yoksa hiçbir şey Allah bildiği için meydana gelmez. İlim sıfatının zıddı olan bilgisizlik (cehl) Allah hakkında düşünülemez.

114. Gölcük, age, s. 86, 87.

115. Mâtürîdî, Kitabu't-Tevhîd, Beyrut, 1970, s. 44; Sâbüni, Matûridiyye Akâidi, Terc. Bekir Topaloğlu., Ankara, 1979, s. 73-77; Gölcük, 87.

116. Furkan, 25/58.

117. Âl-i İmrân, 3/2.

118. Tâhâ, 20/111.

Bâzı filozofların, “Allah geneli bilir, detayları bilmez” iddiâlarını kelâm-cılar reddetmiştir. Çünkü böyle bir düşünce tarzı, Allâh'ın ilim sıfatı ile çelişir ve O'na eksiklik isnat etmek olur. .

İlim sıfatıyla ilgili olarak Kur'an'da pek çok âyet vardır. Biz bunlardan dört tanesini zikredeceğiz: **“Gaybın anahtarları yalnız O'nun yanındadır. Onları ancak O bilir. O, karada ve denizde ne varsa bilir. Düşen hiçbir yaprak yoktur ki, onu bilmesin. Yerin karanlıklarında olan hiçbir tohum, yaş ve kuru, hiçbir şey yok ki, apaçık bir Kitap'ta (yazılı) bulunmasın.”**¹¹⁹ **“Göklerde ve yerde olanları Allâh'ın bildiğini görmüyor musun?”**¹²⁰ **“Siz, sözünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun, şüphe yok ki O, göğüslerin içindekini çok iyi bilendir.”**¹²¹ **“O, gözle- rin hâin bakışlarını ve kalplerin gizleyeceği her şeyi bilir.”**¹²²

Allâh'ın ilminin genişliği de âyetlerde şöyle açıklanmıştır: **“De ki: Rabb'imın sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek bile, Rabb'imın sözleri bitmeden önce denizler tükenecektir.”**¹²³ **“Yeryüzündeki ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa ve yedi deniz daha katılsa da yazılsa, Allâh'ın kelimeleri bitmezdi.”**¹²⁴

Varlıkların yaratılışında görülen ince hesap, denge, mantık, hikmet ve fizik kurallar, bunları yaratıp yönetenin her şeyi bildiğini gösterir.

3- Semî: “İşitmek” demektir. Allah her şeyi işitir, en gizli sesler, hareketler O'nun işitmesinin dışında kalmaz. Allâh'ın işitmesi diğer canlıların işi- tip bilmesine benzemez. Diğer varlıklar işitebilmek için kulak, ses, sesi ile- ten hava titreşimi, elektriksel iletişim araçları gibi araçlara ihtiyaç duyduk- ları hâlde, Allah bir aracıya muhtaç olmaksızın duyar. Bu sıfatın zıddı olan işitmeme, Allah hakkında düşünülemez. Çünkü O, bu gibi eksikliklerden uzaktır. İşitme sıfatı Kur'ân-ı Kerîm'in pek çok âyetinde, genellikle görme (basar) veya bilme sıfatıyla birlikte zikredilmektedir. Birer örnek vererek ge- çeceğiz. **“Allah her şeyi işitendir ve görendir.”**¹²⁵ **“Gerçekten O, her şeyi işiten, her şeyi bilendir.”**¹²⁶

119. En'âm, 6/59.

120. Mücâdele, 58/7.

121. Mülk, 67/13.

122. Mü'minûn, 23/17.

123. Kehf, 18/109. Bk. Lokmân, 31/27.

124. Lokmân, 31/27.

125. Bakara, 2/137, 181, 124, 224, 227, 256; Âl-i İmrân, 3/34, 35, 38; Mâide, 5/76.

126. İsrâ, 17/1; Hac, 22/61; Lokmân, 31/28.

4- Basar: “Görmek” demektir. Allâh’ın görme sıfatıdır. Allah her şeyi görür. O’nun görmesinden hiçbir şey gizli kalmaz. Bir şeyi görmesi, başka bir şeyi görmesine engel değildir. Bu sıfatın zıddı görmemektir. Görmemek âcizliktir. Allah bu gibi eksikliklerden uzaktır. Diğer canlıların görmesi, göz organının ve ışığın bulunması, arada görmeyi önleyen bir engelin olmaması gibi şartlara bağlıdır. Allâh’ın görmek için böyle bir şeye ihtiyâcı yoktur. Allâh’ın iştirici ve görücü olduğuna dâir pek çok âyet vardır. Bunlardan birisinde şöyle buyrulur: **“O, gözlerin hâin bakışlarını ve kalplerin gizleyeceği her şeyi bilir. Allah adâletle hükmeder. O’nu bırakıp tap-tıkları ise hiçbir şeye hükmedemezler. Şüphe yok ki Allah, işiten ve görendir.”**¹²⁷

5- İrade: “Dilemek” demektir. Allah dileyicidir. Bir şey üzerinde karar kılarak, onu yapmaya azmetmeğe “irade” denir. Allah irade sahibidir ve yaptığı işlerde serbesttir. O’nu herhangi bir işi yapmaya zorlayacak bir güç yoktur. Allah tam ve kâmil bir iradeye sahip olduğu için, bu kâinatı ezeli olan iradesine uygun olarak yaratmıştır. Kâinatta olmuş, olacak ne varsa, hepsi Allâh’ın dilemesi ve irade etmesiyle olmuştur ve olacaktır. O’nun her dilediği olur, dilemediği ise olmaz.

Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: **“Senin Rabb’in dilediğini mutlaka yapar.”**¹²⁸ Hz. Meryem, bir erkekle ilişkisi olmadığı hâlde, nasıl çocuk doğuracağını sorunca, Cenâb-ı Hak; **“Bu böyledir. Allah dilediğini yaratır. O bir şeyin olmasına hükmedince, ona sâdece “Ol” der ve o da hemen oluverir.”**¹²⁹ buyurur. **“Biz bir şeyin olmasını istediğimiz zaman ona sözümüz sâdece “Ol” dememizdir. O şey hemen oluverir.”**¹³⁰

Bazen irade yerine eş anlamlısı olan “meşîet” terimi de kullanılır.¹³¹ Her şeyin sonuçta, Allâh’ın dilemesine bağlı olarak gerçekleştiğini şu âyetler açıkça ifâde eder: **“De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allâh’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın..”**¹³² **“Göklerin ve yerin mülkü Allâh’ındır. Dilediğini yaratır, dilediğine kız çocukları bağışlar, dilediğine de erkek çocukları bağışlar.”**¹³³

127. Mü’minûn, 23/17.

128. Hûd, 11/107; bk. Burûc, 85/16; Bakara, 2/185.

129. Âl-i İmrân, 3/47; bk. Yâsîn, 36/82.

130. Nahl, 16/40.

131. Bk. İnsân, 76/30.

132. Âl-i İmrân, 3/26.

133. Şûrâ, 42/49.

6- Kudret: “Gücü yetmek” demektir. Allâh’ın her şeye gücü yeter. İrade sahibi olan Yüce Allah, her şeye yeten bir güce sahiptir. Böylece, iradesini yönelttiği şeyi dilediği anda ve nitelikte yaratır veya bu gücüyle var olan şeyi yok edebilir. O’nun kudreti ilmine ve iradesine uygun olarak tecellî eder. Allâh’ın kudreti ezeli ve ebedîdir, varlığı ve yokluğu mümkün olan varlıklara yönelir. Kudret sıfatının zıddı olan âcizlik ve güç yetirememeye hâli Allah hakkında düşünülemez.

Kur’an’da Allâh’ın kudreti ile ilgili olarak şöyle buyrulur: **“Göklerin ve yerin görülemeyeni, Allâh’a âittir. Kıyâmetin kopuşu, yalnız göz kırpması gibi ya da daha kısa bir zaman içinde olur! Gerçekten Allah, her şeye gücü yetendir!”**¹³⁴ **“O, yaratılışa dilediği şeyi ekler. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir.”**¹³⁵

7- Kelâm: “Söylemek ve konuşmak” demektir. Allâh’ın konuşma sıfatı vardır. Allah bu sıfatı ile peygamberlerine kitaplar indirmiş, bâzı peygamberler ile de konuşmuştur. Ezeli olan kelâm sıfatının niteliği insanlar tarafından tam olarak bilinemez. Çünkü Yüce Allah ses, harf ve sözcüklere bağlı olmayan bir konuşma ve söyleme sıfatına sahiptir. Kelâmın zıddı olan konuşmama ve dilsizlik Allah hakkında düşünülemez.

Yüce Allâh’ın kelâm sıfatının bir tecellîsi olan Kur’an’da, bu sıfatla ilgili olarak şöyle buyrulur: **“Mûsâ, belirlediğimiz vakitte (Tûr’a) gelip de Rabbi onunla konuşunca, Rabbim, bana kendini göster, seni göreyim, dedi..”**¹³⁶ **“..Allah Mûsâ ile de bizzat konuştu.”**¹³⁷ **“De ki: Rabb’imin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek bile, Rabb’imin sözleri bitmeden önce denizler tükenecektir.”**¹³⁸

Kur’ân-ı Kerîm, Cenâb-ı Hakk’ın kelâm sıfatının tecellîsidir ve Allâh’ın kelâmıdır. Allâh’ın bu sıfatı da kadîmdir, ezeli. Ancak ellerde dolaşan, okunan, yazılan Kur’an, lâfız, harf, nazım ve yazı olarak kadîm değildir. Ehl-i sünnet, Kur’ân-ı Kerîm’in kelâm-ı zât-ı ilâhî olması bakımından mahlûk olmadığı, ezeli olduğu esasını benimsemiştir.¹³⁹

134. Nahl, 16/77.

135. Fâtır, 35/1; bk. Nûr, 24/44, 45; Âl-i İmrân, 3/28.

136. A’râf, 7/143.

137. Nisâ, 4/164. Bk. Gâfir, 40/78.

138. Kehf, 18/109. Bk. Lokmân, 31/27.

139. Pezdevî, Ehl-i Sünnet Akâidi, Terc. Ş. Gölcük, İstanbul, 1980, s. 77, 78 vd.; Ş. Gölcük, s. 91; Hamdi Döndüren, “Halku'l-Kur'an" mad., Şâmil İslâm Ansiklopedisi.

8- Tekvîn: “Yaratmak, yok olanı yokluktan varlıklar âlemine çıkarmak” demektir. Allâh’ın yaratma, yoktan var etme sıfatını ifâde eder. O, ezeli ilmiyle bilip dilediği her şeyi sonsuz gücü ile yaratmıştır. Yaratmak, rızık vermek, diriltmek, öldürmek, nîmet vermek, azap etmek ve şekil vermek Allâh’ın tekvîn sıfatının sonuçlarıdır. Pozitif bilimin ortaya koyduğu “hiçbir şey yoktan var olmaz, var olan bir şey de yok olmaz.” önermesi, Allâh’ın değişmeyen kânununun (sünnetüllah) bir ifâdesi olabilir. Ancak bu, Yüce Allah için bağlayıcı bir önerme olamaz. Çünkü yaratma sıfatı devam eden bir süreçtir ve ikiye ayrılır. Birincisi yok olan bir şeyi yoktan var etmektir. İkincisi ise, var olan madde üzerinde değişiklik ve terkiplerle yeni oluşumlar meydana getirmektir. Bu ikincisinde yaratma ve yoktan var etme “mecaz” olarak kullanılır. Hz. Âdem’in beden kısmının yoktan var edilmek yerine, dünya toprağından yaratılması, toprağın yeni şekil ve oluşumla, canlı hücre yapısının ortaya çıkması ve rûhun üflenmesi ile de canlılığın meydana gelmesi böyle bir yaratmadır. İnsanın hiç yoktan anne karnında teşekkülü, doğup büyümesi de böyle bir yaratmanın sonucudur. Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyrulur: **“Bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, sözümüz ona “Ol” dememizdir ve o şey hemen olur.”**¹⁴⁰ Yaratmak gibi, rızık vermek, azap etmek, diriltmek, öldürmek gibi bütün fiiller de tekvîn sıfatına bağlıdır.

24. âyette Cenâb-ı Hakk’ın yaratma sıfatına yer verilir; en güzel isimlerin O’na âit olduğu, yerde ve gökte ne varsa hepsinin O’nu tesbih ettiği belirtilir. **“O’nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur.”**¹⁴¹ âyeti, canlı cansız her şeyin Allâh’ı kendi hâl diliyle andığını bildirmektedir.

ALLÂH’IN VARLIKLARI YARATMADAKİ SIFATLARI

Allah Teâlâ’nın varlıkları yaratması konusunda üç önemli sıfatı vardır:

a) İbda’: Bu, bir şeyi bir şeyden olmayarak yoktan var etmektir. Bu sûretle o şey maddesiz olarak yokluktan çıkmış olur. Bu, Allâh’ın “bedî” sıfatı ile olur.¹⁴² Hz. Peygamber’e, evrenin başlangıcı sorulunca, şu cevabı vermiştir: **“Hiçbir şey yok iken Allah vardı.”** (Müslim, İmran bin Husayn ؓ’den). Bayezid-i Bistamî’nin, “Hâlâ da öyledir.” sözü ünlüdür. Çünkü ona ve diğer hakikat erbabına göre; her şeyin varlığı Allâh’ın varlığı ile kâimdir. Bu yüzden

140. Nahl, 16/40; bk. Yâsîn, 36/82.

141. İsrâ, 17/44.

142. Bk. En’âm, 6/101.

onlar birer “varlık (mevcut)” değil, gölgeden ibârettir. Bunun anlamı, “Lâ mevcûde illâllah (Allah’tan başka hiçbir varlık yoktur.)” cümlesinde toplanır.¹⁴³

b) Halk: Bu bir şeyi bir şeyden var etmektir. Yüce Allâh’ın Âdem’i topraktan, cinleri dumansız ateşten yaratması gibi.¹⁴⁴ Başlangıçta bir damla sudan oluşan insan ve hayvanın, nefes alıp verme, yeme, içme sâyesinde beden olarak gelişmesi; bitkilerin de yine hava, güneş ve topraktan aldıkları ışık, gıda, oksijen, karbondioksit gibi maddeler, sâyesinde büyüyüp gelişmesi böyle bir yaratılışın sonucudur.

c) Tedbîr: Bu, Cenâb-ı Hakk’ın, belli ölçü ve kriterlere göre, bütün varlıklar âlemini idâre etmesi demektir. Dünyanın, göklerin ve bunlarda bulunan her şeyin belli hesap ve kurallara göre yönetimi O’nun “müdebbir (her şeyi sünnetullah’a göre yöneten)” sıfatı ile gerçekleşir. Buluttan yağmurun inmesi, bununla canlıların hayatta kalması, insanın yetişen bitki ve hayvanlardan yararlanması; Allâh’ın doğru yoldan çıkanlara buğz etmesi, insanları uyarmak için peygamberler göndermesi hep bu yönetmenin gereğidir.¹⁴⁵

“En güzel isimler” ifâdesi, İslâmî bir söylem olarak yalnız Allâh’ın isimleri için kullanılır. Bunların kimileri zât, kimileri sıfat ismidir. “Allah” ismi, bunların hepsini toplayan zât ismi, diğerleri sıfat ismidir. **“En güzel isimler Allâh’ındır. Öyleyse, O’na onlarla duâ edin.”**¹⁴⁶ **“Allah ki, O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. En güzel isimler O’nundur.”**¹⁴⁷

Ebû Hüreyre’nin naklettiği bir hadis: “Allâh’ın 99 ismi vardır. Kim onları sayarsa cennete girer.”¹⁴⁸ Cenâb-ı Hakk’ın zâtî, sübûtî ve fiilî sıfatları bu kapsamdadır. Ancak isimler 99 ile sınırlı değildir. Buna göre Allâh’ın Kur’ân’da zikretmediği ve hiçbir kimseye de bildirmediği, yalnız kendisinin bildiği isimleri de vardır.

Hz. Âişe anlatıyor: “Bir gün Allâh’ın Rasûlü: Ey Âişe! Kendisiyle duâ edildiği zaman, Allâh’ın kabûl ettiği ismini bana bildirdiğini biliyor musun?” Hz. Âişe’nin: “Anam babam sana feda olsun, o ismi bana da bildir!” demesi ve bunda ısrar etmesi üzerine Hz. Peygamber, bunu bildirmesinin uygun olmadığını, çünkü bununla dünyalık bir şey istemesinden endişe

143. Bk. H. B. Çantay, Haşr, 59/24. âyet dipnot.

144. Bk. Rahmân, 55/14, 15.

145. Bk. Âl-i İmrân, 3/6; İnfitâr, 82/7, 8; A’râf, 7/11.

146. A’râf, 7/180.

147. Tâhâ, 20/8.

148. Buhârî, Tevhîd, 12, Şurût, 18, Deavât, 69; Müslim, Zikr, 5, 6; Tirmizî, Deavât, 82; İbn Mâce, Duâ, 10.

ettiğini bildirmiştir. Hz. Âişe olayın devamını şöyle anlatmıştır: “Bunun üzerine kalktım, abdest aldım ve iki rekât namaz kıldım. Sonra şöyle duâ ettim: “Allahümme ed’ûke Allah ve ed’ûke er-Rahmân ve ed’ûke el-Berre’r-Rahîm ve ed’ûke bi esmâike’l-husnâ küllihâ, mâ alimtü minhâ ve mâ lem a’lem. En tağfirelî ve terhamenî.” Anlamı: Ey Allâh’ım! Sana Allah, Rahmân, el-Berre’r-Rahîm ve sana bildiğim, bilmediğim bütün güzel isimlerinin hepsiyle duâ ediyorum. Beni mağfiret etmeni ve bana merhamet etmeni istiyorum.” Bunun üzerine Allâh’ın elçisi, tebessüm etmiş ve “o, yani ism-i a’zam senin duâ ettiklerinin içinde var.” buyurmuştur.¹⁴⁹

Ma’kıl bin Yesâr’ın naklettiği bir hadis: “Kim sabaha erdiğinde üç kere, ‘Eûzü billâhi’s-semî’l-alîmi mine’s-şeytânirracîm (kovulmuş şeytandan, her şeyi işiten ve bilen Allâh’a sığınırım)’ diyerek, Haşr sûresi’nin sonundaki üç âyeti okursa, Allah Teâlâ akşama kadar onun için rahmet duâsı etmek üzere yetmiş bin melek görevlendirir. Bu kimse eğer o gün ölürse şehîd olarak ölür. Kim akşama erdiğinde bunu yaparsa, yine sabaha kadar bu durumdadır.”¹⁵⁰

Hz. Ali, Berâ’ İbn Âzib’e, “İsm-i a’zam’la duâ etmek isteyen, Hadîd sûresinin başından on âyetle, Haşr sûresinin sonunu okusun. Yâ Berâ’, bununla benim aleyhime duâ etsen yere geçerim” demiştir. Deylemî, Hz. Ali ve İbn Mes’ud’dan merfû yolla, “Haşr sûresinin “lev enzelnâ...”dan sonuna kadar olan kısım baş ağrısı için efsundur (şifâdır).” dediklerini nakletmiştir.¹⁵¹ Ancak İbn Mes’ûd’un: “Kur’ân’ın indirilişinin asıl amacı, onu yalnız okumak değil, gereğince amel etmektir.” sözü de unutulmamalıdır.¹⁵² Sık sık okunması istenen, fazîletinden ve şifâ yönünden söz edilen âyetler dikkatlice incelenirse, mü’minlere önemli mesajlar yanında, İslâmî şuur ve bilincin verilmek istendiği de görülür.

149. İbn Mâce, Duâ, 9, H. No: 3859; Elmalılı, Tefsir, VII, 531.

150. Tirmizî, Mevâkît, 65, Fazâilü’l-Kur’an, 22; Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 26.

151. Deylemî, Firdevs, I, 416 (1685).

152. Elmalılı, age, VII, 533.

سُورَةُ الْمُمتَحِنَةِ

MÜMTEHİNE SÛRESİ

Mümtebine sûresi Medîne döneminde 7. Hicret yılında inmiştir. 13 âyettir. Sûre, adını 10. âyetin içeriğinden almıştır. Sûreye Mümtebine, Mümtebane (İmtihan edilen kadın), İmtihan veya Meveddet (Sevgi) sûresi adları da verilmiştir. Hudeybiye Antlaşmasına göre Kureyş'ten, Müslümanların yanına kaçanlar olursa bunların Mekke'ye geri verilmesi gerekiyordu. Ancak antlaşmaya, kadınlar için açık bir hüküm konulmamıştı. Hz. Peygamber antlaşmayı kadınların lehine yorumlayarak, bu konuda sûrenin onuncu âyetini esas aldı. Buna göre, Mekke'den kaçıp gelen kadınlar imtihan edilecek, Müslüman olarak gelmiş iseler geri verilmeyeceklerdi.

Sûrede başlıca; Allah için sevme, Allah için kızma, Allâh'ın düşmanı olanları dost edinmeme, casusluk, İbrahim عليه السلام kıssası, göç eden kadınların denenmesi, mehir, kadınların yedi konuda söz verip bey'at etmesi konuları yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**ALLÂH'A DÜŞMAN OLANI DOST EDİNMEMEK
VE ONA SIR VERMEMEK,
İBRAHİM'İN VE PUTA TAPANLARIN YOLU,
ALLÂH'A GÜVENİP DAYANMA DUÂSI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ
بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ
أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ ۖ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ
مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ ۖ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ
وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١﴾ إِنْ يَتَّقُواكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ
أَعْدَاءً وَيَنْسِفُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُمُ بِالْأَسْوَىٰ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ
﴿٢﴾ لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْفِيئَةِ ۚ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣﴾ قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ
وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّىٰ تُؤْمِنُوا
بِاللَّهِ وَخُدَّهِ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَا اسْتَعْفِرَنَّ لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ
اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۖ رَبَّنَا عَلَيْنِكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفُ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۖ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Ey îmân edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları, kendilerine sevgi göstererek dost edinmeyin. Çünkü onlar, size gelen gerçeği inkâr etmiş ve Rabbiniz olan Allâh'a îmân etmenizden dolayı o Peygamberi de sizi de yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz, Benim yolumda savaşmak ve benim rızamı kazanmak için çıkmışsanız, onlara nasıl sevgi gösterip sır verirsiniz? Ben sizin gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da en iyi bilenim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.
- 2- Eğer onlar sizi ele geçirecek olsalar, size olan düşmanlıklarının gereğini yaparlar; ellerini ve dillerini ancak kötülükle size uzatırlar ve sizin kâfir olmanızı isterler.
- 3- Kıyâmet günü ne hısımlarınız ne de çocuklarınız size bir fayda verir. Çünkü Allah, aranızı ayırır. Allah yaptıklarınızı görendir.
- 4- İbrahim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: “Şüphesiz biz sizden de Allah'tan başka taptıklarınızdan da uzağız. Sizi tanımıyoruz. Sizinle bizim aramıza, siz sâdece tek olan Allâh'a îmân edinceye kadar sürecektir bir düşmanlık ve nefret girmiştir.” Şu kadar var ki, İbrahim babasına: “Andolsun, senin için Allah'tan af dileyeceğim. Bununla birlikte sana Allah'tan gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez.” demişti. (O mü'minler şöyle dediler): “Ey Rabbimiz! Ancak sana güvenip dayandık, Sana yöneldik. Dönüş de ancak Sanadır!”
- 5- “Ey Rabbimiz! Bizi inkâr edenler için deneme konusu yapma! Bizi bağışla ey Rabbimiz! Çünkü Sen mutlak üstünsün, tam hüküm ve hikmet sahibisin!”

6- Andolsun ki onlarda sizin için, Allâh'ı ve âhiret gününü umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bil-sin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgü-ye lâyıktır.

1-3 arası âyetlere göre, mü'minlerin kendi toplumlarıyla ilgili gizlilik ge-rektiren konuları, düşmandan gizlemeleri gerekir. Mü'minler kendilerini yurt-larından çıkaran Mekke müşriklerine karşı, bunlar en yakınları, oğulları bile olsa, bir sevgi ve dostluk göstermemelidir. Çünkü düşman mü'minleri ele ge-çirirse düşmanca davranır ve onları dîninden döndürmeye çalışır. Kıyâmet gününde ne yakınların ne de çocukların bir yararı olmaz.

Âyetin iniş sebebi, Hâtıb bin Ebî Beltea'nın casusluk olayıdır. Şöyle ki: Hz. Peygamber Mekke fethine karar vermiş ve bunu birkaç sahâbe dışında gizli tutmuştu. Söylenti, Hayber veya Huneyn seferi üzerine kurgulanmıştı. Bu sırada, Mekke'den Medîne'ye gelen, Sâre adlı küfür ehli şarkıcı bir ka-dın, Hz. Peygamber'e gelerek yoksul düştüğünü öne sürmüştü. Kendisine yardım yapılarak geri gönderildi.

Ancak Mekke'de çocukları ve ailesi bulunan Hâtıb b. Ebî Beltea, Mek-ke'ye karşı bir savaş hazırlığı yapıldığını haber veren bir mektubu bu ka-dınla Mekke ileri gelenlerine gönderdi. Cenâb-ı Hakk'ın durumu bildir-me si üzerine Hz. Peygamber, Ali عليه السلام'ın komutasında beş kişilik bir gücü ka-dının arkasından gönderdi. Mektubu vermezse, kadının öldürülmesini bildir-di. Kadın, saç örgülerinin içine sakladığı mektubu verince serbest bırakıldı. Hz. Peygamber, Hâtıb'ı çağırttı ve savunma istedi. Son derece güç duruma düşen Hâtıb, "Benim Mekke'de ailem ve mallarım var. Bununla Mekkelilere yakın görünüp ailemi ve malımı korumak istedim. Çünkü Allah Teâlâ'nın nasıl olsa onların üzerine gazabını indireceğini biliyordum." dedi. Allâh'ın Rasûlü, Hâtıb'ın mektubu sırf ailesini korumak için yazdığını ve mektupta Müslümanları zayıf gösterecek veya îmâna zarar verecek bir nokta bulun-madığını, diğer yandan Hâtıb'ın Bedir ve Uhud savaşlarına katılan sahâbe-lerden olduğunu dikkate alarak, onu affetti.¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa,**

1. Buhârî, Cihâd, 141, 195, Megâzî, 9, 46, Tefsîr, 60/1, İsti'zân, 23; Müslim, Fazâilu's-Sahâbe, 161.

Allah'tan ilişigini kesmiş olur. Ancak onlardan gelecek bir zarardan korkarsanız onlara dostluk gösterebilirsiniz. Ama yine de Allah sizi asıl kendisine karşı gelmekten sakındırmaktadır. Sonunda dönüş Allâh'adır.”²

“Ey îmân edenler! Kendi dışınızdakilerden dost ve sırdaş edinmeyin; çünkü onlar, sizi bozmak için ellerinden geleni yaparlar, sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Kin ve düşmanlıkları ağızlarından (dökülen sözlerden) belli olur. Kalplerinde gizledikleri ise, daha da büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, âyetlerimizi size böylece açıklamış bulunuyoruz! İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri hâlde, siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise, sizinle karşılaştıklarında, “İman ettik” derler; kendi başlarına kaldıklarında ise, size olan kin ve öfkelerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden dolayı kahrolup ölün! Çünkü Allah kalplerde olan her şeyi bilmektedir.”³

“Onun kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler şöyle dediler: “Ey Şuayb! Sen ve sana inananlar ya dînimize döneceksiniz veya hepinizi kesinlikle kasabamızdan sürüp çıkaracağız!”⁴

“Allâh'a ve âhiret gününe îmân eden bir toplumun, Allâh'a ve Rasûlüne düşman olanlarla dostluk kurduğunu göremezsin; isterse onlar bunların babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları olsun! İşte onların kalplerine Allah, îmânı yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir. Onları altlarından ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada ebedî kalacaklardır. Allah, onlardan râzı olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır! İşte bunlar, Allâh'ın safında olanlardır. İyi bilin ki, kurtuluşa erecek olanlar sâdece Allâh'ın safında olanlardır!”⁵

“Sizi Bize yaklaştıracak olan ne mallarınız ne de çocuklarınızdır. Ancak îmân edip sâlih amel işleyen müstesnâdır. Onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükâfat vardır. Onlar cennetin yüksek köşklerinde güven içinde olurlar.”⁶

2. Âl-i İmrân, 3/28.

3. Âl-i İmrân, 3/118-119.

4. A'râf, 7/88.

5. Mücâdele, 58/22.

6. Sebe', 34/37.

“Ey îmân edenler! Mallarınız ve çocuklarınız, Allâh’ı anmaktan sizi alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte onlar ziyâna uğrayanlardır!”⁷

“Ey suçlular! Bugün siz bir tarafa ayrılın! Ey Âdemoğulları! Ben size şu öğütte bulunmadım mı? Şeytana tapmayın, çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır. Bana kulluk edin, dosdoğru yol budur.”⁸

4. âyette Hz. İbrahim ve onun yolundan gidenlerin duâsı ile Hz. İbrahim’in babası için yaptığı özel duâ bildirilir. Hz. İbrahim babasına; **“Senin için Rabbim’den bağışlanma dileyeceğim, çünkü O, bana çok lütfkârdır.”⁹** sözünü vermiş ve o bunu, **“Babamı da bağışla. Çünkü o, dalâlette kalanlardandır.”¹⁰** duâsıyla yerine getirmişti. Ancak Hz. İbrahim aşağıdaki âyetler inince babası hakkında tövbe etmeyi bırakmış ve ondan uzak durmuştur:

“Ne Peygambere ne de îmân edenlere, müşriklerin cehennemlik oldukları belli olduktan sonra, akraba bile olsalar, onlar için Allah’tan mağfiret dilemek yaraşmaz. İbrahim’in babası için Allah’tan mağfiret dilemesi, ancak ona vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Ona, babasının Allâh’ın düşmanı olduğu belli olunca, İbrahim ondan ilişkisini kesti. Çünkü İbrahim çok içli ve yumuşak huylu idi.”¹¹

Çünkü Allah Teâlâ; **“Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bundan başka dilediğini bağışlar...”¹²** âyetiyle şirki affetmeyeceğini bildirmiştir.

Nitekim aşağıdaki âyette de insana ana babası hakkında iyilik yapması tavsiye edilmekle birlikte, şirk bundan istisnâ edilmiştir: **“Eğer ana-baban seni, hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi Bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin...”¹³**

7. Münâfikûn, 63/9.

8. Yâsîn, 36/59-61.

9. Meryem, 19/47.

10. Şuarâ, 26/86.

11. Tevbe, 9/113-114.

12. Nisâ, 4/48.

13. Lokmân, 31/15.

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفُ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٥﴾ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ
وَالْيَوْمَ الْآخِرَ ۖ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦﴾

**5- “Ey Rabbimiz! Bizi inkâr edenler için deneme konusu yap-
ma! Bizi bağışla ey Rabbimiz! Çünkü Sen mutlak üstün-
sün, tam hüküm ve hikmet sahibisin!”**

**6- Andolsun ki onlarda sizin için, Allâh’ı ve âhiret gününü
umanlar için güzel bir örnek vardır. Kim yüz çevirirse bil-
sin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgü-
ye lâyıktır.**

5-6. âyetlerde, mü’minlerin kâfirlere esir veya hapse düşme, sorgu ve iş-
kenceye maruz kalması gibi yollarla imtihan edilmemeyi Cenâb-ı Hak’tan is-
temesi bildirilmektedir. Çünkü mü’minler böyle bir duruma düşerlerse, inanç-
sız kişiler, “bunların dininde bir hayır ve üstünlük olsaydı bu duruma düşmez-
lerdi.” derler ve onların daha fazla inkâra saplanmalarına yol açılmış olur.

Hız. İbrahim’de ve onunla birlikte îman edenlerde bu ümmet için güzel
bir örnek olduğu gibi, Hız. Muhammed de güzel bir örnektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Allâh’ın Elçisi’nde si-
zin için, Allâh’a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allâh’ı çok
ananlar için, güzel bir örnek vardır.”**¹⁴

**“Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan anlaşmaz-
lıklarda seni hakem yapıp, sonra da senin vereceğin hükme karşı
içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğ-
medikçe îman etmiş olmazlar.”**¹⁵ **“Kim Peygamber’e itaat ederse,
Allâh’a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, seni onların başına
bekçi olarak göndermedik.”**¹⁶

14. Ahzâb, 33/21.

15. Nisâ, 4/65.

16. Nisâ, 4/80.

﴿ BÂB 2 ﴾

**DÜŞMANIN DURUMUNA GÖRE DAVRANMAK,
SİĞINMACI KADINLAR, DÜŞMANA SİĞINAN EVLİ
KADIN, KADINLARIN BİATİ, ÂHİRET İNANCI
OLMAYANLARI DOST EDİNMEMEK**

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوَدَّةً ۖ وَاللَّهُ قَدِيرٌ ۖ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾ لَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ إِنَّمَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ ۚ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ ۚ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ ۚ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ۚ وَاتَّوهُهُنَّ مَا أَنْفَقُوا ۚ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ ۚ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ ۚ وَسْئَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ۚ ذَٰلِكُمْ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

- 7- Umulur ki Allah sizinle düşman olduklarınız arasında bir dostluk meydana getirir! Çünkü Allah her şeye kâdirdir. Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.**
- 8- Allah, sizinle dîninizden dolayı savaşmamış ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik etmenizi ve onlara karşı adâletli davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adâletli olanları sever.**
- 9- Allah, ancak sırf dîninizden dolayı sizinle savaşmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza yardımcı olmuş kimseleri dost edinmenizi yasaklar. Kim onları dost edersen, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir.**
- 10- Ey îmân edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiklerinde, onları imtihan edin! Gerçi Allah onların îmanlarını daha iyi bilir. Eğer onların îmân etmiş olduklarına kanaat getirirseniz kendilerini, kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü mü'min kadınlar kâfirlere helâl olmadığı gibi, o kâfirler de mü'min kadınlara helâl değildir. Kocalarının yapmış olduğu harcamaları (mehri) geri verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz takdirde, sizin bu kadınlarla evlenmenizde bir sakınca yoktur. Kâfir kadınları ise nikâhınızda tutmayın, onlara yaptığınız harcamayı (mehri) geri isteyin. Kâfirler de, mü'min kadınlara yaptıkları harcamayı (mehri, onlarla evlenen mü'minlerdin) geri istesinler. İşte Allâh'ın hükmü budur. O, aranızda böyle hükmediyor. Allah hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.**

11- Eğer sizden birinin eşi dinden dönüp kâfirlere katılır da o kadına yaptığı harcama (mehir) kendisine iâde edilmez ve siz onlara karşı (savaşıp) üstün gelerseniz, eşleri gitmiş olanlara harcadıkları kadar (ganîmetten) verin! Kendisine îmân ettğiniz Allâh'a karşı gelmekten sakının!

12- Ey Peygamber! Mü'min kadınlar sana gelip de; Allâh'a hiç bir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek ve meşrû olan bir işte sana karşı gelmemek üzere sana bey'at etmek istediklerinde, onların bey'atini kabûl et ve onlar için Allah'tan bağışlanma iste. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

13- Ey îmân edenler! Allâh'ın gazap ettiği bir topluluğu dost edinmeyin. Çünkü kabirdekilerin tekrar diriltilmesinden kâfirler nasıl ümit kesmişlerse, onlar da âhiretten öylece ümitlerini kesmişlerdir.

7. âyette Allâh'ın vaat ettiği bu sevgi dönemi, Mekke'nin fethi ile başlamış, Müslümanların can düşmanı olan Mekke müşrikleri, İslâm'a girerek, onlarla kardeş olmuşlar, düşmanlıklar dostluğa, ayrılıklar birliğe dönüşmüştür. Bu duruma göre, bugün düşman olan bir toplumun, yarın dost olması mümkündür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hepiniz, Allâh'ın ipine sımsıkı sarılın, parçalanıp ayrılmayın. Allâh'ın, üzerinizdeki nîmetini düşünün! Hani siz birbirinize düşman idiniz de Allah kalplerinizi birleştirmiş ve O'nun nîmeti sâyesinde kardeşler oluvermiştiniz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yolu bulasınız.”**¹⁷

Bir hadiste şöyle buyurulmuştur: **“Sevdiğini ölçülü sev, bir gün düşmanın olabilir; sevmediğinde de ölçülü buğz et, bir gün dostun olabilir!”**¹⁸

8. âyete göre Müslümanlarla savaşmayan, onları yurtlarından çıkarmayan kimselere karşı, küfür ehli olsalar bile iyilik yapmak, onlara karşı adâletli davranmak teşvik edilmiştir. Abdullah bin Zübeyr ؓ'e göre bu âyet, Hz. Ebûbekir'in kızı Esmâ hakkında inmiştir. Hz. Ebûbekir'in câhiliyede evlenip, İslâm'a girmediği için boşadığı Kuteyle bint-i Abdi'l-Uzzâ, Hudeybiye

17. Âl-i İmrân, 3/103.

18. Tirmizî, Birr, 60.

Antlaşmasından sonra, kızı Esmâ'yı görmek için, Medîne'ye gelmiş ve ona birtakım hediyeler getirmişti. Esmâ ﷺ olayı şöyle anlatır:

“Rasûlullah ﷺ Hudeybiye antlaşmasını yaptıktan sonra müşrike olarak Kureyş'in koruması altında bulunan annem beni arzu ederek Medîne'ye görmeye gelmişti. Rasûlullâh'a: “Annem beni özleyip gelmiş, ona ikram da bulunabilir miyim?” diye sordum. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti indirdi ve Rasûlullah da bana, “Evet annene iyi davran, onunla ilgilen.” buyurdu.¹⁹ Bu rivâyete göre söz konusu âyet, Hudeybiye antlaşmasından sonra ve Kureyş'in o antlaşmanın hükümlerini çiğneyip de Mekke'nin fethini gerektiren harekâta sebebiyet vermelerinden önce inmiş demektir. Buna göre Müslümanlara zarar vermeyen ve onlarla mücâdele hâlinde bulunmayan inaçsızlarla görüşmenin, hatta onlara iyilik etmenin, onlara karşı insaf- lı ve adâletli davranmanın bir sakıncası olmadığı belirtilir.

Diğer yandan Hasan ve Ebû Sâlih gibi bâzı zâtlar da, bu âyetin, Rasûlullah ﷺ ile savaşmamak ve onun aleyhine başkalarına yardımda bulunmamak üzere antlaşma yapmış olan Huzaa ve Benî Hâris gibi Ka'b, Kinâne ve Müzeyne kabîleleri hakkında indiğini rivâyet etmişlerdir. Sonuç olarak âyetin hükmü, zimmî, müste'men (eman verilen), ilişik kesilmeyen antlaşmalı toplumlar ve barış içinde yaşamak isteyen bütün toplumları içine almaktadır. Mü'minler bunların hiçbirine iyilik yapmaktan ve adâletle muâ- mele etmekten nehyedilmiş değillerdir.²⁰ Bunu uluslararası bir sulh ve barış ilkesi olarak değerlendirmek mümkündür.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Kendi aleyhinize, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şahitlik eden kimseler olun. Hakkında şahitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa, fakir de olsa, adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıtır veya şahitlikten vazgeçerseniz şüphesiz ki Allah yaptığınız her şeyi çok iyi bilmektedir.”²¹**

9. âyette, sırf dîninden dolayı mü'minlerle savaşmış, onları yurtlarından çıkarmış ve çıkarılmasına destek olmuş olanların dost edinilmesi yasaklanmıştır. Onları dost edinenlerin zâlim kimseler oldukları belirtilmiştir. Bir önceki âyetle birlikte değerlendirince İslâm'ın milletler arası hak ve ilişkilerini belirleyen iki önemli kural ortaya çıkmaktadır.

19. Buhârî, Edeb, 8, Hibe, 29, Cizye, 18; Müslim, Zekât, 50.

20. Elmalılı, age, VII, 549, 550.

21. Nisâ, 4/135.

Şöyle ki: a) Müslümanlarla dinlerinden dolayı savaşmayan ve onları yurtlarından çıkarmayan yönetim ve toplumlara karşı iyilik yapmak ve adâletli davranmak yasaklanmamıştır. b) Sırf dîninden dolayı Müslümanlarla savaşan, onları yurtlarından çıkaran veya çıkarılmasına yardım edenleri dost edinmek ise yasaklanmıştır. Diğer yandan 9. âyetle “sizin yurdunuzdan çıkarılmanıza yardım edenler.” kaydının 8. âyetle bulunmaması, kendisi Müslümanlarla doğrudan savaşmamakla birlikte, düşmana yardımda bulunan kimselerle ilişik kesmede acele etmeyip, önce yardımdan vazgeçirmek için mümkün olabilen siyâsî teşebbüslere imkân tanımak olmalıdır.²²

İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Eğer inkârı îmâna tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost ve velî edinmeyin. İcinizden her kim onları dost ve velî edinirse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir.”**²³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاثْمَحْنُوهُنَّ ط
 اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ ط فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى
 الْكُفَّارِ ط لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ط وَاتَّوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا ط
 وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ ط وَلَا تُمْسِكُوا
 بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ ط وَسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ط ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ
 يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ ط وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ
 إِلَى الْكُفَّارِ فَعَاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا ط
 وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

10- Ey îmân edenler! Mü'min kadınlar hicret ederek size geldiklerinde, onları imtihan edin! Gerçi Allah onların îmanlarını daha iyi bilir. Eğer onların îmân etmiş olduklarına kanaat getirirseniz kendilerini, kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü mü'min kadınlar kâfirlere helâl olmadığı gibi, o kâfirler de mü'min kadınlara helâl değildir. Kocalarının yapmış olduğu harcamaları (mehri) geri

22. Elmalılı, age, VII, 550.

23. Tevbe, 9/23.

verin. Mehirlerini kendilerine verdiğiniz takdirde, sizin bu kadınlarla evlenmenizde bir sakınca yoktur. Kâfir kadınları ise nikâhınızda tutmayın, onlara yaptığınız harcamayı (mehri) geri isteyin. Kâfirler de, mü'min kadınlarla yaptıkları harcamayı (mehri, onlarla evlenen mü'minlerdin) geri istesinler. İşte Allâh'ın hükmü budur. O, aranızda böyle hükmediyor. Allah hakkıyla bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.

11- Eğer sizden birinin eşi dinden dönüp kâfirlere katılır da o kadına yaptığı harcama (mehir) kendisine iâde edilmez ve siz onlara karşı (savaşıp) üstün gelerseniz, eşleri gitmiş olanlara harcadıkları kadar (ganîmetten) verin! Kendisine îmân ettğiniz Allâh'a karşı gelmekten sakının!

10-11. âyetlerde, Hudeybiye anlaşmasından sonra Mekke'den kaçıp Medîne'ye Müslümanlara sığınan veya İslâm'dan çıkıp Mekke'ye geri dönen kadınların durumu ile ilgili hükümler yer almaktadır. Özellikle bunlardan evli olanların, evliliklerinin sonlandırılması ve bununla ilgili mehir konuları çözüme kavuşturulmuştur.

Sözü edilen kadınlardan ilk olarak Medîne'ye gelen ve âyetin inişine sebep olan kadın hakkında nakledilen rivâyetler farklıdır. Bir rivâyette, ilk defa Ukbe b. Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Gülsüm gelmiş, arkasından da kardeşleri Ammar ile Velid gelerek onun geri gönderilmesini istemişlerdi. İşte bu sırada yukarıdaki âyet inmiş ve bu yüzden Ümmü Gülsüm geri verilmeyip daha sonra Zeyd b. Hârise ﷺ ile evlenmişti. Diğer bir rivâyette ilk gelen kadın Sübey'a bint-i Hâris idi ki bu kadın, müşrik olan Sayfiy b. Rahib'in karısıydı. Mekkeliler onu geri istemişler, fakat kocasının sarf ettiği mehri verip, Hz. Ömer onu nikâhı altına almıştı.

Bir başka rivâyete göre de bu âyetin inmesine sebep olan kadın, Ebû Hasan b. Dahdaha'nın karısı Ümeyme bint-i Bişr idi ve Mekke'ye iâdesi talep edilince, geri verilmeyip Süheyl b. Sayfiy ile evlendirilmiştir.

Bu rivâyetler meselenin Hudeybiye antlaşmasıyla ilgili olduğunu gösterir. Fakat Dahhâk'tan gelen bir nakilde Rasûlullah ile müşrikler arasında şöyle bir antlaşmanın bulunduğu ifâde edilmektedir.

“Bizden sana senin dîninden olmayan bir kadın gelirse, onu bize geri vereceksin. Şayet senin dînine girerse, evli olduğu takdirde sarf etmiş olduğu mehri kocasına vereceksin.” Buna göre âyet doğrudan doğruya bu sözleşmenin

hükmüne uygundur. Daha önce Tirmizî'den nakledildiği üzere sûrenin hepsi Hâtib b. Ebî Beltea'nın mektup olayı ile ilgili olduğu takdirde de, bu tazmin meselesinin yine taraflardan birinin hükümleriyle ilgili olması gerekir.²⁴

Hudeybiye antlaşmasının gereği olarak Medîneli mü'minlerden şu hususlara uymaları istenmiştir: a) İman ederek Mekke'den Medîne'ye hicret edip başka bir deyişle Medîne'ye sığınan kadınları denemek, eğer îmân ettikleri ne kanaat getirilirse Mekke'ye geri gönderilmemeleri, b) Bu mü'min kadınların artık kâfir olan kocalarına helâl olmadığı, c) Müşrik kocalarının bu kadınlara verdiği mehirlerin geri verilip, onların nikâh bağından kurtarılmalari, d) Mehirlerini vererek kendilerinin bu kadınlarla evlenebilecekleri, e) Müşrik kadınları nikâhları altında tutmamaları, f) İslâm'ı terk edip Medîne'den kaçarak Mekke'ye müşriklere katılan kadınlara vermiş oldukları mehirleri geri istemeleri, g) Müşriklerin de, Mekke'den kaçıp, Medîne'ye gelerek Müslümanlara katılmış olan kadınlarına verdikleri mehirleri geri isteyecekleri.

Yukarıdaki 10. âyet inince, artık Müslüman erkeklere ehl-i kitap dışındaki kalan,²⁵ küfür ehli kadınla evlenmek yasaklanmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile sizden önce kendilerine kitap verilenlerden iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz şartıyla, namuslu olmak, zinâ etmemek ve gizli dostlar da edinmemek üzere size helâldir. Kim îmânı tanımazsa, ameli boşa gider. O âhirette de ziyâna uğrayanlardandır.”**²⁶

“Müşrik kadınlar îmân etmedikçe onlarla evlenmeyin! Hoşunuza gitse bile, müşrik bir kadından, mü'min bir câriye daha hayırlıdır. İman etmedikçe müşrik erkekleri de, (mü'min kadınlarla) evlendirmeyin. Hoşunuza gitse bile, müşrik bir erkekten, mü'min bir köle daha hayırlıdır. Çünkü bunlar sizi ateşe çağırırlar. Allah ise, izni ve keremiyle cennete ve bağışlanmaya çağırır. Allah, düşünüp öğüt alsınlar diye âyetlerini insanlara açıklar.”²⁷

“Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; iyi kadınlar, iyi erkeklere, iyi erkekler de iyi kadınlara yaraşır. İşte bu iyiler iftiracıların söylediklerinden uzaktır. Onlar için bağışlanma ve güzel bir rızık vardır!”²⁸

24. Elmalılı, age, VII, 555.

25. Bk. Mâide, 5/5.

26. Mâide, 5/5.

27. Bakara, 2/221.

28. Nûr, 24/26.

MEHİR

Erkeğin evlenirken karısına verdiği veya vermeyi taahhüt ettiği para veya mala “mehir” denir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Aldığınız kadınların mehirlerini yürekten isteyerek ve Allâh’ın bir atıyyesi olarak verin. Eğer onlar size gönül rızasıyla bir şey bağışlarsa onu âfiyetle yeyin.”**²⁹

“Eğer bir eşi bırakıp da yerine başka bir eş almak isterseniz, onlardan birine yüklerle mehir vermiş olsanız bile ondan hiçbir şey geri almayın.”³⁰

“Onlardan yararlanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir miktârını belirledikten sonra karşılıklı rıza ile indirim yapmanızda bir sakınca yoktur.”³¹

Çeşitli toplumlarda, erkek tarafının, evleneceği kızın ailesine para ya da sâir bir mal vermesi geleneği vardır. Eski Türkler’de “kalın” uygulaması bu niteliktedir. Günümüz Müsevîlerinde mehrin aksine, kadının ailesi erkeğe drahoma adıyla bir meblağ veya mal verir.

Mehir nikâh akdinin rükün veya şartlarından olmayıp, evlilikte ya önceden belirlenmekle ya da hiç konuşulmaması durumunda kendiliğinden meydana gelen haklardandır. Bu yüzden mehirsiz akdedilecek nikâh geçerli olur ve kadın emsal mehre hak kazanır.³²

Hız. Peygamber mehirsiz evlilik akdi yapmadığı gibi, kendi kızı Fatıma için de Hız. Ali’nin kullanmadığı bir zırhını mehir olarak vermesini bildirmiştir.³³

Mehrin miktârı evlilik sırasında belirlenmişse, buna “mehr-i müsemmâ”, belirlenmemişse “mehr-i misil” denir. Yine evlilik sırasında peşin ödenen mehre, “mehr-i muaccel”, ödenmesi sonraya bırakılan mehre ise, “mehr-i müeccel” adı verilir. Ancak mehrin ödenme zamanı belirlenmemişse, ilke olarak boşanma ânında veya eşlerden birisinin ölümü durumunda mehrin vâdesi gelmiş sayılır.

Ebû Hanîfe’ye göre mehrin en az miktârı 10 dirhem (5 dirhem yaklaşık bir koyun bedeli), İmam Mâlik’e göre üç dirhemdir. Mehrin en çok miktârı

29. Nisâ, 4/4.

30. Nisâ, 4/20.

31. Nisâ, 4/24.

32. Bakara, 2/236.

33. Ebû Dâvûd, Nikâh, 35; Nesâî, Nikâh, 76; Ahmed bin Hanbel, I, 80.

için bir sınır getirilmemiştir. Âyette, **“Onlardan birine, yüklerle mehir vermiş olsanız bile, ondan bir şey almayınız.”**³⁴ buyrulur. Hz. Ömer mehirleri 400 dirhemle sınırlamak istemiş, fakat bir kadının yukarıdaki âyeti okuyarak karşı çıkması üzerine sınırlamadan vazgeçtiği rivâyet edilmiştir.³⁵ Mehir, kadın için bir hak ve mâlî bir destektir; onu velîsi alıp kendisi için harcayamaz.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِيهِ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعُهُنَّ وَاسْتَعْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢﴾

12- Ey Peygamber! Mü'min kadınlar sana gelip de; Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zinâ etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek ve meşrû olan bir işte sana karşı gelmemek üzere sana bey'at etmek istediklerinde, onların bey'atini kabûl et ve onlar için Allah'tan bağışlanma iste. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

12. âyette, Hz. Peygamber'in kadınlardan şu hususlarda bey'at alması istenmektedir: 1) Allâh'a ortak koşmamak, 2) Hırsızlık yapmamak, 3) Zinâ etmemek, 4) Çocuklarını öldürmemek, 5) Elleri ve ayakları arasında bir şey uydurmamak, 6) Emrettiği iyi bir şeyde Peygamber'in emrine karşı gelmemek. Rivâyete göre âyet Mekke fethi günü inmiş, Hz. Peygamber erkeklerden sonra kadınlardan da bağlılık yemini almıştır.

Bu âyet ve uygulaması, İslâm'ın kadınlara “devlet yönetiminde seçme hakkı”nı tanıdığını gösterir. Çünkü Hz. Peygamber'e ve ondan sonra dört hâlifeye yapılan bey'atlerin anlamı, aynı zamanda onları yönetici ve Devlet başkanı olarak onaylamak anlamına gelir. Bey'at uygulaması dikkatlice incelenirse, yönetim sırasında önemli ülke ve toplum meselelerinin görüşülüp karara bağlandığı bir şûrâ heyetinin (parlamento) bulunduğu görülür.

34. Nisâ, 4/20.

35. Şevkânî, Neyl, VI, 168; Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, Mısır, ty, IV, 283 vd.

Hız. Ömer'in, danıştığı şûrâ üyelerinin izinsiz Medîne dışına çıkmalarını yasakladığı da biliniyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sana (Hudeybiye’de) bey’at edenler, gerçekte Allâh’a bey’at etmişlerdir. Allâh’ın eli onların ellerinin üstündedir. Her kim ahdini bozarsa ancak kendi zararına bozmuş olur. Her kim de Allâh’a verdiği sözü yerine getirirse, Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.”**³⁶

“Bil ki, Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur. Hem kendi günahın için, hem de mü’min erkek ve mü’min kadınlar için mağfiret dile! Allah, sizin gezip dolaştığınız yeri de, sonunda varacağınız yeri de bilir!”³⁷

İbn Abbas ؓ’den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ Medîne’ye sığınan kadınlara kelime-i şehâdeti tekrarlayarak şöyle yemin ettirirdi. “Bir kocaya buğz etmekten dolayı gelmediğine; bir yerden bir yeri arzulayarak çıkmadığına; Allah ve Rasûlüne sevgiden başka bir maksatla hicret etmediğine yemin eder misin?”³⁸

Hız. Âişe şöyle demiştir: “Rasûlullah mü’mineleri ancak: **“Ey Peygamber! Mü’min kadınlar sana şu şartlar üzerine bey’at etmeye geldiklerinde; Allâh’a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zinâ etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmeyecekleri ve sana hiçbir ma’rufta karşı gelmeyecekleri konusunda söz alarak, bu şekilde onlara bey’at ver ve onlar için Allah’tan mağfiret dile...”**³⁹ âyeti ile imtihan ederdi.”⁴⁰

İbn Abbas, bir Ramazan bayramı namazında Allâh’ın elçisiyle birlikte bulunmuş, önce namaz kılınıp, hutbe okunduktan sonra, Nebî ﷺ minberden inmiş, erkeklere elleriyle işaret ederek oturmalarını istemiş, sonra safaları yarararak Bilal ؓ ile birlikte kadınların tarafına geçmiş ve onlara yukarıdaki 12. âyeti sonuna kadar okuyarak, **“İşte sizler bu âyete göre bey’at etmiş oluyorsunuz”** buyurmuştur. O gün, bütün kadınlar bu âyetteki hükümlere uymaya söz vermişti. Bilal giysisini yere yaymış, kadınlar bir hayır için, yüzük ve bileziklerini onun üzerine atmışlardı.”⁴¹

36. Fetih, 48/10.

37. Muhammed, 47/19.

38. Elmalılı, age, VII, 553.

39. Mümtehine, 60/12.

40. Buhârî, Tefsir, 60/12.

41. Buhârî, Tefsir, 60/3.

Ümmü Atıyye'den, şöyle demiştir: “Biz bir grup kadınla Rasûlullah ﷺ'e gelerek bey'at ettik. Peygamber ﷺ yukarıdaki 12. âyeti okudu ve bize Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmamayı ve ölünün arkasından bağıra çağıra ağlamamak gerektiğini bildirdi. Bu arada bir kadın bey'at etmekten elini çekerek; 'Ey Allâh'ın Rasûlü! Falan kadın benim yakınımın ölümünde senin yasakladığın şekilde ağlamıştı. Onun benim üzerimde hakkı vardır. Ondan izin almak isterim.' dedi. Hz. Peygamber ona bir şey söylemedi. Kadın gidip geldikten sonra Rasûlullâh'a bey'at etti.”⁴²

Başka bir hadiste şöyle buyrulur: “Ölenin arkasından yüzünü gözünü tırmalayan, yakasını paçasını yırtan, câhiliye insanı gibi bağıra çağıra ağıt yakıp kendisine bedduâ eden, bizden, bizim yolumuzu izleyenlerden değildir.”⁴³

Ümeyme bint-i Rükayye ؓ'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Ben Rasûlullah ﷺ'e bey'at edelim diye vardığımda bizden, Kur'an'daki **“Allâh'a hiçbir şeyi ortak koşmamak husûsunda..”**⁴⁴ âyetinin belirttiği şekilde bey'at aldı. Sonunda, **“İyi iş işlemekte sana karşı gelmeme husûsunda..”** kavline geldiğinde, (fî mâ isteta'ne ve etakne) “güçleri ve tâkatleri yettiği konularda” buyurdu. Biz de, “Allah ve Rasûlü bizlere kendimizden daha merhametlidir. Ya Rasûlallah! Bizimle musâfaha etmez misin?” dedik. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Ben kadınlarla musâfaha yapmam. Ancak yüz kadına söylediğim söz, bir kadına söylediğim söz gibidir.” buyurdu.⁴⁵

Bâzı rivâyetlerde Rasûlullah kadınların bey'ati sırasında mübârek eline bir bez parçası koyardı, bazen de bir kaba su koyup, elini o suyun içerisine soktuğu, sonra da kadınların ellerini bu suya daldırdıkları anlatılır. Meşhur ve en güvenilir olan husus, Hz. Peygamber'in kadınlarla musâfaha yapmadığıdır. Rasûlullah'ın kadınlardan bey'at alması bir kere değil, birkaç defa vukû bulmuştur. Medîne'de olduğu gibi fetihten sonra Mekke'de de bey'at yapıldığı konusunda rivâyetler vardır.

Mekke'deki bey'atte Ebû Süfyan'ın karısı olan ve Uhud Harbi'nde Hz. Hamza'nın şehâdetine ön ayak olup, naaşına karşı gösterdiği kin ve düşmanlığı sebebiyle fetih günü eman verilmeyip öldürülmesi emredilen Hind'in

42. Buhârî, Tefsîr, 60/3, Ahkâm, 49; Müslim, Cenâiz, 33.

43. Buhârî, Cenâiz, 36, 38, 39, Menâkıb, 8; Müslim, İmân, 165.

44. Mümtehhine, 60/12.

45. Nesâî, Bey'at, 18; İbn Mâce, Cihâd, 43; Mâlik, Muvatta, Bey'at, 2; Ahmed bin Hanbel, Müsned, II, 213, VI, 357, 454, 456.

diğer Mekkeli kadınların arasına karışarak bey'at ettiği ve böylece af kapsamına girdiği nakledilmiştir.⁴⁶

Ubad b. Samit, Mümteherine sûresi 12. âyet uyarınca erkeklerden de bey'at alındığını şöyle anlatır: **“Biz Hz. Peygamber’in huzûrunda bulunuyorduk. O, şöyle buyurdu: Bana şunlar üzerine bey'at edersiniz: Allâh’a hiçbir şeyi şirk koşturmak, zinâ etmemek, hırsızlık yapmamak...”**⁴⁷ Bu bey'at üzerine içinizden her kim sözünü tutarsa, ecri Allâh’a âittir. Ve her kim de sözünü tutmayıp, bunlardan bir şey yapar da o yüzden cezâ görürse o da kefârettir. Her kim de bunlardan bir şey yapar Allah da o yaptığı şeyi örterse, o da Allâh’a âittir. Çünkü Allah dilerse ona azap eder, dilerse affeder.”⁴⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَئِسُوا مِنَ
الْآخِرَةِ كَمَا يَئِسَ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٣﴾

13- Ey îmân edenler! Allâh'ın gazap ettiği bir topluluğu dost edinmeyin. Çünkü kabirdekilerin tekrar diriltilmesinden kâfirler nasıl ümit kesmişlerse, onlar da âhiretten öylece ümitlerini kesmişlerdir.

13. âyette yeniden sûrenin başındaki uyarıya dönülerek mü'minlere, Allâh'ın gazabına uğramış ve âhiretten tamamen umudunu kesmiş olan ve âhirete inanmayan kimseleri dost tutmamaları ve onlara sır vermemeleri vurgulanarak sûre sona ermektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın kendilerine gazap ettiği bir toplumu dost edinenleri görmedin mi? Onlar ne sizden ne de onlardandır. Onlar bilerek yalan yere yemin etmektedirler!”**⁴⁹

“Allâh'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler, benim rahmetimden ümit kesmiş olanlardır. İşte onlar için can yakıcı bir azap vardır.”⁵⁰

46. Elmalılı, age, VII, 557.

47. Mümteherine, 60/12.

48. Buhârî, İmân, 11, Menâkıbu'l-Ensâr, 43; Hudûd, 8, 14; Dârimî, Siyer, 16.

49. Muhammed, 47/14.

50. Ankebût, 29/23.

سُورَةُ الصَّفِّ

SAF SÛRESİ

Saf sûresi Medîne döneminde inmiştir. 14 âyettir. Sûre bu adı, 4. âyette mü'minlerin Allah yolunda saf tutarak savaşanları sevdiğini ifâde eden "saf tutma" sözcüğünden almıştır. Sûrede mü'minler birlik ve dayanışma içinde Allah yolunda cihâda çağrılır ve onlara müjdeler verilir. Allâh'ı tesbih ve tenzih etmek, yapmayacağı sözü söylememek, îman, mal ve canla Allah yolunda savaşmak, Hz. Mûsâ ve Îsâ kıssaları, Havârîler konuları yer alır.

Abdullah bin Selâm رضي الله عنه bu sûrenin inişi ile ilgili olarak şöyle demiştir: "Bir gün sahabîlerle oturup, Allâh'ın Rasûlüne gitsek de Allâh'ın sevdiği en değerli amelin ne olduğunu sorup öğrensek ve onları yapsak diye konuştuk. Bunun üzerine Saf sûresi nâzil oldu ve Rasûl-i Ekrem onun tamamını bize okudu."¹

1. Tirmizî, Tefsîr, 61, Cihâd, 1; Ahmed bin Hanbel, Mûsned, V, 452.

﴿ BÂB 1 ﴾

**HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ, ADAK,
SAVAŞTA DÜZENLİ ORDU, YOLDAN SAPANIN
SAPTIRILMASI, ÎSÂ'NIN TEVRAT'I ONAYLAMASI VE
HZ. MUHAMMED'İN GELECEĞİNİ HABER VERMESİ,
İSLÂM'IN BÜTÜN DİNLERE ÜSTÜN KILINMASI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٢﴾ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ
أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ
صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ ﴿٤﴾ وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ
تُؤْذُونَنِي وَقَدْ تَعَلَّمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ ۖ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ
قُلُوبَهُمْ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾ وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ
يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ
وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٦﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ
وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ يُرِيدُونَ
لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٨﴾

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ
وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ı tesbih etmektedir. O, mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.**
- 2- Ey î mân edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylüyorsunuz?**
- 3- Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında en sevilmeyen bir şeydir.**
- 4- Allah, taşları birbirine kenetlenmiş bir binâ gibi saf tutarak kendi yolunda savaşanları sever.**
- 5- Hani bir zamanlar Mûsâ kavmine, “Ey kavmim! Benim size Allah tarafından gönderilmiş peygamber olduğumu bile bile niçin bana eziyet ediyorsunuz?” demişti. Onlar, doğru yoldan sapınca, Allah da onların kalplerini haktan ayırdı. Çünkü Allah yoldan çıkan bir toplumu doğru yola iletmez.**
- 6- Hani Meryem oğlu Îsâ da: “Ey İsrâiloğulları! Ben size, daha önce gelen Tevrat'ı doğrulamak ve benden sonra gelecek, Ahmed adındaki bir Peygamber'i müjdelemek üzere Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim.” demişti. Fakat o kendilerine apaçık deliller getirdiğinde: “Bu, apaçık bir sihir.” dediler.**
- 7- İslâm'a çağrıldığı hâlde, Allah hakkında yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir? Allah, zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.**
- 8- Onlar, ağızlarıyla Allâh'ın nûrunu söndürmek istiyorlar. Oysa inkâr edenler istemeseler de Allah nûrunu tamamlayacaktır.**
- 9- Müşrikler istemeseler de, dînini bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidâyet ve gerçek dinle gönderen O'dur.**

1. âyetle, yerde ve gökte canlı cansız her şeyin aziz ve hakîm olan Allâh'ı tesbih ettiği bildirilmektedir. Dağların, taşların, göklerde ve yerde bulunan bütün varlıkların ve meleklerin Allâh'ı tesbih ettiği, O'nun her türlü kusur ve eksiklikten uzak olduğunu belirterek andığı, birçok âyetle belirtilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Hani bir zamanlar Rabbin meleklerine: ‘Ben, veryüzünde bir hâlife yaratacağım.’ dedi. Onlar: ‘Biz seni överek tesbih ve takdis edip dururken, sen orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah da onlara: ‘Hiç şüphesiz, Ben sizin bilmediklerinizi bilir.’ demişti.”**¹

“O akıl sahipleri ayakta iken, otururken ve yanları üzere yatarken Allâh'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. ‘Ey Rabbimiz! Sen bütün bunları boş yere yaratmadın. Seni tesbih ve tenzih ederiz. O hâlde bizi ateş azâbından koru!’ (derler).”²

“Arş'ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab'lerini hamd ile tesbih ederler, O'na îmân ederler ve îmân eden mü'minlerin bağışlanması için duâ ederler.”³

“Gök gürültüsü Allâh'ı hamd ile melekler ise korkarak tesbih ederler. Onlar Allah hakkında mücâdele edip dururken O, yıldırımları gönderip onlarla dilediğini çarpar. O'nun tuzağı (azâbı) pek şiddetlidir.”⁴

2-3. âyetlerde, Allah için verilen sözün yerine getirilmesi gerektiği, yapılmayacak şeylerin söylenmesinin Allah katında bir gazap sebebi olduğu vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Aranızda sözleşme yaptığınızda Allâh'a verdiğiniz sözü tam olarak yerine getirin. İyi niyetinize Allâh'ı şahit gösterip iyice pekiştirerek yaptığınız yeminleri bozmayın. Allah yapmakta olduklarınızı bilir!”**⁵

1. Bakara, 2/30.

2. Âl-i İmrân, 3/191.

3. Mü'min, 40/7.

4. Ra'd, 13/13. Diğer âyetler için bk. İsrâ, 17/44; Enbiyâ, 21/20, 33, 79; Nûr, 24/36, 41; Yâsîn, 36/40; Sâd, 38/18; Zümer, 39/75; Mü'min, 40/7; Şûrâ, 42/5; Haşr, 59/1, 24; Cum'a, 62/1; Tegâbün, 64/1.

5. Nahl, 16/91.

“Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.”⁶

“Allâh’ı, yeminlerinizden dolayı iyilik etmenize, O’ndan sakınmanıza ve insanların arasını düzeltmenize engel yapmayın. Allah her şeyi işitendir, bilendir. Allah sizi, düşünmeden yaptığınız (lağv) yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz; ama kalplerinizin bilinçli olarak yapmış olduğu yeminlerden sorumlu tutar. Allah çok bağışlayan, cezâ vermekte acele etmeyendir.”⁷

“Allâh’a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini önemsiz bir dünya menfaati karşılığında satanlara gelince, işte onların âhirette bir payı yoktur. Kıyâmet gününde Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için can yakıcı bir azap vardır!”⁸

Abdullah b. Ömer, Ebû Hüreyre ve Hasan el-Basrî yukarıdaki 2 ve 3. âyetlere dayanarak mü’minlerin Allâh’a ve birbirine karşı verdikleri sözlerin bağlayıcı olduğunu söylemişlerdir.⁹ Ancak âlimlerin çoğunluğu verilen sözde durmamanın çirkin bir iş ve ahlâkın konusu olduğu görüşündedir. Nitekim Allâh’ın Rasûlü bir hadisinde şöyle buyurmuştur: “Münâfığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde sözünde durmaz ve bir şey emânet edildiğinde hıyânet eder.”¹⁰

Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî ve İbn Hazm’a göre ise akit derecesinde olmayan verilecek söz ve yapılan va’d hukuken bağlayıcı değildir. Ancak verilen bir sözde durmak müstehap olur ve aksine davranmak mekruhtur. Nitekim Allâh’ın Rasûlü, hanımına karşı sırf gönlünü almak için yerine getiremeyeceği bir vaadde bulunmada bir günah olmadığını bildirmiştir.¹¹ Başka bir hadiste de şöyle buyrulur: “Bir kimse kardeşine söz verir ve sözünde de duramazsa, bunda bir günah yoktur.”¹² Hadislerde zikredilen, “verilen sözde durmama” yalan söylemekten farklı görülmüş, “kişi sözünü yerine getirmek istediği hâlde, karşısına çıkan birtakım engeller yüzünden sözünde durmamak” şeklinde değerlendirilmiştir.

6. İsrâ, 17/34.

7. Bakara, 2/224-225.

8. Âl-i İmrân, 3/77.

9. Bk. Buhârî, İmân, 24, İstikrâz, 10, Edeb, 69.

10. Buhârî, İmân, 24; Müslim, İmân, 107; Tirmizî, İmân, 14.

11. Mâlik, Muvatta, Kelâm, 17.

12. Ebû Dâvûd, Edeb, 90.

Hız. Peygamber bir kadının çocuğuna: “Gel! Bak, sana ne vereceğim!” diye seslendiğini duymuştu. Ona: “Çocuk yanınıza gelince ne vereceksiniz?” diye sordu. O kadın da hurma vereceğini söyledi. Bunun üzerine Rasûl-i Ekrem şöyle buyurdu: “Eğer çocuğa bir şey vermeseydin, bu söz amel defterine yalan bir söz olarak yazılacaktı.”¹³

İmam Mâlik’e göre ise va’d, bağlayıcı olmamakla birlikte, söz verilen kişi bu sebeple bir külfete girmiş bulunursa verilen söz hukuken de bağlayıcı olur. Günümüzde noter aracılığıyla yapılan va’d sözleşmelerinin bağlayıcılığını buna örnek verebiliriz. Örneğin bir satış taahhüdünde bulunan kişi, alıcı buna güvenerek birtakım masraflar yapmışsa, satıcı vaadinden döndüğü takdirde alıcı, uğradığı zararları tazmin ettirebiliyor.

Abdullah bin Selâm’dan gelen bir rivâyete göre yukarıdaki Saf sûresi 2 ve 3. âyetler adakla ilgilidir. Adanan meşrû bir şeyin yerine getirilmesinin vâcip oluşunun delili bu âyettir.

ADAK

Allah Teâlâ’ya ibadet amacıyla, mükellef olmadığı hâlde mübah olan bir işi yapmayı kararlaştırmak, böyle bir işi kendisine vâcip kılmak ve bu konuda Allâh’a söz vermek demektir. Arapça’da adağın karşılığı “nezir” olup, çoğulu “nüžür”dür.

Allah rızası için ibadet sayılan bâzı şeyleri adamak sevâba vesiledir. “Adağım olsun ki Allah rızası için yarın oruç tutayım” veya “yoksullara şu kadar para vereyim” denilmesi gibi.

Dünyaya âit bir amaç için yapılacak adaklar makbûl değildir. “Fılan işim yoluna girerse üç gün oruç tutayım” veya “yoksullara şu kadar para vereyim” denilmesi gibi.

Bu şekilde dünyevî bir gâye için yapılacak bir ibadet ve tâat yüce bir maksada değil dünyalık isteğine dayanmış olur. Bu ise ibadetlerde bulunması gereken ihlâsla bağdaşmaz. Zaten böyle bir adak kaderi değiştiremez. Kaderde yazılı olan ne ise o meydana gelir.¹⁴

13. Ebû Dâvûd, Edeb, 79; Anmed bin Hanbel, III, 447.

14. Geniş bilgi için bk. Hac, 22/29; İnsân, 76/7.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ
مَرْصُوضٌ ﴿٤﴾

4- Allah, taşları birbirine kenetlenmiş bir binâ gibi saf tutarak kendi yolunda savaşanları sever.

4. âyette, mü'minlerin düşman karşısında saflar hâlinde savaşması, kurşunla kaplanmış veya bağlantı yerleri kurşunla kenetli hâle getirilmiş yapıya benzetilerek övülmüştür. Burada, birbirine kenetlenmiş, tek bir saf hâline gelmiş, birbiriyle bağlantılı güçlü bir ordu mesajı verildiği açıktır.

Medîne'de bir grup sahâbenin, "Allâh'ın en çok sevdiği ameli bilsek de onunla amel etsek." demeleri üzerine, yukarıdaki 4. âyet inmiş ve Allâh'ın en çok sevdiği amelin düşmanın karşısına birlik hâlinde ve birbiriyle kenetlenmiş bir şekilde çıkarak savaşmak olduğu belirtilmiştir. Ancak Uhud savaşında kimilerinin yoldan geri dönmesi, 2 ve 3. âyetlerde belirtilen ilâhî kınamaya yol açmıştır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **"Ey îmân edenler! Kâfirlerle ordular hâlinde karşılaşınca sakın arkanızı dönüp kaçmayın."**¹⁵

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تُوذَوْنَ بِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ
اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْفَاسِقِينَ ﴿٥﴾

5- Hani bir zamanlar Mûsâ kavmine, "Ey kavmim! Benim size Allah tarafından gönderilmiş peygamber olduğumu bile bile niçin bana eziyet ediyorsunuz?" demişti. Onlar, doğru yoldan sapınca, Allah da onların kalplerini haktan ayırdı. Çünkü Allah yoldan çıkan bir toplumu doğru yola iletmez.

5. âyette, Hz. Mûsâ'nın kavmi onun peygamberliğini çeşitli mûcizelerle anladıkları hâlde, ona tâbi olup itaat etmekte gevşek davranmışlardı. Onlar Mûsâ'yı incitip haktan sapınca, Allah da onların kalplerini haktan başka tarafa çevirmiştir. Çünkü Allah doğru yola gelmek istemeyenleri doğru yola iletmez.

¹⁵. Enfâl, 8/15.

İsrâiloğulları'nın Hz. Mûsâ'ya eziyetleri, **“Biz bir tek yemek çeşidi-ne dayanamayız.”**¹⁶ **“Allâh'ı bize açıkça göster.”**¹⁷ onunla birlikte savaşmayıp, **“Öyleyse sen ve Rabbin gidip savaşın, biz burada otura-cağız.”**¹⁸ demeleridir.

Onların bu davranışları nasıl Hz. Mûsâ'yı üzmüş ise, yapmadıkları şeyleri söyleyen veya savaşmak istemeyen insanların davranışları da Hz. Muhammed'i üzmüştür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Siz, Mûsâ'ya ezi-yet edenler gibi olmayın! Allah onu, onların söylediklerinden temi-ze çıkarmıştı. Çünkü o, Allah katında itibârlı bir kişiydi!”**¹⁹

“Gerçek şu ki bir toplum, kendilerinde bulunanı değiştirmedik-çe, Allah da o topluma verdiği iyiliği değiştirmez. Şüphe yok ki Allah her şeyi iştirir, bilendir.”²⁰

“İnsanın önünde ve arkasında, Allâh'ın buyruğu ile onu koru-yan izleyiciler (melekler) vardır. Bir toplum kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durumlarını değiştirmez. Allah bir toplu-ma kötülük dileyince, artık onu geri çevirecek yoktur. Zaten onla-rın, Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.”²¹

“O hâlde, Allâh'a karşı gelmekten sakının ve (O'nu) dinleyin. Çünkü Allah fâsıklar topluluğunu doğru yola iletmez.”²²

Hz. Peygamber Huneyn Savaşı'ndan elde edilen ganîmetleri, yeni Müslüman olanlara kalplerini İslâm'a ısındırmak için fazla fazla, daha ön-ce Müslüman olanlara ise daha az vererek taksim etmişti. Allâh'ın Rasûlü Müslümanlardan birinin: **“Bu taksimde adâletli davranılmadı, Allâh'ın rı-zası gözetilmedi.”** dediğini işitince, öfkeleni ve şöyle buyurdu: **“Allah ve Rasûlü âdil davranmazsa, kim âdil davranır? Allah Mûsâ Peygamber'e rah-met eylesin. O kauminden bundan daha çok eziyet gördü, ama sabretti.”**²³

16. Bakara, 2/61.

17. Nisâ, 4/153.

18. Mâide, 5/24.

19. Ahzâb, 33/69.

20. Enfâl, 8/53.

21. Ra'd, 13/11.

22. Mâide, 5/108.

23. Buhâri, Humus, 19, Enbiyâ, 28, Megâzî, 56, Edeb, 71, İsti'zân, 47, Deavât, 19; Müslim, Zekât, 141.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَآئِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا
لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ
أَحْمَدٌ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٦﴾

6- Hani Meryem oğlu Îsâ da: “Ey İsrâiloğulları! Ben size, daha önce gelen Tevrat’ı doğrulamak ve benden sonra gelecek, Ahmed adındaki bir Peygamber’i müjdelemek üzere Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim.” demişti. Fakat o kendilerine apaçık deliller getirdiğinde: “Bu, apaçık bir sihir.” dediler.

6. âyette, Hz. Îsâ’nın, İsrâiloğulları’na kendisinin Allâh’ın elçisi olduğu- nu söylediği ve kendisinden sonra Ahmed adında bir peygamberin gelece- ğini müjdelediği, fakat onun haber verdiği Ahmed (Muhammed) adlı elçi, peygamberliğini ispatlayan açık deliller getirince, “Bu apaçık sihirden baş- ka bir şey değildir.” dedikleri anlatılır.

Hz. Peygamber’in bir adı da Ahmed’dir. Ahmed ve Muhammed, “hamd” kökünden; övgüye lâyık ve çok övülmüş anlamındadır. Bir hadis- te şöyle buyurulmuştur:

“Sâdece bana âit olan beş ismim vardır: Ben Muhammed’im, Ahmed’im, Bir adım Mâhî’dir. Allah Teâlâ inkârcılığı benim elimle mah- vedecektir. Bir diğer adım Hâşir’dir; ben peygamber olduktan sonra (veya kıyâmet gününde) insanlar benim ardımda toplanacaktır. Bir başka adım da Âkîb’dır; ben son peygamberim.”²⁴

Yukarıdaki, فَلَمَّا جَاءَهُمْ “Felemmâ câe hum” de fâil konumundaki zamiri, kimisi Hz. Îsâ’ya, kimisi onun haber verdiği Hz. Muhammed’e (Ahmed) gö- türmektedir. Son üç âyet dikkate alınınca, zamirin Ahmed’e gittiği anlaşılır.

Kur’ân’ın Hz. Îsâ tarafından önceden bildirildiğini belirttiği husus, Yuhanna’nın şu rivâyeti ile ilişkilidir:

“Ben, Baba’ya duâ edeceğim ve O size başka bir önder (imam) gön- derecektir.”²⁵ Hristiyanların “Tesellici” diye tercüme ettikleri, “parakletus”

24. Buhârî, Tefsîr, 61/1, Menâkıb, 17; Müslim, Fazâil, 124-126; Tirmizî, Edeb, 67; Dârimî, Rikâk, 59; Muvatta, Esmâü’n-Nebî, 1.

25. Bk. Yuhanna, 14/16.

kelimesi aynı zamanda, “önder-imam” anlamına gelir. Daha açık olarak Yuhanna, 16/13'te şöyle denir: “Gerçeğin rûhu olan Önder (imam) gelince, o sizi yönetecektir. Çünkü o, kendiliğinden konuşmayacaktır.” Hristiyan kökenli rivâyetler daha bunun gibi İşaya'nın ağzından ve aynı gerekçeyle, Hz. İsa'dan, kendisinden sonrasına ilişkin pek çok haber nakletmişlerdir.²⁶

Diğer yandan İbn İshak, Yuhanna, 14/16'yı kaydedip, “Biriklutus”un Rumca'da “Muhammed” anlamına geldiğini belirtmiştir. Ancak İbn İshak'ın VII. yüzyılda kendi dönemindeki İnciller'de söz konusu kelimeyi “parakletus” yerine “periklytos” şeklinde okumuş olması muhtemeldir.²⁷

Günümüz İncillerinde Faraklit “Yardımcı ve Gerçeğin Rûhu” olarak şöyle tanımlanmıştır:

*“Ben de Baba'dan dileyeceğim. O sonsuza dek sizinle birlikte olsun diye size bir Yardımcı, Gerçeğin Rûhu'nu verecek. Dünya O'nu kabûl edemez. Çünkü O'nu ne görür, ne de tanır. Siz O'nu tanıyorsunuz. Çünkü O aranızda yaşıyor ve içinizde olacaktır.”*²⁸ *“Bu, yasalarında yazılı, ‘yok yere benden nefret ettiler’ sözü yerine gelsin diye oldu. Baba'dan size göndereceğim Yardımcı, yani Baba'dan çıkan Gerçeğin Rûhu geldiği zaman bana tanıklık edecek. Siz de tanıklık edeceksiniz. Çünkü başlangıçtan beri benimle birliktesiniz.”*²⁹

Alûsî şöyle demiştir: “Faraklit kelimesi, Allâh'a hamd etmeyi gösteren bir kelimedir. Gözlerini taassub perdeleri bürümemiş olanların gözünde İsa ﷺ'in bu sözünden Ahmed ﷺ'in kastedildiği anlaşılır. Hristiyanların bâzısı bunu “Hammâd”, bâzısı da “Hamîd” diye tefsîr etmişlerdir. Bunun delâletinden de Hz. Muhammed'in, Ahmed (yahut Muhammed) ismine işaret var demektir. Diğer Bâzı Hristiyanlar da onu, Kurtarıcı diye tefsîr etmişler ve buna İsa ﷺ'in başka bir sözünde “Allah size diğer bir kurtarıcı gönderecektir.” demiş olmasıyla delil getirmişlerdir. Bu cümlede de Hz. Peygamber'in Risâlet'ine hamd ismiyle değilse de kurtarmak ve yardım etmek unvanıyla işaret edilmiştir.”³⁰

26. Bk. İşaya, 8/22 (Matta, 4, 15/16); İşaya, XLII, 1-4 (Matta, 8/17); Kur'an, Âl-i İmrân, 3/81.

27. Bk. M. Hamidullah, Aziz Kur'an, Saf, 61/6.

28. İstanbul Kitab-ı Mukaddes Şirketi, 3. baskı, 2003, Yuhanna, Bâb: 14/16-17.

29. Yuhanna, Bâb: 15/25-27.

30. Alûsî, age, XXVIII, 87.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٧﴾

7- İslâm'a çağrıldığı hâlde, Allah hakkında yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir? Allah, zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.

7. âyete göre, Allâh'a ortak koşan, O'na çocuk isnat eden ve onun âyetlerine "sihir" diyenden daha zâlim kimsenin olamayacağı vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Allâh'ın mescidlerinde, O'nun adının anılmasını engelleyen ve mescidlerin harap olması için çalışan kimseden daha zâlim kim vardır! Aslında onların, oralara korka korka girmeleri gerekir! Onlar için bu dünyada rezillik, âhirette de büyük bir azap vardır."**³¹

"İbrahim, 'Allah, güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de onu batıdan getir!' deyince, o inkârcı Nemrut şaşırıp kalmıştı. Allah zâlimler toplumuna doğru yolu göstermez."³²

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ
﴿٨﴾ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ
كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

8- Onlar, ağızlarıyla Allâh'ın nûrunu söndürmek istiyorlar. Oysa inkâr edenler istemeseler de Allah nûrunu tamamlayacaktır.

9- Müşrikler istemeseler de, dînini bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidâyet ve gerçek dinle gönderen O'dur.

8-9. âyetlerde, dilleriyle büyü ve şiir diyerek Allâh'ın dînini veya kitabını söndürmeğe çalışanların buna güçlerinin yetmeyeceği, Allâh'ın son

31. Bakara, 2/114.

32. Bakara, 2/258.

peygamberiyle gönderdiği dîni, müşrikler hoşlanmasa da bütün dinlere üstün kılacağı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar Allâh’ın nûrunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler istemeseler de Allah, kendi nûrunu tamamlamaktan asla vazgeçmez. Müşrikler hoşlanmasalar da, kendi dînini bütün dinlere üstün kılmak için, Peygamberini hîdâyet ve hak dinle gönderen O’dur.”**³³

“Fitne tamamen yok edilinceye ve din yalnız Allâh’ın oluncaya kadar onlarla savaşın! Eğer vazgeçerlerse zâlimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.”³⁴

“Biz, seni bütün insanlara bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik; ama insanların çoğu bunu bilmezler.”³⁵ **“Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”**³⁶

“Kitabı sana, gerçeğin ta kendisi ve önceki ilâhî kitapları doğrulayıcı olarak indiren Allah’tır. Tevrat ve İncili de O indirmiştir.”³⁷

33. Tevbe, 9/32-33.

34. Bakara, 2/193.

35. Sebe', 34/28.

36. Enbiyâ, 21/107.

37. Mâide, 5/3.

﴿ BÂB 2 ﴾

**KİŞİYİ CENNETE VE FETHE ULAŞTIRACAK AMELLER,
MÜ'MİNLERİN HAVÂRÎLER GİBİ
ALLÂH'IN DÎNİNE YARDIM ETMESİ**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿١٠﴾ تُوْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۖ ﴿١١﴾ يَغْفِرَ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِينَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ ۚ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۖ ﴿١٢﴾ وَأُخْرَىٰ تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۚ وَبَشِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِّلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ ۖ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَأَمَنْتَ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَكَفَرْتَ طَائِفَةٌ ۚ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

10- Ey îmân edenler! Sizi can yakıcı bir azaptan kurtaracak olan bir ticareti size göstereyim mi?

11- Allâh'a ve Rasûlüne îmân eder, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda savaşırsınız. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

12- O zaman Allah sizin günahlarınızı bağışlar, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki çok güzel meskenlere yerleştirir. İşte büyük kurtuluş budur!

13- Hoşlanacağınız başka bir şey daha var. Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih. Mü'minlere müjdele!

14- Ey îmân edenler! Allâh'ın yardımcıları olun. Nasıl ki, Meryem oğlu Îsâ Havârîlere, "Allah yolunda bana yardım edecek kim var?" diye sormuş, Havârîler de, "Allâh'ın yardımcıları biziz." demişlerdi. İsrâiloğulları'ndan bir grup îmân etti, bir grup ise inkâr etti. Biz de îmân edenleri düşmanlarına karşı destekledik ve onlar üstün geldiler.

10-13. âyetlerde, yeniden sûrenin başındaki cihad konusuna dönülerek insanları can yakıcı azaptan kurtaracak ve büyük kurtuluşa ulaştıracak şeyler şöyle sıralanır: a) Allâh'a ve peygamberine inanmak, b) Allah yolunda malla ve canla savaşmak. Böyle yapanların günahlarının bağışlanacağı, altlarından ırmaklar akan Adn cennetlerinde güzel konutlara yerleştirilecekleri ve dünyada da sevinecekleri bir zafer ve yakın bir fetih nasip edileceği bildirilir. Hz. Muhammed'e bütün bunları mü'minlere müjdelemesi emredilir.

EN FAZİLETLİ AMEL VE MÜKÂFATI

Hz. Peygamber'e, hangi amelin daha fazîletli olduğu sorulduğunda, *"İman ve Allah yolunda cihaddır."*³⁸ buyurarak cihâdın îmandan hemen sonra geldiğine, îmânın cihadla varlığını sürdüreceğine işaret etmiştir. Ayrıca Allah yolunda savaşanları, gâzilik ve şehitlik rütbesine erenleri öven ve onlar için büyük nîmetler ve dereceler bulunduğunu haber veren birçok âyet ve hadis vardır.

Müslümanlar savaşı istemezler. Ama savaş gerekince de sabır ve metânetle savaşır. Zîra Hz. Peygamber: *"Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz. Fakat düşmanla karşı karşıya gelerseniz sabrediniz, direniniz."*³⁹ buyurmuştur. Müslümanlar savaş sırasında Allâh'a güvenir ve Allâh'ın kendileriyle beraber olduğunu bilirler. Âyetle, *"Ey peygamber; sana ve sana tâbi olan mü'minlere Allah yeter."*⁴⁰ buyurulmuştur.

38. Tecdî-i Sarîh Tercümesi, VII, 445.

39. Buhârî, Cihâd, 112, 156, Müslim, Cihâd, 19, 20; Ebû Dâvûd, Cihâd, 89.

40. Enfâl, 8/64.

Müslümanlar savaş için düşman ülkesine girip bir şehri veya bir kaleyi muhasara ettikleri zaman, önce onları İslâm'a davet ederler. Kabûl ederlerse kendileriyle savaşmazlar. Şayet İslâm'ı kabûl etmezlerse İslâm devletine cizye vergisi vermelerini isterler. Verirlerse mal ve can güvenliğini elde ederler ve zimmî statüsünde din ve vicdan özgürlüğüne de kavuşurlar. Artık onların kilise ve havraları Müslümanların koruması altındadır. Bunu da kabûl etmezlerse, Müslüman topluma karşı savaşı sürdürecekleri anlaşılır ve geriye savaşmak kalır.

İslâmiyet'in ilk dönemlerinde mü'minlerin düşmana karşı yumuşak davranmaları, eziyetlerine katlanmaları, karşılık vermemeleri; sâdece öğüt vererek İslâm'a davet yolunu izlemeleri emredilmiştir. Âyetle şöyle buyrulur: **“Siz, Allah onlar hakkındaki emrini getirinceye kadar affedici ve hoşgörülü olun. Şüphesiz ki Allah her şeye kâdirdir.”**⁴¹ Çünkü o zaman Müslümanlar sayı ve imkân bakımından son derece zayıftı. Düşmana karşı koyacak güçleri yoktu. Müslümanların sayısı ve gücü biraz çoğalınca kendilerine ve akîdelerine karşı direnenlerle savaşmalarına izin verildi. Müslümanlar büsbütün güçlenip düşmanları mağlûp edecek seviyeye gelince de aşağıdaki âyetle savaş izni verildi. **“Artık kendileriyle savaşılan mü'minlere zulme uğratıldıkları için savaş izni verildi...”**⁴² Bu izin Medîne döneminde olmuştur.

Bu mücâdelenin şekil ve kapsamı da âyetlerde şöyle belirlendi: **“Allah uğrunda gereği gibi cihâd edin.”**⁴³ **“Mü'minler ancak Allâh'a ve Peygamberine îmân eden, sonra şüpheye düşmeyen; Allah uğrunda mallarıyla, canlarıyla cihâd edenlerdir. İşte onlar doğru olanlardır.”**⁴⁴

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allâh'ın kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık bağıştta bulunanlar, asla zarara uğramayacak bir kazanç umabilirler.”**⁴⁵

“Mü'minler o kimselerdir ki, Allâh'a ve Rasûlüne îmân ederler, sonra da asla şüpheye düşmez, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihâd ederler. İşte doğru olanlar bunlardır.”⁴⁶

41. Bakara, 2/109.

42. Hac, 22/39.

43. Hac, 22/79.

44. Hucurât, 49/15.

45. Fâtır, 35/29.

46. Hucurât, 49/15.

“Bu güzel hayat, babalarından, eşlerinden ve soylarından sâlih olanlarla beraber girecekleri Adn cennetleridir. Melekler de her kapıdan onların yanlarına varırlar.”⁴⁷

“İşte bu (mîras) hükümleri Allâh'ın belirlediği sınırlardır. Kim Allâh'a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur!”⁴⁸

“Allah diyecek ki: Bugün, doğrulara doğruluklarının fayda ve-receği gündür. Onlar için, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan râzı olmuş, onlar da Allah'tan râzı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş budur!”⁴⁹

“Allah, mü'min erkeklerle mü'min kadınlara, altından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetler ve Adn cennetlerinde hoş meskenler vaat etmiştir. Allâh'ın rızası ise daha büyüktür. İşte büyük kurtuluş budur.”⁵⁰

“Şüphesiz Allah, mü'minlerden cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşırlar; öldürürler ve ölürlər. Bu, Allâh'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da verdiği gerçek bir sözdür. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır? O'nunla yaptığınız bu alışverişinizden dolayı sevinin! İşte büyük kurtuluş budur!”⁵¹

“Onlar için dünya hayatında da âhirette de müjde vardır. Allâh'ın sözlerinde, asla bir değişiklik olmaz. İşte büyük kurtuluş budur!”⁵²

“Ey Rabbimiz! Hem onları, hem onların atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden iyi olanları vaat etmiş olduğun Adn cennetlerine koy. Şüphesiz ki sen, gerçekten mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olansın! Onları kötülüklerden koru! Sen her kimi kötülüklerden korursan, o gün ona rahmet etmişsindir. İşte büyük kurtuluş budur!”⁵³

47. Ra'd, 13/23.

48. Nisâ, 4/13.

49. Mâide, 5/119.

50. Tevbe, 9/72.

51. Tevbe, 9/111.

52. Yûnus, 10/64.

53. Mü'min, 40/8-9.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ
لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ
فَأَمَنْتَ طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَآئِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى
عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ﴿١٤﴾

14- Ey îmân edenler! Allâh'ın yardımcıları olun. Nasıl ki, Meryem oğlu Îsâ Havârîlere, "Allah yolunda bana yardım edecek kim var?" diye sormuş, Havârîler de, "Allâh'ın yardımcıları biziz." demişlerdi. Böylece İsrâiloğulları'ndan bir zümre îmân etmiş, bir zümre ise inkâr etmişti. Biz de îmân edenleri düşmanlarına karşı destekledik ve onlar üstün geldiler.

14. âyette sözü edilen "Havârîler", Hz. Îsâ'ya onun Allâh'ın kulu ve elçisi olduğuna ve göğe yükseldiğine herkesten önce inanan ve ona destek veren 12 tane ihlâslı mü'mindir. Hz. Îsâ'yı inkâr edenler ise, onun Allâh'ın oğlu ve üçün üçüncüsü olduğunu söyleyenlerdir. Hz. Îsâ'nın ve Havârîlerin saf inancı üzere amel edenler, Hz. Muhammed'in gelmesiyle, ilâhî desteğe kavuşarak üstün geldiler.⁵⁴

Hz. Peygamber'in havârîlerinin: Ebûbekir, Ömer, Osman, Ali, Hamza, Câfer, Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, Osman b. Maz'un, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkas, Talha b. Ubeydillah ve Zübeyr b. Avvam olduğu nakledilmiştir.⁵⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Ey îmân edenler! Eğer siz Allâh'a yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam tutar."**⁵⁶

"Îsâ, onlardaki inkârcılığı hissedince, 'Allah yolunda benim yardımcılarım kim?' dedi. Havârîler, 'Allah yolunda yardımcılar biziz. Biz Allâh'a îmân ettik. Şâhit ol ki biz gerçekten Müslümanlarız.' dediler."⁵⁷

"Doğrusu, peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında Bizim geçmişte verdiğimiz şöyle bir söz vardır: Onlara mutlaka yardım erişecektir. Ve sonunda üstün gelen, kesinlikle Bizim ordumuz olacaktır!"⁵⁸

54. krş. Matta, IV, 19, 20.

55. Elmalılı, Tefsîr, VIII, 27.

56. Muhammed, 47/7.

57. Âl-i İmrân, 3/52.

58. Sâffât, 37/171-173.

سُورَةُ الْجُمُعَةِ

CUMA
SÛRESİ

Cuma sûresi Medîne döneminde inmiş olup, 11 âyettir. Adını, cuma namazının farz olduğunu bildiren 9. âyetten almıştır. Sûrede; Allâh'ı tesbih ve tenzih, Hz. Peygamber'in görevi, Yahudilerin Tevrat'la amel etmemeleri, yeniden dirilme, cuma namazı ve ticaret konuları yer alır. Ebû Hüreyre رضي الله عنه'den rivâyete göre, Hz. Peygamber cuma namazında Cuma ve Münâfikûn sûrelerini okurdu.¹

1. Müslim, Cum'a, 61, 64.

﴿ BÂB 1 ﴾

**HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ,
HZ. PEYGAMBER'İN BÜTÜN TOPLUMLARA
GÖNDERİLMESİ, KİTAPLA AMEL ETMEK,
ÖLÜMÜ TEMENNİ ETMEK, ALLÂH'A HESAP VERMEK**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ الْقُدُّوسِ
الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو
عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ
قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ^١ ﴿٢﴾ وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ
الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣﴾ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ ﴿٤﴾ مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ
يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥﴾ قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنْكُمْ أَوْلِيَاءُ
لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَتَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾ وَلَا يَتَمَنَّوْنَ
أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٧﴾ قُلْ إِنَّ الْمَوْتَ
الَّذِي تَفَرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ
فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ^٢ ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Göklerde ve yerde olanların hepsi, mülkün sahibi, eksiklikten münezzehtir, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allâh'ı tesbih etmektedirler.
- 2- O, ümmîlere içlerinden bir peygamber gönderdi ki, kendilerine Allâh'ın âyetlerini okuyor, onları temizliyor, kendilerine Kitab'ı ve hikmeti öğretiyor. Oysa onlar daha önce açık bir şaşkınlık içinde idiler.
- 3- Allah o peygamberi, mü'minlerden henüz bunlara katılmamış, ama daha sonra katılacak olan başkalarına da göndermiştir. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.
- 4- İşte bu Allâh'ın lütfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.
- 5- Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir. Allâh'ın âyetlerini yalanlayanların durumu ne kötüdür! Allah, zâlimler topluluğunu doğru yola iletmez.
- 6- De ki: "Ey Yahudi olanlar! Eğer insanlar arasında yalnız sizin, Allâh'ın dostları olduğunuza inanıyorsanız ve bu inancınızda samimî iseniz, hemen ölümü temenni edin!
- 7- Ama onlar, daha önce yaptıklarından dolayı asla ölümü temenni etmezler. Allah zâlimleri hakkıyla bilir.
- 8- De ki: "Kaçıp durduğunuz ölüm sizi mutlaka bulacaktır. Sonra, görülmeyeni ve görüleni bilen Allâh'a döndürüleceksiniz. O, size yaptıklarınızı haber verecektir."

1. âyette, göklerde ve yerde bulunan canlı cansız her şeyin Allâh'ı tesbih ve tenzih ettiği bildirilir. Aşağıdaki âyet, yaratılan her varlığın tesbihinden söz eder: **"Hiçbir şey yoktur ki, O'nu överek tesbih etmesin."**¹ Cansız câmit varlıkların atomları, canlıların hücre yapıları içindeki şaşırtıcı hareket ve oluşumlar, göklerdeki gezegen, yıldız, galaksi, samanyolu ve benzerlerindeki yörünge hareketleri bilinçli gizli bir elin düzenlemesini ortaya

1. İsrâ, 17/44.

koymaktadır. Zerreden küreye bu çarkın, sünnetullahı uygun yürüyüşü yaratıcısını tesbih olmalıdır.

2. âyetle ümmîlerden kasıt kitap ehli olmayan Araplardır. Arap dilinde ümmî üç anlamda kullanılır. a) Anneye mensup, yani anadan doğduğu gibi kalmış, zihni temiz, günahsız ve okuma yazma öğrenmemiş kimse demektir. b) Ümmete mensup demektir. c) Ümmü'l-Kura'ya mensup, yani Mekke'de kimse demektir. Burada ilk anlam en uygun olanıdır. Çünkü âyetle, Arapların okuryazar, ilim sahibi kimseler olmadıklarına işaret edilir.

Peygamberin arındırıp temizlemesi; mü'minleri şirk, bozuk inanç, kötü amel ve hareketlerden arındırması demektir. Kitabı ve hikmeti öğretmesi ise; Kur'an hükümlerini veya sünnet ya da aklî ve naklî delilleri öğretmesi anlamına gelir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey Rabbimiz! Bir de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki; kendilerine Senin âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve içlerini dışlarını tertemiz yap-sın! Çünkü mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan sâdece Sensin!”**²

“Nitekim kendi içinizden size bir peygamber gönderdik. O size âyetlerimizi okuyor, sizi arındırıyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor. Size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor.”³

3-4. âyetlerde, Hz. Peygamber'in hem o günkü insanlara hem de daha sonra gelecek toplumlara bir elçi olarak gönderildiği, bunun Allâh'ın bir lütfu olduğu ve onu dilediğine vereceği bildirilir. Buna göre, Hz. Muhammed ﷺ'in elçiliği evrenseldir. Çünkü o, yalnız kendi çağdaşlarına değil, dünyanın sonuna kadar gelecek olan tüm insanlara peygamber olarak gönderilmiştir.

Ebû Hüreyre رضی اللہ عنہ'den, şöyle demiştir: Biz, Nebî ﷺ ile birlikte bulunurken Cuma sûresi indirildi. Ben, yukarıdaki âyetle, “O peygamberi mü'minlerden henüz bunlara katılmamış, ama daha sonra katılacak olan başkalarına da göndermiştir.” ifâdesinden kimlerin kastedildiğini sordum, sustu, üç kez sordum. Aramızda Selman el-Fârisî de vardı. Rasûlullah ﷺ eli-ni Selman'ın üzerine koydu, sonra şöyle buyurdu: “Eğer îman Süreyya yıldızında olsaydı, şunlardan birtakım adamlar muhakkak ona ulaşırlardı.”⁴

2. Bakara, 2/129.

3. Bakara, 2/151.

4. Buhârî, Tefsîr, 62/3; Müslim, Fazâilü's-Sahâbe, 230, 231; Tirmizî, Tefsîr, 47, 62, Menâkıb, 70.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ehl-i kitaptan olsun, müşriklerden olsun, kâfirlerin hiçbiri size Rabbinizden bir hayır indirilmesini istemezler. Allah ise rahmetini dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.”**⁵

“Ehl-i kitaptan bir kısmı birbirlerine şöyle derler: ‘Mü’minlere indirilene sabahleyin inanıp; akşamleyin inkâr edin. Bu durum belki onların dinlerinden dönmelerine sebep olur! Sizin dininize uyanlardan başkasına sakın güvenmeyin!’ De ki: “Şüphesiz doğru yol, ancak Allâh’ın yoludur.”(Yine birbirlerine): **‘Size verilenin benzerinin başka birine verildiğine de, Rabbinizin huzûrunda o Müslümanların, aleyhinize delil getirip sizi yeneceklerine de** (inanmayın, derler).’ **De ki: ‘Lütuf ve ihsan Allâh’ın elindedir; onu dilediğine verir. Allâh’ın rahmeti geniştir, O her şeyi bilir.’”**⁶

“Ey îmân edenler! Sizden kim dîninden dönerse, bilsin ki Allah (onların yerine) öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allâh’ı severler; onlar mü’minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar; Allah yolunda cihâd ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar. İşte bu, Allâh’ın dilediğine verdiği lütfudur. Allah lütfu geniş olan, her şeyi hakkıyla bilendir.”⁷

“Ehl-i kitap şunu bilsin ki, onlar Allâh’ın lütfundan hiçbir şey elde edemezler. Lütuf ve nîmet sâdece Allâh’ın elindedir; onu da dilediğine verir! Ve Allah büyük lütuf sahibidir.”⁸

5-8. âyetlerde kendilerinin Allâh’ın dostları ve seçkin kulları olduğunu iddiâ eden Yahudilerin bu tutumları kınanmaktadır. Onların bu ruh hâlleri başka âyetlerde de belirtilir.

Allâh’ın dostları âhireti tercih eder. Ölüm ise âhiretin başlangıcıdır. Böyle bir mutluluğa bir an önce ermek için ölümü temenni etmek akla uygun düşer. Ancak onların işledikleri günahlar yüzünden ölümü asla istemeycekleri, ama zamanı gelince ölümün gerçekleşeceği, fakat hiçbir Yahudi’nin bunu istemeyeceği belirtilir, çünkü Allâh’ın dostluğuna inancı, samimî bir iddiâ değildir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yahudi ve Hristiyanlar: ‘Biz Allâh’ın oğulları ve sevdikleriyiz.’ dediler. De ki: ‘Öyleyse Allah**

5. Bakara, 2/105.

6. Âl-i İmrân, 3/72-73.

7. Mâide, 5/54.

8. Hadîd, 57/29.

günahlarınızdan dolayı sizi niçin cezâlandırıyor?’ Hayır, siz, O’nun yarattıklarından birer insansınız. Bu yüzden O, dilediğini bağışlar, dilediğini de cezâlandırır. Göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin mülkü Allâh’ındır. Son varış O’nadır!”⁹

“Eğer ehl-i kitap olanlar îmân edip, Allâh’a karşı gelmekten sakınsalardı, Biz onların günahlarını örter ve kendilerini nîmeti bol cennetlere sokardık. Eğer onlar Tevrat’ı, İncil’i ve Rab’lerinden kendilerine indirilmiş olanı tam olarak uygulamış olsalardı, başlarının üzerinden ve ayaklarının altından nîmetlerle beslenirlerdi. Gerçi onların içinde orta yolu tutan bir topluluk da vardır. Ama çoğunun yapmakta olduğu ne kötü bir şeydir!”¹⁰

“De ki: ‘Ey kitap ehli! Siz Tevrat’ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirileni, tam olarak uygulamadıkça hiçbir esasa dayanmış olmazsanız.’ Hiç şüphesiz Rabbinden sana indirilen âyetler onlardan bir çoğunun azgınlığını ve inkârcılığını daha da artıracaktır. Artık o kâfirler için üzülme!”¹¹

“Apaçık âyetler kendilerine geldikten, îmân edip, Peygamber’in gerçek olduğuna tanıklık ettikten sonra inkâra düşen bir toplumu Allah nasıl doğru yola iletir? Allah zâlimler topluluğunu doğru yola ulaştırmaz.”¹²

“De ki: ‘Allah katında âhiret yurdu, başkalarına değil de sâdece size âit ise, bu inancınızda da samimî iseniz, hemen ölümü isteyin!’ Fakat onlar, elleriyle önceden yaptıkları işler yüzünden ölümü hiçbir zaman isteyemezler. Allah ise zâlimleri bilir. Elbette sen onları yaşamaya karşı insanların en düşkününü olarak bulursun. Onlardaki hırs müşriklerde bile yoktur! Onlardan her biri ister ki bin yıl yaşatılsın! Oysa uzun yaşaması kendisini azaptan uzaklaştıracak değildir. Allah onların neler yapmakta olduklarını görmektedir.”¹³

“De ki: Siz evlerinizde bile olsaydınız, kendilerine ölüm takdir edilmiş olanlar, düşüp ölecekleri yere mutlaka çıkıp giderlerdi!”¹⁴

9. Mâide, 5/18.

10. Mâide, 5/65-66.

11. Mâide, 5/68.

12. Âl-i İmrân, 3/86.

13. Bakara, 2/94-96.

14. Âl-i İmrân, 3/154.

﴿ BÂB 2 ﴾

**CUMA NAMAZI,
NAMAZDAN SONRA DÜNYA İŞLERİ İÇİN DAĞILMAK,
DÜNYALIK İÇİN İBADETİ TERK ETMEMEK**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا
إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ۚ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾
فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ
وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠﴾ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا
انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ۚ قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنْ
التِّجَارَةِ ۚ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

9- Ey îmân edenler! Cuma günü namaz için çağrıldığınızda alışverişi bırakıp, Allâh'ın zikrine koşun! Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.

10- Namaz kılınıncı artık yeryüzüne dağılın ve Allâh'ın lüt-fundan nasîbinizi arayın. Allâh'ı çok anın; umulur ki kur-tuluşa eresiniz.

11- Onlar bir ticaret veya bir eğlence görünce, hemen dağı-lıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: “Allâh'ın yanında bulunanlar, eğlenceden de ticaretten de daha ha-yırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”

9-10. âyetlerde, mü'minlerin cuma günü namaza çağrıldığı zaman alış-verişi bırakıp Allâh'ı anmaları ve cuma namazı kılmaları, namaz bitince de Allâh'ın takdir ettiği rızkı aramak üzere yeryüzüne dağılmaları ve kurtuluşa ermek için Allâh'ı çok anmaları istenmektedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: “(Hac sırasında), **Rabbinizin lütuf ve ke-reminden rızık aramanızda size bir günah yoktur. Arafat'tan indiği-niz zaman Meş'ar-i Haram yanında (Müzdelife'de) Allâh'ı anın! Hem O'nu size öğrettiği gibi anın. Doğrusu siz daha önce sapmış kimse-lerden idiniz.**”¹⁵

Ebû Hüreyre ؓ'den, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Biz dünya-ya en sonra gelen, fakat kıyâmet gününde en başa geçecek olan kim-seleriz. Çünkü diğer milletlere kitapları bizden önce verildi, bize da-ha sonra verildi. Allah onlara cuma gününü farz kılmışken, onlar an-laşmazlığa düşüp başka günlere saygı gösterdiler. Allah da cuma gü-nüne saygı göstermeyi bize nasip etti ve bu konuda halk bize uymuş-tur. Yahudilerin ibadet ve tatil günü yarın (cumartesi), Hristiyanların ise bir sonraki gündür.”¹⁶

Cuma günü ve fazileti ile ilgili bâzı hadisler şunlardır: “Üzerine güneş doğan en hayırlı gün cuma günüdür. Âdem o gün yaratıldı, o gün cen-nete konuldu, yine o gün cennetten çıkarıldı. Kıyâmet günü de cuma gü-nü kopacaktır.”¹⁷

“Bâzı kimseler ya cuma namazını terk etmekten vaz geçerler veya Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler de gâfillerden olurlar.”¹⁸

“Cuma gününde öyle bir zaman vardır ki, eğer bir Müslüman namaz kılarken o saate rastlar da Allah'tan bir şey isterse Allah ona dilediğini mutlaka verir.” Allâh'ın Rasûlü bu vaktin kısalığını göstermek için eliyle işaret etmiştir.¹⁹

“Biriniz cuma namazına gideceği vakit boy abdesti alsın.”²⁰

“Bir kimse cünüplükten temizleniyormuş gibi boy abdesti alır ve er-ken vakitte cuma namazına giderse, bir deve kurban etmiş gibi sevap

15. Bakara, 2/198.

16. Buhârî, Cum'a, 1, 12; Müslim, Cum'a, 19-23.

17. Müslim, Cum'a, 17, 18. Bk. Tirmizî, Cum'a, 1, 2; Nesâî, Cum'a, 4, 45.

18. Müslim, Cum'a, 40; Nesâî, Cum'a, 2; İbn Mâce, Mesâcid, 17.

19. Buhârî, Cum'a, 37, Talâk, 24, Deavât, 61; Müslim, Cum'a, 13-15.

20. Buhârî, Cum'a, 2, 5, 12; Müslim, Cum'a, 1, 2, 4.

alır. İkinci saatte giderse bir sığır, üçüncü saatte giderse bir koç kurban etmiş gibi sevap kazanır. Daha sonraki saatte gelen bir tavuk ve daha sonrasında gelen bir yumurta sadaka etmiş gibi ecir alır. İmam minbere çıkınca, okunan hutbeyi dinlemek üzere melekler cemaatin arasına katılır.”²¹

“Günlerin en fazîletlisi cuma günüdür. Bu sebeple o gün bana çokça salâtü selâm getiriniz. Çünkü o gün salâtü selâmlarınız bana sunulur.”²²

CUMA NAMAZI

Cum’a ve cumua; toplanma, bir araya gelme demektir. Cuma gününe mü’minlerin ibadet için toplanmaları yüzünden bu ad verilmiştir. İslâm’dan önce Araplar cuma gününe “yevmu’l-arûbe” derlerdi.

İbn Abbâs’a göre, hicretten önce cuma namazı için izin verilmiş, fakat kılma imkânı bulunamamıştır. Bu yüzden Hz. Peygamber Medîne’ye mualim olarak gönderdiği Mus’ab bin Umeyr’e mektup göndererek, cuma günü zevalden sonra iki rekât namaz kıldırmasını yazmıştır. Mus’ab ’ın Medîne merkezinde 12 kişi ile,²³ Es’ad bin Zürrare’nin ise kırsaldaki çiftliğinde 40 kişi ile²⁴ cuma namazı kıldığına dâir rivâyetler vardır.

Cuma namazının farz oluşunu bildiren cuma, 62/9-11. âyetler Medîne’de ve hicretten sonra inmiştir. Bu durum, Mekke’de namaz için abdest uygulandığı hâlde, onun farz olduğunu bildiren Mâide Sûresi 6. âyetin Medîne’de inmesine benzer.

Hanefilere göre bir özürlü olmayıp cuma namazı kılmakla yükümlü olan kimsenin, cuma ezanı okununca namaza katılması gerekir. Aksi hâlde namaza gitmeyip alışveriş ve benzeri bir işle uğraşması “tahrîmen mekruh” olur. Çoğunluk fakihlere göre ise, böyle bir işle uğraşmak “haram”dır.²⁵

Hz. Peygamber’in kıldırıldığı ilk cuma namazı: Medîne’ye hicret sırasında dört gün Kubâ’da, Amr bin Avfoğulları’nda kalan Allâh’ın elçisi, cuma günü yola çıktı, Salim bin Avfoğulları’na âit bir vâdiye geldiklerinde, cuma namazı vakti girmişti. Rasûlullah, orada hutbe okuyup ilk cuma namazını

21. Buhârî, Cum’a, 4; Müslim, Cum’a, 10.

22. Ebû Dâvûd, Salât, 201, Vitir, 26; Nesâî, Cum’a, 5; İbn Mâce, İkâmet, 79, Cenâiz, 65.

23. Süyûtî, ed-Dürrü’l-Mensûr, VIII, 159, 160.

24. Bk. Ebû Dâvûd, Salât, 210.

25. Bk. İbn Rüşd, Bidâye, Kahire, 1952, II, 167, 168; Vehbe ez-Zühaylî, el-Fıkhu’l-İslâmî ve Edilletuh, Şam, 1985, II, 263, 264, 307, IV, 240.

kıldırıştır. Kubâ ile Medîne arasında ilk cuma namazı kılınan bu arâzîye daha sonra mescid yapılmış olup, günümüzde bu mescid varlığını sürdürmektedir.

Hiz. Peygamber'in daha sonraki bir cuma hutbesinde, cuma namazının farz oluşuyla ilgili şu bilgileri verdiği nakledilir: *"Allah, size cuma namazını bu yılmımda, bu ayımda, bu günümde ve bu makâmımda kıyâmete kadar farz kıldı. Kim ben hayatta iken veya benden sonra âdil veya zâlim bir imamı olduğu hâlde cuma namazını hafife alarak veya inkâr ederek terk ederse Allah onun iki yakasını bir araya getirmesin ve işine bereket vermesin. Haberinizi olsun ki, o kimsenin namazı da, zekâtı da, haccı da, orucu da, hayrı da yoktur, ta ki tövbe edinceye kadar. Her kim tövbe ederse, Allah da tövbesini kabûl eder."*²⁶ Bu hutbenin Medîne döneminin ortalarından sonraki bir cuma namazında okunduğu söylenebilir. Çünkü hutbede sözü edilen hac, hicretin 6. yılından sonra farz kılınmıştır.

Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Namazı benim kıldığım gibi kılınız."*²⁷ *"Allâh'a ve âhîret gününe inananlara cuma namazı farzdır. Ancak yolcu, köle, çocuk, kadın ve hastalar bunun dışındadır."*²⁸

Cuma Namazının Farz Olmasının Şartları

a) Müslüman olmak.

b) Erkek olmak. Buna göre kadınlara cuma namazı farz değildir, fakat kılarsa öğle namazı düşer.²⁹

c) Hür olmak.

d) Mukîm olmak. Yolcuya cuma namazı farz olmaz, ancak kılarsa, öğle namazı için de yeterli olur.

e) Hasta olmamak veya kimi özürler bulunmamak.

Cuma Namazının Geçerli Olması İçin Gerekli Şartlar

a) Cuma kılınacak yerin şehir veya şehir hükümünde olması: Hiz. Ali şöyle demiştir: *"Cuma namazı, teşrik tekbirleri, Ramazan ve Kurban bayramı namazları yalnız kalabalık şehir veya kasabalarda edâ edilir."*³⁰

26. İbn Mâce, İkâme, 78.

27. Buhârî, Ezan, 18, Edeb, 27.

28. Ebû Dâvûd, Cumua, 1.

29. Bk. Serahsî, Mebsût, II, 22, 23; İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, I, 591, 851, 852.

30. Abdurrazzâk, Musannef, III, 167, 168.

b) Devlet izninin bulunması: Kargaşayı önlemek, önemli bir ibadet olan cumanın disiplinli kılınmasını sağlamak için özellikle Hanefîlerce bu izin gerekli görülmüştür. Ancak Devlet, cuma namazına ilgisiz kalır ve önemli bir sebep olmaksızın Müslümanları namaz kılmaktan alıkoymak isterse, onların kendi belirleyecekleri bir imamın arkasında toplanarak cuma namazı kılmaları mümkün ve câiz olur. Nitekim Müslümanların azınlıkta bulunduğu gayrimüslim ülkelerde cuma namazları, bu esasa göre kılınmıştır. Şâfiîlere göre beş vakit namaz kılınabilen mescidde, en az kırk mukîm erkek cemaat bulununca cuma namazı kılınır.

c) Cemaat sayısı: Ebû Hanîfe'ye göre imam dışında en az üç, Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre iki; İmam Şâfiî ve A. İbn Hanbel'e göre 40 erkek cemaat bulunması gerekir. Aksi durumda namaz geçerli olmaz.

d) Vakit: Cumanın vakti öğlenin vaktidir. A. İbn Hanbel, cumanın öğle vaktinden önce de kılınabileceğini söyler.

e) Bir şehirde birden çok yerde cuma namazı kılmak: Hz. Peygamber, dört Halîfe ve müctehit imamlar dönemine kadar, şehir ve kasabalarda tek mescidde cuma namazı kılınmıştır. Ancak nüfusun artması, soğuk iklim beldelerinin İslâm'a girmesi gibi şartların zorlaması sonucu çoğunluk mezhep müctehitleri bir şehirde birden çok yerde cuma namazına fetvâ vermişlerdir.

f) Hutbe: Namazdan önce vakti içinde en az bir cemaatin hazır olduğu hutbe farzdır. Namazda ise en az üç kişinin bulunması gereklidir. Aksi hâlde namaz sahih olmaz.

EZAN VE KÂMET

Ezan, sözlükte; “duyurmak, bildirmek” demektir. Terim olarak ezan; farz namazların vakitlerini bildiren, özel sözlerden ibâret bir ilân şeklindedir. Ezan okuyana “müezzin” denir.

Farz namazlar için ezan okunması, yani bu namazların kılınacağını ilân edilmesi Kitap ve sünnetle sâbittir. Namaz Mekke döneminde farz kılındığı hâlde, Hz. Peygamber'in Medîne'ye gelişine kadar namaz vakitlerini bildirmek için bugünkü gibi ezan okunmazdı. Belki başlangıçta cemaatle namaz kılınmadığı için buna gerek duyulmamıştı. Medîne'ye gelindiğinde bir süre sokaklarda, namaz vakti olunca “es-salâte es-salâte (namaza, namaza)” veya “es-salâtü câmiah (namaz insanları bir araya toplayıcıdır.)” diye ilân ediliyordu.

Hicretin ilk yılında Medîne'de, Mescid-i Nebevî'nin yapımı tamamlanınca, ashâb-ı kirâm düzenli bir şekilde toplanarak cemaatle namaz kılmaya başlamışlardı. Bu sırada, Hz. Muhammed ﷺ namaz vakitlerinin ilânı konusunda, ashâbıyla istişârede bulundu. Bayrak dikme, boru ve çan çalma gibi teklifler yapıldı. Fakat bunlardan boru çalma Yahudilerin, çan çalma da Hristiyanların duyurma biçimi olduğu için ilgi görmedi. Ensâr'dan Abdullah bin Zeyd ؓ rüyasında, elinde çan bulunan birisini gördü ve satın almak isteyince, diğeri bunu ne yapacağını sordu. İnsanları bununla namaza çağıracağım, deyince de, ben sana bundan daha hayırlısını bildireyim mi? dedi ve ona ezanın bütün cümlelerini öğretti. Abdullâh'ın, ertesi gün bu rüyayı Hz. Peygamber'e anlatması ve O'nun da bunu onaylaması sonucunda günümüzdeki ezan şekli ortaya çıkmıştır.³¹

Bir İslâm toplumunda, namaz vakitleri geldikçe ezan okunması vâcib kuvvetinde bir müekked sünnettir. Ezanda bir sembol niteliği bulunduğu için, topluca terk edilmesi durumunda, İslâm toplumunun önlem hakkı doğar. Ezanın dayandığı deliller şunlardır:

Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Namaza çağrıldığınız zaman onu eğlence ve alaya alırlar. Bu, onların gerçekten aklını kullanmayan bir topluluk olmasındandır.”**³² **“Ey İman edenler! Cuma günü namaza çağrıldığınızda, Allâh'ın zikri olan namaza koşun. Alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz, bu sizin için daha hayırlıdır.”**³³ Ezan şu âyetle ilân ve bildirme anlamında kullanılır: **“Bu, Allah ve Rasûlünden büyük hac gününde, Allah ve Rasûlü'nün müşriklerle ilişik kestiğinin ilânıdır.”**³⁴

H. Peygamber ﷺ'in ezanla ilgili birçok hadîsi vardır. Bâzıları şunlardır: **“Namaz vakti geldiği zaman, içinizden birisi sizin için ezan okusun, en yaşlı olanınız da imam olsun.”**³⁵ H. Peygamber ﷺ, yukarıda sözünü ettiğimiz Abdullah bin Zeyd'in ezanla ilgili rüyası üzerine şöyle buyurmuştur: **“İnşâallah bu rüya gerçektir. Kalk, Bilâl'e gördüğün rüyadaki sözleri öğret. Çünkü onun sesi seninkinden daha güzeldir.”**³⁶

31. Ebû Dâvûd, Salât, 27, 28; H. No: 498, 499.

32. Mâide, 5/58.

33. Cuma, 62/9.

34. Tevbe, 9/3.

35. Buhârî, Ezân, 17, 18, 49, 140, Âhâd, 1, Edeb, 27, Meğâzi, 53; Müslim, Mecâcid, 292, 293; Nesâi, Ezân, 8.

36. Tirmizî, Mevâkît, 25, Ebû Dâvûd, Salât, 28; İbn Mâce, Ezân, 1.

Aşağıdaki hadis ezandaki büyük ecri şöyle dile getirir: “Eğer insanlar ezandaki ve ilk saftaki üstünlüğü bilselerdi, bunları kurasız yapamayacaklarını anlasalar, kur’a çekerlerdi.”³⁷ Başka bir hadiste de Allah Elçisi şöyle buyurmuştur: “Koyun sürüsünün başında veya çölde bulunduğun zaman, namaz için ezan okuyunca sesini yükselt. Çünkü müezzinin sesini işiten hiçbir cin, insan veya başka bir şey yoktur ki, kıyâmet gününde müezzin için şahitlik yapmasınlar.”³⁸ Başka bir hadis de şöyledir: “Kıyâmet gününde müezzinler insanların en uzun boylusu olacaktır.”³⁹

Kâmet getirmek ve imamlık yapmak, ezan okumaktan daha fazîletlidir. Çünkü Hz. Peygamber ve onu izleyen dört hâlife imamlık yapmış, müezzinlik yapmamışlardır. Bununla birlikte imamlıktan sonra, en önemli mabed hizmeti müezzinliktir. Hatta Şâfiîlerde en sağlam görüşe ve Hanbelîler’e göre, ezan ve kâmet birlikte, imamlık yapmaktan daha fazîletlidir. Çünkü Allah Teâlâ; **“Allâh’a çağırın, sâlih amel işleyen ve “Şüphesiz ben, teslim olanlardanım” diyen kimseden daha güzel sözlü kim vardır?”**⁴⁰ buyuruyor. Hz. Âişe, bu âyette sözü edilen “Allâh’a çağırınların” müezzinler olduğunu söylemiştir. Hz. Peygamber ﷺ de şöyle buyurmuştur: “İmam cemaate kefildir. Müezzin güvenilen kimsedir. Allâh’ım! İmamlara doğru yolu göster, müezzinleri mağfiret et.”⁴¹

Ezanla topluma hem namaz vakitleri bildirilmiş, hem de namazın kurtuluşa sebep olacağı duyurulmuş ve İslâm dîninin en yüce esasları cihana ilân edilmiş olur. Diğer yandan yeryüzünde namaz vakitleri çeşitli saatlere rastlamaktadır. Bu yüzden, günün her saatinde insanlık âlemine, Allah Teâlâ’nın varlığı, birliği, yüceliği, Hz. Muhammed’in peygamberliği ve namazın kurtuluş sebebi olduğu yüksek sesle ilân edilmiş olmaktadır.

Ezanın Şekli ve Sözleri

Ezanın bilinen sözleri üzerinde görüş birliği vardır. Bu sözler ikişer kere tekrarlanır. Sabah namazında “hayye ale’l-felâh”dan sonra “es-salâtü hayrun minennevm (namaz uykudan daha hayırlıdır)” cümlesi ilâve edilir. Bu cümle de iki kere tekrarlanır. Bunun dayandığı delil Bilâl رضي الله عنه’den nakledilen

37. Buhârî, Ezân, 9, 32, Şehâdât, 30; Müslim, Salât, 129; Tirmizî, Mevâkît, 52; Nesâî, Mevâkît, 22, Ezân, 31.

38. Buhârî, Ezân, 5; Bedü’l-Halk, 12, Tevhîd, 52; Nesâî, Ezân, 14; Mâlik, Muvatta, Nidâ, 5; Ahmed bin Hanbel, III, 6.

39. Müslim, Salât, 14; İbn Mâce, Ezân, 5; İbn Hanbel III, 169, 264, IV, 95, 98.

40. Fussilet, 41/33.

41. Tirmizî, Salât, 39; Ahmed bin Hanbel, II, 232, 284, 278, 382, 419.

rivâyettir. Diğer yandan Nebî ﷺ, Ebû Mahzûre'ye; Sabah ezanı olduğu zaman iki kere, “es-salâtü hayrun minennevm” demesini bildirmiştir.⁴²

Ezan ve Kâmetin Şartları

Ezan okuyacak ve kâmet getirecek olanlar aşağıdaki esaslara uymalıdır:

a) Vaktin girmiş olması: Bir namaz için daha vakti girmeden ezan okumak câiz değildir. Böyle bir ezanın vakit girdikten sonra îadesi gerekir. Ancak çoğunluk fakihlere göre, yalnız sabah namazı için gecenin en son altıda birini teşkil eden seher vaktinde ezan okumak menduptur. Sonra bu ezan fecr-i sâdık doğunca sünnet olarak yeniden okunur. Delil, Abdullah bin Amr ؓ'den nakledilen şu hadistir: “*Bilâl gece ezanını okur. İbn Ümmü Mektûm'un ezanını iştinceye kadar yiyin için.*” Buhârî, bu hadîse şunu ilâve etmiştir: “*İbn Ümmü Mektûm âmâ olup, kendisine üçüncü bir kişi sabah oldu demedikçe ezan okumazdı.*”⁴³

b) Ezan Arapça olmalıdır: Arapça ezanın sözleri, hangi dili konuşursa konuşsun, bütün yeryüzü Müslümanlar için sembol niteliğindedir. Hanefî ve Hanbelîler'e göre ezan, Kur'ân-ı Kerîm gibi Arapça olarak geldiği için, bunun başka dilde okunması geçerli değildir. Yalnız Şâfiîlere göre, Arapça bilmeyen kimsenin kendisi için başka dilde ezan okuması câizdir.

c) Ezan ve kâmetin cemaate duyurulması; yalnız ise, kendisi duyacak kadar sesli okunması gerekir.

d) Ezan ve kâmetin sözleri arasında tertip ve peşpeşelik bulunmalıdır. Tertipsiz ve peş peşe okunmayan ezan geçerli olmakla birlikte mekruhtur. Böyle bir ezan veya kâmetin îadesi daha fazîletlidir.

e) Ezanın tek bir kimse tarafından okunması gerekir. Ancak birden fazla kimsenin, ezanı ayrı ayrı tam olarak okumaları da câiz görülmüştür.

f) Müezzinin erkek, akıllı, takvâ sahibi, sünneti ve namaz vakitlerini bilen bir kimse olması müstehaptır. Câhillerin ve fâsıkların ezan okumaları mekruhtur. Kadınların, bunak veya cünübün ezan okuması veya kâmet getirmesi de mekruhtur. Bunların kâmetleri değilse de, okudukları ezanlar îade edilmelidir. Çünkü ezanın tekrarlanması cuma gününde olduğu gibi meşrûdur. Nitekim Hz. Osman dönemine kadar cuma günü, imam minbere

42. Zeylâi, Nasbu'r-Raye, I, 264.

43. Buhârî, Ezân, 11, 13, Şehâdât, 11, Savm, 17; Müslim, Sıyâm, 36-39; Tirmizî, Salât, 35; Nesâî, Ezân, 9, 10.

oturduğunda iç ezan okunurken, Hz. Osman, nüfusun artması ve kentin büyümesi üzerine Mescid-i Nebî ile çarşı arasındaki Zervâ'da ikinci bir ezan okunmasını emretti.⁴⁴ Abdestsiz kimselerin de kâmet getirmeleri mekruhtur. Hadiste; *"Ancak abdestli kimse ezan okur."*⁴⁵ buyurulmuştur.

g) Müezzinin sesi gür ve güzel olmalıdır. Çünkü bu takdirde ezanı duurma ve ilân daha kolay gerçekleşir. Delil şu hadistir: *"Hz. Peygamber yirmi kişiye ezan okumalarını emretti, onlar da okudular. Ebû Mahzûre'nin sesi hoşuna gitti ve ona ezanı öğretti."*⁴⁶

h) Ezanın duyurulması için yüksek bir duvar veya minare üzerinde ayakta okunmalıdır. Urve bin Zübeyr, Beni Neccar'dan olan hanımından şöyle dediğini nakletmiştir: *"Benim evim, Mescid-i Nebevî'nin çevresinde en yüksek ev idi. Bilâl, sabah ezanını bu evin üzerinde okurdu. Bilâl seher vaktinde gelip evin üzerinde oturur, sabah vaktini gözetirdi. Fecrin doğuşunu gördüğü zaman doğrulur, sonra da ezan okurdu."*⁴⁷

i) Ezan okurken iki kelime arasında durarak uzatılır, kâmet getirirken ise iki kelimeyi birleştirmek sûretiyle süratli okunur. Hadiste; *"Ya Bilâl! Ezan okuduğun zaman kelimeleri uzatarak yavaş yavaş oku, kâmet getirdiğin zaman da hızlı oku."*⁴⁸ buyurulmuştur.

j) Ezan ve kâmette müezzin kibleye doğru döner. "Hayye ale's-salâh" derken sağ tarafa, "Hayye ale'l-felâh" derken sol tarafa döner, minarede ise, sağ taraftan sol tarafa doğru dolaşarak okur. Ezanda sesin yükselmesine yardımcı olması için, iki parmağının uçlarını iki kulağına koyar. Ebû Cuhayfe 'den şöyle dediği nakledilmiştir: *"Bilâl'in ezan okuduğunu gördüm. O, yüzünü sağa ve sola çeviriyordu. Hayye ale's-salâh, hayye ale'l-felâh diyordu. İki parmağı da iki kulağında idi."*⁴⁹

k) Ezan ve kâmet vakit namazları ve kazâ namazları için sünnettir. Çünkü ezan ve kâmet vaktin değil, namazın sünneti olduğu için kazâ namazı kılarken de ezan ve kâmet getirmek sünnet olur. Ebû Hüreyre'den rivâyete göre, Nebî ve ashâbı Hayber gazvesinden dönerken, yolda konaklamış ve Bilal-i Habeşî'yi nöbetçi bırakmıştı. Ancak çok yorgun olan

44. Ebû Dâvûd, Salât, 219; Nesâî, Cum'a, H. No: 1493; Tirmizî, Cuma, H. No: 516; İbn Mâce, Cum'a, H. No: 1135.

45. Tirmizî, Salât, 33; San'anî, Sübûlü's-Selâm, I, 129.

46. Dârimî, Salât, 7.

47. Zeylaî, I, 292.

48. Tirmizî, Salât, 29.

49. San'anî, I, 122; Şevkânî, II, 46.

Bilal ؓ'in da uyuması üzerine sabah namazına kalkamamışlardı. Güneş yükseldikten sonra abdest almışlar Bilal ezan okumuş, iki rekât namaz kılındıktan sonra, kâmet getirmiş ve sabah namazının iki rekât farzı kılınmıştır.⁵⁰

Birden fazla kazâ namazı kılınacaksa, meclis aynı olsun farklı bulunsun, her bir namaz için ayrı ayrı ezan ve kâmet getirilmesi daha fazîletli görülmüş ise de, aynı yerde birden çok kazâ namazı kılınacaksa, ilk kazâ edilecek namaz için ezan ve kâmet, diğerleri için yalnız kâmet getirmek yeterli olur. Nitekim Rasûlullah ﷺ, Hendek gazvesi sırasında üç vakit namazın zamanında kılınamaması üzerine, aynı günün yatsı namazı vaktinde, Bilal ؓ'a ezan ve kâmet okumasını bildirmiş ve öğle namazını kıldır-mıştı. Sonra kâmetle ikindi, sonra kâmetle akşam ve yine kâmetle yatsı namazını kıldır-mıştır.⁵¹

İmam Mâlik'e göre, kazâ namazları için yalnız kâmet getirilir, ezan okumak gerekmez. Dayandığı delil, Hendek savaşında kazâyâ kalan namazlar için, Allah Rasûlü'nün, Bilâl ؓ'a yalnız kâmet getirmesini emretmesidir.⁵² İmam Mâlik, hadiste zikredilen ezanın, o günkü, kendi vakti içinde okunan yatsı ezanı olduğu görüşündedir.

l) Ezan ile kâmetin arasını biraz ayırmak uygun olur. Bu ara verme akşam ezanından sonra üç kısa âyet okunacak kadar, diğer vakitlerde ise, her iki rekâtında on iki âyet okunarak iki veya dört rekât namaz kılacak kadar bir süreyi kapsamalıdır. Delil şu hadistir: *"Ey Bilâl! Ezan ile kâmet arasında, yemek yemekte olan birinin yemeğini bitirip, normal bir şekilde ihtiyâcını gidereceği kadar bir süre bekle."*⁵³

Hanefiler'e göre her ezandan sonra bütün vakitlerde "es-salâte! es-salâte! yâ musallîn (Ey namaz kılanlar! Namaza namaza)" diye seslenerek teşvikte bulunmak müstehaptır. Çünkü dînî işlerde gevşeklik ortaya çıkmıştır.

m) Kâmetle namaz arasına yemek, içmek, yıkanmak gibi bir ara girse, kâmeti yeniden getirmek gerekir. Fakat kâmet getiren kimse, kâmetten sonra sünneti kılsa veya imam kâmetten sonra gelse, kâmeti yenilemek gerekmez.

50. Ebû Dâvûd, Salât, 11, H. No: 435, 443; Nesâî, Mevâkît, 54, 55; Ahmed bin Hanbel, IV, 444; Tehânevî, II, 126.

51. Tirmizî, Mevâkît, 18; İbn Hanbel, I, 375; Zeylâî, Nasb, II, 164-166; Şevkânî, I, 359, II, 60.

52. Dârimî, Salât, 186; Nesâî, Mevâkît, 55; Ezân, 23; İbn Hanbel, III, 25.

53. Ahmed bin Hanbel, Müsned, V, 143.

n) Müezzîn ecrini Allah'tan isteyerek ezan okumalıdır. Çünkü ashâb-ı kirâmdan Osman bin Ebî'l-Âs, Hz. Peygamber'e gelerek, "Beni kavmi-me imam olarak görevlendir!" deyince, Allâh'ın Elçisi şöyle buyurmuş-tur: *Sen onların imamısın, en zayıflarını ölçü al ve okuyacağı ezandan dolayı bir ücret almayan bir müezzîn edin.*"⁵⁴ Ancak imam Mâlik böyle bir ücrette sakınca görmezken, Şâfiî bunun beytûlmâlin ganîmet fonun-dan maaş olarak verilebileceğini söylemiş, müteahhirûn Hanefî fakihle-ri de imamlık, müftülük, Kur'an öğreticiliği ve müezzînlik gibi hizmetler için bir bedel alınabileceğine fetvâ vermişlerdir. Bu fetvânın dayanağı, ilim adamlarına beytûlmalden ayrılan atıyye ve maaşların kesilmesi se-bebiyle, ortaya çıkan gevşeklik ve ihmâl karşısında bu gibi görevlerin yü-rütülmesini sağlamaktır.

Ezanı Dinleme Âdâbı

a) Ezan okunurken işitenlerin konuşmayı kesmeleri, hatta Kur'an oku-yan kimsenin de durup ezanı dinlemesi daha fazîletlidir. Başka bir görüşe göre, mescid içinde veya kendi evinde Kur'ân-ı Kerîm okumakta bulunan kimse, okumasına devam edebilir. Diğer yandan ezan sırasında, işitenlerin söz söylemelerinde veya mûtaad işlerine devam etmelerinde bir sakınca bu-lunmadığını söyleyenler de olmuştur.

b) Ezan ve kâmeti işiten kimsenin, bunları müezzîn gibi kendi kendi-ne okuması ve "hayye ale's-salâh ve hayye ale'l-felâh" denirken; "lâ havle velâ kuvvete illâ billâh (Bütün hareket ve güç Allâh'a âittir)" demesi ve sa-bah ezanında müezzînin "es-salâtü hayrun mine'n-nevm (namaz uykudan hayırlıdır)" demesine karşı da "sadakte ve berirte (doğru söyledin, iyi söyle-din)" diye icâbette bulunması müstehaptır.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Ezanı işittiğiniz zaman, müez-zinin söylediklerini siz de söyleyin."*⁵⁵ Hz. Ömer'in naklettiği bir hadiste Allâh'ın Rasûlü ﷺ, ezanı işitenin, müezzînin söylediklerini aynen tekrar-lamasını bildirirken, "hayye ale's-salâh ve hayye ale'l-felâh" sözleri yerine; "lâ havle velâ kuvvete illâ billâh (bütün hareket ve güç Allâh'a âittir)" de-sin, buyurmuştur.⁵⁶

54. Ebû Dâvûd, Salât, 39, H. No: 531; Tirmizî, Salât, 41; Nesâî, Ezân, 32; İbn Mâce, Ezân, 3; Ahmed bin Hanbel, IV, 217.

55. Buhârî, Ezân, 7; Müslim, Salât, 10, 11; Tirmizî, Salât, 40, Menâkıb, 1; Nesâî, Ezân, 33, 35-38; İbn Mâce, Ezân, 4.

56. Müslim, Salât, 12.

c) Ezanı işiten kimse şu duâyı da okuyabilir: Sa'd bin Ebî Vakkas ؓ, Nebî ؑ'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Bir kimse ezanı işitince: (Eşhedü en lâ ilâhe illâ'llâhü vahdehü lâ şerike leh ve enne Muhammeden abduhü ve Rasûlüh. Radîytü billâhi Rabban ve bi Muhammed'in Rasûlen ve bi'l-İslâm'î dînen) derse günahları mağfiret olunur.”⁵⁷ Duânın anlamı: “Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına, O'nun tek olup, hiçbir ortağı bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve Elçisi olduğuna tanıklık ederim. Ben, Rab olarak Allâh'ı, Peygamber olarak Muhammed ؑ'ı ve din olarak da İslâm'ı seçtim.”

d) Ezanın amacı namaza çağrı olduğu için, farz namazı kılan kimse ezana en uygun cevabı da vermiş olur.

e) Ezandan sonra vesile duâsını okumak müstehaptır. Çünkü Câbir ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ؐ, ezanı işittiği zaman aşağıdaki duâyı okuyana, kıyâmet gününde şefaatinin helâl olacağını bildirmiştir:

“Allâhümme Rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmmeh ve's-salâti'l-kâimeh, âti Muhammeden el-vesîlete ve'l-fazîlete (ve'd-derecete'r-rafiâh). Veb'ashü makâmen mahmûdeni'llezi va'adteh (İnneke lâtuhtlifü'l-mîâd).”⁵⁸ Anlamı: “Allâh'ım! Ey şu eksiksiz çağrının ve kılınacak namazın Rabbi olan Allâh'ım! Muhammed'e vesîleyi ve fazîleti (ve yüksek dereceyi) ver! Onu kendine söz vermiş olduğun övülmüş makâma yükselt (Şüphesiz Sen verdiğin sözden dönmezsin).”

Cünüp olan kimse de ezanla ilgili duâlara muhâtapdır. Âdetli veya loğusa kadınlar namazdan muâf oldukları için ezanla ilgili bir yükümlülükle ri de bulunmaz.

Birden çok ezan işitilen yerlerde, ilk okunan ezana icabet yeterlidir.⁵⁹

Namaz dışında da aşağıda belirtilen sebeplerle ezan okumak menduptur.

a) Çocuk doğduğu zaman kulağına ezan okumak menduptur. Çünkü Hz. Peygamber ؐ torunu Hz. Hasan dünyaya gelince onun kulağına ezan okumuştur.⁶⁰

57. Müslim, Salât, 13.

58. Buhârî, Ezân, 8. Tefsîru Sûre, 17-11; Müslim, Salât, 11; Nesâî, Ezân, 37; Ebû Dâvûd, Salât, 37, H. No: 529.

59. Kâsânî, age, I, 155; İbnü'l-Hümâm, age, I, 173; İbn Âbidin, Reddû'l-Muhtâr, I, 367; Şirâzî, Mühezzeb, I, 58; İbn Kudâme, age, I, 426 vd; Zühaylî, age, I, 552 vd.

60. Ebû Dâvûd, Edeb, 107; Tirmizî, Edâhî, 16; Ahmed bin Hanbel, VI, 9, 391, 392.

b) Savaş sırasında, yangın hâlinde veya yolcunun arkasından ezan okumak menduptur.

c) Şiddetle öfkelenen, sinir krizi veya baygınlık geçiren kimsenin ezan okuması, yine kötü huylu insan veya hayvanın kulağına ezan okunması menduptur. Cin ve şeytanın korkutucu bir heybetle görülmesi hâlinde de, bunların kötülüğünden korunmak için ezan okunur. Çünkü şeytanın, ezan okunduğu zaman uzaklaştığı hadîs-i şerîflerle sâbittir.⁶¹

Kāmet

Erkeklerin yalnız başlarına veya cemaatle kılacakları vakte âit farz namaz veya kazâ namazı için kāmet getirmesi sünnettir. Kadının ezan ve kāmet getirme yükümlülüğü yoktur. Bununla birlikte ezan veya kāmet getirse mekruh olur ve okuyacağı ezanın îadesi gerekir.

Cumadan başka bir farz için birden fazla ezan ve hiçbir farz için birden çok kāmet meşrû değildir. Bu yüzden, bir mescidde ezan ve kāmetle vakit namazı kılınmışsa, daha sonra tek veya cemaat olarak aynı vakti o mescidde kılacak kılacak olanların tekrar ezan ve kāmet okumaları gerekmez. Hatta ezan okunduktan sonra vaktin farz namazını evinde veya işyerinde kılacak olan kimselerin ezan okumadıkları gibi, cemaat bile olsalar kāmet de getirmeyebilirler. Bununla birlikte cemaat olunca kāmet getirmeleri müstehaptır. Vitir, bayram ve terâvih namazı gibi namazlarda kāmet yoktur.

Kāmetin sözleri ezandakinin aynıdır. Ancak “hayye ale’l-felâh”dan sonra, iki kere, “kad kāmeti’s-salâtü (namaz başladı)” cümlesi ilâve edilir. Kāmet de ezan gibi ikişerli olarak okunur. Delil şu hadistir: Abdullah bin Zeyd el-Ensârî rahme Hz. Peygamber’e gelerek şöyle dedi: “Ben rüyamda, üzerinde iki yeşil bürde bulunan bir kişinin bir duvarın üzerine çıkıp ikişer ikişer söyleyerek ezan okuduğunu ve kāmet getirdiğini gördüm.”⁶² Hz. Peygamber’in emri üzerine, Bilâl rahme’a öğretilen bu sözcüklerle ezan uygulaması başlatılmıştır.

Şâfiî ve Hanbelîler’e göre, kāmetin kelimeleri birer kere okunan on bir kelimedenden ibârettir. Yalnız “kad kāmetissalâh” sözü iki kere tekrarlanır. Onlar bu konuda Abdullah bin Ömer’den rivâyet edilen bir hadîse dayanmışlardır.⁶³

61. Zühaylî, age, I, 561, 562.

62. Zeylâî, age, I, 266-267; İbn Mâce, Ezân, 6; Ahmed bin Hanbel, V, 232.

63. Şevkânî, age, II, 43.

Kâmetin, harflerini belirtecek şekilde hızlı okunması sünnettir. Ezanda olduğu gibi kâmetin de abdestli, kıbleye yönelerek, yürüme ve konuşma gibi davranışlardan uzak durarak getirilmesi sünnettir.⁶⁴

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا ۖ قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ ۚ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١﴾

11- Onlar bir ticaret veya bir eğlence görünce, hemen dağılıp ona giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki: “Allâh’ın yanında bulunanlar, eğlenceden de ticaretten de daha hayırlıdır. Allah, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”

11. âyette, Hz. Peygamber cuma hutbesi irad ederken, ticaret kervanının davulunu işiten cemaatin dağılıp kervana koşması kınanıyor. Nitekim Allâh’ın elçisi cuma hutbesinde iken, Medîne’ye Şam’dan, yiyecek yüklü bir kervan gelmişti. O sırada açlık hüküm sürmekte idi, beklenen kervanı insanlar âdet üzere karşılamıştı. Bunu işiten cemaat kervana gitmek üzere hutbeyi bırakıp dışarı çıkmış ve geride Ebûbekir ile Hz. Ömer’in de aralarında bulunduğu on iki erkekle bir kadın kalmıştı. İşte bunun üzerine, **“Onlar bir ticaret veya bir eğlence görünce, seni ayakta bırakıp gittiler.”** âyeti nâzil olmuştur.⁶⁵

Câbir bin Abdullah şöyle demiştir: “Medîne’ye cuma günü bir kâfile gelmişti. Biz, Allâh’ın elçisi ile birlikte idik. On iki kişi dışında insanlar dağılmıştı. Bunun üzerine Allah yukarıdaki (62/11) âyeti indirmiştir.”⁶⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar öyle yiğit kimselerdi ki, ne ticaret ne de alışveriş, onları Allâh’ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onlar, kalplerin ve gözlerin dehşetle döneceği bir günden korkarlar.”**⁶⁷

“Meryem oğlu Îsâ dedi ki: ‘Ey Allâh’ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bir

64. Hamdi Döndüren, Delilleriyle İslâm İlmihali, Ezan ve kâmet bahsi.

65. Buhârî, Cum’a, 38, Büyû’, 11, Tefsîr, 62/2; Müslim, Cum’a, 36; Tirmizî, Tefsîr, 62.

66. Buhârî, Tefsîr, 62/2; Müslim, Cum’a, 36-38.

67. Nûr, 24/37.

bayram ve senden bir mûcize olsun. Bizi rızıklandırdı; sen, rızık verenlerin en hayırlısısın!’ Allah dedi: ‘Şüphesiz ki Ben onu size indiririm. Ancak bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, onu dünya-da hiç kimseye etmediğim bir azapla cezâlandırırım!’”⁶⁸

“Allah yolunda hicret edip, sonra öldürülen veya ölen kimsele-ri Allah, güzel bir rızıkla rızıklandırır. Çünkü Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır!”⁶⁹

“Yoksa sen, onlardan bir ücret mi istiyorsun? Rabbinin verece-ği ücret daha hayırlıdır. Çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.”⁷⁰

“De ki: Gerçekten Rabbim, kullarından dilediği kimsenin rızıkını genişletir, dilediğine de kısar. Siz hayra ne harcarsanız, Allah onun yerine başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır!”⁷¹

68. Mâide, 5/114-115.

69. Hac, 22/58.

70. Mü'minûn, 23/72.

71. Sebe', 34/39.

سُورَةُ الْمُنَافِقُونَ

MÜNÂFİKÛN SÛRESİ

Münâfikûn sûresi Medîne döneminde inmiş olup, 11 âyettir. Sûrede başlıca; münâfıkların tanıtılması, onlar için bağışlanma isteme yasağı, ölüm gelince pişmanlığın yarar sağlamaması gibi konular yer alır.

Sûre, Zeyd bin Erkam ile münâfıkların reisi Abdullah b. Übeyy arasında geçen bir olayla ilgili olarak inmiş, Allah Teâlâ Zeyd'i doğrulamış ve Abdullâh'ın yalanını ortaya çıkarmıştır.¹ Başka bir rivâyete göre, ilk olarak sûrenin başından sekizinci âyetin sonuna kadar inmiş, Nebî ﷺ'in bunları Zeyd'e okuyarak; *"Allah seni doğruladı."* buyurmuştur.²

1. Buhârî, Tefsîr, 63/1.

2. Buhârî, Tefsîr, 63/2.

﴿ BÂB 1 ﴾

**MÜNÂFIKLARIN İNKÂRCILIĞI,
DIŞ GÖRÜNÜŞLERİ,
BÜYÜKLÜK TASLAMALARI,
MÜ'MİNLERİN MÜNÂFIKLARA KARŞI
ÜSTÜN GETİRİLMESİ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ﴿١﴾ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٣﴾ وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ كَانَهُمْ خُشْبٌ مُسْنَدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتِلْهُمْ اللَّهُ أَنْتَ يُوَفِّكُونَ ﴿٤﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّا رُؤُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾

يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ ۗ
وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Münâfıklar sana geldiklerinde, “Senin Allâh'ın elçisi olduğuna şâhitlik ederiz.” dediler. Allah senin kendi Rasûlü olduğunu elbette biliyor. Fakat Allah münâfıkların kesinlikle yalancı olduklarına da şâhittir.
- 2- Onlar, yeminlerini kalkan yapıp Allâh'ın yolundan yan çizdiler. Gerçekten onların yaptıkları ne kötüdür!
- 3- Bunun nedeni, onların önce îmân edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden kalpleri mühürlenmiştir. Artık onlar bir şey anlayacak durumda değildirler.
- 4- Onları gördüğün zaman dış görünüşleri hoşuna gider. Konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki kendilerine elbise giydirilmiş kütükler gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerinde sanırlar. Asıl düşman onlardır; onlardan sakın! Allah onları kahretsin, nasıl da haktan döndürülüyorlar!
- 5- Onlara, “Gelin, Allâh'ın Peygamberi sizin için mağfiret dilesin!” denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.
- 6- Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de kendileri için birdir. Çünkü Allah, onları asla bağışlamayacaktır. Çünkü Allah yoldan çıkan toplumu doğru yola iletmez.
- 7- “Rasûlullah'ın yanında bulunanlara bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler” diyen de onlardır. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allâh'ındır. Fakat o münâfıklar bunu anlayamıyor.
- 8- “Andolsun, eğer bu savaştan Medîne'ye dönersek, üstün ve şerefli olanlar, zayıf olanları oradan mutlaka çıkacaktır.” diyorlar. Oysa üstünlük ve şeref tümüyle Allâh'a, Peygamberine ve mü'minlere âittir. Fakat o münâfıklar bunu bilmezler.

1-4. âyetlerde, münâfıkların, Hz. Muhammed ﷺ'in huzûruna geldiklerinde, onun Allâh'ın elçisi olduğuna şahitlik ettikleri, fakat bu sözlerinde yalancı oldukları, yeminlerini kalkan yaparak, insanları aldatmaya ve Allâh'ın yoluna engel olmaya çalıştıkları, inandıktan sonra küfre düştükleri için kalplerinin mühürlendiği, bu yüzden anlayışsız ve duyarsız hâle geldikleri, sözleri yaldızlı olmasına rağmen duvara dayanmış odunlar gibi düzgün görünümlü oldukları, her gürültüyü kendi aleyhlerinde sanarak, panik içinde oldukları bildirilir. Sonuçta onlara karşı tedbirli ve uyanık olmak gerektiği vurgulanır.

Yukarıdaki 4. âyette sözü edilen kişi Medîneli münâfıkların başı Abdullah bin Übey'dir. Bu kişi iri yarı, yakışıklı, düzgün konuşan birisiydi. Arkadaşlarından Mugis bin Kays, Cedd bin Kays da onun gibi cüsseli kişilerdi. Bunlar Hz. Peygamber'in bulunduğu topluluğa gelirler, orada duvara dayanıp otururlar, tumturaklı laflar söylerlerdi.

Asker içinde bir duyuru yapılsa, bir hayvan kaçsa veya kaybolan birisi için çağrı yapılsa, bunlar hemen telaşa kapılır. Çünkü sırlarının Cenâb-ı Hak tarafından ortaya çıkarılmasından her an korkarlardı.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlardan bir kısmı da sırf Müslümanlara zarar vermek, kâfirleri desteklemek, mü'minlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Peygamberine karşı savaş açmış olan kimsenin gelişini gözlemek için mescid binâ etmiş kimselerdir. Üstelik bunlar, “Biz iyilikten başka bir şey düşünmedik.” diye yemin de ederler. Fakat Allah şâhittir ki bunlar kesinlikle yalancıdırlar. O mescid içinde asla namaza durma! İlk yapıldığı günde, takvâ temeli üzerine kurulan (Kubâ) mescidi, elbette senin, içinde namaz kılmana daha uygundur. Onda temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever.”**¹

“(Uhud'da) iki ordunun karşılaştığı gün sizin başınıza gelenler, Allâh'ın izniyle olup, Allâh'ın, mü'minlerin (sabrını) belirlemesi ve bir de münâfıklık edenleri ayırt etmesi içindi. Onlara: ‘Gelin, Allah yolunda savaşın veya (hiç değilse) savunma yapın!’ denildiği zaman, ‘Savaşmayı bilseydik, sizin peşinizden gelirdik!’ dediler. O gün onlar, imandan çok, küfre yakındılar. Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı. Oysa Allah onların gizledikleri şeyi daha iyi bilendir.”²

1. Tevbe, 9/107-108.

2. Nisâ, 4/166-167.

“Onlar yeminlerini kalkan yapıp Allâh’ın yoluna engel oldular. Onlar için küçük düşürücü bir azap vardır.”³

“İman ettikten sonra inkâra sapanların, ardından küfürlerini daha da artıranların töbeleri asla kabûl edilmeyecektir; çünkü onlar doğru yoldan sapmış olanların ta kendileridir.”⁴

“Şüphesiz îmân edip sonra inkâr edenleri, sonra tekrar inanıp yine inkâr edenleri, sonra da inkârlarını arttıranları Allah ne bağışlar ne de doğru yola iletir! Münâfıklara, kendileri için can yakıcı bir azap olduğunu haber ver!”⁵

“Bâzı insanların dünya hayatı ile ilgili sözleri senin hoşuna gider. Hatta böylesi, pek yaman bir düşman olduğu hâlde, kalbinde olana Allâh’ı şâhit de tutar.”⁶

“Dileseydik Biz onları sana gösterirdik de sen onları yüzlerinden tanırdın. Ama sen onları konuşma biçimlerinden de tanırsın. Allah ise bütün yaptıklarınızı bilir.”⁷

“Yahudiler: ‘Üzeyir, Allâh’ın oğludur.’ dediler. Hristiyanlar da: ‘Meryem oğlu Îsâ, Allâh’ın oğludur.’ dediler. Bu onların ağızlarında geveledikleri sözler olup, daha önceki kâfirlerin sözlerine benzemektedir. Allah onları kahretsin! Nasıl da haktan bâtıla doğru çevriliyorlar!”⁸

Yukarıdaki âyetlerde açıklanan münâfıkların özellikleri şunlardır: Bunlar dıştan İslâm dînine inanmış görünüp içten inkâr eden ikiyüzlü insanlardır. Bakara sûresinin 2/8-20. âyetlerinde münâfıkların nitelikleri daha geniş olarak açıklanır. İkiyüzlü kişi aynı zamanda riyâkâr olup, kendini inanmış gösterir. Ancak her gösterişçinin münâfık olması gerekmez. Bâzı insanlar, gerçekte ibadet yapmak istemediği hâlde, ibadette görünüp toplum nezdinde itibar ve mevki kazanmak isteyebilirler. Bu bir mürâilik olur, ama inancında bir eksiklik bulunmazsa münâfıklık sayılmaz.

Münâfıkların kalplerinin Allah tarafından mühürlenmesi inkârcılık, ki bir ve nifak yüzündendir. Çünkü psikoloji yasaları gereği, kişi inkâr ettikçe

3. Mücâdele, 58/16.

4. Â-i İmrân, 3/90.

5. Nisâ, 4/137-138.

6. Bakara, 2/204.

7. Muhammed, 47/30.

8. Tevbe, 9/30.

kalbi katılaşıp, hiçbir şeye inanmaz olur. Ateistlerin durumu böyledir. Allah, gerçeği kabûl etme istek ve meylinde olanın kalbini mühürlemez. Ancak inkârcıların, zorbaların, kibir ve ucbundan yanına varılamayanların kalplerini mühürler. Anlamak istemeye istemeye, anlayışsızlık onların huyu hâline gelir. Gerçekte, kalplerin mühürlenmesine neden olan, Allah değil, kişinin kendi psikolojik durumudur.⁹

İSLÂM'DA İNANÇ GRUPLARI

İslâm'da inanç grupları altı kısımda toplanabilir:

1) Mü'min

Allâh'a, Hz. Peygamber'e ve O'nun haber verip de, kesin delillerle bize ulaşan şeylere kalben inanıp tasdik eden kimseye "mü'min" denir. Mü'minler âhirette cennete girecek ve orada pek çok nîmetlere kavuşacaklardır. Günahkâr mü'minler ise, cehennemde hak ettikleri cezâyı çektikten sonra cennete gireceklerdir. Mü'minlerin sonsuza kadar cennette kalacaklarına dâir Kur'an'da pek çok âyet vardır.

2) Kâfir

Allâh'a ve Peygamber'ine inanmayan ve dinden olduğu kesin olan bir hükmü inkâr eden kimsedir. Aynı anlamda "münkir" kelimesi de kullanılır. Allâh'ı inkâr etmemekle birlikte, başka birisini veya bir tabiat gücünü ona ortak (şirk) sayan kimseye "müşrik" denir. Şirk ile küfür birbirine yakın iki kavramdır. Ancak küfür daha genel, şirk ise daha özel anlam taşır. Böyle bir kimse aynı zamanda küfür ehli sayılır. Hz. Îsâ'yı; Allah, Allâh'ın oğlu veya üç ilahtan birisi (teslis) kabûl eden Hristiyanlarla; Üzeyir, Allâh'ın oğludur diyen Yahudiler Kur'ân-ı Kerîm'de hem müşrik, hem de inkârcı olarak nitelenmiştir.¹⁰

Allâh'a şirk koştak büyük günahlardandır. Allah aşağıdaki âyetle şirk dışındaki günahları bağışlayabileceğini şöyle bildirir. **"Allah kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar. Kim Allâh'a ortak koşarsa, kesin uzak bir sapkınlığa düşmüştür."**¹¹

9. Kalbin mühürlenmesi için bk. Bakara, 2/88; Nisâ, 4/155; 7/100; Gâfir, 40/35; Fussilet, 41/5.

10. Bk. Mâide, 5/5, 72; Tevbe, 9/30; Bakara, 2/21.

11. Nisâ, 4/116.

3) Münâfîk

İnanılması gereken İslâmî esaslara kalbi ile inanmayan ve tasdik etmeyen fakat, sırf mü'minleri kandırmak için, sözle inandığını söyleyenlere "münâfîk" adı verilir. İki yüzlü, içi dışı bir olmayan kimse anlamında da kullanılır. Kısaca münâfıkların içi başka dışı başkadır, sözü özüne uygun değildir. Toplum içinde kendilerini Müslüman olarak tanımladıkları için, bunları tanıma imkânı da yoktur. Bu yüzden İslâm toplumuna, küfür ehlinde daha çok zarar verirler.

Münâfîk dünyaya âit hükümler bakımından Müslüman gibi muâmele görür. Kestiği yenir, mîras alır, kendisiyle evlenilir, cenâze namazı kılınır. Fakat böyle bir kimse âhirette kâfirler gibi muâmele görür.¹² Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli âyetlerinde münâfıkların kâfir olduğu belirtilmiş, hatta cehennemin en alt tabakasında bulunacakları haber verilmiştir. Âyetlerde şöyle buyrulur: **"Bir kısım insanlar vardır ki; 'Biz Allâh'a ve âhiret gününe îmân ettik' derler. Hâlbuki onlar, inanmış değildirler."**¹³ **"Şüphesiz münâfıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara bir yardım edici de bulamazsın."**¹⁴ **"Onların Allah yolundan sapmalarının sebebi, önce îmân edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden onların kalpleri mühürlenmiştir. Artık onlar gerçeği anlamazlar."**¹⁵

4) Mürted

Önce Müslüman iken sonradan, dîninden dönen kimsedir. Mürtedlik bazen, kesin İslâmî hükümlerden birisini veya bâzılarını inkâr etmekle de ortaya çıkabilir.¹⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de dinden dönenlerle ilgili pek çok âyet vardır. Bir âyette şöyle buyrulur: **"İnkârcıların gücü yetse sizi dîninizden döndürünceye kadar durmadan sizinle savaşsınlar. Sizden kim dîninden döner ve kâfir olarak ölürse, işte onların, dünya ve âhirette amelleri boşa gitmiştir. İşte cehennemlikler onlardır. Onlar orada ebedî olarak kalacaklardır."**¹⁷

12. Mâturidî, Kitâbu't-Tevhîd, Beyrut, 1970, s. 374, 375.

13. Bakara, 2/8; Bilgi için bk. Nahl, 16/106; Hucurât, 49/14; Mücadele, 58/22; Tirmizî, Kader, 6; İbn Mâce, Mukaddime, 13.

14. Nisâ, 4/145.

15. Münâfîkûn, 63/3.

16. İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab, III, 173 vd., Âlemgiriyye, el-Fetâvâ'l-Hindiyye, Bulak, 1310 H., II, 253; İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, Beyrut, ts., III, 283.

17. Bakara, 2/217; bk. 3/86-91, 106; 4/89, 115; 5/52-54; 16/106-107; 47/25-28, 32; 60/11.

5) Fâsık

Allâh'ın emirlerine aykırı hareket eden, günahkâr, kötü huylu, kötü-lük yapmayı alışkanlık hâline getirmiş olan kimse demektir. Bir fıkıh terimi olarak fâsık şöyle tarif edilir: Allâh'a itaati terk eden ve O'na isyana dalan, başka bir deyimle büyük günah işleyerek veya küçük günahta ısrar ederek doğru yoldan çıkan kimse fâsık diye nitelendirilir.

Fısk Çeşitleri

1) Günahı çirkin kabûl etmekle birlikte, bazen günah işlemek.

2) Yapılan bir günahı ısrarla işlemek.

3) Haram ve çirkin olduğunu inkâr ederek bir günah işlemek. Bu sonuncusu küfrü gerektirir ve kişinin dinle ilişkisi kesilir.¹⁸ Meselâ; haramlığı-nı inkâr ederek, başka bir deyimle helâl sayarak içki içmek, zinâ etmek bu niteliktedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, bâzı âyetlerde fık mutlak anlamda kullanılır. Hac'da yapılan fık,¹⁹ Allâh'ın adı anılmaksızın kesilen hayvanın etini yemek,²⁰ veya Müslümana iftira edenin içine düştüğü fık hâli,²¹ buna örnek gösterilebilir. Diğer bâzı âyetlerde ise fık ve küfür eş anlamda kullanılır. **“Andolsun ki, Biz sana apaçık âyetler indirdik. Bunları fâsıklardan başkası inkâr etmez.”**²²

6) Âsî

Allâh'ın emirlerini yerine getirmeyen, O'na isyan eden günahkâr kimse demektir. Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de Allâh'ın ve Rasûlü'nün emirlerine karşı gelen, günahkâr, serkeş kimseler anlamında kullanılmıştır. Cenâb-ı Hak bir âyetinde şöyle buyurmuştur: **“Kim, Allâh'a ve Rasûlü'ne isyan eder ve Allâh'ın koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu ebedî kalacağı cehennem ateşine koyar ve onun için alçaltıcı bir azap vardır.”**²³ Âsî'nin işlediği günah, küçük veya büyük günah (kebîre) niteliğinde olabilir.

18. İsfehânî, Müfredât, s., 572; Râzî, et-Tefsîru'l-Kebir, II, 91; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, I, 282.

19. Bakara, 2/197.

20. En'âm, 6/121.

21. Nûr, 24/4.

22. Bakara, 2/99; Yûnus, 10/33; Mâide, 5/81.

23. Nisâ, 4/14; bk. Ahzâb, 33/36; Meryem, 19/44; Cin, 72/23; Hucurât, 49/7.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّاْ رُؤُسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ
يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٥﴾ سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ
تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦﴾
هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا
وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٧﴾

5- Onlara, “Gelin, Allâh’ın Peygamberi sizin için mağfiret dilesin!” denildiği zaman başlarını çevirirler ve sen onların, büyüklük taslayarak uzaklaştıklarını görürsün.

6- Onlar için mağfiret dilesen de, dilemesen de kendileri için birdir. Çünkü Allah, onları asla bağışlamayacaktır. Çünkü Allah yoldan çıkan toplumu doğru yola iletmez.

7- “Rasûlullah’ın yanında bulunanlara bir şey vermeyin ki dağılıp gitsinler” diyen de onlardır. Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allâh’ındır. Fakat o münâfıklar bunu anlamıyor.

5-7. âyetlerde, münâfıklar adına, Hz. Peygamber’in Allâh’a duâ etmesi istense, onların gururla uzaklaştıkları, bağışlanma istemeyen böyle kim-seler için istiğfârın fayda vermeyeceği, çünkü Allah Teâlâ’nın onları bağış-lamayacağı belirtilir. Onlar Hz. Peygamber’e destek verilmezse, etrafında-ki mü’minlerin dağılıp gideceğini sanır, hâlbuki göklerin ve yerin hazinele-rinin Allâh’ın yanında olduğunu düşünmezler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O münâfıklar için Allah’tan ister mağfiret dile, ister dileme; onlar için yetmiş defa af dilesen bile Allah onları asla bağışlamayacaktır. Çünkü onlar Allâh’ı ve Peygamberini inkâr etmişlerdir. Allah, fâsıklar topluluğuna doğru yolu göstermez.”**²⁴

“Allâh’a karşı gelmekten sakının ve (O’nu) dinleyin. Çünkü Allah fâsıklar topluluğuna doğru yolu göstermez.”²⁵

24. Tevbe, 9/80.

25. Mâide, 5/108.

“Her şeyin hazinesi sâdece Bizim katımızdadır. Ancak Biz onu belli bir ölçüde indiririz.”²⁶

يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ
وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٨﴾

8- “Andolsun, eğer bu savaştan Medîne’ye dönersek, üstün ve şerefli olanlar, zayıf olanları oradan mutlaka çıkaracaktır.” diyorlar. Oysa üstünlük ve şeref tümüyle Allâh’a, Peygamberine ve mü’minlere âittir. Fakat o münâfıklar bunu bilmezler.

8. âyetinde, bir sefer dolayısıyla Medîne dışında bulunan münâfıkların, kendilerini şerefli görerek, geri dönünce aşağılık ve zayıf gördükleri Müslümanları oradan çıkaracaklarını söyledikleri haber verilir. Oysa üstünlük ve şeref tümüyle Allâh’a, Peygamber’ine ve mü’minlere âit olduğu, fakat münâfıkların bunun farkında olmadıkları vurgulanır.

İlgili âyetinde şöyle buyrulur: **“Onlar mü’minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmektedirler. Yoksa onlar kâfirlerin yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Bilsinler ki bütün izzet ve şeref yalnızca Allâh’a âittir.”²⁷**

Yukarıdaki 8. âyetinde sözü edilen sefer, hicretin 5. yılında vukû bulan Mustalikoğulları seferidir. Müreysî suyu başında düşman bozguna uğratılmıştı. Münâfıkların da katıldığı 700 kişilik bu sefer sırasında Hz. Ömer’in hizmetçisi Cahcah ile münâfıkların başı Abdullah bin Übeyy’in dostu Sinan Cühenî arasında, su alma sırası yüzünden tartışma çıkmıştı. Bu sırada ashâb-ı kirâmdan Zeyd bin Erkam, Abdullah bin Übeyy’in diğer münâfıklara; **“Peygamber’in yanında bulunanlara (bedevîlere) bir şey vermeyin ki, dağılıp gitsinler. Yemin olsun ki, Medîne’ye dönünce üstün ve şerefli olanlar, aşağılık kimseleri oradan çıkaracak.”²⁸** dediğini duydu ve yakınları vasıtasıyla Rasûl-i Ekrem’e iletti. Allâh’ın Rasûlü önce Zeyd bin Erkam’ı, sonra bu sözleri söyleyen Abdullah bin Übeyy’i yanına çağırıp dinledi. Fakat münâfıkların başı söylediklerini inkâr etti. Yalancı duruma düşen Zeyd bin Erkam bu duruma çok üzüldü ve evine çekildi. Çok

26. Hicr, 15/21.

27. Nisâ, 4/139.

28. Münâfikûn, 63/7-8.

geçmeden münâfikların durumunu anlatan bu sûre indi. Hz. Peygamber Zeyd bin Erkam'ı yanına çağırarak, 'Allah senin doğru söylediğini ortaya çıkardı.' dedi."²⁹

Hz. Peygamber Ensârla Muhâcirler arasında yaşanan bu tatsız olaydan sonra, orduya alışılanın dışında hareket emri verdi. O gün ve o gece yürütü. Ertesi gün kuşluk vakti dinlenme verdi. Yorgun olan insanlar yeri bulur bulmaz uykuya daldılar.

Hz. Âişe'ye iftira (ifk) olayı da bu gazve dönüşünde olmuştu. Belki, bu olayın da etkisiyle, Abdullah bin Übeyy, Hz. Âişe'nin üzerine atılan iftira-nın yayılmasını teşvik etmiştir.³⁰ Ancak bu olaydan sonra Abdullâh'ın, kendi kavmi arasında da itibârı sarsılmış, sözü dinlenmez olmuştur.

Bâzı kimseler Abdullâh'a giderek, "Senin hakkında şiddetli âyetler indi, Allâh'ın Elçisi'ne git, senin için Allah'tan bağışlanma dilesin" dediler. Abdullah, başını öteye çevirerek, bunu kabûl etmedi. Beşinci âyetle, onun bu durumu belirtilir.³¹ Nitekim Uhud savaşına giderken, üç yüz kadar adamıyla geri döndüğünde de Abdullah bin Übeyy'e, gidip Hz. Peygamber'den özür dilemesini söylemişler, o, yine başını çevirerek, bunu reddetmişti.³²

Aradan çok zaman geçmeden İbn Übeyy, kahrından hastalanarak ölmüştür.

29. Buhârî, Tefsîr, 6371-4; Müslim, Münâfikîn, 1; Ahmed bin Hanbel, IV, 370, 373.

30. Bk. "İfk olayı", Nûr, 24/11-15.

31. İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 370-373; İbn Hişâm, Tehzîbu Sîre, II, 16, 17; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, IX, 455-457.

32. Râzî, Mefâtihu'l-Gayb, XXX, 15.

﴿ BÂB 2 ﴾

**MAL VE ÇOCUKLARIN
İSLÂM'I YAŞAMAYA ENGEL OLMAMASI,
İNFAKIN ÖLÜM GELİP ÇATMADAN ÖNCE
YAPILMASI**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ
وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ
مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ
قَرِيبٍ ۖ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٠﴾ وَلَنْ يُؤَخَّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا
جَاءَ أَجْلُهَا ۗ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

9- Ey îmân edenler! Mallarınız ve çocuklarınız, Allâh'ı anmaktan sizi alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte onlar ziyâna uğrayanlardır!

10- Sizden birine ölüm gelip de, “Ey Rabbim! Ne olurdu, ecelimi biraz daha erteleyeseydin de sadaka verip iyi kullardan olaydım.” diye yalvarmadan önce, size rızık olarak verdiğimiz şeylerden hayırda harcayın.

11- Çünkü eceli geldiğinde hiç kimsenin ölümünü Allah geri bırakacak değildir. Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır.

9. âyete göre, dünya malı ve çocuklar, insanı Allâh'ı anmaktan alıkoymamalıdır. Gönlü Allah sevgisi yerine dünya, mal, mülk sevgisi ile dolu olanlar

âhiret mutluluğunu kaybeder. Ancak burada mal ve çocuk sevgisi yasaklanmıyor, bu sevginin insanın bütün varlığını kaplayarak, onu ibadet ve tâatten uzaklaştırmaması isteniyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız, sizin için ancak bir imtihan vesilesidir. Büyük mükâfat ise ancak Allah katındadır.”³³

“Onlar, Allâh’a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allâh’ın korunup gözetilmesini emrettiği sıla-i rahmi (akraba ziyaretini) keserler ve yeryüzünde bozgunculuk yaparlar. İşte bunlar ziyâna uğrayanların ta kendileridir.”³⁴

“Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, bu kitabı gereği gibi okurlar, işte kitaba îmân edenler onlardır. Kim de onu inkâr ederse, en büyük ziyâna uğrayanlar işte onlardır.”³⁵

“Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize karşı çıkmaları yüzünden kendilerine yazık edenlerdir.”³⁶

“Öyleyse sakın şüpheyeye düşenlerden ve Allâh’ın âyetlerini yalanlayanlardan olma. Yoksa ziyâna uğrayanlardan olursun.”³⁷

“Göklerin ve yerin anahtarları O’na âittir. Allâh’ın âyetlerini inkâr edenlere gelince, işte onlar ziyâna uğrayacak olanlardır.”³⁸

“Kim îmânı tanımazsa, ameli boşa gider. O âhirette de ziyâna uğrayanlardandır.”³⁹

10. âyette, ölümün belirtilerini görüp de, pişmanlık duymazdan önce, bağış yapılması isteniyor.

İbn Abbas, “Zekât ve hac konusunda eksiği bulunan kimse, ölümü sırasında büyük bir pişmanlık duyarak ömrünün uzamasını ister,” demiştir. Kendisine, “Dünyaya dönmek isteyenler, küfür ehli kimseler, değil midir?”

33. Enfâl, 8/28.

34. Bakara, 2/27.

35. Bakara, 2/121.

36. A’raf, 7/9.

37. Yûnus, 10/95.

38. Zümer, 39/63.

39. Mâide, 5/5.

diye sorulunca, bunların amel eksiği bulunan mü'minler olduğunu belirterek, delil olarak da yukarıdaki 9-11 arası âyetleri okumuştur.⁴⁰

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Ateşin karşısına getirildiklerinde onların hâlini bir görsen! O zaman: ‘Ne olurdu, dünyaya geri gönderilsek de, Rabbimizin âyetlerini yalanlamayıp mü'minlerden olsaydık!’ diyecekler.”⁴¹

“Ey îmân edenler! İçinde hiçbir alışverişin, dostluğun ve şefaatın bulunmadığı bir gün gelmezden önce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcayın! O günü inkâr edenler ise, zâlimlerin ta kendileridir!”⁴²

“Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça, gerçek iyiliğe erişemezsiniz! Her ne harcarsanız Allah onu bilir.”⁴³

11. âyete göre, Allah Teâlâ her şeyden haberdar olup, kişinin eceli geldiğinde kimsenin ölümünü geri bırakmaz.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

“Her ümmetin bir eceli vardır. Vâdesi dolunca ne bir an geciktirebilir, ne de öne alabilirler.”⁴⁴

“O zaman Peygamber arkanızdan sizi çağırıp dururken siz, (savaş alanından) uzaklaşıyor, hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Allah, kaybettiklerinize ve başınıza gelenlere üzülmemeniz için, size keder üstüne keder verdi. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”⁴⁵

“Ey îmân edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adâletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluk hakkındaki öfkeniz sizi adâletsizlik yapmaya sevk etmesin. Adâletli olun, çünkü adâlet takvâya daha yakındır. Allah'tan sakının. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”⁴⁶

40. Tirmizî, Tâc, IV, 265.

41. En'âm, 6/27.

42. Bakara, 2/254.

43. Âl-i İmrân, 3/92.

44. A'râf, 7/34.

45. Âl-i İmrân, 3/153.

46. Mâide, 5/8.

“Yoksa siz, Allah içinizden savaşılanları, Allah’tan, Peygamberinden ve mü’minlerden başkasını sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan, kendi başınıza bırakılacağınızı mı sandınız? Allah bütün yaptıklarınızdan haberdardır!”⁴⁷

“(O münâfiklar) sen gerçekten kendilerine emrettiğin takdirde, mutlaka (savaşa) çıkacaklarına dâir, Allâh’a en ağır yeminleriyle yemin ettiler. De ki: “Yemin etmeyin! İtaatin ölçüsü bellidir. Bilin ki Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.”⁴⁸

47. Tevbe, 9/16.

48. Nûr, 24/53.

سُورَةُ التَّغَابُنِ

TEGÂBÜN
SÛRESİ

Tegâbün sûresi Medîne döneminde inmiş olup, 18 âyettir. Sûre, adını 9. âyette geçen, dünya hayatlarını inkâr ve isyan içinde geçirenlerin kıyâmet günü büyük bir aldanma ile karşılaşacaklarını ifâde eden “Tegâbün günü”nden almıştır. Sûrede başlıca; Allâh’ı tesbih, Allâh’ın gizli açık her şeyi bilmesi, kıyâmet gününün “aldanma günü” olması, iyilerin ve kötülerin sonu, mal ve çocukların bir imtihan aracı olması ve karz konuları yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**HER ŞEYİN ALLÂH'I TESBİH ETMESİ,
ALLÂH'IN HER ŞEYİ YARATMASI,
HER ŞEYİ BİLMESİ,
MÜ'MİNLERİN KURTULUŞU,
İNKÂRCILARIN SONU**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ
وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ
مُؤْمِنٌ ۖ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ ۖ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٣﴾ يَعْلَمُ مَا
فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ۖ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤﴾ أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ
فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ
رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشِّرْ يَهُودُنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ
وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾ زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا ۖ قُلْ بَلَى
وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ ۖ وَذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾
فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنْزَلْنَا ۖ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٨﴾

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ ۚ وَمَنْ يُؤْمِنِ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ
صَالِحًا يُكْفِرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ı tesbih etmektedir. Mülk O'nundur, hamd O'nadır. O her şeye kâdirdir.
- 2- Sizi yaratan O'dur. Sonra kiminiz kâfir, kiminiz mü'min oluyor. Allah ise bütün yaptıklarınızı görmektedir.
- 3- O, gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratmış ve size şekil vermiş ve şekillerinizi de güzel yapmıştır. Son dönüş ancak O'nadır.
- 4- O, göklerde ve yerde olanları bilir; gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri de bilir. Allah kalplerde olan her şeyi bilendir.
- 5- Daha önceki inkâr etmiş olanların haberi size gelmedi mi? Onlar yaptıklarının cezâsını tattılar! Onlar için can yakıcı bir azap daha vardır.
- 6- Çünkü peygamberleri onlara apaçık deliller getirmiş, onlar da, “Bize bir beşer mi yol gösterecek?” diyerek inkâr edip yüz çevirmişlerdi. Oysa onların îmânına Allâh'ın ihtiyâcı yoktu. Çünkü Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.
- 7- İnkâr edenler, öldükten sonra diriltilmeyeceklerini iddiâ ettiler. De ki: “Evet, Rabbime andolsun ki, siz kesinlikle diriltileceksiniz. Sonra da yapmış olduklarınız size bildirilecek. Bu ise Allâh'a göre kolaydır.
- 8- Onun için Allâh'a, Peygamberine ve indirmiş olduğumuz o nûra (Kur'ân'a) îmân edin. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.

9- Sizi o büyük toplanma gününde bir araya getireceği gün, işte o, aldanma günüdür. Kim Allâh'a î mân eder ve sâlih amel işlerse, Allah onun günahlarını örter ve onu, içinde ebediyyen kalmak üzere, altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur!

10- Âyetlerimizi inkâr edip yalanlayanlar ise cehennemliklerdir ve orada sürekli olarak kalacaklardır. Orası, ne kötü gidilecek yerdir!

1. âyette, göklerde ve yerde bulunan canlı cansız her şeyin Allâh'ı tesbih ve tenzih ettiği bildirilir. Evrende tek egemen gücün Allah olduğu ve O'nun her türlü övgüye lâayık bulunduğu vurgulanır.

Dağların, taşların, göklerde ve yerde ne varsa hepsinin Allâh'ı tesbih ettiğini, yani O'nun her türlü eksik ve kusurdan uzak olduğunu hâl diliyle ifâde ettiğini bildiren pek çok âyet vardır. **“Göklerde ve yerde olan her şey Allâh'ı tesbih etmektedir.”**¹ âyeti bunlardandır. Bu âyetlerin bâzılarında geçmiş zaman siygası kullanılmakla birlikte bunlara meâllerde geniş zaman (muzarî) anlamı verilebilmektedir. Çünkü bu varlıklar, ilk olarak yaratılırken Allâh'ın varlığına, yüceliğine şehâdet etmiş ve O'nun yüceliğini kabûl etmişlerdir. Nitekim evrenin yaratılışından söz eden Fussilet sûresinin ilk âyetlerinde bildirildiğine göre, Allah Teâlâ duman hâlinde bulunan göğe yönelerek, göğe ve arza şöyle sesleniyor: **“İsteyerek veya istemeyerek Bana gelin!”** Her ikisinin cevabı, **“İsteyerek geldik!”** oluyor.² Bu âyet kâinâtın yaratılışının ilk başlangıcına ve Allâh'a olan itaatine işaret etmektedir. Fakat göklerin ve yerin Allâh'ın emrine “isteyerek geldik” demiş olmaları bir ke-re olmuş bitmiş bir iş değildir, bu teslimiyet o günden bugüne süregelmekte olup, kıyâmete kadar da devam edecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, Allah'tır. Yaratan, yoktan var eden, şekil verendir. Bütün güzel isimler O'na âittir. Göklerde ve yerde bulunan her şey O'nu tesbih eder. O mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”**³

1. Hadîd, 57/1; Haşr, 59/1; Saf, 61/1.

2. Fussilet, 41/11.

3. Haşr, 59/24.

“Göklerde ve yerde olanların hepsi melik, kuddûs, mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olan Allâh’ı tesbih ederler.”⁴

“Görmez misin; göklerde ve yerde bulunan her şey ve dizi dizi kuşlar Allâh’ı tesbih ederler. Her biri kendi duâsını ve kendi tesbihini bilmiştir. Allah onların yaptıklarını tam olarak bilmektedir.”⁵

“Gök gürültüsü Allâh’ı tesbih eder. Melekler de O’nun korkusundan (tesbih ederler).”⁶

“Yedi gök, yeryüzü ve orada bulunanların tamamı Allâh’ı tesbih ederler. O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Lâkin şu var ki, siz onların tesbihini anlamazsınız. O, çok yumuşak ve bağışlayıcıdır.”⁷

Yukarıdaki âyetlerde ‘tesbih’ kavramı muzari fiili ile ifâde edildiği için, “Allâh’ı tesbih ederler” şeklinde geniş zaman kipiyle çevrilmeye elverişlidir. Buna göre ister geçmiş zaman, ister şimdiki zaman kipiyle bildirilmiş olsun, göklerde, yeryüzünde ve her ikisi arasında bulunan şeylerin tamamı Allâh’ı tesbih etmektedirler.

Bunlardan insan, mü’min cin ve meleklerin tesbihinin dille, diğerlerinin ve özellikle câmit varlıkların tesbihinin ise, yaratılış kurallarına uyarak ve Allâh’a tam itaat üzere bulunmak ve varlığını sürdürmek yoluyla, başka bir deyişle hâl diliyle Allâh’ı tesbih ettiklerini düşünmek gerekiyor.

2. âyette, insanları yaratan Allah olduğu hâlde, insanların kimi inanırken kimi inkâr etmektedir. Bu durum onların serbest iradelerini kullanmaları sonucunda, kendi hür seçimleri ile ortaya çıkmaktadır. Allah kendi yolunu seçenleri cennete, kötülük yolunu seçenleri ise cehenneme yerleştireceğini bildirmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, insanların bir kısmına doğru yolu gösterdi, bir kısmı da doğru yoldan sapmayı kendisi hak etti. Çünkü onlar Allâh’ı bırakıp şeytanları dost edindiler. Böyle iken kendilerini doğru yolda sanıyorlar!”⁸**

4. Cuma, 62/1.

5. Nûr, 24/41.

6. Ra’d, 13/13.

7. İsrâ, 17/44.

8. A’râf, 7/30.

“Şüphesiz daha sonra Biz insanı karışık bir nutfeden yarattık; sınamak için de onu iştirir ve görür hâle getirdik. Ona hayır ve şer yolunu da gösterdik. Artık ister şükreder, ister nankörlük eder!”⁹

3-4. âyetlere göre, Allah gökleri ve yeri boş yere, eğlence olsun diye yaratmamış, ilimle ve hikmetle bir anlam ve amaca göre yaratmıştır. O yerde, göklerde olan her şeyi görür ve bilir, insanın kalbinde olanı da bilir. Evrende gereksiz yere yaratılan bir varlık yoktur. Her bir varlığın bir hikmeti ve değeri vardır. İnsan ise evrende asıl hedef varlık olup, birtakım üstün yeteneklerle donatılmış ve kendisine sonsuza giden bir ömür takdir edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O'dur. “Ol!” dediği gün her şey olur. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üfürüleceği gün de hükümler O'nundur. O, görülmeyeni de görüleni de bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”¹⁰**

“O Allah ki, yeryüzünü size bir yerleşim alanı, göğü bir tavan yaptı; size bir şekil verdi, sonra da şeklinizi güzelleştirdi. Hoş ve temiz nîmetlerle sizi rızıklandırdı. İşte Rabbiniz olan Allah budur. Âlemlerin Rabbi ne yücedir!”¹¹

İNSANIN YARATILIŞI

Kur'an'da Hz. Âdem'le Havva'nın yaratılışı ve yeryüzüne indikten sonra Hz. Havva'nın ilk hâmileliği açıklanır.¹² İnsan neslinin, kendi türünü doğum yoluyla sürdürdüğünü bildiren pek çok âyet vardır. Bunlarda çocuğun ana karnındaki gelişimi tıp biliminin açıkladığı ile uyumlu bir biçimde belirtilmektedir. Birkaç âyeti örnek olarak vereceğiz.

“Şüphesiz Biz sizi topraktan, sonra nutfeden (sperm), sonra alakadan (aşılınmış yumurta), sonra uzuvları (önce) belirsiz, sonra belirli canlı et parçasından yarattık ki size gücümüzü gösterelim. Dilediğimizi belirlenmiş bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz, sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız.”¹³

9. İnsân, 76/2-3.

10. En'âm, 6/73.

11. Mü'min, 40/64.

12. A'râf, 7/189.

13. Hac, 22/5.

“Şüphesiz Biz insanı çamurdan bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir karargâhta sperm hâline getirdik. Sonra bu spermi, alaka (aşılanmış yumurta) yaptık. Peşinden alakayı bir parça et hâline soktuk. Sonra bu bir parça ette kemikleri yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratılışla insan hâline getirdik.”¹⁴

“Sizi önce topraktan, sonra meni damlasından (nutfe), sonra da bir alakadan (embriyo) yaratan, sonra sizi bir çocuk olarak çıkaran, sonra olgunluk çağına ulaşmanız, sonra da yaşlanmanız için yaşatıp büyüten O’dur. Sizden kimi de daha önce vefât ettirilir. (Bütün bunları Allah) belli bir süreye ulaşmanız ve aklınızı kullanmanız için (böyle yapıyor).”¹⁵

Hiz. Peygamber’in hadislerinde anne karnındaki gelişim şöyle belirlenmiştir: “Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada o kadar bir süre içinde alaka (aşılanmış yumurta) olur. Sonra o kadar bir süre içinde mudga (bir parça et) hâline gelir. Sonra melek gönderilir ve kendisine ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Doğacak çocuğun rızkını, yaşama süresini, işleyeceği amellerini, şakî mi (cehennemlik mi?) yoksa saîd mi (cennetlik mi?) olacağını yazması.”¹⁶

Âmir b. Vâsile رضي الله عنه’ın naklettiği hadiste ise şu ilâveler vardır: “(Anne rahmine düşen) spermin üzerinden kırk iki gece geçince, Allah ona bir melek gönderir. Ona sûret verir; kulağını, gözünü, derisini, etini ve kemiklerini yaratır. Sonra melek sorar: Erkek mi, yoksa dişi mi olacak, eceli ve rızkı ne olacak? Allah dilediğine hüküm verir ve melek yazar. Sonra melek elinde bu sahife ile çıkar. Emrolunduğunun üzerine ne bir ziyâde ve ne de eksiklik yapmaz.”¹⁷

Başka bir hadiste ise 40’ar günlük üç gelişim süreci belirtildikten sonra, kemiklerin teşekkülünden söz edilir ve “Allah bu et parçasının (mudga) yaratılışını tamamlamayı murâd ettiği zaman ona bir melek gönderir.” buyrulur. Bundan sonra meleğin, çocuğun cinsiyeti, bedbaht (şakî) mi yoksa mutlu (saîd) mi, kısa mı, uzun mu, rızkının ve ecelinin eksik mi, fazla mı, yine çocuğun sağlıklı mı yoksa hastalıklı mı olacağı hususlarını yazacağı belirtilir.¹⁸

14. Mü’minûn, 23/12-14.

15. Mü’min, 40/67.

16. Buhârî, Bed’ül-Halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünne, 16; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 10; A. Dâvûdoğlu, Sahîh-i Müslim Terc. ve Şerhi, İst. 1979 X, 613.

17. Müslim, Kader, 3; İbn Mâce, Mukaddime, 7; İbn Hanbel, II, 176.

18. Bk. Müslim, Kader, 4; Ahmed bin Hanbel, I, 374, III, 397.

Yukarıdaki âyet ve hadislerle göre, çocuğa ana karnında oluşum devresinde iken bir hayat programının yükletildiği ve onun biyolojik yaratılışında kader programının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Peygamber ﷺ'in ömür boyu cennete girmeye sebep olan amelleri işleyip sonunda cennete bir arşın kalmışken cehenneme götüren amelin sonucu değiştirebildiğini; ömür boyu, cehenneme götürecektir amelleri işleyip, sonunda cennete götüren bir amel yüzünden cennete girilebileceğini ve bunun anne karnında yazılan bu program nedeniyle böyle olduğunu belirtmesi üzerine bir sahâbe; kader programımız yazıldığına göre amel etmemize ne gerek var? diye sorunca, Allah Elçisi şöyle buyurmuştur: "Amel edin! Herkese imkân verilmiştir. Saâdet ehline (programı saîd yazılanlar) saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Şekâvet ehline (şakî yazılanlar) ise şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılır", sonra şu âyeti okudular:

"Kim Allah yolunda harcar, O'ndan korkar ve en güzel olan "İslâm" inancını tasdik ederse, Biz onu en kolay olana muvaffak kılacağız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allâh'a ihtiyâcı olmadığını iddiâ eder ve en güzel olan "İslâm" akîdesini yalanlarsa, Biz, onu en zor olana sürükleriz."¹⁹

Her şey yüce Allâh'ın kudret elinde ve O'nun dilemesine bağlı olduğu için kimi zaman ömür boyu büyük kötülüklerin ve bataklığın içinde kalan kişi, ömrünün sonuna doğru Allâh'ın rızasını kazandıran bir amel yapar ve hayırlı bir sonla dünyadan ayrılabilir. Ancak genel olarak insanların âhiret-teki durumunu dünyadaki amelleri belirler.

Burada belki ibadet ve amellerine fazla güvenerek, büyüklük ve üstünlük taslayanlara ve böylece yüce Allâh'ın gazabını üzerine çekenlere bir uyarı vardır.

İnsan hücresinin çekirdeğinde 46 adet kromozom bulunur. Bunlar 23 çift oluşturacak şekilde ikiyeşerli olarak dizilmiştir. Her çiftin bir tanesi anneden, diğeri de babadan intikal etmiştir. Bu yüzden anne ve babadan irsiyet yoluyla geçen özellikler, bir insanın tırnak ucundan saç uçlarına kadar bütün hücrelerine geçmiş ve şifrelenmiş durumdadır.

İnsan vücudundaki hücreler, çoğalmalarını bölünerek yaparlar. Bu bölünme iki türlü olur. Mitoz ve mayoz bölünme. Mitoz bölünmede hücre,

19. Leyl, 92/5-10; Buhârî, Bed'ü'l Halk, 6; Müslim, Kader, 1.

bölününce eşit niteliklere sahip, yine 46 kromozumlu iki kardeş hücre hâlini alır. Hücre bölünmesi en ileri teknoloji ile donatılmış bir kimya laboratuvarı çalışması gibi bir işlemle gerçekleşir. Şöyle ki; bir hücre bölünmesinde, cansız maddelerin en küçük yapıtaşı olan 20-30 çeşit “atom” kullanılır. Bu atomlardan yaklaşık yüz trilyon tanesi hücre içine alınır, hücre fabrikasında yoğrularak dev moleküller sentez edilir. Sonra da bu moleküllerden hücreye âit organeller yapılır. Ana hücrenin içinde bulunan 46 kromozom aynen sentez edilir. Sonuçta, kendisinin aynı olan iki hücre doğurur. Biyolojik bakımdan canlı olan bir hücrenin, kendisi gibi bir hücreyi 100 trilyon cansız atom zerrelerinden inşâ etmesi esrârengiz bir olaydır. Bir insan vücudunda yaklaşık 100 trilyon hücre olduğuna göre, yiyecek ve içecekler aracılığı ile bedene giren trilyonlarca cansız atoma hücre içi sentezle canlılık kazandırıldığı anlaşılmaktadır. Erkek ve kadında erginlik çağına kadar cinsiyet (sperm ve yumurta) hücreleri de yukarıdaki şekilde bölünmeye uğrar.

Erginlik çağından itibaren erkek ve kadında yalnız cinsiyet hücreleri ayrı bir bölünmeye uğrar. “Mayoz” bölünme adını alan bu bölünmede ana hücre ikiye bölünürken kromozom sayısı yarıya düşer. Böylece erkek sperm ile kadına âit yumurta hücresi 23'er kromozumlu yavru hücre oluşturarak çoğalır.

İşte bir elmanın iki parçası gibi yarım hücre görünümünde ve eksik durumda olan erkek ve dişi hücreler aşılandıktan sonra yine 46 kromozumlu ana hücreyi meydana getirmektedir. Zigot adı verilen bu aşılانmış yumurta hücresi (alaka) insanın temel taşı oluşturacaktır.²⁰

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَذَاقُوا وَبَالَ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشَرٌ يَهْدُونَنَا فَكَفَرُوا وَتَوَلَّوْا وَاسْتَغْنَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿٦﴾

5- Daha önceki inkâr etmiş olanların haberi size gelmedi mi? Onlar yaptıklarının cezâsını tattılar! Onlar için can yakıcı bir azap daha vardır.

20. Bahri Dayıoğlu, Yaratılış mucizesi, 2. baskı, İlim ve Teknik Serisi, Neşr. Yeni Asya Yayını, İstanbul, 1986, s. 9 vd.

6- Çünkü peygamberleri onlara apaçık deliller getirmiş, onlar da, “Bize bir beşer mi yol gösterecek?” diyerek inkâr edip yüz çevmişlerdi. Oysa onların îmânına Allâh'ın ihtiyâcı yoktu. Çünkü Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.

5-6. âyetlerde, inkâr edenlerin Hz. Nûh, Hûd, Sâlih ve Lût peygamberler'in kavmi gibi küfürde ısrar eden toplumların başına gelen felâketlerden ibret almaları istenmektedir. O toplumlar da kendilerine gelen peygamberlere, “Bunlar da bizim gibi insandır. Bir insan mı bize yol gösterecek?” demişlerdi. Allâh'ın onların ibadet ve tâatlerine ihtiyâcı yoktu. Oysa onlar Allâh'a muhtaç idiler. Bunu anlamadıkları için helâk oldular.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onların durumu, kendilerinden az bir zaman önce geçmiş, yaptıklarının cezâsını tatmış olanların durumu gibidir. Onlar için ayrıca can yakıcı bir azap vardır.”**²¹

“Allâh'ın ve Rasûlü'nün buyruğundan çıkarak azan nice belgeler var ki, Biz onları çetin bir hesâba çektik ve görülmedik bir azâba uğrattık. Böylece yaptıklarının cezâsını tattılar ve işlerinin sonu büyük bir hüsrân oldu.”²²

“Göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Andolsun ki, Biz sizden önce kendilerine kitap verilmiş olanlara ve size, ‘Allâh'a karşı gelmekten sakının!’ diye emretmiştik. Eğer inkâr ederseniz, bilin ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi Allâh'ındır. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgü O'na âittir.”²³

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لُيَبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبُّوا بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧﴾

7- İnkâr edenler, öldükten sonra diriltilmeyeceklerini iddiâ ettiler. De ki: “Evet, Rabbime andolsun ki, siz kesinlikle diriltileceksiniz. Sonra da yapmış olduklarınız size bildirilecek. Bu ise Allâh'a göre kolaydır.

21. Haşr, 59/15.

22. Talâk, 65/8-9.

23. Nisâ, 4/131.

7. âyete göre, inkâr edenler öldükten sonra diriltilmeyeceklerini sanmışlardı. Peygamberlerle aralarında en önemli anlaşmazlık âhiret inancı üzerinde oluyordu. Çünkü onlar öldükten sonra dirilip, dünyada yaptıklarından hesâba çekileceğine inanmak istemiyorlardı. Diğer yandan asıl ölüm insan bedeni üzerinde gerçekleşirken, rûhun bilincini kaybederek ölümünden söz edilemez. Nitekim hadiste: “İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyuyorlar.”²⁴ buyrulur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar: ‘Dünya hayatımızdan başka bir hayat yoktur, biz tekrar diriltilecek değiliz.’ demişlerdi.”**²⁵

“Siz Allâh’ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat verdi. Sonra bir gün hayatınıza son verecek, ardından sizi yine diriltecektir. Sonunda hepiniz O’nun huzûruna çıkarılacaksınız.”²⁶

“De ki: ‘Îlâh diye taptıklarınız arasında, varlığı yoktan yaratacak ve ölümünden sonra onu yeniden diriltecek birisi var mı?’ De ki: ‘Varlıkları ilk defa Allah yaratır, sonra onu çevirip yeniden diriltir. Öyleyse nasıl oluyor da yüz çeviriyorsunuz?’”²⁷

“Eğer şaşacağın bir şey varsa, asıl şaşılacak şey onların: ‘Sahi biz çürüyüp toprak olduktan sonra yeniden mi yaratılacağız?’ demeleridir. İşte Rab’lerini tanımayanlar bunlardır. Onların boyunlarına bukağılar takılacaktır. İşte onlar cehennemliktir, orada sürekli olarak kalacaklardır.”²⁸

“İnsan der ki: ‘Ben öldüğüm zaman, diri olarak (kabirden) çıkarılacak mıyım?’ İnsan düşünmez mi ki, daha önce o hiçbir şey değilken, Biz kendisini yaratmışızdır?”²⁹

فَامِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَالتَّوْرِ الَّذِيْ اَنْزَلْنَا ۚ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٨﴾

8- Oun için Allâh’a, Peygamberine ve indirmiş olduğumuz o nûra (Kur’ân’a) îmân edin. Allah, yapmakta olduklarınızdan haberdardır.

24. Keşfü'l-hafâ, II, 414 (2795).

25. En’âm, 6/29.

26. Bakara, 2/28.

27. Yûnus, 10/34.

28. Ra’d, 13/5.

29. Meryem, 19/66-67.

8. âyette, mü'minler Allâh'a, Peygamber'ine ve indirilmiş olan Nûr'a îmân etmeye davet ediliyor. Buradaki nûr Kur'an anlamındadır. Çünkü Kur'an îcâzıyla, içindeki hüküm ve hikmetlerle bir ışıık gibidir ve çevresini aydınlatmaktadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Allâh'a ve Rasûlüne îmân edin. Sizin tasarrufunuza verdiği şeylerden bağışta bulunun. Sizden îmân eden ve Allah yolunda harcayanlar için büyük bir mükâfat vardır.”**³⁰

يَوْمَ يَجْمَعُكُمْ لِيَوْمِ الْجَمْعِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ
صَالِحًا يُكْفَرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٩﴾

9- Sizi o büyük toplanma gününde bir araya getireceği gün, işte o, aldanma günüdür. Kim Allâh'a îmân eder ve sâlih amel işlerse, Allah onun günahlarını örter ve onu, içinde ebediyyen kalmak üzere, aklarından ırmaklar akan cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur!

9. âyete göre; kıyâmet günü insanlar, cinler, yer ve gök ehlinin hepsi hesap için bir araya gelecektir. O gün, dünya hayatında iken yapması gerekirken yapmadıkları, eksik bıraktıkları için aldandığını anlayacak ama geri dönüş imkânı bulunmadığı için bu aldanma, bu hüsrân, bu pişmanlık sürüp gidecektir.

Tegâbün; karşılıklı olarak birbirini aldatmaya çalışmak demektir. Burada kastedilen, cennet ehlinin kazanması, cehennem ehlinin ise kaybetmesidir. Bu yüzden bugüne, “kâr ve zarar günü” de denebilir. Sûre, adını bu âyetteki Tegâbun'den almıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün Biz insanları birbiri içinde dalgalanır bir hâlde bırakacağız. Sûr'a üfürülecek ve insanların hepsini bir araya getireceğiz.”**³¹

30. Hadid, 57/7.

31. Kehf, 18/99.

“Eğer siz, yasaklandığınız büyük günahları işlemekten sakınırsanız, sizin diğer kötülüklerinizi örter ve sizi şerefli bir yere koyarız.”³²

“Ey îmân edenler! Eğer Allah’tan korkarsanız, O size hak ile bâtili birbirinden ayırt edecek bir anlayış verir, günahlarınızı örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lütuf sahibidir.”³³

“Böylece Allah mü’min erkeklerin ve mü’min kadınların günahlarını örter ve onları, ebediyyen kalmak üzere, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. İşte bu, Allah katında büyük bir kurtuluştur.”³⁴

“İşte Allâh’ın size indirdiği buyruğu budur. Kim Allâh’a karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun günahlarını örter ve ona olan mükâfatını arttırır.”³⁵

“Ey îmân edenler! İçten ve kesin bir tövbe ile Allâh’a dönün. Olur ki, Rabbiniz sizin günahlarınızı örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. O gün Allâh’ın, Peygamber’i ve onunla birlikte olan mü’minleri utandırmayacağı gündür.”³⁶

“İşte bu hükümler Allâh’ın belirlediği sınırlardır. Kim Allâh’a ve Rasûlüne itaat ederse, Allah onu altlarından ırmaklar akan, içinde sürekli kalacakları cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur!”³⁷

“Allah diyecek ki: ‘Bugün, doğrulara doğruluklarının fayda vereceği gündür. Onlar için, altlarından ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah onlardan râzı olmuş, onlar da Allah’tan râzı olmuşlardır. İşte büyük kurtuluş budur!’”³⁸

TİCARETTE GABİN

Fiyat; bir malın baha ve değeri, o malın kıymetinin para ile ifâdesidir. Malın o günkü piyasa şartlarında belirlenen ilk kıymetine Arapça “sır” denir. Çoğulu “es’âr”dır. Satıcı ve alıcı arasında pazarlık sonucu anlaşılan mal

32. Nisâ, 4/31.

33. Enfâl, 8/29.

34. Fetih, 48/5.

35. Talâk, 65/5.

36. Tahrîm, 66/8.

37. Nisâ, 4/13.

38. Mâide, 5/119. Büyük kurtuluş için bk. Tevbe, 9/72, 100, 111; Yûnus, 10/64; Sâffât, 37/60; Mü’min, 40/9; Duhân, 44/57; Hadîd, 57/12; Saf, 61/12.

bedeli ise “semen” adını alır. Buna göre semen, malın kıymetinden az, çok veya ona denk olabilir. Semen, müşterinin zimmetinde borç olan bir bedeldir. Bir malın bedeli ya peşin ödenir ya da alıcının zimmetinde borç olarak kalır. Semen ilke olarak altın, gümüş, nakit para türünden olur. Ancak buğday, arpa, demir, çimento gibi zimmette sâbit olabilen mislî mallar da semen olarak belirlenebilir. Bu sonuncuların mal karşılığında semen yapılması hâlinde ribadan kaçınmak için takasın peşin yapılması gerekir. Bir arsa-yı on ton birinci kalite buğday karşılığı satmak gibi.

Gabn; hîle yapmak, aldatmak, bir şeyin miktârını azaltmak demektir. Akitte karşılıklı yükümlülükler arasında önemli bir dengesizliğin bulunmasıdır. Tağrîr de; aldatmak, hîle yapmak ve gâfil avlamak demektir. Satılan malı gerçek nitelikleriyle tanıtmamak, müşteriye aldatmak olarak tanımlanır.

Gabin İkiye Ayrılır

a) Yesir Gabin

Az aldanma olup, fâhiş gabinde verilen oranlardan daha az miktarda aldanmak demektir. Az aldanma satım akdine zarar vermez. Çünkü bundan kaçınmak güçtür. Diğer yandan insanlar küçük fiyat farklarına rıza gösterirler. Fakat piyasa fiyatının üstüne çok çıkılırsa müşteri aldatıldığını düşünür ve fazlalığı satıcıya helâl etmez. Bu yüzden de fâhiş fiyat meselesi ortaya çıkar.

b) Fâhiş Gabin

Bilirkişilerin yaptıkları takdirlerin dışında kalan ölçüde bir aldanmadır. İlk olarak Belh fakihlerinden Nusayr bin Yahyâ (ö. 268/881), râyiç piyasa fiyatlarının dışına çıkmayı ifâde eden “fâhiş gabin” ölçülerini, gayrimenkullerde %20, hayvanlarda %10 ve menkul mallarda %5 olarak tesbit etmiştir. Osmanlı Devleti piyasasında yüzyıllarca ölçü alınan bu miktarlar, 1876 tarihli Mecelle'nin 165. maddesi ile kânunlaştırılmıştır.³⁹

Fâhiş gabnin satım akdini fesih sebebi olabilmesi için, aldatma (tağrîr) ile birlikte bulunması gerekir.⁴⁰

Mâlikîlere göre, malın değerinin üçte birinden daha fazlasıyla piyasa fiyatının üstüne çıkmak veya aşağı düşürmek fâhiş fiyattır. Dayandıkları delil, Hz. Ebûbekir رضي الله عنه'ın hâlifeliği dönemindeki uygulamasıdır.

39. Ali Haydar, *Duraru'l-Hukkâm*, İstanbul, 1330 H., I, 165, 166.

40. İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, IV, 159.

Kanaatimizce, İslâm'ın aşırı sayılan kârın miktârı konusunda kesin bir sınır getirmeyişinin nedeni, nisbetlerin tesbitini ülke ve beldelerin örflerine bırakmak içindir. Mezheplerin bu konuda farklı ölçüler getirmesi de bunu göstermektedir. Diğer yandan peşin satışlarla, vâdeli satışları kendi içinde değerlendirmek gerekir. Çünkü veresiye bir satışta kâr oranının yüksek tutulduğu bilinmektedir.

Fiyatların serbest piyasa ekonomisiyle oluşması asıl olmakla birlikte, kamunun düzenleyici olarak devreye girmesi her dönemde kendini hissettirmiştir. Ancak kamu yönetimi bir mala normal piyasa şartlarının düşük bir fiyat takdir etmesi durumunda (narh) o malın karaborsaya düşmesine ve bunun sonunda o malın fiyatının normal piyasa fiyatının üzerine çıkmasına yol açar.

Piyasa şartlarının gerektirdiği ölçü dışında eşya fiyatlarını sanal olarak yükseltmeye çalışmak kişiye sorumluluk getiren bir davranıştır. Hadiste şöyle buyrulur: “Kim Müslümanlara karşı fiyatları yükseltmek için ihtikâr yaparsa o kimse günahkârdır.”⁴¹ İslâm'da ticaret hayatının etik değerler gözetilerek yapılması kişiye ibadet eciri kazandırır. Hz. Peygamber'in şöyle buyurmuştur: “Kim bir gıda maddesini satın alır ve günün râyîç bedeli üzerinden satarsa, sanki onu yoksullara tasadduk etmiş gibi ecir alır.”⁴²

Ebû Mûsâ el-Eş'arî ؓ'den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Elindeki başkasına âit emânet paraları, gönül hoşluğu ile yerine sarf eden güvenilir müslüman veznedar (emânetçi, muhasebeci) bunları Allah için sadaka vermiş gibi ecir kazanır.”⁴³

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا
وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٠﴾

10- Âyetlerimizi inkâr edip yalanlayanlar ise cehennemliklerdir ve orada sürekli olarak kalacaklardır. Orası, ne kötü gidilecek yerdir!

41. İbn Mâce, Ticârât, 6; Ahmed bin Hanbel, I, 21.

42. İbn Mâce, Ruhûn, 16.

43. Buhârî, Zekât, 25.

10. âyetinde, Allâh'ın âyetlerini inkâr edip yalanlayanların kalınacak kötü bir yer olan cehennemde, sürekli olarak kalacakları belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi ve âhiret buluşmasını yalan sayıp da inkâr edenlere gelince, işte onlar azapla yüz yüze bırakılacaklardır.”**⁴⁴

“Allâh'a ve peygamberlerine îmân edenler, işte onlar, dosdoğru olanlar ve Rab'leri katında şehitlik derecesine erenlerdir. Onların hem ecirleri, hem de nurları vardır. İnkâr edenlere ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince; onlar da cehennemliklerdir.”⁴⁵

“Şu bir gerçek ki Allah kâfirlere lânet etmiş ve onlar için çılğın bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebedî olarak kalırlar, ne koruyucu bir dost, ne de bir yardımcı bulabilirler!”⁴⁶

“Benim görevim, Allah tarafından gönderileni tebliğ etmekten ibârettir. Artık kim, Allâh'a ve Rasûlüne karşı gelirse, bilsin ki ona, içinde ebedî kalacakları cehennem ateşi vardır.”⁴⁷

44. Rûm, 30/16.

45. Hadîd, 57/19.

46. Ahzâb, 33/64-65.

47. Cin, 72/23.

﴿ BÂB 2 ﴾

MUSİBETİN HİKMETİ, PEYGAMBER'İN TEBLİĞ GÖREVİ, SAKINILACAK EŞ VE ÇOCUKLAR, AFFEDİCİ OLMAK, İNFAK, KARZ-I HASEN VE BAĞIŞLANMA, ALLÂH'IN İLMİ

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١﴾ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعَفَّوْا وَتَصَفَّحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾ إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لَأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقْ شَحْخَ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾ إِنْ تَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٧﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

11- Allâh'ın izni olmaksızın hiçbir musîbet isabet etmez. Kim Allâh'a îmân ederse, Allah onun kalbine hidâyet verir. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

12- Allâh'a itaat edin, Peygambere de itaat edin! Yüz çevirirseniz bilin ki, elçimize düşen apaçık duyurmaktan ibârettir!

- 13- Allah, O'ndan başka hiçbir bir ilâh yoktur. Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar!**
- 14- Ey îmân edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır, onlardan sakının. Bununla birlikte onları affeder, hoş görür, bağışlarsanız bilin ki, Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**
- 15- Mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır.**
- 16- Öyleyse gücünüz yettiği kadar Allâh'a karşı gelmekten sakının. Dinleyin, itaat edin ve kendi iyiliğiniz için bağışta bulunun. Kim nefsinin hevâsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.**
- 17- Eğer Allâh'a güzel bir ödünç vererseniz, Allah onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah çok mükâfat veren, cezâ vermekte acele etmeyendir.”**
- 18- O, görülmeyeni ve görüleni bilen, mutlak üstün ve tam hikmet sahibi olandır.**

11. âyete göre, insanın başına gelen her şey Allâh'ın izni, iradesi ve takdiri ile olur. Allah kendisine inananın kalbini doğruluğa yöneltir. O kimse başına gelen hastalık, yoksulluk, zenginlik, ölüm gibi olayların Allâh'ın izni ve takdiri ile olduğunu anlar. “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn (Biz Allah'tan geldik, yine O'na döneceğiz)” diyerek Allâh'a güvenir ve dayanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Allah bizim için ne yazdıysa başımıza ancak o gelir. O, bizim Mevlâ'mızdır. Mü'minler sâdece Allâh'a güvenip dayansınlar!”**⁴⁸

“Elbette Biz sizi birtakım korkularla, biraz açlıkla, mal, can ve ürünlerden bir miktar eksiltmekle deneriz. Sabredenlere müjdele! Onlar, başlarına bir belâ gelince: ‘Biz Allah'tan geldik ve sonunda O'na döneceğiz.’ derler.”⁴⁹

48. Tevbe, 9/51.

49. Bakara, 2/155-156.

“Yeryüzünde vukû bulan ve sizin başınıza gelen hiçbir musîbet yoktur ki, Biz onu yaratmazdan önce bir kitapta (Levh-i mahfûz’da) yazılmış olmasın! Şüphesiz ki bu Allâh’a göre kolaydır.”⁵⁰

Kur’ân-ı Kerîm’in çeşitli âyetlerinde, Allâh’ın dilediğine hidâyet nasip ettiği, dilediğini de dalâlette bıraktığı belirtilir. Şu âyetleri örnek verebiliriz **“Allah kimi yol gösterirse, o artık doğru yolu bulmuştur. Kimi de yoldan saptırırsa, işte onlar ziyâna uğrayanlardır.”**⁵¹

“Allah kimi doğru yola iletirse, o doğru yolu bulmuştur: Kimi de saptırırsa, artık sen ona doğru yolu gösterecek bir dost bulamazsın.”⁵²

“Allah kimi doğru yola iletirse, artık onu da doğru yoldan saptıracak kimse olmaz. Allah, inkârcılardan intikam alan karşı konulmaz güce sahip olan değil midir?”⁵³

Ancak bu hidâyetin, yol gösterme ve doğru yola iletmenin rastgele değil, yukarıdaki âyette belirtildiği gibi **“Allâh’a î mân edenin kalbine, Allâh’ın hidâyet nûrunu koyması”**⁵⁴ şeklinde olur. Yani irade-i cüz’iyyesini Allâh’a îman yönünde kullanır, doğru yola ulaşmayı hak eder. Hidâyet ancak Allâh’ın ulaştırmasıyla, dalâlet de ancak Allâh’ın saptırmasıyla gerçekleşir. Her ikisinde de kulun tercihi ve yönelmesi belirleyici olur.

BELÂ VE MUSİBET

Allâh’ın ilmi, iradesi, takdiri ve kazâsı olmadan insanın başına hiçbir musîbet gelmez. Allâh’ın izni olmadan bir yaprak bile yerinden oynamaz. Buna göre, yangın, sel felâketi, yoksulluk, deprem, hastalık, ölüm ve üzüntü gibi insanın gücünü aşan, önlem alsa da üstesinden gelemediği sıkıntı ve belâların Allâh’ın takdiri ile olduğuna inanan kimse, bunları sabır ve metânetle karşılar.⁵⁵

İster kâfir, ister mü’min, ferd yahut topluluk her kim olursa olsun başına mal, can ve başka şeylerle ilgili herhangi bir musîbet, maddî, mânevî, sözlü veya fiilî hoş gitmeyecek acı bir olay gelirse o, her hâlde Allâh’ın izniyledir. Allâh’ın izni olmayınca hiç kimsenin istemesiyle, çalışmasıyla kimseye bir musîbet erişmez.

50. Hadîd, 57/22.

51. A’râf, 7/178.

52. Kehf, 18/17.

53. Zümer, 39/37.

54. Tegâbün, 64/11.

55. Bk. Hadîd, 57/22, 23; Nisâ, 4/79; Ra’d, 13/11; Zümer, 39/10.

Gerçi, **“Başına gelen kötülük kendindendir.”**⁵⁶ **“Bir toplum kendi durumlarını değiştirmedikçe, Allah onların durumlarını değiştirmez.”**⁵⁷ âyetlerinde geçtiği üzere bâzı musibetlerin kaynağı, insanın veya kavmin kendisi olduğunda şüphe yok ise de böylesi musibetler bile, yine de Allâh'ın takdiri, iradesi ve izni olmadıkça meydana gelmez. Onun için **“De ki hepsi Allah'tandır..”**⁵⁸ buyurulmuştur. Bu ancak Allâh'ın izniyle olduğu gibi, her kim de Allâh'a îmân ederse Allah onun kalbine hidâyet verir, -yardım eder, doğruyu düşündürür, gelen musibetin ancak Allâh'ın izniyle olabileceğini ve kendisinin de Allâh'ın olup yine O'na döneceğini hatırlatarak, **“Biz Allah için varız ve biz sonunda O'na döneceğiz.”**⁵⁹ tessellisiyle gönlünü rahatlatır. **“Böylece elinizden çıkana üzülmesiniz ve Allâh'ın size verdiği nîmetlerle şıarmayasınız..”**⁶⁰ irşâdıyla sabır, metânet ve **“Yalnız sabredenlere, mükafatları hesapsız ödenecektir.”**⁶¹ müjdesiyle ferahlık verir.⁶²

Suheyb ؓ'den rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “Mü'minin durumu gıpta etmeye değer. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sâdece mü'minde vardır. Sevinecek olsa Allâh'a şükreder, bu onun için bir hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa sabreder, bu da onun için hayır olur.”⁶³

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٢﴾ ۚ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ وَعَلَىٰ اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

12- Allâh'a itaat edin, Peygambere de itaat edin! Yüz çevirirseniz bilin ki, elçimize düşen apaçık duyurmaktır!

13- Allah'tan başka bir ilâh yoktur. Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar!

56. Nisâ, 4/79.

57. Ra'd, 13/11.

58. Nisâ, 4/78.

59. Bakara, 2/156.

60. Hadîd, 57/23.

61. Zümer, 39/10.

62. Elmalılı, Tefsir, VIII, 93, 94.

63. Müslim, Zühd, 64.

12-13. âyetlerde, mü'minlerden Allâh'a ve Rasûlüne itaat etmeleri istenmekte ve peygamberin görevinin sâdece tebliğden ibâret olduğu hatırlanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Allâh’a ve Peygamber’e itaat edin.’ Eğer yüz çevirirlerse, şüphe yok ki Allah inkâr edenleri sevmez!”**⁶⁴

“Allâh’a itaat edin, Peygamber’e de itaat edin ve Allâh’a karşı gelmekten sakının! Eğer (itaatten) yüz çevirerseniz, bilin ki Rasûlümüzün görevi, sâdece apaçık tebliğden ibârettir.”⁶⁵

“O zaman sizden iki grup bozulmaya yüz tutmuştu. Oysa Allah onların yardımcısı idi. Mü'minler yalnız Allâh'a güvenip dayansınlar. Andolsun, sizler güçsüz olduğunuz hâlde Allah size Bedir'de yardım etmişti. O hâlde, Allâh'a karşı gelmekten sakının ki O'na şükretmiş olasınız!”⁶⁶

“Ey îmân edenler! Allâh'ın size olan nîmetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya kalkışmıştı da Allah, onların ellerini üzerinizden çekmişti. Allâh'a karşı gelmekten sakının ve mü'minler sâdece Allâh'a güvenip dayansınlar!”⁶⁷

“De ki: Allah bizim için ne yazdıysa başımıza ancak o gelir. O, bizim Mevlâ'mızdır. Mü'minler sâdece Allâh'a güvenip dayansınlar!”⁶⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ
فَاخْذُرُوهُمْ^{٦٤} وَإِنْ تَغْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤﴾
إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

14- Ey îmân edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar da vardır, onlardan sakının. Bununla birlikte onları affeder, hoş görür, bağışlarsanız bilin ki, Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.

64. Âl-i İmrân, 3/32.

65. Mâide, 5/92.

66. Âl-i İmrân, 3/122-123.

67. Mâide, 5/11.

68. Tevbe, 9/51.

15- Mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan vesilesidir. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır.

14-15. âyetlere göre, eş ve çocuklardan düşmanlık yapan olursa, onlara karşı affedici ve hoşgörülü davranılması, kusurlarının örtülmesi istenmekte, Allah Teâlâ'nın da çok bağışlayıcı ve çok merhametli olduğu, malların ve çocukların birer imtihan sebebi olduğu hatırlatılmaktadır.

İbn Abbas'tan rivâyete göre, kimi Mekkeliler İslâm'a girmiş, ancak eşi ve çocukları Medîne'ye hicret etmelerine engel olmaya kalkışınca, onları cezâlandırmak istemişlerdi. İşte yukarıdaki iki âyet bu olay üzerine inmiştir.

Atâ bin Rabah'a göre âyetin inme sebebi şudur. Avf bin Mâlik, Hz. Peygamberle birlikte bir savaşa katılmak istemiş, ancak eşi ve çocukları buna engel olmuş, bu yüzden de kendisi çok üzölmüşü. Kısaca savaş, hicret, hac, malını Allah yolunda tasadduk gibi eciri büyük amellere engel olmaya çalışan aile fertleri dostluk değil düşmanlık yapmış olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız, sizin için ancak bir imtihan vesilesidir. Büyük mükâfat ise ancak Allah katındadır.”**⁶⁹

“Elbette Biz sizi birtakım korkularla, biraz açlıkla, mal, can ve ürünlerden bir miktar eksiltmekle deneriz. Sabredenlere müjdele! Onlar, başlarına bir belâ gelince: ‘Biz Allah’tan geldik ve sonunda O’na döneceğiz.’ derler.”⁷⁰

Abdullah bin Büreyde , babasının şöyle dediğini rivâyet etmiştir: “Bir gün Hz. Peygamber minberde hutbe irad ederken, küçük yaşta olan torunları Hz. Hasan ve Hüseyin’in kırmızı gömlekleri içinde kendisine doğru düşe kalka geldiklerini görünce, minberden inmiş, onları kucağına almış ve tekrar minbere çıkmıştır. Ardından: **“Mallarınız ve evlâtlarınız birer imtihan sebebidir.”**⁷¹ buyuran Allah Teâlâ doğru söylemiştir. Bunları görünce dayanamadım.” buyurmuş ve konuşmasına devam etmiştir.⁷²

Yukarıdaki 64/15. âyete göre, mal ve çocukların kişiyi meşgul edip, Allah yolundan alıkoymaması gerekir. Yakınları engellediği için geç hicret eden kimi sahâbeler, önce gelenlerin çok şey öğrendiğini ve fazilette ileri

69. Enfâl, 8/28.

70. Bakara, 2/155-156.

71. Tegâbün, 64/15. Bk. Enfâl, 8/28.

72. Ebû Dâvûd, Salât, 226-227; Tirmizî, Menâkıb, 30; Nesâî, Cum'a, 30; İbn Mâce, Libâs, 20.

gittiğini görmüşler ve kendilerine engel olan eş ve çocuklarını cezâlandır-
mak istemişlerdi. İşte, yukarıdaki âyetler onlarla ilgili olarak inmiştir.⁷³

Diğer yandan eş, çocuk ve yakınların böyle bir düşmanlık yapması hâ-
linde bile hoşgörülü olmanın öğütlenmesi İslâm'ın büyüklüğünü gösterir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım-akrabanız, kazandığınız mallar, yok olmasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız evler, size Allah’tan, Peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevimli ise, artık Allâh’ın buyruğu gelinceye kadar bekleyin! Allah fâsıklar top-
lumuna hidâyet vermez.”**⁷⁴

**“Mal ve çocuklar dünya hayatının süsüdür. Kalıcı olan iyi amel-
ler ise, Rabbinin katında sevapça daha hayırlı olduğu gibi, umut
bağlama bakımından da daha hayırlıdır.”**⁷⁵

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ
وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٦﴾

**16- Öyleyse gücünüz yettiği kadar Allâh’a karşı gelmekten sakının. Dinleyin, itaat edin ve kendi iyiliğiniz için ba-
ğışta bulunun. Kim nefsinin hevâsından korunursa, işte
onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.**

16. âyette, güç yettiği ölçüde Allah Teâlâ’ya karşı gelmekten sakınmak,
O’nu dinlemek, itaat etmek ve Allah yolunda bağışta bulunmak öğütlenmek-
te, nefsinin cimriliğinden korunanların kurtuluşa ereceği müjdelenmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Allâh’a karşı gel-
mekten O’na yaraşır bir şekilde sakının ve ancak Müslümanlar ola-
rak can verin!”**⁷⁶

**“Yaptığınız her hayır kendiniz içindir. Siz zaten sâdece Allâh’ın
rızasını kazanmak için harcarsınız. Yaptığınız her hayrın karşılığı
size tam olarak verilecek ve siz hiç haksızlığa uğratılmayacaksınız.**

73. Tirmizî, Tefsîr, 64/15; Tâc, IV, 265, 266; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, IX, 474, 475.

74. Tevbe, 9/24.

75. Kehf, 18/46.

76. Âl-i İmrân, 3/102.

**Kendilerini Allah yoluna adayan, bu yüzden yeryüzünde dolaşıp ge-
çimini sağlayamayan yoksullara yardım edin. Onlar dilenmekten
çekindikleri için, gerçek hâllerini bilmeyenler onları zengin sanır;
sen ise onları sîmâlarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzüstlük
ederek bir şey istemezler. Yapmakta olduğunuz her hayrı, hiç şüp-
he yok ki Allah Teâlâ bilir.”⁷⁷**

**“Ey îmân edenler! İçinde hiçbir alışverişin, dostluğun ve şefaa-
tin bulunmadığı bir gün gelmezden önce, size rızık olarak verdikle-
rimizden Allah yolunda harcayın! O günü inkâr edenler ise, zâlim-
lerin ta kendileridir!”⁷⁸**

Ebû Hüreyre ؓ'den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Her-
hangi bir konuyu emredip yasaklamadığım sürece siz de beni kendi hâlime
bırakınız. Sizden önceki ümmetleri çok soru sormaları ve peygamberleri-
nin emir ve yasakları üzerinde görüş ayrılığına düşmeleri helâk etti. Size
herhangi bir şeyi yasakladığım zaman ondan sakınınız; bir şeyi emretti-
ğim de onu gücünüz yettiği ölçüde yerine getiriniz.”⁷⁹

إِنْ تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ
حَلِيمٌ ﴿١٧﴾

**17- Eğer Allâh'a güzel bir ödünç vererseniz, Allah onu sizin
için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah çok mükâfat ve-
ren, cezâ vermekte acele etmeyendir.”**

17. âyette, mü'minler içlerinden darda kalanlara karz (ödünç) para ver-
meğe teşvik edilmektedir. Karz verenlere kat kat ecir verileceği ve Allah ta-
rafından günahlarının bağışlanacağı vurgulanıyor.

KARZ-I HASEN

Karz sözlükte borç, ödünç demektir. Kur'an'da fâizsiz ve menfaatsiz ve-
rilen ödünç para için “karz-ı hasen” ifâdesi kullanılır. Bir kimsenin para ya
da mislî bir malını daha sonra mislini almak üzere bir şahsa vermesine karz

⁷⁷. Bakara, 2/272-273.

⁷⁸. Bakara, 2/254.

⁷⁹. Buhârî, İ'tisâm, 2; Müslim, Hac, 412, Fazâil, 130-131.

veya ikraz denir. Ödünç verene “mukriz”, ödünç alana “müstakriz” ve ödünç almaya “iktiraz” denir. Bir kimsenin kârın tamamı kendisine âit olmak üzere başkasına sermaye vermesine “ibdâ”, verilen sermayeye ise “bidâa” denir. Karzda yararlanma ve kâr ödünç alana, bidâa’da ise ödünç verene âittir. Bidâa yoluyla ticaret, tasarruf sahibine yardım, iyilik ve hayır amacıyla yapılır. Osmanlı Devleti dönemindeki para vakıfları uygulamasında, esnaf ve tüccar vakıf parayı bidâa yoluyla işletip kârın tamamını vakfa verir ve bu yolla hayır yapmaya çalışırdı.

İslâm’da kısa vâdeli ve küçük kredileri, karz-ı hasen yoluyla temin etmek mümkündür. Daha çok ticari olmayan ihtiyaçlar, dar ve sâbit gelirli-lerin kısa süreli nakit ihtiyaçları ve yine ticaretle uğraşanların geçici ve kısa süreli ekonomik finansmanları bu yolla karşılanabilir.

Kur’ân-ı Kerîm’de altı kadar âyette ihtiyaç sahiplerine karz-ı hasenle destek verenler, “Allâh’a ödünç verenler” olarak nitelendirilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kim Allâh’a güzel bir ödünç verirse, Allah da ona birçok katlarını verir. Darlık veren de, bolluk veren de Allah’tır. Siz yalnız O’na döneceksiniz.”**⁸⁰

“Andolsun ki Allah, İsrâiloğulları’ndan söz almıştı. İçlerinden on iki tane de temsilci göndermiştik. Allah demişti ki: “Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, peygamberlerime inanır, onlara yardım eder ve Allah için güzel bir ödünç vererseniz, elbette sizin günahlarınızı örterim ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokarım. Bundan sonra, sizden kim inkâr yolunu tutarsa şüphesiz doğru yoldan sapmış olur.”⁸¹

“Kim Allâh’a güzel bir ödünç verirse, Allah da ona bunun karşılığını kat kat verir. Bu kimse için ayrıca değerli bir mükâfat da vardır!”⁸²

“Sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlara ve Allâh’a güzel bir ödünç verenlere, verdiklerinin karşılığı kat kat artırılır. Onlar için ayrıca değerli bir mükâfat da vardır.”⁸³

“O hâlde Kur’an’dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allâh’a gönül hoşluğuyla ödünç verin! Kendiniz

80. Bakara, 2/245.

81. Mâide, 5/12.

82. Hadîd, 57/11.

83. Hadîd, 57/18.

için önden hayır olarak ne gönderirseniz, Allah katında onu daha üstün bir iyilik ve daha büyük bir mükâfat olarak bulursunuz. Allah'tan mağfiret dileyin. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”⁸⁴

Hız. Peygamber de, Mîraç gecesinde cennet kapısında şu yazıyı gördüğünü bildirmiştir: “Sadaka için 10 kat, karz için ise 18 kat ecir vardır. Dedim ki: Ey Cibril! Karz, niçin sadakadan üstündür? Dedi: Çünkü dilenci ya da karşılıksız yardım isteyen, çoğu zaman yanında mal varken ister, karz talebinde bulunan ise ihtiyâcı sebebiyle ister.”⁸⁵

İslâm'da uzun vâdeli ve büyük krediler için “kâr ortaklığı” esası getirilmiştir. Çünkü karşılıklı yarar olmadan, insanların sürekli olarak birbirine yardımcı olması beklenemez. Mufavaza, inan, mudârebe, vücûh ve sanayi şirketi gibi ortaklıklar İslâm'da her türlü ticari krediyi sağlamaya elverişlidir. Özellikle “mudârebe” İslâm bankacılığının da esasını teşkil eder. Mudârebe, emek-sermaye ortaklığı demektir. Bir taraf emeğini, teşebbüs gücünü ortaya koyar, sermaye sahipleri de finansman sağlar. Belli dönem sonlarında elde edilen kâr anlaşma oranlarına göre paylaşırlar.

Hız. Ömer döneminde Basra vâlisi olan Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Medîne'ye göndereceği hazine parasını, o sırada Irak'ta bulunan ve dönüş için yol paraları kalmayan Hız. Ömer'in iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah'a karz olarak vermiş ve bununla mal alıp, Medîne'de satabileceklerini bildirmiştir. Ancak Medîne'ye geldiklerinde hâlifenin bunu etik bulmaması ve kârın da beytül-male teslim edilmesi gerektiğini söylemesi üzerine, yapılan müzâkere sonunda, böyle bir finansman kullanımı “mudârebe (emek-sermaye ortaklığı)” olarak değerlendirilmiş ve kâr Ömer'in iki oğlu ile beytülmal arasında paylaştırılmıştır.⁸⁶

عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٨﴾

18- O, görülmeyeni ve görüleni bilen, mutlak üstün ve tam hikmet sahibi olandır.

⁸⁴. Müzzemmil, 73/20.

⁸⁵. İbn Mâce, Sadakât, 19.

⁸⁶. Bk. Mâlik, Muvatta, Krâz, 1.

18. âyette, Allah Teâlâ'nın görülen ve görülmeyen şeyi bildiği, O'nun mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibi olduğu belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Gökleri ve yeri bir anlam ve amaca göre yaratan O’dur. “Ol!” dediği gün her şey oluverir. O’nun sözü gerçektir. Sûr’a üfürüleceği gün de hükümrانlık O’nundur. O, görülmeyeni de görüleni de bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.”**⁸⁷

“Savaştan dönüp geldiğinizde onlar size özür beyan ederler. De ki: Hiç özür dilemeyin, size asla inanmayız! Çünkü Allah sizinle ilgili haberleri bize bildirmiştir. Allah ve Rasûlü bundan sonra ne yapacağınıza bakacak. Sonra da gizliyi ve açığı bilen Allâh’ın huzûruna döneceksiniz. O vakit O, yapmış olduklarınızı size haber verecektir.”⁸⁸

“O, görüleni de görülmeyeni de bilir, çok büyüktür, yücedir.”⁸⁹
“Allah görünmeyeni ve görüneni bilir; onların ortak koştukları şeylerden yücedir!”⁹⁰

“Allah işleri gökten yere doğru düzenleyip yönetir. Sonra bu işler, sizin sayınızla bin yıl süren bir gün içinde O’na yükselir. İşte görülmeyeni de görüleni de bilen, mutlak üstün ve çok merhametli olan O’dur.”⁹¹

“De ki: Ey gökleri ve yeri yoktan yaratan, görünür görünmez her şeyi bilen Allâh’ım! Hakkında görüş ayrılığına düşmekte oldukları şeyler hakkında, kullarının arasında hükmü ancak Sen verirsin!”⁹²

“O, öyle Allah’tır ki O’ndan başka ilâh yoktur. O görülmeyeni de görüleni de bilendir. O çok esirgeyen, çok bağışlayandır.”⁹³

87. En’âm, 6/73.

88. Tevbe, 9/94.

89. Ra’d, 13/9.

90. Mü’minûn, 23/92.

91. Secde, 32/5-6.

92. Zümer, 39/46.

93. Haşr, 59/22.

سُورَةُ الطَّلَاقِ

TALÂK
SÛRESİ

Talâk sûresi Medîne döneminde inmiş olup, 12 âyettir. Boşanma ile ilgili hükümlere yer verildiği için sûre bu adı almıştır. Sûrede başlıca; talak (boşama), iddet, nafaka, kural tanımayanlar için Allâh'ın azâbı, Hz. Peygamber'in görevi, yer ve göklerin yaratılması konuları yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**BOŞANMA SÜRECİ, EŞİN EVDEN ÇIKARILMAMASI,
BARIŞMA VE AYRILMADA İYİLİK, İDDET SÜRELERİ,
ÇOCUĞU EMZİRMEK, NAFKA**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ
وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ
يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ
نَفْسَهُ لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُخْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ﴿١﴾ فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ
فَامْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهَدُوا ذَوَى عَدْلِ
مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ۚ ذَلِكَ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۚ ﴿٢﴾ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا
يَحْتَسِبُ ۚ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۚ قَدْ جَعَلَ
اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾ ۚ وَالَّذِي يَسْنَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ
ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ ۚ وَالَّذِي لَمْ يَحْضَنْ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ
أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤﴾ ۚ ذَلِكَ
أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ ۚ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَكْفِرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٥﴾

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ وَلَا تَضَارُّوهُنَّ لِيُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ ۖ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمِلٍ فَلْيَنْقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاتُّوهُنَّ أَجُورَهُنَّ ۚ وَاتَّمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ ۚ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسْتَزْضِعْ لَهُ أُخْرَى ۚ ﴿٦﴾ لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ ۚ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ۚ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz olan Allâh'a karşı gelmekten sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmaları dışında, onları evlerinden çıkarmayın; kendileri de çıkmassınlar! Bunlar Allâh'ın sınırlarıdır. Kim Allâh'ın sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Sen bilemezsin, belki Allah bunun ardından, yeni bir durum ortaya çıkarırverir.
- 2- İddet sürelerini doldurduklarında; ya onları güzellikle ya da onlardan iyilikle ayrılın! İçinizden adâletli iki kişiyi de şâhit tutun. Şâhitliği Allah için yapın! İşte bu, Allâh'a ve âhiret gününe îmân edenlere verilen öğüttür. Kim Allâh'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir çıkış yolu nasip eder.
- 3- Ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allâh'a güvenip dayanırsa O, ona yeter. Şüphesiz Allah buyruğunu mutlaka yerine getirir. Allah her şey için bir ölçü belirlemiştir.
- 4- Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenlerin iddet süresi konusunda şüpheyi düşerseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların bekleme süresi ise yüklerini bırakmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona işinde bir kolaylık verir.
- 5- İşte Allâh'ın size indirdiği buyruğu budur. Kim Allâh'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun günahlarını örter ve ona olan mükâfatını artırır.

6- (Boşadığınız) kadınları (iddetlerini tamamlayıncaya kadar) gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturun. Onları sıkıştırıp, kendilerine zarar vermeye kalkışmayın! Eğer hâmile iseler, doğuma kadar nafakalarını verin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamazsanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.

7- Eli geniş olan genişliğine göre nafaka versin. Rızkı daraltılmış bulunan da, Allâh'ın kendisine verdiğinden versin! Allah hiç kimseyi, ona verdiğinden başkası ile yükümlü tutmaz. Allah, bir güçlüğü'n ardından bir kolaylık yaratacaktır.

1. âyette, kadınların iddet içinde boşanması, apaçık bir fuhuş söz konusu olmadıkça hanımların evden çıkarılmaması istenmekte, bunların Allâh'ın belirlediği sınırlar olduğu, bu sınırları aşanların kendilerine yazık etmiş olacağı belirtilir. Belki bu kurallara uyulması sâyesinde, Allah Teâlâ'nın eşler hakkında yeni bir durum ortaya çıkarabileceğine işaret edilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Boşanan kadınlar kendi başlarına üç hayız ve temizlenme süresince beklerler. Allâh'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allâh'ın rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Eğer taraflar bu süre içinde barışmak isterlerse, kocalarının onlara dönme önceliği vardır. Erkeklerin hanımları üzerinde hakları olduğu gibi, örfe uygun şekilde hanımların da kocaları üzerinde hakları vardır. Ancak erkekler kadınlara göre bir derece daha fazla hak sahibidir. Allah mutlak üstündür, tam hüküm ve hikmet sahibidir”**¹

“Boşama iki defadır. Bundan sonrası ya iyilikle tutmak ya da güzellikle salıvermek vardır. Onlara verdiklerinizden bir şey almanız size helâl olmaz. Ancak eşlerin, Allâh'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkmaları durumu bunun dışındadır. Siz de karı ile kocanın, Allâh'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarsanız, kadının ayrılmak için fidiye vermesinde, ikisine de günah yoktur! İşte bunlar Allâh'ın belirlemiş olduğu sınırlardır; sakın bunları aşmayın! Her kim Allâh'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimlerdir.”²

1. Bakara, 2/228.

2. Bakara, 2/229.

İSLÂM HUKÛKUNDA BOŞANMA

Kadının boşandıktan ya da kocası öldükten sonra yeniden evlenebilmesi için geçmesi gereken zorunlu süreye, “bekleme süresi (iddet)” denir. Müfessirlere göre kadın, âdetten temizlendikten sonra, kendisiyle cinsel ilişkiye girilmediği temizlik günlerinde boşanır. Bu duruma göre âdetli günlerinde karısını boşamak isteyen koca bekler, kadın âdet günleri sona erip temizlenince henüz cinsel ilişkide bulunmadan onu boşar. İşte yukarıdaki âyetle emredilen ve sünnete uygun olan boşama şekli budur.

Nitekim Abdullah bin Ömer eşini, âdetli günlerinde boşamıştı. Babası Ömer رضي الله عنه durumu, Rasûlullâh’a haber verince, Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *“Abdullah’a söyle eşine dönsün, kadın temizlenip tekrar âdet görünceye ve tekrar temizleninceye kadar ona dokunmasın. Ondan sonra onu isterse nikâhında tutar, isterse bir daha ilişkiye girmeden boşar. İşte Allah Teâlâ’nın kadınları boşarken dikkate alınmasını (Talâk Sûresi 65/1. âyetle) emrettiği iddet budur.”*³

Kadını cinsel ilişkide bulunulmayan temizlik günlerinde boşayıp üç âdet görmesini beklemenin hikmeti, gebe olup olmadığının anlaşılması, bir de bu süre içinde, eşlerin kızgınlık hâllerinin yatışarak barışma imkânının ortaya çıkmasıdır. Çünkü insan kızgınlıkla bir şeye karar verir, daha sonra pişman olur.

Gerek yukarıdaki âyet, gerekse Bakara sûresinin 228-229. âyetleri, kadının bir tek sözle üç talakla birden boşanamayacağını, boşamanın ancak üç ay içinde tamamlanabileceğini bildirir. İbnü’l-Arabî, Hz. Peygamber’in, Hz. Ömer’e, *“Ona emret, karısına dönsün.”* hadîsinin ve Yüce Allâh’ın, **“Sen bilemezsin, belki Allah bunun ardından, yeni bir durum ortaya çıkarır.”** âyetinin, üç talakı birden vermeyi, âyetin kapsamı dışına çıkardığını ve bunu hükümsüz kıldığını söylemiştir.⁴

Diğer yandan Safiyye bint-i Şeybe’nin, Hz. Âişe’den rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: *“Lâ talâka ve lâ itâka fî iğlâk (İğlak hâlinde boşama ve köle âzâdının hükmü yoktur.)”*⁵ İğlâk; kapamak, örtmek demektir ki, kızgınlık diye tefsir edilir. Kişi canı sıkılmak, sabırsızlanmak, sinir krizi geçirmekle normal düşünme melekesini kaybedip, sağlıklı düşünme yolunu kapattığı için kızgınlığa iğlâk denilmiştir. İnsan kızınca

3. Buhârî, Tefsir, 65/1, Talâk, 1-3, 44-45, Ahkâm, 13; Müslim, Talâk, 1-14.

4. İbnü’l-Arabî, Ahkâmü’l-Kur’an, IV, 1814.

5. İbn Mâce, Talâk, 16; Ahmed bin Hanbel, II, 276.

sarhoş gibi olur, sinir krizi hâlinde gerçek iradesi dışında sözler söyleyebilir. Sâkinleşip kendine gelince yanlışlık yaptığını anlar.

Kur'ân'ın açıklayıcısı olan Hz. Muhammed ﷺ, boşamanın nasıl yapılacağını şöyle açıklamıştır: Bir kimse karısını cinsel ilişkide bulunmadığı temizlik günleri içinde boşar. Eşiyle barışmayıp yine boşamak isterse, âdet görüp temizlendikten sonra cinsel temasta bulunmadan yine boşar ve bekler. Kadın ikinci âdetini bitirip üçüncü temizlik süresine girince erkek boşamakta kararlı ise bu süre içinde temasta bulunmadan onu boşar. Şâyet pişman olmuş ise boşamaz ve eşiyle barışıp, tek boşama hakkı ile evliliklerini sürdürebilirler. Ama eşine dönmez de üçüncü defa da boşarsa, bu süre sonunda artık o kadınla hiçbir ilişkisi kalmaz. Kadın başka biriyle evlenebilir. Bu ikinci evlilik ölüm veya boşanma gibi bir sebeple sona ererse, kadın bu ikinci evlilikten olan iddet süresini tamamladıktan sonra, isterse daha önce kendisini üç defa boşamış olan eski kocasıyla yeni bir nikâhla evlenebilir. Bu takdirde üç boşama hakkı yeniden söz konusu olur.

Bir sözle üç talakın birden verilmesi durumunda, kadının kocasından boş olacağını söyleyen rivâyetler âhâd haberlerdir. Kur'ân'ın açık hükmü ve Hz. Peygamber ﷺ'in sahih sünneti boşamanın, tek boşama olarak ve ayrı zamanlarda yapılması şeklindedir.

Hz. Ömer'in bir defada yapılan üç boşamayı geçerli sayması, kendi içtihtadıdır. Hz. Ömer zamanında İslâm ülkelerinin sınırları genişleyip, yeni kültürlerdeki kitlelerin sosyal problemleri birlikte getirmesi ve çeşitli boşama şekillerinin ortaya çıkması üzerine, bir çeşit cezâ olmak üzere Hz. Ömer'in bir defada yapılacak birden çok boşamayı geçerli saydığı ve mezhep imamlarının da haram veya mekruh gördükleri hâlde, bu görüşü aldıkları görülür. Halîfe Ömer bu konuda şöyle demiştir:

Abdullah bin Abbas ؓ'dan rivâyete göre, o şöyle demiştir: *"Ebûbekir zamanında ve Ömer devrinin ilk iki yılında bir defada verilen üç talak, bir talak sayılıyordu. Ömer dedi ki: İnsanlar kendilerine süre tanınan bir konuda acele ettiler. Onların istekleri üzere bunu kabûl edelim."*⁶ Hz. Ömer'in bu içtihtadını kabûl etmeyen sahâbeler de olmuştur. Nitekim Abdullah bin Abbas yukarıdaki rivâyetinde, üç boşamanın aynı anda değil, ayrı zamanlarda olması gerektiğini, Hz. Peygamber, Ebûbekir ve Ömer'in hılâfetine ilk iki yılındaki uygulamanın da böyle olduğunu belirtmiştir.⁷

6. Müslim, Talâk, 15, 18.

7. Keşşâf, IV, 118; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, IX, 482-485.

İddet

Boşanan kadının, gebe olup olmadığının anlaşılması için beklemesi gereken süreye “iddet süresi” denir. Yukarıdaki âyetle konu olan iddet; âdet gören, hâmile olmayan, nikâhtan sonra kocasıyla birleşmiş bulunan kadınlara mahsustur. Nikâh akdinden sonra, kocasıyla birleşmeden boşanan kadınlara için bir iddet söz konusu olmaz. Kur’an’da şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Mü’min kadınlarla evlenir ve sonra da henüz kendilerine dokunmadan boşarsanız, onların üzerinde sayacağınız bir iddet hakkınız yoktur.”**⁸ **“Hâmile kadınların bekleme süresi, yüklerini bırakmaya kadardır.”**⁹ Küçüklük veya yaşlılık sebebiyle âdet görmeyen kadınlar ise üç ay beklerler. **“(Yaşlılıktan dolayı) âdetten kesilen kadınlarınızın iddeti üç aydır, henüz âdet görmeyenler de böyledir.”**¹⁰

Âyetteki kurû’ sözcüğü, Arapça “kar’ün” kelimesinin çoğulu olup, Arapça’da iki zıt anlam ifâde eder. Yani kadının, hem âdet (hayz), hem de temizlik (tuhr) günleri anlamına gelir. Ebû Hanîfe bu sözcüğe, hayz anlamı verirken, İmam Şâfiî, tuhr anlamı vermiştir. Buna göre, boşanan bir kadın Ebû Hanîfe’ye göre, boşandığı tarihten itibaren üç âdet süresi, İmam Şâfiî’ye göre ise, içinde bulunduğu temizlik süresinden sonra iki temizlik süresi daha iddet bekleyecektir. İddet beklemenin iki önemli nedeni vardır. Birincisi, doğacak çocuğun nesebinin tespiti ve son nikâhlı kocaya bağlanmasını sağlamaktır. Bu durum belli olunca kadın zaten doğuma kadar uzayan iddet süresine tâbi olacaktır. İkinci neden, bir veya iki defa boşamalarda, iddet süresi içinde eşlerin barışmalarına imkân sağlamaktır. Çünkü bir veya iki ric’î boşama durumunda eşler iddet süresi içinde barışıp evliliklerini sürdürebilirler. Belki üçüncü bir neden de, kadının yeniden evlilik yapması konusunda hemen rahatsız edilmemesi ve ona düşünmek için fırsat verilmesidir.

Kadının Boşanma Hakkı

Boşama hakkı, koca tarafından evlilik sırasında veya daha sonra, sınırlı veya sınırsız bir süre için kadına verilebilir. Buna “tefvîz-i talâk” denir. Delil Kitap ve sünnettir. **“Ey Peygamber! Eşlerine de ki: Eğer siz dünyaya hayatını, onun ziynet ve ihtişamını istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim...”**¹¹ Çoğunluk âlimler bu âyetle Hz. Peygamber’in eşlerine boşanma hakkı

8. Ahzâb, 33/49.

9. Talâk, 65/4.

10. Talâk, 65/4.

11. Ahzâb, 33/28-29.

verildiği görüşündedir. Nitekim Hz. Âişe de âyeti böyle anlamış ve “*Allâh'ın Rasûlü bizi serbest bırakınca, biz Allâh'ı ve Rasûlünü tercih ettik Bu, bizim için bir talâk sayılmadı.*” demiştir.¹²

Diğer yandan İslâm'da vekil yoluyla evlilik akdi yapma meşrû kılındığı gibi, boşama tasarrufu da bir vekil aracılığı ile kullanılabilir.

Günümüzde resmi nikâhla evlilikte, evliliğin sona erdirmeye şekli de nikâh sırasında şart koşulmuş olmaktadır. Bu da eşlerden her birinin belli boşanma sebepleri ortaya çıkınca mahkemeye başvurması ve mahkemenin boşamaya karar vermesi ile gerçekleşmektedir. Bu durum evlilik sırasında kadına boşama hakkının verilmesi niteliğinde olup, nikâhla bağdaşan bir şart olduğu için İslâmî açıdan da geçerli olması gerekir. Boşanma davasının erkek veya kadın tarafından açılmasına bakılmaksızın, mahkemenin boşama kararı kesinleşince, kesin (bâin) bir boşama meydana gelmiş olur. Erkek bu boşamayı kabûl etmek istemese de, sonunda kamu gücüyle karar kendisine kabûl ettirilir. Nitekim Hanefî mezhebinde mükrehin (zorlanan kişinin) talâkı geçerlidir ve sonuç meydana gelir.¹³

Evliliği Sona Erdiren Durumlar

Evliliği sona erdiren durumları 12 madde hâlinde toplayabiliriz:

1- Evliliğin feshi: Evlilik birliğinin, nikâh akdi sırasında var olan veya sonradan meydana gelen bir eksiklik yüzünden bozulmasıdır. Meselâ, şâhîtsiz evlenme akit sırasındaki bir eksiklik iken, eşlerden birinin dinden çıkması (irtidâd) akitten sonra ortaya çıkan ve dînen birlikte yaşamayı imkânsız kılan bir durumdur. Fesih evlilik birliğine derhâl son verir ve fesih boşama tasarrufu sayılmadığı için kocanın kullanacağı talak sayısı azalmış olmaz. Cinsel birleşmeden önce meydana gelen fesihlerde kadına mehir vermek gerekmez.

2- Ric'î boşama: İslâm hukûkunda “talak” sözcüğü hem tek yanlı irade beyanıyla yapılan boşamayı, hem karşılıklı rıza ile olan ayrılmayı kapsar. Bununla birlikte talak sözcüğü ile daha çok tek yanlı iradeyle yapılan boşamalar kastedilir ve ric'î, bâin, sünî ve bid'i talak çeşitlerine ayrılır. Kadının mâlî bir ödeme yapması veya mâlî bir hakkından vazgeçmesi yoluyla tarafların anlaşarak evlilik birliğine son vermelerine “hul' veya muhâlea”, mahkeme kararıyla meydana gelen boşanmaya da “tefrik” denir.

12. Buhârî, Talâk, 5; Müslim, Talâk, 26-30; Ebû Dâvûd, Talâk, 12.

13. İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, III, 39; Kâsânî, Bedâiy', III, 100.

Kocaya yeni bir nikâha ihtiyaç olmadan boşadığı karısına tek yanlı iradeyle dönme imkânı veren boşama türüne ric'î (dönülebilir) boşama denir. Böyle bir boşama, cinsel birleşmeyle fiilen başlamış olan bir evliliğin, açık sözcüklerle, şiddet ve mübalağa ifâde etmeyen bir tarzda yapılmış olmasıyla gerçekleşir. Ayrıca bu boşamanın üçüncü boşama olmaması ve bir bedel karşılığında yapılmaması da gerekir. Bu durumda koca yeni bir nikâh akdi-ne ve yeni bir mehre gerek olmaksızın, iddet içinde eşine dönebilir.

Kur'an'da şöyle buyrulur: **“Boşanmış kadınlar kendi başlarına üç hayız ve temizlenme süresince beklerler... Eğer kocaları barışmak isterse, o süre içinde, onları geri almaya başkalarından daha fazla hak sahibidirler.”**¹⁴

Dönüşün iki şâhitle tespit edilmesi,¹⁵ İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'in bir görüşüne, İbn Hazm'a ve bâzı Şii fakihlere göre şarttır. Diğer mezheplere göre ise, müstehaptır.

Daha önce teslim alınmayan mehrin vâdesi, iddet sonuna kadar devam eder. Kadın iddet nafakasına hak kazanır. İddet içinde eşlerden biri ölürse, diğeri ona mîrasçı olur.

İddet içinde barışma olmamışsa, boşama bâine (kesin) dönüşür ve erkeğin bu kadın üzerinde bir boşama hakkı eksilmiş olur.

3- Bâin boşama: Kocaya boşadığı eşine ancak yeni bir nikâhla dönme imkânı veren boşama türüdür. Boşama üçüncü kez olmuşsa, buna büyük ayrılık (beynûnet-i kübrâ) denilir ki, artık kadın başka birisiyle geçerli bir evlilik yapıp, bu ikinci evlilik ve buna bağlı iddet süresi sona ermedikçe, yeni bir nikâhla da dönme imkânı bulunmaz. Açık sözcüklerle ve normal olarak yapılan boşanmalar ric'î nitelikli iken, bunların dışında kalan ve hakkında nass (âyet-hadis) bulunan talaklar, kesin boşama çeşidine girer.

Bâin (kesin) talak çeşidine giren boşamalar şunlardır: Nikâhtan sonra, cinsel birleşme olmadan önce meydana gelen boşamalar,¹⁶ tarafların bir bedel üzerinde anlaşarak boşanmaları ki buna muhâlea denir.¹⁷ Yine kocanın üçüncü boşama hakkını kullanarak yaptığı boşamalar¹⁸ bâin talaktır. Bunların dışında Hanefîler'e göre, kocanın kinâyeli sözlüklerle veya

14. Bakara, 2/228.

15. Bk. Talâk, 65/2.

16. Ahzâb, 33/49.

17. Bakara, 2/229.

18. Bakara, 2/230.

şiddet ve aşırılık ifâde eden kelimelerle yaptığı boşamalar da bâin talak niteliğindedir. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise bu tür boşamalar ric'î talak sayılır. Günümüzde resmi evlilerin, bu evlilik devam ederken muhâlea dışındaki boşamaların ric'î telâk olarak değerlendirilmesi gerekir. Eşlerin mahkeme-ye başvurmaması barıştıkları anlamına gelir. Bir mal üzerinde anlaşmalı boşanma durumunda ise, artık bunun mahkemede de tescil ettirilmesi gerekir.

Bâin boşamada evlilik derhâl sona erer ve kadın üç hayız süresince iddet bekler. Teslim alınmayan mehir peşine dönüşür. İddet içinde eşlerden birisi ölürse diğeri ona mîrasçı olamaz. Ancak ölüme götüren bir hastalığa yakalanan kimse eşini boşar ve eşi iddet beklerken ölürse, boşama hakkını kötüye kullandığı kabûl edilerek kadın mîrasçı olur. Ahmed bin Hanbel'e göre, ölüm hastası koca iddetten sonra da ölse, kadın evlenmediği sürece ona mîrasçı olur. İmam Mâlik'e göre ise, bu durumdaki kadın evlenmiş olsa bile ilk kocasına mîrasçı olur.

4- Sünnî talak: Boşama, Kur'an ve sünnette belirlenen usûle göre yapıp yapılmamasına göre sünnî ve bid'î talak olarak ikiye ayrılır.

Kur'an ve sünnetin getirdiği ölçü ve sınırlamalara uyularak yapılan boşama şekline "Sünnî talak" denir. Bunun her şeyden önce kadının temizlik günlerinde ve cinsel birleşme olmaksızın ric'î boşama tarzında yapılması gerekir. Hanefilere göre her temizlik süresi içinde, cinsel birleşme olmaksızın bir boşama gerçekleştirip, sonuçta üçüncü boşamanın meydana gelmesi de Sünnî talak sayılır.¹⁹

5- Bid'î talak: Sünnete aykırı biçimde yapılan boşama demektir. Kişinin eşini âdetli olduğu günlerde boşaması veya temizlik günlerinde cinsel birleşmeden sonra yahut aynı temizlik süresi içinde birden fazla boşaması durumunda sünnete aykırı, yani bid'î bir boşama meydana gelir. Ancak bu çeşit boşamalar sünnete aykırı görülmeyle birlikte çoğunluk fakihlere göre geçerli sayılmıştır. Şîi - İmâmîyye fakihlerine ve Zâhirîler'den İbn Hazm'a göre bid'î talak geçerli değildir. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye'ye göre aynı temizlik süresi içinde birden fazla boşama bid'î talak niteliğinde olup, bir boşama sayılır.

6- Şartlı boşama: Kocanın boşama iradesini bir şarta veya vâdeye bağlaması da mümkündür. Boşama bir şarta bağlanmışsa, bu şart ne zaman gerçekleşirse boşama hükümleri de o zaman meydana gelir. Bu şart

19. Sünnî talâk süreci için bk. Bakara, 2/229-230; Talâk, 65/1-2.

gerçekleşinceye kadar evlilik bütün sonuçlarıyla birlikte devam eder. Böyle bir şartın, boşamayı güçlendirmek için yemin yerine kullanıldığı da olur. Fakihlerin çoğunluğuna göre bu durumda da şart yerine gelince boşama gerçekleşir. Ancak İkrime, Kadî Şurayh, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim gibi bazı fakihlere göre ise bu geçerli bir şartlı boşama olmayıp, şart gerçekleşince sâdece yemin kefâreti gerekir, boşama ile ilgili bir sonuç meydana gelmez.

7- Bir bedel karşılığında boşanma (hul'-muhâlea): İlke olarak kocanın boşanma yetkisi bulunduğu için, kadın evlilik sırasında veya daha sonra boşanma yetkisi almamışsa, boşanmayı ancak mahkemeden boşanma kararı elde ederek veya kocasıyla bir bedel karşılığında anlaşarak sağlayabilir. Kur'an'da şöyle buyrulur: **“..Eğer karı-kocanın Allâh'ın sınırlarını koruyamayacaklarından korkarsanız, o zaman kadının kurtulmalık (fidye) vermesinde, ikisine de bir günah yoktur.”**²⁰ Hz. Peygamber, Sâbit b. Kays'la geçinemeyen eşinin başvurusu üzerine, mehir olarak aldığı hurma bahçesini kocasına geri vermesi sözünü alarak, Sâbit'e şöyle demiştir: **“Bahçeyi kabûl et ve onu bir defa da boş.”**²¹

Buna göre kadın mehir, birikmiş nafaka, iddet nafakası gibi bâzı alacaklarından vazgeçerek, sulh yoluyla evliliğe son verdirebilir. Koca böyle bir anlaşmaya girince artık rucû hakkı bulunmaz. Ancak geçimsizlik kadından kaynaklanıyorsa, kocanın vermiş olduğu mehirden fazlasını, eğer kocadan kaynaklanıyorsa verdiği mehri alması çirkin görülmüştür. Hatta Mâlikîler bu son durumda, kocanın karısından herhangi bir bedel almasını câiz görmezler.

Çoğunluk fakihlere göre muhâlea sonunda bir bâin (kesin) boşama meydana gelir. İmam Şâfiî'ye göre ise muhâlea boşama değil, fesih sayılır. Çünkü bedelli boşama, Bakara Sûresi 229 ve 230. âyetlerde üç boşamanın dışında, dördüncü bir yöntem olarak düzenlenmiştir. Hâlbuki boşama sayısı üçü geçemez. Diğer mezhepler ise sözü edilen âyetlerdeki boşamaları bedelli ve bedelsiz olarak üç sayısı içinde değerlendirmiştir.²²

8- Zihar yöntemi: Zihar, sırt anlamına gelen “zahr”ın mastarıdır. Koca eşine “Sen bana annemin sırtı gibisin” diyerek, onu kendisine haram kılar. Câhiliye döneminde görülen evliliğe son verme şekli olan zihar, Medîne döneminde Evs b. Samit'in eşi Havle bint-i Mâlik'i bu yolla boşaması ve Havle'nin Hz. Peygamber'e çözüm için başvurması üzerine inen âyetlerle

20. Bakara, 2/229. Bk. Nisâ, 4/4.

21. Buhârî, Talâk, 11; Nesâî, Talâk, 34.

22. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, İst. 1995, s. 440-441.

hükme bağlanmıştır. Buna göre, eşini bu yolla kendisine haram hâle getiren kocanın şu seçeneklerden birini yerine getirmesi gerekir. a) Köle âzâdı, buna gücü yetmezse, b) İki ay aralıksız oruç tutmak, buna da gücü yetmezse, c) 60 yoksulu doyurmak.²³ Evs ailesi burada üçüncü şıkkı tercih ederek, 60 yoksula birer günlük yiyecek (yarım sa') fidye vermişler ve böylece zıhar yeminini etkisiz kılıp normal evliliklerini sürdürmüşlerdir.

9- İlâ yöntemi: Evliliğin sona ermesine yol açabilen bir yemin türüdür. Kocanın eşiyle cinsel teması yemin, adak veya bir şarta bağlayarak, belirli veya belirsiz bir süre kendisini bundan men etmesini ifâde eder. Süre belirlenirse bunun en fazla 4 ay olması da gereklidir. Koca bu süre içinde her an yemin kefâreti vererek eşine dönebilecektir. Kur'an'da şöyle buyrulur: **“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler dört ay beklerler. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz Allah her şeyi çok bağışlayan ve çok merhamet edendir. Eğer boşamayı kastederlerse, şüphesiz Allah her şeyi çok iyi işiten, çok iyi bilendir.”**²⁴ Hz. Âişe, Allah Rasûlü'nün eşleri için ilâ yemini yaptığını, ancak süre dolmadan, yemin kefâreti vererek bundan döndüğünü nakletmiştir.²⁵

İlâ yemininden sonra eşler barışmaksızın 4 ay geçerse, Hanefîler'e göre kendiliğinden bir “bâin boşama” meydana gelir. Diğer mezheplere göre ise, 4 ay dolunca koca, ya eşine döner ya da onu boşar. Her ikisini de yapmazsa kadın hâkime başvurarak boşama kararı elde edebilir. Her iki durumda da bir “ric'î boşama” meydana gelir. Dayandıkları delil, ilâ âyetinde kocanın muhayyer bırakılmasıdır.

10- Mahkeme kararı ile boşanma: Eşlerin mahkemeye başvurarak hâkim kararıyla boşanmasına “tefrik” denir. Bu yöntemde hâkim belirli sebeplere dayanarak boşanma kararı verir. Kur'an'da eşlerin geçimsizlik sebeplerini yerinde incelemek ve aile sırlarını dışarı ifşa etmemek için hakem yöntemi getirilmiştir. Her iki eşin ailelerinden birer hakem seçilir. Bunlar araştırma yaparak, eşleri barıştırmaya çalışır. Kendilerine boşama yetkisi de verilmişse, evliliği sona erdirmeye yetkileri de bulunur. Kur'an'da şöyle buyrulur: **“Eğer karı ile kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, o vakit kendilerine erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Barışmak isterlerse, Allah onları uzlaştırır.”**²⁶

23. Mücadele, 58/1-4.

24. Bakara, 2/266, 267.

25. Buhârî, Savm, 11, Salât, 18, Nikâh, 91, 92, Talâk, 21, Eymân, 20; Tirmizî, Talâk, 21.

26. Nisâ, 4/35.

Ebû Hanîfe ve Ahmed bin Hanbel'e göre, hakemler vekil sayılır ve eşler özel yetki vermedikçe boşamaya karar veremezler. İmam Şâfiî'nin ilk görüşü de böyledir. Onun ikinci görüşüne göre ise, âyetteki hakem, hâkim demektir. Bu yüzden hâkim, kendisine gelen davayı tarafların rızası olmasa bile hükme bağlama yetkisine sahiptir.²⁷ Günümüz resmi evlilerin boşanmasında mahkemeyi boşama yetkisi bulunan hakem olarak değerlendirme imkânı da vardır.

11- Lian yöntemi: Karısının zinâ ettiğini veya çocuğunun zinâ ürünü olduğunu iddiâ eden ve bu iddiâsını gerektiği gibi ispat edemeyen koca, hâkime başvurarak özel bir yeminleşme yoluyla evliliğe son verdirebilir. Kur'an'da düzenlenen bu yeminleşme prosedürüne *lian* veya *mülâane* denir.²⁸ Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre *lian* sonunda bir bâin talak meydana gelirken, Ebû Yusuf ve diğer mezhep imamlarına göre, taraflar birbirlerine ebedî olarak haram olurlar.

12- Eşlerden birinin ölümü: Kadın vefât edince, evlilik derhâl sona erer. Koca vefât edince ise, eşi 4 ay 10 gün iddet bekleyeceği için, evlilikle ilgili bağı bir süre daha devam eder. Âyetle şöyle buyrulur: **“Sizden ölenlerin, geride bıraktıkları eşleri, kendi başlarına dört ay on gün bekler.”**²⁹ Kadın bu süre içinde yeniden evlenemez.

Kadının Süknâ ve Nafaka Hakkı

Evli olan kadının geçim harcamalarının kocasının üzerine vâcip olduğu konusunda şüphe yoktur. Buna mesken hakkı da girer. **“Kadınların yeme, içme ve giyim harcamaları, çocuk kendisine âit babaya iyi bilinen örfe göre vâciptir.”**³⁰ Boşandıktan sonra da iddet süresince nikâh bağı devam ettiği için iddet nafakası gerekir. Ancak üçüncü boşamada kadının süknâ ve nafaka hakkının bulunup bulunmadığı tartışmalıdır. Hz. Âişe, Ömer ve Irak ekolü, Talâk sûresi 1 ve 6. âyetlere dayanarak, böyle bir kadın için her iki hakkın da bulunduğunu söylemişlerdir.

Hz. Peygamber'in üç talakla boşanan Fatıma bint-i Kays için söylediği, **“Senin için süknâ ve nafaka hakkı yoktur.”**³¹ hadîsi, özel şartlar dikkate alınarak, yukarıdaki görüş sahiplerince şöyle değerlendirilmiştir:

27. Sâbûnî, Tefsîru Âyâtî'l-Ahkâm, I, 472.

28. Nûr, 24/6-9.

29. Bakara, 2/234.

30. Bakara, 2/233.

31. Müslim, Talâk, 37, II, 1114.

Hız. Âişe'nin belirttiğine göre, Fatîma'nın evi ıssız bir yerdedir, saldırıya uğramasından korkulur, diğler yandan onun, diliyle kocasının ailesini rahat-sız edeceğinden korkulmaktadır. İşte bu nedenlerle hüküm, yalnız Fatîma bint-i Kays'a âittir.³²

Şâfiî ve Mâlik'e göre, üç talakla boşanmış kadına yalnız süknâ hakkı tanınır, fakat nafaka hakkı yoktur. Şâfiî süknâ hakkı konusunda, Talâk sûresi 1. âyete, nafaka hakkı konusunda ise, Allah Elçisi'nin üç talakla boşanan Fatîma bint-i Kays'a, nafaka hakkı vermemesi uygulamasına dayanmıştır.³³

Kocasî vefât eden kadının ise, kocasının daha önceden yapacağı vasiyete dayanarak bir yıl kadar mîrâsa girecek evde oturması ve geçimini sağlaması ile ilgili âyet dikkat çekicidir. Bu âyette şöyle buyrulur: **“Sizden hanımlarını geride bırakarak vefât edecek olanlar, eşleri için bir yıl boyunca, evlerinden çıkarılmayarak geçimlerini sağlayacak bir malî vasiyet etsinler. Ancak, kendileri çıkarlarsa, kendi başlarına, meşrû şekilde yapacaklarından dolayı, size bir sorumluluk yoktur. Allah mutlak üstün, tam hüküm ve hikmet sahibidir.”**³⁴ Bu âyetin daha sonra inen,³⁵ mîrâs âyetleriyle neshedildiği öne sürülmüştür. Ancak Mücâhid'e göre âyetteki; ölen kocasının evinde bir yıl süreyle oturma hakkı bölümü nesh edilmemiş olup, İmam Şâfiî bu görüşe uymuştur. Delil; âyetin **“..evden çıkarlarsa sizin için bir günah yoktur.”** bölümüdür.³⁶

Diğler yandan bir sonraki âyette boşanmış kadınları da içine alan şu ifâdeler dikkat çekicidir: **“Boşanmış kadınlar için de, Allah'tan sakınan boşayan kocaları üzerinde, iyi bilinen örfe göre yararlanma hakkı vardır.”**³⁷ Burada iyi bilinen örf (ma'rûf) ifâdesi bu iki âyeti güncellemek için önemli terimdir. Kadınların toplum hayatındaki etkinlikleri, çalışarak eve olan katkıları, doğum ya da doğumlar sebebiyle eve çekilip kreş, anaokulu ve benzerlerinin yapacağı hizmetleri yaptığı dikkate alınınca, boşanma veya kocanın ölümü durumunda kapı dışarı edilmesi ve birden aile haklarından yoksun bırakılması “ma'rûf” ilkesiyle bağdaşır mı? Bu konular üzerinde yeni bir değerlendirmenin yapılması gerektiğinde şüphe yoktur.

32. Bk. Buhârî, Talâk, 41, 42, VI, 183, 184; Ebû Dâvûd, Talâk, 40, II, 718.

33. Tirmizî, Talâk, 5, III, 485. Bk. Hamdi Döndüren, Güncel Fikhî Meseleler, NT yayınları, soru: 109.

34. Bakara, 2/240.

35. Bk. Nisâ, 4/7, 11- 14, 176; Bakara, 2/234.

36. Bk. Elmalılı, age, II, 131.

37. Bakara, 2/241.

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ
وَأَشْهَدُوا ذَوَى عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ
كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴿٢﴾
وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ۚ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ
إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ ۖ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ﴿٣﴾

**2- İddet sürelerini doldurduklarında; ya onları güzellikle ya-
nınızda tutun veya onlardan iyilikle ayrılın! İçinizden adâ-
letli iki kişiyi de şahit tutun. Şâhitliği Allah için yapın! İşte
bu, Allâh'a ve âhiret gününe îmân edenlere verilen öğüt-
tür. Kim Allâh'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona bir
çıkış yolu nasip eder.**

**3- Ve onu ummadığı yerden rızıklandırır. Kim Allâh'a güvenip
dayanırsa O, ona yeter. Şüphesiz Allah buyruğunu mutla-
ka yerine getirir. Allah her şey için bir ölçü belirlemiştir.**

2-3. âyetlerde, bekleme süresinin sonuna yaklaşmış olan kadınla ilgili olarak kocanın yapabileceği işler belirtiliyor. Buna göre, ric'î talakla boşama olmuşsa, barışıp evliliği sürdürebilir. Bir veya iki bâin (kesin) boşama ile boşamışsa, yine nikâh yenileyerek evliliği sürdürebilir. Ya da ayrılmak istiyorsa, her durumda iddet sona erince eşlerin birbiriyle ilişkisi kalmaz.

“Kadınları boşadığınız zaman iddet süreleri sona erince, artık onları ya iyilikle tutun veya güzellikle serbest bırakın. Fakat haksızlık ederek zarar vermek için onları nikâh altında tutmayın. Her kim bunu yaparsa kendisine zulmetmiş olur. Allâh'ın âyetlerini alay konusu yapmayın! Allâh'ın üzerinizdeki nîmetini ve size öğüt vermek için indirdiği kitabı ve hikmeti hatırlayın da Allâh'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi bilmektedir.”³⁸

**“Ey îmân edenler! Kendi aleyhinize, ana-babanız ve yakınlarını-
zın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şâ-
hitlik eden kimseler olun. Hakkında şâhitlik ettiğiniz kimseler zen-
gin de olsa, fakir de olsa, adâletten ayrılmayın.”³⁹**

38. Bakara, 2/231.

39. Nisâ, 4/135.

“Ey îmân edenler! Eğer Allâh’a karşı gelmekten sakınırsanız, O size hak ile bâtilı birbirinden ayırt edecek bir anlayış verir, günah-larınızı örter ve sizi bağışlar. Allah büyük lütuf sahibidir.”⁴⁰

“Ailene namazı emret; kendin de ona sabırla devam et! Biz sen-den rızık istemiyoruz. Kaldı ki seni Biz rızıklandırıyoruz. Güzel so-nuç Allâh’a karşı gelmekten sakınanlarındır.”⁴¹ “Eğer mü’min iseniz, yalnız Allâh’a güvenip dayanın!”⁴²

“Hiçbir şey yoktur ki, onun hazineleri Bizim yanımızda olmasın. Ancak Biz onu belli bir ölçüyle indiririz.”⁴³

H. Ömer’den rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuş-tur: “Eğer siz Allâh’a gereği gibi tevekkül edip güvenseydiniz, Allah Teâlâ sizi sabahları boş kursakla çıkıp akşamları dolu kursakla dönen kuşları doyurduğu gibi sizi de rızıklandırır.”⁴⁴

Enes bin Mâlik ؓ şöyle demiştir: “Rasûlullah ﷺ döneminde iki kar-deş vardı. Bunlardan birisi Rasûl-i Ekrem’in yanına geliyor, diğeri işin başında çalışıyordu. Çalışan kardeşi H. Peygamber’e gelerek onu şikâ-yet etti. H. Peygamber: “Belki sen onun sâyesinde rızıklanıyorsun!” buyurdu.⁴⁵

وَالَّذِي يَسْنَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ
وَالَّذِي لَمْ يَحْضَنْ وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ
وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴿٤٤﴾ ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ
وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَكْفِرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴿٤٥﴾

4- Kadınlarınızdan âdetten kesilmiş olanlarla, henüz âdet görmeyenlerin iddet süresi konusunda şüpheye düşerseniz, onların bekleme süresi üç aydır. Gebe olanların

40. Enfâl, 8/29.

41. Tâhâ, 20/132.

42. Mâide, 5/23.

43. Hicr, 15/21.

44. Tirmizî, Zühd, 33; İbn Mâce, Zühd, 14; Ahmed bin Hanbel, Müsned, I, 30, 52.

45. Tirmizî, Zühd, 33, H. No: 2345.

bekleme süresi ise yüklerini bırakmalarıdır. Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona içinde bir kolaylık verir.

5- İşte Allâh'ın size indirdiği buyruğu budur. Kim Allâh'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah onun günahlarını örter ve ona olan mükâfatını artırır.

4-5. âyetlere göre, âdetten kesilmiş olan yaşlı kadınlarla, henüz âdet görmeyen kadınların boşanması durumunda beklemleri gereken iddet süresi üç ay olup, Allah Teâlâ'nın indirilen bu hükümlere uyanların günahlarını öğreteceği ve mükâfatlarını artıracacağı bildirilmektedir. Hâmile iken boşanan veya kocası ölen kadının iddeti ise doğumla sona erer.⁴⁶

Âdet hâliyle ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyrulur: **“Sana kadınların ay hâlini sorarlar. De ki: O bir rahatsızlıktır. Bu yüzden, ay hâlinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman ise, Allâh'ın size emrettiği yerden onlara gidin. Şüphesiz ki Allah çok tövbe edenleri sever, çok temizlenenleri de sever.”**⁴⁷

Konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber'in bâzı hadisleri de vardır. “Bu hayız, Allâh'ın, Âdem ﷺ'in kızlarına yazdığı bir hâldir.”⁴⁸ “Âdetli eşle, cinsel ilişki dışındaki şeyler, normal zamanlardaki gibi yapılabilir.”⁴⁹ Diğer yandan Hz. Peygamber'in, kendi eşlerinden âdetli iken göbekte diz kapağı arasının örtülmesini istediği nakledilmiştir.⁵⁰

Hz. Âişe'den şöyle dediği nakledilmiştir: “Nebî ﷺ ben âdetli iken kucağıma yaslanıyor sonra Kur'an okuyordu.”⁵¹ “Âdetli iken kemikli eti ısıtırır, sonra ona verirdim. Alır ve benim ısırdığım yerden ısırdı. Yine âdetli iken su içtiğim kabı O'na verirdim. Alır ve ağzını, benim ağzımı koyduğum yere koyar ve içerdi.”⁵²

Kadın âdet görmeye yaklaşık dokuz yaşlarında başlar ve menopoz yaşına kadar devam eder. Üst sınır olan menopoz döneminin başlangıcı için açık bir âyet veya hadis bulunmadığından İslâm hukukçuları tecrübeye dayalı

46. Bk. Buhârî, Tefsîr, 65/4.

47. Bakara, 2/222.

48. Buhârî, Hayz, 1, 7, Edâhî, 3, 10; Müslim, Hac, 119, 120; Ebû Dâvûd, Menâsik, 23.

49. Müslim, Hayz, 16; Nesâî, Tahâre, 18; İbn Mâce, Tahâre, 12.

50. Buhârî, Hayz, 5, Tahâre, 175; Dârimî, Tahâre, 108.

51. Buhârî, Hayz, 2, 3; Müslim, Hayz, 15.

52. Müslim, Hayz, 14.

değişik yaşlar belirlemişlerdir. Ebû Hanîfe'ye göre elli beş yaş olan bu sınır, Mâlikîlere göre yetmiş, Hanbelîlere göre ise elli yaştır. Şâfiîler hayız hâlinin ömür boyu sürebileceğini, ancak çoğunlukla altmış iki yaşa kadar sürdüğünü söylemişlerdir.⁵³

Ebû Hanîfe ve Ahmed bin Hanbel'e göre hâmile kadın ay hâli olmaz. Ondan gelen kan, özür kanıdır. Çünkü Evtas savaşında esir edilen kadınlar için Allâh'ın Rasûlü: *"Bu esirlerden hiçbir hâmile kadınla doğuma kadar ve hâmile olmayanlarla da bir hayız görünceye kadar cinsel birleşmede bulunulmasın"* buyurmuştur.⁵⁴

İmam Şâfiî ve İmam Mâlik'e göre ise hâmile kadın da kimi zaman âdet görebilir. Dayandıkları delil, âdetten söz eden âyetin mutlak anlamı ile âdetin kadının fitratından olduğunu bildiren bâzı rivâyetlerdir.⁵⁵ Erkeğin sperm hücreleri ile kadının yumurta hücrelerinin birleşmesiyle oluşan zigot, hâmile kadının rahminin iç zarına yerleşerek gelişmeğe başlar ve artık âdet kanaması meydana gelemez. Kısaca ay hâli ile gebelik hâli birlikte bulunmaz. Kimi fakihler de kadının ve ceninin sağlık durumuna bağlı olarak, gebe kadından gelen kanın kimi zaman hayız, kimi zaman da nifas kanı olabileceğini söylemiştir. Ancak doğum sancısı başladığı andan itibaren gelecek kanın nifas kanı olduğunda görüş birliği vardır.⁵⁶

Hanefîlere göre, ay hâlinin en kısa süresi üç gün üç gecedir. Bundan azı özür kanı sayılır. Ortası beş gün, en uzun süresi ise on gün on gecedir. Bu yüzden üç günden az olan veya on günü aşan kanamalar özür kanı sayılır. Delil şu hadistir: *"Bekâr veya dul kadın için en kısa hayız süresi üç gün, en uzun süresi ise on gündür."*⁵⁷ Şâfiî ve Hanbelîlere göre, en kısa süre bir gün bir gece, en uzun süre altı veya yedi gündür. Bunu on beş güne çıkaranlar da vardır. Kadının temizlik süresi genel olarak on beş gündür. Bu sürelerle ilgili olarak Hz. Peygamber döneminden gelen rivâyetlerin farklı ve çelişkili olması sürelerin o günün tecrübesini yansıttığını gösterir,⁵⁸

53. İbn Âbidîn, Reddül-Muhtâr, I, 279 vd.; İbn Kudâme, Muğnî, Kahire. t.y., I, 363.

54. Ebû Dâvûd, Nikâh, 44; Tirmizî, Siyer, 15; Dârimî, Talâk, 18.

55. Bk. İbn Rüşd, Bidâyetül-Müctehid, Kâhire, t.y., I, 59.

56. Bk. İbn Rüşd, age, I, 59.

57. Zeylâî, Nasbu'r-Râye, 2. baskı, Mısır, t.y., I, 191.

58. Bk. Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi', I, 39; İbnü'l-Humâm, Fethu'l-Kadîr, I, 11; İbn Rüşd, age, I, 39.

أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ وَلَا تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا
عَلَيْهِنَّ ۖ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٌ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۚ
فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ ۚ وَأَتَمُّوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ
وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسْتَزِيعُ لَهُ أُخْرَى ۖ ﴿٦﴾

6- (Boşadığınız) **kadınları** (iddetlerini tamamlayıncaya kadar) **gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde otur-**
tun. Onları sıkıştırıp, kendilerine zarar vermeye kalkış-
mayın! Eğer hâmile iseler, doğuma kadar nafakalarını ve-
rin. Sizin için çocuğu emzirirlerse onlara ücretlerini ve-
rin. Aranızda uygun bir şekilde anlaşın. Eğer anlaşamaz-
sanız, çocuğu baba hesabına başka bir kadın emzirecektir.

6. âyete göre, boşanan bir kadının iddet süresince, kocasının oturduğu evin bir bölümünde oturma hakkı vardır. Kocasını ölen kadının ise böyle bir oturma yeri ve nafaka isteme hakkı yoktur. Çünkü o, ölen kocasının malı üzerinde mîras hakkına sahiptir. Kocasını vasiyet etmişse bir yıl süreyle evde oturma hakkı bulunur.⁵⁹

İmam Şâfiî bu âyetin mefhûm-i muhâlifini alarak, boşandığında hâmile olmayan kadına nafaka gerekmeceğini söylemiştir. Hanefîler ise mefhûm-i muhâlefeti kabûl etmediği için, boşanmış her kadına iddet nafakasını gerekli görürler. Delil, bir sonraki 7. âyetin genel anlamıdır.

Yukarıdaki âyette verilmek istenen mesaj şudur: İki tarafın sosyal ve ekonomik durumunu dikkate alarak ve çocuğun yararını gözeterek, sünnete uygun ve mürüvvete lâyık bir şekilde aranıza müşâvere edin, gereken ücreti ve çocuğun bakım masraflarını kararlaştırın, siz boşanıp ayrıldınız diye birbirinize küserek, zorluk çıkarmayın ve çocuklarınıza bari dünyayı zindan etmeyin.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Anneler, emzirme süresini tamamlatmak isteyen (babalar) için çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Annelerin yiyecek ve giyeceğini, iyi bilinen örfe göre sağlamak, çocuğun babasına âittir. Bununla birlikte hiç kimse gücünün yetmeyeceği şeyden sorumlu tutulmaz. Ne çocuğu yüzünden anne, ne de çocuğu yüzünden baba zarara uğratılmasın! (Babanın) mîrasçısına**

düşen de buna denk bir borçtur. Eğer anne ve baba birbirleriyle istişâre edip, her ikisinin rızasıyla çocuğu memeden ayırmak isterlerse, kendilerine bir günah yoktur. Eğer çocuklarınızı başkalarına (sütanneye) emzirtmek isterseniz, ona vereceğiniz ücreti örne uygun olarak verdiğiniz takdirde, yine size bir günah yoktur. Allâh'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir!”⁶⁰

ÇOCUKLARIN BAKIM VE TERBİYESİ İLE İLGİLİ FIKHÎ HÜKÜMLER (HIDÂNE)

Bir fıkıh terimi olarak hıdâne; çocuğu bakıp gözetme hakkı olan kişinin, onu yanına alarak terbiye etmesidir. Hıdânenin gâyesi; yaş küçüklüğü, akıl hastalığı veya bunaklık gibi bir nedenle kendi işlerini bizzat göremeyen kimsenin koruma altına alınması, onun bakım ve terbiye işinin belirli bir kişinin sorumluluğuna verilmesidir. Bu duruma göre, çocuğun bakım sorumluluğu; onun işlerini koruyup gözetmek, yeme, içme, giyim ve uyku düzenini sağlamak ve temizliğini yapmak gibi iş ve hizmetleri kapsar.⁶¹

Hıdâneyi “Bakım ve terbiye velâyeti” olarak nitelendirmemiz mümkündür. Ancak çocuğun şahıs ve malı üzerinde velâyet hakkına sahip olan babası varken, bu çocuğun bakım ve terbiye sorumluluğu meselâ; annesinin veya onun ölümü durumunda anneannesinin üzerinde ise, bu iki velî yalnız bakım ve terbiye ile ilgili yetkilerini kullanırlar.

Hıdâne temelde sevgi, şefkat, merhamet ve sabır isteyen, ahlâk, edep ve faziletle yürütülmesi hedeflenen bir eğitim ve bakım işidir. Buna da kadınlar daha uygun ve yatkındır. Çünkü “hadn” sözcüğünde; kadının çocuğu bağrına basması, onu kucağına alıp sevip okşaması ve kuşun yumurta ya da yavrularını kanatlarının altına alması anlamları vardır. Bütün bunlar kadının, çocuğu bakıp yetiştirirken, kuşun yavrularına kanatlarını serdiği gibi ihtimâm ve şefkatle davranması gerektiğini gösterir. Bu yüzden kadının terbiye sırasında çocuğa bedduâ etmesi mekruh görülmüştür. Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: “Kendinize, çocuklarınıza, hizmetçilerinize ve mallarınıza bedduâ etmeyiniz. Çünkü Cenâb-ı Hakk'ın isteğinize cevap vereceği bir saata rastlayabilir.”⁶²

60. Bakara, 2/233.

61. Kâsânî, Bedâ'î', IV, 40; Şirbinî, Muğnîl-Muhtâc, III, 452; Zühaylî, age, VII, 717, 718.

62. Müslim, Zühd, 74; Ebû Dâvûd, Vitir, 27.

Hidâne konusunda üç kişinin hakkı söz konusu olur. Bakım sorumluluğunu üstlenecek kimse, bakılacak çocuk ve velî olarak baba ya da onun yerine geçen başka velî. Bu üç hak çelişirse, bakılacak çocuğun hakkı öncelik kazanır. Hanefî ve meşhur görüşünde Mâlikîlere göre ise hidâne hakkı yalnız bakım sorumluluğunu üstlenme hakkı bulunan kimseye âittir. Çünkü o, bu hakkını bedelli veya bedelsiz olarak düşürme hakkına sahiptir. Hidâne ondan başkasına âit bir hak olsaydı, onun düşürmesiyle düşmezdi.⁶³

Çocuğun bakımını hak sahiplerinden birisinin üstlenmesi gerekir. Bu konuda şu esaslara göre sorumluluk belirlenir.

a) Hidâne işi belirli bir kimsenin üzerinde olması gerekirse, o kişi bu bakımı üstlenmeye zorlanır. Kendisinden başka bakımı üstlenecek kimse olmaz veya bulunmakla birlikte küçüğün bakım işini kabûl etmezse zorlamaya ihtiyaç olur.

b) Hidânenin belli kişi üzerinde olması gerekli değilse, bu kimse hidâneye zorlanamaz. Çünkü hidâne hakkı olan başkasının bulunması çocuğun zarar görmesine engel olur.

c) Kadın, çocuğunu kocasına bırakmak üzere boşanma anlaşması (muhâlea) yapsa, muhâlea geçerli, fakat hidâne hakkını düşürme şartı geçersiz olur. Çünkü çocuk hidâne çağında annesinin yanında kalma hakkına sahip bulunur.

d) Baba, haklı bir neden olmadıkça, çocuğu hidâne hakkı sahibinden alıp başkasına veremez.

e) Süt anne, çocuğu hidâne hakkı sahibinin yanında emzirir. Böylece onun hakkı ortadan kalkmış olmaz.⁶⁴

Hidâne hakkının dayandığı ilkeler: Çocukların doğumdan itibaren bakım ve terbiyesi işi ile uğraşmak kadınlar için daha uygundur. Şefkat, merhamet, el yatkınlığı nitelikleri yanında Yüce Allâh'ın belli yaşa kadar çocukların gıdasını annenin göğsünde yaratması ve emzirme sırasında ana kucağının sıcaklığı kadar çocuğa huzur ve mutluluk veren bir ortam düşünülemez. Bu yüzden önce anne ve onun yokluğunda diğer kimi kadınlar hidâne konusunda önde gelirler. Bu durum, Hanefîlere göre erkek çocuk yedi yaşına girinceye, kız çocukları ise kendilerine cinsel istek duyulacak yaşa

63. Bk. İbn Âbidîn, age, II, 871, 875; Zühaylî, age, VII, 718, 719; Zekiyüddin Şa'ban, Ahkâmû's-Şer'iyye li'l-Ahvâlî's-Şahsiyye, 6. baskı, Bingazi, 1993, s. 614.

64. Şa'ban, age, s. 614; Zühaylî, age, VII, 719.

(muraহিকা) ulaşınca kadar, Mâlikilerde ise kız çocuğu evlenip zıfâf olunca kadar devam eder. Aşağıda yaş sınırı üzerinde ayrıca duracağız.

Çocuğun şahsı ve malları ile ilgili işler ise şahıs ve mal velâyetini kullanacak olan baba ve yokluğunda onun yerine geçen diğer velîlerce yürütülür. Diğer yandan hıdâne çağından sonra, artık kadınların hizmetine muhtaç olmaktan çıkan çocukların eğitim, kültür, meslek sahibi olma ve onları toplumun olumsuz etkilerinden koruma gibi işlerde, baba ve onun yerine geçen velîler daha uygun ve daha güçlüdürler. Bütün bu durumlarda çocuklar için daha uygun, “daha yararlı” ve çocuğun yetişmesine daha elverişli olanı tercih etme ilkesi esas alınmıştır. İslâm bu konudaki düzenlemeleri yaparken belirtilen bu ilkeyi gözetmiştir.

Bu duruma göre, kadınlar çocukların belli bir yaşa kadar bakım ve terbiye işini üstlenmede erkeklerden daha uygun ve daha güçlüdürler. Bu yüzden hıdâne işini üstlenebilecek kadın hısımlar bulununca, baba bile olsa diğer erkek hısımlar için hıdâne hakkı sâbit olmaz. Ancak kadınlardan bu işi üstlenecek hiç kimse yoksa, bu takdirde hıdâne hakkı asabe denilen erkek hısımlara ve diğerlerine geçer.⁶⁵

Hıdâne Hakkına Sahip Hısımlar

Hıdâne hakkı, aşağıdaki sıraya göre önce kadınlar, sonra da erkekler için sâbit olur.

Hıdâne Hakkına Sahip Kadınlar

a) Anne: Annenin, çocuğun bakım ve terbiyesini üstlenmeye en fazla hak sahibi olduğu konusunda görüş birliği vardır. Annenin, küçüğün babası ile evli olması, babanın ölmüş veya boşanmış bulunmaları da sonucu değiştirmez.

Annenin hıdânede öncelik hakkının delili, sünnettir. Bir kadın Allâh'ın Elçisi'ne gelerek şöyle dedi: Ey Allâh'ın elçisi! Şu benim oğlumdur. Karnım ona bir kap, göğsüm ona gıda kaynağı ve kucağım ona sıcak bir yuva oldu. Şimdi ise babası beni boşadı ve onu benden çekip almak istiyor. Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Başkası ile evlenmediğin sürece, çocuk üzerinde daha fazla hak sahibisin.”*⁶⁶

65. Kâsânî, age, IV, 41-44; İbnü'l-Humâm, age, III, 313 vd.; İbn Abidin, age, II, 871 vd.; Meydânî, Lübâb, III, 10 vd.; Şîrâzî, age, II, 169 vd.; İbn. Kudâme, Muğnî, VII, 613, 619 vd.

66. Ebû Dâvûd, Talâk, 35. Hakim, senedinin sağlam olduğunu söylemiştir..

Ashâb-ı kirâmdan Ebû Eyyûb el-Ensârî (ö. 52/657) bir orduya katılmıştı. Askeri harekât sırasında ele geçirilen kadın ve çocuklarla annelerinin arasının ayrıldığını ve bu yüzden çocukların ağladığını görünce şöyle demiştir: Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: *“Kim annesi ile çocuğunun arasını ayırırsa, Allah Teâlâ kıyâmet gününde onunla sevdiklerinin arasını ayırır.”*⁶⁷

Buna göre, ashâb-ı kirâm ve başkaları savaş esiri olan küçük çocukların anne-babalarından ve kardeşlerin de birbirinden ayrılmasını mekruh saymışlardır.⁶⁸ İşte küçük çocuğun eşlerin ayrılması veya babanın ölümü durumunda annenin bakım sorumluluğuna verilmesi buna kıyas edilmiştir.

Diğer yandan Hz. Ömer eşini boşamış ve oğlu Âsım'ı yanına almak istemişti. Çocuğun ağlaması üzerine de onu bırakarak Hz. Ebûbekir'in yanına gitti. Olayı öğrenen Ebûbekir ؓ şöyle dedi: *“Annesinin okşaması, kucağına alması ve kokusu çocuk bakımından, senin yanında kalmasından daha hayırlıdır. Çocuk yetişince seçimini yapar.”*⁶⁹

Ancak kadının dinden çıkması veya fuhuş, hırsızlık gibi, çocuğu bakıp terbiye etmesine ve korumasına engel olacak yaşantının içinde bulunması durumunda, bakım ve terbiye sorumluluğu kendisinden alınır. Çocuğun babasından başka, yabancı bir erkekle evli bulunması da hıdâne hakkını düşürür.⁷⁰

b) Nineler: Anne bulunmadığı veya hıdâneye ehil olmadığı takdirde bu hak annenin annesine geçer. Çünkü doğumda ve mîrasta anne ile ortaktır. Sonra Hanefilere ve yeni görüşünde Şâfiîlere göre babaanne gelir. Daha sonra babanın babasının annesi, sonra dedesinin babasının annesi hıdâne hakkına sahip olur.

Mâlikîlere göre babanın annesi teyze ve haladan sonra gelir. Hanbelîler ise öne babayı ve onun annelerini ana tarafından olan nineden sonraya alırlar, sonra dedeyi, sonra da onun annelerini sayarlar.⁷¹

c) Kız kardeşler: Anne veya ninelerden hıdâneyi üstlenecek hiçbir kimse yoksa sıra öz kız kardeşe gelir. Sonra ana bir kız kardeşe, daha sonra baba bir kız kardeşe sıra gelir. Şâfiîlere göre burada baba bir kız kardeş daha

67. Tirmizî, Büyû', 52, Siyer, 17; İbn Mâce, Ticârât, 46; Dârimî, Siyer, 39; Ahmed bin Hanbel, V, 313.

68. Bk. Tirmizî, Siyer, 17, IV, 134.

69. Zühaylî, age, VII, 720-721, İbn Ebi Şeybe'den naklen.

70. Zühaylî, age, VII, 720.

71. Zühaylî, age, VII, 721; Şa'ban, age, s. 617.

önceliklidir. Daha sonra bu kardeşlerin sırasına göre kendi kızları hıdâne hakkı sahibi olurlar.

Çoğunluğa göre kız kardeşlerin teyze ve halalardan öne alınmasının nedeni, çocuğa daha yakın olmaları, aynı anne ve babanın çocukları bulunmalarıdır. Nitekim mîrasta da bu nedenle öne geçerler.

d) Teyzeler: Bundan sonra çocuğun öz teyzesine, sonra ana tarafından teyzesine, bu da yoksa baba tarafından teyzesine sıra gelir. Hıdâne konusunda ana tarafına öncelik verilmesinin nedeni, baba tarafından olan hısımlara göre çocuk için daha şefkatli sayılmalarıdır. Şâfiîlere göre kız kardeşlerde olduğu gibi baba bir teyze ile baba bir hala, ana bir teyze ve haladan önde gelir. Bunun nedeni hısımlık bağının daha güçlü sayılmasıdır.

e) Kız kardeşin kızları: Hanefî ve Şâfiîlere göre sonra kız kardeşin kızları, sonra da erkek kardeşin kızları gelir. Onlara göre teyze; kız ve erkek kardeşin kızlarından önde gelir. Halaya ise daha sonra sıra gelir.

f) Halalar: Bundan sonra hıdâne hakkı halaya geçer. Sonra da babanın halası gelir ki bu büyük haladır. Bundan sonra sıra, asabe denilen erkek hısımlara geçer.

Hıdâne Hakkına Sahip Erkekler

Bir çocuğun bakım ve terbiyesi için yukarıda belirtilen kadınlardan hiçbirisi olmaz veya hıdâneye ehliyetli bulunmazlarsa, bu hak mahrem olan ve mîrasçı bulunan asabeden erkek hısımlara geçer. Bunlar üç sınıf olup şunlardır:

a) Baba, babanın... babası,

b) Öz veya baba bir erkek kardeş veya bunların aşağıya doğru erkek çocukları,

c) Öz veya baba bir amca ve bunların aşağıya doğru erkek çocukları.

Bununla birlikte kendisine cinsel istek duyulacak bir yaşta bulunan (müştehat) kız çocuğu, aralarında evlenme engeli olmayan amca oğlu gibi bir kimsenin hıdâne sorumluluğuna teslim edilmez. Böyle bir velî, ancak yedi yaşından küçük kız çocuğu ile hıdâne çağındaki erkek çocuğunun bakım sorumluluğunu üstlenebilir.

Yukarıda belirtilen asabe hısımlardan hıdâneyi üstlenecek hiçbir kimse bulunmazsa, bu hak Hanefîlere göre zevil-erhâm denilen diğer hısımlara geçer. Bunlar sırasıyla ana bir erkek kardeş, sonra onun oğlu, sonra ana

bir amca, sonra öz dayı, sonra ana bir dayıdan ibârettir. Bütün bunlar çocuk üzerinde aynı zamanda evlendirme velâyetine sahip oldukları gibi, hıdâne hakkına da sahip olurlar. Hanbelîlerin görüşü de Hanefîler gibidir. Ancak sıralamada bâzı ayrılıklar vardır.

Hıdâne hakkına eşit olarak sahip bulunan iki kişi birlikte olsa, bunlar dan daha takvâlı olan, bu nitelikte de eşit iseler daha yaşlı olan tercih edilir. Küçük çocuğun iki erkek kardeşi, iki tane amcası veya iki halası arasında buna göre işlem yapılır. Şâfiîlere göre ise bu gibi eşitlik durumlarında kur'a çekilerek hıdâne hakkı sahibi belirlenir.

Daha sağlam görülen başka bir görüşe göre erkek ve kadın asabeden bir kimse bulunmazsa, hıdâne hakkı zevi'l-erhâm'a geçmez. Çünkü bu çocukla zevi'l-erham arasında, doğrudan mîrasçılık ve mahremlik olmadığı gibi, hısımlık yönü de zayıftır. Bu yüzden zevi'l-erham'dan olup da mîras alamayan erkeklerin de hıdâne hakkı yoktur. Çocuğun kız kardeşinin oğlu, ana bir erkek kardeşinin oğlu, annesinin babası, dayı ve ana bir amca bu niteliktedir.

Hıdâne hakkına sahip olanlarda aranan nitelikler: Küçük çocuğun bakım ve terbiyesini üstlenecek kimsede birtakım niteliklerin bulunması gerekir. Bunları üç bölüme ayırmak mümkündür. 1) Ortak nitelikler, 2) Yalnız erkekte bulunması gereken nitelikler. 3) Yalnız kadında bulunması gereken nitelikler. Bunları kısaca açıklayacağız.

Erkek ve Kadında Aranan Ortak Nitelikler

Çocuğun bakım işini üstlenecek erkek veya kadında şu niteliklerin bulunması gerekir.

a) Ergin olmak: Temyiz gücüne sahip olsa bile küçük çocuğun, başka çocuk üzerinde hıdâne hakkından söz edilemez. Çünkü kendi işlerini göremeyen kimsenin başkasının iş ve hizmetini görmesi beklenemez.

b) Akıllı olmak: Akıl hastası veya bunağın hıdâne hakkı bulunmaz. Bunlar da ergin olmayan çocuk gibi kendileriyle ilgili iş ve hizmetleri göremedikleri gibi, bir çocuğun bakım sorumluluğunu da üstlenemezler.

Mâlikîlere göre hıdâne hakkı sahibinin ayrıca "reşid" olması da gerekir. Bu yüzden malını saçıp savuran, akıl dışı israflar yapan sefi kimse bir çocuğun bakım sorumluluğunu üstlenemez. Diğer yandan Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre hıdâne işini üstlenecek kimsede cüzzam, baras vb.

insanların nefretini çeken, bulaşıcı olduğu için çocuk bakımından tehlikeli olabilen bir hastalık da bulunmamalıdır.

c) Çocuğu terbiye etmeye, korumaya ve işlerini yapmaya gücünün yetmesi: Yaşlılık, hastalık veya işlerinin çokluğu gibi bir nedenle, çocuğun bakım ve terbiyesini yürütemeyecek durumda olan kimsenin hıdâne hakkı bulunmaz.⁷²

Bir iş veya meslekte çalışan bir kadının yaptığı iş, çocuğun bakım ve terbiyesine engel olacak yoğunlukta ise, kadın hıdâne ehliyetine sahip olamaz. Yaptığı iş, çocuğun bakım ve terbiyesine engel olmuyor veya kadın bir yakınının ya da hizmetçisinin yardımı ile çocuğun bakım işlerini yürütüyorsa hıdâne hakkı düşmez.

d) Ahlâk bakımından güvenilir olması: Çocuğun terbiyesi ve ahlâkının güzelleşmesi konusunda güven vermeyen kimsenin hıdâne hakkı sâbit olmaz. İster kadın, ister erkek olsun, fâsık olan veya zinâ etmesiyle ün yapmış yahut haram eğlencelere dalmış bulunmakla tanınmış olan kimsenin bu durumu, çocuğun bakım ve terbiyesini etkileyecek ölçüde ise hıdâne hakkı elinden alınır.

İbn Âbidin (ö. 1252/1836); annenin hıdâne hakkına engel olan fık'ı, çocuğun kendisi ile zâyi olacağı fık olarak sınırlamıştı. Bu yüzden anne çevrede ahlâksız olarak tanınmış olsa bile, çocuk onun bu durumunu kavrayabilecek bir yaşta değilse, hıdâne hakkı devam eder. Çocuk bu ahlâksızlığın anlamını kavrayacak yaşa gelince, onun ahlâkının bozulmasını önlemek gâyesiyle, çocuk ondan alınır ve bir sonraki hıdâne hakkı sahibine verilir.⁷³ Asabeden olan fâsık erkeğin ise, hıdâne hakkı bulunmaz.

Mâlikîlere göre, çocuğun bakıldığı yer ve yakın çevrenin de ahlâk bakımından güvenilir olması gerekir. Bu yüzden evinde veya yakın çevresinde çocuğa zarar verebilecek fâsikların bulunduğu kimse, hıdâne hakkını kaybeder.

e) Müslüman olması: Çocuğun bakım işini üstlenecek kimsenin dîni, erkek veya kadın oluşuna göre değişiklik gösterir. Şâfiî ve Hanbelîler bu konuda cinsiyet ayırımı yapmaksızın her iki cins için de kâfirin Müslüman üzerinde hıdâne hakkının bulunmadığını söylemişlerdir. Delil, bu durumda velâyet hakkının da olmamasıdır. Diğer yandan çocuk dînî konuda fitneye düşebilir.

72. Kâsânî, age, IV, 41-42; Şîrâzî, age, II, 169; İbn Abidin, age, II, 871 vd.; Şîrbînî, III, 454, 456, 459; İbn Rüşd, Bidâye, II, 56.

73. İbn Âbidin, age, II, 871 vd.

Hanefî ve Mâlikîlere göre ise, hıdâne hakkı sahibi kadınsa, bu çocuğun annesi veya başkası da olabilir, Müslüman olması şart değildir. Bu yüzden ehl-i kitap bir kadınla evli bulunan erkekten olan çocukların hıdâne hakkını anneleri üstlenebilecektir. Delil sünnettir. *Hz. Peygamber, ﷺ bir çocuğu Müslüman olan babası ile müşrik bulunan annesi arasında muhayyer bırakmış, çocuğun annesine yöneldiğini görünce de şöyle duâ etmiştir: "Allâh'ım! Bu çocuğu doğru yola ilet ve onun gönlünü babasına çevir."*⁷⁴

Çocuk gayrimüslim olan kadın bakıcısının yanında kaç yaşına kadar kalabilir? Bunun ölçü ve sınırı nedir?

Hanefilere göre, çocuk hıdâne hakkına sahip olan annesinin veya başka gayrimüslim kadının yanında yedi yaşına ulaşmakla dinler arasındaki farkı anlayıncaya veya kadın ona kendi dîni konusunda bilgi vermeye başlayıncaya yahut onu kilise ya da havraya götürünceye veyahut ona şarap içirip, domuz eti yedirmeye kalkışıncaya kadar kalabilir. Böyle bir durum görülünce, hıdâne hakkı elinden alınır ve Müslüman olana verilir.

Mâlikîlere göre ise çocuk hıdâne süresinin sonuna kadar gayrimüslim olan bakıcının yanında kalabilir. Ancak İslâm'ın yasakladığı şarap, domuz eti ve benzeri haramlardan korunması için gerekli önlemler alınır.

Hıdâne hakkı sahibi erkek olursa, bunun Müslüman olması ve bakımı üstlenilecek çocukla dinlerinin bir olması da şarttır. Çünkü hıdâne bir çeşit şahıs üzerinde velâyettir. Din ayrılığı ise bu velâyete engeldir. Diğer yandan hıdâne, mîras hakkına dayanır. Din ayrılığı erkeklerin asabe olması yoluyla mîrasçı olmalarına engeldir. Bu yüzden Hristiyan veya Yahudi olan bir küçük çocuğun, biri Müslüman diğeri gayrimüslim iki kardeşi olsa, bunlardan gayrimüslim olan hıdâne hakkına sahip olur. Bu durum İslâm'ın din ve vicdan özgürlüğüne verdiği önemi gösterir.

Mâlikîlere göre, erkek olan hıdâne hakkı sahibinin de kadın gibi Müslüman olması şart değildir. Çünkü gerçekte erkek hıdâne hakkını eşi, anne, teyze veya hala gibi bir yakınının yardımı ile yürütür. Bu da hıdânenin kadının hakkı olduğu anlamına gelir.⁷⁵

74. İbn Mâce, Ahkâm, 22; Tirmizî, Ahkâm, 21; Ahmed bin Hanbel, II, 246.

75. İbn Âbidîn, age, II, 871 vd.; Zekiyüddin Şa'ban, age, s. 624; Zühayli, age, VII, 727, 728.

Hıdâne Hakkının Düşmesi

Şu durumlarda hıdâne hakkı düşer.

a) Bakım sorumluluğunu üstlenen kişinin, çocuğu babanın bulunduğu beldeden başka yere götürmesi. Çocuğun götürülebileceği uzaklık üzerinde görüş ayrılığı vardır. Meselâ; boşanmış olan eşlerden, çocuğun bakımını üstlenen anne, Hanefilere göre çocuğu babanın günlük olarak ziyaret edemeyeceği uzak bir yere götürürse hıdâne hakkı düşer. Bu mesâfe Mâlikîlere göre altı berîd, (1 Berîd 12 mil, 1 mil 1848 m. olup, 6 Berîd 133 km. eder.) Hanbelîlere göre ise namazın kısaltılacağı yolculuk mesâfesidir. Şâfiîlere göre ise, taşınmak kasdı esas olup, yolun uzun veya kısa oluşu sonucu değiştirmez.

b) Akıl hastalığı, bunaklık, cüzzam ve ölüme götüren başka bir hastalık da hıdâne hakkını düşürebilir. Çünkü bu durumda bakım sorumlusu, çocukla yeteri kadar ilgilenemez.

c) Bakım sorumlusunun içki, kumar, zinâ vb. fık amellere dalması, dîne bağlılığı terk etmesi ve bu nedenlerle çocuğu koruyamaz duruma düşmesi, hıdâne sorumluluğunun onun elinden alınmasını gerektirebilir.

d) Kocasından boşanan veya kocası ölen kadının çocuğun mahremi olmayan bir erkekle evlenmesi ve zıfâf olması durumunda da hıdâne hakkı düşer.

Şâfiî ve Hanbelîlere göre küfür de hıdâne hakkını düşürür.⁷⁶

Çoğunluk müctehitlere göre herhangi bir engel yüzünden bakım sorumluluğu düşse, bu engel ortadan kalkınca yeniden bu hak sahibine geri döner. Bu engel ister hastalık gibi zorunlu bir engel olsun, isterse evlilik, yolculuk ve fâsıklık gibi ihtiyârî nitelikte bulunsun sonuç değişmez.⁷⁷ Anne bakım sorumluluğunu üstlenmeye zorlanabilir mi?

Anne ve diğer hıdâne hakkı sahibi kadınlar çocuğu emzirmeye zorlanamadıkları gibi, bakım sorumluluğunu üstlenmeye de zorlanamazlar. Hanefîlerde fetvâya esas olan görüş budur. Ancak ondan başka süt emzirecek ve hıdâne işini üstlenecek hiçbir kimse bulunmazsa bu takdirde zorlanabilir. Çoğunluğun görüşü de böyledir. Diğer yandan çocuğun mahrem

76. Bk. İbn Âbidîn, age, II, 880, 884; Şirbinî, III, age, 456 vd.; İbn Kudâme, age, VII, 618.

77. İbn Âbidîn, age, II, 880; Şirbinî, age, III, 456; Zühaylî, age, VII, 627.

hısını bulunmazsa, çocuğun zâyi olmaması için, yine anne hıdâneyi kabûle zorlanır.⁷⁸

Çocuğun bakım masraflarının karşılanması: Hanefilere göre, bakım sorumluluğunu üstlenen anne, çocuğun babası ile evli olduğu veya ric'î (cayılabilir) ya da bain (kesin ayırıcı) talakla boşanmış olup da iddet beklemekte bulunduğu sürece “çocuğun bakım ve terbiye işini yürütmesi” karşılığında bir ücret isteyemez. Çünkü gerek evlilik ve gerekse iddet süresinde koca, eşi ve çocuğu için nafaka vermekle yükümlüdür. Bu nafaka, hıdâne masraflarını da kapsamına almış olur. Ancak bain talakla boşanma iddeti sırasında çocuğu emzirirse, emzirme ücreti isteyebileceğini yukarıda belirtmiştik.

Boşama iddeti bittikten sonra ise anne çocuğun emzirilmesi ve bakımı karşılığında ücret isteme hakkına sahiptir. Çünkü bu, yapılan bir işe karşılık olan bir ücrettir. Ancak şunu da belirtelim ki anne gerek süt emzirmeyi ve gerekse bakım ve terbiye işini teberru olarak (Allâh'ın rızasını kazanmak için) bir ücret almaksızın da yapabilir. Bu, onun ahlâkının güzelliğindedir. Bu durumda da baba, çocuğun bakım masraflarını nafaka vererek karşılamaya devam edecektir. Çocuğun bakımı için alınacak ücret bu nafakadan ayrı bir bedeldir. Çünkü kadın iddet bittikten sonra çocuğun babasından kendisi için nafaka alma hakkına sahip değildir.

Çocukluk müctehitlere göre, bakım işini üstlenen anne olsun, başka bir kadın olsun “bakım ve terbiye işi” karşılığında ücret isteme hakkı bulunmaz. Çünkü anne, çocuğun babası ile evli ise nafaka alır, anne dışındaki öbür bakıcı kadınlar da, nafaka borçlusu olan hısımından nafakasını alırlar. Ancak küçük çocuğun giysilerini yıkama, yemeğini pişirme gibi kendisinin güç yetiremediği işlerini yaptığı takdirde, buna karşılık bakım sorumlusunun ücret alma hakkı doğar.⁷⁹

Diğer yandan çocuğun bakım işini ücretsiz olarak yapan bir hısım bulunmaz ve çocuğun malı olmadığı gibi, babası da fakir bulunursa, anne ve ondan sonra gelen hıdâne hakkı sahipleri bu görevi üstlenmeye zorlanır. Bakım ücreti, kazanç sağlayıncaya kadar baba üzerinde borç (deyn) olarak kalır. Bu borç ancak ödeme ve ibra ile düşer.

78. İbn Âbidîn, age, II, 875; Şirbinî, age, III, 465; İbn Kudâme, age, VII, 615 vd.

79. İbn Âbidîn, age, II, 876; el-Fetâvâ'l-Hindiyye, I, 484.

Çocuğun bakımı için ev kiralamak ve hizmetçi tutmak gerekli olduğu takdirde, kira ve hizmetçi ücreti de çocuğun nafakası kapsamına girer. Bunları da babasının karşılaması gerekir.

Çocuğun bakım masrafları, kendi malı varsa önce ondan karşılanır, kendi malı yoksa babası karşılar, baba da yoksa nafaka sırası gelen diğer hısımlar bu masrafları karşılamakla yükümlü bulunur.⁸⁰

Boşanan eşlerin çocuğu görme hakları: Çocuk, annenin bakım sorumluluğunda ise, her gün çocuğu babasının görebileceği bir yere çıkarır. Eğer çocuk, annenin hıdâne hakkının düşmesi veya hıdâne süresinin sona ermesi gibi bir nedenle babasının yanında bulunuyorsa, annenin de onu her gün görme hakkı bulunur. Bu süre kadının anne ve babasını ziyaretteki hakkı gibi en çok haftada bir defaya çıkarılabilir. Teyze de anne gibidir.

Mâlikîlerin görüşü de ziyaret konusunda Hanefiler gibidir. Şâfilere göre, temyiz çağından sonra, kız çocuğu babasını seçmişse, baba onu annesini ziyaretten alıkoyabilir. Bu önlem kız çocuğunun toplum içine çıkışını engellemek ve onu korumak gâyesini taşır. Anne ise yaşı ve tecrübesi nedeniyle kızını daha rahat ziyaret edebilir. Çocuk temyiz yaşından küçükse birkaç günde bir annesini ziyaret etmesi sağlanır. Çünkü bu sıla-i rahmin kesilmesini önler.

Hıdâne süresinin sona ermesi: Erkek çocuğunun hıdâne sorumluluğu yeme, içme, giyim ve temizlik işlerini bir kadına ihtiyaç duymaksızın kendisinin yapabileceği yaşa kadar öncelikle anneye ve ondan sonraki kadınlara âittir.⁸¹ Bu işleri tek başına yapabileceği yaş ise yedi yaştır. Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur.

*“Çocuklarınıza yedi yaşına girdiklerinde namazı emrediniz.”*⁸² Namaz emri, temizlik yapabilme gücüne ulaştıktan sonra söz konusu olur. Diğer yandan çocuğun yukarıda belirtilen, kendisine âit işleri dokuz yaşından itibaren yapabileceğini söyleyenler de olmuştur.

Kız çocuğunu ise anne ve annenin annesi, ergin oluncaya kadar yanına alıp bakımını üstlenmede öncelik hakkına sahiptirler. Çünkü kız çocuğu belirli bir olgunluğa ulaştıkça kadınlara âit edepi bilmek ihtiyâcını duyar. Kadın bakıcı bu konularda daha güçlü ve daha başarılı olur. Kız çocuğunda

80. İbn Âbidîn, age, II, 877, 931; Şirbinî, age, III, 452; Zühaylî, age, VII, 734, 735.

81. İbn Âbidîn, age, II, 885; Zühaylî, age, VII, 740, 741.

82. Ebû Dâvûd, Salât, 26.

erginlik dokuz veya on bir yaşında gerçekleşir, ya da Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, belirtilerde gecikme olursa, on beş yaşın tamamlanması ile her iki cins de hükmen ergin sayılır.

Kız çocuğu erginlik çağından itibâren korunmaya muhtaç olur. Babası bu konuda daha güçlüdür. Diğer yandan kıyasa göre, kız ve erkek çocuklarından her ikisinin de erginlik çağına kadar annelerinde, bundan sonra babalarının yanında kalması gerekli ise de, erkek çocuğu için sahâbe uygulaması ayrı bir hüküm getirmiştir. Nitekim Hz. Ebûbekir, annesi evlenmediği sürece, Hz. Ömer'in oğlu Asım'ın tek başına işlerini görebilecek yaşa kadar annesinin yanında kalmasına hüküm vermiştir. Bu da yaklaşık yedi yaştır.

Çocuk yedi yaşından sonra te'dip edilmeye, erkeklerin ahlâkı ile ahlâklanmaya, ilim ve meslek sahibi olmaya muhtaç olur. Babası bu nitelikleri ona kazandırmada daha güçlüdür. Kız çocuğu ise kadınların edebini öğrenmeye, onların ahlâkı ile ahlâklanmaya ve ev işlerini öğrenmeye muhtaç olur. Bunları öğretmede ise kadınlar daha başarılıdır. Erginlik çağından sonraki dönemde ise korunması ve evliliğe hazırlanması konusunda babası daha fazla yardımcı olabilir.⁸³

Mâlikîlere göre, erkek hakkında hıdâne erginlik çağına kadar sürer. Kız çocuğu ise evlenip zifafa girinceye kadar hıdâne altında bulunur. Annenin gayrimüslim olması da sonucu değiştirmez. Bu durum boşanmış veya kocası ölmüş kadınla ilgilidir. Evli olan eşler çocuklarının hıdâne hakkına birlikte sahip olurlar.

Şâfiîlere göre, temyiz gücüne sahip olan çocuk, ayrılan anne ve baba arasında seçim yapabilir. Bunlardan hangisini seçerse ona verilir. Delil, Hz. Peygamber ﷺ'in bir erkek çocuğunu, boşanmış olan anne ve babası arasında muhayyer bırakmasıdır.⁸⁴ Ancak çocuğun seçtiği anne veya baba, onun bakım ve terbiye sorumluluğunu üstlenmek istemezse, bu hak diğerine geçer.⁸⁵

Sonuç olarak İslâm'da bakım ve terbiye sorumluluğu geniş bir hısımlar grubuna yayılarak, çocuklar koruma altına alınmıştır. Çocuğun bakım ve geçim masraflarının bütünü babaya âit olduğu için, anne başta olmak üzere bakım sorumluluğunu üstlenme hakkı bulunanlar bundan muâf tutulmuştur. İslâm, özellikle kocası ölmüş veya boşanmış olan kadınlara yeni hayatlarında kolaylıklar getirmiştir. Önceki evlilikle ilgili bir sorumluluk

83. Kâsânî, age, IV, 42, 44; İbn Âbidîn, age, II, 881.

84. Bk. İbn Mâce, Ahkâm, 22; Tirmizî, Ahkâm, 21.

85. Zühaylî, age, VII, 743.

onlara yükletilmemiştir. Çocukları varsa bunlar babanın veya onun yokluğunda nafaka yükümlüsü olan bir hısımin sorumluluğundadır. Eğer bu dul anne, iddetten sonra çocuğunu emzirmeye ve bakımını yapmaya devam ediyorsa üç çeşit mâlî hakkının ortaya çıktığını görüyoruz. Bunlar da, emzirme ücreti, bakım karşılığı ücret ve çocuğun yeme, içme, giyim ve temizlik harcamalarını karşılamak üzere nafakadır. Bütün bunlar, günümüzde boşanan bir kadının çocuklarını yanına alarak onları yetiştirmek üzere gençliğini ve ömrünü veriş ile karşılaştırıldığında İslâm'ın kadına ne kadar önem verdiğini göstermektedir.⁸⁶

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّنْ سَعَتِهِ ۖ وَمَن قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ ۚ لَا يَكْلِفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا مَا آتَاهَا ۚ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْرًا ﴿٧﴾

7- Eli geniş olan genişliğine göre nafaka versin. Rızkı daraltılmış bulunan da, Allâh'ın kendisine verdiğinden versin! Allah hiç kimseyi, ona verdiğinden başkası ile yükümlü tutmaz. Allah, bir güçlüğü ardından bir kolaylık yaratacaktır.

7. âyette, hısımlar arası nafakanın yükümlünün ödeme gücüne göre belirlenmesi gerektiği belirtilir. Darlık içinde olana, gücünün üstünde yük yükletilemeyeceği vurgusu yapılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Annelerin yiyecek ve giyeceği iyi bilinen örfe göre çocuğun babasına âittir. Bununla birlikte hiç kimse gücünün yetmeyeceği şeyden sorumlu tutulmaz. Ne çocuğu yüzünden anne, ne de çocuğu yüzünden baba zarara uğratılmasın!”**⁸⁷

“Şüphesiz her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır! Gerçekten her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır!”⁸⁸

İSLÂM'DA NAFKA

Yukarıdaki âyete göre nafakanın miktârı, yükümlünün ekonomik gücüne ve sosyal seviyesine uygun şekilde belirlenir. Nafaka yükümlüleri şöyle sıralanabilir:

86. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali kitabı “Hidâne” konusundan naklen.

87. Bakara, 2/233.

88. İnşirâh, 94/5-6.

Kadın evlenip kocasının evine yerleşince, artık onun yeme, içme, giysi ve mesken masrafları kocaya âittir. Kocanın yoksulluk yüzünden nafakayı sağlayamaması Hanefîlere göre bir boşanma nedeni sayılmamıştır. Delil şu âyettir: **“Eğer evlenecek kişiler yoksul iseler, Allah onları fazlu kere-minden zengin yapar.”**⁸⁹ Mâlikî ve Hanbelîlere göre ise kocanın sürekli olarak eşinin nafakasını sağlayamaması evliliği fesih nedenidir. Kadın kocasının çağrısına rağmen onun evine gelmez veya izinsiz evi terk eder yahut dinden çıkarsa kocanın nafaka yükümlülüğü kalkar.

İddet, kocanın ölümü veya boşanma durumunda söz konusu olur. Ölüm iddeti bekleyen kadına nafaka gerekmez. Çünkü kadın, koca malından mîras payını alma hakkını kazanır. Nafakasını da onunla karşılar. Bir yıl meskende oturma vasiyeti bildiren âyetin,⁹⁰ kadına mîras hakkı tanıyan⁹¹ âyetle neshedildiği yaygın görüştür. İlk âyette bir yıl bekleme süresi de âyeti⁹² ile dört ay on güne indirilmiştir.

Ancak boşanma durumunda, hangi çeşit boşama olursa olsun kadın üç kuru' (üç âdet olup temizlenme) süresince nafaka alma hakkına sahiptir. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlere göre, üç defa boşama durumunda yalnız mesken sağlanır, yeme, içme ve giysi sağlama zorunluluğu bulunmaz.

Hâmile olan kadının nafakası ise, evlilik hangi sebeple sona ererse er-sin, evlilik kadın yüzünden sona ermedikçe, doğuma kadar sürer.⁹³

Babanın nafaka yükümlülüğü, erkek çocuğu meslek sahibi oluncaya, kız çocuğu evleninceye kadar devam eder. Delil şu âyettir: **“Eğer (boşanan kadınlar) sizin hesabınıza çocuklarınızı emzirirse, onlara ücretlerini verin.”**⁹⁴ Hz. Âişe'den rivâyete göre, Ebû Süfyan'ın karısı Hind bint-i Utbe, kocasının çocuklara bakmadığını, ondan habersiz malından alıp alamayacağını sorması üzerine, Allâh'ın elçisi şöyle buyurmuştur: **“Onun malından, iyi bilinen örfe uygun olarak, sana ve çocuklarına yetecek kadar al.”**⁹⁵

Ana-baba yoksul düşer veya hastalık ya da yaşlılık yüzünden çalışmaz ve geliri de bulunmazsa, onlara bakma yükümlülüğü çocuklarına âittir.

89. Nûr, 24/32.

90. Bakara, 2/240.

91. Nisâ, 4/12.

92. Bakara, 2/234.

93. Bk. Talâk, 65/6.

94. Talâk, 65/6.

95. Buhârî, Büyû', 95; Nesaî, Kudât, 31.

Âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rabbin... ana-babaya iyilik yapmanızı emretti.”**⁹⁶ **“Bana ve ana-babana şükret.”**⁹⁷ **“Onlara, dünyada iyilikle dostluk göster.”**⁹⁸

Çocuğun, ana-babasının nafakası ile yükümlü olması için; ana-babanın yoksul olması, gelirinin bulunmaması, nafaka verecek çocuk veya torunun bunu vermeye gücünün yetmesi gerekir.

Yukarıda sayılan hısımların dışında kalanların nafakası için şu şartlar gereklidir: Nafaka alacak kişinin mîrasçı olacak ölçüde yakın nesep hısımlı olması, yoksul olması ve çalışmaya güç yetirememesi, nafaka yükümlüsünün de bunu karşılamaya gücünün yetmesi gerekir. Âyette şöyle buyrulur: **“...Ne anne çocuğu yüzünden, ne de çocuk kendisinin olan bir baba, çocuğu yüzünden zarara uğratılmasın. (Kocanın) mîrasçısının durumu da bunun gibidir.”**⁹⁹

Nafakayı Düşüren Hâller

- a) Nafaka vâcip olup, hâkimin kararı veya karşılıklı rıza ile zimmette borç hâlini almadıkça, geçen süreye âit nafakanın düşmesi,
- b) Geçmiş günlere âit nafakanın ibra edilmesi,
- c) Eşlerden birinin ölümü,
- d) Kadının itaatsızlığı veya dinden çıkması,
- e) Kadının bir haramı işlemek yoluyla sebep olduğu ayrılık, nafakayı düşürür. Kocasının yakınları ile cinsel ilişkiye girmek gibi.¹⁰⁰

96. İsrâ, 17/23.

97. Lokmân, 31/14.

98. Lokmân, 31/15.

99. Bakara, 2/233.

100. Bk. Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, İst. 1995, s. 236-245.

﴿ BÂB 2 ﴾

İNKÂRCILARIN SONU, İMÂN EDİP SALİH AMEL İŞLEYENLER, ALLÂH'IN YEDİ KAT GÖKLERİ YARATIP BUYRUĞU ALTINA ALMASI

وَكَايْنٍ مِنْ قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ فَحَاسَبْنَاهَا حِسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨﴾ فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا ﴿٩﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا ﴿١٠﴾ رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ﴿١١﴾ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ﴿١٢﴾

8- Rabbinin ve Peygamberlerinin emrinden çıkarak azan nice beldeler var ki, Biz onları çetin bir hesâba çektik ve görülmedik bir azâba uğrattık.

9- Böylece yaptıklarının cezâsını tattılar ve işlerinin sonu büyük bir ziyân oldu.

10- Allah onlar için şiddetli bir azap hazırlamıştır. O hâlde ey îmân eden akıl sahipleri! Allâh'a karşı gelmekten sakının, Allah size gerçekten bir öğüt indirmiş bulunuyor.

11- Bir de îmân edip sâlih ameller işleyenleri, karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için bir Peygamber gönderdi ki, size Allâh'ın apaçık âyetlerini okur. Kim Allâh'a îmân eder ve sâlih amel işlerse, Allah onu ebediyyen kalmak

üzere altlarından ırmaklar akan cennetlere koyar. Allah o kimseye gerçekten güzel bir rızık vermiştir!

12- Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah'tır. Allâh'ın buyrukları göklerle yer arasında inip durur. Böylece bilmiş olun ki, Allah her şeye kâdirdir ve ilmiyle de her şeyi kuşatmıştır!

8-11. âyetlere göre Allah, buyruğuna başkaldırıp, gönderdiği elçileri tanımayan kentlerin halkını şiddetle cezâlandırmış, onlara dünyada açlık, kıtlık, savaş ve diğer çeşitli belâlar vererek acıyı tattırmıştır. Âhirette de onlar için şiddetli bir azap vardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz halkı zâlim olan nice kentleri kırıp geçirdik de, sonra yerlerine başka kavimler getirdik.”**¹⁰¹

“Onların durumu, kendilerinden az bir zaman önce, yaptıklarının cezâsını tatmış olanların durumu gibidir. Onlar için can yakıcı bir azap daha vardır.”¹⁰²

“Daha önceki inkâr etmiş olanların haberi size gelmedi mi? Onlar yaptıklarının cezâsını tattılar! Onlar için can yakıcı bir azap daha vardır.”¹⁰³

“Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için bir hayat vardır. Belki sakınırsınız!”¹⁰⁴

“Hiç şüphe yok ki azığın en hayırlısı Allah'tan sakınmaktır. Öyleyse bana karşı gelmekten sakının, ey akıl sahipleri!”¹⁰⁵

“İlimde uzman olanlar, ‘Biz ona îmân ettik, hepsi Rabbimiz katındandır!’ derler. Üstün akıllılardan başkası düşünüp öğüt almaz!”¹⁰⁶

“Allah, îmân edenlerin dostu yardımcısıdır; onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostu ise şeytânî güçler (tagut) olup, onları aydınlıktan karanlıklara sürüklerler. İşte onlar cehennemliklerdir ve orada sürekli kalacaklardır.”¹⁰⁷

“Onlar öyle yiğit kimselerdi ki, ne ticaret ne de alışveriş, onları Allâh'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz.

101. Enbiyâ, 21/11.

102. Haşr, 59/15.

103. Tegâbün, 64/5.

104. Bakara, 2/179.

105. Bakara, 2/197.

106. Âl-i İmrân, 3/7.

107. Bakara, 2/257.

Onlar, kalplerin ve gözlerin dehşetle döneceği bir günden korkarlar. Allah (o günde), onlara işledikleri amellerin en güzeliyle mükâfatını verecek ve lütfundan onlara fazlasını da ihsan edecektir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.”¹⁰⁸

“Kim bir kötülük işlerse, ona ancak onun benzeri ile karşılık verilir. Erkek veya kadın, her kim de mü’min olarak iyi bir iş yaparsa, işte onlar cennete girerler ve orada kendilerine hesapsız rızık verilir.”¹⁰⁹

Yukarıdaki 8. âyette قَرْيَةٍ karye, Kur’an’da köy, şehir ve ülke gibi toplum ve medeniyet mahalli olan yerlere ve halkına denir. Çoğulu “kurâ” olup, “Ümmü’l-kurâ” Mekke’nin bir adı olarak “Şehirlerin anası/Ana kent” demektir. Rağib el-İsfahânî der ki: “Karye, insanların toplandıkları yerin ve insanların tamamının ismidir ve bu anlamlardan her biri için kullanılır.” وَسَمَّيْنَا الْقَرْيَةَ **“Şehre sor..”**¹¹⁰ âyetindeki “karye” kelimesini tefsircilerin çoğu, “kent halkına sor!” diye tefsir etmişlerdir.

Bâzıları da burada karye’den kastedilen, o karyede oturan kavmin kendisidir. Nitekim, **“Öyle bir kent ki; güven içinde, huzur içinde idi; ona rızık her yerden bol bol geliyordu..”**¹¹¹ **“Nice şehirler var ki..”**¹¹² âyetleri bu anlam üzeredir. **“O kentleri helâk edecek değildi.”**¹¹³ âyetindeki “kura” da o medeniyet yeri olan şehrin, beldenin adıdır. **“O kentler halkı...”**¹¹⁴ **“Şu, halkı zâlim olan kentten..”**¹¹⁵ âyetlerinde hep kastedilen o kent ve belde halkıdır. Buna göre yukarıdaki, **“Nice kentler, Rab’lerinin ve O’nun elçilerinin emrine başkaldırdı...”**¹¹⁶ âyetinde peygamberlerin emrine başkaldıran kasabalar değil, onların halkı olduğu açıktır.¹¹⁷

12. âyette Allâh’ın sonsuz kudreti vurgulanmaktadır. O yedi göğü ve bir o kadar da yeri yaratmıştır. Allâh’ın buyruğu bunlar arasında inip durmaktadır. **“Allah, her göğ, o göğün emrini vahyetti.”**¹¹⁸ âyetinden de anlaşıldığı gibi, her göğün emri, onda hâkim olan ilâhî yasaları, yani sünnetullahı ifâde eder. Ölüm, bulut, ruh ve benzerlerine de “Allâh’ın emri, işi, buyruğu” denilir ki, Allâh’ın yasası anlamındadır.

108. Nûr, 24/37-38.

109. Mü’min, 40/40.

110. Yûsuf, 12/82.

111. Nahl, 16/112.

112. Muhammed, 47/13.

113. Hüd, 11/117.

114. A’raf, 7/96.

115. Nisâ, 4/75.

116. Talâk, 65/8.

117. Elmalılı, Tefsîr, VIII, 125, 126.

118. Fussilet, 41/12.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah ki gökleri, yeri ve bu ikisi arasındakileri altı günde yaratmış, sonra da Arş üzerine yerleşmiştir. Sizin için O’ndan başka ne bir dost, ne de bir şefaathî vardır. Hâlâ düşünüp öğüt almaz mısınız? Allah gökten yere kadar her işi çekip çevirir. Sonra bütün işler, sizin hesabınızla bin yıl kadar tutan bir günde O’na yükselir.”**¹¹⁹

“Onlar yeryüzünde büyüklük taşıyor ve kötü tuzaklar kuruyorlardı. Oysa kötü tuzak sahibine geri döner. O hâlde onlar daha öncekilere uygulanan ilâhî kânundan başka bir şey mi bekliyorlar? Sen Allâh’ın kânununda (sünnetinde) asla bir değişme bulamazsın. Sen Allâh’ın kânununda asla bir sapma da bulamazsın.”¹²⁰

Sünnetullah, Allâh’ın sünneti; O’nun yasası, kânunu demektir. Allâh’ın evreni yönetirken koyduğu kurallar, yaratıkları hakkındaki hüküm ve âdetleri kastedilir. Tabiat olaylarında sebep-sonuç ilişkisi, fizik, kimya, biyoloji, astronomi vb. pozitif bilimlerde görülen standart ilişkiler, canlılarda doğma, büyüme, ölme ve üreme gibi oluşumlar hep sünnetullahın değişmez ilkelere göre gerçekleşir. Tabiat kânunları denilen bu kurallar aynı şartlar altında değişmeden sürüp gider.

Toplumdaki aşırı dengesizlikleri düzene sokmak üzere, Cenâb-ı Hakk’ın tabiat olaylarına müdahalesi de, başka bir sünnetullâh olarak ortaya çıkar. Buna göre, sünnetullâh üçe ayrılır.

a) Mucizeleri gördüğü hâlde ısrar ve inatla, dönemin peygamberini inkâr edenleri Allâh’ın helâk ederek cezâlandırması.¹²¹

b) Bir toplum, çoğunlukla kendi özündeki etik değerleri değiştirip bozmadıkça, Allâh’ın o toplumu değiştirmemeye söz vermesi.¹²²

c) Evrenin yaratılışı ve yönetimi ile ilgili olarak konulan fizik, kimya, biyoloji vb. kânunlar olup, bunlar belli kurallara göre varlığını sürdürür. Normal şartlarda bunların değişmezliği asıldır. Ateşin yakması, suyun kaldırması, yerin cisimleri kendine doğru çekmesi gibi.¹²³

Kur’an’da yukarıdaki **“Allah, yedi kat göğü ve yerden de bir o kadarını yaratmıştır.”**¹²⁴ âyetinin dışında arzın yedi tabaka olduğuna işaret

119. Secde, 32/4-5.

120. Fâtır, 35/43.

121. Bk. Kasas, 28/39-40; Ankebût, 29/39; Fussilet, 41/15-17.

122. Bk. Ra’d, 13/11.

123. Fâtır, 35/1; Fussilet, 41/12; Nahl, 16/20-21.

124. Talâk, 65/12.

eden başka bir âyet yoktur. Yer ve göğü konu edinen âyetlerde bazen “gök ve yer” diye ikisi de tekil olarak zikredilmiş olmakla birlikte çoğu zaman “gökler ve yer” şeklinde gökler çoğul, arz ise hep tekil olarak getirilmiştir. “Yedi arz” ifâdesine ise ancak hadislerde ve haberlerde rastlanmaktadır.

Nitekim Hz. Peygamber’in girmek istediği bir şehir ve kasabayı gördüğünde şu şekilde duâ ettiği rivâyet edilmiştir: *“Ey O yedi göğün ve onların kapladığı şeylerin Rabbi, yedi arzın ve onların taşıdıkları şeylerin Rabbi, şeytanların ve onların aldattıkları şeylerin Rabbi, rüzgârların ve savurdıkları şeylerin Rabbi olan Allâh’ım! Senden bu şehrin (köy veya kasabanın) hayrını ve halkının hayrını ve onun içinde bulunan kimselerin hayrını dileriz. Ve onun şerrinden ve halkının şerrinden ve onun içindekilerin şerrinden sana sığınırız.”*¹²⁵

Diğer yandan, Abdullah bin Mes’ud ؓ’in, “Kürsî’ye göre yedi gök ve bunların içinde ve aralarında bulunanlar; yedi yer ve bunların içinde ve aralarında bulunanlar, bir çölün ortasına atılmış bir halka gibidir.” dediği rivâyet edildiği gibi,¹²⁶ Abdullah bin Abbas’tan da, yedi gökten, her bir gök kalınlığının beş yüz yıllık, her gök arasının da beş yüz yıllık mesâfe olduğu, yedinci göğün üstünde suyun bulunduğu, Allâh’ın da suyun üstünde olduğu nakledilmiştir.¹²⁷ Bu ve benzeri rivâyetler, Hz. Peygamber’den nakledilmediği gibi, rivâyet edenlere âit olup olmadığı da araştırılmalıdır.

Astronomi biliminin gelişmediği bir dönemde, gök katları arasındaki mesâfeler için verilen bu bilgilerin sahâbe ve tâbiilere Yahudi ve Hristiyanlardan geçmiş olması muhtemeldir. Çünkü onların dînî kaynaklarında benzer bilgiler vardır. Ezcümle Barnaba İncili’ndeki şu ifâdeler bunu gösterir: *“Gökler dokuzdur. Her birinin arasında beş yüz yıllık mesâfe vardır. Arz ile en yüksek gök arası dört bin beş yüz yıllık mesâfedir. Bundan dolayı size derim ki: Arz, ilk göğe göre iğne başı kadardır. İlk gök de, ikinci göğe göre böyledir. Her gök kendinden sonraki göğe göre böyle küçüktür.”*¹²⁸

Ancak şunu da belirtelim ki, evrende hiçbir şey boş yere yaratılmamıştır. Allâh’ın yasası olmasa evrende düzen bozulur. Evrendeki bu yasalar gibi, Allâh’ın insan hayatı ile ilgili de yasaları vardır. Fizik, kimya, biyoloji, tıp yasaları da bu niteliktedir. Bu doğal yasalara uyulması durumunda toplumlar huzur bulur. Aksi hâlde gerek tabiatta gerek toplum hayatında doğal denge bozulur ve insanların huzûru kaçır.

125. Tirmizî, Deavât, 90.

126. İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 386.

127. Câmiu'l-Beyân, XXIV, 153.

128. Barnaba İncili, 105/2-4, s. 159.

سُورَةُ التَّحْرِيمِ
TAHRÎM
SÛRESİ

Tahrîm sûresi Medîne döneminde inmiş olup, 12 âyettir. Hz. Peygamber'in bâzı hanımları arasında geçen bir olaydan dolayı, Allah Elçisi'nin bâzı helâl yiyecekleri kendisine haram kıldığını anlattığı, sûre adını ilk âyette geçen, "Tahrîm (haram kılma)"den almıştır. Sûrede başlıca; Hz. Peygamber'in eşlerine ve mü'minlere öğütler verilir, inanan ve inanmayan kadınların durumları iki örnekle anlatılır, kendini ve aile bireylerini ateşten koruma, Nasuh tövbesi, küfür ehline ve münâfıklara sert davranma, Nûh, Lût, Firavun'un karısı ile İmrân kızı Meryem kıssaları konusu yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**HELÂLİ HARAM KILMAK, YEMİN KEFÂRETİ,
EŞİYLE SIR PAYLAŞMA, PEYGAMBER'İN YARDIMCILARI,
BOŞANAN EŞİN YERİNE DAHA İYİ EŞ,
CEHENNEM AZÂBINDAN KORUNMA,
KÂFİRLERİN ÖZÜR BEYANI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ ط
وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١﴾ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلِيكُمْ
وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٢﴾ وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا
فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضُهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ
فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَاكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٣﴾
إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ
مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾
عَسَى رَبُّهُ أَنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ
قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا
مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ
﴿٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْرُونَ مَا كُنتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla

- 1- Ey Peygamber! Allâh'ın sana helâl kıldığı bir şeyi, eşlerinin rızasını gözeterek niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.**
- 2- Allah yeminlerinizi bozmayı size meşrû kılmıştır. Sizin yardımcınız Allah'tır. O, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.**
- 3- Hani Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Eşi o sözü, (peygamber hanımlarından birine) haber verip, Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, o da Allâh'ın açıkladığı şeyin bir kısmını eşine bildirdi, bir kısmını da hiç yüzüne vurmadı. Ona bu durumu bildirdiğinde eşi: "Bunu sana kim haber verdi?" dedi. Peygamber de: "Bana, her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah bildirdi." dedi.**
- 4- Eğer siz ikiniz de Allâh'a tövbe ederseniz (iyi olur). Çünkü kalpleriniz sapmış durumdadır. Eğer peygambere karşı birbirinize arka çıkarsanız, bilin ki onun dost ve yardımcısı, Allah, Cebrâil ve sâlih mü'minlerdir. Bundan başka melekler de onun yardımcısıdır."**
- 5- O sizi boşayacak olursa, bakarsınız sizin yerinize Rabbi ona sizden daha hayırlı olan, Allâh'a teslim olmuş, îmân etmiş, gönülden itaat eden, tövbe eden, ibadet eden ve orucunu tutan dul ve bâkire eşler verir.**
- 6- Ey îmân edenler! Kendinizi ve ailenizi öyle bir ateşten koruyun ki, yakıtı insanlar ve taşlardır! Onun başında ise, hiçbir emrinde Allâh'a karşı gelmeyen ve ne emredilirse onu yapan güçlü ve sert tabiatlı melekler vardır.**
- 7- Ey inkâr edenler! Bugün hiç özür dilemeyin. Siz ancak yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz.**

1-2. âyetlerde, Hz. Peygamber'e eşlerinin hatırı için kendisine helâl olan bir şeyi haram kılmasına gerek olmadığı, bir konuda yemin etmiş olsa bile, Allâh'ın gerektiği zaman bu yemini bozmayı meşrû kıldığı bildirilir.

Bu âyetlerde sözü edilen olay şudur: Hz. Peygamber, eşlerinden Zeyneb bint-i Cahş'ın evinde bal şerbeti içmiş ve bu yüzden onun yanında biraz fazla kalmıştı. Bu durumu kıskanan iki eşi, Hz. Âişe ve Hafsa aralarında anlaşarak, Allâh'ın Rasûlü yanlarına geldiğinde kendisinden çirkin megâfir kokusu geldiğini söylediler. Allâh'ın Rasûlü megâfir yemediğini söyledi. *“Demek ki, balı yapan arı megâfir bitkisini yalamış!”* diyerek, bundan böyle bal yemeyeceğine dâir yemin etti. Bu yeminle kendisine helâl olan bal gibi bir gıda maddesini haram hâle getirmiş oluyordu. Ona bakarak sahâbe arasında böyle bir inancın yerleşmesi de gecikmeyecekti. İşte sûrenin böyle bir yeminle ilgili olarak indiği rivâyet edilmiştir.¹

Ebû Hanîfe'ye göre helâli haram kılmanın hükmü, her şeyde yemin demektir. Eşini kendisine haram hâle getirmek için yemin etmişse, buna “ilâ yemini”, eşini annesi gibi haram bir yakınına benzeterek yemin etmişse buna da “zıhar yemini” adı verilir.² Bunlardan her birinin ayrı kefâreti vardır.

Yukarıdaki 2. âyette helâl olan bir şeyi, yemin ederek, kendisine yasaklanan doğru olmadığı ve yemin kefâreti vererek, bu yasağı kaldırmak gerektiği bildirilir. Çünkü helâl olan bir şeyi sürekli olarak haram hâle getirmek, tevhit inancına aykırıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Siz dil alışkanlığı ile “Şu helâldir, bu haramdır” diye yalan söyleyerek Allâh'a iftira etmeyin. Çünkü iftira ederek Allâh'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.”**³

“Ey îmân edenler! Allâh'ın size helâl kıldığı temiz ve güzel şeyleri kendinize haram kılmayın ve sınırı aşmayın. Çünkü Allah sınırı aşanları sevmez. Allâh'ın size verdiği helâl ve temiz rızıklardan yiyin. Siz kendisine inanmış olduğunuz Allah'tan sakının! Allah sizi, kasıtsız olarak yaptığınız yeminlerinizden dolayı değil, fakat kendinizi, bilerek bağladığınız yeminlerden sorumlu tutar. Bozulan yeminin kefâreti; ailenize yedirdiğinizin ortalamasından on yoksulu doyurmak veya onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Kim bunları bulamazsa, üç gün oruç tutar. İşte bunlar yemin ettiğinizde, yeminlerinizi bozmanın kefâretidir. Ancak siz, (yine de) yeminlerinizi tutun! Allah şükretmeniz için, âyetlerini size böylece açıklamaktadır.”⁴

1. Bk. Buhârî, Talâk, 8, Tefsîr, 66/1, Eymân, 25; Müslim, Talâk, 20, 21; Ebû Dâvûd, Eşribe, 11; Nesâî, Talâk, 17, Eymân, 20; Tirmizî, Tefsîr, 66/1.

2. Zemahşeri, Tefsîr, IV, 125.

3. Nahl, 16/116.

4. Mâide, 5/87-89.

“Allah sizi, düşünmeden yaptığınız (lağv) yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz; ama kalplerinizin bilinçli olarak yapmış olduğu yeminlerden sorumlu tutar. Allah çok bağışlayan, cezâ vermekte acele etmeyendir. Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler (ilâ yapanlar) için dört ay beklemek vardır. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁵

Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Ben bir yemin eder de, tersinin yapılmasının daha hayırlı olduğunu görürsem, hayırlı olanı yaparım, yeminimi (kefâret verip), helâl kılarım.”⁶

3. âyette işaret edilen olay hakkında çeşitli rivâyetler vardır. Bunlardan birine göre, Allâh'ın elçisi, eşi Hafsa'yı, ailesini ziyarete göndermiş, o gittikten sonra cârîyesi Mariye'yi onun odasına almıştı. Bunu haber alan Hafsa üzülmüş ve darılmıştı. Rasûlullah da, Hafsa'ya bundan böyle Mariye'yi yatağına almayacağını söylemiş ve bunu gizli tutmasını tembih etmişti. Ancak Hz. Hafsa bu sırrı Hz. Âişe ile paylaşınca yukarıdaki âyet inmiştir.⁷

Ancak, bal şerbeti olayının gizli tutulma yönünün çok anlamlı görülmesi yüzünden, âyetin inme nedeni olarak Mâriye olayı, daha sağlam görülmektedir.

Konu ile ilgili rivâyetlerin bütünü incelendiğinde, sûrenin asıl nüzûl sebebinin, Mâriye ve bal şerbeti yemininden çok, eşlerin hepsi için yapılan ilâ yemini olduğu sonucuna varılır. Buna göre diğerlerinin, ilâ'ya zemin hazırlayan gerekçeler olarak değerlendirilmesi daha uygun görünüyor. Nitekim Hz. Peygamber'in eşlerinin nafaka (geçim şartlarının iyileştirilmesini) istemeleri ve bu konuda birbirlerine arka çıkmaları, İlâ'nın sebep ve ön hazırlıkları niteliğindedir. Diğer yandan bu rivâyetler arasında birtakım çelişkiler de vardır. Bal şerbeti rivâyetinin Zeyneb bint-i Cahş ile mi yoksa Hafsa ile mi ilgili olduğu husûsunda da görüş ayrılığı vardır.

Âyette, Hz. Peygamber'in eşlerinden birisine gizlemesi şartıyla söylediği sözün, kendisinden sonra Hz. Ebûbekir'in, ondan sonra da Hz. Ömer'in hilâfete geçeceği bilgisi oluğu hakkındaki rivâyetlerde bir çelişki söz konusu değildir. Bu haberin Kütüb-i Sitte'de yer almaması da sahih olmamasını gerektirmez. Özellikle Meymûn bin Mihrân'dan gelen rivâyet onun güvenilirliğini

5. Bakara, 2/225-226.

6. Buhârî, Zebâih, 26, Kefâret, 9, 10, Eymân, 1, 4, 18; Müslim, Eymân, 7-9; Nesâî, Eymân, 15; İbn Mâce, Kefâret, 7; Ahmed bin Hanbel, IV, 221.

7. İbn Kesîr, Tefsîr, IV, 387, 388; Tâc, IV, 267.

güçlendirmektedir. Çünkü Meymûn bin Mihrân, “Tehzîb” ve diğer biyografik eserlerde anlatıldığına göre Hasan el-Basrî gibi bir zât olup, tâbiilerin büyüklerindenidir. Hz. Ömer'den, Zübeyr ve diğer birçok sahâbeden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de pek çok âlim feyz almış ve Ömer bin Abdülazîz'in son derece güvenine lâyık olarak kâtipliğini ve kadılığını yapmıştır.

Yukarıdaki âyetten anlaşıldığına göre olayın başlangıcı, Hz. Peygamber'in eşlerinden birine karşı bir fiil yapmış olması değil, sır olarak önemli bir söz söylemiş olmasıdır.

Ebussuud'un da zikrettiği gibi bunun, Rasûlullah'ın kendisinden sonrası için imâmet (Devlet başkanlığı) ile ilgili olarak eşi Hafsa'ya gizlice söylediği söz olduğu söylenmiş ve şöyle rivâyet edilmiştir: Rasûlullah: “*Ben sana bunu gizli tut dememiş miydim?*” buyurmuş, o da: “*Seni hak ile gönderen o yüce zâta yemin ederim ki, arkadaşımın babasına Allah Teâlâ'nın bahşetmiş olduğu ikrâma sevincimden dolayı kendimi tutamadım.*” demiştir.⁸

Bir rivâyete göre Hz. Peygamber Hafsa'yı bu sebeple ric'î (cayılabilir) bir talakla boşamış, bu yüzden Hz. Ömer de kızına, “Hattab ailesinde bir hayır olsaydı Peygamber seni boşamazdı.” demiş,⁹ sonra da Hz. Peygamber'e Cebrâil ﷺ gelip, “*Hafsa'ya dön, çünkü o çok oruç tutan ve çok namaz kılandır ve herhalde senin cennetteki eşin olacaktır.*” diye bildirmiştir.¹⁰

Buna göre sûrenin inişinin, “ilâ olayı”¹¹ ile ilgili olduğu görüşünü savunan müfessirler de vardır.¹²

İLÂ YEMİNİ

İlâ, sözlükte yemin demektir. Bir fıkıh terimi olarak ise, bir erkeğin, herhangi bir sebeple karısına yaklaşmamaya yemin etmesidir. Câhiliye dönemi Arapları, eşiyle arası açılınca, sırf ona baskı uygulamak için, yaklaşmamaya yemin ederdi. Bu yemin kadın için kötü bir boşanma tarzı idi. Çünkü kadın bununla kocasına haram kabûl edilir, ama tam olarak boşanmış sayılmadığı için başkasıyla evlenemez, kocası olduğu hâlde, kocasız gibi yaşardı. Bu, kadının çok çocuk yapmasını önlemek, sevmediği karısını evde hizmetçi olarak tutmak gibi sebeplerle yapılırdı.

8. Ebussuud, age, VIII, 266-267.

9. Kurtubî, age, XVIII, 187.

10. Elmalılı, Tefsîr, VIII, 154, 155.

11. Bk. Ahzâb, 33/28; Bakara, 2/226, 227.

12. Tâc, IV, 268; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, IX, 509.

Bir kocanın eşine kızdığı için böyle bir yemin yapması akla gelirse de, bunu yıllarca sürdürüp kadının aleyhine kullanmak hakkı olamazdı. Câhiliye döneminde böyle bir yeminin belli bir süresi de yoktu.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kadınlarına yaklaşmamaya yemin edenler (îlâ yapanlar) için dört ay beklemek vardır. Eğer bu süre içinde yeminlerinden dönerlerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır. Eğer onlar boşamaya karar vermişlerse, şüphesiz ki Allah her şeyi işitendir, bilendir.”**¹³

İşte yukarıdaki âyet eşiyle bu anlamda ilişik kesmeyi dört ayla sınırladı. Koca bu süre içinde her an yemininden dönerek eşiyle barışabilecek ve yemin kefâreti vererek veya adak varsa adağını yerine getirerek âhiret sorumluluğundan kurtulabilecektir. Yeminden dönmeksizin dört ay geçerse boşanma gerçekleşir. Bir sonraki âyet bu sonuca işaret eder.

Hız. Âişe şöyle demiştir: “Allâh’ın Rasûlü hanımlarına îlâ yaptı ve kendisine helâli haram kıldı. Arkasından da haramı helâl yaptı ve yeminden dolayı kefâret verdi.”¹⁴

HİLÂFET VE İMÂMET

Sınırları belirli topraklar üzerinde bağımsız olarak yaşayan bir İslâm toplumunun kendilerine bir lider belirleyip işbaşına getirmeleri sosyal bir gerekliliktir. Başka devlet ve toplumlarla ilişki kurmak, dış saldırılara karşı koyabilmek, iç barışı sağlamak için de bu gereklidir. Bu başkanın çevresinde oluşan devlet yapısının, toplumla onu yönetecekler arasında bir çeşit “bir sosyal sözleşme (içtimâî mukâvele)” niteliği taşıdığı söylenebilir. Böyle bir sözleşmenin Mekke döneminde Medîneli mü’minlerin Akabe’de Hız. Peygamber’e “bîat” etmeleriyle başladığını, hicretten sonra Medîne vesikası ile gayrimüslimleri de kapsamına alarak sürdürüğünü, Allah Elçisi’nin vefâtından sonra dört hâlife ve sonrasında kurumsallaştığını görmekteyiz.

Devlet başkanının bulunması gerekli olduğuna ve devletsiz bağımsız bir toplumdan söz edilemeyeceğine göre, bu gerekliliğin çeşidi nedir? Ve bunu uygulamakla kimler yükümlüdür? Bu, her Müslüman erkek ve kadının üzerine aynî farz mıdır, yoksa İslâm toplumu üzerine kifâî bir farz mıdır? Bütün bu sorularla karşılaşan ehl-i sünnet âlimleri ve fakihlerinin verdiği cevapları şöyle ifâde edebiliriz;

13. Bakara, 2/226-227.

14. Buhârî, Savm, 11, Salât, 18; Tirmizî, Talâk, 21; Nesâî, Talâk, 32. krş. Îlâ’nın benzeri “Zihar”, Mücâdele, 58/1-4.

Kamu hukûku alanındaki eseriyle tanınan Ebû Ya'lâ el-Ferrâ' (ö. 458/1066), Allah Rasûlü'nün vefâtından (632 M) sonra Hz. Ebûbekir'in Benî Sâide Sakîfesi'nde karşılıklı konuşma ve müzâkereler sonucu halîfe seçildiğini belirttikten sonra şu sonuca ulaşmaktadır: "Eğer imâmet (bir liderin seçilip işbaşına getirilmesi) vâcip olmasaydı, bu konu üzerinde konuşma ve görüş alışverişi câiz olmazdı. Ancak imâmetin vâcip oluşu akıl yoluyla değil, nakil ile sâbittir. Çünkü akıl bir şeyin farz veya mübah yahut helâl ya da haram oluşunu bilemez. İmâmetin hükmü kifâî farzdır. Buna insanlardan iki grup muhâtaptır. a) İctihat ehliyetine sahip olan âlimler. Bunların sorumluluğu devlet başkanını seçip işbaşına getirinceye kadar devam eder. b) Devlet başkanı olma şartlarını taşıyanlar. Bunların da sorumluluğu, içlerinden birisi başkan nasbedilinceye kadar sürer."¹⁵

Yine başka bir kamu hukukçusu el-Mâverdî (ö. 450/1058) bu konuda şöyle demiştir: "İmâmetin gerekliliği sâbit olduktan sonra, onun farz oluşu cihad ve ilimle uğraşmak gibi kifâî nitelikte olur. İlgili kimseler bunu yerine getirmeye yönelince diğerlerinden sorumluluk kalkar başkan seçimi işine kimse yönelmezse, toplumda iki grubun sorumluluğu ortaya çıkar. a) Seçmenler grubu: Bunların sorumluluğu, ümmete bir imam (başkan) seçinceye kadar sürer. b) Başkan olma ehliyetini taşıyanlar: Bunların sorumluluğu da içlerinden birisi başkan oluncaya kadar devam eder. Ümmetten bu iki grup dışında hiç kimsenin başkan seçiminin gecikmesinden dolayı bir günah ve sorumluluğu bulunmaz."¹⁶

Toplum düzeninin bozulmaması için başkan seçme işinin öncelikle çözümlenmesi gerektiğinin en önemli delili, vefât edince Hz. Muhammed'in henüz cenâzesi kaldırılmadan yeni başkan seçilmesi işine ihtiyaç duyulması ve aynı günde Hz. Ebûbekir üzerinde karar kılınmasıdır. Kimi İslâm âlimleri bu işin üç günden fazla geciktirilemeyeğini söylemişlerdir. Delil, ilk dört halîfenin işbaşına gelişinde bu sürenin aşılmamasıdır. Diğer yandan Hz. Ömer'in (ö. 23/643) kendinden sonrası için belirlediği altı kişilik seçici kurula şu tâlimatı verdiği nakledilmiştir: "*Ben vefât edince, üç gün süreyle istişâre ediniz. Dördüncü gün olduğunda içinizden birisi emîr (yönetici - başkan) olmalıdır.*"¹⁷

15. Ebû Ya'lâ, el-Ahkâmu's-Sultâniyye, s. 19; bk. İbn Ebî'l-İzz el-Hanefî, Şerhu'l-Akâidet-i-Tahâviyye, Tahrîc, el-Elbânî, 3. baskı, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, s. 410.

16. Mâverdî, el-Ahkâmu's-Sultâniyye, s. 5, 6.

17. Taberî, Târih, Tahkîk, Muhammed Ebû'l-Fadl, 4. baskı, Kahire, t. y., III, 293; Ayrıntı için bk. Hâlidî, Kavâidu Nizâmu'l-Hukm fi'l-İslâm, 1. baskı, y. y., 1400 H., s. 254.

Sonuç olarak yukarıda belirtilen iki grup, İslâm ümmetinin hâlifelik sorununu çözmeye çalışmadığı takdirde, sorumluluk tek tek bütün ümmet fertlerinin üzerinde kalır. Kifâi farzların hükmü böyledir. Kısaca bir bölüm insanlar bu farzı yerine getirince diğerlerinden sorumluluk kalkar. Fakat hiç kimse yerine getirmezse, bütün toplum günahkâr olur. Cenâze namazı, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, cihad ve ilim edinmeye çalışmak da bunun gibidir.

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٤﴾

4- Eğer siz ikiniz de Allâh'a tövbe ederseniz (iyi olur). Çünkü kalpleriniz sapmış durumdadır. Eğer peygambere karşı birbirinize arka çıkarsanız, bilin ki onun dost ve yardımcısı, Allah, Cebrâil ve sâlih mü'minlerdir. Bundan başka melekler de onun yardımcısıdır."

4. âyette, Hz. Peygamber'e karşı bu gibi aile sırlarını açıklayarak sıkıntı meydana getiren peygamber eşleri uyarılıyor ve Rasûl-i Ekrem'in dost ve yardımcılarının Allah, Cebrâil, sâlih mü'minler ve diğer melekler olduğuna dikkat çekiliyor.

Abdullah bin Abbas ؓ, âyette sözü edilen iki kadının kim olduklarını Hz. Ömer'e sormuş, o da bunların Âişe ve Hafsa ؓ olduğunu söylemiştir.¹⁸

عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِيَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا ﴿٥﴾

5- O sizi boşayacak olursa, bakarsınız sizin yerinize Rabbi ona sizden daha hayırlı olan, Allâh'a teslim olmuş, îmân etmiş, gönülden itaat eden, tövbe eden, ibadet eden ve orucunu tutan dul ve bâkire eşler verir.

5. âyette, Allah Teâlâ'nın peygamberine eş olmasını lâayık gördüğü kadınların nitelikleri şöyle sıralanır:

18. Bk. Buhârî, Tefsîr, 66/2-4; Müslim, Talâk, 31-34.

a) Allâh'a teslim olmuş olması. Şirkten ve şirk ahlâkından uzak olarak Allâh'ın birliğini ve Rasûlullah'ın peygamberliğini kabûl edip, Allâh'ın emri-ne ve Hz. Peygamber'in sözüne boyun eğmek ve teslim olmak.

b) İman etmiş olmak. Diliyle söylediği gibi kalbiyle de tasdik ederek içi dışı Müslüman olmak.

c) İtaatkâr olmak. Kunut, can ve gönülden itaate devam etmek demektir.

d) Günahına tövbe etmek. En küçük bile olsa kusur ve günahdan dâima tövbe edip sakınmak.

e) İbadet etmek. Gerek farz ve gerek nâfile ibadetlere devam etmek.

f) Orucunu tutmak. Sâihât kelimesi, seyahatten türemiş olup, hakkın-da üç görüş vardır. Bâzıları, “seyahat, hicret etmek demektir.” sözünden hareketle “muhâcirât” “hicret eden kadınlar” anlamına geldiğini söylemişler, bir kısmı da itaatle ilgili her işe koşar, Peygamber'in git dediği yere gider, hacca, cihâda, sefere gidelim dese hemen gidenler anlamını vermişlerdir. Müfessirlerin çoğu da, Rasûlullah'tan yapılan rivâyetlerde de görüldüğü gibi bu çeşit yerlerde seyahatin “oruçtan kinâye” olduğunu ileri sürmüşlerdir. Onlara göre oruçlunun durumu, azığı yanında olmayan ve bulduğu yerde yemek yiyebilen yolcunun hâline benzemektedir.¹⁹

g) Dul veya bekâr olmak. Burada dul ve bekârlar denilerek, dulluğun evlilikte bir eksiklik sayılmayacağına işaret edilmiştir. Nitekim Allah Rasûlü'nün eşleri arasında bekâr olarak aldığı yalnız Hz. Âişe olup, diğerleriyle dul oldukları hâlde evlendiği bilinmektedir.²⁰

Eş seçiminde müstehap olan nitelikler:

İslâm evliliğin uzun ömürlü olması için eş seçiminde gerekli titizliğin gösterilmesini ister. İslâm âlimlerine göre evlenilecek kadında aşağıdaki niteliklerin bulunması müstehap sayılmıştır:

1) Dindar olması. Hadiste şöyle buyrulur: “Kadın dört şeyi için nikâh edilir; malı, soyu, güzelliği ve dîni. Sen dindar olanını seç ki elin bereket bulsun.”²¹ Başka bir rivâyette “soy” dışındaki diğer üç nitelik belirtilmiştir.²² Genellikle bir kıza tâlip olan erkek bu özellikleri göz önünde bulundurur fakat

19. Bk. Tevbe, 9/112. âyet.

20. Elmalılı, Tefsîr, VIII, 160.

21. Buhârî, Nikâh, 15; Ebû Dâvûd, Nikâh, 2; Nesâî, Nikâh, 13; İbn Mâce, Nikâh, 6; Dârimî, Nikâh, 4; Mâlik, Nikâh, 21; Ahmed bin Hanbel, III, 428.

22. Ahmed bin Hanbel, III, 80; Müslim, Radâ, 53; Tirmizî, Nikâh, 4.

bu arada dindarlık arka planda kalabilir. İşte Allâh'ın Rasûlü dindar olanını bulunca, onunla evlenilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Kadınla, yalnız güzelliği veya zenginliği için evlenilmesinin yol açabileceği sakıncaları Allah Elçisi şöyle belirtmiştir: *“Kadınlarla yalnız güzellikleri için evlenmeyiniz. Olur ki, güzellikleri ahlâkça düşmelerine neden olur. Onlarla yalnız malları için de evlenmeyin, çünkü malları azgınlıklarına yol açabilir. Onları dindarlıklarından ötürü nikâhlayın. Şüphesiz dindar olan eski giysili bir câriye (dindar olmayan ötekilerinden) daha üstündür.”*²³ Bu hadisin senedinde bulunan Abdullah bin Ziyad bin En'am zayıf bir râvidir. Hadîsi İbn Hibbân, Sahîhinde başka bir senetle nakletmiştir.²⁴

2) Kadının doğurgan olması. Hadiste şöyle buyrulur: *“Kocasını sevebilen doğurgan kadınla evlenin. Çünkü ben kıyâmet gününde diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla övüneceğim.”*²⁵ Bu hadis, senedinde bulunan İlsâ bin Meymûn el-Medîni nedeniyle zayıf sayılmıştır. Ancak aynı anlamı destekleyen başka rivâyet de vardır.²⁶ İlk olarak evlenecek olan kadının doğurgan olup olmayacağı, ailesindeki kadınların çoğunluğunun doğurgan olup olmamasına göre değerlendirilir.

3) Evlilikte bâkireyi tercih etmek. Hadiste şöyle buyrulur: *“Evlenmek için bâkire kızları tercih ediniz. Çünkü onlar daha tatlı dilli, kocayı daha fazla tatmin edici ve daha aza kanaat edicidir.”*²⁷ Hadis, senedindeki iki râvi nedeniyle tenkide uğramıştır.²⁸ Hz. Peygamber, Câbir bin Abdullah رضي الله عنه'ın dul bir kadınla evlendiğini öğrenince; *“Keşke bâkire biri ile evlenseydin. Sen onunla, o da seninle oynayırdınız.”*²⁹

Bu deliller İslâm'ın bâkireliğe verdiği önemi gösterir. Diğer yandan İslâm ergin kızların haya perdesi zorlanmasın diye onların örtünmesini istemekte, ırza saldırı durumunda erkeğe zinâ cezâsı yanında, diyetin üçte biri kadar tazminat cezâsı öngörmektedir.³⁰ Diyet miktârı bin dinar (yaklaşık dört kg. altın) olduğuna göre, bunun üçte biri 1333 gr. altın olur.

23. İbn Mâce, Nikâh, 6.

24. Bk. İbn Mâce, Sünen, I, 597.

25. Ebû Dâvûd, Nikâh, 3; İbn Mâce, Nikâh, 1.

26. Bk. İbn Mâce, Sünen, I, 592.

27. İbn Mâce, Nikâh, 7.

28. Bk. İbn Mâce, Sünen, I, 597.

29. Buhârî, Büyû', 34, Vekâle, 8, Cihâd, 113, Megâzî, 18, Nikâh, 10, 121, 122, Nafakât, 12, Deavât, 53; Müslim, Radâ, 54-56, 58; Ebû Dâvûd, Nikâh, 3; Nesâî, Nikâh, 10; İbn Mâce, Nikâh, 7.

30. Bk. Ömer Nasuhi Bilmen, İstîlâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu, İstanbul, 1968, III. 221, 222.

Buna karşılık günümüzde çeşitli batı ülkelerinin bâkireliğe önem vermediği, hatta belli yaştan sonra bâkire kalan genç kızların alay konusu yapıldığı bilinmektedir. İslâm'ın bu konuda aldığı önlemlerin daha sağlıklı ve aile yuvasını daha fazla koruyucu nitelikte olduğunda şüphe yoktur.

İslâm'ın bâkire üzerinde bu derece durması, dul kadınla evlenmek câiz değildir, anlamına gelmez. Çünkü Hz. Peygamber, Hz. Âişe dışındaki bütün eşlerini dul olarak nikâhlamıştır. Nitekim Abdullah bin Abbas رضی اللہ عنہ'ın, Hz. Âişe'ye; *“Nebî ﷺ senden başka bâkire bir kadınla evlenmedi.”* dediği nakledilmiştir.³¹

4) Dindarlığı ve kanaatkârlığı ile tanınan bir ailede yetişmiş olması. Bu durum, çocuğun da bu değerlere sahip olduğunun belirtisi sayılır.

5) Soylu bir aileye dayanması. Doğacak çocukların asâletli olması için bu noktaya da dikkat edilmelidir. Çünkü çocuk ana tarafından birisine çekebilir. Hz. Peygamber'in “soyu için” buyurması bunu gösterir. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi dindarlık ve ahlâk bütün bu özelliklerden önceklidir. Bu yüzden babası bilinmeyen ya da zinâdan doğmuş veya kötü yola düşmüş kadınlarla evlenmek mekruhtur. Çünkü âyette şöyle buyrulur: **“Zinâ eden erkek ancak zinâ eden veya Allâh'a ortak koşan kadınla evlenir, zinâ eden kadın da ancak zinâ eden veya Allâh'a ortak koşan bir erkekle evlenir.”**³²

Ashâb-ı kirâmdan Mersed b. Ebî Mersed el-Ganevî Mekke'ye esir naklediyordu. Orada fâhişe bir kadınla arkadaş olmuştu. Allâh'ın Rasûlüne gelerek onunla evlenmek istediğini söyledi. Hz. Peygamber sustu. Bunun üzerine yukarıdaki âyet indi. Allâh'ın elçisi Ebû Mersed'i çağırdı, âyeti okudu ve “o kadınla evlenme” buyurdu.³³ Başka bir hadiste; *“Zinâ cezâsı (celde) uygulanan erkek, ancak kendi benzeri olan kadınla evlenebilir.”*³⁴ buyrulmuştur.

Ancak burada sözü edilen evlilikler daha çok kadının zinâdan elde edeceği kazançtan yararlanmak gâyesi ile evlenmeyi kapsamaktadır. Böyle bir durum söz konusu olmaksızın, çeşitli hîle ve tuzaklarla kötü yola düşürülmüş ne mazlum kadınlar vardır ki, kurtuluş için çırpınmakta, fakat sesini topluma duyuramamaktadır. İşte böyle bir kadını bataklıktan kurtararak, ona aile

31. Buhârî, Nikâh, 9, Tefsîr, 24/8.

32. Nûr, 24/3.

33. Ebû Dâvûd, Nikâh, 4.

34. Ebû Dâvûd, Nikâh, 4; Ahmed bin Hanbel, II, 324.

yuvası sıcaklığını yaşatmak yukarıdaki âyetin kapsamı dışında kalsa gerekir. Çünkü ameller niyetlere göre değer kazanır.

6) Kadının güzel olması. Evlenilecek kadının dindarlığı yanında güzel oluşu da tercih nedeni olmalıdır. Çünkü güzel kadın, kocasının gönlünü daha fazla hoş eder ve gözünü haramdan korur. Bu yüzden evlenmeden önce kadına bakmak câiz görülmüştür. Hadiste şöyle buyrulur: “Hz. Peygamber’e; *“Hangi kadın daha hayırlıdır” diye sordular. Şöyle buyurdu: “Kocasını kendisine bakınca, ona neşe ve sevinç verir, emrederse itaat eder. Kendi malı ve özel yaşantısı konusunda, kocasının sevmediği şeyleri yapmaz.”*”³⁵

Diğer yandan Şâfiîler çok güzel kadınla evlenmeyi mekruh saymışlardır. Nitekim Allah Rasûlü’nün, kötü çevrede yetişen güzel kadından (had-râu’d-dimen) sakındırdığı nakledilir.³⁶

7) Kadının yakın hısımla değil, yabancıardan tercih edilmesi. Bu yolla çocukların daha sağlıklı olması umulur. Diğer yandan amca, dayı, hala veya teyze kızı ile evlenmek câiz ise de, geçimsizlik ve boşanma durumu bu hısımların arasında sıla-ı rahmin kesilmesine yol açabilir.³⁷

8) Erkeğin iffetini koruyabildiği sürece tek evliliği tercih etmesi. Çok evlilikte, eşler arasında adâlet ve eşitliğin sağlanması çok güç olduğu için aile içi problemlerin ortaya çıkması kolaylaşır. Nitekim Kur’an’da bu noktaya şöyle dikkat çekilmiştir: **“Ne kadar gayret gösterseniz de, eşlerinizin arasında adâlet ve eşitlik sağlamaya güç yetiremezsiniz. Bu yüzden hiç değilse birine tamamen meyledip, diğerini askıda bırakmayın.”**³⁸ Nitekim dört kadınla evlenmeye cevaz veren âyetle, eşler arasında adâleti sağlayamama korkusu olan için, tek kadınla ya da sahip olduğu câriye ile yetinmesi bildirilmiştir.³⁹

Diğer yandan Allâh’ın Rasûlü; *“İki eşi olup da, bunlardan birisine meyleden kimse, kıyâmet gününde bedeninin yarısı eğik olarak gelir.”*⁴⁰ buyurmuştur.

35. Ahmed bin Hanbel II, 251, 432, 438; bk. Ebû Dâvûd, Zekât, 32; İbn Mâce, Nikâh, 5.

36. Zühaylî, el-Fıkhû'l-İslâmî ve Edilletuh, 2. baskı, Dımaşk, 1405/1985, VII, 13. Dârekutnî ve Deylemî’den naklen.

37. Zühaylî, age, VII, 14.

38. Nisâ, 4/129.

39. Bk. Nisâ, 4/3.

40. Ebû Dâvûd, Nikâh, 38; Tirmizî, Nikâh, 42; Dârimî, Nikâh, 24; bk. Nesâî, İşretu'n-Nisâ', 2; İbn Mâce, Nikâh, 47; İbn Hanbel, II, 295, 347.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ
عَلَيْهَا مَلَكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ
مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٦﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا تُجْزَوْنَ
مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

6- Ey îmân edenler! Kendinizi ve ailenizi öyle bir ateşten koruyun ki, yakıtı insanlar ve taşlardır! Onun başında ise, hiçbir emrinde Allâh'a karşı gelmeyen ve ne emredilirse onu yapan güçlü ve sert tabiatlı melekler vardır.

7- Ey inkâr edenler! Bugün hiç özür dilemeyin. Siz ancak yaptıklarınızın karşılığını göreceksiniz.

6-7. âyetlerde kişinin kendisini cehennem azâbından koruduğu gibi aile fertlerini koruması da istenmektedir. Çünkü kişi kendinden sorumlu olduğu gibi ailesinden de sorumludur. Aksi hâlde kıyâmet günü sıkıntıya düşüleceği, inkârcıların özür dilemesine îtibar edilmeyeceği, dünyada yaptıklarının karşılığını cezâ olarak çekecekleri vurgulanmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Kâfirler için hazırlanmış bulunan, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının!”**⁴¹

“Şüphe yok ki inkâr edenleri, ne malları ne de çocukları Allâh'ın azâbından hiçbir şekilde kurtaramaz. İşte onlar cehennemin yakıtıdır.”⁴²

“De ki: Asıl ziyâna uğrayanlar, kıyâmet gününde hem kendilerini, hem de ailelerini ziyâna sokacak olanlardır. Dikkat edin! İşte apaçık ziyan budur!”⁴³

“Çünkü onlar üstlerindeki Rab'lerinden korkarlar ve kendilerine emredileni yaparlar.”⁴⁴

“Böyle iken onlar: ‘Rahmân (melekleri) çocuk edindi.’ dediler. Hâşâ, O bundan münezzehtir! Doğrusu melekler ikrâm olunmuş

41. Bakara, 2/24.

42. Âl-i İmrân, 3/10.

43. Zümer, 39/15.

44. Nahl, 16/50.

kullardır. Onlar Allâh'ın sözünün önüne geçmezler. Hep O'nun buyruğu ile hareket ederler."⁴⁵

Hadislerde şöyle buyurulmuştur: "Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz. Devlet reisi de bir çobandır ve sürüsünden sorumludur. Erkek, ailesinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Kadın, kocasının evinin çobanıdır ve sürüsünden sorumludur. Hizmetçi, efendisinin malının çobanıdır; o da sürüsünden sorumludur. Sonuç olarak hepiniz bir çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz."⁴⁶

"Sizin en hayırlı olanınız, ailesini karşı hayırlı olanınızdır."⁴⁷ Çocuklara belli yaşa gelince, ibadeti, helâl ve haram sınırlarını öğretmeye çalışmak gerekir. Hz. Peygamber namaza başlama yaşı ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "Çocuklarınıza yedi yaşına girince namazı emrediniz. On yaşına girdikleri hâlde, hâlâ namaz kılmıyorlarsa, onlara hafifçe vurunuz. Bu yaştan itibâren yataklarını ayırınız."⁴⁸

Hz. Peygamber, torunu küçük yaştaki Hz. Hasan'ı, yoksullar için toplanan sadaka hurmalardan bir hurmayı ağzına koyduğunu görünce, buna engel olmuş ve "Bizim sadaka olarak verilen şeyleri yemediğimizi bilmiyor musun?" diyerek onu uyarmıştır.⁴⁹

Zemahşerî de şu hadîsi nakletmiştir: "Allah o kimseye rahmet etsin ki, "Ey ehlim, ailem! Namazınıza, orucunuza, zekâtınıza, miskinlerinize, yetim ve komşularınıza dikkat edin!" der. Ola ki Allah Teâlâ onları onunla birlikte cennette toplar."⁵⁰

Çocuklar da ehle dâhildir. Bâzıları enfüse (nefislere) dâhil olduğunu söylemişlerdir. Çünkü onlara göre çocuklar, babadan bir parça sayılırlar.⁵¹

45. Enbiyâ, 21/26-27.

46. Buhârî, Cum'a, 11, Cenâiz, 32, İstikraz, 20, Vesâyâ, 9, Itk, 17, 19, Nikâh, 81, 90, Ahkâm, 1; Müslim, İmâre, 20; Ebû Dâvûd, İmâre, 1, 13; Tirmizî, Cihâd, 27.

47. İbn Mâce, Nikâh, 50; Dârimî, Nikâh, 55.

48. Ebû Dâvûd, Salât, 26; Tirmizî, Mevâkît, 182.

49. Buhârî, Zekât, 60, Cihâd, 188; Müslim, Zekât, 161.

50. Zemahşerî, Keşşâf, IV, 128.

51. Elmalılı, Tefsir, VIII, 161.

﴿ BÂB 2 ﴾

**NASUH TÖVBESİ, KÂFİRLERE VE MÜNÂFIKLARA
KARŞI DAVRANIŞ, PEYGAMBERLERİN İNKÂRCI EŞLERİ,
FİRAVUN'UN KARISI, HZ. MERYEM**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا ۚ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ
عَنكُم سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۚ يَوْمَ
لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَىٰ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ
وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا ۖ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ﴿٨﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ ۖ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ
وَمَا لَهُمْ بِهِمْ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا
امْرَأَتِ نُوحٍ وَامْرَأَتِ لُوطٍ ۖ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ
فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ
﴿١٠﴾ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ
لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ ۚ ﴿١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ
مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقْتَ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ عَلَيْهَا إِتْقَانُ الْإِسْلَامِ وَاتَّقِ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٢﴾

8- Ey îmân edenler! İçten ve kesin bir tövbe ile Allâh'a dönün. Olur ki, Rabbiniz sizin günahlarınızı örter ve sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. O gün Allâh'ın, Peygamber'ini ve onunla birlikte olan mü'minleri utandırmayacağı gündür. Mü'minlerin nurları, önlerinden ve yanlarından koşar da, "Ey Rabbimiz! Nûrumuzu tamamla ve bizi bağışla; çünkü Sen, her şeye kadirsin!" derler.

- 9- Ey Peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı savaş ve onlara karşı sert davran! Onların varacakları yer cehennemdir. Orası, ne kötü varılacak yerdir!**
- 10- Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kulun nikâhı altında idiler. Onlara hıyânet ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle birlikte siz de girin!" denildi.**
- 11- Allah mü'minlere Firavun'un karısını örnek gösterdi. O şöyle demişti: "Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun yaptıklarından kurtar ve beni şu zâlim toplumdan kurtar!"**
- 12- İffetini korumuş olan, İmrân kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). Biz ona rûhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O Allâh'a gönülden itaat edenlerdendi.**

8. âyette, mü'minler günahlarına içten ve kesin bir şekilde tövbe ederlerse, Allah Teâlâ'nın onların günahlarını örtüp, kendilerini cennete yerleştireceği, o kıyâmet gününde bir ışığın önlerini aydınlatacağı bildiriliyor.

NASUH TÖVBESİ

Günahtan pişmanlık duyarak ve kesin dönüş yaparak tövbe etmektir. Muâz bin Cebel'in, Nasuh tövbesi nedir? sorusuna Allâh'ın Rasûlü şöyle cevap vermiştir: *"Kulun yapmış olduğu günaha pişmanlık duyup ve Allâh'a özrünü arz etmesi sonra da sütün memeye geri dönmediği gibi o günaha dönmemesidir."*⁵² Hz. Ali bir soru üzerine kesin tövbenin aşağıdaki altı niteliği taşıması gerektiğini söylemiştir: a) Geçmiş günahlara pişmanlık duyarak, b) Eksik farzları yerine getirmek, c) Kul hakkını ifâ etmek. d) Hasımlarla helâlleşmek, e) Bir daha günaha dönmemeye karar vermek, f) Nefsini, yasaklardan kaçınmada eğittiğin gibi, Allâh'a boyun eğmede de eğitmendir.⁵³

Tövbenin kabûl edilmesinin şartları Nisâ Sûresi'nde şöyle belirtilir: ***"Allâh'ın kabûl edeceği tövbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra hemen tövbe edenlerin tövbesidir. Yoksa kötülükleri işleye devam edip de içlerinden birine ölüm gelip çatınca 'Ben şimdi tövbe ettim' diyen ve kâfir olarak ölenler için tövbesi değildir."***⁵⁴

52. Süyûtî, ed-Dürur'l-Mensûr, VIII, 227.

53. Kenzû'l-Ummal, II, 3808; Elmalılı, VIII, 165.

54. Nisâ, 4/17, 18.

Hız. Peygamber bir hadisinde tövbeyi şöyle tanımlamıştır: “(en-Nedemu teubetün) Günahlara pişmanlık duymak töbedir.”⁵⁵

Ebû Ubeyde bin Abdullâh'ın babasından rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: “(et-Tâibu mine'z-zenbi kemen lâ zenbe leh) Günahına töbe eden, hiç günahı olmayan kimse gibidir.”⁵⁶

Küçük günahların, yapılan ibadetler, insanlar arası güzel ilişkiler, hac, cuma namazı, beş vakit namazı cemaatle kılma gibi sebeplerle ve duâ ile bağışlanma ümidi vardır. Büyük günahların affı için ise günahın çeşidine göre, kesin tövbe yanında, kefâret, ona bedel olacak iyi bir iş yapma gibi, ek çabanın sarf edilmesi gerekir.

Büyük günahlarla ilgili olarak âyetlerde şöyle buyrulur: “**Eğer siz, yasaklandığınız büyük günahları işlemekten sakınırsanız, sizin diğer kötülüklerinizi örter ve sizi şerefli bir yere koyarız.**”⁵⁷

“**O îmân edip Allâh'a tevekkül edenler, büyük günahlardan ve cirkin işlerden kaçınırlar; öfkelediklerinde de (kusurları) bağışlarlar.**”⁵⁸

“**Onlar bâzı küçük kusurları dışında, büyük günahlardan ve edepsizliklerden kaçınırlar. Şüphesiz senin Rabbinin bağışlaması geniştir. Sizi topraktan yarattığında da, annelerinizin karnında siz birer cenin hâlinde iken de sizi en iyi bilen O'dur. Bunun için kendinizi temize çıkarmayın. Çünkü O, kötülükten sakınanı daha iyi bilir.**”⁵⁹

Bir hadiste büyük günahlar üç olarak zikredilmiştir: “Size büyük günahların en büyüklerinden haber vereyim mi? Onlar; Allâh'a ortak koşmak, ana-babaya âsî olmak ve yalancı şâhitlik etmektir.”⁶⁰ Başka bir hadiste bu sayı yediye çıkar: “Helâk edici yedi gûnahtan sakınınız. Sahâbenin bunlar nelerdir? Sorusuna Hız. Peygamber şu cevabı vermiştir: Allâh'a ortak koşmak, sihir yapmak, haksız yere adam öldürmek, ribâ (fâiz) yemek, yetim malı yemek, şiddet zamanında savaştan kaçmak, iffetli ve îman sahibi bir kadına zinâ iftirasında bulunmaktır.”⁶¹ Başka hadislerde bu yedi günaha şunların da eklendiği görülür: Ana-babaya itâatsızlık, zinâ etmek, yalancı şâhitlik yapmak, Mescid-i Haram'da günah işlemek ve yalan yere yemin etmek.⁶²

55. İbn Mâce, Zühed, 30; Ahmed bin Hanbel, I, 376, 422, 423, 433.

56. İbn Mâce, Zühed, 30.

57. Nisâ, 4/31.

58. Şûrâ, 42/37.

59. Necm, 53/32.

60. Buhârî, Edeb, 6; Müslim, İmân, 38; Tirmizî, Tefsîr, 5.

61. Buhârî, Vesâyâ, 23; Müslim, İmân, 38; Ebû Dâvûd, Vesâyâ, 10.

62. Bk. Buhârî, Edeb, 6; Eymân, 16; Müslim, İmân, 38; Ebû Dâvud, Vesâyâ, 10; Tirmizî, Tefsîr, 5.

Küfür ve şirk dışındaki bir büyük günahı işleyen kimse, bunu helâl saymadığı sürece, günahından dolayı küfre düşmez. Belki fâsık ve âsî mü'min olur. Bu kimse için ölünceye kadar tövbe kapısı açıktır. Yüce Allah onu âhirette dilerse bağışlar, şefaât olunmasına izin verir. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki, Allah kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bundan başkasını dilediği kimse için bağışlar.”**⁶³ **“Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, diğer kusurlarınızı örter ve sizi güzel bir makâma koyarız.”**⁶⁴

Allâh'ın bağışlaması konusunda, insana en çok ümit veren âyetin aşağıdaki âyet olduğu nakledilmiştir. **“De ki: Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh'ın rahmetinden umut kesmeyin. Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Çünkü O, çok bağışlayan, çok merhamet edendir.”**⁶⁵ İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, Medîne'de müşriklerden bir grup Hz. Muhammed'e gelerek çok cinâyet işlediklerini ve çok zinâ yaptıklarını, kendileri için çıkış yolu olup olmadığını sormaları üzerine önce, tövbe edip sâlih amel işleyen için cinâyet ve zinânın bağışlanma kapsamına girebileceğini bildiren âyetler inmiş,⁶⁶ daha sonra da yukarıdaki âyet inmiştir.⁶⁷

Ehl-i sünnet inancına göre büyük günah işleyen kimse, bu günahın haramlığını inkâr etmediği sürece günahkâr mü'min sayılır. Kısaca büyük günah kişiyi dinden çıkarmaz. Günahın durumuna ve çeşidine göre, uygun tövbe yoluna yönelirse, Allah Teâlâ kendisini bağışlayabilir.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَاؤْيُهُمْ
جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٩﴾

9- Ey Peygamber! Kâfirlere ve münâfıklara karşı savaş ve onlara karşı sert davran! Onların varacakları yer cehennemdir. Orası, ne kötü varılacak yerdir!

9. âyette Hz. Peygamber'in, kâfirlere ve münâfıklara karşı cihâd etmesi, onlara katı davranması istenmekte ve onların âhirette varacağı yerin cehennem olacağı vurgulanmaktadır.

63. Nisâ, 4/48, 116.

64. Nisâ, 4/31; bk. Necm, 53/32.

65. Zümer, 39/52.

66. Furkan, 25/68-70.

67. Buhârî, Tefsîr, 39/1.

İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Size yakın mesâfede bulunan kâfirlerle savaşır ki, sizin ne kadar ve güçlü olduğunuzu görsünler! Bilin ki Allâh'ın yardımı sakınanlarla beraberdir.”**⁶⁸

KÂFİR VE MÜNÂFIKLARA KARŞI SAVAŞMAK

Cihâd etmek, cephede düşmanla çarpışmak yanında, İslâm'ın yerleşip yayılması için çalışmak anlamına da gelir. Çünkü Kur'an'da cephe savaşı, daha çok “harb ve kîtâl” sözleriyle ifâde edilir. Diğer yandan, Allâh'ın elçisi, müşriklerle fiilen savaşmışsa da, münâfıklar denilen zümre ile cephe savaşına girmemiştir. Diğer yandan cihad görünen ve bilinen düşmana karşı savaşma yanında, görünmeyen bir düşman olan nefis ve şeytana karşı mücâdehediye de kapsar. Hatta bu ikincisine hadislerde “(cihâd-ı ekber) büyük cihad” adı verilmiştir.

Hiz. Peygamber'e, hangi amelin daha fazîletli olduğu sorulduğunda, **“İman ve Allah yolunda cihad.”**⁶⁹ buyurmuştur.

Başka bir hadiste Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: **“Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz. Fakat düşmanla karşı karşıya gelerseniz sabrediniz, direniniz.”**⁷⁰ Müslümanlar savaş sırasında Allâh'a güvenir ve Allâh'ın kendileriyle beraber olduğunu bilirler. Âyetle, **“Ey peygamber; sana da sana tâbi olan mü'minlere de Allah yeter.”**⁷¹ buyurulmuştur.

Cihad Çeşitleri

Çeşitli âyet ve hadisler göz önüne alındığında, cihâdın başlıca dört kısma ayrıldığı görülür:

1) Nefse karşı cihad: Şüphesiz en güç cihad, insanın nefsiyle ve nefsinin isteklerine karşı yaptığı cihaddır. Hiz. Peygamber Tebük seferinden dönüştâ ashâbına şöyle buyurmuştu: **“Küçük cihaddan büyük cihâda dönüyoruz.”**⁷² Başka bir hadiste: **“Gerçek mücâhid nefesine karşı cihâd açan kimse dir.”**⁷³ buyurulmuştur.

2) İlim ile cihad: Cihâdın başka bir çeşidi de ilim ile yapılan cihaddır. Dünyadaki bütün kötülüklerin sebebi cehâlettir. Hakk'a ulaşmak isteyen herkesin cehâletten kurtulması, ondan uzaklaşması gerekir.

68. Tevbe, 9/123.

69. Tecdî-i Sarîh Tercümesi, VII, 445.

70. Buhârî, Cihâd, 112, 156, Müslim, Cihâd, 19, 20; Ebû Dâvûd, Cihâd, 89.

71. Enfâl, 8/64.

72. Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', I, 425.

73. Tirmizî, Cihâd, 2.

İslâm'da tebliği faaliyetinin adı, bir bakıma, "ilimle cihad"dır. Bu usûle, "Kur'an ile cihad" da denilir. Âyette, **"Kâfirlere boyun eğme, bu Kur'an ile onlara karşı olanla gücünle büyük bir savaş ver."**⁷⁴ buyurulmuştur. Hz. Peygamber de, "Zâlim bir hükümdar karşısında hak ve adâleti açıkça söylemek, büyük bir cihaddır."⁷⁵ buyurmuştur.

3) Mal ile cihad: Allah Teâlâ'nın insana ihsan ettiği mal ve servetin yine O'nun yolunda harcanması demektir. Müslümanların, İslâm'ın yücelmesi, hakkın muzaffer olması için her türlü mal, servet ve paralarını bu yolda feda etmeleri mal ile cihaddır.

Kur'an'da malla mücâhedeği isteyen pek çok âyet vardır: **"İman edip hicret eden, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihâd edenler ve Muhâcirlere yardım edip barındıran hepsi birbirinin dostlarıdır."**⁷⁶

"Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla savaşın. Bilseniz bu sizin hakkınızda ne kadar hayırlıdır."⁷⁷

"Allah, mallarıyla, canlarıyla mücâdele edenleri derece bakımından oturanlardan üstün kılmıştır."⁷⁸

4) Bedenle yapılan cihad: İlk üç çeşit de dikkate alınırsa, mü'minin bulunduğu beldede gücünün yettiği ölçüde sürekli bir mücâhede hâlinde olması istenir. Genel olarak cihad denildiği zaman ilk akla gelen, düşmanla sıcak savaşa girmektir.

Âyette şöyle buyrulur: **"Sizinle savaşanlarla; Allah yolunda siz de savaşın. Fakat aşırı gitmeyin, çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez."**⁷⁹

Savaş normal şartlarda istenen ve arzu edilen bir şey değildir. Ancak zorunlu hâle gelince de savaştan kaçınmamak gerektiği âyetlerde şöyle belirtilir: **"Hoşunuza gitmediği hâlde, savaş size farz kılındı. Hoşunuza gitmeyen bir şey, hakkınızda hayırlı olabilir. Hoşunuza giden bir şey de, hakkınızda kötü olabilir. Bunları Allah bilir, siz bilemezsiniz."**⁸⁰ **"Savaşan, ancak kendisi için savaşmış olur. Allah hiçbir şeye muhtaç değildir."**⁸¹

74. Furkan, 25/52.

75. İbn Mâce, Fiten, 4011.

76. Enfâl, 8/72.

77. Tevbe, 9/41.

78. Nisâ, 4/95.

79. Bakara, 2/190.

80. Bakara, 2/216.

81. Ankebût, 29/6.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَامْرَأَتَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّاخِلِينَ ﴿١٠﴾

10- Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kulun nikâhı altında idiler. Onlara hıyânet ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle birlikte siz de girin!" denildi.

10. âyette sözü edilen Hz. Nûh'un karısı, kocası için, "O mecnundur." der, Hz. Lût'un karısı da, gelen misafirleri, kötü amaçlı kişilere, gece ateş yakmak, gündüz duman çıkarmak yoluyla haber verirdi. Buna göre, peygamber karısı veya oğlu olmak kişiyi kurtaramaz. Ancak kendi îmanî, takvâsı ve güzel ameli onu kurtarabilir. Nitekim Nûh'un ve Lût'un karılarına, eşlerinin yararı olmadığı gibi, Nûh'un inkârcı olan oğluna da bir faydası olmamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sonunda buyruğumuz gelip, geminin kazanı kaynamaya başlayınca, Nûh'a dedik ki: 'Her çift hayvandan ikişer tane; aleyhlerinde karar verilmiş olan kimselerin dışında, aileni ve îmân etmiş olanları gemiye bindir!' Zaten onunla birlikte pek az îmân eden insan vardı. Nûh dedi: 'Haydi Allâh'ın adıyla binin gemiye. Onun akıp gitmesi de, durması da Allâh'ın iradesiyledir. Rabbim çok bağışlayan, çok merhametli olandır.' Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh ayrı bir yerde duran oğluna: 'Ey oğulcuğum! Bizimle birlikte gemiye bin; kâfirlerle birlikte olma!' diye seslendi. Oğlu: 'Ben kendimi sulardan koruyacak olan bir dağa sığınacağım.' dedi. Nûh dedi: 'Bugün, Allâh'ın buyruğundan, O'nun esirgedikleri dışında kurtulacak hiç kimse yoktur!' Derken dalga aralarına girdi ve o da boğulanlardan oldu."**⁸²

"Biz Lût'u ve karısı dışındaki ailesini kurtardık. Yalnız karısı geride kalanlardan oldu. Onların üzerlerine bir azap yağmuru yağdırdık. Günah işleyenlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!"⁸³

82. Hûd, 11/40-43.

83. Arâf, 7/83-84.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي
عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِّنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ
الظَّالِمِينَ^٧ ﴿١١﴾

11- Allah mü'minlere Firavun'un karısını örnek gösterdi. O şöyle demişti: "Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap; beni Firavun'dan ve onun yaptıklarından kurtar ve beni şu zâlim toplumdan kurtar!"

11. âyette sözü edilen Firavun'un karısı, Âsiye bint-i Muzahim olup, o sandık içinde ırmağa atılmış olan Mûsâ'yı alıp büyütmüş, peygamber olduktan sonra ona inanmış, kocası Firavun'un işkencelerine rağmen îmânından dönmemiştir. Sonunda, Firavun onun el ve ayaklarını dört kazığa bağlatmış, göğsüne büyük bir taş konulmuş ve öylece yakıcı güneşte bırakılmıştı. Yukarıdaki niyazının arkasından rûhu kabz olunmuştur.

Yukarıdaki âyette, "Firavun'un karısı" diye söz edilen Âsiye'nin adı, hadislerde açıkça ifâde edilmiştir.⁸⁴ Tarih ve tefsir kaynaklarında onun nesli Âsiye bint-i Muzahim b. Ubeyd b. Reyyân b. Velîd olarak zikredilir.⁸⁵ Âsiye'nin büyük dedesi Velîd, Hz. Yusuf devrindeki Mısır Firavunudur. Diğer yandan Âsiye'nin İsrâiloğulları'ndan Hz. Mûsâ'nın halası olduğu da nakledilmiştir.⁸⁶

Mısır'da Firavun'un gördüğü rüya üzerine bir kâhin, İsrâiloğulları içinde yetişecek bir çocuğun, mülkünü elinden alacağını söylemişti. Bunun üzerine Firavun İsrâiloğulları'nın doğacak bütün erkek çocuklarının öldürülmesini emretti. Allah Teâlâ bu olayı şöyle haber verir: **"Firavun (Mısır) top-
rağında azmış, toplumunu parçalara ayırmıştı. Onlardan bir grubu
gücsüz buluyor, bunların oğullarını boğazlıyor, kızlarını ise sağ bırakıyordu. Şüphesiz o, bozgunculardandı."**⁸⁷

İşte İsrâiloğulları'nın ezildiği, büyük zulüm ve işkenceler altında inlediği bir sırada, Yüce Allah onlardan olan bir çocuğu koruma altına alacak ve onu Firavun'un sarayında barındıracaktı.

Annesi Hz. Mûsâ'yı dünyaya getirmiş ve öldürülmesinden korktuğu için vahiy ve ilham gereği bir sandık içinde Nil Nehri'ne bırakmıştır. İçinde

84. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 32, 46.

85. Taberî, Tarih, I, 386; Sa'lebî, Arâisü'l-Mecâlis, Kahire, 1301, s. 127, 128.

86. Kurtubî, age, XVIII, 132.

87. Kasas, 28/4.

Mûsâ'nın bulunduğu sandık Firavun'un sarayı yakınına gelince onu alıp saraya götürdüler. Âsiye kocası Firavun'u iknâ ederek Mûsâ'yı öldürtmedi ve şöyle dedi: **“Benim de senin de gözün aydın olsun. Bu çocuğu öldürmeyin, belki büyüyünce işimize yarar veya onu evlat ediniz. Hâlbuki onlar ileride olacıklardan habersizdiler.”**⁸⁸

Hız. Mûsâ'nın annesi ilk gece meraktan ve çocuğuna olan hasretinden çıldıracak gibi olmuştu. Allah Teâlâ kalbine sükûnet vermese, neredeyse işi açığa çıkaracaktı. Bu arada Mûsâ'nın kız kardeşinden, çocuğun izini takip etmesini istemişti. Ertesi gün saraydan çocuğa sütanne aranıyor, fakat çocuk hiçbir kadının sütünü emmiyordu. Mûsâ'nın kız kardeşi saraya sokularak, çocuğa iyi bir sütanne bulabileceğini bildirdi. Böylece Mûsâ öz annesinin bakım ve eğitimine girmiş oldu. Bütün bunlar Allah Teâlâ'nın takdiri ile cereyan ediyordu.⁸⁹

Hız. Mûsâ büyüüp peygamber olunca ona ilk îmân edenlerden birisi de Hız. Âsiye olmuştu. Onun îmân edişiyile ilgili iki rivâyet vardır. Bir rivâyete göre, sarayda bir hizmetçi kadın Allâh'a îmân ettiği için, fırında yakılmış, onun rûhunun melekler tarafından gökyüzüne çıkarıldığını gören Âsiye de Allâh'a ve peygamberi Mûsâ'ya îmân etmiştir.⁹⁰ Başka bir rivâyete göre, Âsiye, Hız. Mûsâ'nın Firavun'un sihirbazları karşısında üstün gelmesi üzerine îmân etmiştir.⁹¹

Firavun, karısının îmân ettiğini anlayınca, onu ellerinden ve ayaklarından kazıklara bağlatmış, güneş altında bırakarak işkence yaptırmıştır. Üzerine büyük bir kaya parçası atılacağı sırada Allah Teâlâ'ya şöyle duâ etmiştir:

“Ey Rabbim!. Bana kendi katında, cennetin içinde bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden kurtar. Ve beni şu zâlim toplumdan kurtar.”⁹²

Hız. Âsiye'nin duâsı kabûl edilmiş, o sırada cennetteki makâmı gösterilmiş ve hiçbir acı duymaksızın rûhu alınmış, üstüne konulan kaya ruhsuz kalan cesedinin üzerine düşmüştür. Böylece o, şehâdet şerbetini içmiş, Cennetü'l-Mevâ'daki ebedî dinlenme yerini seyrederek bu dünyadan ayrılmıştır. Selman el-Fârîsî şöyle demiştir: **“Âsiye'ye güneşin altında işkence edilirken, güneş sıcaklığı ezâ verince, melekler kanatları ile güneşe gölge yapıyorlardı.”**⁹³

88. Kasas, 28/9.

89. Bk. Kasas, 28/10-13.

90. İbnü'l-Esir, Kâmil, I, 184, 185.

91. Taberî, age, XXVIII, 110; Aynî, Umdetü'l-Kârî, Kahire, 1392/1972, XIII, 47.

92. Tahrîm, 66/11.

93. Bk. Kurtubî, age, XVIII, 132; Elmalılı, age, VIII, 168, 169.

Sonuç olarak Kur'ân-ı Kerîm'de Âsiye ve Hz. Meryem'in örnek gösterilmesi, Hz. Âişe ve Hz. Hafsa'nın, bir ara Nebî ﷺ'in peygamberlik mücâdelesinde ona yeteri kadar destek olmamaları ve bâzı dünyalık isteğinde bulunmaları yüzünden olmuştur.⁹⁴ Kendisini ilâh olarak ilân eden, Allâh'ı inkâr eden bir erkeğin nikâhı altında Âsiye'nin sabredip, sonunda yüce Allah'tan yardım istemesi, kocaları İslâm'a karşı büyük bir düşmanlık içinde bulunan mü'min hanımlara güzel bir örnektir. Hangi şart ve sıkıntılar içinde olursa olsun îman ve hidâyet en yüce değerdir. Bu mânevî değer hiçbir bedelle değiştirilemez. Bu konuda şehîd olmayı göze alan ve daha rûhunu teslim etmeden cennetteki makâmını gören Hz. Âsiye bu ümmete gösterilen örnek, yıldız bir kadındır.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا
وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ عَلَيْهَا الْقَائِنُ ۙ وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿١٢﴾

12- İffetini korumuş olan, İmrân kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). Biz ona rûhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O Allâh'a gönülden itaat edenlerdendi.

12. âyette, Hz. Meryemin özellikleri şöyle açıklanır: a) İffetini korumuş bir kadın olması, b) Allah Teâlâ'nın ona rûhundan üflemesi, c) Allah Teâlâ'nın sözlerini ve kitaplarını tasdik etmesi, d) Allâh'a gönülden itaat etmesi.

Hız. Meryem Hız. İsâ'nın annesi ve Dâvûd ﷺ'in soyundan bir bilgin olan İmrân'ın kızıdır. O, Allah Teâlâ tarafından insanlara örnek gösterilmiş ve onun üstünlüğüne şöyle işaret edilmiştir. **“Allah îmân edenlere iffetini koruyan, İmrân'ın kızı Meryem'i de örnek gösterir.”**⁹⁵ **“İrzini iffetle korumuş olanı an. Biz ona rûhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu bütün âlem için bir ibret kıldık.”**⁹⁶ **“O, seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına tercih etti.”**⁹⁷

İmrân'ın eşi Hanna, kısır bir kadın olup hiç çocuğu olmamıştı. Bir gün bir ağacın gölgesinde otururken yavrusunu doyurmaya çalışan bir kuş

94. Bk. Kurtubî, age, XVIII, 132.

95. Tahrîm, 66/12.

96. Enbiyâ, 21/91.

97. Âl-i İmrân, 3/42.

görmüş ve bu durum onda çocuk sahibi olma arzusunu ortaya çıkarmıştı.⁹⁸ Allah Teâlâ'ya, çocuk ihsan etmesi için duâ etti ve çocuğu olursa, bunu Beytül-Makdis'e (Mescid-i Aksa) hizmetçi olarak adadığını bildirdi.⁹⁹ Ancak o, bu adağı yaparken çocuğun erkek olarak doğacağını düşünmüştü. Meryem dünyaya gelince, kız çocuğunun mescid hizmetinde zorluklarla karşılaşabileceğini düşündü, bununla birlikte adağına uyarak küçük Meryem'i Beytül-Makdis'e götürerek görevlilere teslim etti. Çocuğun gözetilmesi görevini devrin peygamberi ve aynı zamanda Hz. Meryem'in teyzesinin koca-sı olan Zekeriyâ ﷺ üstlendi.¹⁰⁰

Zekeriyâ ﷺ, Meryem için mescidde özel bir yer (mihrab) tahsis etmişti. O, burada sürekli olarak ibadet ve duâ ile meşgul oluyordu. Zekeriyâ bir ihtiyaç nedeniyle Meryem'in yanına her girişinde değişik yiyeceklerle karşılaşılıyordu. Üstelik bunlar o mevsimin ve o beldenin yiyeceklerine benze-miyordu. Yüce Allâh'ın ve meleklerin ikrâmına mazhar olan Meryem'in bu hâli Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle bildirilir:

“Rabbi Meryem’e hüsn-ü kabûl gösterdi; onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriyâ’yı da onun bakımı ile görevlendirdi. Zekeriyâ onun yanına, mabede her girişinde orada bir rızık bulur ve ‘Ey Meryem! Bu sana nereden geliyor?’ der, o da: ‘Rabbim tarafından-dır. Allah dilediğine sayısız rızık verir.’ derdi.”¹⁰¹

Hız. İsâ'nın babasız olarak dünyaya gelişi: Yüce Allah, Meryem'in ba-basız olarak bir çocuk dünyaya getirmesini takdir etmişti. Bir gün melekler Allâh'ın emri ile gelerek bir çocuk doğuracağını ve adının da Meryem oğ-lu İsâ Mesih olacağını bildirdiler. Ayrıca bu çocuğun dünya ve âhirette şe-refli ve Allâh'ın rızasını kazanan bir kul olacağını, beşikte iken konuşacağı-nı da haber verdiler.¹⁰²

Hız. Meryem bu durum karşısında, kendisinin hiçbir erkekle ilişkisi ol-madığı hâlde, nasıl çocuk sahibi olacağını sormuş ve kendisine şu cevap ve-rilmiştir: **“Bu böyledir. Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasına hükmedince ona sâdece “ol” der ve o da hemen oluverir.”**¹⁰³ Bir gün

98. İbnü'l-Esir, Kâmil, Beyrut, 1979, I, 298.

99. Âl-i İmrân, 3/5.

100. Bk. Âl-i İmrân, 3/36, 37; İbnü'l-Esir, I, 299.

101. Âl-i İmrân, 3/37.

102. Âl-i İmrân, 3/45, 46.

103. Âl-i İmrân, 3/47.

Cebrâil ﷺ genç bir erkek sûretinde gelmiş,¹⁰⁴ korkuya kapılan Meryem; **“Ben senden, Rahmân olan Allâh’a sığınırım. Eğer Allah’tan korkuyorsan bana dokunma, demişti.”**¹⁰⁵ Cebrâil ﷺ; temiz ve yetenekli bir erkek çocuk bağışlamak için, Allâh’ın emri ile geldiğini bildirince,¹⁰⁶ Hz. Meryem yine; **“Benim nasıl çocuğum olabilir? Bana hiçbir beşer dokunmamıştır. Ben iffetsiz de değilim.”** diyerek,¹⁰⁷ Melekten açıklama istedi. Melek; Yüce Allâh’ın emir ve takdirinin böyle olduğunu, Allah için bunun kolay bir hâdise olduğunu bildirdi.¹⁰⁸

Allah Teâlâ Hz. Meryem’e rûhundan melek aracılığı ile üflemiş ve o gebe kalmıştı. Çoğunluk âlimlere göre, normal gebelik süresi geçince Hz. Meryem, Îsâ’yı ﷺ dünyaya getirmiştir.¹⁰⁹ Doğum sırasında ve sonrasında melek tarafından sükûnete kavuşturulan Meryem, çocuk kucağında toplumun içine dönünce sert eleştiri ve ithamlarla karşılaştı. Kendisine zinâ isnat edilmek isteniyordu.¹¹⁰ Böyle sıkıntılı ve kem gözlerin üzerine çevrildiği bir günde Hz. Meryem’den savunma yerine susması ve şöyle demesi bildirildi:

“Ben susma orucu adadım, bugün kimseyle konuşmayacağım.”¹¹¹

Ancak bir açıklama bekleyenlere kucağındaki çocuğu göstererek, onunla konuşmalarını işaret etmekle yetindi. Bir mûcize olarak beşikteki Îsâ ﷺ şunları söylemişti:

“Ben, şüphesiz Allâh’ın kuluyum. O, bana kitap verecek ve beni peygamber yapacaktır. Nerede olursam olayım, beni mübârek kıldı. Yaşadığım sürece de namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti. Beni, anneme saygılı kıldı; beni bedbaht bir zorba yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve yeniden dirileceğim gün esenlik banadır.”¹¹²

Yüce Allah, Hz. Îsâ’nın durumunu, Âdem ﷺ’in durumuna benzetmiştir: **“Allah katında Îsâ’nın durumu da Âdem’in durumu gibidir. Allah Âdem’i topraktan yarattı, sonra ona “ol” dedi ve o oluverdi.”**¹¹³

104. Bk. Meryem, 19/16.

105. Meryem, 19/18.

106. Meryem, 19/19.

107. Meryem, 19/20.

108. Meryem, 19/21.

109. İbn Kesîr, age, İst. 1985, V, 216.

110. Bk. Meryem, 19/24-28.

111. Meryem, 19/26.

112. Meryem, 19/30-33.

113. Âl-i İmrân, 3/59.

Hız. Meryem'in fazîleti: Allah Teâlâ'nın üstün meziyetler verdiği ve meleklerine hizmet ettirdiği Hız. Meryem'in bir peygamber mi, yoksa Cenâb-ı Hakk'ın velî bir kulu mu olduğu konusu âlimler arasında tartışılmıştır. Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Erkeklerden kemâle erenler çoktur. Kadınlardan ise Meryem bint-i İmrân ile Firavun'un karısı Âsiye kemâle ermiştir. Kadınlar üzerine Âişe'nin üstünlüğü, tiridin diğer yiyeceklere üstünlüğü gibidir."*¹¹⁴

Bâzı âlimler bu hadîsi delil alarak Âsiye ile Meryem'in peygamber olduklarını söylemişlerdir. Çünkü insan türünün en kemâle erenleri önce peygamberler, sonra velîler, sıddıklar ve şehitlerdir. Ancak bu görüşe çoğunluk müctehitler karşı çıkmış, hadisteki "kemâl sahibi" ifâdesinin; Âsiye ile Hız. Meryem'in kadınlar arasında bütün fazîletlerin en üstün derecesine vardıkları anlamına geldiğini söylemişlerdir.

Kirmanî; "Kadınlardan peygamber gelmediği konusunda görüş birliği (icmâ) nakl olunmuştur." demiş, ancak İmam Eş'arî'nin (ö. 260/873) kadınlardan altı peygamber geldiğini söylediği nakledilmiştir. Bunlar: Hız. Havva, Sâre, Hız. Mûsâ'nın annesi, Âsiye, Hâcer ve Meryem'dir.¹¹⁵ Kurtubî şöyle demiştir: *"Sağlam görüşe göre Hız. Meryem peygamberdir. Çünkü Allah Teâlâ ona melek aracılığı ile vahiy göndermiştir. Âsiye'ye gelince, onun peygamberliğine delâlet eden bir nakil yoktur."*¹¹⁶

Sonuç olarak kadınlardan peygamber gelip gelmediği konusunda görüş ayrılığı bulunmakla birlikte, çoğunluk âlimler gelmediği kanaatindedir. Bu duruma göre Hız. Meryem'in Yüce Allâh'ın "velî" bir kulu olduğunda şüphe yoktur. Kur'an ve Sünnetin bu derece önem verdiği ve gerçek yönlerini ortaya koyduğu Hız. Meryem ve Hız. İsâ'nın Hristiyanlarca yanlış algılanması ve özellikle Hız. İsâ'nın "Allâh'ın oğlu" olarak nitelendirilmesi kiliselerin çözmesi gereken önemli bir problemidir. Nitekim Hristiyanların önemli bir bölümü "tevhid" inancına ulaşmakla birlikte, diğer bölümü günümüzde de "teslis (üçleme)" inancını korumaktadır. Bu üç ilâh; baba (Allah), oğul (Hız. İsâ) ve Rûhu'l-Kudüs'ten ibârettir. Hız. İsâ'nın tebliğ ettiği din tevhîde yani Allâh'ın birliği esasına dayandığı hâlde, Hristiyanların sonraki yorumları böyle bir kargaşaya yol açmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de de belirtildiği gibi "Allâh'ın kelimesi" ve "Allâh'ın rûhu" ifâdeleri onların yanılma noktasını teşkil etmiştir.

114. Bk. Buhârî, Enbiyâ, 32, 46, Fazâilu Ashâbî'n-Nebî, 30. At'ime, 25; Müslim, Fazâilu's-Sahâbe, 70; Tirmizî, At'ime, 31; İbn Mâce, At'ime, 14; Ahmed bin Hanbel, IV, 394, 409.

115. Ahmed Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, İstanbul, 1979, X, 286.

116. Kurtubî, age, IV, 53, 54; Davudoğlu, age, X, 286.

Âyette şöyle buyrulur: **“Ey ehli kitap! Dîniniz husûsunda aşırı gitmeyin. Allâh’a karşı yalnız hakkı söyleyin. Meryem oğlu Îsâ Mesih, sâdece Allâh’ın peygamberidir. Meryem’e ilkâ ettiği kelimesi ve O’ndan bir rûhtur. Allâh’a ve peygamberlerine î mân edin. “Allah üçtür” demeyin. Bundan vazgeçin. Bu sizin için daha hayırlıdır. Allah ancak bir tek ilâhtır. O çocuk sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde ne varsa O’nundur. Vekil olarak Allah yeter.”**¹¹⁷

Burada, birkaç yıl önce yolumuz düşen Efes’te Meryem Ana’ya izâfe edilen yeri ziyaretimizle ilgili bir hâtıramızı nakletmek isteriz. Yüce Allâh’ın bu derece fazîletinden söz ettiği Hz. Meryem’in ve bir peygamber olan Hz. Îsâ’nın elbette İslâm ümmetinin gönlünde ve kalbinde önemli bir yeri vardır. Mü’min olmanın şartları arasında Hz. Îsâ’ya peygamber olarak inanmak da vardır. Ziyaret sırasında Hristiyanlığı tanıtıcı bir broşür vermek için yanımıza gelen tesettürlü bir râhibe hanıma Hz. Meryem ve Hz. Îsâ ile ilgili İslâm’ın getirdiği mesajı anlatmaya çalıştık. Bu arada Hz. Meryem’in bir peygamber olduğunu söyleyenler bile olmuş, ama en azından onun bir “evliya (azize) olduğunda İslâm âlimleri arasında görüş birliği oluşmuştur” sözlerimiz üzerine gözyaşlarını tutamayan râhibe, bu konuda birkaç kelime daha duyabilmek için, aracımızın yanına kadar gelmiş ve bizi yolcu etmişti. Demek ki, Hristiyanlık ve Yahudilik âleminde İslâm’ı tanıma noktasında önemli bir bilgilenme eksikliği vardır. Tarafsız bir yaklaşımla, İslâm’ı ve Kur’ân’ı inceledikleri zaman tevhîd inancına kavuşacaklarında şüphe yoktur.

Hz. Îsâ kendisinin bir peygamber olduğunu söylemiş ve insanları hak dîne çağırmıştır. Kur’ân’da onun insanlara şöyle seslendiği bildirilir: **“Size bir delil getirdim, Allah’tan korkun bana itaat edin. Şüphe yok ki, Allah benim de sizin de Rabbinizdir. O’na ibadet edin, bu doğru yoldur.”**¹¹⁸

117. Bk. Nisâ, 4/171.

118. Âl-i İmrân, 3/50. Teslis inancını reddeden âyetler için bk. Mâide, 5/17, 72-73.

سُورَةُ الْمُلْكِ

MÜLK SÛRESİ

Mülk sûresi Mekke döneminde inmiştir. 30 âyettir. Adını ilk âyette geçen “mülk/egemenlik - hükümrانlık” sözcüğünden almıştır. Ayrıca sûreye Tebâreke, Mün-ciye, Mücâdele, Mânia ve Vâkıye adları da verilmiştir. Sûrede başlıca; Allâh'ın gücü, yüceliği ve her şeyi bilmesi, insanın yaratılış nedeni, göklerin ibretli ve sağlam yapısı, küfür ehlinin azâbı ve pişmanlığı, dünyadaki tabiat olaylarının insana boyun eğecek nitelikte yaratılması, rızık, insana verilen duyu organları, Allâh'ın insana acıması ve nîmetleri konuları yer alır.

Bu sûrenin fazîleti ile ilgili çeşitli hadislerden kimileri şunlardır: Abdullah bin Abbas رضی اللہ عنہ’den rivâyete göre, Medîne’ye gelen sahâbeden biri şehir kenarında yanlışlıkla bir kabrin üzerine çadır kurmuştu. Orada Mülk sûresini sonuna

kadar okudu. Sonra Hz. Peygamber'e gelerek, bilmeden bir kabrin üzerine çadır kurduğunu ve orada Mülk sûresini sonuna kadar okuduğunu söyledi. Bunun üzerine Allâh'ın Rasûlü şöyle buyurdu: *"O sûre Mânia'dır. O kişiyi kabir azâbından kurtarır."*¹

Ebû Hüreyre ؓ'den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: *"Kur'an'dan 30 âyeti olan bir sûre, bir adama şefaatt etti ve o kişi bağışlandı. Bu, Tebârekellezî biyedihî'l-mülk sûresidir."*²

Câbir ؓ'den rivâyete göre, Nebî ﷺ, Secde ve Mülk sûrelerini okumadan uykuya varmazdı.³

Hız. Âişe'nin de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: *"Allâh'ın Rasûlü, Secde ve Mülk Sûrelerini her gece okurdu. Ne hizada ne de seferde bunu bırakmazdı."*⁴

Âlûsî; "Bu gibi rivâyetler nadeniyle, adı geçen sûrenin her gece okunmasının mendub olduğı söylenmiştir." demiş ve kendisinin de temyiz çağından beri bunları okumaya devam ettiğini ve buna muvaffak kılan Allâh'a hamd ettiğini belirtmiştir.⁵

1. Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'an, 9. Hadis, hasen-garibtir.
2. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'an, 9; İbn Mâce, Edeb, 52; Ebû Dâvûd, Ramazân, 10; Ahmed bin Hanbel, II, 299, 321.
3. Tirmizî, Fazâilü'l-Kur'an, 9.
4. Süyûtî, ed-Dürrü'l-Mensûr, VIII, 232; Elmalılı, age, VIII, 174.
5. Âlûsî, Tefsîr, XXIX, 2.

﴿ BÂB 1 ﴾

İNSANIN YARATILIŞ NEDENİ, YEDİ KAT GÖK,
YILDIZLAR, İNKÂRCILAR, TAKVÂ SAHİPLERİ,
ALLÂH'IN İLMİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ الَّذِي خَلَقَ
الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ
﴿٢﴾ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا ۚ مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ
تَفَوتٍ ۚ فَارْجِعِ الْبَصَرَ ۚ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ
كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ
الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ
السَّعِيرِ ﴿٥﴾ وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾
إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورٌ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ
كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ
جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ ۖ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ
كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ
﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ ۖ فَسُحِقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١١﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾ وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ
أَوْ اجْهَرُوا بِهِ ۚ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ
وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Mutlak hükümlanlık elinde olan Allâh'ın şânı ne yücedir! O her şeye kadirdir.**
- 2- Hanginizin daha iyi iş yapacağınızı denemek için ölümü de hayatı da yaratan O'dur. O mutlak üstündür, çok bağışlayıcıdır.**
- 3- Yedi kat göğü birbiriyle uyum içinde yaratan O'dur. Rahmân olan Allâh'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebilecek misin?**
- 4- Sonra gözünü tekrar çevir de bak; göz (aradığı bozukluğu bulamadan) güçsüz ve bitkin bir hâlde sana dönecektir.**
- 5- Andolsun ki Biz en yakın göğü kandillerle donattık. Şeytanlar için bunları birer atış taneleri yaptık ve onlar için bir de alevli ateş azâbı hazırladık.**
- 6- Rab'lerini inkâr edenler için cehennem azâbı vardır. O, ne kötü varılacak yerdir!**
- 7- Oraya atıldıklarında, cehennemin uğultusunu işitirler.**
- 8- Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara: "Size uyarıcı bir peygamber gelmemiş miydi?" diye sorarlar.**
- 9- Onlar şöyle derler: "Evet, doğrusu bize uyarıcı bir peygamber gelmişti, fakat biz (onu) yalanlamış ve 'Allah bir şey indirmemiştir, siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz!' demiştik."**
- 10- Ve "Eğer söz dinleseydik veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateşe girenler arasında olmazdık!" derler.**
- 11- Böylece günahlarını îtiraf ederler. Artık o alevli ateşe girenler, (Allâh'ın rahmetinden) uzak olsunlar!**
- 12- Görmedikleri hâlde Rab'lerinin (azâbından) korkanlara gelince; onlar için hem bağışlanma hem de büyük bir mükâfat vardır.**
- 13- Sözüünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; O, kalplerde olanı da bilir.**
- 14- Hiç Yaratan yarattığını bilmez mi? O'nun bilgisi her şeyin inceliklerini kapsar ve O her şeyden haberdardır.**

1. âyette, mülkün gerçek sahibinin Allah Teâlâ olduğu, O'nun her şeye gücünün yettiği vurgulanır. Mülkün sahibi olan Allah onu dilediğine verir.

İlk âyetteki, بَارَكَ, “Teâlâ” gibi “tefâul” babından mâzî fiildir. Bunun fiil çekimi yapılmaz ve Allah'tan başkası için de kullanılmaz. Türetilmesinde “bereket” kelimesinin bu anlamla açık bir ilişkisi vardır. “Tefâul” babından olması da bu anlamın mübalağa ile kendisinden meydana geldiğini ifâde eder. “Bereket” bir şeyde ilâhî hayrın sürekli ve kararlı olması anlamına gelir ki, “suyun havuzda birikip yükselerek durması” anlamından alınmıştır. İlâhî hayır ve iyiliğin bulunduğu şeye “mübârek” denilir. İlâhî hayır, dar bir kalıba sokulup sayılamayacak ve duygularla kavranamayacak bir şekilde meydana geldiğinden, kendisinde beş duyu ile bilinemeyen bir artış tespit edilen şeye de “mübârek” denilir.

Şu hâlde بَارَكَ kelimesi, mübâreklik, bizzat kendisinden meydana gelmek üzere, mübâreklikte büyük bir yükseklik ile kararlılık ifâde eder. Mübârekliğin Allah Teâlâ hakkında sonradan olma veya değişme şüphelerinden uzak bir şekilde düşünülmesi gerekir. Bu değerlendirmede düşünceye dayanak olacak iki kavram vardır: Biri sâbit oluş, diğeri de artıştır. Bunun için geçmiş müfessirler de bunu, başlıca iki anlamı esas alarak tefsîr etmişlerdir. Birisi (lem yezel ve lâ yezâlü) anlamıdır ki, “varlığı ezelî ve ebedî olarak gerekli olan” anlamınadır. Bunda süreklilik ve karar anlamı esas alınmıştır. Diğerinde ise çoğalma (tezâyüd) anlamı esas alınarak iki şekil söylenmiştir. Bâzıları, Allah Teâlâ'nın zâtında yüceliğini ve Allah'tan başka şeylerin eksikliğini düşünerek (Teâlâ) “yüce oldu” anlamıyla tefsîr etmişlerdir. Allah Teâlâ'nın zâtında her şeyden yüksek olduğunu ifâde eder. Zâtında yüksek, çok yüksek demek olur. Bâzıları da fiil sıfat olarak düşünüp (tezâyede hayruhû ve atâühû ve tekâsere) “hayır ve ihsanı arttı ve çoğaldı.” diye hayır ve ihsanının artıp çoğalmasıyla tefsîr etmişlerdir. Bâzı yerde bu anlamların birisi, diğer bâzısında ise diğeri daha uygun olmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bütün âlemlere bir uyarıcı olsun diye kulu Muhammed'e Furkan'ı indiren Allâh'ın şânı ne yücedir! Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. O, bir çocuk edinmemiştir, mülkünde hiçbir ortağı da yoktur. Her şeyi bir ölçü ile yaratıp kaderini belirleyen de O'dur.”**¹

“De ki: Ey mülkün sahibi Allâh'ım! Sen mülkü dilediğine verir ve dilediğinden de onu geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini

1. Furkan, 25/1-2.

alçaltırsın. Hayır, yalnız Senin elindedir. Şüphesiz Sen her şeye kadirsin! Geceyi gündüze katarsın, gündüzü geceye katarsın. Ölüden diriye çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsın!”²

Abdullah bin Abbas رضی اللہ عنہ’den gelen bir rivâyet dikkate alınıp, Allâh’ın hem zâtî ve hem de fiilî sıfatını düşünerek bütün bu anlamları toplamak daha uygun olacağı için, **بَارَكَ** fiili, “Hem zâtında, hem sıfatında, hem fiillerinde en mükemmel ve en olgun olmak üzere şânı yüksek ve yücedir.” anlamıyla tefsir olunmuştur.³

2. âyette, Allâh’ın insanları iş ve davranışlarıyla sınavı, hangisinin daha güzel amel işleyeceğini ortaya çıkarmak için ölümü ve hayatı yarattığı bildiriliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Siz ölüler idiniz. O sizi diriltti, Yine öldürecek, yine diriltecektir.”⁴**

“O, hanginizin daha güzel iş yapacağınızı denemek için, Arş’ı su üstünde iken, gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır. Böyle iken sen onlara, ‘Öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz!’ desen, o inkâr edenler kesinlikle sana, ‘Bu apaçık sihirden başka bir şey değil!’ derler.”⁵

Ölüm, yaşayanlar için büyük bir nîmettir. Ölümler olmasaydı, dünya hayatı yaşanmaz ve çekilmez bir hâle gelirdi. Bunu birkaç örnekle açıklayalım:

a) Uçuşan her bitki tohumu, eğer bir çiçeği aşlayıp bir bitki olsaydı, yeryüzü bu kadar bitkiyi almazdı.

b) Balıkların bıraktığı her yumurtadan balık çıksa, üreyecek balıklar denizlere sığmazdı.

c) Sinek, sivrisinek ve öteki haşereler çeşitli nedenlerle ölmeyip yaşasalardı yeryüzü yaşanmaz hâle gelirdi. Yılda beş altı kez yumurtlayan bir sineğin, her yumurtlamada 120-150 yumurta bıraktığı düşünülürse, bu yumurtaların hepsinin yaşaması durumunda, dünyayı sineklerin istilâ etmesi ile karşı karşıya gelinirdi.

d) Tek hücreli olan mikroplar, ölmeden sâdece beş gün süreyle ölmeden üremelerini sürdürseler, yeryüzü mikroplarla dolardı.

2. Âl-i İmrân, 3/26-27.

3. Elmalılı, age, VI, 47-48.

4. Bakara, 2/28.

5. Hûd, 11/7.

e) İnsan ve hayvan çeşitleri de bunun gibi, ölmeksizin dünya üzerinde binler ve milyonlarca yıl yaşasaydı, yeryüzü böyle bir canlılar âlemi için çekilmez olurdu.⁶

f) Yine her cinsel ilişki sonunda kadın hâmile kalıp doğum yapsaydı, yeryüzü insanlara yetersiz hâlde gelirdi. Bütün bunlar dünya hayatında gerek bitkiler gerekse hayvanlar ve insanlar âleminde belli bir dengenin korrunduğu anlamına gelir.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا ۚ مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَؤُتٍ ۚ فَارْجِعِ الْبَصَرَ ۚ هَلْ تَرَىٰ مِن فُطُورٍ ﴿٣﴾ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿٤﴾

3- Yedi kat göğü birbiriyle uyum içinde yaratan O'dur. Rahmân olan Allâh'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebilecek misin?

4- Sonra gözünü tekrar çevir de bak; göz (aradığı bozukluğu bulamadan) güçsüz ve bitkin bir hâlde sana dönecektir.

3-4. âyetlerde, yedi kat göğün tabakalar hâlinde yaratıldığı, Rahmân olan Allâh'ın yaratışında herhangi bir eksiklik bulunmadığı, bu durumun gözle bakılınca bile anlaşılabilceği, deney ve tecrübelerle de aynı sonuca ulaşılabileceği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle uyum içinde nasıl yaratmış!”**⁷

“Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın, oysa onlar, bulut geçer gibi geçerler. Bu, her şeyi sağlam yapan Allâh'ın sanatıdır. Gerçekten O, yaptıklarınızdan tam olarak haberdardır.”⁸

“Üstlerindeki göğe bakmadılar mı, onu nasıl binâ etmiş ve donatmışız! Onda hiçbir çatlak da yoktur. Yeryüzünü de döşedik ve üzerinde sağlam dağlar diktik! Orada güzel görünümlü her türden bitkiler yetiştirdik.”⁹

6. Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsir, X, 526, 527.

7. Nûh, 71/15.

8. Neml, 27/88.

9. Kâf, 50/6-7.

Günümüz astronomi bilimi açısından bu konuda ulaşılan bilgiler şöyledir:

YEDİ KAT YER VE GÖĞÜN YARATILMASI

Yerin ve göklerin yaratılışı âyetlerde şöyle anlatılır: **“De ki: Gerçekten siz, yeri iki günde Yaratan’ı inkâr edip O’na ortaklar mı koşuyorsunuz? O, âlemlerin Rabbidir. O, yeryüzüne sâbit dağlar yerleştirdi. Orada bereketler yarattı ve orada tam dört günde isteyenler için fark gözetmeden gıdalar takdir etti. Sonra duman hâlinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye: İsteyerek veya istemeyerek, gelin! dedi. İkisi de “İsteyerek geldik” dediler. Böylece onları, iki günde yedi gök olarak yarattı ve her göğe görevini vahyetti. Ve Biz, yakın semayı kandillerle donattık, bozulmaktan da koruduk. İşte bu, mutlak üstün olan ve her şeyi bilen Allâh’ın takdiridir.”**¹⁰

Buna göre, **“Böylece onları iki günde yedi gök olarak yarattı...”**¹¹ âyetinde geçen iki gün, hem yerküre hem de göklerin, yani evreni oluşturan diğer gökcisimlerinin, 100 bin yıllık dönemlerde ilk oluşumlarının ortaya çıkışını ifâde ediyor olmalıdır. En azından Dünya, Güneş ve Güneş Sistemi için böyle bir teori söz konusu olabilir. Evrenin temel unsurları olan yıldızların da önyıldız (proto satar) oluşumu için 100 bin yıl öngörülmektedir. Bu âyetle ilgili diğer bir dikkat çekici konu ise âyetin Arapçasında geçen ve genellikle “yaratma” anlamında çevrilen “kadâ” kelimesinin aslen “tamamlama” anlamını içeriyor olmasıdır. Sonuçta, âyeti “böylece onları iki günde yedi gök olarak tamamladı...” şeklinde anlamak daha sağlıklı olacaktır. Çünkü tamamlama söz konusu olduğunda, hâli hazırda bütünü oluşturan diğer parçaların zaten var olduğu, en son eksik olan parçaların da var oluşuyla, bütünün son hâlini aldığı akla gelir. Bahsettiğimiz konudaki bütünlük, yedi parçadan oluşmaktadır ve Güneş, Dünya ve Ay dâhil Güneş sisteminin de katılmasıyla yediye tamamlanmıştır.

Kur’an’da “göğe yönelme ve yedi gök olarak tamamlanma” hususları Bakara 29 ve Fussilet 11. âyetlerde geçmektedir. Fussilet 11’de “duman hâlinde” olarak bahsedilirken, Bakara 29’da duman hâlinde söz edilmez. Fussilet 11’de anlatılan gök, Güneş sistemi olmalıdır. Konuyu biraz daha açacak olursak, Güneş sistemini oluşturan gaz ve toz bulutu, Nebula Teorisine göre dönerek kendi içine çöken Güneş ve diğer gezegen ve benzerlerini

10. Fussilet, 41/9-12.

11. Fussilet, 41/12.

oluşturmuştur. Fussilet sûresi 9. Âyetten başlayan anlatımlar yerküreyi de içine alarak, Güneş sisteminin, göklerin sayısını, yukarıdaki paragrafta da söz edildiği gibi, yediye tamamlanmasının sıralanmış hâlini oluşturmaktadır.

Bakara 29'da ise göğe yönelmekten söz edilirken duman hâlinden söz edilmez. Çünkü bu göğe yönelme ve yedi kat olarak düzenlenme, Evren'in ilk oluşum aşaması olan Big Bang olayına işaret olmalıdır.

Ayrıca Bakara sûresinin 29. Âyetindeki **“Yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı”** sözünü yerkürenin de yaratıldığı şeklinde anlarsak bile, âyetin devamında göklerin ilk defa olarak yaratıldığından değil, göklerin yedi kat olarak düzenlendiğinden söz etmektedir.

Fussilet sûresindeki bu âyetlerde ise asıl olarak Yer Küre'nin iki günde yaratılmasından bahseder. Ardından yeryüzü ile ilgili yaratılan diğer şeylerden söz edilir. Sonra da 11. âyetten itibâren yer ile göklerin beraber iki gün içinde yedi kat gök olarak düzenlendiği bildiriliyor. Neticede göklerdeki gökcisimleri henüz yok iken Dünya onlardan önce varmış gibi bir sonuç çıkaramayız. Elbette Evren'de Dünya'dan daha yaşlı gökcisimleri bulunmaktadır. Fakat bunların diğer yıldızlar gibi önceden var olmayan gökcisimlerinin Dünya ile birlikte bir uyum hâlinde ve bütünlük oluşturacak şekilde yedi gök olarak düzenlenmesi, Dünya'nın yaratılması ile birlikte veya daha sonra da olmuş olabilir.

“Yedi gök” ifâdesinden, atmosferin mi yoksa kâinatın mı anlaşılması gerektiği veya yedi sayısının ne kadar mutlak “yedi”yi ifâde ettiği çok kesin değildir. Ancak, Kur'ân-ı Kerîm âyetlerini, modern bilimsel veriler ışığında değerlendirdiğimizde, göz önünde tutulması gereken önemli bir husus vardır: Bilimsel sınıflandırmalar, yeni edinilen bilgiler veya güncellenen tanımlamalar nedeniyle değişiklik gösterebilir. Oldukça popüler bir durum olması sebebiyle, Pluton'un “gezegen” sıfatının alınması, bu duruma bir örnek olarak verilebilir. Bilindiği gibi, yapılan yeni astronomik gözlemler ile Pluton'un, kendisiyle aynı sıfatı taşıyan birçok gökcisminden biri olduğu ortaya çıkmış ve 2006'da Uluslararası Astronomi Birliği tarafından güncellenen “gezegen” tanımının gerekli üç şartından üçüncüsüne uymayan Pluton gezegenlikten çıkarılmıştı.¹²

Dolayısıyla, kâinattaki (özellikle atmosferdeki) sayısal verileri “kelimesi kelimesine” Kur'ânî verilerle kıyaslamak doğru olmayacaktır. Yani ateistlerin

12. Bilim Teknik Dergisi, 2006, “Pluton Artık Gezegen Değil: Gezegenin Yeni Tanımı”, sayı 467, sayfa 24.

Kur'ân-ı Kerîm'e karşı "Atmosfer, yedi değil beş tabakadan oluşuyor" şeklindeki saldırıları ne kadar anlamsız ise, korumacı psikolojiyle "Atmosfer aslında yedi tabaka" şeklindeki zorlamalar da o kadar anlamsızdır. Ancak, âyetlerin asıl misyonunun gökyüzü ile ilgili tefekküre yöneltmek olduğunu düşündüğümüzde, atmosferle ilgili şu bilimsel verilerin yararlı olduğunu düşünüyoruz:

Atmosfer, Dünya'yı çevreleyen, Güneş'ten gelen enerjinin hızlı bir şekilde uzaya geri dönmesini önleyen ve canlılar için hayatî önem taşıyan gaz kütesine denir. 5 milyar yıl önce oluştuğuna inanılan Dünya'nın oluşumundan sonraki ilk 500 milyonlu yıllarda atmosferin su buharı ve gazlardan oluştuğu düşünülmektedir. 3,5 milyar yıl öncesinde ise, atmosferin muhtemelen karbondioksit, karbonmonoksit, su buharı, azot ve hidrojen gibi gazlardan oluştuğu varsayılmaktadır. Atmosfer birbirinden farklı kimyasal özelliklere ve değişik sıcaklık profiline sahip çeşitli tabakalardan oluşmaktadır. Atmosferi oluşturan gazlar ise deniz seviyesinden itibaren yaklaşık 1.000 km yukarıya kadar uzanmaktadır. Atmosferdeki toplam gaz konsantrasyonunun %99'undan daha fazlası yer yüzeyinden itibaren ilk 40 km'lik tabakada bulunmaktadır. Atmosferi oluşturan tabakalar: Troposfer, Stratosfer, Mezosfer, Termosfer ve Ekzosfer'dir.¹³

Atmosfer Tabakasının Canlılara Sağladığı Faydalar

a) Solunumumuz için gerekli oksijeni atmosferde buluruz. Açlığa haftalarca, susuzluğa ise günlerce tahammül edebilen insanın havasızlığa tahammülü ise sâdece dakikalarcadır. İnsan günde 13 kg. eşdeğerinde hava tüketir. Ayrıca bitkiler de fotosentez için gerekli karbondioksidi atmosferde bulurlar.

b) Atmosfer, dev bir battaniye gibi bizi sıcak tutar. Atmosfer olmasaydı, Dünya ortalama sıcaklıkları 0°C altında olacaktı.

c) Atmosfer içerisindeki ince ozon tabakası sâyesinde zararlı morötesi ışınların Dünya'ya ulaşmasını engeller.

d) Atmosfer, hidrolojik döngü sâyesinde bitki ve hayvanların ihtiyâcı olan suyu ulaştırır.¹⁴

Yedi kat gök: Kur'an'da birçok âyette geçen yedi kat gök ya da yedi gök kavramı bugüne kadar genel olarak Dünya'yı çevreleyen atmosfer ve atmosferin yedi katmanı olarak anlaşılmıştır. Talâk sûresinin 12. Âyetinde "**Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah'tır.**" denildiği üzere,

13. Atmosferin yapısı, <http://www.mgm.gov.tr/FILES/arastirma/ozonuv/atmosferinyapisi.pdf>

14. Richard Wilson, 2007, "Atmosphere", s. 5. Global Media, Delhi.

yedi kat göğün yerden de sayı olarak benzerleri olacaktır ve bunun atmosferin katmanları olması güçlü bir olasılıktır. Aşağıdaki âyetler buna işaret eder:

“Andolsun Biz, gökte birtakım burçlar (yıldız kümeleri) yarattık ve bakanlar için onu süsledik.”¹⁵ **“İçinde burçları bulunan göğe andolsun”**¹⁶ ve **“Gökte burçlar var eden, orada ışık saçan güneş ve aydınlatan ayı yaratan Allah, yücelerin yücesidir.”**¹⁷ Bu burç kümeleri, bir önceki sonrakinin alt kümesi olacak şekilde düzenlendikleri söylenebilir.¹⁸

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ
وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ﴿٥٥﴾

5- Andolsun ki Biz en yakın göğü kandillerle donattık. Şeytanlar için bunları birer atış taneleri yaptık ve onlar için bir de alevli ateş azâbı hazırladık.

5. âyette sözü edilen, cinlerin meleklerden haber çalması konusunda iki görüş vardır. Haber çalma olayını kabûl etmeyenlere göre, yıldızların parçalanmasından doğan meteor taşları, bu taşların hava tabakasıyla sürtünmesinden çıkan ışıklar yani şahaplar, eskiden beri, filozofların üzerinde durduğu bir tabiat olayıdır, bunun cinlerle bir ilgisi yoktur. Eğer bunlar, atılınca cinleri yaksa, akıl sahibi olan cinler bunlardan korunmanın yolunu bulurlardı. Melekler sırları ya vahiy ya da Levh-i mahfûzu görme yoluyla öğrenmişlerdir. Böyle olunca, bu sırları cinlerin öğrenmesine fırsat vermezler.

Fahreddin Râzî, bu görüşte olanlara şöyle cevap verir: Cinlerin gökten haber çalması, âyetlerle ve sağlam hadislerle sâbittir. Ruhsal varlıklar olan cinlerin yine ruhsal varlıklar olan meleklerden haber çalması mümkündür. Cinlere atılan kıvılcımlar, meteor taşları değil, onların mele-i a'lâya yaklaşmalarına engel olan nurlardır. O nurlar maddî gözle görülemez. Bunlar, akılla ispatı güç olan, fakat inanılması gereken şeylerdir. Kur'an'da gökten haber çalmaya çalışan cinlerin taşlanarak uzaklaştırıldığı, birçok yerde tekrar edilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun Biz, gökte birtakım burçlar yarattık ve bakanlar için onu süsledik. Göğü de her kovulmuş**

15. Hicr, 15/16.

16. Burûc, 85/1.

17. Furkan, 25/61.

18. <http://www.yenimucizeler.com/index.php?topi=24.0;wap2>.

şeytandan koruduk. Ancak (şeytanlar içinden) kulak hırsızlığı yapan olursa, onu da parlak bir ateş alevi kovalar.”¹⁹

“Bu (Kur’ân’ı) şeytanlar indirmedir. Bu hem onlara yaraşmaz, hem de buna güçleri yetmez. Çünkü onlar, vahyi işitmekten uzak tutulmuşlardır.”²⁰

“Biz en yakın göğü yıldızlarla donattık. Ve onu her itaat dışına çıkan her şeytandan koruduk. Onlar yüce melekler topluluğunu dinleyemezler, her taraftan kovulup atılırlar. Uzaklaştırılırlar. Hem onlara sürekli bir azap vardır. Ancak kulak hırsızlığıyla bir söz kapan olursa, onu da delip geçen bir alev topu izler.”²¹

ARRAF - KÂHİN

Olaylara birtakım mukaddime ve sebeplerle istidlâl ederek, olayların meydana geleceğini bunlarla bildiğini iddiâ eden kimseye “arraf”, gayb’dan haber verdiğini iddiâ eden kimseye de “kâhin” denir. Yapılan işin adı da araflık ve kehânettir.

İslâm’ın çıkışı sırasında her kabîlenin bir kâhini bulunur, bunlar geleceğe yönelik bâzı bilgileri haber verir, evrendeki gizli sırları bildiklerini iddiâ eder, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözümler, rüyaların yorumunu yapar, işlenen suçların fâillerini belirlerlerdi. Kâhinlerin yardımcıları şeytanlar olup, bunlar gökteki meleklerin konuşmalarına kulak misafiri olur, kimi bilgileri kâhinlere ulaştırırlardı. Kâhinler de bunları değişik şekilde ve yeni şeyler ekleyerek insanlara aktarırlardı. En son din olan İslâm’la, bu gibi bilgi hırsızlıklarına bir çeki düzen verilmiştir. Sâffât sûresinde, melekleri dinlemeye kalkışan şeytanların kovulup uzaklaştırılacağı, bununla birlikte, meleklerden bir söz kapan olursa, onun da delici bir alevle izleneceği bildirilir.²² Şeytanlar birtakım “gayb bilgileri”ni elde etmek için göğşe nüfûz etmek istedikçe, göğşe âit araçlarla kovulurlar. Kimileri bunların yanıp sönen şahaplar olduğunu söylemiştir.²³

İbn Abbas’tan rivâyete göre, cinler göğün sırlarına kulak misafiri olurlar, bire on katarlardı. Dinledikleri gerçek olur, ama kendi ekledikleri asılsız olurdu. Yıldızlar, daha önce kendilerini taşlamıyordu. Hz. Muhammed Peygamber olunca, gökten sır çalmaya kalkışan her cin taşlanmaya

19. Hicr, 15/16-18.

20. Şuarâ, 26/210-212.

21. Sâffât, 37/6-10.

22. Bk. Sâffât, 37/6-10.

23. Bk. Hicr, 15/18; Sâffât, 37/6-10; Cin, 72/8, 9.

başlamıştı. Cinler İblise şikâyetle bulundu, yapılan araştırmada son peygamberin gönderildiğini tespit ettiler.²⁴

Hiz. Peygamber, Muâviye'ye (ö. 60/679) kâhine gitmeyi ve bir şeyi uğurlu-uğursuz saymayı (teşe'ümü) yasaklayarak, bu konuda şöyle buyurmuştur: "Uğurlu/uğursuz sayma, sizden birinizin içinde hissettiği bir duygudan ibârettir. Bu düşünce, sakın yapacağınız işe engel olmasın!"²⁵

Hiz. Âişe'den rivâyete göre şöyle demiştir: "Ey Allâh'ın elçisi! Kâhinler bize bir şey söyleyince, biz onu gerçek bulurduk." dedim. "Bu, doğru olan sözdür, onu cin kapar ve dostu olan kişinin kulağına atar, ona yüz tane de yalan katar." buyurdular.²⁶

Gaybı ancak Allah bilir, bildirdiği kadarıyla Peygamber ve onlarla ruhsal yakınlığı bulunan velîler bilebilir.²⁷ Hadis: "Kim, bir arrafa (kaybolan bir şeyin yerini bildiğini iddiâ edene) gidip bir şey sorarsa, onun kırk gece namazı kabûl olunmaz."²⁸ Bu durum namazın sevâbını yok ederse de, kazâsını gerektirmez. Gasbedilen bir yerde namaz kılmak gibidir. Hadis: "Kim bir kâhin veya arrafa gider ve söylediklerini onaylarsa, şûphe yok ki Muhammed'e indirileni inkâr etmiş olur."²⁹

وَلِّلَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٦﴾ إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَمِعُوا لَهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۖ ﴿٧﴾ تَكَادُ تَمَيِّرُ مِنَ الْغَيْظِ ۖ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ﴿٨﴾ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ﴿٩﴾ وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ﴿١٠﴾ فَاعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ ۖ فَنُفِخَتْ فِي السَّعِيرِ ﴿١١﴾

6- Rab'lerini inkâr edenler için cehennem azâbı vardır. O, ne kötü varılacak yerdir!

7- Oraya atıldıklarında, cehennemin uğultusunu işitirler.

24. Bk. Ahmed bin Hanbel, I, 274, Cin, 72/2, 8.

25. Müslim, Selâm, bâb: 35, H. No: 122.

26. Müslim, Selâm, Bâb: 35, H. No: 121.

27. Bk. Cin, 72/26, 27; Ahkâf, 46/23; İsrâ, 17/85; Hicr, 15/21; En'âm, 6/59.

28. Müslim, Selâm, 125; Ahmed bin Hanbel, II, 429, IV, 68.

29. Ahmed bin Hanbel, II, 329.

8- Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Her ne zaman oraya bir topluluk atılsa, onun bekçileri onlara: “Size uyarıcı bir peygamber gelmemiş miydi?” diye sorarlar.

9- Onlar şöyle derler: “Evet, doğrusu bize uyarıcı bir peygamber gelmişti, fakat biz (onu) yalanlamış ve ‘Allah bir şey indirmemiştir, siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz!’ demiştik.”

10- Ve “Eğer söz dinleseydik veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateşe girenler arasında olmazdık!” derler.

11- Böylece günahlarını îtiraf ederler. Artık o alevli ateşe girenler, (Allâh’ın rahmetinden) uzak olsunlar!

6-11. âyetlerde, kâfilerin cehenneme atılma hâlleri şöyle açıklanır.

a) Cehennem varılacak kötü bir yerdir. Çünkü oraya azâbı hak etmiş olan kimseler girer ve orada özür beyanı, tevbe, kazâ, kefâret imkânı bulunmadığı için, Allâh’ın affı dışında kurtuluş söz konusu olmaz.

b) Kâfirlere cehennemin kendilerine olan öfkesinden dolayı kaynakayan uğultusunu işitirler. İlgili âyetle şöyle buyrulur: **“Aslında onlar kıyâmet gününü yalanladılar. Biz ise o kıyâmet gününü yalanlayanlara alevli bir ateş hazırladık. Bu ateş onlara uzak bir mesâfeden görüldüğü zaman, onun öfke dolu sesini ve uğultusunu işitirler.”**³⁰

c) Cehennem bekçileri, cehenneme girenlere, “Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?” diye sorarlar. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve hesap vereceğiniz bugünle karşılaşacağınızı söyleyerek sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?” Onlar da: ‘Biz kendi aleyhimize şahitlik ederiz!’ diyecekler. Onları dünya hayatı aldatmıştır; böylece onlar, kendi aleyhlerinde şahitlik ederek kâfir olduklarını îtiraf edecekler.”**³¹

“O inkâr edenler bölük bölük cehenneme sürülürler. Oraya varıp da, kapıları açıldığında cehennemin bekçileri onlara: “İçinizden Rabbinizin âyetlerini size okuyan ve bugüne kavuşacağınızı söyleyerek sizi uyaran peygamberler size gelmedi mi?” diye sorarlar. Onlar da, “Evet geldi.” derler. Ama azap sözü, artık o kâfirler için gerçek olmuştur.”³²

30. Furkan, 25/11-12.

31. En’âm, 6/130.

32. Zümer, 39/71.

d) “Geldi ama biz onu yalanladık, keşke onları dinleseydik!”, diyerek günahlarını itiraf ederler ve pişmanlıklarını bildirirler. İlgili âyette şöyle buyrulur: “O gün yüzleri ateşte çevrilip dururken: ‘Yazık bize! Keşke Allâh’a itaat etseydik, Peygambere itaat etseydik!’ derler.”³³

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١٢﴾

12- Görmedikleri hâlde Rab’lerinin (azâbından) korkanlara gelince; onlar için hem bağışlanma hem de büyük bir mükâfat vardır.

12. âyetle, görmedikleri hâlde Allah’tan korkanlar için bağışlanma ve büyük bir mükâfat olduğu müjdelendir. İlgili âyetle şöyle buyrulur: “**O takvâ sahipleri, görmedikleri hâlde Rab’lerinden korkarlar ve kıyâmet gününün gelip çatacağını düşünerek ürperirler.**”³⁴

Ebû Hüreyre ؓ’den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Yedi kişi vardır ki, hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde, Allâh’ın Arş’ının gölgesinde ikram görürler. Bunlar şunlardır: 1) Adâletli Devlet başkanı, 2) Rabbine neşe ile ibadet eden genç, 3) Gönlü mescidlere bağlı olan kimse, 4) Allah için birbirini seven, bu sevgiyle bir araya gelen ve bu sevgi ile birbirlerinden ayrılan iki mü’min, 5) Güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine, ‘Ben Allah’tan korkarım.’ diyerek yaklaşmayan kimse, 6) Sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse, 7) Tenhada Allâh’ı zikredip, gözyaşı döken kimse.”³⁵

وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ ۖ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٣﴾ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ ۖ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٤﴾

13- Sözüünüzü ister gizleyin, ister açığa vurun; O, kalplerde olanı da bilir.

14- Hiç Yaratan yarattığını bilmez mi? O’nun bilgisi her şeyin inceliklerini kapsar ve O her şeyden haberdardır.

33. Ahzâb, 33/66.

34. Enbiyâ, 21/49.

35. Buhârî, Ezân, 36, Zekât, 16, Rikâk, 24, Hudûd, 19; Müslim, Zekât, 91.

13-14. âyetlere göre, iyi veya kötü söz, inanç ve görüş ister gizli tutulsun, isterse açığa vurulsun Allah onu bilir. Çünkü insanı Yaratan onun her hâlini bilir, o her şeyden haberdardır. Nitekim Mekke müşrikleri birbirine, “Aman sözünüzü gizleyin, Muhammed’in Rabbi iştmesin!” derlermiş. İbn Abbâs’a göre âyetin inme sebebi budur.³⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki, ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allâh’a gizli kalmaz.”**³⁷

“De ki: Kininizden dolayı kahrolup ölün! Çünkü Allah kalplerde olan her şeyi bilmektedir.”³⁸

“De ki: ‘Siz evlerinizde bile olsaydınız, kendilerine ölüm takdir edilmiş olanlar, düşüp ölecekleri yere mutlaka çıkıp giderlerdi!’ Allah bunu, içinizdeki samimiyeti denemek ve kalplerinizdeki ni temizlemek için yaptı. Çünkü Allah göğüslerin içinde olanı hakkıyla bilir.”³⁹

“O, göklerde ve yerde olanları bilir; gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri de bilir. Allah kalplerde olanı bilendir.”⁴⁰

“Şüphesiz senin Rabbin tam ve mükemmel biçimde yaratan, her şeyi gerçek niteği ile bilendir.”⁴¹

“Gökleri ve yeri Yaratan, bunlar gibisini yaratamaz mı? Elbette yaratır. Çünkü O her şeyi mükemmel bir şekilde yaratan, her şeyi bilendir.”⁴²

“Şu bir gerçek ki, Biz sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Şüphesiz ki Biz, yarattıklarımızdan habersiz değiliz.”⁴³

36. Kurtubî, Câmi', XVIII, 139.

37. Âl-i İmrân, 3/5.

38. Âl-i İmrân, 3/119.

39. Âl-i İmrân, 3/154.

40. Tegâbün, 64/4.

41. Hicr, 15/86.

42. Yâsîn, 36/81.

43. Mü'minûn, 23/17.

﴿ BÂB 2 ﴾

**YERYÜZÜ NÎMETİ, GÖĞÜN TEHLİKESİ, KUŞLAR,
RÜZGÂR, RIZIK, DUYU ORGANLARI, ŞÜKÜR,
KIYÂMETİN ZAMANI, İNKÂRCILAR,
ALLÂH'A GÜVENMEK, SU NÎMETİ**

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذَلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهِ ۚ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ﴿١٥﴾ ءَامِنْتُمْ مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يَخْسِفَ بِكُمُ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ۖ ﴿١٦﴾ أَمْ آمِنْتُمْ مَّن فِي السَّمَاءِ أَن يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ۖ فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرِ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَكَيفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿١٨﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ ۚ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ﴿١٩﴾ أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَّكُمْ يَنْصُرُكُم مِّن دُونِ الرَّحْمَنِ ۚ إِنَّ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ ۚ ﴿٢٠﴾ أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۚ بَلْ لَّجُوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ﴿٢١﴾ أَفَمَن يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّن يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢٢﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُخْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ
تَدْعُونَ ﴿٢٧﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ
يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ
تَوَكَّلْنَا فَسْتَغْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾ قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ
مَأْوُكُمْ غُورًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

15- Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Öyleyse yerin omuzlarında dolaşın ve Allâh'ın rızkından yiyin! Ancak son dönüş O'nadır.

16- Yoksa siz gökte olanın, sizi yere batırmayacağından emîn mi oldunuz? O zaman bir de bakarsınız yer sallanıp duruyor!

17- Veya gökte olanın, üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermeyeceğinden emîn mi oldunuz? Bu tehdidimin nasıl bir şey olduğunu yakında bileceksiniz!

18- Andolsun ki, onlardan öncekiler de yalanladılar. Ama beni inkâr etmek nasıl oluyormuş gördüler!

19- Üstlerinde kanat çırparak uçan kuşları görmediler mi? Onları havada tutar Rahmân olan Allah'tan başkası değildir. O, her şeyi hakkıyla görmektedir.

20- Size Rahmân olan Allah'tan başka yardım edecek ordunuz hangisidir? Kâfirler apaçık bir aldanış içindedirler!

21- O size verdiği rızkı kesecek olsa, size rızık verebilecek kimdir? Doğrusu onlar azgınlık ve nefret içinde direnip durmaktadırlar.

22- Şimdi yüzüstü sürünerek yürüyen mi amacına daha kolay ulaşır, yoksa dosdoğru bir yolda dümdüz yürüyen mi?

23- De ki: "Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O'dur. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!"

24- De ki: "Sizi yeryüzünde çoğaltıp yayan O'dur. Ancak O'nun huzûruna gelip toplanacaksınız."

- 25- Onlar, “Eğer doğru söylüyorsanız, bu tehdit (ettiğiniz azap) ne zaman gelecek?” derler.**
- 26- De ki: “Ona âit bilgi ancak Allâh’ın katındadır. Ben sâ-dece apaçık bir uyarıcıyım.”**
- 27- Ama onu (azâbı) yakından gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararacak ve (kendilerine), “İşte sizin isteyip durduğunuz budur!” denilecek.**
- 28- De ki: “Söyleyin bakalım; Allah beni ve benimle birlikte olanları yok etse veya bizi rahmetine sokmuş olsa, kâ-firleri can yakıcı azaptan kim kurtaracak?”**
- 29- De ki: “İşte bu, bizim kendisine îmân ettiğimiz ve güvenip dayandığımız (Allah) çok esirgeyicidir. Siz yakında kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu bileceksiniz!”**
- 30- De ki: “Suyunuz âniden yerin dibine çekilecek olsa, si-ze kim tatlı bir pınar suyu getirir?”**

15. âyete göre, yeryüzünde her şey insan için yaratılmış olup, dünya normal şartlarda insana boyun eğecek bir özelliktedir. Buna göre dağlar, ır-maklar, göller, deniz ve okyanuslar insanın gezip yararlanacağı, akıl ve bi-lim sâyesinde kontrol altında tutabileceği nîmetlerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yeryüzünde olan her şeyi sizin için yaratan O’dur. Sonra göğe yöneldi, onları yedi gök olarak düzenle-di. O, her şeyi bilir.”**⁴⁴

“Yeri de canlılar için hazırladı. Orada meyveler, salkım salkım hurma ağaçları, yapraklı taneler ve hoş kokulu bitkiler vardır. (Ey insan ve cinler topluluğu!) Rabbinizin nîmetlerinden hangisini inkâr edersiniz?”⁴⁵

“Bundan sonra yeryüzünü yayıp döşedi. Ondan suyunu ve ot-lağını çıkardı. Dağları da yeryüzüne sağlam bir şekilde yerleştir-di. Bütün bunları sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için yaptı.”⁴⁶

44. Bakara, 2/29.

45. Rahmân, 55/10-13.

46. Nâziât, 79/30-33.

16-18. âyetlerde, gökten gelebilecek tehlikelerden korunmanın güçlüğüne işaret edilmektedir. Nitekim atmosfer tabakasında oluşan ânî bir kasırga şehir ve kasabaları kasıp kavururken, arzın derinliklerindeki mayi tabakanın hareketlenmesi sonucu oluşacak toprak hareketlerinin bu şehir ve kasabaları yerin dibine geçirivermesi hiç de zor değildir. Yine Fil sûresinde anlatılan, İslâm'ın çıkışından önce Ebâbil kuşlarının Yemen'den gelip Kâbe'yi yıkmaya kalkışan fil ordusuna attığı taşlar gibi, gökten taş yağması Allâh'a göre güç olmaz. Daha önceki kavimlerin helâkinde bütün bunlar yaşanmıştır. Bunlardan ibret alınması gerekir.

Yukarıdaki âyetlerde “gökteki” ifâdesi ile meleklerin kastedildiğini söyleyenler varsa da, çoğunluğun görüşü, bununla Allâh'ın kastedildiğidir. Müşebbihe fırkası bu âyete dayanarak, Cenâb-ı Hakk'ın gökte olduğunu ileri sürmüşse de, Kur'an'da özellikle inanç konularında tek âyete dayanarak sonuca varmak yerine, konuyla ilgili âyetlerin bütününe dikkate almak daha uygundur. Buna göre yalnız 16 ve 17. âyetlerdeki “gökteki” ifâdesine dayanarak, Allâh'ın gökte olduğunu ile sürmek yanıltıcı olur. Çünkü Allah Teâlâ her yerde hazır ve nazırdır. O'na belli bir yer izâfe etmek doğru değildir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, gökte de ilâhtır, yerde de ilâhtır.”**⁴⁷ **“Nerede olursanız, O, sizinle beraberdir.”**⁴⁸ **“O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır.”**⁴⁹ **“O'nun benzeri hiçbir şey yoktur.”**⁵⁰

“Yoksa onlar, farkında olmadıkları bir sırada Allâh'ın azâbından kendilerini kuşatacak bir felâketin gelip çatmasından veya kıyâmetin ansızın başlarında kopmasından emîn mi oldular?”⁵¹

“Kötülük planları yapanlar, Allâh'ın kendilerini yere batırmaya çağından ya da farkına varmadıkları bir yerden, kendilerine azâbın gelmeyeceğinden emîn mi oldular?”⁵²

“Yoksa Allâh'ın sizi karada yerin dibine geçirivermesinden veya üzerinize taş yağdıran bir kasırga göndermesinden emîn mi oldunuz? O zaman kendinize sizi koruyup gözetecek bir vekil de bulamazsınız. Ya da O'nun sizi tekrar denize döndürüp üzerinize her şeyi kırıp geçiren bir fırtına göndererek hepinizi yaptığınız nankörlükten

47. Zuhurf, 43/84.

48. Hadîd, 57/4.

49. Bakara, 2/255.

50. Şûrâ, 42/11.

51. Yûsuf, 12/107.

52. Nahl, 16/45.

dolayı boğuvermesinden emîn mi oldunuz? İşte o zaman Bize karşı sizi koruyacak birini de bulamazsınız!”⁵³

“Onlar cezâ gününün doğruluğuna inanırlar. Rab’lerinin azâbından korkarlar, çünkü Rab’lerinin azâbından kimse emîn olamaz.”⁵⁴

“Eğer onlar seni yalanladılarsa, bil ki senden önce, açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getirmiş olan birçok peygamberler de yalanlanmıştı.”⁵⁵

19. âyete göre, kuşları kanat açıp kapamaları yoluyla gökyüzünde uçabilecek bir nitelikte yaratan Allah’tır. Günümüzde bu niteliğe bakarak, uçak tipleri geliştirilmiş, kanat çırpma yerine, kanatlar denge unsuru olmaya devam ederken, küçük kanatçıkların hareketi direksiyon vazifesi görmekte, havayı önden emip, arkadan atma yoluyla hız kazandırılmaktadır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar, göğün boşluğunda Allâh’ın buyruğuna boyun eğmeleri sonucu (uçabilen) kuşları görmüyorlar mı? Onları, Allah’tan başka kimse tutamaz. Gerçekten bunda, inanan bir toplum için ibretler vardır.”⁵⁶**

20-22. âyetlerde, mü’minlere ancak Allâh’ın görünmeyen ordularının yardım edebileceği, insanların rızkı kesilse, bunu yine ancak Allah Teâlâ’nın verebileceği, dosdoğru yolda yürüyenin amacına daha çabuk ulaşabileceği belirtilir.

Yukarıdaki “emmen hâzâllezi” âyetinin aslı “enmen” olup, “men” e birleşen “en”, “hemze elif” anlamında bir soru edatıdır. “men”, kimdir? anlamındadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Sapıklığın içine dalan kimseye, Rahmân ne kadar süre verirse versin! Tehdit edildikleri dünya veya âhiret azâbını gördükleri zaman, kimin daha kötü durumda, kimin daha güçsüz olduğunu bilecekler!”⁵⁷**

“Onlar Allâh’ı bırakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri de yetmeyen şeylere mi tapıyorlar?”⁵⁸

53. İsrâ, 17/68-69.

54. Meâric, 70/26-27.

55. Âl-i İmrân, 3/184.

56. Nahl, 16/79.

57. Meryem, 19/75.

58. Nahl, 16/73.

“Allah şu iki adamı da örnek olarak veriyor. Onlardan biri dilsizdir, elinden bir şey gelmez ve efendisinin üstünde bir yükür. Onu nereye gönderse hayırlı bir iş beceremez. Hiç böyle biri, adâleti emreden ve doğru yolu tutan kimse ile bir olur mu?”⁵⁹

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۖ قَلِيلًا
مَا تَشْكُرُونَ ﴿٢٣﴾

23- De ki: “Sizi yaratan, size kulaklar, gözler ve kalpler veren O’dur. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”

23. âyete göre insana göz, kulak, kalp gibi organları veren Yüce Allah bunların yaratılış amacına uygun olarak kullanılmasını ister. Bu organların şükürü ancak bu şekilde yerine getirilmiş olur. Aksi hâlde bütün bu organların sahibi olan insan, kendileriyle yapılan iş ve fiillerden sorumlu olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Allah sizi, siz hiçbir şey bilmez durumda iken annelerinizin karnından çıkarmış, şükretmeniz için de, size kulaklar, gözler ve kalpler vermiştir.”⁶⁰**

“Hakkında bilgi sahibi olmadığın bir şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve kalp; bunların hepsinden sahibi sorumludur.”⁶¹

“Sizin için kulaklar, gözler ve gönüller yaratan O’dur. Ne kadar da az şükrediyorsunuz!”⁶²

“De ki: ‘Ne dersiniz? Allah kulaklarınızı sağır, gözlerinizi kör etse ve kalplerinize de mühür vursa, Allah’tan başka bunları yerine getirecek kim vardır?’ Bak! Âyetleri nasıl türlü türlü açıklıyoruz! Böyle iken onlar yine de yüz çeviriyorlar!”⁶³

“Oraya vardıklarında kulakları, gözleri ve derileri, yaptıkları işler hakkında, onların aleyhinde şahitlik eder. Onlar derilerine: ‘Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz?’ derler. Derileri der ki: ‘Bizi, her şeyi konuşturan Allah konuşturdu. Sizi ilk defa yaratan da O idi;

59. Nahl, 16/76.

60. Nahl, 16/78.

61. İsrâ, 17/36.

62. Mü’minûn, 23/78.

63. En’âm, 6/46.

yine O'na dönüyorsunuz.' Oysa siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şahitlik edeceğinden çekinmiyor, üstelik yaptıklarınızın çoğunu Allâh'ın bilmediğini sanıyordunuz! İşte Rabbiniz hakkındaki bu yanlış düşünceniz sizi helâk etti ve ziyâna uğrayanlardan oldunuz."⁶⁴

"Şu hevâ ve hevesini ilâh edinen kimseyi gördün mü? Allah onu bir bilgiye göre saptırmış, kulağını ve kalbini mühürleyip gözüne de bir perde çekmiştir! Şimdi onu Allah'tan başka kim hidâyete erdirebilir? Hâlâ düşünüp ibret almaz mısınız?"⁶⁵

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُخْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

24- De ki: "Sizi yeryüzünde çoğaltıp yayan O'dur. Ancak O'nun huzûruna gelip toplanacaksınız."

24. âyette, Allah Teâlâ'nın insanları yaratıp yeryüzüne yaydığı ve kıyâmet günü huzûrunda toplayacağı belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Sizi, yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Sonunda, O'na götürüleceksiniz. Sizi yaşatan ve öldüren de O'dur. Gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesi O'nun eseridir. Aklınızı kullanmaz mısınız?"**⁶⁶

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratıp bu ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının!"⁶⁷

"Ey insanlar! Doğrusu Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere ve kabîlelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en üstün olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Gerçekten Allah her şeyi bilir, her şeyden haberdardır."⁶⁸

64. Fussilet, 41/20-23.

65. Câsiye, 45/23.

66. Mü'minûn, 23/79-80.

67. Nisâ, 4/1.

68. Hucurâ, 49/13.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٢٦﴾

25- Onlar, “Eğer doğru söylüyorsanız, bu tehdit (ettiğiniz azap) ne zaman gelecek?” derler.

26- De ki: “Ona âit bilgi ancak Allâh’ın katındadır. Ben sâ-dece apaçık bir uyarıcıyım.”

25-26. âyetlere göre müşrikler kıyâmetin kopması, yerin dibine batma, azap, gökten taş yağması yoluyla helâk olma gibi olayların ne zaman gerçekleşeceğini sormaktadırlar. Bu soruya Hz. Peygamber’in şu cevabı vermesi istenmektedir: Bütün bunların bilgisi Allah katındadır. Peygamber sâ-dece bir uyarıcıdır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar şöyle diyorlar: ‘Eğer doğru söylüyorsanız, bu vaad edilen azap ne zaman gerçekleşecek?’ De ki: ‘Ben kendime bile, Allah dilemedikçe, ne bir zarar verebilirim ne de bir yarar sağlayabilirim.’ Her toplumun bir süresi vardır. Süreleri geldiğinde, onu ne bir an erteleyebilirler, ne de öne alabilirler!”**⁶⁹

“Bir de, ‘Eğer doğru söylüyorsanız, bu bizi korkuttuğunuz azap ne zaman?’ diyorlar. Kâfirler, yüzlerinden ve sırtlarından ateşi savamayacakları ve kendilerine de kimsenin yardım edemeyeceği o zamanı bir bilselerdi! Belki de o (kıyâmet günü), onlara ansızın gelecek ve kendilerini şaşkına çevirecektir! Artık, ne onu geri çevirebilirler, ne de kendilerine süre tanınır!”⁷⁰

“Bir de: ‘Doğru söylüyorsanız bu tehdit ne zaman gerçekleşecek?’ diyorlar. De ki: Acele gelmesini istediğiniz şeyin (azâbın) bir kısmı herhalde yakında başınıza gelecektir!”⁷¹

“Onlar, aralarında yaşayan arkadaşlarında bir akıl bozukluğu olmadığını hiç düşünmediler mi? O, sâdece apaçık uyarıcı birisidir.”⁷²

69. Yûnus, 10/48-49.

70. Enbiyâ, 21/38-40.

71. Neml, 27/71-72.

72. A'râf, 7/84.

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ
تَدْعُونَ ﴿٢٧﴾

27- Ama onu (azâbı) yakından gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kararacak ve (kendilerine), “İşte sizin isteyip durduğunuz budur!” denilecek.

27. âyette, şimdi azapla veya âhiretle alay eden kâfirlerin, onun yaklaşmakta olduğunu görünce, yüzlerinin kararacağı, kendilerine, “İşte çabucak gelmesini istediğiniz azap ve âhiret budur!” denileceği bildirilmektedir. Bu sözü ya kâfiler birbirine söyler ya da melekler bu sözle onları azarlarlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O zulmedenler azap ile yüz yüze geldikleri anda, bütün gücün gerçekten Allâh’a âit olduğunu ve Allâh’ın azâbının çok şiddetli olduğunu keşke şimdiden bilselerdi!”**⁷³

“Zulmeden herkes, yeryüzündeki bütün servete sahip olsa, o gün canını kurtarmak için hepsini feda eder. Onlar azâbı gördüklerinde için için büyük bir pişmanlık duyarlar. Aralarında adâletle hüküm verilir ve onlar haksızlığa uğratılmazlar.”⁷⁴

“De ki: Sapıklığın içine dalan kimseye, Rahmân ne kadar süre verirse versin! Tehdit edildikleri dünya veya âhiret azâbını gördükleri zaman, kimin daha kötü durumda, kimin daha güçsüz olduğunu bilecekler!”⁷⁵

“Sen zâlimlerin, azâbı gördükleri zaman “Acaba dünyaya geri dönmenin bir yolu yok mu?” dediklerini görürsün!”⁷⁶

“Bunlar azâbı gördüklerinde, pişmanlıklarını açıkça ifâde ederler. Biz de o inkâr edenlerin boyunlarına demir halkalar geçirmişizdir. Onlar yaptıklarının karşılığında başka bir şeyle mi cezâlandırılıyorlar?”⁷⁷

73. Bakara, 2/165.

74. Yûnus, 10/54.

75. Meryem, 19/75.

76. Şûrâ, 42/44.

77. Sebe', 34/33.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ
مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٨﴾ قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسْتَغْلَمُونَ
مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٢٩﴾

28- De ki: “Söyleyin bakalım; Allah beni ve benimle birlikte olanları yok etse veya bizi rahmetine sokmuş olsa, kâfirleri can yakıcı azaptan kim kurtaracak?”

29- De ki: “İşte bu, bizim kendisine îmân ettiğimiz ve güvenip dayandığımız (Allah) çok esirgeyicidir. Siz yakında kimin apaçık bir sapıklık içinde olduğunu bileceksiniz!”

28-29. âyetlerde, Allah peygamberini ve yanındakileri helâk etse veya onlara merhamet etse, kâfirleri can yakıcı bir azaptan kimin kurtaracağı sorusu soruluyor. Çok merhametli olan Allâh’a güvenip dayanmak gerektiği, kimin sapıklık içinde olduğunun yakında anlaşılacağı belirtiliyor.

İlgili âyette şöyle buyrulur: *“Allâh’a karşı gelmekten korkan ve O’nun kendilerine nîmet verdiği iki kişi şöyle dedi: Onlara kapıyı tutarak saldırın; çünkü bir kere kapıdan içeri girerseniz, onları kesinlikle yenersiniz. Eğer mü’min iseniz, yalnız Allâh’a güvenip dayanın!”*⁷⁸

*“Yâkub dedi: Ey oğullarım! (Mısır’a) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin! Bununla birlikte Allâh’ın (kazâsından) hiçbir şeyi sizden gideremem! Çünkü hüküm yalnız Allâh’ındır. Bu yüzden, ben ancak O’na güvenip dayandım. O hâlde güvenmek isteyenler de sâdece O’na güvenip dayansınlar!”*⁷⁹

*“De ki: Allah bizim için ne yazdıysa başımıza ancak o gelir. O, bizim Mevlâ’mızdır. Mü’minler sâdece Allâh’a güvenip dayansınlar!”*⁸⁰

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ﴿٣٠﴾

30- De ki: “Suyunuz âniden yerin dibine çekilecek olsa, size kim tatlı bir pınar suyu getirir?”

78. Mâide, 5/23.

79. Yûsuf, 12/67.

80. Tevbe, 9/51.

30. âyetinde, yer altı sularının önemi vurgulanmakta ve yer kabuğu su tutmasa veya bir anda yeraltı suları çekilse, bunu Allah'tan başka hangi güç geri getirebilir? Sorusu sorulmaktadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz gökten belli miktarda su indirip onu yerde durdurduk. Bizim elbette onu gidermeye de gücümüz yeter.”**⁸¹

“Bağına girdiğin zaman: ‘Mâşâallah! Bu Allâh'ın dilediği şeydir. Güç ve kuvvet yalnız Allâh'a âittir.’ deseydin olmaz mıydı? Eğer malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan (şunu bil ki); Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verebilir ve seninkinin üzerine gökten bir âfet indirir de bağın, kupkuru bir toprak hâline geliverir! Ya da, bağının suyu çekilir de, bir daha onu arayıp bulamazsın!”⁸²

“Biz gökten belli miktarda su indirip onu yerde durdurduk. Bizim onu gidermeye de elbet gücümüz yeter.”⁸³

“Peki içmekte olduğunuz suyu hiç düşündünüz mü? Onu bulut-tan siz mi indirdiniz, yoksa indiren Biz miyiz? Dileseydik onu tuzlu hâle getirirdik. Şükretmeniz gerekmez mi?”⁸⁴

Gökten yağmur ve kar olarak inen suyun, yerde göl, ırmak, deniz, yeraltı suları, nem, çiy, kar vb. şekillerde tutulması bitki, hayvan ve insan gibi canlıların yaşaması için önemlidir.

Bugün toplumların su ihtiyâcını karşılamada yer altı sularının önemi bilinmektedir. İnsan kan damarları gibi toprak altında oluşan suyuolları, çöllerin derinliklerinde açılan artezyen kuyuları sâyesinde arz üzerine çıkarılmakta, büyük çiftliklerin sulanması bu sâyede mümkün hâle gelmektedir. Bu suların toprak altında korunması ve düzenli akışı sağlanmasaydı, bunların derinliklerde kaybolması veya yukarı çıkarak buharlaşıp yok olması durumunda, toplumların düzenli yağmurların olmadığı mevsimlerde büyük kuraklıklar ve felâketler yaşaması kaçınılmaz olurdu.

Âyetinde de belirtildiği gibi, Allah Teâlâ canlılar için bu kadar yararlı olan yağmuru yağdırmamaya veya yağdırsa bile onu yararsız kılmaya kadirdir. Bugün bilimsel araştırmalara göre evrende yağmur olayının cereyan ettiği

81. Mü'minûn, 23/18.

82. Kehf, 18/39-41.

83. Mü'minûn, 23/18.

84. Vâkıa, 56/68-70.

tek gezegen, dünyamızdır. Allah Teâlâ yeryüzünden bir anda yağmur nîmetini ortadan kaldırsa, dünya yaşanmaz hâle gelir. Çünkü su hayatın kaynağıdır. Susuz bir canlılık düşünülemez. Diğer yandan yüce Allah insan varlığının dünya gezegenine yayılmasını takdir edince, onun rızkını ve dünyada yaşam şartlarını “sünnetullâh” gereği belirlemiş ve bunun değişmeyeceğini belirtmiştir. Nitekim son araştırmalarda dünyanın derinliklerinde de önemli su depolarının bulunduğu tespit edilmiştir.

Online bilim dergisi *The Journal Nature*'de de yayınlanan bir araştırmada şöyle denilir:

“Bilim adamları, yeraltının derinliklerinde okyanuslar kadar büyük su kütleleri bulunduğunu saptadı. Kanada'nın Edmonton kentindeki Alberta Üniversitesi bilim adamlarından jeokimyager Graham Pearson liderliğindeki bilim heyeti, yüzeyden yapılan sondajlarla yerin 410 ila 660 km kadar altına inmeyi başardı. Ekip, bu derinlikte elmas bir geçiş tabakasına ulaştı. Buradan aldıkları örneği inceleyen Graham Pearson ve ekibi, bir mineral tanesinin içerisinde hapsolmuş yüzde 1 oranında su buldu.

Bilim ekibindeki Almanya'nın Bayreuth Üniversitesi jeofizikçilerinden Hans Keppler, araştırmaya yazdığı değerlendirmesinde, “Numûne bize yerin bu derinliğinde dünya yüzündeki okyanuslar kadar su olabileceğini gösteriyor.” ifâdesini kullandı.

Graham Pearson da yeni bulguların, bilinen su döngüsü anlayışını değiştirecek nitelikte olduğuna işaret etti. “Geçiş bölgesinde bir su vahası bulduk.” diyen Graham Pearson, bu su kütesinin yüzeyden indiğini ifâde etti. Pearson, geçiş bölgesinden aldıkları numûnede, daha önce sâdece uzaydan düşen meteoritlerde bulunan yeşil mineraller tespit ettiklerini ve bunun yeryüzünde bulunmadığını kaydetti.”⁸⁵

85. <https://www.cnnturk.com/haber/bilim-teknoloji/bilim/dunyanin-altinda-okyanuslar-kadar-su-var>

سُورَةُ الْقَلَمِ

KALEM
SÛRESİ

Kalem sûresi Mekke döneminde ilk inen sûrelerdendir. 52 âyettir. 17-33 ve 48-52 arası âyetler Medîne’de inmiştir. Kur’an’dan âyet olarak ilk olarak “İkra’ bi’smi Rabbike.” Alak sûresinin başı, tam sûre olarak da tefsircilerin çoğuna göre Fâtiha Sûresi, sonra da Kalem sûresi inmiştir. Adını ilk âyette geçen “Kalem”den almıştır. Nûn sûresi de denir. Sûrede başlıca; yazının önemi, müşriklerin Hz. Peygamber’i eleştirisi, küfür ehlinin kötü sıfatları, nîmeti kendinden bilenlerin bahçelerinin yanması ve pişmanlıkları, sabır ve Yunus kıssası ile göz değmesinin etkisi konuları yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KALEME YEMİN, KAZÂ VE KADER,
PEYGAMBER AHLÂKÎ, BOYUN EĞİLMEMEYECİK KİŞİLER,
BAHÇE SAHİPLERİ KISSASI**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نَ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ^۱ ﴿١﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ^٢ ﴿٢﴾
وَأِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ^٣ ﴿٣﴾ وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾
فَسَتُبْصِرُ وَيُبْصِرُونَ^۴ ﴿٥﴾ بِأَيْكُمْ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ^۵ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾ فَلَا تُطِعِ الْمُكَذِّبِينَ
﴿٨﴾ وَدُّوا لَوْ تُدْهِنُ فَيُدْهِنُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِعِ كُلَّ حَلَّافٍ مَهِينٍ^۶
﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَشَاءٍ بِنَمِيمٍ^۷ ﴿١١﴾ مَنَاجٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ^۸ ﴿١٢﴾ عُتْلٍ
بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ^۹ ﴿١٣﴾ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ^{۱٠} ﴿١٤﴾ إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِ
آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِفُهُ عَلَى الْخُرُطُومِ ﴿١٦﴾
إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ^{۱١} إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا
مُصْبِحِينَ^{۱٢} ﴿١٧﴾ وَلَا يَسْتَشْنُونَ ﴿١٨﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِنْ رَبِّكَ
وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ^{۱٣}
﴿٢١﴾ أَنْ اغْدُوا عَلَى حَرْثِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَارِمِينَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوا
وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ^{۱٤} ﴿٢٣﴾ أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ مَسْكِينٌ ﴿٢٤﴾

وَعَدُوا عَلَىٰ حَزْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَّالُونَ ﴿٢٦﴾
 بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾ قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ
 ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى
 بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَىٰ
 رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَلِكَ الْعَذَابُ
 وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Nûn. Kaleme ve onun yazdıklarına yemin olsun!
- 2- Rabbinin nîmeti sâyesinde, sen bir mecnun değilsin!
- 3- Hiç şüphesiz senin için bitip tükenmeyen bir mükâfat vardır.
- 4- Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.
- 5- Yakında sen de göreceksin onlar da görecekler!
- 6- Akıldan yoksun olan hanginizmiş?
- 7- Doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları çok iyi bilir; doğru yolda olanları da en iyi bilen O'dur.
- 8- Öyleyse sen (gerçeği) yalan sayanlara boyun eğme!
- 9- Onlar senin kendilerine yumuşak davranmanı isterler, ta ki onlar da sana karşı yumuşak davransınlar.
- 10- Uyma sen çok yemin edene, aşağılık kimseye.
- 11- Durmadan kusur arayıp başkasını çekiştirene.
- 12- Hayra engel olana, haddini aşana, çok günahkâr olana.
- 13- Kaba ve katı kalpli olana, bütün bunlardan sonra bir de soysuz olana.
- 14- Mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme!
- 15- Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, “Bunlar öncekilerin masalları!” der.

- 16- Biz, yakında onun burnunu sürteceğiz!
- 17- Onları, vaktiyle bahçe sahiplerini sınıdığımız gibi sınayacağız. Hani o bahçe sahipleri sabah olur olmaz bahçelerinin ürününü devşireceklerine yemin etmişlerdi.
- 18- Onlar, “Allah dilerse toplarız” diyerek bir istisnâ da yapmamışlardı.
- 19- Onlar daha uykuda iken, Rabbin tarafından gelen bir âfet o bahçeyi kuşatıverdi.
- 20- Öyle ki bahçe kapkara küle döndü.
- 21- Sabah olduğunda onlar birbirlerine seslendiler.
- 22- “Eğer ürününüzü toplayacaksanız, erkenden tarlanızın başına gidin!”
- 23- Hemen gittiler, aralarında şöyle fısıldaşıyorlardı.
- 24- “Bugün bahçede sakın yanınıza bir yoksul girmesin!” diyorlardı.
- 25- Sanki yoksula engel olup, amaçlarına ulaşmak ellerindeymiş gibi erkenden bahçeye gittiler.
- 26- Ama bahçenin küle dönmüş hâlini görünce: “Herhalde biz yanlış geldik!”
- 27- “Yok yanlış gelmedik; biz üründen yoksun bırakılmışız!”(dediler).
- 28- İçlerinden en akli başında olanı şöyle dedi: Ben size, “Allâh'ı tesbih edin!” dememiş miydim?
- 29- Bunun üzerine, “Rabbimizi tesbih ederiz, doğrusu biz (kendimize) yazık etmişiz!” dediler.
- 30- Ardından suçu birbirlerinin üstüne atmaya başladılar.
- 31- “Yazıklar olsun bize!” dediler. “Biz gerçekten azgın kimselermişiz!”
- 32- “Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir; çünkü biz artık Rabbimize yöneliyoruz!”
- 33- İşte azap böyledir! Âhiret azâbı daha da büyüktür. Keşke bilmiş olsalardı!

1-3. âyetlerde, kaleme ve onun yazdıklarına yemin edilerek, Hz. Peygamber'in bir mecnun olmadığı, O'na büyük bir mükâfat verileceği belirtilir.

Sûrenin başında mukataa harflerinden olan "Nûn" anlam verilemeyen müteşâbih âyetlerden olmakla birlikte, İbn Abbâs'a göre, yazı hokkası olan divittir. Böylece buradaki yemin hokka ile kaleme ve kalemle yazılanlara yapılmış olmaktadır.

وَمَا يَسْطُرُونَ **"Yazanların satıra dizip yazdıkları şeyler"** âyetinin fâili olan zamir, insanlar veya "yüce kalem" olmasına göre de melekler olarak yorumlanmıştır. Burada fiilin muzâri (şimdiki ve geniş zaman) oluşu, bir şeyin sürekli yapıldığını, şu anda yapılmakta olduğunu ve gelecekte yapılacağını gösterdiği için, kader yazısının devam etmekte olduğuna da işaret eder. Bu âyetler inerken yüce kalem yazmaya devam ediyordu ve daha edecektir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlar dediler ki: 'Ey kendisine Kur'an indirilen! Sen gerçekten bir mecnunsun! Eğer doğru söylüyorsan, bize melekleri getirmeli değil miydin?' Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman da kendilerine süre tanınmaz."**¹

Kazâ ve kaderle ilgili temel bilgi ve ölçüyü bildiren âyetlerden bâzıları şunlardır: **"O'nun katında her şey bir ölçü (miktar) iledir."**² **"..Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mukadderatını belirleyen Allah, yüceler yücesidir."**³ **"De ki: Allâh'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez.."**⁴ Bu duruma göre, insanlar Allâh'ın takdiri olmadıkça, topluca birine yardım etmeye çalışsalar bunu yapmaya güçleri yetmez. Yine topluca birisine zarar vermeye kalkışsalar, Allah dilemedikçe bunu başaramazlar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur: **"Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse, O'ndan başka hiç kimse, onu gideremez. Sana bir iyilik verirse, kuşkusuz O, her şeye gücü yetendir."**⁵ Bunlar gibi doğrudan veya dolaylı yoldan evrende ve dünya üzerinde bütün olayların bir ölçü içinde gerçekleştiğini bildiren pek çok âyet vardır.⁶

1. Hicr, 15/6-8.

2. Ra'd, 13/8.

3. Furkan, 25/2.

4. Tevbe, 9/51.

5. En'âm, 6/17.

6. Bk. Zümer, 39/62; sâffât, 37/96; A'râf, 7/178; Vâkıa, 56/60 vb.

Bir hadiste şöyle buyrulur: “Kalem, olan ile kurumuştur.”⁷ Ancak bu hadîsi, “kalemin yazması tamamen durmuştur.” şeklinde değil, “olanlar yazılmış bitmiştir, fakat olacaklarla kalem kurumuş değil, onları yazmaya devam etmektedir.” şeklinde anlamak gerekir. Çünkü kaderde her şeyin yazılıp bitmesi, Kitab'ın anası olan Allâh'ın ilmine göredir. Yoksa Levh-i mahfuz'a ve yaratılış alanına göre, **“Allah dilediğini mahveder, dilediğini bırakır.”**⁸

Ubâde b. Samit ؓ, vefâtı sırasında oğlu Velid'i yanına çağırarak, Allah Rasûlû'nün şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Haberiniz olsun ki, Allâh'ın ilk yarattığı kalemdir. Ona “Yaz” dedi. Kalem: “Ey Rabbim! Ne yazayım?” dedi. Allah: “Kıyâmet kopana kadar olacak her şeyin kaderini yaz!” dedi. Hz. Peygamber ﷺ buyurdu ki: İşte o anda kalem oldu ve sonsuza kadar olacak şeyleri yazdı.”⁹

KAZÂ VE KADER

Hz. Peygamber, Cibril ؑ hadîsi diye bilinen hadiste, kadere îmânî îmân esasları arasında saymıştır. Bu hadiste geçtiğine göre Allâh'ın Rasûlû, Cebrâil ؑ'ın, “İman nedir?” sorusuna şu cevabı vermiştir: “Allâh'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır.” Cebrâil ؑ bu cevabı onaylamıştır.¹⁰

Diğer yandan kadere bütün yönleriyle anlamanın zorluğunu bilen Hz. Peygamber, bu konuyu kendi aralarında tartışan sahâbileri uyarak şöyle buyurmuştur: “Siz bununla mı emrolundunuz? Ya da ben bunun için mi gönderildim? Şunu iyi biliniz ki, sizden önceki ümmetler bu tür tartışmalara daldıkları için helâk olmuşlardır.”¹¹

Kaderin bu bilinmeyen yönleri yanında, Hz. Peygamber insan iradesi ni de dikkate alarak kaderin insan hayatına olan etkisini şöyle açıklamıştır: “Şüphesiz sizden birinizin oluşumu annesinin karnında kırk günde toplanır. Sonra orada o kadar bir süre içinde alaka (aşılanmış yumurta) olur.

7. Buhârî, Kader, 2, Nikâh, 8; Tirmizî, İmân, 18; İbn Mâce, Mukaddime, 10; Nesâî, Nikâh, 4; Ahmed bin Hanbel, II, 176, 197.

8. Ra'd, 13/39.

9. Tirmizî, Kader, 17, Tefsîr, 68/2; Ebû Dâvûd, Kader, 16; Ahmed bin Hanbel, V, 317; Keşfü'l-hafa, I, 309 824; Hâkim, Müstedrek, 2/498; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, III, 9, X, 204.

10. Müslim, İmân, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 15; İbn Mâce, Mukaddime, 9.

11. Tirmizî, Kader, 1.

*Sonra o kadar bir süre içinde mudga (bir parça et) hâline gelir. Sonra melek gönderilir ve ruh üflenir. Meleğe dört kelime emredilir: Doğacak çocuğun rızkını, yaşama süresini, işleyeceği amellerini, şakî mi (cehennemlik) yoksa saâd mi (cennetlik) olacağını yazması.”*¹² Başka rivâyetlerde, cenin kırk iki günlük olunca meleğin geleceği, yukarıdaki dört maddeye ek olarak çocuğun organlarının yaratılacağı, çocuğun cinsiyetinin, fizik ve sağlık durumunun belirleneceği yer alır.¹³

Yukarıdaki âyet ve hadisler göre, çocuğa ana karnında oluşum devresinde iken bir hayat programının yükletildiği ve onun biyolojik yaratılışında kader programının mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta Hz. Peygamber’in, ömür boyu cennete götürecek amelleri işleyip sonunda cennete bir arşın kalmışken işlenecek cehenneme götüren bir amelin, sonucu değiştirebileceğini; ömür boyu cehenneme götürecek amelleri işleyip, sonunda cennete götüren bir amel yüzünden cennete girilebileceğini ve bunun anne karnında yazılan bu program nedeniyle böyle olduğunu belirtmesi üzerine, bir sahâbenin, kader programımız yazıldığına göre amel etmemize ne gerek var? diye sorunca, Allâh’ın elçisi şöyle buyurmuştur: **“Güzel amel işleyin! Herkese imkân verilmiştir. Saâdet ehline, saâdet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Şekâvet ehline de (şakî olan), şekâvet ehlinin ameli kolaylaştırılır.”** Sonra şu âyeti okumuştur: **“Kim Allah yolunda harcar, O’ndan korkar ve en güzel olan İslâm inancını onaylarsa, Biz onu en kolay olana muvaffak kılarız. Fakat kim de cimrilik eder ve Allâh’a ihtiyâcı olmadığını iddiâ eder ve en güzel olan İslâm inancını yalanlarsa, Biz onu en zor olana sürükleriz.”**¹⁴

İnsanoğlu bu dünyada, kaderde belirlenen ölçüler içinde işler yapmaya muvaffak olur. Bu, gerçekte bir irade zorlaması değildir. Yani, insanın iradesine baskı yapılarak, cebrî ameller söz konusu olmaz. Ameller yine insanın irade sınırları içinde gerçekleşmiş olur. Ancak yüce Allâh’ın dilemesi, yaratması ve kader yazısı da bu amele uygun cereyan etmiştir.

İnsanın fiilleri sorumluluk bakımından istekle yapılanlar, istek dışı olanlar olmak üzere ikiye ayrılır. İstek dışı olan fiil ve hareketler, insanın kendi ihtiyâr ve iradesi olmaksızın, sâdece Allâh’ın yaratması ile olduğu için, insan bunlardan sorumlu tutulmaz. Vücutta kanın dolaşması, çeşitli iç organların

12. Buhârî, Bed’ül-halk, 6, Enbiyâ, 1, Kader, 1; Müslim, Kader, 1; Ebû Dâvûd, Sünnet, 16; Tirmizî, Kader, 4; İbn Mâce Mukaddime, 10.

13. Müslim, Kader, 3, 4; İbn Mâce, Mukaddime, 7; İbn Hanbel, I, 374, II, 176, III, 397.

14. Leyl, 92/5-10. Bk. Buhârî, Bed’ü’l-halk, 6; Müslim, Kader, 1.

çalışması, açlık duygusu gibi işler bu niteliktedir. Bunların çalışmasından se-vap veya günah meydana gelmez.

İstekle yapılan fiiller ise, insanın ihtiyâr ve iradesi üzerine yaratılırlar. İnsanlar bu konuda bir kesbe, bir cüz'î iradeye ve güce sahiptirler. İnsan belli bir amel için kendi irade ve gücünü kullanır ve Cenâb-ı Hak da onun isteği yönünde bu fiili yaratır. İnsan kendi fiilini kendisi yaratmış olmaz. Burada istek ve gücü kullanmak insandan geldiği için cebir ve zorlama-dan söz edilemez. Diğer yandan Allah Teâlâ, her konuda, olan veya ola-cak bulunan her şeyi sebeplere bağlamıştır. İnsan sebeplere sarılır, Allah da o şeyi yaratır. İlâhî sünnet bu şekilde devam eder gider. Meselâ, abdest alıp, namaz kılmaya yönelen kimse iradesini o yönde kullanmış ve gücünü de ortaya koymuştur. İrade ve güç kullanma sonucunda Allah Teâlâ abdest alma ve arkasından namaz kılma fiilini yaratmış olur. İşte ezeli ilminde bu abdest ve namazın Allah tarafından bilinmiş olması da “kader”i teşkil eder.

Kısaca, insan hayır ve şerri ezelde yazıldığı ve takdir edildiği için işle-miş olmaz. İnsanın kendi iradesiyle hayır veya şer işleyeceğini Allah Teâlâ bildiği için, Levh-i mahfûza o şekliyle yazılmıştır. Bunun için de insan, işle-diği hayır ve şerden sorumlu tutulur.

وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ ﴿٤﴾

4- Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.

4. âyette Hz. Peygamber'in üstün bir ahlâka sahip olduğu vurgulanmış-tır. Âyette anlamı güçlendirmek için başa gelen إِنَّ, ikinci olarak vurgu ifâ-de eden başlangıç “lâm” ı, üçüncü olarak, yüceltme ifâde eden tenvin, dör-düncü olarak da âyetin sonunda عَظِيم “büyük” sıfatı olmak üzere dört aş-a-malı bir te'kid görülür. Bu durum Hz. Peygamber'in sahip olduğu ahlâkın büyüklüğüne işaret eder.

Çünkü onun İslâm'ı anlayış ve yaşayış biçimi, Müslümanlar için bir ör-nektir.¹⁵ Onun söz, fiil ve davranışları İslâm'da delil sayıldığı gibi, başkala-rında görüp onayladığı, sustuğu ya da karşı çıktığı davranışlar da “takrîrî sünnet” çeşidini oluşturur. Böylece, fert ve toplum yaşamında, etik değerler

¹⁵. Bk. Ahzâb, 33/21.

bütünü ortaya çıkmıştır. Bu değerler, hadis kaynaklarında, daha çok “edep/âdâb, sünnet, ed’iye, takvâ, vera” gibi başlıklar altında toplanmıştır.

İlgili hadislerde şöyle buyrulur: “Ben, ahlâkın güzelliklerini tamamlamak için gönderildim.”¹⁶ “Mü’minlerin inanç bakımından en olgunu, ahlâkça en güzel olanıdır.”¹⁷

Hız. Âişe Rasûl-i Ekrem’in ahlâkından söz ederken, “Onun ahlâkı Kur’an’dan ibâretti.” demiştir.¹⁸

Enes bin Mâlik ؓ şöyle demiştir: “Rasûlullah ﷺ insanların en güzel ahlâklısı idi. Ona tam on yıl hizmet ettim. Bana bir defa bile “öf” demedi. Yaptığım bir işten dolayı, “Bunu niye böyle yaptın?” demediği gibi, yapmadığım bir şey için de, “Şöyle yapsaydın olmaz mıydı?” da demedi.”¹⁹

Hız. Peygamber’in ahlâkı ihsan derecesinde yaşanmış bir ahlâktır. Ümmetine de bunu tavsiye etmiştir. İhsan: İyilik, güzellik, uygun ve güzel olanı en güzel ve kusursuz bir şekilde yapmak, Allâh’ın huzûrunda olduğunu onu gönül nûruyla görüyormuş gibi düşünerek kulluk görevlerini yerine getirmektir. Bu anlamda âyet-i kerîmede, “**Kim ihsan sahibi olduğu hâlde kendini Allâh’a teslim ederse, onun mükâfatı Rabbinin katındadır.**”²⁰ buyrulur. İnanç ve gönül planında ihsan ve teslimiyet Allâh’ın kullarından istediği kurtuluş beraatıdır. Anne-baba hakkındaki tavsiyelerde de onlara “ihsan” ile davranılması istenmiştir.²¹

Kur’ân’ın birçok âyetinde “ihsan” sahibi mü’minler övülür ve cennetle müjdelenir. Aşağıda âyetle ihsan ve takvânın derecelerinden şöyle söz edilir:

“İman edip iyi işler yapanlara, -Allah’tan korktukları, inanarak iyi işler yaptıkları, Allah’tan korktukları, inanmaya devam ettikleri, yine Allah’tan korktukları ve iyi işler yapmayı sürdürdükleri sürece- daha önce yediklerinden dolayı bir günah yoktur. Çünkü Allah, iyi iş yapanları sever.”²²

16. Ahmed bin Hanbel, II, 381.

17. Ebû Dâvûd, Sünnet, 14; Ahmed bin Hanbel, II, 250, 472.

18. Müslim, Müsafirîn, 139.

19. Buhârî, Menâkıb, 23, Edeb, 112; Müslim, Fazâil, 82.

20. Bakara, 2/112.

21. Bk. Bakara, 2/73; Nisâ, 4/36; En’âm, 6/151; İsrâ, 17/32.

22. Mâide, 5/93.

Bu âyette, îman ve sâlih amel iki defa, takvâ ise üç derecede zikredilmiş ve en güzel davranışı ifâde eden “ihsân” hedef olarak gösterilmiştir. *إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ* **“Allah adâleti, iyiliği... emreder.”**²³ âyetinde de ihsan emredilir.

Hiz. Ömer, Nebî ﷺ'in îman, İslâm ve ihsan terimlerinin ne anlama geldiği sorularına, verdiği cevabı şöyle nakleder: Bir gün Allâh'ın Rasûlü'nün yanında idik. Beyaz elbiseli, siyah saçlı bir adam çıkageldi. Üzerinde yolculuk izi yoktu, ama hiçbirimiz kendisini tanıımıyorduk. Hiz. Peygamber'in önünde diz çöküp oturdu. Dizlerini onun dizlerine dayadı. Ellerini de Allâh'ın Rasûlü'nün dizlerinin üzerine koyup, sordu:

“İslâm nedir?” Allâh'ın Rasûlü cevap verdi: “İslâm, Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allâh'ın elçisi olduğuna inanman, namaz kılman, zekât vermen, Ramazan orucunu tutman, gücün yeterse Hacca gitmendir.”

“Doğru söyledin. Peki îman nedir?” “İman, Allâh'a, O'nun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe ve kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmandır.”

“Doğru söyledin. İhsan nedir?” “İhsan, Allah Teâlâ'yı görüyormuşsun gibi ona ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmüyorsan da, O seni görmektedir.”

Bu sorulardan sonra kıyâmet alâmetlerini de soran adam kalkıp gitti. Arkasından baktılar. Hemen ortadan kaybolmuştu. Onun kim olduğunu merak eden ashâb-ı kirâma Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “O, Cebrâil idi, size dîninizi öğretmek için geldi.”²⁴

İhsan yalnız ibadetle ilgili meselelerde mü'minin yükümlü olduğu bir sorumluluk değil, bütün söz ve işlerindeki değişmez tavrıdır. Hiz. Peygamber, *“Allah her şeyde ihsan ile davranılmasını kullarının üzerine gerekli kılmıştır. Bundan dolayı, öldürdüğünüzde bile iyilikle öldürün, hayvanların kesiminde iyi davranın.”*²⁵ buyurmuştur.

23. Nahl, 16/90.

24. Buhârî, İmân, 37, Tefsîr, 31/2; Müslim, İmân, 1, 5, 7; Nesâî, İmân, 5.

25. Müslim, Sayd, 57; Ebû Dâvud, Edâhî, 11; Tirmizî, Diyât, 14; Nesâî, Dahâyâ, 22, 26; İbn Mâce, Zebâih, 3.

Yapılan iyiliklerin Allah rızası için olmasının gerekliliğine de işaret eden Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İnsanlar bize iyi davranırsa onlara iyilik yaparız, şâyet kötü davranırlarsa onlara kötülük yaparız diyenlerden olmayın. Kendinizi, insanlar iyi davranırsa onlara iyilikle karşılık vermeye, şayet kötülük yaparlarsa onlara aynıyla karşılık vermeye alıştırın.”²⁶ Burada mü'minler kötülüğe misliyle karşılık vermekle yükümlü tutulmuş, orantısız güç kullanarak aşırı gitmek yasaklanmıştır.

Âyetlerde şöyle buyrulur: “**Kim size saldırırsa, siz de ona, onun saldırdığı ölçüde saldırın. Allah'tan korkun ve bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir.**”²⁷ “**..Bunlar Allâh'ın belirlemiş olduğu sınırlardır; sakın bunları aşmayın! Her kim Allâh'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimlerdir.**”²⁸

Yapılan iyiliğin ve ihsanın inkâr edilmesi hoş görülmemiş, birtakım insanların yapılan iyiliklere nankörlük etmelerinin kendilerinin cehenneme girmesine sebep olan bir haslet olduğu bildirilmiştir. Mesela, kocalarının ömür boyu yaptığı iyilik, ihsan ve ikramları bir çırpıda inkâr eden kadınların bu sebeple azap göreceğini bildirilmiştir.²⁹

İnsanlara güzellikle davranan, Allâh'a kulluk yaparken kulluğun gereğini yerine getiren ihsan sahiplerinin Allâh'ın rahmetine çok yakın olduğunu Hz. Peygamber ﷺ bildirmiştir.³⁰

فَسْتَبْصِرْ وَيُصِرُّونَ^٥ ﴿٥﴾ بِأَيْكُمْ الْمَفْتُونُ ﴿٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ^٧ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٧﴾

5- Yakında sen de göreceksin onlar da görecekler!

6- Akıldan yoksun olan hanginizmiş?

7- Doğrusu Rabbin, kendi yolundan sapanları çok iyi bilir; doğru yolda olanları da en iyi bilen O'dur.

26. Tirmizî, Birr, 63.

27. Bakara, 2/194.

28. Bakara, 2/229.

29. Bk. Buhârî, İmân, 21; Kusûf, 9; Müslim, Kusûf, 17.

30. Dârimî, Mukaddime, 56. Şâmil İslâm Ansik. “İhsan” mad. Zübeyr Tekkeşin.

5-7. âyetlerde, müşriklerin yakında akıldan yoksun olanın kim olduğunu anlayacakları, Allâh'ın doğru yolda olanı da yoldan sapanı da çok iyi bildiği vurgulanır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi iyi bilir; doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur.”**³¹

“Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel bir şekilde mücâdele et! Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir. Doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur.”³²

“Onların ilimden erişebildikleri işte bu kadardır! Şüphesiz senin Rabbin, yolundan sapanı çok iyi bilir; doğru yolda olanı da en iyi bilen O'dur.”³³

فَلَا تُطِيعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٨﴾ وَذُؤُوا لَوْ تَذَهْنُ فَيَذْهَبُونَ ﴿٩﴾ وَلَا تُطِيعِ كُلَّ
 حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَنَاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ
 ﴿١٢﴾ عَثَلٍ بَعْدَ ذَلِكَ رَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾

8- Öyleyse sen (gerçeği) yalan sayanlara boyun eğme!

9- Onlar senin kendilerine yumuşak davranmanı isterler, ta ki onlar da sana karşı yumuşak davransınlar.

10- Sakın boyun eğme! Çok yemin edene, aşağılık kimseye.

11- Durmadan kusur arayıp başkasını çekiştirene.

12- Hayra engel olana, haddini aşana, çok günahkâr olana.

13- Kaba ve haşin kimseye, bütün bunlardan sonra kötülükle de damgalanmış kimseye.

14- Mal ve oğulları vardır diye, sakın boyun eğme!

8-14. âyetlerde, Hz. Peygamber'den itaat etmemesi ve kendilerine uymaması istenenler şöyle sıralanır:

31. En'âm, 6/117.

32. Nahl, 16/125.

33. Necm, 53/30.

a) Allâh'ı ve Peygamber'i yalanlayanlar. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey peygamber! Allah’tan sakın, kâfirlere ve münâfıklara itaat etme. Şüphe yok ki Allah, her şeyi bilen, tam hüküm ve hikmet sahibi olandır.”**³⁴

“Kalbini Bizi anmaktan alıkoyduğumuz; nefsinin tutkularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimselere de itaat etme!”³⁵

“Öyleyse kâfirlere boyun eğme ve bu Kur’ân’ı esas alarak, onlara karşı büyük bir gayretle cihâd et!”³⁶

“Biz insana, ana babasına iyilik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar seni, hakkında bir bilgin olmayan bir şeyi, Bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak Banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.”³⁷

“Sen kâfirlere ve münâfıklara itaat etme ve onların eziyetlerine aldırma! Allâh’a güvenip dayan. Çünkü vekil olarak Allah yeter.”³⁸

“Öyleyse Rabbinin hükmüne sabret; onlardan hiçbir günahkâra veya hiçbir nanköre boyun eğme!”³⁹

Hız. Peygamber bir hadîsinde itaatın ölçüsünü şöyle belirlemiştir: **“Allâh’a isyanda kula itaat yoktur. İtaat ancak ma’rûf (iyi bilinen, örfleşmiş olan) şeylerdedir.”**⁴⁰

b) Kendilerine yumuşak davranmanı isteyenler. Bunlar Hız. Peygamberle diyalog kurup, kendi görüşlerini ona kabûl ettirmeye çalışanlardır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar, akıllarınca seni kandırarak, sana vahyettiğimizden başka şeyleri Bize isnat etmeni sağlayacaklar! Ve işte o zaman seni candan dost kabûl edeceklerdi! Eğer Biz sana sebât vermemiş olsaydık, sen de onlara neredeyse biraz meyil gösterecektin! İşte o zaman sana, yaşarken de, öldükten sonra da kat kat azap tattırırdık. Bize karşı sana yardım edecek bir kimse de bulamazdın.”**⁴¹

34. Ahzâb, 33/1.

35. Kehf, 18/28.

36. Furkan, 25/52.

37. Ankebût, 29/8; Lokmân, 31/15.

38. Ahzâb, 33/48.

39. İnsân, 76/24.

40. Buhârî, Âhad, 1; Müslim, İmâre, 39; Ebû Dâvud, Cihâd, 87; Nesâî, Bey’at, 34.

41. İsrâ, 17/73-75.

c) Çok yemin eden, durmadan başkasını çekiştirip söz taşıyan kimseler. Bu gibi kimselere güvenilmez, insanları birbirine düşman ederler ve toplumun düzenini bozarlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar yeminlerini kalkan yapıp Allâh'ın yoluna engel oldular. Onlar için küçük düşürücü bir azap vardır. Onların ne malları ne de çocukları, kendilerini Allâh'a karşı koruyamaz. Onlar cehennemlikler olup, orada sürekli olarak kalacaklardır.”**⁴²

“Onlar, yeminlerini kalkan yapıp, Allâh'ın yoluna engel olmaktadır. Onların yapmakta oldukları ne kötüdür! Bunun nedeni, onların önce î mân edip sonra inkâr etmeleridir. Bu yüzden, onların kalpleri mühürlenmiştir. Artık onlar, (neyin doğru neyin yanlış olduğunu) anlamazlar!”⁴³

“Ey î mân edenler! Zannın çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahdır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın; biriniz diğeri- ni arkasından çekiştirmesin. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Öyleyse Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabûl eden, çok merhametli olandır.”⁴⁴

“Yazıklar olsun arkadan çekiştirip kaş-göz işaretiyle alay etmeyi âdet edinenlere.”⁴⁵

Huzeyfe ؓ'den rivâyete göre, Nebî ؑ şöyle buyurmuştur: “Söz taşıyan cennete giremez.”⁴⁶

d) Hayra engel olan, sınırı aşan ve çok günahkâr olan kimseler. Bunlar toplumda iyiliğe engel olup, kötülüğü emreden, toplumda çok günahkâr olarak bilinen kimselerdir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“(Ve şu emir duyulur): “Atın cehenne- me her inatçı kâfiri! Hayra engel olanı, azgın şüpheciyi.”**⁴⁷

42. Mücâdele, 58/16-17.

43. Münâfikûn, 63/2-3.

44. Hucurât, 49/12.

45. Hümeze, 104/1.

46. Buhârî, Edeb, 50; Müslim, î mân, 168-170.

47. Kâf, 50/24-25.

“Şeytanların kimlere iner, size haber vereyim mi? Nerede yalana düşkün ve aşırı günahkâr varsa onlara inerler.”⁴⁸

“Doğrusu zakkum ağacı, günahkârların yiyeceğidir. O, karınlar da mâden eriyiği gibi, kaynar suyun fokurdayışı gibi kaynar.”⁴⁹

e) Kaba, katı kalpli ve soysuz olanlar. 13. âyetteki “zenîm (soyu damgalı, topluma yararsız)” kişi, çoğunluğa göre Mekke müşriklerinden Velîd bin Mugîre’dir. Zengin olan Velîd, tek ziyafette yirmi bin dirhem harcar, fakat yoksullara tek dirhem vermezdi. Fussilet, 41/6. âyet de onun hakkından inmiştir.⁵⁰

Hiz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Size cennetlikleri bildireyim mi? Onlar, zayıf oldukları ve toplum tarafından da zayıf görüldükleri için kimşenin önemsemediği, fakat bir iş şöyle olacak diye yemin etseler, Allâh’ın onları doğru çıkaracağı kimselerdir. Size cehennemliklerin kimler olduğunu söyleyeyim mi? Katı kalpli, kaba, cimri ve yolda kurularak yürüyen kibirli kimselerdir.”⁵¹

f) İnançsız olup, sırf malları ve oğulları olanlar. Böylesini güçlü görüp, ona itaat etmek kişiyi hak yoldan uzaklaştırabilir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onların malları da çocukları da seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, dünya hayatında onları cezâlandırmayı ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor.”⁵²**

إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٥﴾ سَنَسِفُهُ عَلَى الْخُرُطُومِ ﴿١٦﴾

15- Ona âyetlerimiz okunduğu zaman, “Bunlar öncekilerin masalları!” der.

16- Biz, yakında onun burnunu sürteceğiz!

15-16. âyetlerde, Mekke müşrikleri Kur’an âyetleri okununca, bunlar için “eskilerin efsaneleri” derlerdi. Bu bozuk inançla giderlerse, cezâ olarak burunlarının sürtüleceği belirtilir.

48. Şuarâ, 26/221-222.

49. Duhân, 44/43-46.

50. Bk. Kurtubî, Câmi’, XVIII, 154.

51. Buhârî, Tefsîr, 68/13, Edeb, 61; Müslim, Cennet, 47.

52. Tevbe, 9/55.

Yukarıdaki 16. âyetle “hortum”, kibirli insanın burnundan kinâyedir. Bu burun üzerine konulan işaret de Bedir günü kılıçla vurmak veya kıyâmet günü ateşle dağlayıp o kişinin azâbı hak ettiğini belirtmektir. Dağlamak insanın en güzel ve görünen yeri olan yüzünü çirkinleştirir. Bu yüzden Allâh'ın Rasûlü hayvanların bile yüzlerine damga vurulmamasını istemiş, bir merkebin yüzüne damga vurulduğunu görünce, “Allah bunu böyle dağlayarak işaretleyene lânet etsin!” demiştir.⁵³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara âyetlerimiz okunduğunda, ‘İşittik! İstesek, biz de bunun benzerini söyleriz. Çünkü bu, öncekilerin masallarından başka bir şey değildir!’ demişlerdi.”**⁵⁴

“Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman, Bize kavuşmayı ummayanlar, ‘Ya bundan başka bir Kur'an getir ya da bunu değiştir!’ derler. De ki: ‘Onu kendiliğimden değiştirmek elimden gelmez. Ben, yalnız bana vahyolunana uyarım. Eğer ben Rabbime karşı gelirim, büyük bir günün azâbından korkarım.’”⁵⁵

“Onlara âyetlerimiz açık olarak okunduğu zaman, o kâfirlerin yüzlerinde hemen hoşnutsuzluk sezersin. Onlar, neredeyse kendilerine âyetlerimizi okuyanlara saldırarak olurlar!”⁵⁶

إِنَّا بَلَوْنَاهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ إِذْ أَقْسَمُوا لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ^{١٧} وَلَا يَسْتَشْنُونَ^{١٨} ﴿١٧﴾ فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿١٩﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿٢٠﴾ فَتَنَادُوا مُصْبِحِينَ^{٢١} أَنْ اغْدُوا عَلَىٰ حَزْبِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٢﴾ فَانْطَلَقُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ^{٢٣} ﴿٢٣﴾ أَنْ لَا يَدْخُلْنَهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ ﴿٢٤﴾ وَغَدُوا عَلَىٰ حَزْدٍ قَادِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُونَ^{٢٦} ﴿٢٦﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٢٧﴾

17- Onları, vaktiyle bahçe sahiplerini sınıdığımız gibi sınayacağız. Hani o bahçe sahipleri sabah olur olmaz bahçelerinin ürününü devşireceklerine yemin etmişlerdi.

53. Müslim, Libâs, 107; Ebû Dâvûd, Cihâd, 52; Ahmed bin Hanbel, III, 171, 254, 259.

54. Enfâl, 8/31.

55. Yûnus, 10/15.

56. Hac, 22/72.

- 18- Onlar “Allah dilerse toplarız” diyerek bir istisnâ da yapmamışlardı.**
- 19- Onlar daha uykuda iken, Rabbin tarafından gelen bir âfet o bahçeyi kuşatıverdi.**
- 20- Öyle ki bahçe kapkara küle döndü.**
- 21- Sabah olduğunda onlar birbirlerine seslendiler.**
- 22- “Eğer ürününüzü toplayacaksanız, erkenden tarlanızın başına gidin!”**
- 23- Hemen gittiler, aralarında şöyle fısıldaşıyorlardı.**
- 24- “Bugün bahçede sakın yanınıza bir yoksul girmesin!” diyorlardı.**
- 25- Sanki yoksula engel olup, amaçlarına ulaşmak ellerindeymiş gibi erkenden bahçeye gittiler.**
- 26- Ama bahçenin küle dönmüş hâlini görünce: “Herhalde biz yanlış geldik!”**
- 27- “Yok yanlış gelmedik; biz üründen yoksun bırakıldınız!”(dediler).**

17-27. âyetlerde sözü edilen bahçe sahipleri ile ilgili hikâyenin özeti şöyledir: Yemen’de San’a’ya yakın Savran denilen yerde dînin emirlerine uygun hareket eden bir adamın güzel bir bağı vardı. Ona iyi bakar, ondan Allah hakkını yerine getirirdi. Derken vefât etti, bağ çocuklarına kaldı. Onlar ise insanları onun hayrından yararlandırmadılar ve Allah hakkını kıskanıp cimrilik yaptılar.

Akşamdan yemin ederek, bağı sabahleyin mutlaka hasat edeceklerini söylediler. Oysa bu tamamen kendi ellerinde değildi. Gerek o bağın gerek kendilerinin sabaha çıkıp çıkmayacaklarını kesin bir şekilde bilemezlerdi. Bu şekilde kesin konuşup karar vererek uykuya yatmışlardı. Fakat onlar uykuda iken Rabbin tarafından bir dolaşıcı, dolaşan ilâhî bir emir, bir âfet o bağın üzerinden her tarafını dolaşıverdi. Bir rivâyete göre bağın bulunduğu vâdiden bir ateş çıkıp o bağı kökünden yakarak kavurup bitirivermişti. Ertesi sabah geldiklerinde simsiyah yanmış bir bahçe ile karşılaştılar.

Bu bahçe sahiplerinin daha sonraki hayatları ile ilgili âyetlerde açık bilgi yoktur. İbn Mes’ud rahıme’den de şöyle rivâyet edilmiştir: “Bana öyle ulaştı ki

onlar çok ihlâslı davrandılar. Yüce Allah da onların bu doğruluğuna mükâfât buyurdu da onun yerine öyle bir bahçe verdi ki, ona “el-Hayevân” denilir.”

İbn Mes'ud'dan gelen bu rivâyetin anlamı, onlara sonraki samimiyetlerine karşılık Allah sonsuz hayat olan âhiret cennetini verdi, demek olur. Şu âyetle cennetin bir adı da “el-Hayevân” olarak geçer. **“Âhiret yurdu ise, işte gerçek hayat odur.”**⁵⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara şu iki adamı örnek olarak anlat: Biz bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, etrafını hurmalıklarla çevirmiş ve aralarını da ekili tarlalarla ayırmıştık. İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, ondan hiçbir şeyi eksik etmemişti. Aralarında bir de ırmak akıtmıştık. Bu adamın başka malı mülkü de vardı. Bu sebeple arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: “Ben malca senden zenginim ve adamca da senden güçlüyüm!” Bağına girdi, o kendine yazık ediyordu. Dedi ki: “Buranın bir gün yok olacağını hiç sanmıyorum! Kıyâmetin kopacağını da sanmıyorum. Bununla birlikte eğer Rabbime döndürülecek olursam, herhalde bundan daha iyi bir sonuç bulurum!”**

Arkadaşı ona şöyle cevap verdi: **“Seni topraktan, sonra meniden (nutfe) yaratan ve ardından da seni insan olarak biçimlendiren Allâh'ı inkâr mı ediyorsun? O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam. Bağına girdiğin zaman: ‘Mâşâallah! Bu Allâh'ın dilediği şeydir. Güç ve kuvvet yalnız Allâh'a âittir.’ deseydin olmaz mıydı? Eğer malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsan (şunu bil ki); Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verebilir ve seninkinin üzerine gökten bir âfet indirir de bağın, kupkuru bir toprak hâline geliverir! Ya da, bağının suyu çekilir de, bir daha onu arayıp bulamazsın!”** Derken bu kişinin serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece bağı için yaptığı masraflara karşı ellerini ovuşturmaya başladı! Çünkü bağ, çardakları üzerine yıkılıp kalmıştı.

“O Keşke Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!” diyordu. Artık onun, Allah'tan başka kendine yardım edecek ne bir topluluğu vardı ve ne de kendi başının çâresine bakacak hâldeydi! **İşte burada yardım, yalnız gerçek olan Allâh'a âittir. O, sevapça da hayırlıdır, sonuç bakımından da hayırlıdır.”**⁵⁸

57. Ankebût, 29/64.

58. Kehf, 18/32-44.

“(Zebânilere denir ki): **Tutun, bağlayın onu! Sonra da alevli ateşe atın onu! Yetmiş arşın zincire vurun, cehenneme sokun onu! Çünkü o, ulu Allâh’a îmân etmezdi. Yoksulu doyurmaya önayak olmazdı!**”⁵⁹

Allah Rasûlü’nün, peygamberliğin ilk yıllarında Mekkelilerin verdikleri eziyet ve sıkıntıların artması üzerine şöyle duâ ettiği nakledilir: “Allâh’ım, Mudar toplumuna vereceğin belayı şiddetlendir. Onlara Yusuf’un yılları gibi kıtlık ver. Bunun üzerine Allah da onlara yedi yıl kıtlık ve kuraklık vermişti.”⁶⁰

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا تُسَبِّحُونَ ﴿٢٨﴾ قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَوْمُونَ ﴿٣٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ ﴿٣١﴾ عَسَى رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا رَاغِبُونَ ﴿٣٢﴾ كَذَلِكَ الْعَذَابُ ۖ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

28- İçlerinden en akli başında olanı şöyle dedi: Ben size, “Allâh’ı tesbih edin!” dememiş miydim?

29- Bunun üzerine, “Rabbimizi tesbih ederiz, doğrusu biz (kendimize) yazık etmişiz!” dediler.

30- Ardından suçu birbirlerinin üstüne atmaya başladılar.

31- “Yazıklar olsun bize!” dediler. “Biz gerçekten azgın kimselermişiz!”

32- “Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir; çünkü biz artık Rabbimize yöneliyoruz!”

33- İşte azap böyledir! Âhîret azâbı daha da büyüktür. Keşke bilmiş olsalardı!

59. Hâkka, 69/30-34.

60. Buhâri, Ezân, 128, İstiska, 2, Cihâd, 98, Enbiyâ, 19, Tefsîr ti, 44/2; Müslim, Münâfıkûn, 40, Mesâcid, 294, 295; Ahmed bin Hanbel, I, 380, 431, 441, II, 239, 255, 270; E bâ Dâvûd, Vitir, 10; Nesaî, Tatbik, 27; İbn Mâce, İkâmet, 145; Dârimî, Salât, 216.

28-33. âyetlerde, içlerinden akıllı biri diğer bahçe sahiplerine, “Ben size Allâh’ı tesbih etmeli, O’nun verdiği nîmetlere şükretmelisiniz, demiş miydim?” diyerek uyarmıştır. İşte o zaman akılları başlarına gelen bahçe sahipleri, “Rabbimizi tesbih ederiz, O’nun şânı yücedir, biz haksız davranmışız!” deyip kusurlarını îtiraf ederler ve birbirlerini suçlamaya başlarlar. Sonunda, “Belki Rabbimiz bize bundan daha iyisini verir, biz onun rızasını istiyoruz.” diyerek Allâh’a yönelirler. İşte örnekte anlatılan sıkıntının dünyaya âit bir azap olduğu, âhîret azâbının ise daha büyük olduğu uyarısı yapılır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz nice kasaba halkını helâk ettik! Azâbımız gece vakti veya öğleyin uyurken ansızın gelivermişti. Onlara azâbımız geldiğinde; ‘Biz gerçekten zâlim kişilermişiz!’ demekten başka sözleri olmadı.”**⁶¹

“Onlara vaat olunan asıl cezâ kıyâmet günüdür. Kıyâmet günü ise daha büyük bir belâdır ve daha da acıdır!”⁶²

61. A'râf, 7/4-5.

62. Kamer, 54/46.

﴿ BÂB 2 ﴾

**CENNET, ŞİRK, İSTİDRAC, TEBLİĞ İÇİN ÜCRET,
KÖTÜ TOPLUMU TERK ETMEK, KISKANÇ BAKIŞ,
KUR'ÂN'IN ÖĞÜT OLMASI**

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٣٤﴾ أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ
كَالْمُجْرِمِينَ ۖ ﴿٣٥﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ۚ ﴿٣٦﴾ أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ
تَدْرُسُونَ ۚ ﴿٣٧﴾ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ۚ ﴿٣٨﴾ أَمْ لَكُمْ آيْمَانُ عَلَيْنَا
بِالْعَهَةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ ۚ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ۚ ﴿٣٩﴾ سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ
رُعِيمٌ ۚ ﴿٤٠﴾ أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فُلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ۚ ﴿٤١﴾
يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ۚ ﴿٤٢﴾
خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ
سَالِمُونَ ۚ ﴿٤٣﴾ فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبْ بِهَذَا الْحَدِيثِ ۖ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ
حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ۚ ﴿٤٤﴾ وَأُمْلِي لَهُمْ ۖ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ۚ ﴿٤٥﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ
أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَعْرَمٍ مَثْقُلُونَ ۚ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُبُونَ
﴿٤٧﴾ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ
مَكْظُومٌ ۚ ﴿٤٨﴾ لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ
﴿٤٩﴾ فَاجْتَبِيَهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ۚ ﴿٥٠﴾ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ۚ ﴿٥١﴾
وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۚ ﴿٥٢﴾

- 34- Takvâ sahipleri için, Rab'leri katında nîmetleri bol cennetler vardır.
- 35- Yoksa Biz Müslümanları kâfirlerle bir tutar mıyız?
- 36- Size ne oluyor? Nasıl hüküm veriyorsunuz?
- 37- Yoksa bunları öğrendiğiniz bir kitabınız mı var?
- 38- O kitap "Beğendiğiniz her şey sizin olsun" mu diyor?
- 39- Veya "Siz neye hükmederseniz, sizin için o vardır." diye, kıyâmet gününe kadar geçerli olmak üzere size kesin sözler mi vermişiz?
- 40- Sor onlara, bu iddiâyı onların hangisi savunacak?
- 41- Yoksa onların ortakları mı var? Eğer sözlerinde doğru iseler çağırınsınlar ortaklarını!
- 42- Her şeyin ortaya çıkacağı, insanların secdeye çağrılacağı, ama buna güçlerinin yetmeyeceği günü düşün!
- 43- (O gün) gözleri baygın düşecek, kendilerini zillet kaplayacaktır. Hâlbuki onlar sapasağlam iken de secdeye çağırılmışlardı.
- 44- Sen bu sözü (Kur'ân'ı) yalanlayanı Bana bırak. Biz onları ummadıkları yönden yavaş yavaş helâke yaklaştıracamız.
- 45- Ben onlara süre tanıyorum. Doğrusu Benim tuzağım pek çetindir.
- 46- Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da, onlar ağır bir borç yükü altına mı giriyorlar?
- 47- Yahut onların yanında gayb bilgisi var da (ona bakarak mı) yazıyorlar?
- 48- Rabbin hükmünü verinceye kadar sabret; balığın arkadaş (Yunus) gibi olma! Hani o, gam ve kederle dolmuşken Rabbine seslenmişti.
- 49- Eğer Rabbinin nîmeti yetişmemiş olsaydı o, kınanmış olarak ıssız bir diyara atılıp gidecekti.
- 50- Fakat Rabbi onu seçti ve sâlihler arasına kattı.

51- Kur'ân'ı işittiklerinde, o inkâr edenler, neredeyse seni (haset ve düşmanlıklarından dolayı) gözleriyle yıkacaklardı! "Hiç şüphe yok ki o bir delinin biri!" diyorlardı.

52- Oysa o (Kur'an), âlemler için ancak bir öğüttür.

34-41. âyetlerde, takvâ sahibi olan ve Allâh'a teslimiyet gösterenlerin, günahkârlarla bir olmadığı belirtiliyor. Mekke müşriklerinin elinde bâtil inançlarını anlatan kıyâmete kadar geçerli bir kitap veya yanlarında Allâh'a ortak bir tanrı mı olduğu sorusu soruluyor. Eğer öyleyse bunları ortaya çıkarıp ispat etmeleri gerektiği belirtiliyor.

Yukarıdaki 35. âyette "Müslimîn" kelimesi iniş sırasına göre Kur'an'da ilk olarak burada geçmektedir. Müslim kelimesinin çoğuludur. Müslim; kendisini Allâh'a teslim eden, O'nun buyruklarına teslim olan kimse demektir. Buna göre, Allâh'ın gönderdiği peygamberlere îmân eden her insan müslimdir. Kur'ân'ın birçok âyetinde "Müslim" kelimesi ve çoğulu kullanılır.⁶³

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İşte şu âhiret yurdunu Biz, yeryüzünde büyüklük taslamayan, bozgunculuk çıkarmak istemeyenlere vereceğiz. Çünkü hayırlı son takvâ sahiplerininindir."**⁶⁴

"Şüphesiz ki takvâ sahipleri için kurtuluş vardır. Bahçeler, üzüm bağları. Göğüsleri tomurcuklanmış yaşıt kızlar. Ve dolu kadehler vardır."⁶⁵

"Hiç îmân eden kimse, fâsık olan gibi olur mu? Elbette bunlar eşit olmazlar! İman edip sâlih ameller işleyen kimseler için, Me'vâ cennetleri vardır ki, amellerine karşılık bir ağırlanma yeri olarak hazırlanmıştır. Yoldan çıkmış olanların varacakları yer ise ateştir. Ne zaman oradan çıkmak isteseler, onlara: 'Haydi tadın bakalım, yalanlayıp durduğunuz ateş azâbını!' diye geri çevrilirler."⁶⁶

"Yoksa Biz, îmân edip sâlih ameller yapanları yeryüzünde bozgunculuk edenlerle bir tutar mıyız? Ya da Allâh'a karşı gelmekten sakınanları, yoldan çıkanlarla bir tutar mıyız?"⁶⁷

63. Bk. Bakara, 2/128-133; Âl-i İmrân, 3/19-20, 85; Mâide, 5/3; Hac, 22/78; Süleyman Ateş, age, X, 17, 18.

64. Kasas, 28/83.

65. Nebe, 78/31-34.

66. Secde, 32/18-20.

67. Sâd, 38/28.

“Doğru yola ileten mi kendisine uyulmaya daha lâyıktır; yoksa yol gösterilmedikçe kendiliğinden yol bulamayan mı? O hâlde ne oluyor size, nasıl hüküm veriyorsunuz?”⁶⁸

“De ki: ‘Allâh’ı bırakıp taptığınız şeyleri anlatın bana! Onlar yer-yüzünde neyi yaratmışlar, gösterin bana? Yoksa onların göklerde bir ortaklığı mı var? Eğer doğru söylüyorsanız, bundan önceye âit bir kitabı veya bir bilgi kalıntısı varsa onu bana getirin!”⁶⁹

“Yoksa onların Allâh’ın izin vermediği şeyleri kendilerine din diye ortaya koyan ortak tanrıları mı var? Eğer Allâh’ın cezâyı erteleme sözü olmasaydı, aralarında hemen hüküm verilirdi. Gerçekten, zâlimler için can yakıcı bir azap vardır.”⁷⁰

42-43. âyetlerde, dünyada işlenen bütün söz, fiil ve davranışların ortaya konulacağı kıyâmet gününde, Allâh’ın huzûrunda özür beyan etmek için secdeye kapanmak istense de buna güç yetmez, çünkü dünyada iken kendilerinden bu kulluk istenmiş, fakat yerine getirmemiştir. Artık orası son hesabın görüleceği yer olup, eksiklerin telâfi yeri değildir.

Yukarıdaki 42. âyette “paçaların sıvanması” deyimini ile “işlerin güçleşmesi, ateşin bacayı sarması” veya “bütün gerçeklerin ortaya dökülmesi” gibi anlamlar kastedilir. Ebû Saîd el-Hudrî rahîmehi’den rivâyete göre, Nebî rahîmehi şöyle buyurmuştur: “O gün, Rabbimiz, insanın inciğini açar, her inanan erkek ve kadın, O’na secde eder. Dünyada gösteriş için secde edenler ise geride kalır.”⁷¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara, ‘Rahmân’a secde edin!’ denildiğinde, ‘Rahmân da neymiş? Sen bize emrettiğin için mi tanımadığımıza secde edeceğiz?’ derler ve bu durum onların nefretini arttırır.”**⁷²

“O gün gerçeği yalanlayanların vay hâline! Onlara, ‘Rükû edin!’ denildiğinde rükû edemezler.”⁷³

“Kötülük yapanlara yaptıkları kötülük kadar cezâ verilir. Onların yüzlerini bir bir utanç ve aşağılık duygusu kaplar. Onları, Allâh’a karşı koruyacak hiç kimse yoktur. Yüzleri, sanki karanlık bir gece

68. Yûnus, 10/35.

69. Ahkâf, 46/4.

70. Şûrâ, 42/21.

71. Buhârî, Tefsîr, 68/2.

72. Furkan, 25/60.

73. Mürselât, 77/47-48.

parçasıyla kaplanmış gibidir! İşte bunlar, cehennemliktir ve orada sürekli olarak kalacaklardır.”⁷⁴

“Gözleri baygın düşmüş, yüzlerini zillet kaplamıştır. İşte bu, onlara vaat edile gelmekte olan gündür!”⁷⁵

“Kimi yüzler de o gün toza toprağa batmış. Karanlığa bürümüş-tür. İşte bunlar kâfirlerdir, günahkârlardır.”⁷⁶

44-45. âyetlere göre, insanlar verilen nîmetlerin bir sınama olduğunu fark etmez, onun şükrünü yerine getirmezlerse, zevk ve safaya dalar, Allâh'ı unuturlar. Bu gaflet onları yavaş yavaş helâke sürükler. Aslında bu durumda verilen süre bir tuzaktır. Çünkü kişinin aleyhine işleyen bir süreçtir. İşte bu hâle “istidrâc” denir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Âyetlerimizi yalan sayanları, Biz bilemeyecekleri noktalardan derece derece (istidrâc ile) helâke sürükleriz. Ben onlara süre tanırım. Benim lütuf yüzünden kahrım da çetindir.”⁷⁷**

“Yoksa bir tuzak mı kurmak istiyorlar? Fakat o kâfirler asıl tuzığa düşenlerin ta kendileridir!”⁷⁸

İSTİDRÂC

Sözlükte; süre tanımak, mühlet vermek demektir. Terim olarak küfrü ve günahı açık olan kimselerde kendi isteklerine uygun olarak ortaya çıkan olağan üstü hâllerdir. Cenâb-ı Hak, istidrâc hak yola dönmek istemeyene daha fazla küfür ve günaha dalması için bu yeteneği verir. Şeytanın duâsının kabûl olunarak, kıyâmete kadar kötülük yapmasına fırsat verilmesi, Firavun, Nemrut ve benzerlerinin yeryüzündeki saltanatlarının, bir süre kendi istedikleri gibi yürümesi, istidrâc türünden olaylardır. Yine zulüm yapanların ve küfür ehlinin bir bölümünün dünya işlerinin iyi gitmesi de istidrâcla ilgilidir.

Yukarıdaki âyetlerde istidrâc kelimesi; bir kul günahına devam ettikçe, Cenâb-ı Hakk'ın onun sağlığını, ikbâlini, devlet ve nîmetini artırması, onun şükrünü, tevbesini, istiğfârını unutturması, böylece onu azap ve gazabına derece derece yaklaştırması ve sonunda ansızın onu yakalayivermesi anlamlarını taşır.⁷⁹

74. Yûnus, 10/27.

75. Meâric, 70/44.

76. Abese, 80/40-42.

77. A'râf, 7/182-183.

78. Tûr, 52/42.

79. H. B. Çantay, age, III, 1078, dipnot, 68.

Hadiste şöyle buyrulur: “Bir kimseyi, günah işlemeye devam etmesine rağmen, Allâh’ın ona dünyadan ne isterse verdiğini görürsen bu, ancak Cenâb-ı Hak’tan bir istidrâctır, yani onu farkında olmaksızın azâba yaklaştırmasıdır.”⁸⁰

Hz. Ömer’in, İran fethedildikten sonra ganîmet malları Medîne’ye getirilince şöyle duâ ettiği nakledilir: “Allâh’ım... Bu hazinelerin istidrâc olmasından sana sığınırım.”⁸¹

İhânet: İstidrâc küfrü ve isyanı açık olan kimselerin elinde isteklerine uygun olarak meydana gelirken, ihânet olağanüstü hâlin, bu kimsenin arzusunun aksine olarak gerçekleşmesidir. Bu da küfrü ve isyanı açık olan kimselerin elinde ortaya çıkar. Meselâ; peygamberlik iddiâsında bulunan Müseyleme, bir gözü kör olan çocuğun, gözünün açılması için eliyle mesketmiş, ancak çocuğun diğer gözü de kör olmuştur. Yine bir kuyunun suyunu artırmak için istekte bulunmuş, fakat kuyu tamamen kurumuştur. Buna “hızlân” da denir.

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ﴿٤٦﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿٤٧﴾

46- Yoksa sen onlardan bir ücret istiyorsun da, onlar ağır bir borç yükü altına mı giriyorlar?

47- Yahut onların yanında gayb bilgisi var da (ona bakarak mı) yazıyorlar?

46-47. âyetlerde, müşriklerin îmân etmelerine engel olabilecek iki durum açıklanıyor. a) Peygamber’in bu tebliğ görevine karşılık onlardan yüklü bir ücret istemesi, b) Bu durumun onları ağır bir mâlî yük altına sokması. Ancak ne Hz. Peygamber’in ne de ondan önceki hiçbir peygamberin toplumundan böyle bir ücret talebi olmamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Yoksa sen, onlardan bir ücret mi istiyorsun? Rabbinin vereceği ücret daha hayırlıdır. Çünkü O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.**”⁸²

80. Ahmed bin Hanbel, IV, 145; Ayrıca bk. A'râf, 7/182.

81. Ömer Neseî, Akâid, s. 170; Gölcük, age, s. 175.

82. Mü'minûn, 23/72.

“Ya da sen onlardan bir ücret istiyorsun da, bu yüzden bir borç yükü altında mı eziliyorlar?”⁸³

**“Eğer yüz çevirirseniz, ben sizden bir ücret istemiş değilim. Benim ücretim ancak Allâh’a âittir ve bana Müslümanlardan ol-
mam emrolundu.”⁸⁴**

“Ey kavmim! Bunun için sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim yalnız Allâh’a âittir.”⁸⁵

“Ey kavmim! Ben sizden buna (peygamberliğe) karşılık bir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak beni yaratan Allâh’a âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?”⁸⁶

**“Buna karşılık ben sizden bir ücret istemiyorum. Benim mükâ-
fatımı verecek olan ancak âlemlerin Rabbidir.”⁸⁷**

**“De ki: Ben sizden (tebliğ için) herhangi bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Bilin ki benim ücretim ancak Allâh’a âittir. O, her şe-
ye şâhittir.”⁸⁸**

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ
مَكْظُومٌ ﴿٤٨﴾ لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ
﴿٤٩﴾ فَاجْتَبَيْهُ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾

**48- Rabbin hükmünü verinceye kadar sabret; balığın arka-
daşı (Yunus) gibi olma! Hani o, gam ve kederle dolmuş-
ken Rabbine seslenmişti.**

**49- Eğer Rabbinin nîmeti yetişmemiş olsaydı o, kınanmış
olarak ıssız bir diyara atılıp gidecekti.**

50- Fakat Rabbi onu seçti ve sâlihler arasına kattı.

83. Tûr, 52/40.

84. Yûnus, 10/72.

85. Hûd, 11/29.

86. Hûd, 11/51.

87. Şuarâ, 26/109, 127, 145, 164, 180.

88. Sebe', 34/47.

48-50. âyetlerde, balık karnında kalan Yunus ﷺ'dan söz edilmektedir. Yunus ﷺ uzun yıllar kavmini gerçek dîne davet etmiş, onlar bir türlü onun çağrısını kabûl etmeyince, davetten vazgeçip onları terk etmiş, ama bindiği gemi fırtınaya yakalanmış, Yunus'u denize atmışlar, onu bir balık yutmuş. Balık karnında Yunus'u Yüce Allah korumuş. O sıkıntıdan yutkunarak içten içe Allâh'a şöyle duâ etmiş: *"Senden başka bir tanrı yoktur. Seni eksikliklerden tenzih ederim. Ben kendine zulmedenlerden oldum."* Eğer Rabbi ona acımasaydı, kınanıp çıplak olarak bir yere atılırdı. Ama Allah ona acıdı da, tevbesini kabûl etti. Balığın karnından bir yere atıldı ama kınanmadı, kurtarıldı, yeniden kavmine döndü ve onları tevhîd inancını kabûl edebilecek bir hâlde buldu.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur:

"Azâbı gördükten sonra î mân eden ve îmanlarının faydasını gören hiçbir kasaba halkı olmadı! Yalnız Yunus'un kavmi müstesnâdır. Onlar î mân edince, Biz de kendilerinden dünya hayatında aşığlayıcı azâbı kaldırdık ve onları bir süre daha dünya nîmetlerinden yararlandırdık."⁸⁹

"Zünnun'u (Yunus'u) da hatırla! Hani o, öfkeli bir hâlde gitmişti de, Bizim kendisini hiçbir zaman sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Fakat sonunda karanlıklar içinde, "Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Seni bütün eksikliklerden tenzih ederim! Ben gerçekten zâlimlerden oldum!" diye duâ etti."⁹⁰

"Şüphesiz Yunus da gönderilen peygamberlerdendir. Hani o, dolu bir gemiye binip kaçmıştı. Gemide bulunanlar kur'a çekmiş, ancak (Yunus kur'a'yı) kaybedenlerden olmuştu. Yunus kendini kınayıp dururken onu bir balık yuttu. Eğer o Allâh'ı tesbih edenlerden olmasaydı. İnsanların yeniden dirilecekleri güne kadar balığın karnında kalırdı. Biz onu hâlsiz bir durumda iken sahile çıkardık. Ve üzerine kabak türünden geniş yapraklı bir nebat bitirdik. Onu, yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik. Sonunda onlar ona î mân ettiler. Bunun üzerine Biz de onları bir süreye kadar yaşattık."⁹¹

89. Yûnus, 10/98.

90. Enbiyâ, 21/87.

91. Sâffât, 37/139-148.

وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ
وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿٥١﴾ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٥٢﴾

51- Kur'ân'ı işittiklerinde, o inkâr edenler, neredeyse seni (haset ve düşmanlıklarından dolayı) gözleriyle yıkacaklardı! "Hiç şüphe yok ki o bir delinin biri!" diyorlardı.

52- Oysa o (Kur'an), âlemler için ancak bir öğüttür.

51-52. âyetlerde müşriklerin Hz. Muhammed'e karşı duydukları kıskançlık ve düşmanlık tasvir edilmektedir. Onlar Hz. Peygamber'in Kur'an okuduğunu işittikçe, onu yerinden kaydıracak, helâk edecek, nazar değdirecek şekilde bakıyorlar ve ona "mecnûn" diyorlardı. Kur'ân'ın bir cin telkini olduğunu îmâ için böyle söylüyorlardı. Bu yüzden Allah Teâlâ son âyette, "O, âlemler için bir öğütten başka bir şey değildir." buyurarak, onların ithamlarını red etmiştir.

GÖZ DEĞMESİ

Esedoğulları'ndan gözü keskin bir adam, Hz. Peygamber üzerinde zarar/bakış etkisiyle, ona zarar vermeye çalışmıştı. Ancak, Allâh'ın koruması yüzünden bir şey yapamadı. Âyet bunun üzerine inmiştir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Göz değmesi bir gerçektir."⁹² "Eğer kaderi geçecek bir şey olsaydı, göz değmesi kaderi geçerci."⁹³

Hz. Âişe şöyle demiştir: "Rasûlullah ﷺ göz değmesinden dolayı okunmayı bana emretti."⁹⁴ Kalem sûresi 51-52. âyetler duâ olarak okunacağı gibi, özellikle Kur'ân'ın son iki sûresi olan Felak ve Nâs sûreleri de okunabilir. Çünkü o sûrelerde insan, cin ve diğer yaratıklardan gelebilecek bütün kötülük ve zararlara karşı Allâh'a sığınma vardır.

Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğuna göre, göz değmesi vardır. İbn Abbas'tan rivâyete göre, Hz. Peygamber, torunları Hasan ile Hüseyin'i koruması için Allah Teâlâ'ya şöyle duâ etmiş ve Hz. İbrahim'in de, oğulları İsmâil ve İshâk'ı bu duâ ile Allâh'a sığındırıldığını bildirmiştir: "Eûzü bi kelimâtillâhi't-tâmmeti min külli şeytânin ve hâmmetin ve min külli aynin lâmmetin." Anlamı: "Her türlü şeytandan, zararlı şeylerden ve her kem gözün vereceği zarardan, bütün kelimeleriyle Allâh'a sığınırım."⁹⁵

92. Buhârî, Tıb, 36, Libâs, 86; Müslim, Tıb, 41-42; İbn Mâce, Tıb, 32..

93. Müslim, Tıb, 42; Tirmizî, Tıb, 17; İbn Mâce, Tıb, 33.

94. Buhârî, Tıb, 35; Müslim, Selâm, 55-56.

95. Buhârî, Enbiyâ, 10.

Diğer yandan, yukarıdaki Kalem sûresi 51. âyetin göz değmesine karşı devâ olacağı Hasen'den nakledilmiştir.⁹⁶

Râzî, nazar değmesi olayını şöyle açıklamıştır: İnsan bir şeyi beğendiği zaman, ya o şey hoşuna gittiği için kalmasını ister; ya da ondan rahat-sız olur ve kıskançlıktan ötürü, sahibinin elinden çıkmasını ister. Her iki is-tek de ruhta ısınma meydana getirir. Ama rûhun ısınma derecesi bir değıl-dir. İsteğın olumlu veya olumsuz oluşuna göre değışir. İşte bu algıların etki-siyle meydana gelen ısınma, gözden beğenilen cisme doğru bâzı parçaların (ışınlar/şualar) akmasına neden olur. Gözden yansıyan bu parçalar (ışınlar/şualar), beğenilen şeyi zehir veya ateş gibi etkiler.⁹⁷

Bu konuda Elmalılı şöyle der: “Öfkenin bedende bir hükmü ve etkisi olduğu gibi, gözlerin de karşılarındakine bakışlarına göre, iyi veya kötü bir hükmü ve etkisi vardır. Kimi elektrik gibi dokunur, çarpar, mıkna-tis gibi çe-ker, manyetize eder; kimi tutkun olur, kimi de aldığı etkiyle kıskançlığından öfkeye kapılır, çeşitli sûikastlara, tuzaklara kalkışır ki, maddî veya mânevî bunun hangisi olursa olsun, hedefine ulaştığında göz isabet etmesi, göz değ-mesi veya nazar denilen şey meydana gelir... Nasıllığı ve niteliği ne şekilde olursa olsun, göz değmesi vardır. Allah korusun, göze batmak tehlikeli bir şeydir. Allah, koruyacağı kulları için göz değmesine karşı bir siper yapar.”⁹⁸

Alûsî (1270/1854)'nin Kelbî'den yaptığı bir rivâyete göre; Arap asıllı bir kişi, yemek yemeden iki veya üç gün çadırına çekilir, daha sonra oradan gelip geçen koyun ve deve sürüsüne bakar ve “gördüğüm bu koyun ve de-ve sürüsünden daha güzelini görmedim” derdi. Bunun üzerine o sürü has-talanır veya yere düşerek helâk olurdu. İşte nazar etmede maharetli olan bu kişiye, Peygamberimizi çekemeyen Mekkeli müşrikler, Hz. Peygambere na-zar etmesini teklif etmişler, o da bu teklifi kabûl etmişti. Allah Teâlâ da yu-karıdaki âyetleri ile Rasûlünü korumuştur.⁹⁹

Yûsuf sûresinin altmış yedinci âyetinde, Hz. Yâkub ﷺ'in oğullarına şöyle dediği anlatılmaktadır: **“Ey oğullarım! Bir kapıdan (Mısır'a) girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama ben Allah'tan hiçbir şeyi sizin için savamam. Çünkü hüküm Allah'tan başkasının değildir. Onun için ben yalnız O'na tevekkül ettim. Tevekkül edenler yalnız O'na tevekkül etsinler!”**¹⁰⁰

96. Râzî, Tefsîr, XXX, 100.

97. Râzî, age, Yûsuf, 12/67 tefsîri; Süleyman Ateş, Çağdaş Tefsîr, IV, 409, 410.

98. Elmalılı, Hak Dîni Kur'an Dili, Azim Baskısı, VIII, 293, 294.

99. Kalem, 68/51-52; Alûsî, Rûhul-Meânî, 29/38.

100. Yûsuf, 12/67.

Bu âyette, Yâkub ﷺ'in oğullarının, ayrı kapılardan girmesini istemesi iki türlü yorumlanmıştır. a) Oğlunun birisi rehin tutulan Mısır'da, diğer 10 oğlunun da topluca bir tuzak veya felâkete uğramaması için dağınık ve irtibatlı hareket etmelerini istemiştir. b) Genç, güçlü kuvvetli olan oğullarının topluca kente girmesi durumunda, kendilerine göz değmesinden korkmuş olmasıdır.

Elmalılı Hamdi Yazır da, âyetin yorumunda: "Bu tavsiyenin sebebi, toplu bir sûrette göze çarpmalarından ve bir hased ve gamze uğramalarından sakınmak idi." demektedir.¹⁰¹

Kur'ân-ı Kerîm nazardan söz ederken açık ve kesin bir hüküm bildirmekte, buna karşı hadisler, kesin bir ifâdeyle nazarın gerçek olduğunu bildirmekteler. Hz. Âişe ؓ'den rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuşlardır: "Nazardan Allâh'a sığınınız. Çünkü göz (değmesi) gerçektir."¹⁰²

Esmâ bint Umeys ؓ'den rivâyet edildiğine göre kendisi: "Ya Rasûlallah! Câfer'in oğullarına cidden nazar değişiyor, ben onlar için şifâ dileğiyle okuturayım mı?" demiş. Rasûl-i Ekrem ﷺ de: "Evet, lâkin kader ile yarışan bir şey olsaydı nazar değme onu geçerdi." buyurmuştur.¹⁰³

Nazarın gerçek olduğunu kabûl edince, ondan korunma yollarını da öğrenmek gerekir. Bunun için de, dînimizin izin verdiği yollara baş vurmak, sakındırdığı yollardan da kaçınmak gerekir. Bu konudaki rehberimiz yine Allâh'ın Rasûlû'dür. Ebû Saîd el-Hudrî ؓ'den rivâyet olunduğuna göre: "Rasûlullah ﷺ, "Cinlerin ve insanların nazarından Allâh'a sığınırım." gibi duâlarla cinlerin ve insanların nazarından Allâh'a sığınırdı. Sonra Muavvizetân Sûreleri nâzil olunca bu sûreleri okumaya başladı diğer duâları terk etti."¹⁰⁴

Hız. Peygamberin kötülüklerden ve kötü kimselerin şerrinden emîn olabilmek için sık sık okumuş olduğu duâ ve sûrelerden bâzıları şunlardır: Enes b. Mâlik'ten rivâyete göre Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: "Evinden çıkarırken şu duâyı okuyan kişiye bu duâ kâfidir. O adam muhafaza altına alınır, şeytan da o adamdan uzaklaşıp bir kenara çekilir: Bismillâhi tevekkeltü alellâhi lâ havle velâ kuvvete illâ billâh «. Anlamı: "Allah Teâlâ'nın ism-i şerîfini zikrederek evimden çıkıyorum. Ben Allâh'a tevekkül ettim, güç ve kuvvet sâdece Allâh'ın lütuf ve ihsanıyladır."¹⁰⁵

101. Elmalılı, age, IV, 2890.

102. Buhârî, Tîb, 36; Müslim, Selâm, 41; İbn Mâce, Tîb, 32.

103. İbn Mâce, Tîb, 33; Mâlik, Muvatta, Ayn, 3.

104. İbn Mâce, Tîb, 34.

105. Tirmizî, Deavât, 34.

Ümmü Seleme'nin rivâyetine göre Rasûlullah ﷺ evinden çıkarken şöyle derdi: "Allâh'ın ismini zikrederek çıkıyorum. Ben Allâh'a tevekkül ettim. Allâh'ım hatâ yapmaktan, yolumu şaşırmaktan, zulmetmekten, zulme uğramaktan, câhillikle başkasına bela olmaktan ve başkasının câhilce davranışıyla karşılaşmaktan sana sığınırım."¹⁰⁶

Osman b. Affan'ın rivâyetine göre Rasûlullah ﷺ şöyle buyurmuştur: «Bir kul her günün sabahında, her gecenin akşamında üç defa şu şekilde duâ ederse, o kişiye hiçbir şey zarar veremez. Bu: *Bismillâhi lâ yedurru me'as-mihi şey'ün fil'ardı vela fi'ssemâi ve huve's-semiul-alîm.*" duâsıdır.

Anlamı: "İsmiyle beraber bulundukça yerde ve gökte hiçbir şeyin zarar veremeyeceği Allâh'ın ismiyle (sabaha erdim, akşamladım). O her şeyi işiten ve bilendir."¹⁰⁷

Hiz. Âişe رضی اللہ عنہا da Rasûlullah ﷺ'in yatağına girdiğinde iki eline üfleyip muavvizât (İhlâs, Felak ve Nâs) sûrelerini okuduğu ve vücuduna meshettiğini rivâyet etmiştir.¹⁰⁸

Bütün bu naslara göre nazardan korunmak için, "nazarlık" denilen; mavi boncuk, sarımsak, at nalı, minyatür süpürge vb. nesnelerle, içinde ne yazılı olduğu bilinmeyen ya da acâyip birtakım şifrelerle yazılmış bulunan muskaları, -nereye olursa olsun- takmak uygun değildir. Çünkü bu tür davranışlarda, Allah'tan başka birinden veya bir nesneden, zararı defetmesini istemek vardır. Hâlbuki Allah ﷻ, şöyle buyurur; **"Şayet Allah sana bir zarar dokundursa bunu O'ndan başka giderecek yoktur. Fakat sana bir hayır dokunduracak olsa onu da kimse gideremez. Bil ki O her şeye hakkıyla gücü yetendir."**¹⁰⁹

Ebû Saîd el-Hudrî رضی اللہ عنہ şöyle demiştir: "Rasûlullah ﷺ cinlerden ve göz değmesinden Allâh'a sığınırdı. Nihâyet Muavvizeteyn (Felak ve Nâs) sûreleri nâzil oldu. Ondan sonra Muavvizeteyn ile Allâh'a sığınmaya başladı ve diğer duâları bıraktı."¹¹⁰

Enes bin Mâlik رضی اللہ عنہ'den rivâyete göre, Nebî ﷺ üç rahatsızlık için rukyeye (duâ ile tedaviye) ruhsat verdi. Bunlar: Zehirli hayvan ısırması, göz değmesi ve karınca sürüsünden korunmadır.¹¹¹

106. Tirmizî, Deavat, 35.

107. İbni Mâce, Duâ, 14.

108. Buhârî, Deavât, 12.

109. En'âm, 6/17.

110. Tirmizî, Tıb, 16; İbn Mâce, Tıb, 33. Tirmizî bu hadis için hasen-garîb demiş ve Enes'ten de bu konuda rivâyet bulunduğunu belirtmiştir.

111. İbn Mâce, Tıb, 34.

Ebû Hüreyre ؓ şöyle anlatır: *Hasta olduğumda Nebî ؑ ziyaretime gelmişti. Bana, Cebrâil ؑ'ın getirdiği bir duâ ile sana duâ edeyim mi? diye sordu. Anam baban feda olsun, evet duâ edin yâ Rasûlallah! dedim. Şöyle duâ etti: Bismillâhi erkike. Vallâhü yeşfike min külli dâin fike. Min şerri'n-neffâsâtî fi'l-ukadi ve min şerri hâsidin izâ hased. Üç defa bunu okudu. Anlamı: Sana Allâh'ın ismiyle şifâ için duâ ediyorum. Düşümlere üfleyen büyücülerin şerrinden ve hased ettiği zaman hasetçinin şerrinden, sende olan her türlü rahatsızlığa karşı Allah şifâ versin*¹¹²

H. Peygamber'in başka bir hasta için şu şekilde duâ ettiği nakledilmiştir: *"Allâh'ım! Ey insanların Rabbi! Ey acıyı, sıkıntıyı, hastalığı gide- ren Allâh'ım, bu hastaya şifâ ver, çünkü şifâ veren Sensin, Senden baş- ka kimse şifâ veremez. Bu hastaya öyle bir şifâ ver ki, onda hiçbir hasta- lık kalmasın."*¹¹³

Nazar kavramının batıdaki ifâdesi, psikokinezidir. Nazar olayında iyi ni- yet ve yoğunlaşmaya göre alıcı ile verici uçlardan geçen bir "ark" oluşmakta- dır. Gıpta, övünme, imrenme gibi dostça duygular, hatta ebeveynlerin; ço- cuklarına sevgisi, nazarın küçük dozda uğratma sebebidir. Nazara uğrayan kişi, çok sık esner ve sıkılır. Asıl uğursuz nazar, "haset" duygusundan ge- lişir. Bu duyguda, düşmanlık, kin ve intikam mevcuttur. Nazarın dozajında bu haset duygusunun şiddeti çok önemlidir. Haset duygusu ne kadar şiddet- li olursa, nazarın gücü de o kadar şiddetli olur.¹¹⁴

Gözlerin elektromanyetik ışınlar yolladığı konusu, Sovyetler Birliğinde yoğun bir şekilde araştırılmaktaydı. Yayının dalga boyu yaklaşık yüzde se- kiz mm.dir. Yani radyo dalgalarıyla enfraruj (kızılötesi) dalgalar arasındadır.¹¹⁵

112. İbn Mâce, Tıb, 36, H. No: 3524.

113. Buhârî, Tıb, 38; Ebû Dâvûd, Tıb, 19.

114. Nazarın Bilimsel Yönü, Yankı Dergisi, 5-30 Haziran 1983, sayı 635, s. 52.

115. H. Egemen Sarıkaya, S. Birgil, C. Cümbüşel, Telepati, İstanbul, 1978 s. 15. Nazarın bilimsel açık- laması için bak. Din ve İlim Açısından Nazar, Yrd. Doç. Celal Kırca, Diyanet Dergisi, XXII. sayı: 1, 1986; Halid Erboğa- Ahmed Güç, Şâmil İslâm Ansik. "Nazar" mad.

سُورَةُ الْحَاقَّةِ

HÂKKA
SÛRESİ

Hâkka sûresi Mekke döneminde inmiştir. 52 âyettir. Adını ilk âyetten alır. Sûrede başlıca; daha önceki Âd, Semûd, Firavun ve Lût kavimlerinin başına gelenler, Sûr'a üfürme ve dehşetli kıyâmet sahneleri, kitabı sağ ve solundan verilenlerin durumu, Hz. Muhammed Allâh'a karşı bir yalan uydursa, gücünün elinden alınacağı gibi konular yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KİYÂMET OLAYI, SEMÛD, ÂD,
FİRAVUN VE LÛT KAVİMLERİ, NÛH TÛFÂNİ,
SÛR'UN ÜFLENMESİ, KİYÂMET GÜNÜ TOPLANMAK,
KİTABI SAĞINDAN VE SOLUNDAN VERİLENLER**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَاقَّةُ^١ ﴿١﴾ مَا الْحَاقَّةُ^٢ ﴿٢﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ^٣ ﴿٣﴾ كَذَّبَتْ
ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ﴿٤﴾ فَأَمَّا ثَمُودُ فَأَهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ﴿٥﴾ وَأَمَّا
عَادٌ فَأَهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ^٦ ﴿٦﴾ سَحَرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ
وَتَمَانِيَةَ أَيَّامٍ^٧ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى^٨ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ
خَاوِيَةٍ^٩ ﴿٧﴾ فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ^٨ ﴿٨﴾ وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ
وَالْمُؤْتَفِكَاتُ^٩ بِالْخَاطِئَةِ^{١٠} ﴿٩﴾ فَعَصُوا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَاخَذَهُمْ أَخَذَةً
رَابِيَةً^{١١} ﴿١٠﴾ إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ^{١٢} ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا
لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ وَاعِيَةٌ^{١٣} ﴿١٢﴾ فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ
وَاحِدَةٌ^{١٤} ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً^{١٥} ﴿١٤﴾
فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ^{١٦} ﴿١٥﴾ وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ^{١٧}
﴿١٦﴾ وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا^{١٨} وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ
ثَمَانِيَةٌ^{١٩} ﴿١٧﴾ يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ^{٢٠} ﴿١٨﴾ فَأَمَّا مَنْ
أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ^{٢١} فَيَقُولُ هَؤُلَاءِ أَقْرَبُوا كِتَابَتِي^{٢٢} ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي
مُلَاقٍ حِسَابِيَةٍ^{٢٣} ﴿٢٠﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ^{٢٤} ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ^{٢٥} ﴿٢٢﴾

قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾ كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾ وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتِ كِتَابِيهٗ ﴿٢٥﴾ وَلَمْ أَذِرْ مَا حِسَابِيهٗ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنِّي مَالِيهٗ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهٗ ﴿٢٩﴾ خُذُوهُ فَغُلُّوهُ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَحْضُرُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ ﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامَ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ﴿٣٧﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Gerçekleşecek olan;
- 2- Nedir, o gerçekleşecek olan?
- 3- Gerçekleşecek olan (o kıyâmetin) ne olduğunu sen nereden bileceksin?
- 4- Semûd ve Âd kavimleri de o kapılarını çalacak olan felâketi yalanlamıştı.
- 5- Semûd kavmi, o korkunç sesle helâk olup gitti.
- 6- Âd kavmi ise, azgın, dondurucu bir kasırga ile yok edildi.
- 7- Allah o kasırgayı onlara kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün boyunca musallat etti. Öyle ki onları orada, içi boş hurma kütükleri gibi yere serilmiş bir hâlde görürdün!
- 8- Şimdi onlardan geriye kalan bir iz görüyor musun?
- 9- Firavun ile ondan öncekiler ve altı üstüne getirilmiş bel-deler halkı (Lût kavmi), hep o günahı işlediler!
- 10- Böylece Rab'lerinin peygamberine karşı geldiler. O da onları pek şiddetli bir şekilde yakalayiverdi!
- 11- Şüphesiz, sular taşıdığı anda sizin atalarınızı gemiye bindirdik.
- 12- Bunu size bir ibret yapalım ve işitecek kulaklar onu iyi-ce bellesin diye!
- 13- Sûr'a bir defa üflendiğinde;

- 14- Yeryüzü ve dağlar yerlerinden kaldırılıp, tek bir vuruşla darmadağın edildiğinde;
- 15- İşte o gün olacak olan olmuştur.
- 16- Gök yarılr ve o gün o, çökmeye yüz tutar.
- 17- Melekler göğün etrafındadır. Rabbinin Arş'ını o gün, bunların da üstünde sekiz melek yüklenir.
- 18- O gün siz hesap için Rabbinize sunulursunuz. Artık size âit hiçbir sır gizli kalmaz.
- 19- Kitabı sağından verilen der ki: "Alın, okuyun kitabımı!"
- 20- "Ben zaten hesâba çekileceğimi biliyordum."
- 21-23- Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnut olacağı bir hayat içindedir.
- 24- "Geçmiş günlerde yaptığınız iyi amellerinize karşılık şimdi âfiyetle yiwin ve için!"
- 25-26- Kitabı solundan verilen ise şöyle der: Keşke bana kitabım hiç verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!
- 27- Keşke ölüm, her şeyin sonu olsaydı!
- 28- Malım bana hiçbir yarar sağlamadı.
- 29- Saltanatım da benden yok olup gitti!
- 30- (Zebânîlere denir ki): "Tutun, bağlayın onu!"
- 31- "Sonra da alevli ateşe atın onu!"
- 32- "Yetmiş arşın zincire vurun, cehenneme sokun onu!"
- 33- "Çünkü o, ulu Allâh'a îmân etmezdi."
- 34- "Yoksulu doyurmaya önayak olmazdı!"
- 35- "O gün orada onun için ne bir candan dost vardır."
- 36-37- "Ne de kanlı irinden başka yiyecek. Onu da ancak o büyük günahı işleyenler yer!"

1-5. âyetlerde, Allâh'a isyan eden kavimlerin başlarına gelecek azâbın şiddet ve dehşetine dikkat çekildikten sonra, helâk edilmiş olan bâzı kavimler örnek olarak verilir.

"Hâkka"; hak kökünden ism-i fâilin müennesi olan bir kelimedir. Çoğunluk müfessirlere göre, olmuş bir gerçek gibi kesin olan "kıyâmet"

anlamına gelir. Bu kelime ile Hz. Peygamber'e isyan eden Kureyş'in başına gelecek azâbın kastedildiği de söylenmiştir.

Nitekim kıyâmetin kopup insanların yeniden dirileceği gerçeğini inkâr eden Âd ve Semûd kavimleri bir sayha veya bir depremle helâk edilmişlerdir.

Âyette geçen "kâriah" başa çarpan olay, "tâgiyeh" ise aşırı, azgın anlamlarına gelir.¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Âd'ı, Semûd'u, Ress halkını ve bunların arasında daha birçok nesilleri helâk ettik! Biz onların her birine geçmiş milletlerden misaller getirmiştik. İbret almadıkları için hepsini helâk ettik!"**²

"Biz, Âd ve Semûd kavimlerini de (helâk ettik). Size bunlar oturdukları yerlerden belli olmaktadır! Şeytan, onlara yaptıkları işleri güzel göstermiş ve kendilerini doğru yoldan çevirmişti. Oysa onlar bakıp gerçeği görebilecek durumda idiler!"³

"Semûd kavminin büyüklük taslayan ileri gelenleri, yine kendilerinden olup zayıf saydıkları mü'minlere, 'Siz Sâlih'in, Rabbi tarafından gönderilen bir elçi olduğunu kabûl ediyor musunuz?' dediler. Onlar, 'Biz onunla gönderilene inanıyoruz!' dediler. Büyüklük taslayanlar dediler ki: 'Biz, sizin inandığınızı inkâr ediyoruz!' Çok geçmeden dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rab'lerinin buyruğundan dışarı çıktılar. 'Ey Sâlih, dediler. Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen, tehdit ettiğin azâbı bize getir, bakalım!' Bunun üzerine onları o şiddetli sarsıntı yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü cansız çöke kaldılar."⁴

"Sâlih dedi: 'Ey kavimim! Eğer ben Rabbimden apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendinden bir rahmet (peygamberlik) vermişse, buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O'na karşı gelirim, beni Allâh'a karşı kim korur? O zaman siz de benim ziyânımı artırmaktan başka bir şey yapamazsınız! Ey kavimim! İşte size bir mûcize olarak Allâh'ın devesi! Onu serbest bırakın, Allâh'ın arzında yesin (içsin). Ona kötülük dokundurmayın, sonra sizi yakın bir azap yakalar!' Derken o deveyi ayaklarını keserek öldürdüler. Bunun üzerine

1. Bk. A'râf, 7/65; Fussilet, 41/13, 17.

2. Furkan, 25/38-39.

3. Ankebût, 29/38.

4. A'râf, 7/75-78.

Sâlih dedi ki: 'Yurdunuzda üç gün daha yaşayın!' Bu söz yalanlanamayan bir tehdit idi. Buyruğumuz gelince, Sâlih'i ve onunla birlikte îmân edenleri, Bizden bir rahmet olarak azaptan ve o günün aşağılayıcı azâbından kurtardık. Çünkü senin Rabbin çok güçlüdür, mutlak üstündür. O zâlimleri ise korkunç bir ses yakaladı. Kendi yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.'⁵

6-8. âyetlere göre, Âd kavmi yedi gece sekiz gün kesintisiz olarak esen çok soğuk, gürültülü bir fırtına ile içi çürüyüp boşalmış hurma kütükleri gibi devriliş helâk edilmişler, kendilerinden geriye hiçbir şey kalmamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Âd kavmi yalanladı da azâbım ve uyarılarım nasılmış (gördüler)! Biz, uğursuzluğu devam eden bir günde, onların üstüne dondurucu bir rüzgâr saldı. Öyle ki o rüzgâr insanları, sanki köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi yere se-riyordu."**⁶

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. Hûd onlara dedi ki: 'Ey kavmim! Allâh'a kulluk edin, sizin için O'ndan başka ilâh yoktur. Hâlâ sakınmaz mısınız?' Kavminin ileri gelenlerinden kâfir olanlar, 'Biz seni beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılar-dan sanıyoruz!' dediler. (Hûd) dedi ki: 'Ey kavmim! Bende beyinsizlik yoktur. Fakat ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir peygamberim. Size Rabbinin vahiylerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm. Yoksa sizi uyarmak için, içinizden bir kimse aracılığı ile Rabbiniz tarafından size vahiy ve haber gelmesini mi yadırgıyorsunuz? Allâh'ın, sizi Nûh kavminden sonra onların yerine getirdiğini, sizi yaratılış bakımından nasıl üstün kıldığını hatırlayın! Artık, kurtuluşa ermeniz için Allâh'ın nîmetlerini anın!' Onlar dediler ki: 'Sen bize, tek Allâh'a kulluk etmemizi ve atalarımızın tapmakta olduklarını terk etmemizi bildirmek için mi geldin? Eğer doğru söyleyenlerden isen tehdit etmekte olduğun o azâbı bize getir bakalım!' (Hûd) dedi: 'Artık, size Rabbinizden bir azap ve bir gazap imiştir. Allâh'ın, kendilerine tapılacağına dâir hiçbir delil indirmedigi, adlarını sizin ve atalarınızın uydurduğu isimlerden ibâret ilâhlarınız hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Öyleyse o azâbı bekleyin, sizinle beraber ben de beklemekteyim!' Bunun üzerine onu ve

5. Hûd, 11/63-67. Bk. Şuarâ, 26/141-158.

6. Kamer, 54/18-20.

onunla birlikte olanları rahmetimizle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanların ve î mân etmeyecek olanların ise kökünü kestik.”⁷

“Biz, uğursuzluğu devam eden bir günde, onların üstüne dondurucu bir rüzgâr saldı. Öyle ki o rüzgâr insanları, sanki köklerinden sökülmüş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.”⁸

“Biz onlardan önce nice nesilleri helâk ettik! Şimdi sen, onlardan herhangi bir kimseyi görüyor veya cılız da olsa bir ses işitiyor musun?”⁹

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ بِالْخَاطِئَةِ ﴿٩﴾ فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخْذَةً رَابِيَةً ﴿١٠﴾

9- Firavun, ondan öncekiler ve altı üstüne getirilmiş belde-ler halkı (Lût kavmi), hep o günahı işlediler!

10- Böylece Rab’lerinin peygamberine karşı geldiler. O da onları pek şiddetli bir şekilde yakalayiverdi!

9-10. âyetlere göre, Firavun ve ondan önceki kavimlerle altüst edilen Lût kavmi, peygamberlerine isyan ettikleri için şiddetle cezâlandırılmışlardır. Tarihte adları geçen Sodom ve Gomora’nın da yer aldığı Pentapole’un kentleri helâk edilen kentler arasındadır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlara, kendilerinden önce yaşıyanların; Nûh kavminin, Âd ve Semûd’un, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan kasabaların haberi gelmedi mi? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Allah onlara zulmetmedi, onlar kendi kendilerine zulmettiler.”¹⁰**

“Altüst edilen beldeleri de yerin dibine O geçirdi.”¹¹ “Nûh kavmini de, peygamberleri yalanlayınca suda boğduk ve kendilerini insanlara bir ibret yaptık. Biz zâlimler için can yakıcı bir azap hazırlamışızdır.”¹²

7. A'râf, 7/65-72. Bk. Hûd, 11/50-60; Şuarâ, 26/123-139; Fussilet, 41/13, 16-17.

8. Kamer, 54/19-20.

9. Meryem, 19/98.

10. Tevbe, 9/70.

11. Necm, 53/53.

12. Furkan, 25/37.

إِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَاءُ حَمَلْنَاكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ﴿١١﴾ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً
وَتَعْيَهَا أذنً وَاعْيَةً ﴿١٢﴾

11- Şüphesiz, sular taştığında sizin atalarınızı gemiye bindirmiştik.

12- Bunu size bir ibret yapalım ve işitecek kulaklar onu iyice bellesin diyet!

11-12. âyetlere göre, Yüce Allah isyan edenleri cezâlandırmış, Nûh عليه السلام’ın kavminden îmân edenleri ise, sular yükselince Hz. Nûh’un yaptığı gemi ile kurtarmıştır. **“Biz de, onu ve beraberinde olanları dolu bir gemide taşıyarak kurtardık.”**¹³ âyetindeki “beraberinde olanlar” ifâdesi, Nûh عليه السلام’ın soyunu devam ettirecek olan insanları ifâde eder. Çünkü tûfanda Hz. Nûh ve îmân edenler kurtarılmasaydı, onlardan kimse üremez, ne Kureyş kavmi, ne de başka toplumlar olmazdı. Bâzı bilimsel verilere göre Nûh tûfânı Ortadoğuyu içine alacak şekilde bölgesel ise, en azından tûfânın vukû bulduğu Arap Yarımadasının kuzeyindeki halklar tûfandan kurtarılan Nûh ve ona îmân edip tâbi olanların neslinden çoğalmıştır. **“Biz, sâdece onun zürriyetini kalıcılar yaptık.”**¹⁴ âyeti de buna işaret eder.¹⁵

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun ki Biz Nûh’u kavmine elçi olarak gönderdik. Dedi ki: ‘Ey kavmim, Allâh’a kulluk edin, sizin için O’ndan başka ilâh yoktur. Doğrusu ben üstünüze gelecek büyük bir günün azâbından korkuyorum!’ Kavminden ileri gelenler dediler ki: ‘Biz seni açık bir sapıklık içinde görüyoruz!’ Nûh dedi: ‘Ey kavmim! Bende bir sapıklık yoktur. Fakat ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilen bir peygamberim. Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyor ve size öğüt veriyor ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah’tan gelen vahiy ile biliyorum. Yoksa Allâh’ın azâbını hatırlatarak sizi uyarmak ve günahlardan sakınmanızı ve böylece Allâh’ın merhametine kavuşmanızı sağlamak için sizden birine Rabbinizden bir haber ve öğüt gelmesine mi şaştınız?’ Kavmi onu yalanladı. Bunun üzerine Biz de, onu ve onunla birlikte gemide olanları kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk. Çünkü onlar gerçeği göremeyen kör bir kavim idiler.”**¹⁶

13. Şuarâ, 26/119.

14. Sâffât, 37/77.

15. Süleyman Ateş, age, X, 37-38.

16. A’râf, 7/59-64. Nûh tûfânı için bk. Hûd, 11/25-48; Şuarâ, 26/105-120; Kamer, 54/9-15.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ﴿١٣﴾ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ
فَذُكَّتَا ذَكَّةً وَاحِدَةً ﴿١٤﴾ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ﴿١٥﴾ وَانْشَقَّتِ
السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ﴿١٦﴾

13- Sûr'a bir defa üflendiğinde;

14- Yeryüzü ve dağlar yerlerinden kaldırılıp, tek bir vuruşla darmadağın edildiğinde,

15- İşte o gün olacak olan olmuştur.

16- Gök yarılr ve o gün o, çökmeye yüz tutar.

13-16. âyetlerde, kıyâmetin kopma sahnesi tasvir edilmektedir. İsrâfil عليه السلام tarafından Sûr'a bir kez üflenip, yer ve dağlar yerlerinden koparılıp birbirine çarpılınca, olan olur ve kıyâmet kopar.

Zümer Sûresi 68. âyette belirtildiği üzere bu boru (Sûr), iki kez ardı ardına çalınır. Bu ilâhî mahkemeye çağrıdır. Bu iki üfleme ayrı ayrı zamanlarda değil, aynı zamanda olur. Birincisini öyle bir dehşet ve korku verir ki canlılar -Allâh'ın güçlendirdikleri dışında- korkudan bayılırken, dağlar, yer ve gök korkudan sarsılır, dağlar savrulur ve gök parçalanır. İkinci sesi duyunca canlıların akılları başlarına gelir ve mahkemeye koşarlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Sûr'a üfürülür. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkarak Rab'lerine doğru koşmaktadırlar.”**¹⁷

“O gün, dağları yerlerinden söküp yürütürüz, yeryüzünü dümdüz görürsün. Onları da mahşerde toplamışız ve hiçbirini bırakmamışızdır.”¹⁸

“Kıyâmet koptuğunda. Onun gerçekleşmesini kimse yalanlamaz.”¹⁹

“O gün gök şiddetle sarsılır. Ve dağlar yürüdükçe yürür.”²⁰

Yukarıdaki ilk âyette Sûr'a üflenince insanların, kabirlerinden kalkıp Rab'lerinin Dîvanına koşacakları; Âdiyât Sûresi 9. âyette kabirlerinden dışarı atılacağı belirtilmektedir. Kabirler dünya üzerindedir. İnsanlar kabirlerinden kalkıp mahşer meydanına gideceklerine göre, demek ki o zaman yine

17. Yâsîn, 36/51.

18. Kehf, 18/47.

19. Vâkıa, 56/1-2.

20. Tûr, 52/9-10.

dünya var olacaktır. **“Sizi arzdan yarattık, yine ona döndürürüz ve sizi bir kez daha (diriltip) ondan çıkarırız.”**²¹ âyeti de yeniden dirilmenin ve haşrin, bu dünya üzerinde olacağına işaret eder.²²

Sûr'a üfürme ile ilgili âyetleri iniş sırasına göre aşağıdaki şekilde sıralanabilir.²³

وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ ﴿١٧﴾

17- Melekler göğün etrafındadır. Rabbinin Arş'ını o gün, bunların da üstünde sekiz melek yüklenir.

17. âyete göre, kıyâmet günü duruşma dîvanının hâkimi olan Yüce Allâh'ın Arş'ını, gök meleklerinin veya tüm meleklerin üstünde sekiz melek taşır. “Fevkahum” deki zamir meleklerin kendisine giderse, âyetin anlamı, “O gün Rabbinin Arş'ını sekiz (melek veya sekiz dizi melek) başlarının üstünde taşır.” şeklinde olur. Hâlen Arş'ı taşıyan melek sayısı dörtttür. Kıyâmet günü bu sayı sekize yükselir. Kimisi sekiz sınıf demiştir.²⁴

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Arş'ı taşıyan ve onun çevresinde bulunan (melekler), Rab'lerini hamd ile tesbih ederler, O'na îmân ederler ve îmân eden mü'minlerin bağışlanması için de şöyle duâ ederler: Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tevbe edip, senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru!”**²⁵

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Arş'ı taşıyan meleklerden biri hakkında konuşmama izin verildi. Onun kulak memesinden omzuna kadar olan mesâfe 700 yıllık yoldur.”²⁶

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Arş'la ilgili bir nazmında şöyle der:

“Arş ve onu taşıyanlar, vallâhi Rahmân'ın verdiği güçle yüklüdür. Ve bu görüş, akla uygundur. Yoksa yaratıkların ne gücü ve kudreti olur, O olmasa? Akıl da böyle diyor, inen Kitap da.”²⁷

21. Tâhâ, 20/55.

22. Süleyman Ateş, age, X, 42, 43.

23. Bk. Kâf, 50/20; Yâsîn, 36/51-52; Tâhâ, 20/102; Neml, 27/87; En'âm, 6/73; Zümer, 39/68-70; Kehf, 18/99, 100; Mü'minûn, 23/101-104; Hâkka, 69/13-18; Nebe, 78/18-21.

24. Bk. Kamer, 54/55.

25. Mü'min, 40/7.

26. Ebû Dâvûd, Sünnet, 18.

27. İbnü'l-Arabî, Futûhât-ı Mekkiyye, “Arş'ın taşıyıcıları”, 13. Bâb.

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ﴿١٨﴾ فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ
فَيَقُولُ هَآؤُنِّمُ اقْرَؤْا كِتَابِيهِ ﴿١٩﴾ إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيهِ ﴿٢٠﴾
فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٢١﴾ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ﴿٢٢﴾ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ﴿٢٣﴾

18- O gün siz hesap için Rabbinize sunulursunuz. Artık size âit hiçbir sır gizli kalmaz.

19- Kitabı sağından verilen der ki: “Alın, okuyun kitabımı!”

20- “Ben zaten hesâba çekileceğimi biliyordum.”

21-22-23- Artık o, meyveleri sarkmış yüce bir cennette hoşnut olacağı bir hayat içindedir.

18-22. âyetlere göre, kıyâmet günü bütün gizlilikler ortaya çıkar, amel defteri sağından verilenler büyük bir sevinçle hoşnut olacağı cennete yerleşirler.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bütün gizliliklerin ortaya döküldüğü o gün. Artık insanın ne bir gücü ne de bir yardımcısı vardır.”**²⁸

“Ve kalplerde olanlar ortaya konacak. İşte o gün anlaşılır ki, Rab’leri onların her şeyinden haberdardır.”²⁹

“Bütün insanları önderleriyle birlikte çağıracağımız o günde, kitabı sağından verilenler, işte onlar kitaplarını okuyacaklar ve en küçük bir haksızlığa uğratılmayacaklar.”³⁰

“Kimin kitabı sağından verilirse; kolay bir hesapla hesâba çekilecek ve sevinçli olarak ailesine dönecektir.”³¹

“De ki: Ben de sizin gibi bir insanım. Ancak bana sizin ilâhınızın tek bir ilâh olduğu vahy olunuyor. O hâlde kim, Rabbine kavuşmayı umuyorsa sâlih amel işlesin ve Rabbine kullukta kimseyi ortak koşmasın!”³²

“Kim Allâh’a kavuşmayı umuyorsa, bilsin ki Allâh’ın belirlemiş olduğu o vakit mutlaka gelecektir. O, her şeyi işitendir, bilendir.”³³

28. Tânik, 86/9-10.

29. Âdiyât, 100/10-11.

30. İsrâ, 17/71.

31. İnşikâk, 84/7-9.

32. Kehf, 18/110.

33. Ankebût, 29/5.

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: “İnsanlar kıyâmet günü hesap için üç kere Allâh’a arz olunur. Bu arzların ikisi karşılıklı konuşma, mücâdele ve özür beyan etmelerdir. Ama üçüncüsü, işte o zaman, ellerde amel defterlerinin uçtuğu arzdır.”³⁴

“Allah yolunda cihâd edenler için Allah Teâlâ cennette yüz derece ha zırlamıştır. Her derecenin arası yerle gök arası kadardır.”³⁵

23. âyete göre, cennette meyvelerden yararlanmak isteyen kimse hiç yorulmadan bunları dalından koparabilecektir. İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onlar örtüleri atlattan minderlere yaslanmışlardır. İki cennetin meyveleri de yanı başlarındadır.”**³⁶

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ﴿٢٤﴾

24- “Geçmiş günlerde yaptığınız iyi amellerinize karşılık şimdi âfiyetle yiye ve iç!”

24. âyette, cennetteki nîmetlerin dünya hayatında yapılan ibadet ve güzel amellerin karşılığı olarak verileceği belirtilir. Buradan, peşin olarak yapıp amel defterine işlenen ecirler karşılığında cennet hayatının verileceği anlaşılmaktadır. Burada para peşin mal veresiye bir alışveriş olan selem akdine işaret edilir. Bunun fıkihtaki diğer adı âyette geçtiği gibi “selef akdi”dir. Aşağıda selem akdini ile ilgili bilgi verilecektir:

Selem akdi: Para peşin mal veresiye olmak üzere yapılan satım akdine “selem” veya “selef” denir. Bir malın satışa konu olabilmesi için mevcut olması gerekir. Bu yüzden hasat edilmemiş veya henüz üretilmemiş olan bir malın ilke olarak satışa konu olmaması gerekir. Çünkü Allâh’ın Rasûlü elinde bulunmayan bir malı satmanın hükmünü soran bir sahâbeye, “Yanında olmayan şeyi satma.” buyurmuştur.³⁷ Ancak Hız. Peygamber Medîne’ye hicret edince Medînelilerin iki üç yıl vâdeyle hurma alıp sattıklarını gördü. O zaman ihtiyâca binâen borcun hem miktârını hem de ödeneceği zamanı belirlemelerini bildirdi.³⁸

34. Tirmizî, Kıyâmet, 4; İbn Mâce, Zühd, 33; Ahmed bin Hanbel, IV, 414.

35. Buhârî, Cihâd, 4, Tevhîd, 22; Nesâî, Cihâd, 18.

36. Rahmân, 55/54.

37. Ebû Dâvud, Büyû’, 68; Tirmizî, Büyû’, 19; Nesâî, Büyû’, 60; İbn Mâce, Ticârât, 20.

38. Buhârî, Selem, 2; Müslim, Mûsâkât, 127, 128.

İbn Abbas ؓ'den rivâyete göre, Rasûl-i Ekrem ﷺ Medîne'ye geldiği zaman, Ensâr tarım ürünlerinde, bir iki veya üç yıla kadar selem akdi yapıyorlardı. Allâh'ın elçisi şöyle buyurdu: “Kim bir şeyde selem akdi yaparsa; belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli zamana kadar yapsın.”³⁹

Buna göre selem akdi Kitap, Sünnet ve İcmâ delilleri ile meşrûdur. Borçlanma ile ilgili yukarıdaki âyetin,⁴⁰ selem akdini de kapsamına aldığı kabul edilmiştir. İbn Abbas: “Belli bir zamana kadar, selem akdi yapmayı Allah, Kitab-ı Kerîm’inde helâl kılmış ve ona izin vermiştir.” demiş ve sonra bu âyeti okumuştur.⁴¹ “Böylece henüz mevcut olmayan standart bir ürünün insanların ihtiyâcı sebebiyle “istihsan” yoluyla selem akdi sünnetle meşrû kılınmıştır.”⁴²

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ يَا لَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهٗ ﴿٢٥﴾
وَلَمْ آدُرْ مَا حِسَابِيَهٗ ﴿٢٦﴾ يَا لَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَةَ ﴿٢٧﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنِّي
مَالِيَهٗ ﴿٢٨﴾ هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهٗ ﴿٢٩﴾

25-26- Kitabı solundan verilen ise şöyle der: Keşke bana kitabım hiç verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!

27- Keşke ölüm, her şeyin sonu olsaydı!

28- Malım bana hiçbir yarar sağlamadı.

29- Saltanatım da benden yok olup gitti!

25-29. âyetlerde, amel defteri solundan verilen kimsenin büyük bir şaşkınlık ve pişmanlık içinde, o anda yok olmayı isteyeceği, dünyadaki malının da iktidarının da kendisine bir fayda vermeyeceği belirtilir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “**Kimin kitabı da arkasından verilirse. O anda yok olmayı isteyecek. Ve alevli bir ateşe girecektir.**”⁴³

“**Şüphesiz ki Biz sizi yakın bir azap ile uyardık. O gün kişi, önceden yaptıklarına bakacak ve kâfir kişi, ‘Keşke toprak olsaydım!’ diyecektir.**”⁴⁴

39. Buhârî, Selem, 1, 2, 7; Müslim, Mûsâkat, 127, 128; Ebû Dâvûd, Büyû', 55.

40. Bakara, 2/282.

41. Zeylâî, Nasbu'r-Râye, IV, 44.

42. Selem akdi için bk. Mâide, 5/1; Bakara, 2/282 tefsiri.

43. İnşikâk, 84/10-12.

44. Nebe, 78/40.

“Sabaha girerlerken onları da o korkunç ses yakalayıverdi! Onca varlıkları ve evleri kendilerine bir fayda sağlamadı.”⁴⁵

خُذُوهُ فَعَلُّوه^{٤٥} ﴿٣٠﴾ ثُمَّ الْجَحِيمِ صَلُّوه^{٤٦} ﴿٣١﴾ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا
سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ^{٤٧} ﴿٣٢﴾ إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ^{٤٨} ﴿٣٣﴾
وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ^{٤٩} ﴿٣٤﴾ فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ^{٥٠}
﴿٣٥﴾ وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ^{٥١} ﴿٣٦﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِؤُنَ^{٥٢} ﴿٣٧﴾

30- (Zebânilere denir ki): **“Tutun, bağlayın onu!”**

31- **“Sonra da alevli ateşe atın onu!”**

32- **“Yetmiş arşın zincire vurun, cehenneme sokun onu!”**

33- **“Çünkü o, ulu Allâh’a îmân etmezdi.”**

34- **“Yoksulu doyurmaya öneyak olmazdı!”**

35- **“O gün orada onun için ne bir candan dost vardır.”**

36-37- **“Ne de kanlı irinden başka yiyecek. Onu da ancak o büyük günahı işleyenler yer!”**

30-37. âyetlere göre, amel defteri solundan verilen o kişi zebânilere teslim edilir, cehenneme atılır, yetmiş arşın zincire vurulur. Bu kimsenin dünyadaki eksikleri şöyle sıralanır: a) Allah Teâlâ’ya îmân etmemesi, b) Yoksulu doyurmaya öneyak olmaması.

Artık bu kimse için cehennemde ne bir dost ve ne de irinden başka yiyecek vardır. Gıslın denilen bu yiyecek aslında küfür ve şirke düşerek büyük günah işleyenler içindir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O gün, Allâh’ın vereceği azâbı hiç kimse veremez. O’nun vuracağı zinciri hiç kimse vuramaz.”**⁴⁶

“Sabah olurken onlar birbirine seslendiler. ‘Eğer ürününüzü topalayacaksanız, erkenden tarlanızın başına gidin!’ Hemen gittiler, aralarında şöyle fısıldaşıyorlardı. ‘Bugün bahçede sakın yanınıza bir yoksul girmesin!’ diyorlardı.”⁴⁷

45. Hicr, 15/83-84.

46. Fecr, 89/25-26.

47. Kalem, 68/21-24.

“Artık şimdi ne şefaâtçimiz var bizim. Ne de candan bir dostumuz! Keşke, tekrar dünyaya dönebilsek de î mân edenlerden olsak!”⁴⁸

“Onları o yaklaşmakta olan kıyâmet günü hakkında uyar ki, o gün yürekler ağızlara gelir, yutkunup dururlar. Artık zâlimler için ne candan bir dost, ne de sözü dinlenir bir şefaâtçi bulunur!”⁴⁹

“O gün gökyüzü, erimiş mâdeneye döner. Dağlar da atılmış renkli yün gibi olur. Dost, dostun hâlini sormaz.”⁵⁰

“Bu perişanlığın ardından cehennem azâbı vardır; orada onlara kanlı ve irinli su içirilecek.”⁵¹

“Orada ne bir serinlik ne de içecek bir şey tatmazlar! Ancak (dünyada) yaptıklarına uygun bir karşılık olarak kaynar su ve irin tadarlar.”⁵²

48. Şuarâ, 26/100-102.

49. Mü'min, 40/18.

50. Meâric, 70/8-9.

51. İbrâhim, 14/16.

52. Nebe, 78/24-26.

﴿ BÂB 2 ﴾

**KUR'ÂN'IN BİR ŞÂİR VE KÂHİN SÖZÜ OLMAYIP
BİR ÖĞÜT VE BİR BİLGİ KAYNAĞI OLMASI,
ALLÂH'I TESBİH**

فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ^{٣٨} وَمَا لَا تُبْصِرُونَ^{٣٩} إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ
كَرِيمٍ^{٤٠} وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُوْمِنُونَ^{٤١} وَلَا بِقَوْلِ
كَاهِنٍ قَلِيلًا مَّا تَذْكُرُونَ^{٤٢} تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ^{٤٣} وَلَوْ
تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضُ الْأَقَاوِيلِ^{٤٤} لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ^{٤٥} ثُمَّ لَقَطَعْنَا
مِنْهُ الْوَتِينَ^{٤٦} فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ^{٤٧} وَإِنَّهُ لَتَذْكُرَةٌ
لِّلْمُتَّقِينَ^{٤٨} وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُكَذِّبِينَ^{٤٩} وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى
الْكَافِرِينَ^{٥٠} وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ^{٥١} فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ^{٥٢}

38-39- Görebildikleriniz ve göremedikleriniz üzerine yemin ederim ki.

40- Bu Kur'an, çok şerefli bir elçinin getirdiği sözdür.

41- O bir şâir sözü değildir. Ne kadar az inanıyorsunuz!

42- O bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar az düşünüyorsunuz!

43- O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

44- Eğer o Peygamber Bizim adımıza birtakım sözler uydursaydı.

45- Elbette onu kısıvrak yakalar;

46- Sonra da can damarını keserdik.

47- Sizden hiç kimse de buna engel olamazdı.

48- Şüphesiz bu (Kur'an), Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar için bir öğüttür.

49- İçinizde onu yalan sayanlar bulunduğunu elbette biliyoruz.

50- Doğrusu Kur'an, kâfirler için bir pişmanlıktır.

51- Çünkü o, gerçeğin ta kendisidir.

52- Öyleyse sen, yüce Rabbinin adını tesbih et!

38-43. âyetlerde, görülen ve görülmeyen bütün varlıklara yemin edilecek Hz. Muhammed ﷺ'e vahyedilenlerin bir şâir ve kâhin sözü değil, şerefli bir elçinin sözü olduğu vurgulanıyor.

Âyetteki şerefli elçiden kasıt, sağlam görüşe göre Cebrâil عليه السلام'dır. Sözün asıl sahibi Allah Teâlâ'dır. Vahiy bir elçi (Cebrâil ve peygamber) aracılığı ile insanlara tebliği edildiği için "söz" elçiye nisbet edilmiştir. Çünkü Kur'an, Yüce Allâh'ın Cibril aracılığı ile indirdiği ve Hz. Muhammed tarafından okunup açıklanan bir kitaptır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"De ki: 'Cebrâil'e kim düşmansa şunu bilsin ki, daha önce gönderilen kitapları doğrulayan, mü'minlere bir rehber ve müjdeci olan Kur'an'ı Allâh'ın izniyle senin kalbine o indirmiştir.' Yine Allâh'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrâil'e ve Mikâil'e kim düşmansa şunu bilsin ki Allah da inkâr edenlerin düşmanıdır."**⁵³

"Şüphesiz bu (Kur'an), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu, uyarıcılardan olası diye, senin kalbine apaçık Arapça bir dile, Rûhu'l-emîn (Cebrâil) indirmiştir."⁵⁴

"Şüphesiz bu Kur'an, değerli bir elçinin (Cebrâil'in) getirdiği sözdür. Öyle elçi ki pek güçlü ve Arş'ın sahibi katında çok îtibârlıdır."⁵⁵

"O, arzusuna göre de konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir. Çünkü onu, çok güçlü ve üstün yaratılışlı biri (Cibril) öğretti. Ki o üstün bir akıl ve dirâyete sahiptir."⁵⁶

"Eğer kulumuz (Muhammed)'e indirdiğimizden bir şüphe içinde iseniz, onun benzeri bir sûre de siz getirin! Eğer doğru sözlü iseniz, Allah'tan başka tanıklarınızı (yardımcılarınızı) da çağırın! Eğer bunu

53. Bakara, 2/97-98.

54. Şuarâ, 26/192-195.

55. Tekvîr, 81/19-20.

56. Necm, 53/3-6.

yapamazsanız -ki asla yapamayacaksınız- öyleyse kâfirler için hazırlanmış bulunan, yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennem ateşinden sakının!”⁵⁷

“Biz Peygamber’e şiiir öğretmedik; bu ona yakışmaz da. Onun getirdiği ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur’an’dır.”⁵⁸

“Onlara: ‘Allah’tan başka hiçbir ilâh yok.’ denildiği zaman, büyük yük yükleniyorlardı. ‘Biz cinlenmiş bir şâir için, ilâhlarımızı mı terk edelim?’ diyorlardı. Hayır o, gerçeği getirdi ve bütün peygamberleri tasdik etti.”⁵⁹

“Yoksa onlar: ‘O bir şâirdir; bekleyelim, zaman içinde helâk olur gider.’ mi diyorlar? De ki: ‘Bekleyin bakalım! Ben de sizinle birlikte bekliyorum!’”⁶⁰ “O bir şâir sözü değildir. Ne kadar az îmân ediyorsunuz! O bir kâhin sözü de değildir. Ne kadar az düşünüyorsunuz! O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.”⁶¹

“Onlar dediler: ‘Hayır, bunlar karışık rüyalar; belki onu kendisi uydurdu; belki de o bir şâirdir! Böyle değilse önceki peygamberler gibi, o da bize bir mucize getirsin!’ Bunlardan önce helâk ettiğimiz hiçbir kent halkı da îmân etmemişti, şimdi bunlar mı îmân edecek?”⁶²

İslâm’ın şiiir ve şâire yaklaşımı şu âyetlerde belirtilmiştir: “Şâirlere gelince; onlara da şaşkınlara uyarlar. Görmez misin, onlar her vâdide şaşkın şaşkın dolaşırlar. Ve onlar yapmayacakları şeyleri söylerler. Ancak îmân edip sâlih amel işleyenler, Allâh’ı çok ananlar ve haksızlığa uğradıklarında, kendilerini savunanlar böyle değildir. Haksızlık yapanlar, nasıl bir dönüşle döndürüleceklerini yakında bileceklerdir!”⁶³

Yukarıdaki şâirlerle ilgili âyetlerin şâir Hassan bin Sâbit, Abdullah bin Revaha ve Ka'b bin Mâlik hakkında indiği nakledilmiştir. Bunlar, yukarıdaki şâirleri kötüleyen âyetler karşısında kendi durumlarını sorunca, Hz. Peygamber, **“Ancak inanıp iyi işler yapanlar müstesnâdır...”** âyetini okumuş, **“İşte onlar sizlersiniz.”** buyurmuştur.⁶⁴

57. Bakara, 2/23-24.

58. Yâsîn, 36/69.

59. Sâffât, 37/35-37.

60. Tûr, 52/30.

61. Hâkka, 69/41-43.

62. Enbiyâ, 21/5-6.

63. Şuarâ, 26/224-227.

64. İbn Kesîr, Tefsîr, III, 355.

Diğer yandan, Allah Elçisi'nin, Hassan bin Sâbit ve Ka'b bin Mâlik'e: "Kureyş'i hicvediniz, çünkü sizin hicviniz, onları ok yağmuruna tutmaktan daha etkilidir."⁶⁵ Hassan bin Sâbit'e de: "Şiir söylemeye devam et, çünkü Rûhu'l-Kudûs seninle birliktedir." veya "Rûhu'l-Kudûs sana yardım edecektir." dediği rivâyet edilmiştir.⁶⁶

Faydalı şiiri, Allah Rasûlü teşvik ederek şöyle buyurmuştur: "Beyanın sihirli olanı, şiirin de hikmetli olanı vardır."⁶⁷

44-47. âyetlerde, Kur'an sözlerini Hz. Muhammed ﷺ kendiliğinden uydurup, Allâh'ın sözü diye iddiâ etmiş olsaydı, Allâh'ın onun gücünü alacağı, sonra onun can damarını keseceği ve buna kimsenin engel olamayacağı bildirilmektedir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğu zaman, Bize kavuşmayı ummayanlar, "Ya bundan başka bir Kur'an getir ya da bunu değiştir!" derler. De ki: "Onu kendiliğimden değiştirmek elimden gelmez. Ben, yalnız bana vahyolunana uyarım. Eğer ben Rabbime karşı gelirim, büyük bir günün azâbından korkarım."**⁶⁸

"Yoksa onlar senin hakkında: "O Allah adına yalan uydurdu." mu diyorlar? Eğer Allah dilerse senin kalbini mühürler, bâtılı yok eder ve kendi sözleriyle gerçeği ortaya çıkarır. Şüphesiz ki O, kalplerde olanı hakkıyla bilir."⁶⁹

"Yoksa: 'Onu o uydurdu.' mu diyorlar? De ki: 'Eğer onu ben uydurmuşsam, o takdirde sizin, Allah'tan bana gelecek cezâyı savmaya gücünüz yetmez. O, sizin Kur'an hakkında yaptığınız taşkınlıkları çok daha iyi bilir. Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, çok bağışlayan, çok merhametli olandır."⁷⁰

"O, arzusuna göre de konuşmaz. Onun söyledikleri kendisine vahyolunandan başka bir şey değildir."⁷¹

65. Müslim, Fazâil, 157.

66. Buhârî, Bed'ü'l-Halk, 6, Megâzî, 30, Edeb, 91; Müslim, Fazâil, 153.

67. Buhârî, Tıb, 51; İbn Mâce, Edeb, 41.

68. Yûnus, 10/15.

69. Şûrâ, 42/24.

70. Ahkâf, 46/8.

71. Necm, 53/3-4.

وَإِنَّهُ لَتَذِكْرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُّكَذِّبِينَ ﴿٤٩﴾
وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾

48- Doğrusu bu (Kur'an), Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar için bir öğüttür.

49- İçinizde onu yalan sayanlar bulunduğunu elbette biliyoruz.

50- Doğrusu Kur'an, kâfirler için bir pişmanlıktır.

51- Çünkü o, kesin bilginin ta kendisidir.

48-51. âyetlerde, Kur'an-ı Kerim'in takvâ sahipleri için öğüt olduğu, onu inkâr edenlerin ileride büyük bir pişmanlık duyacakları, çünkü Kur'an'ın kesin gerçeğin ta kendisi olduğu belirtiliyor.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Bu, kendisiyle insanları uyarman, mü'minlere öğüt vermek için sana indirilen bir Kitap'tır. Artık bundan dolayı göğsünde bir sıkıntı duymayasın!”**⁷²

“Bu Kur'an mutlak üstün ve çok merhametli olan Allah tarafından, ataları uyarılmadığı için haktan habersiz kalmış bir toplumu uyarasın diye indirilmiştir!”⁷³

“Biz bu Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye değil, ancak Allah'tan sakınanlara bir öğüt olsun diye indirdik.”⁷⁴ **“Şüphesiz ki bunda, imân eden bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt vardır.”**⁷⁵

“Sana bu mübârek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve temiz akıl sahipleri öğüt alsınlar diye indirdik.”⁷⁶

“(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana, duâ ettiği zaman karşılık veren ve başındaki sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün hâlifeleri yapacak olan mı? Allah'la beraber bir tanrı mı var? Ne kadar az düşünüyorsunuz!”⁷⁷

“Biz Kur'an'dan, mü'minlere şifâ ve rahmet olacak, zâlimlerin de ziyânını artıracak şeyler indiriyoruz.”⁷⁸

72. A'râf, 7/2.

73. Yâsîn, 36/5-6.

74. Tâhâ, 20/2-3.

75. Ankebût, 29/51.

76. Sâd, 38/29.

77. Neml, 27/62.

78. İsrâ, 17/82.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

52- Öyleyse sen, yüce Rabbinin adını tesbih et!

52. âyette, Hz. Peygamber'e hitâb edilerek, yüce Rabbinin tesbih etmesi istenmektedir. Bu emrin cevabı olan tesbih cümlesi, "Sübhâne Rabbiye'l-azîm (Yüce Rabbimi eksiklerden tesbih ve tenzih ederim)" şeklindedir. Hz. Peygamber'e yapılan bu gibi emirler ümmeti için sünnet veya müstehab olur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"İşte kesin gerçek budur! Öyleyse, o yüce Rabbinin adını tesbih et."**⁷⁹

"Yüce Rabbinin adını her türlü eksik ve kusurdan uzak tut! O Rabbin ki yaratıp düzene koydu. Her şeyin miktârını, biçimini belirleyip yol gösterdi."⁸⁰

Tesbih emri bildiren âyetler inince Hz. Peygamber ﷺ, "Bunu, rükûunuzda söyleyin." buyurmuştur. Bu yüzden, rükûda üç kez, "Sübhâne Rabbiye'l-azîm (Yüce Rabbimi tesbih ederim)" demek sünnettir. **"Sebbihisme Rabbike'l-a'lâ (En yüce Rabbinin adını tesbih et!)"**⁸¹ âyeti inince, "Bunu da secdelerinizde söyleyin." buyurmuştur. Her namazın secdesinde de üç kere, "Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ (En yüce Rabbimi tesbih ederim)" demek sünnet olmuştur.⁸²

Hadislerde şöyle buyrulur: "Söylenişi kolay, mizanda ağır basan ve Rahmân olan Allâh'ı hoşnut eden iki cümle vardır: "Sübhânallâhi ve bi hamdihî, sübhânallâhi'l-azîm." Anlamı: "Ben Allâh'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim ve O'na hamd ederim. Yine ben Yüce Allâh'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim."⁸³

"Sübhânallâhi ve bi hamdihî" zikrini sabah akşam yüzer defa söyleyen kimse, kıyâmet gününde Allâh'ın huzûruna en değerli zikri söylemiş olarak çıkar."⁸⁴

"Günde yüz defa; 'Sübhânallâhi ve bi hamdihî' diyen kimsenin denizin köpüğü kadar günahı olsa bile bağışlanır."⁸⁵

79. Vâkıa, 56/65-96.

80. A'lâ, 87/1-3.

81. A'lâ, 87/1.

82. Bk. Ebû Dâvûd, Salât, 147; İbn Mâce, İkâmet, 20; Dârimî, Salât, 69; Ahmed bin Hanbel, IV, 155; Elmalılı, Tefsîr, IX, 139.

83. Buhârî, Deavât, 65; Müslim, Zikir, 31.

84. Müslim, Zikir, 26; Ebû Dâvûd, Edeb, 101; Tirmizî, Deavât, 61.

85. Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11, Deavât, 64-65; Müslim, Zikir, 28.

سُورَةُ الْمَعَارِجِ
MEÂRİC
SÛRESİ

Meâric sûresi Mekke döneminde inmiş olup, 44 âyettir. Adını 3. âyette geçen “Meâric (yükselme dereceleri, yükselme yolları)” ten almıştır. Sûrede başlıca; kıyâmetin dehşet verici sahneleri, gelecek azap, insanın kendini kurtarmak için her şeyi feda etmeyi göze alması, insanı cennete götüren ameller, küfür ehlinin kabirden kalkışı konuları yer alır. Bütün âyetler birbirine bağlı olduğu için bir defada indiği söylenebilir.

﴿ BÂB 1 ﴾

**KÂFİRLERİN AZÂBİ, KİYÂMETİN KOPMASI,
GÜNAHLAR İÇİN FİDYE, KÖTÜLÜK VE İYİLİK, NAMAZ,
ZEKÂT, IRZI KORUMAK, EMÂNET, SÖZÜNDE DURMAK,
DOĞRU ŞÂHİTLİK ETMEK**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سَالَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ﴿١﴾ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ﴿٢﴾ مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ ﴿٣﴾ تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ﴿٤﴾ فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ﴿٥﴾ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ﴿٦﴾ وَنَزِيهَةً قَرِيبًا ﴿٧﴾ يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ ﴿٨﴾ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ﴿٩﴾ وَلَا يَسْئَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ﴿١٠﴾ يُبْصَرُونَهُمْ يَوْمَ الْمُجْرِمِ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابٍ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ﴿١١﴾ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ﴿١٢﴾ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ﴿١٣﴾ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ﴿١٤﴾ كَلَّا إِنَّهَا لَأُظْلَى ﴿١٥﴾ نَزَاعَةً لِلشَّوَى ﴿١٦﴾ تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى ﴿١٧﴾ وَجَمَعَ فَأَوْعَى ﴿١٨﴾ إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿٢٢﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَغْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْزُومِ ﴿٢٥﴾ وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بَيِّمَاتِ الدِّينِ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٢٧﴾ إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿٢٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٢٩﴾

إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٣٠﴾
 فَمَنْ ابْتِغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٣١﴾ وَالَّذِينَ هُمْ
 لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٣٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ
 ﴿٣٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٤﴾ أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ
 مُّكْرَمُونَ ﴿٣٥﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

**1-2- Birisi, kâfirlere gelecek olan azâbı sordu. O azâbı sava-
 cak hiç kimse yoktur.**

3- O, yükselme derecelerinin sahibi olan Allah katındandır.

**4- Melekler ve Ruh (Cebrâil) oraya, uzunluğu elli bin yıl sü-
 ren bir günde yükselip çıkarlar.**

5- Şimdi sen güzelce sabret!

6- Doğrusu onlar, o azâbı uzak görüyorlar.

7- Biz ise onu yakın görmekteyiz!

8- O gün gök erimiş mâdene döner.

9- Dağlar da atılmış renkli yün gibi olur.

10- Dost dostun hâlini sormaz.

**11- Onlar birbirlerine gösterilirler (ama herkes kendi derdine
 düşmüştür). Günahkâr kimse ister ki o günün azâbından
 kurtulmak için fidye versin: Oğullarını,**

12- Karısını ve kardeşini,

13- Kendini koruyup barındıran tüm ailesini,

**14- Ve yeryüzünde kim varsa hepsini feda edip kendini kur-
 tarmak ister.**

**15- Fakat ne mümkün! Çünkü o cehennem alev alev yanan
 bir ateştir!**

16- Derileri kavurup soyar.

17- Kendine çağırır; haktan yüz çevirip gideni,

18- Servet toplayıp yığanı.

**19- Gerçekten insan, doğasında hırslı ve tez canlı yaratıl-
 mıştır.**

20- Kendisine kötülük dokunduğunda sızlanır, feryat eder.

- 21- Hayır eriştiğinde ise iyice cimrileşir.
- 22- Ancak namaz kılanlar böyle değildir.
- 23- Onlar namazlarını devamlı kılanlardır.
- 24-25- Mallarında isteyen için ve istemekten utanan yoksul için belli bir hak vardır.
- 26- Onlar hesap gününün doğruluğuna inanırlar.
- 27-28- Onlar Rab'lerinin azâbından korkarlar, çünkü Rab'lerinin azâbından kimse emîn olamaz.
- 29- Onlar iffetlerini korurlar.
- 30- Ancak kendi eşleri veya sahip oldukları câriyeler bunun dışındadır. Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar.
- 31- Ama kim bundan öteye geçmek isterse, işte onlar sınıırı aşanlardır.
- 32- Yine o mü'minler kendilerine emânet edileni ve verdikleri sözü yerine getirirler.
- 33- Şâhitliklerini doğrulukla yaparlar.
- 34- Onlar namazlarını gözetir ve korurlar.
- 35- İşte bunlar, cennetlerde ağırlanacak olanlardır.

1-2. âyetlere göre, Mekke müşrikleri Kur'an'da başlarına geleceği bildirilen azâbın ne zaman geleceğini sorup duruyorlar ve alay ederek bu azâbın hemen gelmesini istiyorlardı. İşte bu süre onların hemen azap istemesi üzerine inmiştir. Soru soranın Nadr bin el-Hâris veya Ebû Cehil olduğu nakledilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: Bir an önce gelmesini istediğiniz azap benim elimde olsaydı, sizinle benim aramdaki iş çoktan bitirilmiş olurdu. Allah zâlimleri daha iyi bilir.”**¹

“Semûd kavmi şöyle dedi: Ey Sâlih!. Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen, tehdit ettiğin azâbı bize getir, bakalım!”²

“Onlar senden azâbın bir an önce gelmesini istiyorlar. Eğer önceden belirlenmiş bir süre olmasaydı, elbette azap onlara hemen gelirdi. Fakat farkına varmadıkları bir sırada o kendilerine mutlaka

1. En'âm, 6/58.

2. A'râf, 7/77.

gelecektir. Evet onlar senden azâbın bir an önce gelmesini istiyorlar. Oysa cehennem o kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır.”³

“Size olacağı bildirilen şeyler mutlaka yerine gelir. Siz ona engel olamazsınız. De ki: ‘Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Yakında dünya hayatı sona erince kimin haklı çıkacağı nı siz de bileceksiniz! Gerçek şu ki, zâlimler kurtuluşa eremezler.”⁴

“Yine onlar: ‘Ey Allâh’ım! Eğer bu kitap senin katından gelen bir gerçek ise, üzerimize gökten taş yağdır ya da bize can yakıcı bir azap getir!’ demişlerdi. Ancak Allah, sen içlerinde iken, onlara azap edecek değildi. Yine Allah, mağfiret istedikleri sürece de, onlara azap edecek değildir.”⁵

“Şuayb عليه السلام’ın kavmi şöyle dedi: Eğer doğru söylüyorsan, üzerimize gökten bir parça düşür!”⁶

3. âyette “Meâric”, mi’râc veya me’reç’in çoğulu olup, merdiven, asansör, çıkılacak derece, yükseklik demektir. Mîraç göklere, sonsuza doğru çıkabilen bir araç iken, asansör ancak çatıya kadar yükselen bir araçtır. Bu yüzden Arapça’da asansöre mîraç değil “mıs’ad” denir. Meâric sözcüğü ile meleklerin göklere iniş çıkış yolları veya rûhî ve mânevî dereceleri anlatılmak istenir.⁷

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Dereceleri yükselten ve Arş’ın sahibi olan Allah, kendi emrinden olan rûhu, kavuşma günü hakkında insanları uyarması için kullarından dilediğine indirir.”⁸**

“Onların Allah katındaki derecelere farklı farklıdır. Allah onların yaptıklarını görmektedir.”⁹ “Onlar için Allah katından yüksek dereceler, bir bağışlanma ve bir rahmet vardır. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”¹⁰

“İşte bunlar gerçek mü’minlerdir. Onlar için Rab’lerinin katında yüksek dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.”¹¹

3. Ankebût, 29/53-54.

4. En’âm, 6/134-135.

5. Enfâl, 8/32-33.

6. Şuarâ, 26/187.

7. Kurtubî, Câmi’, XVIII, 183; Elmalılı, Tefsîr, VIII, 334.

8. Mü’min, 40/15.

9. Âl-i İmrân, 3/163.

10. Nisâ, 4/96.

11. Enfâl, 8/4.

“İnsanlardan bir kısmını diğerlerine nasıl üstün kıldığımıza bir bak! Ancak âhiretteki derece ve üstünlükler daha büyük olacaktır.”¹²

Ebû Hüreyre ؓ'den rivâyete göre, Nebî ﷺ şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ kıyâmet günü yeryüzünü avucuna alacak, gökleri eliyle dürüp katlayacak ve: “Hükümdar Ben'im. Nerede yeryüzünün hükümdarları?” bu yuracak.”¹³

4. âyete göre, meleklerin göklere iniş çıkışı, elli bin yıla denk bir günde olur. Ancak böylece meleklerin çıkma süresi yerine, insanın elli bin yılda çıkabileceği uzaklıktaki bir makâma işaret edilmiş olup, aslında melekler Cenâb-ı Hakk'ın huzûruna kısa bir zamanda çıkar. Böylece onlar, o derecelerin her birine veya Rahmân'ın Arş'ına yükselirler.

Secde sûresi 32/5. âyette Allâh'ın gökten yeryüzüne her işi düzenleyip yönettiği, sonra da bütün bu işlerin insanların sayabildiği gün sayısına göre bin yıl tutan bir günde O'nun katına çıktığı, belirtilir.

Bâzı müfessirlere göre Meâric sûresinde “elli bin”, Secde sûresinde “bin yıl” gibi ifâdeler kinâyeli sözcükler olup, sürenin uzunluğunu anlatmak içindir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz bu (Kur'an), âlemlerin Rabbi tarafından indirmiştir. Onu senin kalbine, uyarıcılardan olansın diye, Apaçık Arapça bir dille Rûhu'l-emîn (Cebrâil) indirmiştir.”¹⁴**

“O gün Ruh (Cebrâil) ve melekler saf saf olup dururlar. Ancak Rahmân olan Allâh'ın izin verdikleri dışında kimse konuşamaz. İzin verilen de doğruyu söyler!”¹⁵

“Melekler ve Ruh, o gecede Rab'lerinin izniyle, her bir iş için iner de iner.”¹⁶

“Allah gökten yere kadar her işi çekip çevirir. Sonra bütün işler, sizin hesabınızla bin yıl kadar tutan bir günde O'na yükselir.”¹⁷

5-10. âyetlerde, Hz. Peygamber'in müşriklerin bu gibi soruları karşısında sabretmesi isteniyor. Çünkü gelebilecek azâbın veya kıyâmetin uzak olmadığı, o gün gelince göklerin erimiş mâden, dağların atılmış yün gibi eriyip gideceği, herkesin kendi derdine düşeceği belirtilir.

12. İsrâ, 17/21.

13. Buhârî, Tefsîr, 39/3, Rikâk, 44, Tevhîd, 6; Müslim, Münâfıkîn, 23-24.

14. Şuarâ, 26/192-195.

15. Nebe, 78/38.

16. Kadir, 97/4.

17. Secde, 32/5.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “(Ey Muhammed!) **Sabırlı ol! Çünkü Allah iyi davranan ve işini güzel yapanların emeğini boşa çıkarmaz.**”¹⁸

“Yine onlar: ‘Bizi tekrar kim diriltecek?’ diyecekler. De ki: ‘Sizi ilk defa yaratmış olan o kudret sahibi diriltecek!’ Sana başlarını sallayarak, ‘Bu ne zaman olacak?’ diyecekler. De ki: ‘Çok yakında olabilebilir! (Allah) sizi çağıracağı gün, O’na hamd ederek çağırısına uyarsınız ve (yeryüzünde) pek az bir süre kaldığınızı sanırsınız!’”¹⁹

“İnsanlar sana kıyâmetin vaktini soruyorlar. De ki: “Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de kıyâmetin vakti yakındır!”²⁰

“Hak ve adâlet yerini bulsun diye kitabı ve ölçüyü indiren Allah’tır. Nereden bileceksin, belki de kıyâmetin vakti yakındır! Kıyâmet gününe inanmayanlar, onun çabuk gelmesini isterler. İman edenler ise ondan korkarlar ve onun gerçek olduğunu bilirler. İyi bilin ki kıyâmet günü hakkında tartışanlar derin bir sapıklık içindedirler.”²¹

“Şüphesiz ki Biz sizi yakın bir azap ile uyardık. O gün kişi, önceden yaptıklarına bakacak ve kâfir kişi, “Keşke toprak olsaydım!” diyecek.”²²

“O gün, dağları yerlerinden söküp yürütürüz, yeryüzünü dümdüz görürsün. Onları da mahşerde toplamışız ve hiçbirini bırakmamışızdır.”²³

“O gün orada onun için ne bir candan dost vardır. Ne de kanlı irinden başka yiyecek.”²⁴

يُبْصِرُونَهُمْ^ط يَوْمَذِ بَيْنِهِ^{١١} لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابٍ يَوْمِذِ بَيْنِهِ^{١١}
وَصَاحِبِيهِ وَأَخِيهِ^{١٢} وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤَيِّسُ^{١٣} وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
جَمِيعًا^{١٤} ثُمَّ يُنْجِيهِ^{١٤} كَلَّا^{١٥} إِنَّهَا لَظَى^{١٥} نَزَّاعَةً لِّلشَّوَى^{١٦}
تَدْعُوا مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى^{١٧} وَجَمَعَ فَأَوْعَى^{١٨}

18. Hûd, 11/115.

19. İsrâ, 17/51-52.

20. Ahzâb, 33/63.

21. Şûrâ, 42/17-18.

22. Nebe, 78/40.

23. Kehf, 18/47.

24. Hâkka, 69/35-36.

11- Onlar birbirlerine gösterilirler (ama herkes kendi derdine düşmüştür). **Günahkâr kimse ister ki o günün azâbından kurtulmak için fidye versin: Oğullarını,**

12- Karısını ve kardeşini,

13- Kendini koruyup barındıran tüm ailesini,

14- Ve yeryüzünde kim varsa hepsini feda edip kendini kurtarmak ister.

15- Fakat ne mümkün! Çünkü o cehennem alev alev yanan bir ateştir!

16- Derileri kavurup soyar.

17- Kendine çağırır; haktan yüz çevirip gideni,

18- Servet toplayıp yığanı.

11-18. âyetlerde, kıyâmet günü hısım akrabanın ve dostların birbirini göreceği, fakat kendi derdine düştüğü için ilgilenemeyeceği bildirilmektedir. Öyle ki kâfir olan kişi kendini kurtarmak için oğullarını, eşini, kardeşini, bütün aile fertlerini, hatta yeryüzündekilerin hepsini fidye olarak verip kendisini kurtarmayı isteyecektir. Ancak kâfir olan kimsenin alev alev yanan, derileri kavuran cehenneme ateşinden kurtulmasının mümkün olmayacağı, bu ateşin haktan yüz çevireni, servet toplayıp yoksulun hakkını vermeyerek onu yığanı da kendisine çağıracağı hatırlatılıyor.

Kişi kıyâmet gününde îmanlı ve güzel amel sahibi değilse, kendisinden hak istenir korkusu yüzünden aile fertleri ile karşılaşmayı istemez.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“İşte o gün kişi kaçır; kardeşinden, anasından, babasından, eşinden ve oğullarından. O gün onlardan her kişinin, kendisine yeter derecede işi vardır.”**²⁵

“Zulmeden herkes, yeryüzündeki bütün servete sahip olsa, o gün canını kurtarmak için hepsini feda eder. Onlar azâbı gördüklerinde için için büyük bir pişmanlık duyarlar. Aralarında adâletle hüküm verilir ve onlar haksızlığa uğratılmazlar.”²⁶

“Ben sizi alev saçan bir ateşe karşı uyardım. O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren kötüler girer. Malını hayra verip temizlenen iyi-ler ise cehennemden uzak tutulur.”²⁷

25. Abese, 80/34-37.

26. Yûnus, 10/54.

27. Leyl, 92/14-18.

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾

19- Gerçekten insan, doğasında hırslı ve tez canlı yaratılmıştır.

20- Kendisine kötülük dokunduğunda sızlanır, feryat eder.

21- Hayır eriştiğinde ise iyice cimrileşir.

19-21. âyetlere göre, insan hırslı ve aceleci bir yaratışa sahiptir, kendisine bir kötülük dokunsa sızlanır durur, iyilik erişip zenginleşse bu defa da cimrileşir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Biz insana bir nîmeti tattırdıktan sonra, onu elinden geri alacak olsak, hemen ümitsizliğe düşer ve nankör olur. Eğer ona çektiği bir sıkıntıdan sonra bir nîmeti tattırsak, elbette: ‘Benden kötülükler silinip gitti!’ der; o bu sırada pek şımarık pek kibirlidir.”**²⁸

“İnsan bir sıkıntıya uğrayınca, yan üstü yatarken veya otururken ya da ayakta iken Bize duâ eder. Sıkıntısını kaldırdığımızda ise, sanki başına gelen sıkıntının giderilmesi için Bize duâ etmemiş gibi geçer, gider. İşte, aşırı gidenlere, yaptıkları iş böyle güzel gösterildi.”²⁹ **“Biz, insana ne zaman nîmet versek, Allah’tan yüz çevirip uzaklaşır. Başına ne zaman kötülük gelse, ümitsizliğe düşer. De ki: ‘Herkes yaratılışına uygun iş yapar. Rabbiniz kimin en doğru yolda olduğunu daha iyi bilir.”**³⁰

“İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, Rab’lerine yönelerek yalnız O’na yalvarır, duâ ederler. Sonra Rab’leri onlara kendinden bir rahmet tattırdığı zaman, bir de bakarsın ki içlerinden bir grup, Rab’lerine ortak koşuyorlar!”³¹ **“Bir de Biz insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, ona güvenirler de, kendi işledikleri yüzünden, başlarına bir kötülük gelirse, hemen ümitsizliğe düşerler.”**³²

“İnsana bir sıkıntı dokunduğu zaman, hemen içtenlikle Rabbine yönelerek O’na duâ eder. Sonra Rabbi ona, katından bir nîmet

28. Hûd, 11/9-10.

29. Yûnus, 10/12.

30. İsrâ, 17/83-84.

31. Rûm, 30/33.

32. Rûm, 30/36.

verince de, önceden O'na duâ ettiğini unuttur da O'nun yolundan saptırmak için, Allâh'a ortaklar koşmaya başlar. De ki: 'İnkârınla biraz daha eğlen bakalım! Çünkü sen cehennem halkındansın!'"³³

"Kendilerine dokunan bir sıkıntıdan sonra, insanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki, onların âyetlerimiz hakkın-da bir tuzağı vardır. De ki: Allâh'ın tuzağı daha çabuktur. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar!"³⁴

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Mü'minin durumu gıpta edilme-ye değer. Çünkü onun her hâli kendisi için bir hayır ve ecir sebebidir. Böylesi bir özellik sâdece mü'minde vardır. Sevinecek olsa şükreder, bu onun için hayır olur. Başına bir bela gelecek olsa, sabreder, bu da onun için hayır olur."³⁵

إِلَّا الْمُصَلِّينَ^{٢٢} الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ^{٢٣}
وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ^{٢٤} لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ^{٢٥}
وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ^{٢٦} وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ
مُشْفِقُونَ^{٢٧} إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ^{٢٨} وَالَّذِينَ هُمْ
لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ^{٢٩} إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ
فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ^{٣٠} فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ^{٣١}
وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ^{٣٢} وَالَّذِينَ هُمْ
بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ^{٣٣} وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ^{٣٤}
أُولَئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُكْرَمُونَ^{٣٥}

22- Ancak namaz kılanlar böyle değildir.

23- Onlar namazlarını devamlı kılanlardır.

24-25- Mallarında isteyen için ve istemekten utanan yoksul için belli bir hak vardır.

26- Onlar hesap gününün doğruluğuna inanırlar.

33. Zümer, 39/8.

34. Yûnus, 10/21.

35. Müslim, Zühed, 64.

- 27-28- Onlar Rab’lerinin azâbından korkarlar, çünkü Rab’lerinin azâbından kimse emîn olamaz.**
- 29- Onlar iffetlerini korurlar.**
- 30- Ancak kendi eşleri veya sahip oldukları câriyeler bunun dışındadır. Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar.**
- 31- Ama kim bundan öteye geçmek isterse, işte onlar sınırı aşanlardır.**
- 32- Yine o mü’minler kendilerine emânet edileni ve verdikleri sözü yerine getirirler.**
- 33- Şâhitliklerini doğrulukla yaparlar.**
- 34- Onlar namazlarını gözetir ve korurlar.**
- 35- İşte bunlar, cennetlerde ağırlanacak olanlardır.**

CENNET'E GÖTÜRECEK AMELLER

22-35 arası âyetlerde, kişiyi cennete ulaştıracak olan sekiz amel ve nitelik şöyle sıralanır:

1- Farz namazlarını düzenli olarak kılmak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Onlar cennetlerdedir. Günahkârlara, ‘Sizi şu Sekar cehenneme sokan nedir?’ diye sorarlar. Onlar cevap verirler: ‘Biz namaz kılanlardan değildik. Yoksula yedirmezdik. Boş şeylere dalanlarla birlikte dalıp giderdik. Cezâ gününü de yalan sayardık. İşte bu durumda iken sonunda bize ölüm gelip çattı.’”**³⁶

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: **“İşlerinizde orta yolu tutunuz, dosdoğru olunuz. Şunu biliniz ki sizden hiçbiriniz ameli sâyesinde kurtuluşu eremez. Allâh’ın en sevdiği ameller, az da olsa devamlı yapılanlardır.”**³⁷ Hız. Âişe رضی اللہ عنہا şöyle demiştir: **“Nebî ﷺ’in en çok sevdiği nâfile namaz, az bile olsa devamlı kıldığı namazdır. O bir nâfile namaz kıldığı zaman ona devam ederdi.”**³⁸

Abdurrahman bin Mes’ud رضی اللہ عنہ şöyle demiştir: Hız. Peygamber’e, Allâh’ın en çok hoşuna giden amel hangisidir? diye sordum: **“Vaktinde kılınan namaz.”** buyurdu.³⁹

36. Müddessir, 74/40-47.

37. Buhârî, Rikâk, 18; Müslim, Kıyâmet, 78.

38. Buhârî, Savm, 12; Müslim, Mûsâfirîn, 139.

39. Buhârî, Mevâkît, 5, Cihâd, 1, Edeb, 1, Tevhîd, 48; Müslim, İmân, 137-139.

2- Zekât vermek. Yukarıdaki 25. âyete göre, onlar zekât ve sürekli verilen sadakalar gibi, bir payı hak sahiplerine verirler. Âyetteki “belli bir hak/pay” deyimini, zekâtın bir yandan yoksul hakkı, diğer yandan da zekât yükümlüsünün bir görevi olduğunu belirten bir ifâdedir.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“Onların mallarında, isteyen ve istemeyen yoksullar için bir hak vardır.”**⁴⁰

Abdullah b. Ömer رضی اللہ عنہ’den rivâyete Allâh’ın Rasûlü şöyle buyurmuştur: *“Ben, insanlarla, onlar Allah’tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed’in O’nun elçisi olduğuna şehâdet etmelerine, namaz kılmalarına ve zekât vermelerine kadar savaşmakla emrolundum. Onlar bunu yapınca İslâm’ın hakkı dışında canlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Artık onların hesabı Allâh’a kalmış olur.”*⁴¹

İbn Abbas رضی اللہ عنہ’den şöyle demiştir: Nebî ﷺ Muâz b. Cebel’i Yemen’e vâli olarak gönderirken kendisine şöyle dedi: *“Onları Allah’tan başka ilâh olmadığına ve benim Allâh’ın Rasûlü olduğuma şehâdet getirmeye çağır. Bunu yaparlarsa, onlara, Allâh’ın gün ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını bildir. Buna itaat ederlerse, mallarında Allâh’ın kendilerine oranın zenginlerinden alınıp oranın fakirlerine verilecek olan bir sadaka (zekât) yı farz kıldığını bildir.”*⁴² Başka bir rivâyette şu ilâve vardır: *“Buna da itaat ederlerse, zekâtı onların mallarının en iyilerinden almaktan sakın. Bir de mazlûmun bedduâsından sakın, çünkü onunla Allah arasında bir perde yoktur.”*⁴³

3- Kıyâmet gününe inanmak. Kur’ân’da öldükten sonra dirilmeye dâir pek çok âyet vardır. Bâzıları şunlardır: **“Yaratılışı başlatan, sonra da, onu yenileyen O’dur. Bu, O’nun için çok kolaydır.”**⁴⁴ **“De ki: Onları ilk defa Yaratın diriltecektir. Çünkü O, her türlü yaratmayı bilir.”**⁴⁵ **“Elbette gökleri ve yeri yaratmak insanları (öldükten sonra) yaratmaktan daha büyüktür. Fakat insanların çoğu bilmezler.”**⁴⁶

4- Allâh’ın azâbından korkmak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O takvâ sahipleri, görmedikleri hâlde Rab’lerinden korkarlar ve kıyâmet gününün gelip çatacağını düşünerek ürperirler.”**⁴⁷

40. Zâriyât, 51/19.

41. Buhârî, İmân, 17.

42. Buhârî, Zekât, 1, İtisâm, 28.

43. Buhârî, Megâzî, 1.

44. Rûm, 30/27.

45. Yâsîn, 36/79.

46. Mü’min, 40/57; Nâziât, 79/27.

47. Enbiyâ, 21/49.

“Yoksa siz gökte olanın, sizi yere batırmayacağından emîn mi oldunuz? O zaman bir de bakarsınız yer sallanıp duruyor!”⁴⁸

Ancak mü'min sürekli olarak “korku ile ümit arasında” bulunur. Çünkü Allâh'ın rahmetinden ümit kesilemeyeceğini bildiren âyette şöyle buyrulur: **“De ki: Ey kendileri aleyhine sınırı aşan kullarım! Allâh'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin; çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. O, gerçekten çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁴⁹**

5- Zinâ etmemek. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Mü'min erkeklerle söyle; gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Bu, kendileri için daha temizdir. Allah onların yapmakta olduklarından haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle; gözlerini sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar. Kendiliğinden görüneni dışında süslerini göstermesinler.”⁵⁰**

“Onlar ırzlarını korurlar. Ancak eşleri veya ellerinin altında bulunan (câriyeleri) bunun dışındadır. Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar. Ama kim bundan öteye geçmek isterse, onlar sınırı aşanlardır.”⁵¹ “(Kurtuluşa eren o mü'minler) iffetlerini korurlar.”⁵²

6- Emâneti ve verilen sözü yerine getirmek. “Emânet”, birisinin yanına geçici olarak bırakılan şey, “ahd” ise bir şeyi yapmak için verilen söz demektir. Gerek Allâh'ın gerekse insanların emânetlerini gözetmek, yine Allâh'a ve insanlara verilen sözleri yerine getirmek İslâm'ın önem verdiği prensiplerdendir.

Dünya ve âhirete ilişkin emânetler, İslâm'ın yüklediği görevler ve kul hakları bu kapsamdadır. İslâm'a uygun olarak yapılan sözleşmeler, verilen sözler, adak ve yeminler bu niteliktedir.

Buna göre, İslâm'ın tanıdığı bütün haklar birer emânet olduğu gibi, yüce Allâh'ın kullara vermiş olduğu uzuv, mal, çoluk-çocuk, makam ve mevki ve diğer nîmetlerin hepsi de birer emânettir. Onları, kullanılması gereken yerin dışında kullananlar emânete hâinlik etmiş olurlar.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman, adâletle**

48. Mülk, 67/16.

49. Zümer, 39/53.

50. Nûr, 24/30-31.

51. Meâric, 70/29-31.

52. Mü'minûn, 23/5.

hükmetmenizi emreder. Allah bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphe yok ki Allah, her şeyi işiten, hakkıyla görendir.”⁵³

“Allah, size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder.”⁵⁴ “Ey îmân edenler! Yaptığınız sözleşmeleri yerine getirin!”⁵⁵ “Yine onlar emânetlerini ve ahitlerini gözetirler.”⁵⁶

“Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen sözde sorumluluk vardır.”⁵⁷ “Sözleşme yaptığınız zaman, Allâh’a karşı verdiğiniz sözü yerine getirin ve Allâh’ı üzerinize şâhit tutarak, iyice pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Allah yapmakta olduklarınızı bilir!”⁵⁸

“Ey îmân edenler, yapmayacağınız şeyi neden söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında bir gazap (konusu olması) bakımından büyük bir suç teşkil eder.”⁵⁹

Ebû Hüreyre’den nakledilen bir hadiste şöyle buyrulur: “Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz, kendisine bir şey emânet edilince hâinlik eder.”⁶⁰

Hiz. Enes b. Mâlik’ten rivâyete göre, Hiz. Peygamber bir hutbesinde şöyle buyurmuştur: “Haberiniz olsun ki, emâneti olmayan kimsenin îmânı yoktur. Ahdi olmayanın da dîni yoktur.”⁶¹

7- Şâhitliği doğrulukla yapmak. İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Ey îmân edenler! Kendi aleyhinize, ana-babanız ve yakınlarınızın aleyhinde bile olsa adâleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şâhitlik eden kimseler olun. Hakkında şâhitlik ettiğiniz kimseler zengin de olsa, fakir de olsa, adâletten ayrılmayın. Çünkü Allah onlara (sizden) daha yakındır. Eğer sözü eğip bükerek gerçeği çarpıtır veya şâhitlikten vazgeçerseniz şüphesiz ki Allah yaptığınız her şeyi çok iyi bilmektedir.”⁶²**

53. Nisâ, 4/58.

54. Nisâ, 4/58.

55. Mâide, 5/1.

56. Meâric, 70/32.

57. İsrâ, 17/24.

58. Nahl, 16/91.

59. Saf, 61/2-3.

60. Buhârî, İmân, 24; Müslim, İmân, 107-108.

61. Ahmed bin Hanbel, III, 135, 154, 210, 251.

62. Nisâ, 4/135.

“Ey î mân edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adâletle şâhitlik eden kimseler olun. Bir topluluk hakkındaki öfkeniz sizi adâletsizlik yapmaya sevk etmesin. Adâletli olun, çünkü adâlet takvâya daha yakındır. Allah’tan sakının. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.”⁶³

8- Namazları rükün ve şartlarını gözeterek kılmak. Namazı; şartlarını, farzlarını, vâcib ve sünnetlerini gözeterek huşû ile kılmak, toplumda namazın cemaatle serbestçe kılınabileceği bir ortamın oluşması için çalışmak bu kapsamda olmalıdır. Mü’mini hiçbir iş ve meşgale namazdan alıkoymaz. Abdullah bin Mes’ûd’a göre, bu âyetlerde sözü edilen kimseler namazlarını vaktinde kılanlardır.

Farz namazlar ile bunların sünnetleri, vitir namazı, terâvih ve bayram namazları için vakit de şarttır. Farz namazlar; sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarıdır. Cuma namazı da öğle namazı yerine geçer.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz namaz, mü’minlere, vakitli olarak farz kılınmıştır.”**⁶⁴ **“Güneşin tepe noktasından batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar namaz kıl ve sabah namazını da (unutma). Çünkü sabah namazı tanıklı bir namazdır.”**⁶⁵

“Gündüzün iki ucunda ve geceye yakın saatlerde namazı kıl.”⁶⁶ **“Namazlara ve özellikle orta namaza devam edin. Allâh’ın huzûrun-da boyun eğerek saygıyla namaza durun!”**⁶⁷

63. Mâide, 5/8.

64. Nisâ, 4/103.

65. İsrâ, 17/84.

66. Hûd, 11/114.

67. Bakara, 2/238.

﴿ BÂB 2 ﴾

**İNKÂRCILAR,
ONLARIN YERİNE DAHA İYİLERİNİN GETİRİLMESİ,
KABİRDEN ÇIKIŞ**

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قَبْلَكَ مُهْطِعِينَ[ۛ] ﴿٣٦﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
عِزِينَ ﴿٣٧﴾ أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ[ۛ] ﴿٣٨﴾
كَلَّا[ۛ] إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿٣٩﴾ فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ
وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ[ۛ] ﴿٤٠﴾ عَلَى أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ
بِمُسْبِقِينَ ﴿٤١﴾ فَذَرَهُمْ يَخُوضُوا وَيَلْعَبُوا حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي
يُوعَدُونَ[ۛ] ﴿٤٢﴾ يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سِرَاعًا كَانَهُمْ إِلَىٰ نُصْبٍ
يُوفَضُونَ[ۛ] ﴿٤٣﴾ خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ[ۛ] ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي
كَانُوا يُوعَدُونَ[ۛ] ﴿٤٤﴾

**36-37- O inkâr edenlere ne oluyor ki, sağından solundan hal-
ka halka olup sana doğru koşuyorlar!**

**38- Onlardan her biri, nîmet cennetine gireceğini mi umu-
yor?**

**39- Hayır (bunu ummasınlar!) Şüphesiz Biz onları kendileri-
nin de bildikleri şeyden yarattık (fakat ibret almadılar).**

**40-41- Ama hayır! Doğuların ve bâtıların Rabbine yemin
ederim ki, elbette onların yerine daha iyilerini getirme-
ye Bizim elbette gücümüz yeter ve hiç kimse de Bizim
önümüze geçemez.**

- 42- Bırak onları, kendilerine vaat edilen günlerine kavuşuncaya kadar dalsınlar, eğlensinler!**
- 43- O gün onlar, sanki dikili bir şeye koşuyorlarmış gibi, kabirlerinden hızlı olarak çıkacaklar.**
- 44- Gözleri baygın düşmüş, kendilerini zillet kaplamıştır. İşte onlara vaat edilen gün budur!**

36-39. âyetlere göre, Mekke müşrikleri gruplar hâlinde gelerek, Müslümanların arasına karışır, Hz. Muhammed ﷺ'i dinler, sonra da, "Eğer şunlar cennete girecekse, biz onlardan önce gireriz." diyerek alay ederlerdi.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Yoksa kötülük yapanlar ölümlelerinde ve hayatta oldukları sırada kendilerini, îmân edip sâlih ameller işleyenlerle bir tutacağımızı mı sandılar? Ne kötü hüküm veriyorlar!"**⁶⁸

"Allah insanı da bir damla sudan yarattı. Ama o, yaratıcısına karşı apaçık bir hasım oluverdi!"⁶⁹

"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra, yeniden dirilme konusunda şüphede iseniz, bilin ki Biz sizi topraktan, sonra meni damlasından, sonra aşılانmış yumurtadan, sonra da yapısı (önce) belirsiz (sonra) belirli bir et parçasından yarattık ki size gücümüzü gösterelim. Biz dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde bekletiriz; sonra sizi bir bebek olarak dışarı çıkarırız. Sonra güçlü çağınıza ulaşmanız için sizi bırakırız."⁷⁰ **"Yaratan onu hangi şeyden yarattı? Bir damla sudan yarattı da, sonra ona biçim verdi."**⁷¹

"İnsan, kendisini bir meni damlasından yarattığımızı görmedi mi ki, şimdi apaçık bir hasım kesildi? Kendi yaratılışını unuttu da Bize bir örnek vermeğe de kalkıştı. 'Şu çürümüş kemikleri kim diriltecekmiş?' dedi."⁷²

Büsr bin Cehhâş el-Kureşî ؓ'den rivâyete göre, Nebî ﷺ avucundaki küçük bir tükürük parçasını göstererek şöyle buyurmuştur: **"Allah Teâlâ buyurmuştur: Ey Âdemoğlu! Ben seni buna benzer bir şeyden yaratmışken,**

68. Câsiye, 45/21.

69. Nahl, 16/4.

70. Hac, 22/5.

71. Abese, 80/18-19.

72. Yâsîn, 36/77-78.

nasıl olur da sen beni âciz sanırsın? Sonra boğazına işaret ederek: 'Canın boğazına gelince, sadaka veriyorum, dersin. Hâlbuki sadaka verme zamanı çoktan geçmiştir.' buyurdu."⁷³

40-41. âyetlere göre, Allah inkâr edenleri yok edip, onların yerine hayırlı insanlar getirmeye kadirdir. Buna engel olabilecek bir güç de bulunmaz. Âyette doğular ve batılar çoğul olarak gelmiştir. Güneşin doğup battığı yerler olup, dünya üzerinde her nokta ya doğu ya da batı olmaktadır. Evrende galaksiler ve başka güneşler düşünülürse, bunların da doğuları ve batıları bulunur.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"O, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbi ve doğuların Rabbidir."**⁷⁴ **"O, iki doğunun ve iki batının Rabbidir."**⁷⁵

"Doğu da batı da Allâh'ındır. Nereye yönelirseniz yönelin, Allâh'ın yüzü (zâtı) oradadır. Şüphesiz ki Allah, rahmeti geniş olan, her şeyi bilendir."⁷⁶

"De ki: Doğu da batı da Allâh'ındır. O dilediğini doğru yola iletir."⁷⁷

"Hor görülüp ezilen o kavmi de, bereketli kıldığımız toprakların doğu taraflarına ve batı taraflarına yerleştirdik. İsrâiloğulları'nın sabretmelerinin mükâfatı olarak Rabbinin onlara verdiği güzel söz böylece yerine gelmiş oldu. Firavun'un ve kavminin özenle yapmış oldukları köşk ve bahçeleri ise yerle bir ettik!"⁷⁸

"Ey insanlar! Eğer Allah dilerse sizi yok eder ve yerinize başkalarını getirir. Allah buna kadirdir."⁷⁹

"Ey îmân edenler! Sizden kim dîninden dönerse, bilsin ki Allah (onların yerine) öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allâh'ı severler; onlar mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar; Allah yolunda cihâd ederler ve bu uğurda kınayan kimselerin hiçbirinin kınamasından korkmazlar. İşte bu,

73. İbn Mâce, Vesâyâ, 4; Ahmed bin Hanbel, Müsned, IV, 210.

74. Sâffât, 37/5.

75. Rahmân, 55/17.

76. Bakara, 2/115.

77. Bakara, 2/142.

78. A'râf, 7/137.

79. Nisâ, 4/133.

Allâh'ın bir lütfudur ki onu dilediğine verir. Allah lütfu geniş olan, hakkıyla bilendir.”⁸⁰

“Eğer haktan yüz çevirirseniz, Allah yerinize başka bir kavim getirir de sonra onlar sizin gibi olmazlar.”⁸¹

42-44. âyetlerde, Hz. Muhammed'i teselli için şöyle denilmektedir: Bırak o müşrikleri, kendilerine söylenen kıyâmet gününe kavuşuncaya kadar bâtil düşüncelerine dalsın, eğlensinler. Onlar kıyâmet gününde kabirlerden çıkınca dikili putlara koşar gibi, hesap yerine koşacaklar. Ancak orada bakışları öne eğilmiş olacak, dünyadaki gibi gurur ve kibirleri kalmayacaktır. İşte kıyâmet günü böyle bir gündür.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O zulmedenlerin de, gelip geçmiş arkadaşlarının payına benzer şekilde, azaptan birer payı vardır. Onun için azâbın bir an önce gelmesini Benden istemesinler! Tehdit edildikleri o günlerinin azâbından kâfirlerin çekecekleri var!”⁸²**

“Her şeyin ortaya çıkacağı, insanların secdeye çağrılacağı, ama buna güçlerinin yetmeyeceği günü düşün! Gözleri baygın düşecek, kendilerini zillet kaplayacaktır. Hâlbuki onlar sapasağlam iken de secdeye çağrılmışlardı.”⁸³

“Sûr'a üfürülür. Bir de bakarsın ki onlar kabirlerinden kalkarak Rab'lerine doğru koşmaktadırlar.”⁸⁴

“O gün Ruh (Cebrâil) ve melekler saf saf olup dururlar. Ancak Rahmân olan Allâh'ın izin verdikleri dışında kimse konuşamaz. İzin verilen de doğruyu söyler! İşte bu kesin olarak gelecek gündür! Artık dileyen Rabbine giden bir yol tutar. Şüphesiz ki Biz sizi yakın bir azap ile uyardık. O gün kişi, önceden yaptıklarına bakacak ve kâfir kişi, “Keşke toprak olsaydım!” diyecek.”⁸⁵

80. Mâide, 5/54.

81. Muhammed, 47/38.

82. Zâriyât, 51/59-60.

83. Kalem, 68/42-43.

84. Yâsîn, 36/51.

85. Nebe, 78/39.

سُورَةُ نُوحٍ

NÛH
SÛRESİ

Nûh Sûresi Mekke döneminde inmiş olup, 28 âyettir. Hz. Nûh'un peygamber oluşu ve mücâdelesini anlatıldığı için bu adı almıştır. Sûrede; Nûh عليه السلام'ın kavmi ile konuşmaları, öğütleri ve duâsı yer alır.

﴿ BÂB 1 ﴾

NÜH عليه السلام 'IN KAVMİNE ÖĞÜTLERİ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢﴾ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا أَوْيَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ ۚ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾ فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُزِيلُ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمِدُّكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَاللَّهُ أَنْتَبَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla.

- 1- Başlarına can yakıcı bir azap gelmezden önce toplumunu uyar, diye, Biz Nûh'u kendi kavmine gönderdik.**
- 2- Nûh Dedi ki: "Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım."**
- 3- "Allâh'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki,**
- 4- Allah sizin bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin! Ancak Allâh'ın belirlediği süre gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!"**
- 5- Nûh dedi: "Ey Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece gündüz (îmâna) davet ettim."**
- 6- "Ama benim davetim, kaçışlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı."**
- 7- "Senin kendilerini bağışlaman için, onları her çağırışım da kulaklarını tıkadılar, giysilerine büründüler, inat ettiler ve böbürlendikçe böbürlendiler!"**
- 8- "Sonra ben, onları açıkça davet ettim.**
- 9- "Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum."**
- 10- Dedim ki: Gelin Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin, çünkü O çok bağışlayandır!**
- 11- Üzerinize gökten bol bol yağmur yağdırsın.**
- 12- Sizin mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bağlar bahçeler versin, sizin için ırmaklar akıtsın.**
- 13- Size ne oluyor da Allâh'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?**
- 14- Oysa sizi türlü aşamalardan geçirerek O yaratmıştır.**
- 15- Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle uyum içinde nasıl yaratmış!"**
- 16- Ay'ı göklerde bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır.**
- 17- Allah, sizi de yerden bitki gibi bitirdi.**

18- Sonra oraya sizi geri gönderecek, sonra bir daha çıkaracak.

19-20- Allah yeryüzünü de önünüze yaydı ki, onun geniş yollarında gezip dolaşasınız.

1-4. âyetlere göre, Allah Teâlâ'nın kavmini uyarması için elçi olarak gönderdiği Hz. Nûh, kavminden günahlarının bağışlanması ve azâba uğramaları için yalnız Allâh'a kulluk etmelerini, O'ndan korkmalarını ve kendisine de itaat etmelerini istemiş, fakat kavmi onun sözünü dinlememiştir.

Aslında kavmi söz dinleyerek hak dîne girmeyi kabûl etselerdi, önceki hatâ, günah ve isyanları affedilir ve kendileri için yeni ve temiz bir sayfa açılmış olurdu. Çünkü ilke olarak bir toplumun gerçek dîne girmeden önceki günahları bağışlanır. Hadiste şöyle buyrulur: *“İslâm, kendinden önce işlenmiş küfür ve günahı keser.”*¹

Tefsirci Alûsî'nin açıklamasına göre, Hz. Nûh'un kavmi Arap yarımadası ve ona yakın yerlerde oturuyordu. Meşhur olan da onun Kûfe topraklarında yani Irak'ta yaşadığı ve orada kendisine peygamberlik görevi verilmiş olmasıdır. Buna göre, Nûh tûfânının da her tarafı sarmış olma özelliği dikkate alınarak, tûfânın Nûh kavmine ve onların hepsine âit olduğu anlaşılr. Tûfânın bütün dünyanın her tarafını içine alması gerekmez. O devirde yeryüzünde onlardan başka insan bulunup bulunmadığı da bilinmediği için, Âlûsî'nin tercihi bu yönde olmuştur.²

İbnü'l-Esîr “el-Kâmil” de ve Ebûlfidâ “Tarih”inde: “Mecûsîler, Nûh Tûfânı tanımazlar. Bâzıları da Tûfânın varlığını ikrâr eder ve fakat Bâbil bölgesi ile ona yakın yerlerde olduğunu ve “Küyümers” yani Âdemoğullarının meskenleri doğuda olduğundan onlara Tûfânın ulaşmadığını iddiâ ederler. Aynı şekilde Hind, İran, Çin gibi doğu ülkeleri de Tûfânı tanımazlar. Bâzi İranlılar onu kabûl eder ve fakat “genel değildi, Hulvân geçidini geçmemişti.” derler.

Doğru olan, yeryüzünde yaşayanların hepsinin Nûh عليه السلام'ın çocuklarından olmasıdır. Çünkü وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ **“Ve onun neslini bâki kalandar kıldık.”**³ âyeti bunu gösterir.⁴

1. Ahmed bin Hanbel, IV, 199, 204; İbn Sa'd, Tabakât, VII, 479.

2. Alûsî, Rûhu'l-Meânî, XXIX, 84.

3. Sâffât, 37/77.

4. krş Hüd, 11/48. Elmalılı, age, VIII, 348, 349.

NÛH ﷺ

Büyük peygamberlerin (ülû'l-azm) ilki olan Nûh ﷺ'in adı Kur'an'da kırk üç ayrı yerde ve altı sûrede zikredilir. Bunlar A'râf, Hûd, Mü'minûn, Şuarâ, Kamer ve kendi adıyla adlandırılmış olan, Nûh sûresidir.

Nûh ﷺ, Âdem ﷺ'dan yaklaşık olarak bin yıl sonra gönderilmiştir. Bu zaman zarfında insanlar tevhid üzere olup, Allah Teâlâ'ya şirk koştuktan kaçınırlardı. İbn Abbas ؓ'den şöyle rivâyet edilmektedir: *"Âdem ile Nûh arasında on asır vardır. Bu zaman zarfında insanların hepsi İslâm üzere idiler."*⁵ Buna göre, tek Allah inancından ilk sapma, Hz. Âdem'den en az bin yıl sonra olmuştur.

Ancak Allâh'a şirk koştukların ortaya çıkması birden olmamıştır. İdrîs ؓ'dan sonra insanlar, onun şerîâtına uyarak ibadet ediyor ve sâlih âlimlerin çizgisinden yürümeye özen gösteriyorlardı. Bir zaman sonra insanların sevip uydukları bu sâlih kimseler ölünce, şeytan sevdikleri bu kişileri unutmasınlar ve hatırlasınlar diye onların birer heykelini, anıtını dikmeyi telkin etti. İlk defa put diken bu nesil onları, onlara tapınmak için dikmemiştir. Ancak bunların peşinden gelen nesiller zamanla bu heykellerin birer ilâh olduğuna inanmaya, hayır ve şerrin sahibi olduklarını vehmetmeye başladılar. Bu heykelleri ilk dikenlerin de böyle bir putperestliğe yol açtıkları, açtıkları bu kötü çığırdan dolayı büyük bir vebâl yüklendikleri de açıktır.

Mekke müşriklerinin taptığı putlar da yine eskiden gelen ve bu gibi büyük zâtların isimlerini taşıyan putlardır. Bunlar Allâh'a ortak yapılan ve Allah'la kullar arasında aracı sayılan taş, toprak, mâdenden yapılmış heykellerdi. Bu şirkin önüne geçmek için Hz. Peygamber ﷺ canlı bir şeyin sûretini yapan kimse ile ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Kim bir sûret yaparsa, Allah Teâlâ ona kıyâmet günü, yaptığı sûrete ruh verinceye kadar azap edecektir. O kimse ise asla bunu başaramayacaktır. Kıyâmet günü en şiddetli azap sûret yapanlara olacaktır. Onlara; 'yarattıklarınızı diriltin bakalım.' denilecektir"*⁶

İşte Nûh kavminin tapındığı putların her birinin daha önce sâlih kimseler adına yapılan putlar olduğu Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle belirtilir: **"Nûh şöyle dedi: 'Ey Rabbim! Bunlar bana karşı geldiler, malı ve çocukları, kendi ziyânını artırmaktan başka işe yaramayan bir kimseye uydular.**

5. İbn Sa'd, Tabakât, Beyrut t.y., I, 42.

6. Buhârî, Libâs, 89, 97.

Büyük hîleler, desîseler kurdular! Onlar birbirlerine dediler ki: ‘Sakin ilâhlarınızı bırakmayın. Hele Vedd’den, Suvâ’dan, Yeğûs’tan, Yeûk’tan ve Nesr’den asla vazgeçmeyin!’ Böylece onlar, birçok kimseyi saptırdılar. Sen bu zâlimlerin şaşkınlıklarını daha da artır!’”⁷

Nûh ﷺ da bütün peygamberler gibi kavmini uyarmak ve onlara tevhid inancını tebliğ etmek üzere gönderilmiştir. Onun, toplumuna hak dîni tebliğ için söylediği ilk sözleri Kur’an’da şöyle haber verilir:

“Biz Nûh’u, kendilerine can yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar, diye kendi kavmine gönderdik. Nûh Dedi ki: ‘Ey kavmim! Şüphesiz ben sizin için apaçık uyarıcı bir peygamberim. Allâh’a kulluk edin, O’na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki; Allah sizin bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin! Ancak Allâh’ın belirlediği süre gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!’”⁸

“Ey kavmim! Allâh’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka bir ilâh yoktur; doğrusu sizin için büyük günün azâbından korkuyorum.’ dedi.”⁹ “Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah’tan başkasına kulluk etmeyin! Doğrusu ben, hakkınızda can yakıcı bir günün azâbından korkuyorum.’ dedi.”¹⁰ “Ey kavmim! Allâh’a kulluk edin. Sizin için O’ndan başka bir ilâh yoktur. O’na karşı gelmekten sakınmaz mısınız? dedi.”¹¹

Onların Nûh ﷺ’a verdikleri cevaptaki ithamları ise; üstünlük sağlama, sapıklık, cinnet geçirme gibi ithamlardı. Şu âyetlerde bunu görmek mümkündür: **“Bu, sizin gibi bir insandan başka bir şey değildir. Sizden üstün olmak istiyor. Allah dilemiş olsaydı melekler indirirdi. İlk atalarımızdan beri böyle bir şey işitmedik.”¹²**

“Sana bizim ayak takımı dışında kimsenin uyduğunu görmüyoruz. Sizin bizden bir üstünlüğünüz de yoktur. Biz sizin bir yalancı olduğunuz kanaatindeyiz.”¹³ “Bu adamda olsa olsa delilik var. Bir süreye kadar onu gözetim altında tutun!”¹⁴

7. Nûh, 71/21-24.

8. Nûh, 71/1-4.

9. A’râf, 7/59.

10. Hûd, 11/25, 26.

11. Mü’minûn, 23/23.

12. Mü’minûn, 23/24.

13. Hûd, 11/27.

14. Mü’minûn, 23/25.

Kavminin zayıf ve güçsüz olanları yanından uzaklaştırmasını istemesi üzerine Nûh'un verdiği cevap şu olmuştu: **“Ben inananları yanımdan kovacak değilim. Ben sâdece açıkça bir uyarıcıyım.”**¹⁵

Kavmin ileri gelenlerinin alay etmesi üzerine de şu cevabı vermişti: **“Kavminin ileri gelenleri (mele') yanından her geçtiklerinde onun la alay ediyorlardı. Nûh ise onlara şöyle diyordu: Bizimle alay edin bakalım. Biz de, bizimle alay ettiğiniz gibi sizinle alay edeceğiz.”**¹⁶

Kavminin peygamberlik iddiâsından vazgeçmesi karşılığında para tek-
lif etmeleri üzerine şöyle demişti: **“Kardeşleri Nûh, onlara Allâh'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Doğrusu ben size gönderilmiş güveni-
lir bir elçiyim. Allah'tan sakının ve bana itaat edin. Buna karşı siz-
den bir ücret istemiyorum. Benim ecrim ancak âlemlerin Rabbine âittir.' doğrusu hakkınızda büyük günün azâbından korkuyorum.”**¹⁷

Sonunda azgınlaşan kavmi, Allah Teâlâ'ya meydan okurcasına Nûh عليه السلام a şöyle diyordu: **“Ey Nûh! 'Bizimle cidden tartıştın; hem de çok tartıştın. Doğru sözlülerden isen tehdit ettiğin azâbı başımıza ge-
tir.' dediler.”**¹⁸ Buna karşılık Nûh عليه السلام şu cevabı vermişti: **“Ancak Allah dilerse onu başınıza getirir, siz O'nu âciz bırakamazsınız. Allah sizi azdırmak isterse, ben size öğüt vermek istesem de faydası olmaz. O, sizin Rabbinizdir. O'na döndürüleceksiniz.”**¹⁹

Nûh عليه السلام, dokuz asrın üzerinde mücâdele ettiği kavminin hak yola dön-
meyeceği kanaatine varınca Cenâb-ı Hak'tan şu istekte bulundu: **“Nûh: 'Ey
Rabbim! Milletim beni yalanladı. Benimle onların arasında sen hü-
küm ver. Beni ve beraberimdeki inananları kurtar.' dedi.”**²⁰ **“Nûh:
'Ey Rabbim! Beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et!' dedi.”**²¹
“O da: 'Ben yenildim, bana yardım et!' diye Rabbine yalvarmıştı.”²²

Sonunda kavmin helâk olacağı Hz. Nûh'a şöyle bildirildi: **“Senin mil-
letinden inanmış olanlardan başkası inanmayacaktır. Onların ya-
pageldiklerine üzülme. Gözetimimiz altında, sana bildirdiğimiz gibi**

15. Şuarâ, 26/14-15.

16. Hûd, 11/38.

17. Bk. Şuarâ, 26/106-110, 135.

18. Hûd, 11/32.

19. Hûd, 11/33-34.

20. Şuarâ, 26/117-118.

21. Mü'minûn, 23/26.

22. Kamer, 54/10.

gemiği yap. Zâlimler için Bana başvurma. Çünkü onlar suda boğulacaklardır.” diye Allah tarafından vahyolundu.”²³

O gemiği yaparken kavmi şöyle diyordu: **“Gemiği yaparken kavminin inkârcı ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla alay ederlerdi. O da: ‘Bizimle alay ediyorsunuz ama alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz. Rezil edecek olan azâbın kime geleceğini ve kime sürekli azâbın ineceğini göreceksiniz!’ dedi”²⁴**

Hız. Âişe رضی اللہ عنہا’dan rivâyete göre, Rasûlullah ﷺ’in şöyle buyurmuştur: “Nûh kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kalmıştı. Bu zaman zarfında onları hakka davet etti. Son zamanlarına doğru bir ağaç dikti. Ağaç her taraftan çok büyüdü. Sonra onu kesip gemi yapmaya başladı. Onun yanından geçerlerken, ona ne yaptığını soruyorlar ve onunla alay ederek şöyle diyorlardı: “Onu yap; karada gemi yapıyorsun; bakalım nasıl yüzdüreceksin?” Nûh عليه السلام da onlara: ‘yakında bileceksiniz.’ diyordu.”²⁵ Onlar Nûh’un denizin olmadığı bir yerde gemi yaptığını görünce; “Peygamberliği bırakıp marangozluğa mı başladın?” diyerek alay ediyorlardı.²⁶

Nûh عليه السلام’ın yaptığı geminin şekli ve büyüklüğü hakkında İbn Abbas رضی اللہ عنہ’den şöyle bir rivâyet nakledilmektedir: “Geminin uzunluğu, Nûh’un babasının dedesinin (yani İdrîs عليه السلام) zirâ ile üç yüz zirâ; eni elli zirâ; yüksekliği otuz zirâ; su seviyesinden yukarısı ise altı zirâ idi. Katlara ayrılmış olan geminin üç kapısı bulunmaktaydı. Bu kapılar üst üste açılmıştı.”²⁷

Nûh عليه السلام, gemiği inşâ ederken, tahtaları birbirine mihlar kullanarak çakmıştı: **“Onu, tahtadan yapılmış, mihla çakılmış bir gemiye bindirdik.”²⁸** âyeti buna işaret eder.

Nûh عليه السلام’ın adını taşıyan ve onun kıssasının anlatıldığı sûrede Nûh’un kavminin durumunu Rabbine arzı ve O’ndan son istekleri şöyle anlatılır:

“Nûh dedi ki: ‘Ey Rabbim! Doğrusu ben, kavmimi gece gündüz çağırdım. Fakat benim çağırمام, sâdece benden uzaklıklarını artırdı. Doğrusu ben Senin onları bağışlaman için kendilerini her çağırışında parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler,

23. Hûd, 11/36-37.

24. Hûd, 11/36-39.

25. Taberî, Târihu'l-Ümem vel-Mulûk, Beyrut, 1967, I, 180.

26. Taberî, age, I, 183.

27. Taberî, age, I, 182.

28. Kamer, 54/13.

direndiler, büyüklendikçe büyüklendiler. Sonra, doğrusu ben onları açıkça çağırdım. Sonra onlara açıktan açığa, gizliden gizliye de söyledim. Dedim ki: ‘Rabbinizden bağışlanma dileyin; doğrusu O, çok bağışlayandır.’”²⁹

“Nûh: ‘Ey Rabbim! Doğrusu bunlar bana başkaldırdılar ve malı, çocuğu kendisine sâdece zarar getiren kimseye uydular. Birbirinden büyük hîlelere başvurdular.’ dedi. İnsanlara: ‘Sakın tanrılarınızı bırakmayın; Ved, Suva’, Yağûs, Yeûk ve Nesr putlarından asla vazgeçmeyin.’ dediler. Böylece bir çoğunu saptırdılar. Rabbim! Sen bu zâlimlerin sâdece şaşkınlığını artır.’”³⁰

“Nûh dedi ki: ‘Rabbim! Yeryüzünde hiçbir inkârcı bırakma. Doğrusu Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; sâdece ahlâksız ve çok inkârcıdan başkasını doğurup yetiştirmezler.’”³¹

Yeryüzünde ilk defa fesat çıkararak, zâlimlerden olan bir toplumu cezâlandırmak için Allah Teâlâ’nın takdir etmiş olduğu vakit yaklaşmakta idi. Allah Teâlâ, Nûh ﷺ’a Tûfânın gelişini haber veren alâmet olarak, tandır (tennûr)’dan suların kaynamasını göstermişti.

Tandırdan su kaynamaya başlayınca Allah Teâlâ, ona her cins canlıdan birer çifti ve kendisine inananları gemiye bindirmesini vahyetti: **“Emrimiz gelip, tandırdan sular kaynamaya başlayınca; her cinsten birer çifti ve aleyhine hüküm verilmemiş olanın dışında kalan çoluk çocuğunu ve inananları gemiye bindir” dedik. Pek az kimse onunla beraber inanmıştı.**”³²

Onunla beraber olanların sayısı hakkında yedi kişi ile seksen kişi arasında değişen rivâyetler vardır.³³

Nûh ﷺ ile ailesinden Ham, Sam, Yâfes adlarındaki üç oğlu da gemiye binmişti. Ancak dördüncü oğlu Kenan (Yam), ona îmân etmediği için gemiye binmemişti. Sular her yeri kaplamaya ve gemi yüzmeye başlayınca Nûh ﷺ oğluna: **“Ey oğulcuğum! Bizimle beraber gel; kâfirlerle birlik olma!” diye seslendi. Oğlu: ‘Dağa sığınırım, beni sudan kurtarır.’ deyince, Nûh: ‘Bugün Allâh’ın buyruğundan, O’nun acıdıkları**

29. Nûh, 71/5-10.

30. Nûh, 71/21-24.

31. Nûh, 71/26-27.

32. Hûd, 11/40.

33. Taberî, age, I, 187-189.

dışında kurtularak yoktur.' dedi. Aralarına dalga girdi. Oğlu da boğulanlara karıştı."³⁴

Ancak bu arada Hz. Nûh oğlu hakkında şöyle uyarıldı: **"Ey Nûh! O senin aileden değildir. Çünkü o, çok kötü bir iş işlemiştir. Öyleyse bilmediğin şeyi Benden isteme!"**³⁵

Tûfan, yeryüzünde gemidekilerin dışında hiç kimsenin sağ kalmasının mümkün olmadığı bir şekilde bütün dünyayı sular altında bırakmıştı. Gök kapılarını açarak sularını boşaltmış; yer her tarafından sular fışkırtmaya başlamıştı: **"Biz de bunun üzerine gök kapılarını boşanan sularla açtık. Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık. Her iki su, takdir edilen bir ölçüye göre birleşti."**³⁶

Allah Teâlâ, Nûh kavmi helâk olduktan sonra, Tûfânı sona erdirmiş ve inananların bulunduğu gemi selâmetle Cûdi dağı üzerine oturmuştu. **"Yere: 'Suyunu yut!' Göğe de: 'Ey gök, sen de suyunu tut!' denildi. Su çekildi, iş de bitti. Gemi Cûdiye oturdu. 'Haksızlık yapan millet Allâh'ın rahmetinden uzak olsun!' denildi."**³⁷

Taberî'nin Rasûlullah ﷺ'e dayandırılan bir rivâyetine göre Tûfan altı ay sürmüştür. Recep ayının ilk günlerinde başlayan Tûfan, Muharrem ayının onuncu gününde son bulmuş ve gemi Cûdi dağına üzerine oturmuştu. Nûh ﷺ şükür için herkese oruç tutmasını emretmişti.³⁸ Bugün, Aşûre günü olarak o zamandan günümüze kadar hâtırasını sürdürmüştür.

Başka bir rivâyete göre de Nûh ﷺ gemide yüz elli gün kalmış, Allah Teâlâ, gemiyi Mekke'ye yöneltmiş; gemi kırk gün Beytullah etrafında dönmüş ve sonra da Cûdi'ye yönelterek orada durdurmuştu.³⁹ Geminin kalıntıları muhtemelen bu dağın üzerinde hâlâ bulunuyor olmalıdır. Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de, insanlara ibret olsun diye onu bulunduğu yerde bıraktığını zikretmektedir: **"Andolsun ki Biz, o gemiyi bir ibret olarak bıraktık; öğüt alan yok mudur?"**⁴⁰

Nûh ﷺ ile birlikte Tûfandan kurtulanelardan, Nûh ﷺ ve oğulları dışında kalanlar, yok olup gitmişler ve sonraki nesiller Sam, Ham ve Yâfes'ten

34. Hûd, 11/42-43.

35. Hûd, 11/46.

36. Kamer, 54/11-12.

37. Hûd, 11/44.

38. Taberî, age, I, 190.

39. M. Ali Sabûni, en-Nübüvve vel-Enbiyâ, Dımaşk, 1985, 154.

40. Kamer, 54/15.

türemişlerdir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ancak onun soyunu sürekli kıldık.”**⁴¹ Rasûlullah ﷺ bu âyeti okuduğu zaman, sürekli kılınanlardan kastın, Ham, Sam ve Yâfes olduğunu söylemiştir.⁴²

Tarihçiler; Sam'ı, Arapların ve Farsların atası; Ham'ı, Zenciler ve Habeşlilerin atası ve Yâfes'i de Türkler, uzak doğu milletleri, Berberîler, Çinliler ve Mâverâünnehir kavimlerinin atası olarak kabûl etmektedirler.⁴³

Nûh عليه السلام'ın tûfâna kadar dokuz yüz elli yıl yaşadığı kesindir: **“Şüphesiz ki Biz Nûh'u kavmine Peygamber olarak gönderdik. Aralarında elli yıl hariç bin yıl kaldı.”**⁴⁴ Ancak, Tûfandan sonra ne kadar yaşadığı hakkında bir bilgi yoktur. İbn Abbas عليه السلام'ın görüşüne göre, Nûh عليه السلام bin yedi yüz seksen yıl yaşamış ve öldüğünde Mescid-i Haram'a yakın bir yere defnedilmiştir.⁴⁵

Nûh عليه السلام, büyük peygamberlerden olup kıssası sonra gelen nesillere ibret olarak bırakılmıştır. Âyette şöyle buyrulur: **“Sonra gelenler içinde: Âlemlerde, Nûh'a selam olsun diye ona iyi bir ün bıraktık. Doğrusu o, Bizim inanmış kullarımızdandı.”**⁴⁶ **“İbrahim de şüphesiz, onun yolunda olanlardandı.”**⁴⁷

Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'e de, Nûh عليه السلام ve onun yolunda olan diğer ulû'l-azm (azim sahibi) peygamberler gibi sabretmesini emretmektedir. **“O hâlde (Rasûlüm), peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret!”**⁴⁸

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿٥﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿٦﴾ وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿٧﴾ ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جِهَارًا ﴿٨﴾ ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ﴿٩﴾

41. Sâffât, 37/77.

42. Taberî, age, I, 192.

43. İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târih, Beyrut, 1979, I, 78.

44. Ankebût, 29/14.

45. Sabûnî, age, 154.

46. Sâffât, 37/81-82.

47. Sâffât, 37/83.

48. Ahkâf, 46/35. Bk. Ömer Faruk Harman, D. İslâm Ansik. ve Ömer Tellioğlu, Şâmil İslâm Ansik. “Nûh عليه السلام” maddeleri.

- 5- Nûh dedi: “Ey Rabbim! Gerçekten ben kavmimi gece gündüz (îmâna) davet ettim.”
- 6- “Ama benim davetim, kaçırlarını artırmaktan başka bir işe yaramadı.”
- 7- “Senin kendilerini bağışlaman için, onları her çağırışım da kulaklarını tıkadılar, giysilerine büründüler, inat ettiler ve böbürlendikçe böbürlendiler!”
- 8- “Sonra ben, onları açıkça davet ettim.
- 9- “Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum.”

5-9. âyetlere göre, Hz. Nûh, kavminin kendisine karşı isyanını Yüce Allâh’a arz etmiş, kavmini irşâd için elinden gelen bütün gayreti sarf etmiş fakat sonuç alamamıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Dikkat edin, onlar (o münâfıklar), sırf Peygamber’den gizlenmek için göğüslerini çevirip kaçıyorlar. Ama onlar örtülerine büründükleri zaman bile, Allah onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. Çünkü O, kalplerde olan her şeyi bilir.”**⁴⁹

“Onlara: ‘Allah’tan başka hiçbir ilâh yok.’ denildiği zaman, büyüklük taşıyorlardı.”⁵⁰

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ﴿١٠﴾ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ﴿١١﴾ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ﴿١٢﴾ مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ﴿١٣﴾ وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ﴿١٤﴾ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا ﴿١٥﴾ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا ﴿١٦﴾ وَاللَّهُ أَنْتَبَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نباتًا ﴿١٧﴾ ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ﴿١٨﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ بِسَاطًا ﴿١٩﴾ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا ﴿٢٠﴾

49. Hûd, 11/5.

50. Saffât, 37/35.

10- Dedim ki: Gelin Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin, çünkü o çok bağışlayandır!

11- Üzerinize gökten bol bol yağmur yağdırsın.

12- Sizin mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bağlar bahçeler versin, sizin için ırmaklar akıtsın.

13- Size ne oluyor da Allâh'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz?

14- Oysa sizi türlü aşamalardan geçirerek O yaratmıştır.

15- Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle uyum içinde nasıl yaratmış!"

16- Ay'ı göklerde bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır.

17- Allah, sizi de yerden bitki gibi bitirdi.

18- Sonra oraya sizi geri gönderecek, sonra bir daha çıkaracak.

19-20- Allah yeryüzünü de önünüze yaydı ki, onun geniş yollarında gezip dolaşasınız.

10-20. âyetlerde, Hz. Nûh'un kavmine olan öğütleri şöyle sıralanır:

1) Allah'tan bağışlanma dileyin, çünkü O çok bağışlayıcıdır.⁵¹ İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **"Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin ve O'na tevbe edin! O da sizi belli bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatsın ve faziletli kişilere iyi davranışlarının karşılığını versin. Eğer yüz çevirirseniz, sizin için büyük bir günün azâbından korkarım!"**⁵²

"Allah'tan bağışlanmanızı dileyin. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır."⁵³

"(Şuayb dedi): Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin ve günahlarınızdan tevbe edip, O'na yönelin. Çünkü Rabbim çok merhametli olan, çok sevendir."⁵⁴

51. Nûh, 71/10.

52. Hûd, 11/3.

53. Bakara, 2/199.

54. Hûd, 11/90.

“Kendiniz için önden hayır olarak ne gönderirseniz, Allah katında onu daha üstün bir iyilik ve daha büyük bir mükâfat olarak bulursunuz. Bir de Allah’tan bağışlanma isteyin. Çünkü Allah, çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”⁵⁵

2) Kuraklık zamanında Allâh’a duâ edilirse yeryüzünün ihtiyâcı olan yağmur yağabilir. ⁵⁶ Nûh عليه السلام’ın kavminin küfürde ısrarı üzerine kırk yıl yağmur kesilmiş ve kadınları kısır kalmıştı. Hz. Nûh kavmini duâ etmeye çağırmıştır.

İlgili âyette şöyle buyrulur: **“(Hûd peygamber şöyle dedi): Ey kavmim! Rabbinizden bağışlanmanızı dileyin, sonra da O’na tevbe edin ki, size gökten bol bereket indirsın ve gücünüze güç katsın! Gelin, günahkâr olarak dönüp gitmeyin!”⁵⁷**

Hz. Peygamber, bir sahâbenin kuraklık yüzünden cuma namazında duâ etmesini istemesi üzerine duâ etmiş, hemen namazdan sonra başlayan yağmur bir hafta sürmüş, âfet hâlini almaması için ertesi hafta, yağmurun ihtiyaç olan beldelere yayılması için duâ etmiştir.

Hz. Ömer yağmur duâsına çıktığında, dönünceye kadar sürekli olarak istiğfâr etmiş, sebebi sorulduğunda, yukarıdaki 10 ve 11. âyetleri okumuştur. Bu yüzden Ebû Hanîfe’ye göre yağmur duâsı sâdece duâ ve istiğfardan ibârettir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed’e göre ise duâda cemaatle iki rekât namaz kılmak müstehaptır. Bundan sonra imam ayağa kalkarak bir konuşma yapar ve duâ eder. Hz. Peygamber’den nakledilen yağmur duâsı şöyledir:

Enes bin Mâlik ؓ şöyle anlatır: **“Hz. Peygamber, cuma günü hutbe irad ederken bir adam geldi, onun karşısında durdu ve şöyle dedi:**

–Ya Rasûlallah! Hayvanlar mahvoldu, yollar kesildi. Allâh’a duâ et, bize yağmur versin.

Allâh’ın Rasûlü ellerini kaldırarak: **“Allahümme, eskinâ! Allahümme, eskinâ!” (Ey Allahım! Bize su ver. Ey Allahım! Bize su ver.) diye duâ etti. Bu duânın ardından gökte hiçbir yağmur belirtisi yokken, birden bulutlar görünmüş ve ardından yağmur yağmaya başlamıştı. Bu durum bir hafta sürdü. Ertesi cuma, namaz vaktinde bir adam geldi:**

55. Müzzemmil, 73/20.

56. Nûh, 71/11.

57. Hûd, 11/52.

“Ey Allâh’ın elçisi! Mallarımız telef oldu, yollar kapandı, Allâh’a duâ etseniz de, şu yağmuru durdursa!” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle duâ buyurdu:

“Allahümme, havâleynâ velâ aley-nâ. Allahümme, ala’l-âkâm ve’d-dirâb ve butûni’l-eudiye ve menâbiti’ş-şecer.” (Allahım! Yağmuru üzerimize de ğil, çevremize, dağlara, tepelere, vâdilerin içlerine ve ağaç biten yerlere ver.” Bu duâ üzerine yağmur kesilmiştir.⁵⁸

Hadis kaynaklarında zikredilen Rasûlullah ﷺ’in yaptığı yağmur duâ-sı şudur:

“Allahümme, eskinâ gaysen, mugîsen, merîen tabakan, merîan gadekan, âcilen gayra râisin. Allahümme, eskı ibâdeke ve behâimeke ve’n-şür rahmeteke ve ahyî beledেকে el-meyyite.”(Allahım! Can kurtaran, tatlı, bol, bereketli, çok geç değil, çabuk yağmur ver. Allahım! Kullarını, hayvanlarını sula, rahmetini yay, ölü beldenı dirilt.”⁵⁹

Yağmur duâsı namazı, cuma namazı gibi açıktan okunarak kılınır. Namazdan sonra bayram hutbesi gibi hutbe okunur, ancak hatip minbere çıkmaz, yerde durur, kılıç, ok ve baston gibi bir şeye dayanır.

Yağmur gecikirse, eski elbiseler giyilerek, çocuklar, ehli hayvanlar ile bunların yavruları birlikte kıra çıkılır. Çocuklar ve yavrular bir süre annele-rinden uzaklaştırılır, zayıflara ve yaşlılara duâ ettirilir. Böylece Allâh’ın rah-met ve merhametinin celbi umulur.

Yağmur duâsı, sulamak ve bol yağmur sağlamak için birtakım doğal ve teknik tedbirler almaya da engel değildir. Ülkeyi ağaçlandırma, barajlar yap-ma, yer altı sularını çıkarma ve deniz suyunu arıtarak sulamada kullanma gibi önlemler bunlar arasında sayılabilir.

3) Allâh’a duâ sâyesinde mal mülk ve çocuk sahibi olunması, bağların yeşermesi ve ırmakların akması mümkündür.⁶⁰ Zekerıyyâ peygamberin ço-cuk sahibi olmak için yaptığı duâsı örnek verilebilir. Zekerıyyâ ﷺ’in karı-sı İşa, Hz. Meryem’in teyzesi idi. Bu yüzden, Mescid-i Aksa hizmetine ada-nan Meryem’in maîşeti ile ilgilenme işi devrin peygamberi Zekerıyyâ ﷺ’a verilmişti.

58. Buhârî, İstiskâ, 6; Müslim, İstiskâ, 2, 8.

59. İbn Mâce, İkâme, 154; Ebû Dâvûd, İstiskâ, 2; Ahmed bin Hanbel, IV, 395.

60. Nüh, 71/12.

Zekerıyyâ ﷺ Hz. Meryem'e Cenâb-ı Hakk'ın ve Meleklerin bâzı ikram-larını görünce, her şeye gücü yeten yüce Allâh'ın dilerse kısır ve yaşlı olan eşine bir çocuk verebileceğini düşündü. Yüce Rabbinden şöyle istekte bulundu: *“Ey Rabbim! Kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı. Sana yaptığım duâ sâyesinde daha önce hiç bedbaht olmadım. Doğrusu ben, arkamdan iş başına geçecek olan yakınlarımdan endişe ediyorum. Karım da kısır dır. Tarafından bana bir velî (oğul) ver. Ki, bana vâris olsun; Yâkub hâne-danına da vâris olsun. Rabbim, onu rızana lâayık kıl.”*⁶¹

Zekerıyyâ ﷺ'in duâsı kabûl olundu ve melekler, mihrapta namaz kıl-maya durduğu sırada Yahyâ adlı bir çocuğu müjdelediler. Üstelik bu çocu-ğun toplumun efendisi, nefesine hâkim ve sâlih bir peygamber olacağını da bildirdiler.⁶² Zekerıyyâ bu müjde karşısında şaşırdı ve şöyle dedi: **“Rabbim! Karım kısır, ben de son derece yaşlı iken nasıl oğlum olabilir?”**⁶³

Rivâyete göre çocuk müjdelendiği tarihte Hz. Zekerıyyâ yüz yirmi, eş ise doksan sekiz yaşlarında idi. Başka bir rivâyette, duâ ile çocuğun müjde-lendiği tarih arasında kırk yıl geçtiği belirtilmiştir.⁶⁴

4) Allâh'ın yüceliğini düşünerek O'na inanmak gerekir.⁶⁵ İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Şüphesiz, îmân edenlere, hicret edip Allah yolun-da savaşınlara gelince, işte onlar, Allâh'ın rahmetini umabilirler. Allah çok bağışlayan, çok merhametli olandır.”**⁶⁶

“Allâh'ın kitabını okuyanlar, namazı dosdoğru kılanlar ve ken-dilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık bağışta bulunanlar, asla za-rara uğramayacak bir kazanç umabilirler.”⁶⁷

“De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak temiz akıl sahipleri düşünüp öğüt alır.”⁶⁸

5) Allah Teâlâ'nın insanı hâlden hâle geçirerek yaratmasından ibret al-mak gerekir.⁶⁹ İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Andolsun Biz insanı ça-murdan, süzülüp çıkarılmış bir özden yarattık. Sonra onu sağlam bir**

61. Meryem, 19/4-6; bk. Âl-i İmrân, 3/38; Enbiyâ, 21/89.

62. Âl-i İmrân, 3/39; bk. Meryem, 19/7.

63. Meryem, 19/8.

64. Kurtubî, Câmi', IV, 51.

65. Nûh, 71/13.

66. Bakara, 2/218.

67. Fâtır, 35/29.

68. Zümer, 39/9.

69. Nûh, 71/14.

verde bir nutfeye yaptık. Sonra o nutfeyi alakaya (aşılanmış yumurtaya) çevirdik, alakayı da bir çiğnemlik et parçasına çevirdik, bir çiğnemlik etten birtakım kemikler yarattık, kemiklere et giydirdik; sonra ona bambaşka, çok güzel bir yaratılış verdik. Yaratanların en güzel olan Allah ne yücedir!”⁷⁰

6) Allâh'ın yedi göğü uyum içinde yaratmasından, Ay'ı nur, Güneş'i bir kandil yapmasından da ibret almak gerekir.⁷¹

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Yedi kat göğü birbiriyle uyum içinde yaratan O'dur. Rahmân olan Allâh'ın yaratmasında hiçbir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebilecek misin?”⁷²**

“Güneşi bir ışık, Ay'ı bir nur yapan, yılların sayısını ve hesabını bilesiniz diye, Ay'a nice konak yerleri belirleyen O'dur. Allah bunları, bir anlam ve amaca göre yaratmıştır. O, bilmek isteyen bir toplum için âyetlerini açıklamaktadır.”⁷³

“Gökte burçları yaratan ve oraya ışık saçan bir kandil (güneş) ile aydınlatıcı bir ay yerleştiren Allah yücelerin yücesidir!”⁷⁴

“Üstünüze yedi kat sağlam gök binâ ettik. Gökyüzüne parıl parıl parlayıp aydınlatan bir kandil astık.”⁷⁵

7) Allah, insanı yerden bir bitki gibi bitirdi, oraya geri gönderecek ve kıyâmet günü yeniden çıkaracaktır.⁷⁶

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“Rahimlere atıldığında bir meni damlasından erkekli dişili çiftleri yaratan O'dur. Şüphesiz yeniden yaratmak da O'na âittir.”⁷⁷**

“Siz Allâh'ı nasıl inkâr edersiniz ki, cansız iken size O hayat verdi. Sonra bir gün hayatınıza son verecek, ardından sizi yine diriltecektir. Sonunda hepiniz O'nun huzûruna çıkarılacaksınız.”⁷⁸

70. Mü'minûn, 23/12-14.

71. Nûh, 71/15-16.

72. Mülk, 67/3.

73. Yûnus, 10/5.

74. Furkan, 25/61.

75. Nebe, 78/12-13.

76. Nûh, 71/17-18.

77. Necm, 53/45-47.

78. Bakara, 2/28. Bk. En'âm, 6/29; Yûnus, 10/34; Ra'd, 13/5; Meryem, 19/66.

Yukarıdaki âyetlere göre insanın yaratılış aşamaları şöyledir.

a) Nutfe dönemi. Erkeğin spermi ile kadının yumurta hücresi birleşince 46 kromozomlu yeni bir hücre (zigot) oluşur.

b) Alaka dönemi. Zigot bir hafta on günlük olunca rahim cidarına yapışır ve sülük gibi anneden emdiği ile gelişmesini ve bölünmesini sürdürür.

c) Mudga dönemi. Bir buçuk iki ay kadar sonra bir çiğnem et olarak gelişen cenin, eli, yüzü, gözü, saç ve tırnakları oluşmaya başlar ve dört aylık, yani 120 günlük olunca çoğunluk müfessirlere göre ruh üflenir.

Bu gelişim evreleri; çamur, sperm ve yumurta hücresi, bu ikisinin birleşiminden oluşan embriyo, cenin, bebeklik, çocukluk, gençlik, yaşlılık vb. süreçleri de kapsar.⁷⁹

8) Yeryüzü gezip dolaşması için insanın önüne yayılmıştır.⁸⁰ İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“O, sizi sarsmaması için yeryüzünde sâbit dağlar yerleştirdi. Gideceğiniz yolu bulmanız için ırmaklar ve yollar açtı.”**⁸¹

“Biz insanları sarsmasın diye yeryüzünde sâbit dağlar yarat-tık ve orada istedikleri yere gidebilsinler diye geniş yollar ve geçit-ler açtık.”⁸²

“O Allah, yeryüzünü size bir beşik yapmış ve doğru gitmeniz için de orada yollar açmıştır.”⁸³

79. Bk. Hac, 22/5; Zümer, 39/6.

80. Nûh, 71/19-20.

81. Nebe, 16/15.

82. Enbiyâ, 21/31.

83. Zuhuruf, 43/10.

﴿ BÂB 2 ﴾

**NÛH'UN ALLÂH'A ŞİKAYETİ VE SUDA BOĞULMA,
TÛFANDAN KURTULMASI İSTENENLER**

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدَهُ إِلَّا خَسَارًا ﴿٢١﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا ﴿٢٢﴾ وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا ﴿٢٣﴾ وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿٢٤﴾ مِمَّا خَطَبَاهُمْ أَغْرِقُوا فَادْخُلُوا نَارًا فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ﴿٢٥﴾ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٢٦﴾ إِنَّكَ إِنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا فَاجِرًا كَفَّارًا ﴿٢٧﴾ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ﴿٢٨﴾ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٢٨﴾

21- Nûh “Ey Rabbim!” dedi, “bunlar bana karşı geldiler de mal ve çocukların azdırıp mahvettiği kimselerin peşine düştüler. Malı ve çocuğu kendi ziyânını artırmaktan başka işe yaramayan kimseye uydular.”

22- “Ve pek büyük tuzaklar kurdular!”

23- Bir de kendilerine tâbi olanlara dediler ki: “Sakın ilâh-larınızdan vazgeçmeyin! Vedd’i, Suvâ’ı, Yeğûs’u, Yeûk’u ve Nesr’i bırakmayın!”

24- “Gerçekten bunlar pek çoklarını saptırdılar. Sen de bu zâlimlerin şaşkınlıklarını daha da artır!”

25- Böylece onlar günahları yüzünden suda boğuldular, ardından ateşe atıldılar. Kendilerine Allah’tan başka yardımcı da bulamadılar!

26- Nûh dedi: “Ey Rabbim! Kâfirlerden yeryüzünde dolaşan tek bir kimse bırakma!”

27- “Çünkü bırakırsan onlar Senin kullarını saptırırlar da ancak günahkâr ve nankör insanlar yetiştirirler.”

28- “Ey Rabbim! Beni, ana babamı, îmân etmiş olarak evime girenleri, îmân eden erkekleri ve îmân eden kadınları bağışla! Zâlimleri ise daha da perişan eyle!”

21-25. âyetlerde, Nûh ﷺ kavminin isyan ettiğini, mal ve çocuklarının şımarttığı azgın kimselerin peşine düştüklerini ve kendisine pek büyük tuzaklar kurduklarını görünce, onların putlara tapmaktan vazgeçmeyeceklerini anlamış, onların hidâyetinden ümidini kesmiş ve Allah'tan onların şaşkınlıklarını daha da artırmasını istemiştir. Bu duânın arkasından kavim su da boğularak helâk edilmiştir.

Yukarıdaki 23. âyette zikredilen put isimleri, Nûh ﷺ döneminde, toplum tarafından sevilen, fazîletli büyük kişiler idi. Anmak amacıyla heykelleri yapılmış, ancak bunlar giderek tapılan put hâlini almıştı. İşte Arap toplumlarına da putlar buradan geçmiştir.

İbn Abbas ؓ'den şöyle dediği nakledilmiştir: “Nûh kavmine dayanan putlar, daha sonra Araplara geçmiştir. Âyette adı geçen “Ved”, Dûmetü'l-Cendel'de Kelb Kabîlesi'nin; “Suvâ”, Huzeyl Kabîlesi'nin; “Yegûs” Murâd toplumunun, sonra Sebe' ülkesinde, Cevf'te Gutayfoğulları'nın; “Yeûk” Hemedan'ın; “Nesr” ise Zilkelâ' ailesine mensup Himyer'in Nûh kavmin den olan, sâlih birtakım erkeklerin adlarıdır. Bunlar ölünce, şeytan o kavme, “Toplantı yerlerinizin karşısına bunlar için anıtlar dikin ve bunların adlarını verin!” diye telkinde bulundu. Bu anıt heykellere onların adlarını verdiler. Bunları dikenler ölünceye kadar bunlara tapılmadı. Fakat onlar ölüp gittikten sonra, bu isimlerin sahipleri hakkındaki bilgiler de unutuldu ve insanlar onlara tapmaya başladı.”⁸⁴

Hz. Nûh kavmine söz geçiremediğini, düzelme umudu kalmayan bu kavmin iyice şaşırtılmasını, artık yeryüzünün bu inatçı kâfirlerden temizlenme zamanının geldiğini Allah Teâlâ'ya niyazla arz etmiştir. Hz. Nûh'un duâsı kabûl edilmiş ve 25. âyette belirtildiği gibi Nûh'un îmân etmeyen kavmi Tûfan ile helâk edilmiştir.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: **“De ki: ‘Size gökten ve yerden rızık veren kim? İşitme ve görmeyi sağlayan kim? Ölüden diriye diriden ölüyü çıkaran kim? Kâinatın bütün işlerini yöneten kim?’ Onlar, ‘Allah!’ diye cevap verecekler. O zaman şöyle de: ‘Peki, o hâlde O’na**

84. Buhârî, Tefsîr, 71/1; Âlûsî, age, XXIX, 95.

karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?’ İşte sizin, gerçek Rabbiniz olan Allah budur. Artık, gerçeğin dışında sapıklıktan başka ne olabilir? Durum böyle iken, nasıl da döndürülüyorsunuz?’”⁸⁵

“Seni gördüklerinde: ‘Allâh’ın peygamber olarak gönderdiği adam bu mu?’ diyerek seninle alay ediyorlar. ‘Eğer tanrılarımıza tapmakta direnmeseydik, neredeyse bizi onlardan uzaklaştıracaktı!’ Onlar azâbı gördükleri vakit, yoldan sapanın kim olduğunu bilecekler!”⁸⁶

“Onların ileri gelenleri harekete geçip şöyle dediler: ‘Yürüyün, ilâhlarınıza bağlılıkta direnin. Sizden istenen de budur.’”⁸⁷

26-28. âyetlerde, Hz. Nûh’un inkârcı kavmin helâki ve kurtulmalarını istediği mü’minlerin ise selâmete ulaşması için yaptığı duâlar zikredilir. Nûh عليه السلام, kavminden ümidini tam olarak kesincede, yeryüzünde hiçbir inkârcının kalmamasını istemiş ve bunu “aksi hâlde günahkâr ve nankör nesiller yetiştirip insanlığa zarar verirler” gerekçesine dayandırmıştır. Kurtarılmasını istediklerini de şöyle sıralamıştır: a) Kendisi, b) Ana babası, c) Mü’min olarak evine sığınanlar, d) Mü’min erkek ve mü’min kadınlar. Son olarak zâlimlerin daha da perişan olmalarını istemiştir. Hz. Nûh’un evinden kastedilenin, mescidi veya gemisi olabileceği yorumu yapılmıştır.

İlgili âyetlerde şöyle buyrulur: “Andolsun ki Nûh Bize seslenip duâ etmişti. Biz de ona ne güzel cevap verdik! Onu ve ailesini o büyük felâketten kurtardık. Yalnız onun neslini yeryüzünde yaşattık. Ardında da sonra gelenler arasında onun için iyi bir nam bıraktık.”⁸⁸

“Bunun üzerine Nûh Rabbine: ‘Şüphesiz ki ben yenik düştüm, bana yardım et!’ diye duâ etti. Biz de sağanak sağanak boşalan yağmurla göğün kapılarını açtık. Yerden de kaynaklar hâlinde sular fışkırttık. Her iki su kütlesi, belirlenen iş için birleşti.”⁸⁹

“Mûsâ dedi ki: Ey Rabbimiz! Elbette Sen Firavun’a ve yakın çevresine dünyada büyük bir saltanat ve servet verdin. Ey Rabbimiz! Bunu, insanları Senin yolundan saptırsınlar diye mi yaptın? Ey Rabbimiz! Onların mallarını helâk et ve kalplerini katılaştır. Çünkü onlar, can yakıcı azâbı görmeden îmân etmezler!”⁹⁰

85. Yûnus, 10/31-32.

86. Furkan, 25/41-42.

87. Sâd, 38/6.

88. Sâfât, 37/75-78.

89. Kamer, 54/10-12.

90. Yûnus, 10/88.